

KAUFMANN
DÁVID
KÖNYVTÁRA

B. 267

ספר

תורת חובות הלבבות

חברו בלשון ערבי הרב הגדול החסיד
רבינו בחיי הדיין ספרדי בר יוסף ז"ל

והעתיקו ללשון עברי החכם
רבי יהודה אבן תבון ספרדי ז"ל

הוגס בעיון נמרץ ונדפס מחדש עם פירוש קצר ומספיק לנכח המלות
והכנת הענין, כמש"נ בלייפציג וקטניגסבערג.

עם מראה מקומות בתנ"ך ובתלמוד

ע"י

דוד סלוצקי

ווארשויא, בפרוס ר' יואל לאבאנאן נ"י

שנת תר"ל לפ"ק

ТОРАТЪ ХОВАТЪ ГАЛЕБАВОТЪ

ВАРШАВА.

Въ типографіи Ю. Лебизона на Данкой улицѣ N. 38

1870.

Дозволено Цензурою.
Варшава 1 (13) Июля 1870 г.

אמר המתרגם

יהי שם אלטינו מבורך מעתה ועד עולם, אשר המציא ים מאין בחכמתו, ויצר הכל בגבורתו, ובחר ב'אדם להיות תרומת נבראיו וסגולת נמצאיו, ויאכל עליו מרוח תבונתו, והאיר עיניו בנר נשמתו, כדכתיב חן רוח היא באנוש ונשמת שדי תבינס, וכתיב נר אלטיס נשמת אדם, והבדילו בחכמה וכדעה מכל יצירותיו, והמשילו בכל בריאותיו, כדכתיב מלפנו מבהמות ארץ ומעוף השמים יחכמו, וכתיב תמשילו במעשי ידיך כל שמה תחת רגליו. וכל הכס לב יודע כי האדם מתחלת יצירתו וראשית יסודותו, נוצר על החכמה והטבע עליה, כדכתיב ויצר ה' אלטיס את האדם עפר מן האדמה ונפח ב'אסו נשמת חיים ויהי האדם לנפש חיה, אך מפני שיסודות תולדתו שונים זה מזה וגורמים זה על זה, הם מתגרים בו המיד להקות יאחזו מדרך החכמה והאמת אל דרך התאוה והשקר, וכפי גבורתם על שכלו תקצר ידו להחזיק בחכמה, ויהי כאשר ירים השכל ידו וגברת החכמה, וכאשר יעז ידו וגברת התאוה; ובענין הזה נבדלים בני האדם איש מרעהו בחכמה ובסבלות. ובכל דור ודור הנחמו רואים סגולת בני אדם, אשר בלכו לאור החכמה וסרו מנחשתי התאוה, המה היו הקרובים הקרבים אל יוצרם והנקראים אנשי אלטיס ואובדיו, כדכתיב ויתהלך חנוך את האלטיס, וכתיב את האלטיס התהלך נח. ובמעלת החכמה נבדל אברהם אבינו מאנשי דורו, ונקרא אובדו של בוראו כדכתיב זרע אברהם אובדו, וזה הגיע אל המעלה הגדולה, אשר היא הכרת הבורא ויתודו ועבודתו אשר בעבורה נברא האדם, כדכתיב כל הנקרא בשמי ולנבדו בראתיו. וזה נבדל יצחק בנו משאר בניו, ויעקב אבינו מאחיו, ויהי מורשה לזרעו אחריו, כדכתיב הורס אום לנו משה מורשה קבלת יעקב, ובעבורה נקראו עם ה' ובחיריו ובניו וככוריו וחשקיו ואובדיו וידועיו ומקוראיו וסגולתו והלקו והכל נחלתו, כדכתיב באמור להם עם ה' אלם ומארצו יאפו, וכתיב זרע ישראל עבדו בני יעקב בחיריו, וכתיב בנים אהם לה' אלטיס, וכתיב בני בכורי ישראל, וכתיב לא מרובכם מכל העמים חשק ה' בכם, וכתיב אהבתי אתכם אמר ה', וכתיב רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה, וכתיב שמע אלי יעקב ישראל מקוראיו, וכתיב כי יעקב בחר לו ים ישראל לסגולתו, וכתיב כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו. ובעבורה נקבעה השכינה בתוכו, ויהיה הנבואה בקרבנו, ורוח הקדש שורה עלינו. ואחר שגרמו עונותינו בנפשותנו מדרך התורה והחכמה, ונסתלקה השכינה ונפסקה הנבואה ורוח הקדש מבינינו, לא כלו רחמי אלטיס והחזיר לנו שריד, והשאיר בחרמו עוללות שנים שלשה גרגרים בכל דור ודור, להאיר עיני השארית הנמאסה באור החכמה, לתת ליעקב כח ולחן חושים עצמה. והקרו על נפשו החכמות, והוסיפו לאור העלמות, ובארו עממי התורה במשנה ובתלמוד, ויסדו יסודות ובעמידו עמודים לתקן דרך הורת אלטינו אשר בית ישראל נכון עליהם, וגם

בדרך ארץ ובשערי המוסר ובהקן המדות חברו אמרים אשר לא יערכם זהב
 וזכוכית ; מהם מחזברים במסכתות מיוחדות להם כמסכת אבות והלכות דרך
 ארץ, ומהם מפוזרים בסדרי המשנה והתלמוד בכמה מקומות. ואחריהם היו
 רוב הגאונים בגלות מלכות ישמעאל בצבל ובארץ ישראל ובפרס, ומדברים בלשון
 ערבית, וכל קהלות ישראל אשר היו במקומות ההם מדברים בלשון סורא ;
 ופירשו רוב מה שפירשו מספרי המקרא וסדרי המשנה והתלמוד בלשון ערבית,
 וגם ברוב חזוניהם אשר חברו ותשובת השאלות הנשאלות מהם עשו כן, מפני
 שכל העם היו מבינים בלשון סורא, ועוד כי היא לשון רחבה ומנומלת בכל
 ענין וכפי כל האורך לכל מדבר ומחבר, והמליצה בה מיושרת ומנומרת ומגעת
 להכלית כל ענין, יותר ממה שיהיה בלשון העברית, מפני שלשון העברית
 אין ממנו נמלא בידינו כי אם מה שמלאנו בספרי המקרא, ואינו מספיק לכל
 אורך המדבר. וגם כונתה היתה להועיל בחזוניהם לעמי הארץ שאינם
 בקיאים בלשון הקודש, על כן היו רוב חזוניהם בלשון ערב בכל הענינים אשר
 חברו, בין בחכמת התורה בין בחכמות אחרות. גם בארצות אדום היתה פלטה
 לשאר עמנו, היו בהם חכמים גדולים בחכמת התורה והתלמוד מימים
 קדמונים ; אך לא היו מתעסקים בחכמות אחרות מפני שהיתה תורתם אומנותם,
 ומפני שלא היו ספרי חכמות אחרות נמלאים אלא, עד שנקבעה בתוכם
 המורה הטובה, נר מלוא התורה, הרב הגדול החסיד הקדוש רבנא מושלם
 גר' בן החכם הישיש רבי יעקב ז"ל, אשר שמן חזוניה זך כהיה להעלות נר
 החכמה המיד, והדבק נפשו בתורה אלהיו וזיכרונה, ושם החכמה כוסו ומנחו,
 ויכסוף לספרי החכמות אשר חברו הגאונים. וכפי יכולתו קצן ורצן והשתוק
 (בין) מחכמת התורה וחכמת הלשון וחכמת האמונה וספרי המליצות וחזוניה
 המוסר ומשלי החכמים, ותמלא כקן ידו לכל חמודותיהם, ובגבורת שכלו ועוצם
 כחו הבין דבר מתוך דבר והוליא ענין מענין, והוא גם הוא הוליד ילדים במשלי
 החכמות ועניני המדות, ופתח שערים בדרתי היראה והמוסר, הגיה בהם
 חשכנו וישר מעשקות דרכנו, ועוד יד גבורתו נעויה לקבץ ולרצן. וכשמעו
 עתה כי לאחד מחכמי ספרד הוא רבינו בחיי הדיון ז"ל יוסף ז"ל, חבור
 בתורת הובות הלכות יסדהו על ענין היחוד, כלתה נפשו לראותו ; ובהגיע
 לידו לזוני לתרגם לו ענינו בלשון עברית, וכאשר שמע את דבריו ואת שיחו, לא
 רפתה רוחו עד אשר לוא להשתוק, ואותי לוא לתרגם לו ממנו השער הראשון
 שהוא שער היחוד. ואף על פי שיקרה בעיני מנחתו, ראיתי שהכניסני בענין
 שלא היה רצוני להכנס בו, ובכל עת הייתי נשמר ממנו. וכמה פעמים פייסו
 אותי קצת הנדיבים אזהבניו מחכמי המקומות האלה, להשתוק להם קצת
 מחזוניה הגאונים אשר בלשון ערב אל לשון הקדש, ולא נתפייסתי להם מפני
 כמה פנים שרצו האדם להוסיף מהם בענין הזה. ואני מספר מקלתם ואומר,
 כי כל אשר ראיתי מן הספרים אשר השתוקו מן לשון הערב אל לשון העברים,
 לא נמלט מהם אחד שלא השחיתו השתוקים קדו ושנו את עניניו והספידו
 את עמיו. והספסד הזה יבא משלשה פנים : האחד מפני שיש מהם שאינם
 בקיאים ונחיתים בלשון הערבית אשר ישתוקו ממנה. והשני שאם היו בקיאים
 ונחיתים בלשון הערבית, שמא לא היו בקיאים בלשון העברית אשר הם משתוקים
 אליה. והשלישי שאם היו בקיאים בשתי הלשונות, שמא לא יבינו דברי
 המחבר כאשר הם עש לבנו, והם משתוקים כפי הכוונה ודעתם על דרך

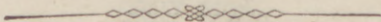
אחרת ושלא כדעת המחבר ; ואפשר שיעתיק מי שנתקבלו כל המדות האלה בו ,
 יודע לכל מבין כי כל אחד מאלה הפנים משנה הענינים והסוף אחוז לענינים
 אחרים . אך הכת השלישית מתחלקת לשני חלקים , החלק האחד מי שאינו
 מאנשי החכמה הסיו ואינו מבין ענינים ודרכים , רק משום מגמתו להעתיק
 הלשון כפי הבנתו והנראה אליו . והחלק השני מי שהוא מאנשי החכמה הסיו
 ומבין ענינים ודרכים , ומפני שהספר הסיו לא קבל אותו ממחברו ולא ממני
 שקבלו ממנו , אפשר שיבין ענינים רבים מדבריו על דרך אחרת וכאשר דעתו
 נוקט , ויעתיק דברי המחבר על הדרך הסיו , ושמה בעבור זה יבא להסקות
 מדבריו על דבריו , וימלא מקלחת סותרים את מקלחת , וזה יקרה מפני הסדרת
 הקריאה שלא כסדרה , והוא מענין הסמוך והנפרד והקרוב והרחוק , והספרע
 שבא עם הכלל למנותו או למנות את עצמו והדומה לזה . וכבר ראינו קלה
 גדולי החכמים נכשלו בדבר הזה . ועוד כי לא נוכל להוסיף כל מחשבות לבנו ,
 במליצה שמצעת להכלית הענין על דרך קצרה ובלשון נאה בלשון העברית , כאשר
 נוכל בלשון ערבית . כי לשון הערבית רחבה ונאה מאד , ומזמנת ליודעים בכל
 ענין כחפזם וכלבבם , ולשון העברית כאשר אמרנו אין בידינו ממנה כדי הטורך
 לכל דברינו . על כן גריך שיסיה כל מעתיק מלשון אל לשון אחרת , בקי
 ומלומד בשתי הלשונות ובכל עניני דקדוקיהם , ומניינו מיני שרשיהם , והשתנות
 עניניהם לפי מקומותיהם והוכן שמוש תיבות טעמיהם , ורגיל לדבר בהם על
 אופניהם , ולהניחם בכל מקום על מזניהם , איש למשפחותיו לבית אבותיו . כי
 כמה מלות יש בלשון הערב שכל אחת מהן מתחלקת לכמה ענינים , יורה
 עליהם מקומם או הלוק תיבות שמושם או השתנות בנינם , כמו מלת פקד אללנו
 שמתחלקת לענינים רבים , והרבה נמצא כמום במקרא אינו מאריך בזכרם . ועם
 כל זה גריך לדעת ולהבין ענין הספר אשר יעתיק , דעה ברורה והכנה נכונה ,
 כדי שלא ישנה מדעת בעליו ויפסיד חכמת הספר הסיו , וממלא חשש עם בעליו
 ועם כל המעיינים בו , מפני שהוא מכשיל אותם בדברי טעות , כי זה המעתיק
 נעשה עתה בספר הזה כאב וכרוב . ואם היה יכול המעתיק שתמלא ידו להעתיק
 מלה במלה מבלי תוספת ומגרעת , היה נאלץ מן המכבול הזה והאשמה הזאת ,
 אף על פי שהשתקה על הדרך הזה תהיה קשה להבין אלא לחכמים הגדולים
 המבונים דרכי לשון הקדש , והלשון לא יסיה ערב ומקובל כל כך , ושמה עם
 קושי הלשון יקשה הענין להבין . ומכל אלה הפנים הנחנו רואים כי המעתיק
 גריך שיזהר בכל הדברים האלה , ואם ידע בעצמו כי הוא ממואל מכל
 הענינים אשר במלאכתם יהיה ראוי להעתיק , יעתיק ; ואם לא , יחדל . כי
 לא יוכל המעתיק לתקן את לשון העתיקות , עד שיקדים ויאחר ויוסיף ויגרע .
 ופעמים שהוא גריך לתרגם ענין המלה בענין שהוא דומה לו וקרוב אליו
 בלשון שהוא מעתיק אליה , או להחליף במשל והמליצה אשר אינה נוסגים
 בלשון הסיו , במשל ומליצה שדומים להם ונוסגים בה . וכללו של דבר שיסיה
 מבין דרכי הלשון אשר יעתיק ממנה ואשר יעתיק אליה , ועיני החכיר אשר
 יעתיק על אופניהם , כדי שיסיו מיושבים בלבו ונכונים בדעתו . ואח"כ יש לו
 להעתיק אותם על אדם דרך שירטה ובמלות אשר יבחר , ונלמד שיסיו דבריו
 קרובים להבין ולא ישנה מדעת הבעלים . וכן מאלו המעתיקים הקדמונים
 אשר העתיקו ספר התורה והמקרא , ר"ל בעלי התרגום אשר נהגו להחליף
 והמשל המליצה , כמו שתרגם אונקלוס יו"איש בוד רמא בריש גלי , כי כן

היה מנהג בלשון להביא על מי שאינו צורח. והנה אנהנו רואים כי כמה
 מפרשים ומעתיקים פרשו והעתיקו ספרי המקרא וסדרי המשנה והתלמוד
 בלשונות אחרות, וכמה דעות נשתנו בהם אחת מחברתם, זה אומר ככה
 וזה אומר ככה. ומפני שהספרים הם על מתכונתם ידיו וכפני עצמם מבלי
 הוספה ומגרעת, והפירושים כפני עצמם וההעתיקות גם כן כפני עצמן, הועיל
 הענין ולא הוסיף כלום, וישוטטו רבים ותרבה הדעה. וכן מי שיחבר חבור
 מעצמו, אם יעשה בענין או יכתל בדבר או יקלר בו, נחמר כי הוא אשר
 השיגה ידו ודעתו, ועד פה הגיעה חכמתו. אך האשם הגדול מי שמעתיק
 ספר או חבור שיגע בו מחברו ונשמר ונחסר בעניניו, ותקן שערו ותקן
 מחלקותיו ואזן וחקר דבריו, ויבוא הוא לחבל ולשנות ויאמר כי זה הוא
 והמעיינים בו יהלו כל הטעות במחבר. ויש לנו ללמוד מבעל החבור הזה הרב
 ר' בחיי ב"ר יוסף ז"ל כי אף ע"פ שחבר מעצמו בענין שחלה בדעתו, ולא
 היה מעתיק חבור אחרים, רעה לחזור בו ולהמנע מחבר, מפני שהיה בעיניו
 כמקלר בהכנת לחות לשון הערבי, אע"פ שגראה מחבורו כי חכם היה
 בלשון, וכ"ש שהיה לאיש כמוני להסיר מן הסתקה, מכל אלה הענינים
 אשר זכרתי. ועוד כי מנהג רוב ב"א בזמן הזה, להשתולל ולהתגולל על מי
 שמחדש דבר מבני דורם בין בהסתקה בין בחבור בין בפיוט, בין בשאר
 הענינים הדומים לאלה. והמשכיל יזכר מהכנס במשעול הזה ויחסר בזולתו,
 וימלט נפשו מלשונות ב"א ומעלילותם. והגדתי כל זה להודיע לכל בני
 העולם בהערת השער הזה, כי לא מלבי ולא ברואי נכנסתי בענין זה,
 וכי לא נסתר מנגד עיני כל אשר זכרתי. אבל מפני שאני חייב לבטל
 ראוני מפני ראון המלצה אחת, ולמהול כבודי מפני כבודו, שמעתי למזאתיו
 ואחתי לעשות כהפלו ותאחות, ואשימה נפשי ככפי ולא שמתו יד לפי,
 והלכתי עמנו כמטרה לחלי המורים וגווי נתתי למכיס. ומזכרתי כפי
 יכלתי מהטות דברי המחבר מדרכיהם, וכל אשר מצאה ידי להעתיק
 מלה במלה, אע"פ שלא היה בלשון נאה כחפני, עשיתי כן, ואשר לא
 יכולתי להעתיק על הדרך הזה, הייתי משתכל ומזהבון עד שאבינוהו, ואח"כ
 העתקתיו כפי יכלתי. ומה שהיה מסתפק לי, הייתי מעיין עליו בספרי החכמה
 שהיא אשר הביא הענין שהוא מונס, ולאחר שהייתי מבין אותו הכנה
 ברורה הייתי מעתיק. וראיתי כי המחבר הזה ז"ל הביא דבר אחד שהיה
 לרוך להקדימו בההלת ספרו או לבאר אותו במקומו. והוא שיפרש ענין
 המלות והשמות אשר הביא מספרי החכמות החיונות לאורך דבריו, ועל
 מה הם אמורים בחכמות הן. כי כן מנהגי החכמים בכל חבורי החכמות,
 מפני שהם שמות ומלות שאין המון בני אדם רגילים ואינם מבינים בהם,
 ומשתמשים במקראם בדרך אחרת, ומפילים ומפרשים אותם על ענינים
 אחרים. ושמה עשה זה מפני שאמר כי חנרו לזכרון לעצמו ולחבריו.
 אבל מפני שאמר אחר כן כי גם ראוני היה להועיל בו לשאר בני אדם,
 היה לו להרגיש למה שאמרתי, ועל כן מי שאינו בקי במלות ובשמות שהם
 ואיננו רגיל בחכמות הן, לרוך לשאול עליהם. ואל ואשימני המעיין
 בהעתיקה הזאת, מפני שבניתי במקום המקומות בקצת הפעלים והשמות,
 בנינים שאינם נמארים בלשון העברית, כי דוחק בענין עם קולר בלשון
 כאשר אמרתי הביאוני לדי כן, וגם כן נהגו חכמי הסתקה אשר היו

הקדמת הכתרגם

לפנינו, כי נסגו בנינוס הסס מנסג מבני לשון הערבי שהא קרובה ללשונו
 ברוב בנינוס. ואל יחטיאני מפני שערכתי לשון המקרא ולשון רבותינו
 במקומות, ושכחתי לשון רבותינו במקום שסייתי מולא לשון המקרא, כי
 אחתי הלשון הקרוב, וכפי שנודמן לי בשעת הסעתה. וסתקן אח"כ
 במקום שרדך, משוכח, כי המעיין יכול להשכלל יותר מן המעתיק,
 וסגומע יותר מן המדבר. וסחכמים המעיינים זו בכל עת, יתחזקו לנדר
 מלותיו ולתקן שגיותיו כיד חסדס הטובס וחכמתס הרחבס. וכאשר נשאל
 מאלסינו להלינו מכל מכלול ואשמה בכל מעשיו, קן נשאל ממנו להלינו
 ממכלול דברינו וחסתת פינו, וכמו ששאל ממנו משיחו, שיתס ה' שמרס
 לפי נדרס על דל שפתי :

זה החלי לתרגם דברי המחבר, ובאלהים ה' אעזר אבון :

[Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.]

ישראל

[Faint text at the bottom of the page, possibly a title or reference.]

חלוקת הספר שעריו ופרקיו

הספר הנכבד הזה יחלק לחלק ראשונה להקדמה ועשרה שערים .

וענין ההקדמה לבאר הסבה שהניעתו לחבר הספר הזה בחובות הלבבות, כי היא דבר מחויב מן השכל ומן הכתוב ומן הקבלה ונעלם מרוב העם והשעה צריכה לכך, והתימה מן הראשונים שלא חברו בענין זה מאומה. ויזכור עשרה ענינים מחובות הלבבות: יחוד האל. בחינה. קבלת עבודת האל. בטחון. יחוד המעשים לשמו יתברך. כניעה. תשובה. חשבון עם הנפש. פרישות. אהבת האל יתברך. הן כמה עניני עשרת שעריו הספר על סדר הנחתם .

השער הראשון

בצאור אופני יהוד האל בלב שלם, ויחלק לפתיחה ועשרה פרקים .

הפתיחה בבאור היות יהוד האל בלב שלם שרש סמורה ויסודה. ולפי דרכו יבאר פרשת שמע ישראל, ויאמר כי בענין יחוד בלב שלם ראוי להתבונן בעשרה ענינים והם עשרת פרקי השער :

- פרק א' מה גדר היחוד בלב שלם .
- פרק ב' על כמה חלקים מתחלק ענין היחוד .
- פרק ג' אם נתייב לחקור עליו בדרך העיון אם לא .
- פרק ד' איך דרך מחקרו ומה אנהגו צריכים לדעת תהלה קודם שנהקור על היחוד .
- פרק ה' לברר ההקדמות אשר יתברר מהן כי יש לעולם בורא בראו מאין .
- פרק ו' היאך נביאם לקיים מציאות הבורא .
- פרק ז' להביא ראיות שהוא אחד .
- פרק ח' לבאר עניני האחד העובר והאחד האמת .
- פרק ט' שהבורא יתברך אחד אמת ואין אחד אמת זולתו .
- פרק י' במדות האלהיות המושכלות והכתובות והפנים אשר יתברר מהם לקיימן לו ולהרחיקן ממנו :

השער השני

בצאור אופני הבחינה בצדוים ורצ מוב האלהים עליהם ויחלק לפתיחה וששה פרקים .

ד חלוקת הספר שעריו ופרקיו

הפתיחה נבאור היות הבחינה נברואים מביאה להכרת הנורא . ויבאר שלשה מונעים מהכרת עונות האל וגדול מעלתו . ויאמר כי צענין הבחינה ראוי להתנוון בששה ענינים , והם עניני ששת פרקי השער :

- פרק א מהות הבחינה ואמתתה .
- פרק ב אם אנחנו חייבים לבחון בברואים אם לא .
- פרק ג איך אופני הבחינה בברואים .
- פרק ד כמה מיני סימני הכמה בברואים אשר נוכל לבחון מהם .
- פרק ה איזה מהם קרוב אלינו ואנחנו חייבין לבחון בו יותר משאריתם .
- פרק ו במפסידי הבחינה והדברים התלויים בה :

השער השלישי

נבאור חוכמי היום קבלת עבודה האלטים יתברך ויהלק לפתיחה ועשרה פרקים :

הפתיחה נבאור היות השכל מחייב בקבלת עבודה האלטים וזה מקל וחומר מחיוב הכוונת בין בני אדם מן המקבל אל המטיב , ויאמר כי צענין קבלת עבודה האל ראוי להתנוון בעשרה ענינים והם עניני עשרת פרקי השער :

- פרק א ההערה על העבודה וחלקיה .
- פרק ב בצורך המביא אל כל חלק מחלקיה .
- פרק ג בגדר העבודה וחלקיה ומעלותיה .
- פרק ד בצורת ההערה התורויה וחלקיה ומעלות אנשים בידיעת ספר התורה והבנת עניניו .
- פרק ה בצורת ההערה השכלית ולהורות עליה על דרך השאלה והתשובה .
- פרק ו במיני חיוב העבודה כפי מיני הטובות ומחלקותיהם .
- פרק ז בבאור הפחות מה שחייב בו מי שמטיבים מן החובות אליו בטובה למטיב בה .
- פרק ח במחלוקת החכמים בהכרח ובצדק והדעת הקרובה אל האמת מן הדעות בזה .
- פרק ט בספור סוד יצירת המין האנושי בעולם הזה בדרך קצרה .
- פרק י בספור דרך השמוש בכל מדה ממדותינו במקומה :

השער הרביעי

נבטחון על האלטים יתברך , ויהלק לפתיחה ושבעה פרקים . הפתיחה נבאור היות הנטחון הכרחי לעובד האלטים , וכמה תועלותיו צעני

התורה וזענין העולם . ויאמר כי זענין הבטחון ראוי להתבונן בשבעה ענינים והם
עניני שבעת פרקי השער :

- פרק א מה הוא הבטחון .
פרק ב בסבות הבטחון על הברואים .
פרק ג בבאור ההקדמות אשר בעבורן יתחייב הבטחון באלהים
וחיוב העסק בסבות .
פרק ד בבאור הדברים אשר בהם יהיה הבטחון וחיוב שבחו וגנותו
בהם .
פרק ה בהפרש שיש בין עסק הבוטח באלהים בסבות המרף ובין עסק
מי שאיננו בוטח באלהים בהן .
פרק ו בבאור אופני חיוב בגנות דעת האומרים באריכות התאוות
בעולם ומיחלים נפשותם בקבלת עבודת האלהים כשיגיעו
לחפצם בו והם בעלי המשכנות .
פרק ז במפסדי הבטחון באלהים וכל מה שצריך לדבר בענין
הבטחון ולקצר בחלקיו :

השער החמישי

בבאור אופני חיוב היות כל מעשינו מיוחדים לשמו יתברך ולהזכר
מן החנוף . ויחלק לפתיחה וששה פרקים .

הפתיחה בבאור היות יחוד המעשים לשמו יתברך מטערת הלב מכל סוג
וחניפה . ויאמר כי זענין יחוד המעשים לשמו יתברך ראוי להתבונן בששה
ענינים והם עניני ששת פרקי השער .

- פרק א מה הוא יחוד המעשה לאלהים .
פרק ב במה יהיה .
פרק ג באיזה מעשה חייבים בו .
פרק ד כמה מיני מפסדיו .
פרק ה איך אופני הרחקתם מן הנפש עד שיתכן לבני אדם ליחד כל
מעשה שיעשו לשם האל .
פרק ו שיהיה נזהר במחשבה ונשמר מזמנה ומושל בה .

השער השישי

בבאור אופני חיוב כניעתנו לאלהים יתברך והשפלות מפניו .
ויחלק לפתיחה ועשרה פרקים .

הפתיחה בבאור חובת הכניעה ביחוד המעשים לאלהים והכדאיה לנו עליהם

ה חלוקת הספר שעריו ופרקיו

ונתחילק הגאוס. ויאמר כי בענין הכניעה ראוי להסבון בעשרה ענינים וזה
עניני עשרת פרקי השער.

- פרק א מה היא הכניעה.
- פרק ב לכמה חלקים תחלק.
- פרק ג במה תהיה הכניעה.
- פרק ד באיזה ענין צריך להתנהג בה.
- פרק ה איך אופני קנותה.
- פרק ו בתוכן המנהג שצריך הנכנע לנהוג בו.
- פרק ז מתי תתכן הכניעה מן הנכנע ומתי לא תתכן.
- פרק ח אם הכניעה סמוכה למדות הטובות או המדות השובות סמוכות לה.
- פרק ט אם יתכן להתקבץ בלב האדם הגאווה והכניעה אם לא.
- פרק י באור תועלת הכניעה בעניני העולם הזה והבא.

השער השביעי

בבאור אופני חיוב התשובה וגבוליה והדברים התלויים בה
ויחלק לפתיחה ועשרה פרקים.

הפתיחה בבאור גדול אורך התשובה. ויאמר כי בענין התשובה ראוי להסבון
בעשרה ענינים וזה עניני עשרת פרקי השער.

- פרק א מה היא התשובה.
- פרק ב לכמה חלקים תחלק.
- פרק ג במה תהיה התשובה מהאדם.
- פרק ד בבאור גדריה.
- פרק ה בהנאי כל אחד מהם.
- פרק ו אופני ההערה לאדם על התשובה.
- פרק ז בבאור מפסירי התשובה.
- פרק ח הישנות השב עם הצדיק הנצל מן החטא אם לא.
- פרק ט אם יתכן לחושא לשוב מכל חטא אם לא.
- פרק י מה אופני התחבולה למי שהתשובה מוחטאיו קשה עליו.

השער השמיני

בבאור אופני חיוב חשבון האדם עם נפשו לאל, ויחלק לפתיחה
וששה פרקים.

הפתיחה בבאור חיות החשבון עם הנפש מביאה אל התשובה, ויאמר כי בענין
חשבון הנפש ראוי להסבון בעשרה ענינים וזה עניני ששת פרקי השער.

- פרק א מה הוא החשבון עם הנפש .
 פרק ב אם החשבון כל בני אדם שוה אם לא .
 פרק ג על כמה פנים יהיה חשבון האדם עם נפשו .
 פרק ד מה תועלת החשבון הזה .
 פרק ה אם האדם חייב לחשב עם נפשו תמיד אם לא .
 פרק ו מה חייב האדם לסמוך לחשבון המעשים .

השער התשיעי

בבאור אופני היוזב הפרישות ומה שראוי לנו נמנה ויחלק לפתיחה
 ושנעה פרקים .

הפתיחה בבאור סוּת הפרישות מעניני החשבון עם הנפש ומה רב טובה,
 ויאמר כי צענין הפרישות ראוי להצנון בשנעה ענינים והם עניני שנעת
 פרקי השער .

- פרק א מה היא הפרישות הכללית וצורך אנשי העולם אליה .
 פרק ב בגדר הפרישות המיוחדת וצורך אנשי התורה אליה .
 פרק ג לכמה כתות נחלקים הפרושים בפרישות .
 פרק ד בבאור תנאי הפרישות .
 פרק ה כמה שיאות לתורתנו מן הפרישות .
 פרק ו כמה שבא בספר התורה וספרי הנביאים מדברי הפרישות .
 פרק ז בהפרש שיש בין קדמונינו ואבותינו ובינינו בפרישות :

השער העשירי

בבאור אופני היוזב אהבת האלהים ומעלותיה, ויחלק לפתיחה
 ושנעה פרקים .

הפתיחה בבאור סוּת אהבת האל ית' הכלית מדרגת אנשי העבודה, ויאמר כי
 צענין אהבתו ראוי להצנון בשנעה ענינים והם עניני שנעת פרקי השער .

- פרק א מה הוא ענין אהבת באלהים
 פרק ב על כמה פנים תהיה אהבת באלהים .
 פרק ג איך הדרך אליה .
 פרק ד אם היא ביכולת האדם אם לא .
 פרק ה באופני מססדיה .
 פרק ו אותותיה אשר בהם תתברר מהמאמין .
 פרק ז במנהגי אותבי האלהים :

הם שעריו הספר הנכבד הזה והם עשרה כי אין דבר שנקדושה נפחות מעשרה,
 ופרקים ע"ט סימן עד"ה ואין עדס פחותה מעשרה :

הקדמה

אמר המחבר ברוך ה' אלהי ישראל אשר לו יאות ענין האחד
האמתי, הקרמון במציאותו, המתמיד טובתו, אשר ברא כל
הנמצאות לאות על אחדותו, ויצר יצירות לעד על גבורתו, והחל
הדשות להעיד על חכמתו וגודל טובו. כדכתיב (תהלים קמ"ט) דור
לדור ישבח מעשיך וגבורותיך יגידו, וכתיב (ש"ס) יודוך ה' כל
מעשיך וחסדיך יברוכה, כבוד מלכותך יאמרו וגבורתך ידברו,
להודיע לבני האדם גבורותיו וכו'. והגדולה שבטובות אשר הטיב
בהם הבורא לעבדיו המדברים אחרי המציאו אותם על הכונה
הכרתם בהם גמורה והכנתם שלמה, היא החכמה אשר היא חיי
רוחם ונר שכלם, והמביאה אותם אל רצון האלהים, והמצלת אותם
מקצפו בעולם הזה ובעולם הבא. כאשר אמר הכתוב (משלי ז) כי ה'
יתן חכמה מפיו דעת והבונה, ואמר אליהוא (איוב ל"ג) אכן רוח
היא באנוש ונשמת שדי הבינם, ודניאל אמר (דניאל ז) יהב חכמתא
לחכימין וגו'. ואמר הכתוב (ישעיה מ"ח) אני ה' אלהיך מלמדך
להועיל מדריכך בדרך הלך:

והחכמה מהחלקת לשלשה חלקים. החלק הראשון חכמת היצירות
שקורין לה בלשון ערב אלעל'ם אלטב'עי, והיא חכמת
טבעי הגופות ומקריהן. והחלק השני היא חכמת השמוש שקורין
לה בלשון ערבי אלעל'ם ריא'צי, ויש מי שקראה חכמת המוסר,
והיא חכמת המנין והשעורים וחכמת הכוכבים, וחכמת הנגון
הנקראת מוזיקא. והחלק השלישי היא חכמת האלהית שקורין לה
בלשון ערב אלעל'ם אלד', והוא דעת האל יתברך ודעת תורתו

לו יאות, לו לבדו ראוי. האמתי, מנוחך נשער יחוד. במציאותו.
לשון יש ומאוי. אחדותו, כי כל הנמצאות משולבות אשה אל
אחותה כאיש אחד באיברים רבים, וכולם פונים אל הכלית אחד המעיד כי
נורא אחד לכולם. המדברים, בני אדם, ונגדרו נפש זה להכניס משאר
נ"ח. תכונת הכרתם, זולת הטובה אשר הטיב לב"א שנרא אותם על
תכונה והיוקן שהכרתם בהם גמורה (אף שגם לכמה בע"ח נמצא הכרה והכנה,
מ"מ אין הכנה גמורה ושלימה) עוד טובה גדולה כמו היא החכמה שלומד
האדם או מנוחא או מחכמים, כמשול' חכמה היא מה שלומד מרבו, ולפי
שדבר אח"כ בחכמה המקובלת מאחר לכן אמר החלם הכרתן בהם ר"ל
הקצוע בטבעם. חיי רוחם, כמשכ"כ והחכמה תחיה בעליה. ונר שכלם,
כי לולא החכמה לפתח משול רזון כמו הסולך באפילה. ובקריהן, עגול
משולש קר חס וכדומה. חכמת היצירות, דעת טבע כל נוצר בלתי מ'.
חכמת השמוש, לפי שנלך כלים מיוחדים לתשמישם, או לפי שב"א
משתמשים בהם לנרכייהם. חכמת המוסר, כל דבר המוסר נשעור ומדה

ושאר המושכלות כנפש וכשכל וכאישים הרוחניים. וכל חלקי החכמה לפי מחלקות ענינה הנה שערים פתחם הבורא יתברך למדברים, להשיג בהם התורה והעולם. אלא שמקצת החכמות, הצורך אליהם יותר לענין התורה, ומקצתם הצורך אליהם יותר לתועלת העולם. ואשר הצורך אליהם יותר לענין העולם, היא החכמה התחתונה אשר היא חכמת טבעי הגופות ומקריהן, והחכמה התיכונה שהיא חכמת השמוש. ושתי החכמות האלה מורות על כל סודות העולם הזה ותועלותיו והנאותיו ממנו, ומורות על עניני המלאכות ומיני התחבולות הצריכות לגופות ולעניני קניני העולם. אך החכמה שהצורך אליהם יותר אל התורה היא החכמה העליונה והיא החכמה האלהית. ואנחנו חייבין ללמוד אותה כדי להבין ולהגיע אל תורתנו, אך ללמוד אותה כדי להגיע אל הנאות העולם אסור לנו. ואמרו רבותינו (נדרים ס"ז א') תניא לאהבה את ה' אלהיך לשמוע בקולו ולדבקה בו (דברים ל), שלא יאמר אדם אקרא כדי שיקראוני חכם, אשנה כדי שיקראוני רבי, אשנה כדי שאהיה זקן ואשב בישיבה, אלא למוד מאהבה וסוף הכבוד לבא. ואמרו (ספ) עשה דברים לפעלם ודבר בהן לשמן, זאל תעשה עטרה להתגדל בהם ולא קרדום לחתוך בהם. ואמרו (ע"ז י"ט א') אשרי איש ירא את ה' במצותיו חפץ מאד (תהלים קי"ב), אמר רבי אלעזר במצותיו ולא בשכר מצותיו, כדתנן אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס אלא היו כעבדים המשמשים את הרב על מנת שלא לקבל פרס, ויהי מורא שמים עליכם.

והישערים שפתחם הבורא לדעת תורתו ודתו הם שלשה. האחד מהם השכל הניצל מכל פגע. והב' ספר תורתו הנתונה למושה נביאו (ס"א והב' מה סוף מוחש). והג' הקבלות שקבלנו מקדמונינו שקבלו מן הנביאים ע"ה, וכבר הקדים לבארם הרב הגדול רבינו סעדיה ז"ל במה שיש בו די. אך חכמת התורה מתחלקת לשני חלקים, האחד מהם לדעת חובות האברים והיא החכמה הנראית. והשני לדעת חובות הלבבות והם המצפונים

קודם נקרא מוסר, לפי שהוא מוגבל ואסור בתוך גבול כמותו המשוער לו. והעולם, נרכי העולם. התיכונה, האמצעית בין הטבעית להאלהית. סודות, הכעלמים מהאדם קודם שהכוננתו. התחבולות, ענינים וסכנות שע"י וישגו הדברים הנלרכים. ולדבקה בו, שלא תהיה אהבה החזרת ודוקה כנעלים להנאתו, רק תהיה דנה כהקצ"ה, שכן הוא נחת רוח לפניו יתברך. לפעלם, כעבור הפעולה, שהפעולה עצמה תהיה נחשבת לו לתכלית (ועיין בס' נפש החיים). תורתו ודתו, כי תתלם דבר מהתורה העיונית כמו מעשה נראית וכדומה, וכאן דבר מהתורה הדתית, שיש בה מות שמעיות ושכליות. הניצל, כשניצל מכל טעות. האיברים, שהחיוז לעשותם באיבריו. והיא, ר"ל כשמכיר בוס הספר חכמה הנראית כוננתו על הונת האיברים הנראים לנ"ה. והיא, ר"ל כשמכיר חכמה האפונה כוננתו

והיא החכמה הצפונה. וחובות האברים יחלקו לשני חלקים, האחד מהם מצוה שמחייב בהם השכל אפילו לא חיובה בהן התורה, והחלק ה' מצוה השמע, שאין השכל מחייב בהם ולא דוחה אותם, כאסור בשר בחלב ושעטנז וכלאים, והדומה להם ממה שנעלמה ממנו עילת איסורם, ועילת חיוב ממה שנתחייבנו מהן. אך חובות הלבבות כל שרשיהן הן מן השכל כאשר אבאר בע"ה. וכל המצוה הם נחלקות למצוה עשה ולמצוה לא העשה, ואין אנו צריכין לבאר את זה במצוה האברים, מפני שהם ידועות לכל, אבל אני זוכר ממצוה עשה ומצוה לא העשה שבחובות הלבבות מה שיזדמן לי, כדי שיהיה דמיון למה שלא אזכור מהם בע"ה. וממצוה עשה שבחובות הלבבות שנאמין כי יש לעולם בורא בראו מאין, ושאין כמוהו, ושנקבל עלינו יחודו, ושנעבדהו בלבנו, ושנתבונן בפלאי יצירותיו כדי שיהיו לנו לאות עליו, ושנבטח בו, ושנכנע מפניו, ושנירא אותו, ונפחד ונבוש מהשקיפו על נגלותינו ונסתרותינו, ושנכסוף לרצונו, וניחד מעשינו לשמו, ושנאהב אותו ואת אוהביו כדי להתקרב אליו ונשנא את שונאיו והדומה לזה ממה שאינו נראה מן האיברים:

אך הלאוין שבחובות הלבבות הפך כל אלו. וגם מהם שלא נחמוד ולא נקום ולא נטור את בני עמנו כדכתיב (ויקרא יט) לא תקום ולא תטור את בני עמך. ומהם שלא נהרהר בעבירות ולא נתאווס ולא נסכים לעשותם, ומה שדומה לזה במה שהוא במצפון האדם ולא ישקיף עליו זולתי הבורא, כדכתיב (יזכיר יז) אני ה' חוקר לב בוחן כליות, וכתיב (משלי כ) גר אלהים נשמת אדם חופש כל הדרי בטן:

ומפני שחכמת המצוה שבתורה על שני ענינים, האחד מהם גלוי והשני נסתר, עיינתי בספרי הקדמונים שהיו אחרי אנשי התלמוד אשר חברו בעניני המצוה חבורים רבים לעמוד מהם על חכמת הענין הנסתר, וראיתי כי כל מה שכוננו לפרש ולבאר איננו

על חוס'ל. השמע, שלולא שמענו ממרע"ס לא ידענוס. עילת, סיבה. איסורם, במל"ה. שנתחייבו, במ"ע. יחודו, אמונת יחודו שאין עוד מלבדו. ושנעבדהו, כמו ושנקבל עלינו בלבנו יחודו ושנעבדכו. ונפחד ונבוש, סס ב' מיני סוראס, יראת העונס וסרוממות. ושנכסוף, נתאווס לסגלים ראונו. ושניחד, בלי פני' אחרת. להתקרב, כמש"ל וכו' תדבק, וכי אפשר לדבוק בשכינס וכי' אלא כל המשיא בתו לת"ה כו'. שאינו נראה, סס בכלל חוס'ל. נהרהר, אע"פ שמהשקפה איננס ניד האדם ומעמסס היא עולם, וכו' רק כניססתה רגע ראשונה, אולם ניד האדם לכסית דעתו ממנו תיפק בזכרו, ואס איננו מסיה דעתו ודאדנסה שקע עמנו כס זס נקרא כססור, ומהם כל לכהאות אליו ומתשבותיו מהרואות בקרבו אס לעשותה או לדול, ואח"כ יסכים בדעתו לעשותה. ואע"פ שאין סקב"ס מלרף מתשנסה דעה למעשה מ"מ אסורה היא. חופש, ע"י נר חלקים חלקים חופש כל כו'. גלוי, שטחיות המאמר. נסתר, כוונת המאמר והלכותיו.

יוצא מאחד משלשה ענינים. האחד מהם לפרש ספר התורה והנביאים, וזה על שני דרכים, או לבאר פי' המלות והענינים כמו שעשה רבינו סעדיה ז"ל ברוב ספרי המקרא, או לבאר עניני הלשון והדקדוק והשמוש לכל עבריו וצדדיו ולתקן מלותיו, כספרי בן גאנח ובעלי המסורת ומי שנהג מ' הגם. והענין השני לחבר עניני המצות על דרך קצרה כספר רב חפץ בן יצליח ז"ל, או מה שאנו חייבים בהם בזמן הזה כהלכות פסוקות וגדולות והדומה להם, או חלק מחלקיהן כספרי קצת הגאונים בתשובות שאלות במצות הגוף ופסקי דינין. והענין השלישי לישב עניני התורה בלבבינו בדרכי הראיות ותשובת המינים, כספר האמונות וספר שרשי הדת וספר המקמץ והדומה להם. וחקרתי עליהם ולא מצאתי בהם ספר מיוחד בחכמת המצפון. וראיתי החכמה הזאת שהיא חכמת חובות הלבבות שהניחוח ולא חבריה בספר שיהיה כולל שרשיה ופרקיה. ותמתי על זה תימה גדולה עד שאמרתי בלבי שמא המין הזה מן המצות אין אנחנו חייבים בו מן התורה אלא שחיובו מדרך המוסר, ולהורות הדרך הנכונה והישרה, וכמוהו כמו התוספות שהם רשות שאין אנחנו נתבעים בהם ולא נענשים אם נתעלם בהם, ועל כן הניחו הקדמונים לחברו בספר, עד שחפשתי על חובות הלבבות מן השכל ומן הכתוב ומן הקבלה, אם אנחנו חייבים בהם אם לאו, ומצאתים שהם יסודי כל המצות, ואם יארע בהם שום הפסד, לא תתכן לנו מצוה ממצות האברים:

כן השכל שאמרתי, כי כבר נתברר לנו כי האדם מחובר מנפש וגוף ושניהם מטובות הבורא עלינו, הא' נראה והשני איננו נראה, ואנחנו חייבים לעבוד אותו בעבור זה עבודה גלויה ועבודה צפונה. הגלויה חובות האיברים כמו התפלה ותצום והצדקה ולמוד תורה ולמדה ועשות סוכה ולולב וציצית ומזוזה ומעקה והדומה להם כמה שיגמור מעשהו על ידי חושי האדם הנראים. אך העבודה הצפונה היא חובת הלבבות, והוא שניחד האל בלבותינו, ושנאמין בו ובתורתו ושנקבל עבודתו, ונרא אותו ונכנע מפניו ונבוש מטנו, ונאהב אותו ונבטח בו ונמסור נפשותינו אליו, ושנפרוש מאשר ישנא, ושניחד מעשינו לשמו, ושנתבונן בטובותיו,

הלשון, באור כל'א'רש. והדקדוק. כמו יחיד רבים נזכח נסתר. והשמוש בלשון ע"פ קשור מלותיו. ולתקן לתקן עבר במקום עתיד וכדומה. הלבבות פסוקות, שם ס' וכן כלכות גדולות. הגוף, כמו ל'ית ותסלין. ודינין, כדיוי או"ס עומאס וטכרס. המוסר, מדה חסידות. ולהורות שאינם רק להורות בדרך ישירה אלא בדרך ישירה בעלמם. וכמוהו, והא. התוספות, כעניני חסידות שהחסידים עושים לפנים משורת הדין. נתבעים, חייבים לעשותם. נענשים, שיש דברים שאע"פ שאין אנחנו חייבים לעשותם, נכ"ז נענשים עליהם בעידן ריתחא כמעשה דרבי קטינא, אכל על החסידות אין נענשים כלל. והשני הוא הנפש. ולמדה, לאחרים.

והדומה לזה ממה שיגמר במחשבת הלב ומצפוני מכל אברי הגוף הנראים ממנו :

וידעתי דעת ברורה כי הובות האיברים לא תשלמנה כי אם ברצון הלב וחפיץ הנפש לעשותם, ותאות לבנו לפעול אותם. ואם יעלה במחשבתנו שאין לבותנו חייבים לבחור בעבודת השם ולחפוף בה, יסתלק מעל אברינו חיוב המצות שאנו חייבין בהם, מפני שאין מעשה נשלם מבלי חפיץ הנפש בו. וכיון שנתברר כי הבורא חייב את אברינו במצותיו, לא היה נכון להניח נפשנו ולבנו שהם מבחר חלקי עצמנו שלא יחייבם בעבודתו כפי יכולתם מפני שבחם גמר העבודה, ועל כן נתחייבנו בחובות גלויונו ומצפונינו, כדי שתהיה עבודתנו שלמה וגמורה, וכוללת מצפונינו וגלויונו לבוראנו יתברך :

וכאשר התברר לי חיובם מדרך השכל, אמרתי בלבי שמא הענין הזה איננו כתוב בספר תורתנו, ועל כן הניחו לחברו בספר שיוורנו אותו ויראו עניניו, עד אשר בקשתיו בספר התורה ומצאתיו שנזכר בו פעמים רבות, כמו שנאמר (דברים ו) ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך, והיו הרברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך, ואמר (שם ל) לאהבה את ה' אלהיך לשמוע בקולו ולדבקה בו. ואמר (שם יא) לאהבה את ה' אלהיכם ולעבדו בכל לבבכם ובכל נפשכם. ואמר (שם יג) אחרי ה' אלהיכם תלכו ואותו תיראו. ואמר (ויקרא יט) ואהבת לרעך כמוך. ואמר (דברים י) ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה. ואמר (שם) ואהבתם את הגר וגו'. והיראה והאהבה מחובות הלבבות. ואמר בלאוין שבהן, (שם ס"ה) לא תחמר אשת רעך ולא תתאוה וגו', (ויקרא יט) לא תקום ולא תטור את בני עמך, (שם) לא תשנא את אחיך בלבבך וגו', (נמדבר עו) ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם וגו', (דברים טו) לא תאמץ את לבבך ולא תקפוץ את ירך ורבים כאלה. ואחר כך השיב את כל העבודה אל הלב ואל הלשון, כמו שנאמר (שם ל) כי המצוה הזאת

ונמסור שיעשה בנו כרצונו. במחשבת הלב, נתמידות כמו האהבה וכו'. ומצפוניו, שהיה קבוע במצפוניו ונקרבו ואע"פ שלא יחשבו נתמידות כמו האמונה בו יתברך ונתורתו. וידעתי, הוסיף להניח ראיה על חוסר גם מחובת האיברים עצמן. תשלימנה, תשיינה באופן השלימות. ואם יעלה, ר"ל עוד יותר מזה, אם יעלה כו' הרי אין כאן כלל אשילו מעשה חסרה, כ"ל לא נתר וסכסום תחלה לעשותם איך יעשה? כפי יכולתם, היינו חובות שיכולים להגמר זולת האיברים. מפני, ר"ל הרי מפני שנסת לבדם נגמרה העבודה ואינם לריכים להאיברים בעבור זה לא יחייבם בעבודתו ודאי זה לא יתכן כלל. ועל כן, הגי' הנכונה ועל כרחנו נתחייבנו בחובה מצפונינו בזולת האיברים, אחרי שסס העיקר. הניחו לחברו, כמו מלחכרו, וכו' עזבו ולא חנרוהו וכו'. עניניו, פרטיו. לדבקה, פרשתי

אשר אנכי מצוך היום וגו' לא בשמים היא וגו' ולא מעבר לים היא וגו' כי קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשותו. ובשאר ספרי הנביאים האריכו בענין והשיבו אותו בכמה מקומות, ואינני צריך להביאם מפני שהם רבים וידועים:

ובאשר התברר לי חיוב מצות הלבבות מן התורה כאשר התברר מן השכל, חפשתי עליו בדברי רז"ל ומצאתיו יותר מפורש בדבריהם ממה שהוא מפורש בספרים ומן השכל. קצתו בכלל כמו שאמרו (ירושל' נרכות ס' א') רחמנא לבא בעי, ואמרו (סנהדרין ק"ז נ') לבא ועינא הרי סרסורי דחטאה נינהו. וקצתו בפרט במסכת אבות שאין צריך להאריך בזכרו. ומצאתי הדבר ממנו במדותיהם ובמנהגיהם המקובלים מהם כשהיו נשאלים על עניניהם, כמו שאמרו רז"ל (מגילת כ"ז נ') במה הארכת ימים. וראיתי מצד הכתוב עוד במכה נפש בשגגה שאינו חייב מיתה. ומי שהוא שוגג במצות אשר לא תעשינה שחייבים עליהן במזיד אחת מר' מיתות בית דין או כרת, שאינו חייב עליהם אלא חטאת או אשם. וכל זה ראיה כי העיקר בחיוב האנוש אינו אלא עד שיהיו הלב והגוף משתתפין במעשה, הלב בכונתו והגוף בתנועתו. וכן אמרו במי שעשה מצוה ולא נתכוין לעשותה לשם שמים שאינו מקבל עליה שכר. וכיון שקוטב המעשה ועמודו בנייים על כונת הלב ומצפונו, ראויה שתהיה חכמת מצות הלב קודמת בטבע לחכמת מצות האיברים:

ובאשר נתברר לי חיוב החכמה הצפונה מן השכל והכתוב והקבלה, אמרתי שמא המין הזה מן המצות אין אנו חייבים בו בכל עת ובכל מקום בשמחה וכיובל וכקרבתו. ובאשר עיינתי מצאתי שאנו חייבין בו המיד כל ימינו בלי הפסקה, ושאינו לנו שום טענה בהנחתו, כמו יחוד אלהינו בלבנו ועבדו בצפוננו, וליראה ולאהבה אותו, ושנכסוף לעשות המצות שאנחנו

למעלה. השיב, הכנים וחסר (כמו השיב למלך ישראל). בשמים, לא האמר הרי יש כמה מלות אשר מעסיקם נזנע ממני ואין אקבל עלי את כל התורה, ואפי' המלות שאינם נמנעים ממני יש אשר כמשה כמד וכמדו ממני? לא כן הוא, כי קרוב אליך הדבר מאד, כיצד? בפיך, אם תלמדם בסוף, ובלבבך, הסיס הסוונה לעשותה, יקל עליך המעשה מאד, ואף הנמנעים מן מעלה אני עליך כאלו עשיתם. והשיבו, שנו ושלשו ואזכירו פעם אחר פעם. בספרים, בהג'ך. לבא בעי, סרסורי, במל'ת. שכר, שכר פחות וכאם ותוהו נחשך נגד שכר מצוה לשמה, או אולי כוונתו במחשק, כמו התוקע לשיר וכיוצא. קוטב, ליר שהדלת סובב עליו, וכן ה'לב בעיני המדות, כל המדות סובכות הולכות פעם כס ועם להיסק וכולם על קוטב הלב כי ממנו הולכות חיים. ועמידו, בעיני המלות שחוק נתן הקב"ה ולא ישנו התקידים. בטבע, הוא אחד מהמעשה מיני קדימות שמונו החוקרים, והוא קדימת הסיבה להנסוכב ממנו, כמו קדימת האלין ללנו, כן חוס'ל הם סבה לחובת האיברים, ואין חוס'ל לריקים לחובת האיברים. בשמחה בו', שאין נוסגות אלה בדרך ופני הכית. מענה בהנחתו,

חייבין בהן, כמו שאמר הכתוב (תהלים קיט) אחלי יכוננו דרכי לשמור חקך. ושנבטח בו ושנמסר אליו כמו שנאמר (סס סג) בטחו בו בכל עת עם שפכו לפניו לבבכם וגו'. ולהסיר השנאה והקנאה מלבבנו. ושנפרוש ממותרי עיני העולם שטורדין אותנו מעבודת השם, כי כל זה אנו חייבים בו תמיד בכל עת ובכל מקום ובכל שעה ובכל רגע, ועל כל ענין בעוד שכלנו ונשמתנו בנו. והדומה לזה עבד שצוהו רבו לעשות שתי מלאכות, האחת בביתו והשני בשדה כמו עבודת האדמה ולעיין בה בעתים ידועות ובשעות ידועות, אם יעברו העתים ההם או אם לא ימצא לעשות מפני דבר שימנענו, יסתלק מעליו חיוב המעשה חוץ לביתו. אבל המעשה שצוהו לעשות בביתו אינו מסתלק מעליו כל ימי עמדו בו ועברו את אדוניו כשלא ימנענו מונע ולא יטרדהו טורד, וחייב המעשה תמיד עליו כשיפנה. וכן מצות הלב שאנו חייבין בהם, אין לנו טענה בהן ולא טורד מהן אלא אחבת העולם, ושאינן אנוחנו מבינים ענין בוראנו, כמו שנאמר (ישעיהו ה') והיה כבוד ונבל תוף וחליל ויין משתיהם ואת פעל ה' לא יביטו ומעשה ידיו לא ראו: ואמרתיו שמא המין הזה מן המצות אינו מתולד למצות רבות, ועל כן הניחו אותם ולא חברו בהם ספר מיוחד. ובאשר חקרתי על מספרם ופרקייהם, מוצאתים לרוב מאד בתתילדם עד שחשבתי כי מה שאמר דוד ע"ה (תהלים קיט) לכל תכלה ראיתי קץ רחבה מצותך מאד אמרו על מצות הלבבות. כי מצות האיברים יש להם מספר ידוע כמו תרי"ג מצות, אך מצות הלבבות רבות מאד עד כי אין לתולדותיהן מספר, ואמרתיו עוד שמא הם כל כך מבוארות וידועות לכל, וכל בני אדם דבקים בהם עד שלא נצטרכו לחברם בספר; ועיינתי מנהגי בני אדם ברוב הדורות הנזכרים בספרים, ומצאתים רחוקים מן המין הזה מן המצות, אלא הזרזים הפרושים בהם כפי הנזכר עליהם, אך השאר כמה היו

להטדק אם נעזוב אותם ח"ו. ולעברו, ככניעה וכוש. אחלי, כל נקשותי הם, שיכוננו כו'. ושנמסר אליו, נטל רעוננו מפני רעונותי'. בכל עת, צעת עונה שלא תתלו נכחכם והכמתכם, ונעת רעה שלא להתיאש מישועתו ית'. שפכו לבבכם, רעונכם ונטלו אותו לפניו. ממותרי, דברים שיתכן להיות בלעדיו. שטורדין, שמונעים. ולעיין, להסתכל מה שישא נריכס. ימצא, יוכל. שימנענו, מלכת להשדה. ימנענו, מונע כו'. טורד, דבר המטרד מהמעשה עלמה; וסרי בשתים המור מלאכת הבית ממלאכת השדה, א' כי לא יפטר ממנו בלתי אם יוננע מהמעשה עלמה, וממלאכת השדה יפטר גם אם יחסרו לו רק הסכנות. ב' כי מיד צסור המניעה יתחייב במלאכת הבית, משא"כ במלאכת השדה שעת קבועה לה. טענה, אמתלה שאין לנו הסכנות הנזכרות לה. אלא, קחי על טורד. מבינים, מהזכונים עיני גדולתו ועזבו. והיה כבוד וכו' ואת פועל ה' לא יביטו, סרי להכנת העולם מניח שלא יבין ענין הנזכר יתברך. מתולד, מתחלק. בהם, שנהם.

צריכין להעיר ולהורות אותם, וכל שכן רוב אנשי זמננו זה, אשר
 זלזלו בחכמת מצות האיברים, כל שכן במצות הלבבות. ואשר
 ידבנו לבו מהם לעיין בחכמת התורה, הוא מתכוין לדבר שיקרא
 בו חכם אצל עמי הארץ ושיעשה לו שם אצל הגדולים, ויטה מדרך
 התורה אל מה שלא יקנהו מעלה יתירה, ולא ינקתו מומכשול
 בנפשו, ושם לא היה יודעו לא היה נענש עליו. והנה לעיין
 בשרשי דתו ויסודי תורתו אשר לא היה לו להתעלם מהם ולהניחם,
 ושלא יוכל לקיים מצות אם לא ידעם ויעשם. כמו אמונת היחוד
 אם אנהנו חייבים לעיין בו מצד שכלנו, או אם יספיק לנו אם
 נדעהו מצד הקבלה, שנאמר שאלהינו א' כאשר יאמרו הפתאים
 מבלי אות ומופת, או אם אנהנו חייבים לחקור על ענין האחד
 האמת והאחר העובר, להבדיל הענין אצלנו מושאר עניני האחרים
 הנמצאים אם לא. והענין הזה אין המאמין רשאי שלא ידענו
 שהתורה הזהירה עליו, דכתיב (דברים ד) וידעת היום והשבות אל
 לבבך וגו'. וכן שאר מצות הלבבות שזכרנו ושאלנו עתידים לזכור,
 אשר לא הגמר אמונת המאמין אם לא ידעם ויעשם. והיא החכמה
 הצפונה אשר היא אור הלבבות ונוגה הנפשות, ועליה אמר
 הכתוב (תהלים נא) הן אמת חפצת בטוחות ובסתום חכמה תודיעני.
 ואמרו על אחד מהחכמים כי היה יושב עם בני אדם עד חצי היום,
 וכשהיה מתיחד עם אבריו היה אומר הבו האור הצפון, והיה אומר
 על מצות הלבבות. ונשאל אחד מן החכמים על שאלה נכרית
 מענין דין הגרושין, והשיב את שואלו אתה האיש השואל על מה
 שלא יזיקנו אם לא ידענו, הירעת כל מה שאתה חייב לדעתו מן

לדבר, מוכן לעיין בדבר שיקרא בו חכם. בנפשו, מכשול שהוא בנפשו,
 שנופש ועד כשר יכלה. ושם, ואל מה שאם לא כו'. שרשי, כמו
 אמונת היחוד וחדוש העולם ואמונת הנבואה שאלוהי הם לא היה מקום לזה
 כלל. ויסודי, המחזיקים ומעמידים התורה כמו הכתוב והפרישות וכדומה.
 ידעם ויעשם, החלה ידעם בשכלו ואח"כ יתנסה על פיכם. לעיין, כלומר
 לא די שהניחו לעיין בו מצד השכל ולחקור על איכות היחוד, כי אולי יוכלו
 לתת עליהם אמתלא שאין לנו חייבין לחקור בזה, אבל גם זה לא עיינו כלל
 אם לנו טעויות מלחקור, אולי באמת לנו חייבים לחקור. העובר, מבואר
 בשער היחוד. להבדיל, כדי להבדיל. והענין הזה, ר"ל אולם באמת
 לאמתו ודאי לנו חייבים לדעת אותו על נכון. וידעת וכו', ומסיים הכתוב
 אין עוד. חפצת, כי החלה אמר למען ה' וכו' ובאורו למען אשר אתך
 ה'דק כנסתגתך, לכן תזכר אח"כ בשפתך את עובדי רעונך, ובאר זה הן אמת
 בעון חוללתי ונכרתי, וע"י הטא נחמתמה אמי כשריונה בי, וסיס לי
 לכאורה אמתלא על שעברתי רעונך, כי טבעי גרם לסוית עיני טוחות מראות
 האמת, אבל לעומת זה הלא טוחות בדברים הטוחים ונסתרים וכדבר הסתום,
 החכמה שנתה בי הודיעני את האמת אשר חפצת, ואין כאן עוד אמתלא ומשפטך
 זך. מתיחד, נשאר יחידי. והיה אומר, וכיון בזה. נכרית, זרס בטבע
 העולם להקרה כה. להתעלם, שלא לדעת אותו כלל. לפשוט, אף שתדעו

המצות אשר אינך רשאי להתעלם מהם, ואין ראוי לך לפשוט בהם, עד שפנית לחשוב בשאלות נכריות אשר לא תקנה בהם מעלה יתירה בתורתיך ואמונתך, ולא תתקן בהם מעוות במדות נפשך. והנה אני נשבע כי מחמש ושלישים שנה אני מתעסק במה שצריך לי ממצות תורתך, ואתה יודע רוב טרחי בעיון ורב הספרים אצלי, ולא פנית לבי למה שפנית לבך לשאול עליו? ותאריך להוכיחו ולביישו על זה. והכם אהר אמר למדתי לברר מעשי כ"ה שנה. ואמר הכם אחר יש מן החכמה מה שהוא צפון בלבבות החכמים כמוטמון הנסתר, אשר אם יסתירוהו לא ישיגנו אדם, וכאשר יגלוהו לא יעלם מאדם יושר אמריהם בו. וזה כמו שאמר הכתוב (משלי כ) מים עמוקים עצה בלב איש ואיש תבונה ירלנה, ר"ל כי החכמה תקועה בתולדת האדם וטבעו וככה הכרתו, כמים הטמונים בלב הארץ, והנבון המזכיל ישתדל לחקור על מה שיש בכחו ובמצופניו מן החכמה לגלותו ולהראותו, וישאבנה מלבו כאשר יחקור על המים אשר במעמקי הארץ. ואני שאלתי אחד מהנחשבים מחכמי התורה במקצת מה שזכרתי לך בחכמת המצפון, והשיב אותי כי הקבלה תעמוד במקום העיון בזה ובמה שדומה לו. אמרתי לו אין זה ראוי אלא למי שאין בו יכולת לעיון מפני מעוט הכרתו ורוחק הבנתו כנשים וכקטנים וחסרי הדעת מן האנשים, אך מי שבכה שכלו והכרתו לעמוד על ברור מה שקבל, ועכבוהו מלעיון בו בשכלו העצלות והקלות במצות האל ובתורתו, הוא נענש על זה ואשם על אשר התעלם ממנו:

וזה הדבר דומה לעבד שצוהו המלך לקבל מומן מעבדי מלכותו, ושימנה המעות וישקלם ויריצם, והיה העבד פקח בכל אשר צוהו המלך, ויתחכמו לו עבדי המלכות לפייסו בדברים עד אשר האמין בהם, והביאו המומן אליו ואמרו לו כי הוא שלם במנינו ובמשקלו ובמריצה, והאמין להם והתעצל לעמוד על ברור דבריהם והקל במצות המלך, וכאשר הגיע הדבר אל המלך, צוה להביא המומן לפניו, וכאשר שאל אותו על משקלו ומניינו לא יכול להשיב על הדבר, וחייבו המלך על אשר הקל במצותו וסמך על דברי עבדיו בדבר שהיה יכול לעמוד עליו, אפי' אם ימצא המומן כדבריהם. ואלו לא היה בקי בענין לא היה מתחייב על אשר סמך עליהם. וכן אתה אם לא היית יכול להגיע אל ענין זה מדרך שכלך כמו עילות מצות השמע, היה נראית טענהך טענה בעמוד מחקור עליו. וכן אם היה דעתך קצרה והכרתך הלושה מהשיג אליו, לא היית נענש על פשיעתך, ותהיה כנשים וכקטנים

נריך אהר לשמרו ולא לפשוט בשמירתו רגע. ישיגנו, אפילו הסכם כעצמו. מאדם, מכל אדם וא"כ הוא זודאי עלנות גדולה אם לא ישתדל לנגותה. במקצת, שאלתו מקלת כו'. ורוחק, שסבנתו דחוקה וגרס מלקבל דברים כאלו. ויריצם, ויתמוך במטענות אם אין כס מוסיפות, וכן סו' ובמריצה דלסוף. עילת, סיבת. השמע, שלולא שמעוה ממרע"ס לא ידעוה כשפטנו

אשר הוא בידיהם הרך קבלה. אבל אם אתה איש דעת ותבונה שתוכל לעמוד בהם על ברור מה שקבלת מן החכמים בשם הנביאים משרשי הדת וקטבי המעשים, אתה מצוה להשתמש בהם עד שתעמוד על הענין ויתברר לך מדרך הקבלה והשכל יחד. ואם התעלם ותפשע בדבר תהיה כמקצר במה שאתה חייב לבוראך יתברך. וזה יתבאר משני פנים:

האחד מהם ממה שאמר הכתוב (דברים יז) כי יפלא ממך דבר למושפט בין דם לדם בין דין לדין וגו' ועשות על פי הדבר אשר יגידו לך וגו'. וכשאתה מסתכל במה שכולל הפסוק הראשון מעניני הדינין, תמצאם דברים שצריכים לפרוט אותם ולהלקם ולדקדק בהם בדרך הקבלה, לא בדרך אותות השכל, הלא תראה שלא הזכיר בכללם ענין מן הענינים אשר יושגו מצד השכל, כי לא אמר כשתסתפק בענין היחוד איך הוא, או בשמות הבורא ובמדותיו ובשרש משרשי הדת, כעבודת המקום ובטוח עליו והכנע לפניו ויחד המעשה לשמו, ולברר המעשים הטובים מפגעי ההפסד, ועניני התשובה מן העבירות, ולירא ממנו ולאהבה אותו, ולהתבושש מפניו, ולחשוב עם הנפש בעבור שמו והדומה לזה ממה שיגיע אליו האדם בדרך השכל וההכרה, שתאמין בהם ע"י חכמי התורה והסמך ותסמוך על דברי קבלתם בלבד. אבל אמר שתשוב אל דעתך ותשמש בשכלך במה שדומה לזה אחר שתעמוד עליו מצד הקבלה שהיא כוללת כל מצות התורה ושרשיהן ופרקיהן, וחקור עליו בשכלך ותבונתך ושקול דעתך עד שיתברר לך האמת וירחה השקר, כדכתיב (שם ד) וידעת היום והשבות אל לבבך וגו'. וכן אומר במה שנוכל לעמוד על ברורו מדרך השכל כמו שארז"ל כל דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד לא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כלו יצא, מפני שדעת ענין היחוד כענף מן הדברים שיובנו בדרך השכל, וכיון שיתחייב בו יתחייב בכלם:

והשני ממה שאמר הכתוב (ישעיה נ) הלא ידעת אם לא שמעת וגו', אמר הלא ידעת על הידיעה שהיא מצד הראיה, ואמר הלא שמעת על דרך הקבלה והסמך. וכן אמר (שם) הלא תדעו הלא תשמעו הלא הוגד מראש לכם, הקדים הידיעה מצד הראיה על הידיעה מצד הקבלה וההגדה. וכן אמר משה רבינו (דברים לב) הלא תגמלו זאת עם נבל ולא חכם וגו', זכור ימות עולם בינו שנית דור ודור שאל אביך ויגדך וגו', וזה ראיה על מה

וסדומה. בעמודך, כמנעך. לעמוד בהם, להשיג נדעת ותבונה. קטבי עקרי. שתעמוד, שתנין. חכמי התורה, סמויאים ענינים מסתוריים ע"י המדות מסתוריים נרשם בהם וסומכים על הקבלה, כי אין אדם דן ג"ש מעצמו. שדומה, למה שזכר למעלה. ושרשיהן, הם עניני האמונה והח"ל. ופרקיהן, פרטיהם. אוטר, אני אומר. במה שנוכל, בכל מה שנוכל. הראי', ששכל מניח ראיה עליהם. הסמך, שסומך על רבו שמוסר לו חכמה.

שזכרנו כי הקבלה ואם היא קודמת בטבע מפני צורך הלומדים אליה תחלה, אין מן הזריזות שיסמוך עליה לבדו מי שיוכל לדעת ברורה בדרך הראויה. ומן הדין לעיין במה שיושג מדרך השכל, ולהביא עליו ראיות במופת ששקול הרעת עוזרו למו שיש לו יכולת לעשות כן: אמר המחבר וכיון שעמדתי על חיוב מצות הלבבות ושאלתנו חייבים בהם ממה שזכרנו, וראיתם שהונחו ולא הובר בהם ספר מיוחד, והתבוננתי מה שהם בו אנשי דורנו מקוצר דעתם להבינם כל שכן לעשותם ולהתעסק בהם, והיה מחסר האלהים עלי שהעירני לחקור על חכמת המצפון, וראיתי במעשי קדמונינו ז"ל ובמה שקבלנו מדבריהם כי יותר היו זריזים ומשתדלים בחובת עצמם, ממה שהיו משתדלים בתולדות הדינים והשאלות הנכריות המסופקות, ושהשתדלותם היתה בכללי הדינים ולברר ענין אסור וותר, ואחר כך היו מהתעסקים ומשתדלים לברר מעשיהם וחובות לבותם. וכשהיתה באה לידם שאלה נכרית מתולדות הדינים היו מעיינים בה בעת ההיא בדרך הסברא, ומוציאים את דינה מן העיקר שהיה בידם, ולא היו מטרידים דעתם עליה קודם לכן, מפני שהיו עניני העולם נקלים בעיניהם, וכשהיו צריכין לפסוק את הדין בענין ההוא, אם היה הדין ברור להם מן היסודות שקבלו משם הנביאים ע"ה, היו פוסקים אותו על הדרך ההוא. ואם היתה השאלה מן התולדות שמוציאים דינם מן היסודות ההם, היו מעיינים בה דרך סברתם. ואם יסכימו כלם לדעת אחת, היו פוסקים, ואם היו חולקים בדין, היו פוסקים כדעת הרוב. כמו שאמרו על הסנהדרין נשאלה שאלה לפניהם, אם שמעו אמרו להם, ואם לאו עומדים למנין, רבו המטהרין טהרו, רבו המטמאים טמאו, מעיקר שבידם יחיד ורבים הלכה כרבים. וחברו במסכת אבות מוסרם ויושר מדותם המקובלות מהם, כל איש בזמנו ובמקומו. ואנשי התלמוד אמרו על רבותיהם מה שיורה על עומק חכמתם ורב השתדלם לברר את מעשיהם. והוא מה שאמרו (סנהדרין ק"ו ב') בשני דרב יהודה כוליה תנווי בניזקין הוה, ואנן קא מתנינן טובא.

הקדים, לפי שהיא קודמת נמעלה. ואם היא, אע"פ שהיא. תחלה, כמס' למעלה שחשיב על דעתך אחר שתעמוד עליו מנגד הקבלה. שיושג, בדבר שיוכל לסיות מושג. ששקול, ר"ל אע"פ שאין המופתים מכריחים רק מתקבלים על הדעת שא"ל בענין אחר. שעמדתי, ממה שזכרנו בלתי על חובת חיוב כו'. שהונחו, שנעזבו. מה שהם, המלך שאנשי דורנו כו'. להבינם, מעצמם. בחובת עצמם, מה שהם עצמם חייבים לו. תולדות, להוליד דינים חדשים. הנכריות, שאינם רגילים בטבע העולם. המסופקות, אשר הן כספק אם תקרינה כלל. לברר, הטוב מן הרע. מתולדות, שגולגה שאלה חדשה בדין. מהיסודות, שהשאלה היא מהיסודות עצמן. בזמנו ובמקומו, ידוע כי המדות ישתט לפי הזמן והמקום במקומו, מפני שהיא מנוי תמיד וגזל נפשו של אדם מחמתו, אבל בשאר הלכות הספיק להם מה שקבלו מהראשונים. מתנינן טובא, אנוחנו לומדים הרבה.

ואלו רב יהודה כד הוה שליף מסאניה הוה אתי מטרא, ואנן אלו מענינן ואוליגן ומענינן ליכא דמשגח בן. אמרי ליה קמאי הוה מסרי נפשיהו על קדושת השם, אנן לא מסרינן נפשין על קדושת השם. ואמרו (ע"ז י"ז ב') אמר רב הונא כל העוסק בתורה בלבד דומה כמי שאין לו אלוה, שנאמר (ד"ה ז עו) וימים רבים לישראל ללא אלהי אמת, אלא בתורה ובגמילות חסדים. והתברר לי כי כל שרשי המעשים שמתכוונים בהם לשמו ית', הם מיוסדים על בר הלב וזך המצפון. ואם יארע על הכוונה הפסד, לא יהיו המעשים מקובלים, ואם ירבו ויתמידו, כמו שאמר הכתוב (ישעיה ח) גם כי הרבו תפלה וגו', רהצו הזכו הסירו רוע מעלליכם וגו'. ואומר (דנכ"ס ל) כי קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשותו. ואומר (משנ"ג כג) תנה בני לבך לי ועיניך דרכי תצורנה. ואמרו קדמונינו ז"ל בזה (ירושלמי ברכות ס"א א') אי יחבת לי לבך ועיניך אנא ידע דאת דילי. ואמר הכתוב (נמדכר עו) ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם וגו'. ואומר (מ"כ ו) במה אקדם ה' אכף לאלהי מרום האקדמנו בעולות וגו', והיתה התשובה הגיד לך אדם מה טוב ומה ה' דורש ממך וגו'. ואומר (ירמיה ט) כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וידוע אותי כי אני ה' וגו'. ופי' ענין התשובה הזאת שצריך המתהלל להתהלל בהכנת דרכי והכרת חסדי, להתבונן בבריאתי ולהביר גבורתי וחכמתי מתוך מעשי. וכל מה שהבאתי מן הפסוקים, הם ראיות על חיוב מצות הלבבות ומוסר הנפשות. וצריך שהדע כי הכוונה והתועלת במצות הלבבות הם שיהיו גלוינו וצפונינו שוים ושקולים בעבודת השם, עד שהיה ערות הלב והלשון והאברים שוה, ויצדיק כל אחד מהם את חבירו ויעיד לו, ולא יהלוק עליו ולא יסתור דבריו. והוא אשר יקראהו הכתוב תמים, באמרו (דנכ"ס יח) תמים תהיה עם ה' אלהיך. ואמר (בראשית ו) תמים היה בדורותיו. ואמר (תהלים עו) הולך תמים ופועל צדק ודובר אמת בלבבו. ואמר (שם קא) אשכילה בדרך תמים מתי תבא אלי אתהלך בתם לבבי בקרב ביתי. ואמר במי שאין תוכו כברו (מלכים א' יא) ולא היה לבבו שלם עם ה' אלהיו. ואמר (תהלים עח) ויפתוהו בפיהם ובלשונם יכזבו לו ולבם לא נכון עמו

שליף מסאני', חלץ נעלו. מענינן, מהענין והולכין ומתענין. מסרי, סרי שאע"פ שהאחרונים ערכו כפסול ותולדות דינים יותר מהראשונים, אע"פ עושים הראשונים מהאחרונים, כי התעסקו יותר בתוס'ל עד דסו מסרי נפשיהו כו'. בתורה וגמ"ח, וגמ"ח מתוס'ל הוא להשכיל אל דל ולהרגיל א"ע נמדת התמלה והרחמנות. ואם ירבו, אע"פ שירכו. כי תרבו, סרי הסתמדה, כי א"ל לרצונת הפלס כ"א נמשך זמן. בזה, ר"ל פירשו הפ' הזו. דורש ממך, ומסיים. אהבת חסד והצנע לבת, והס' ס' תוס'ל. ומוסר הנפשות, נמדות. ערות וכו', כוונת סלג ודנור הפס' ומעשה האנשים שוה. הולך תמים, ופועל נדק ודנור וכו' הס' פ' לתמים, אשכילה,

וגו'. ומן הידוע שכל מי שהולק קצתו על קצתו ומכזיב קצתו את קצתו בדבור או במעשה, אין מאמינים בצדקו ואין הנפשות מתישבות על אמתו. וכן אם יהלוק גלויינו על נסתרנו וכונת לבבנו על דבורנו ותנועת אברינו על מצפוננו, לא תהיה עבודתנו לאלהינו שלמה, מפני שאינו מקבל עבודה מזוייפת, כמו שנאמר (ישעיה ח') לא אוכל און ועצרה. ואמר (שם סא') כי אני ה' אהב משפט שונא גזל בעולה. ואמר (מלאכי ה') וכי תגישון עור לזבח אין רע וגו'. ואמר (שמואל א עו) הנה שמוע מזבח טוב וגו'. ומפני זה תהיה מצוה אחת שקולה כמצות רבות כפי הלב והכונה, ועבירה אחת שקולה כעבירות רבות. ואפשר שתהיה המחשבה במצוה והכוסף לעשותה מיראת אלהים, שוקלת מצות רבות מזולתה. כאשר אמר ה' לדוד (ד"ה ז ו) יען אשר היה עם לבבך לבנות בית לשמי וגו'. ואמר (מלאכי ג) אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו ויקשב ה' וישמע ויכתב ספר זכרון לפניו ליראי ה' ולחושבי שמו, ואמרו ז"ל בפירושו (שנת ס"ג א') מאי ולחושבי שמו? אפילו חשב לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה, מעלה עליו הכתוב כאלו עשאה:

וכאשר עמדתי על מה שהזהיר עליו השכל והכתוב והקבלה ממצות הלבבות, החילותי להרגיל את נפשי בהם, ועמסתי עליה משא ידיעם ועשייתם. וכל אשר נגלה אלי מהם ענין, גלה לי את הסמוך לו, והסמוך לו את הכמוך לו, עד אשר רחב הענין והיה לי קשה לזכור אותו תמיד מלבי, ויראתי השכחה על מה שעלה במחשבתי מהם, והתכת מה שקפא ברעיוני מעניניהם, עם מעוט העוזרים מאנשי דורנו עליהם. והסכמתי לכתבם על ספר ושאחברם בחבור שיהיה כולל שרשיהם וסובב פרקיהם והרבה מתולדותם, כדי שאבקש את נפשי תמיד

למען הסכינ בדרך תמים ארגיל א"ע להסלק וכו'. שחולק, שאנו רואים שעושה פעם כה ופעם להפך. בצדקו, אף כשהוא עושה טוב אין מחזיקין אותו לנדיק. אמתה, כשהוא מאמת לנו דבר לא נוכל להחזיקו שהוא איש אמת. גלוינו, מעשיו בין כ"א. נסתרנו, מעשיו נסתר. לא אוכל לסבול. און, כלנס. ועצרה, שנגלו מתראים כיראי ה' ונאספים לנש"א לתפלה, המעשה הזאת חולקת קתה על קתה. שמוע, כל הטוב הנמצא בזבח הוא רק השמיטה בקול ה' כמש"כ ריח ניחוח שאמרתי ונעשה רצוני, הרי שנלא בוונה איננה טוב. והכוסף, התשוקה לעשותה אע"פ שלא עלתה נידו המעשה. מזולתה, בלי מחשבה. יען, סיפא דקרא. השיבות כי היה עם לבבך רק אהה לא תבנה, הרי אע"פ שלא עלתה נידו המעשה נתקבלה לרצוני ית'. מלבי, שלא מן הכח. ויראתי, מפני השכחה. והתכת, שלא יחתו וימסו מה שנקרש ונתקבל ברעיוני. עם מעוט, מזורף לזה סנת מעוט עוזרים, כי כרוז עוזרים לא ישכח כ"כ, כמש"ל שחנריך יקיימום נידוך. שרשיהם, כלליהם. פרקיהם, פרטיהם. מתולדותיהם, פרטים המתחדשים לפי העת והמקום. שאבקש, אהעננה לדעת אותם, וע"

לדעת ואחייבנה לעשותם. ובמה שיהיה מהם פעלי שוה עם דבורי, אודה לאל העוזר אותי עליו והמורה לי את שביליו. ובמה שיהיה מהם חולק עליו ומקצר מהגיע אליו, אאשים את נפשי ואוכיחנה ואמעון עליה ממנו עד שיתבאר לה עוולה מצדקו, ונמותה מיושרו, ועוותה מתקונו, וקוצר מעשיה מתמותו. וראיתי לשומו דבר קיים ומטמון צפון, ונר שיאיר לבני אדם ויורה להם הדרך אשר ילכו בה. וקויתי שתהיה תועלת זולתי בו מתועלתי, והוראת בלעדי מהשלמת חפצי. ואמרתי בלבי שאחבר בענין הזה ספר שיהיה מתחלק על שרשי חובות הלבבות ומצות המצפונות, ולשומו מאסף לכל, ושיהיה מספיק בענין ומורה הדרך הטוב והישר, ומנהיג במנהגי הקדמונים ומוסר החסידים, ומעיר משינת הפתיות, ומעמיק בדקדוקי החכמה הזאת, ומזכיר דעת האלהים ותורותיו, וגורם להצלת הנפש, ומורו העושה, ומעורר המתעלם, ומישר המקדים, ומרגיל המתאחר, ומאשר המתחילים, ומראה הדרך לנבונים :

וכאשר זממתי לעשות מה שהסכמתי עליו מחבור הספר הזה, ראיתי כי אין איש כמוני ראוי לחבר חבור כמוהו, ושערתי בנפשי כי כחי קצר מחלק מחלוקותיו כפי הצורך לו, מפני כובד הדבר בעיני וקוצר דעתי וחלישות שכלי מהשיג הענינים, ושאינני בקי בצחות לשון אשר בה חברתי אותו מפני שהיא קרובה לחבון לרוב אנשי דורנו. ויראתי שאמרה בדבר שיראה בו קוצר כחי, ושאעבור בו את המרה הנכונה, עד שאמרתי בנפשי לשוב ממחשבתי ולהשיבה ממה שהסכימתי עליו :

סדיעס אחייב אותם לעשותם. עם דבורי, ל"ל חכמי. העוזר, באמון כחי חריזות. שיהיה מהם, פעלי חולק עליו על חכמי כל"ל. ומקצר, כמ"ע. אאשים, אהלס האלס בנפשי על מיעוט שקידתם. ואמעון, אערוד עענות נגדס. ממנו, מחכורי. עוולה, העול שלס. מצדקו, מלדק המנולר בחכורי. המורה, שלימותו. לשומו, לעשותו. צפון, חסוב. מתועלתי, יותר מתועלת שלי והוא דרך עמוס. שאחבר, למעלס דבר על הסכסס על עיקר המעשה, ופאן מדבר על איכות המעשה. מתחלק, מספר שערי הספר יהיו כמספר השרשים, למשל נטחון הוא שורש לכמה ענינים, וכן הכניעה וכולס. מאסף, לאסוף בו כל חלקי חוס"ל, מספיק, מנאל די סאורך. ומישר המקדים, כי לרין לסתחנך לעבודס מדרגס אחר מדרגס, וסמקדיס מדרגס הסחרונס לפני סרשונס נכסל. המתאחר, המתעל. ומאשר, לשון סדרכס, כמו ואשר בדרך לבך. לנבוכים, תועיס כמו נבוכים הם בארץ. זממתי, חשנתי. מחלוקותיו, לשרשים וענפוס ותולדות לסיות דבר דבור על אפניו. בעיני, סיער ליר כעיני עומק המושג. ושאינני, ומפני שאינני. מפני שהוא קרובה, וען היא קרונס. הנכונה, שמדס נכונס היא לאדס לסכור את מקומו, ולא לסתחיל מלאכס אשר קגרס ודו, לשוב, לחזור ממחשבתי, ולהשיבה, לסעינ גס סמחשכס עמס מנס

ובאשר זמיתי להסיר משא הטורה הזה מעלי ולהניח לי מחברו ,
 שבתי וחשרתי את נפשי על בחרת במנוחה , ולשכון
 במעון העצלה בהשקט ובבטחה . ויראתי שיהיה רצון התאוה להניח
 המחשבה הזאת , ושהוא יטני אל דרך המנוחה והשלוה ולהסכים
 על ההנחה ולשבת במושב העצלות . וידעתי כי כמה שכלים
 (ס"א שכרים) אבדו בעבור המורא , וכמה חסרונים גרם אותם הפחד .
 וזכרתי דברי האומר מן הזהירות שלא תרבה להזהר . ואמרתי
 שאם היה כל מתעסק בענין מעניני הטובה או להורות הדרך
 הישרה והנכונה שותק ועומד עד אשר יגמר לו כל רצונו , לא
 היה אדם מדבר דבר אחרי הנביאים ע"ה אשר בחרם השם
 לשליחותו ואמצם בעזרתו . ואלו היה כל מי שרוצה למלאת לו
 כל מדות הטוב ולא יכול להשיגן , מניח מה שיוזמן לו מהן , היו
 כל בני אדם ריקים מן הטובות , וחסרים מן החמודות , ושבים
 במרוצת תוחלת נכזבה , והיו שבילי הטוב שוממים ומעונות החסד
 געזבים . והבינותי כי הנפשות תאותן רבה להשיג תכלית הרע ,
 ומתרשלות לעסוק בדרכי החסד ומתעצלות להקדים אל הטובות ,
 והולכות תמיד בדרכי השחוק והשמתה . ואם נראה אליהן מראה
 תאוה שיקרא אתהן , בודות דברי שקר לנשות אליו , וסומכות את
 טענותיו להעמיד נטיותו ולחזק אודותיו ולחבר פרודותיו . ואם
 יאיר להם נר האמת לקרוא אותן , בודות דברים בטלים להמנע
 מנשות אליו , וטוענות עליו ומחטיאות את שביליו וסותרות את
 עניניו , להפריד חבורו ולהפרד ממנו . וכל אדם אויבו בין צלעיו .
 אלא אם יהיה לו עזר מאלהיו ומוכיח מזומן לנפשו , ושלטון גובר
 אשר יקשור אותה בחבק העבודה ויבלמנה ברסן הצדק , ויכנה
 בשוט המוסר . וכאשר יחשוב לעשות טובה אל יאחר , ואם ישיאהו

פסקימס . ולהניח , ולעזוב מלחברו . התאוה , רק לזון התאוה . כמה
 שכלים , כמה מושגלות נדעות נאכדו מנעליס ומנעולס . וכמה חסרונים ,
 במעסק ידעתי שגרם אותם הפחד . מן הזהירות , אחד מתנאי הזהירות הוא
 שלא להסיר הכנה . כל רצונו , להשלמת הדבר לא היה אדם אחרי
 הנביאים כו' מדבר דבר . מניח , ס' מניח . שיוזמן , עד שישיג כולם .
 ושבים , אפילו היו עורחים מאד להשיג כולם לא היו רק רעים ושנים
 במרוצת תוחלת כוזבת אשר לא הווא . הנפשות , נפשות כ"ה . שיקרא ,
 כי התאוה ע"ה שמעירת נפש ערבותה סרו הוא כאלו קוראת אותה . בודות ,
 מנחיות . וסומכות , הנפשות הומכות בידים טענות השקר . אודותיו ,
 עניניו . פרודותיו , כי כל דברי השקר מתפרדים הם נשקפת עין האמת
 ולא קרב זא"ל . וטוענות , נחשפות עליסן טענות . מחטיאות , מנחיות
 חסרון בדרכיו . חבורו , מה שסס בלמת מחוכרים ומחוקקים . אויבו ,
 ס"ה הרע . אלא כו' , א"ל לעמוד חלא אם כן יהיה לו עזר . מזומן ,
 מוכן תמיד להורות לו הדבר הטוב . ושלטון , ממשלה למוך נפשו לעשות
 הטוב . בחבק , הוא החגור שקושרים בו האוכף על הסוס או המשא על
 החומר . ויבלמנה , מל' סגירה וחסמה . בשוט , כשנט . אל יאחר ,

לבו לדרך אחרת יגער בו ויתגבר עליו. על כן ראיתי להכריח את נפשי לסבול טורח חבור הספר הזה, ולבאר עניניו בכל לשון שאוכל ובכל מליצה שתזדמן לי שיובן הענין מהם. ואזכור מתולדות חובות הלבבות מה שיבא לידי, ולא אטרח להביאם כלם כדי שלא יארך הספר, אך אזכור מן הדברים הצריכים לכל שרש משרשיו בשער שלו מה שראוי לו. ובאלהים האחד האמת אעזר ועליו אבטח, ומכמו אשאל להורות אותי בו את הדרך הישרה אשר הוא רוצה בה, ושהיא מקובלת בעיניו בדבור ובמעשה בסתר ובגלוי:

ובאשר נגמרה עצתי והסכמתי לחברו, תקנתי אשיותיו והצעתיו מכוונתיו, ובניתי אותו על עשרה שרשים מקבצים כל חובות הלבבות. והלקתי אותו לעשרה שערים, כל שער מהם מיוחד לשרש אחד משרשיו כולל את גבוליו ומהלוקותיו והענינים התלויים בו והפנים המפסידים אותו. ואני אוהו בו הדרך הקרובה להעיר ולהורות ולהשכיל בלשון המבואר הקרוב והנהוג, כדי שיהיה מה שאני רוצה לבארו קרוב להבין. ואניח הלשון העמוק והמלות הנכריות, והמופתים ההולכים על דרך מלאכת הנצוח שקורין אותה אנשי חכמת הדבר בלשון ערב אלגד'אל, והמחקרים הרדוקים אשר לא יתכן להתישב עליהם בספר הזה, מפני שלא הבאתי בו אלא הראיות המספיקות אשר התיישב הדעת עליהן על משפטי החכמה האלהית. וכמו שאמר הפילוסוף אין ראוי שנבקש בהשגת כל מחקר המצאה שהיא על דרך המופת, כי אין כל מחקר שכלי נמצא במופת, ולא שנבקש בחכמת השמוש הדבר המוספיק, ולא בחכמת האלהות להרגיש ולהמשיך, ולא בתהלת החכמה היצורית (ס'א הטענית) מופת, ולא בראשית

לאמר כשאפנה אשנה. ושיאהו, ויסתכו לעצירה. טורח, הוא נגד מה שאמר תהלה שירא מפני כוונת הדבר. בכל לשון, בכל מיני סגנון הלשון נגד מה שאמר שאינו נקי בלשון ערב. ואזכור בו' רק מה שיבא לידי, נגד מה שאמר שיערית בדבר שיראה קולר כחו, וגם ממה שיבא לידי לא אטרח להביא כולם. אשיותיו, כהליו. מכוונתיו, יסודותיו ושרשיו של החבור. גבוליו, גדריו שהוא מוכדל בהם מוזלתו. ומהלוקותיו, לכמה חלקים הוא נחלק. והפנים, האופנים. מלאכות הנצוח, הוא לנח את המתנגד בסקשים לקוחים מן המפורסמות (ע' מלות הגיון עשר ה'). חכמת הדבר, היא חכמת הסגיון. מפני שלא הבאתי, ס' ולא הבאתי בו. התיישב, שלא הבאתי ראיות מופתיות כ'א המתישבות על הדעת אע"פ שהמתקש ויכל להתקש נגדו. על משפטי, ע"פ כללי החכמה האלקות שע"פ הרוח אין עליה ראיות מופתיות רק ראיות מספיקות ומתישבות על הלב. נמצא במופת, הוהך. השמוש, מבוחר לעיל. המוספיק, כ'א מופתים חותכים. בחכמת האלהות, לא נוכל להבינו בהרגשה ומשל. בתחלת, כי אין לנו יודעים מהות הטבע עצמו, רק שאנו דורשים טבעי הכרחים לפי מה שאנו רואים מתעביהם. בראשית וכו', המה המושכלות

המופת מופת . כי כאשר נשמר מן הדברים האלה , יקל עלינו להגיע אל בקשותינו . ואם לא נעשה כן נטעה מדרך ענינו , ויקשה עלינו למצוא מה שהיתה כוונתנו אליו . ומפני שהיה ספרי זה מן החכמה האלהית , נשמרתי בו מן הראיות שהן הולכות על דרך חכמת הדבר והחכמת השמוש אלא בשער הראשון מזמנו , כי אפשר שידחקנו הצורך אליהן מפני דקות מחקרנו בו . ושמותי רוב ראיותי מן הדברים המושכלים , וקרבתים ברמיונים הקרובים אשר אין בהם ספק . וסמכתי להם מה שמצאתי כתוב בספר הנביאים , ואחר כך סמכתי להם דברי הקבלות שקבלנו מרבותינו ז"ל , ומן ההסידים והחכמים שבכל אומה שהגיעו דבריהם אלינו , מפני שקויתי שיהיו הלבבות נוטים אליהם ומקשיבים אל חכמתם , כמו דברי הפילוסופים ומוסרי הפרושים ומנהיגיהם המשובחים . וכבר אמרו רבותינו ז"ל (סנהדרין ל"ט ז') כהוב אחד אומר (יחזקאל י"א) וכמשפטי הגוים אשר סביבותיכם עשיתם , וכתוב אחד אומר (ש"ס ה) לא עשיתם , הא כיצד כמתוקנים שבהם לא עשיתם כמקולקלים שבהם עשיתם , ואמרו (מגילה ע"ז ה') כל האומר דבר חכמה אפילו בע"ג נקרא חכם . ואמרו בהבאת המשלים לקרב הענינים הקשים בהם , (עירונין כ"ה ז') אגמרה בסימנין ואסברה בדדמי לה . והחכם אמר (משלי ה') להבין משל ומליצה דברי חכמים והידורם :

אכ"ר המחבר , כאשר הסכמתי לחבר בספר הזה חלקי חובות הלבבות , כוונתי את מחשבתי לבחור אותן שתהיינה כוללות את זולתן וסוכבות את שאריתן , ושמותי שרשן העליון ויסודן הגדול יחוד האל בלב שלם . ואח"כ עיינתי במה שאנחנו חייבין לחבר אל יחודו מהחובות הנזכרות הראויות לו ממנו , וידעתי דעת ברורה כי הבורא ית' מפני שהוא אחד אמיתי , ולא ישיגהו שום עצם ולא מקרה , ואין מחשבתנו משגת דבר שאינו עצם ולא מקרה , נמנעה ממנו השגתו מצד עצם כבודו יתברך , והוצרכנו לדעתו ולהשיג מציאותו מצד בריאותו , וזה הוא שער הבחינה בכרואים , שמותי הבחינה שרש שני לכלל מחובות הלבבות . והתבוננתי במה שראוי לאחד האמת מן האדנות ומה שחייבים בריותו בו מעבודתו , שמתי קבלת עבודת האלהים שרש שלישי לכלל מחובות הלבבות . ואחר כך נתבאר לי מה שראוי לאחד האמת מהתיחדו בהנהגת הכל , ושהתועלת והנוק אינה כי אם ממנו וברשותו לבדו התחייבנו לבטוח עליו ולהמסר אליו . שמתי הבטחון שרש רביעי לכלל מחובות הלבבות . ואח"כ חשבתי

הראשונות שכל המופתים ננוים עליהם . הדבר , חכמת הסגיון . הקרובים , לדעת האדם לקרב נהם הענינים הקשים . אותן , לבחור דווקא חזקן החזקות . הראויות , לו ית' מאלהנו . ולא ישיגהו וכו' , מנאר נשער היחוד . שראוי , מנד השכל . האדנות , לכרות שסוף חזון לנו . שחייבים , ע"פ סתורס . מתתיחדו , שסוף יחוד נהנהגות הכל . ממנו וברשותו , התועלת

בענין האחד האמת מהתיחדו בכבודו, ושאיננו משתתף עם דבר ואינו דומה לדבר, הוצרכנו לחבר אל זה שנעבדהו לברו וניחד כל המעשים לשמו, כי איננו מקבל המעשה המשתתף בו זולתו עמו, שמתי המעשה המיוחד לשם האל שרש חמישי לכלל מחובות הלבבות. וכאשר שוטטו רעיוני לחשוב במה שאנו חייבים לאחד האמת מספר רוממותו וגדלו מפני שאין כמוהו, הוצרכנו לחבר אל זה שנכנע לו כפי יבלתנו, שמתי את הכניעה שרש ששי לכלל מחובות הלבבות. וכאשר הבינתי מה שהוא עובר על בני אדם שהם מתעלמים ומקצרים במה שחם חייבים בו מעבודת האל יתברך, והדרך שיכולין לתקן בה מעוותם וקצורם היא התשובה ובקשת הכפרה, שמתי התשובה שרש שביעי לכלל מחובות הלבבות. וכאשר הפשתי להשיג אמתת מה שאנו חייבין לאל ית' מן החובות הנגלות והנסתרות, וידעתי כי לא יתכן לנו לקיים אותן עד שנחשוב עם נפשותינו בעבורן לאל יתברך ושנדקדק עליהם, שמתי החשבון עם הנפש שרש שמיני לכלל מחובות הלבבות. וכאשר השיבותי אל מחשבתי בענין האמת, ראיתי כי יחודו בלב שלם לא יתקיים בנפש המאמין כשלבו שכור בין אהבת העולם ונוטה אל תאוותיו הבהמיות, ואם ישתדל לפנות את לבבו ולסלק את מצפוני ממותרי העולם ולפרוש ממעדניו, יתקיים היחוד השלם בלב ויעל אל מעלתו, שמתי הפרישות שרש תשיעי לכלל מחובות הלבבות. ואח"כ חקרתי על מה שאנו חייבים לבורא ית' אשר הוא תכלית כל תאוה וקץ כל תקוה, כי ממנו התחלה ואליו התכלה, ומה שראוי לו ממנו מאהבת רצונו ויראת חרונו אשר חמה תכלית הטובה והרעה, כמו שאמר הכתוב (תהלים ג) כי רגע באפו היום ברצונו וגו', שמתי אהבת האל ית' שרש עשירי לכלל מחובות הלבבות:

וכאשר עלו בידי מדרך הסברה, חקרתי עליהם מן הכתוב אצלנו והמקובל בדינו ומצאתי בהם במקומות רבים. ואני עתיד לבאר כל דבר מהם בשער המיוחד לו בעזרו ית'. וקראתי לספרי זה שם מענין כונתי בו והוא:

ספר תורת חובת הלבבות

וכונתי בו להתחכם ולהעיר הפתאים והמקצרים מאנשי תורתנו ונחלי חוקי דתנו, במה שיספיק להם מן הראיות אשר יעיד

ממנו והנזק נרשותו ע"י שליח. ולהמסר, לקבל באהבה גם הרע ח"ו. ונייחד, כל המעשים ולא נשתק כס פנים לדבר אחר. עובר, מה שנקרס לרוב כ"א. תכלית, בהשיג אותו ית' כמש"כ ועתה עינו ראתך ע"כ אמרם ונחמתי כו'. וקץ, אין מקוין עוד על שום דבר. התחלה, הוא עשה לנו את הנפש. התכלה, אליו תשוב ממלאת נבואה על הארץ. להתחכם,

השכל בברורן ואמתתן, ולא יכחש בהן כי אם אנשי החונף והשקר, מפני שהאמת כבד עליהם ושהם מבקשים להקל על עצמם. ולא אמר להשיב עליהם, מפני שלא היתה כונתי בזה הספר לחשוב על החולקים על עיקר תורתנו, אך כונתי לגלות מה שהוא תקוע בשכל הצלול משרשי דתנו, וטמון בנפשותינו מקטבי תורתנו, וכאשר נעורר מחשבותינו לחשוב בהם, התברר אמתתם במצפוננו ויראו מאוריהם על אברינו, וזה דומה לאחד מהכמי החושים שנכנס בחצר אחד מאוהביו והרגיש שיש בה מטמון, חקר עליו וימצאהו כסף שחור נשתנית צורתו מן החלודה שעלתה עליו, לקח ממנו מעט ומרקו במלח ובחומץ ושטפהו ויפהו, עד ששב הכסף אל צורתו הנאה ואל הדרו וזיוו, ואחר כך צוה בעל הבית לעשות בשאר המטמון כן. ואני כונתי לעשות כן במטמוני הלבבות, לגלות אותם ולהראות פני זוהר מעלותם, כדי שיעשה כן מי שרוצה להתקרב אל האלהים ולהדבק בו, וכאשר תקרא אחי את ספרי זה ותעמוד על עניניו, קחהו אליך לזכרון, ודון על נפשך דין אמת, והפך בו וילדהו, והדבק אותו אל לבך ומצפונך, ואם תראה בו שום טעות תקנהו, אי חסרון השלימהו, וכיון בו כונת המעשה במה שיוורה עליו וינהיג אליו, ואל תכוין לקנות השם ולהתפאר בחכמתו, ודונני לזכות במה שתשקיף עליו מטעות או משגיאה, ובמה שיראה מקוצר ידי בעניניו ובמליו, מפני שמהרתי לחברו ולא התמהמהתי, כי יראתי שימהרני המות וימנעני ממה שקויתי בו. ותדע כי הכה הבשרוי קצר מהשיג, והטבע האנושי הסר מהשלים, כמו שאמר הכתוב (תהלים סב) אך הבל בני אדם כזב בני איש במאזנים לעלות המה מהבל יחד. וכבר הקדמתי להתודות על קוצר כחי במה שיש בו כופר לטעות ולשגיאה שתהיינה בו. וראוי שתדע כי כל חובות הלבבות ומוסרי הנפשות, נכנסים תחת אלה העשרה שרשים אשר חברתי בספר הזה, צווייהם ולאוייהם. כהכנסת הרבה מן המצוות תחת (ויקרא יט) ואהבת לרעך כמוך, ותחת דברי הכתוב (תהלים עו) לא עשה לרעהו רעה, ותחת מה שנא' (שם לד) סור מרע ועשה טוב. הדבק אותם אל מחשבתך, והשיבם אל רעיוניך תמיד, ויראו לך תולדותיהם בע"ה, כשיראה מלבך שאתה חסין בהם ונוטה אליהם, כמו שכתוב (שם כה) מי זה

לעצמו. אנשי החונף, הצנועים נמעיסה. כבד עליהם, להסניג על פיו. הצלול, הנרור. ותעמוד, תכונן. לזכרון, להעלות על זכרוניך דרכיך. דין אמת, ואל תפסע עליו שום דבר לאסתך אותה. והפך בו, תקור עליו ועיין בו. וילדהו, הוצא ממנו תולדות ענינים שלא זכרו בו. המעשה, שיבאך לידו מעשה. שיוורה, באזה ענין שיוטה. וינהיג, וילמדך איך הם האמצעים להגיע אליו. ולהתפאר, שאתה נקי בחכמת הספר הזה. הבשרוי, כח נצר ודס. מהשלים, ואפי' הדבר שהסיג איננו בשלימות. כופר, כפרה והתנללות. צווייהם, מ"ע. ולאוייהם, מל"ה. רעיוניך, עומק מחשבותיך, ואע"פ שא"ל להעמיק בהם תמיד, מ"מ תשיגם

האיש ירא ה' יורנו בדרך יבחר, נפשו בטוב תלין וזרעו יירש ארץ, סוד ה' ליראיו ובריתו להודיעם. וראיתי לחתום פתיחת הספר הזה במשל נאה יורו אותך לעמוד על עניניו, ויעורך לדעת מעלת המין הזה מן המצות משאריתן, ומעלת שאר החכמות השבעיות והמוסריות והדבריות מהחכמת התורה, והבינה בקראך אותו והשיבתו ברעיוניך, תמצא מה שאתה חפץ בע"ה. והוא שאחד מן המלכים חלק אל עבדיו לזוי המשי לבחון בהם את דעתם, הזרזו מהם והנלכב שבהם בחר מחלקו הטוב שהיה בו, ומן השאר גם כן בחר הטוב שבו, ועשה מחלקו שלשה מינים, טוב ובינוני ופחות. ועשה מכל מין לבדו הטוב כמה שראוי לעשות כזמנו, ועשה כזמנו אצל האומנים הבקיאום בגדי חופש כענינים שונים זה מזה, וצבעונים שאינם דומים זה לזה, וילבשם לפני המלך בכל זמן ובכל מקום כראוי לו מהם. והכסיל מעבדי המלך עשה מכל חלקו מן המשי מה שעשה הזרזו מהמין הפחות שבו, ומכרו כמה שנזדמן לו מן הדמים, וימחר ליהנות בו במאכל טוב ובמשתה טוב וכדומה לו. וכשהגיע הדבר אל המלך רצה את מעשה הזרזו הנלכב והקריבו אליו והעלהו אל מעלת אנשי סגולתו, וירע בעיניו מעשה הכסיל ויגרשהו והרחיקו אל שוממות ארצותיו והשכינו עם אנשי קצפו. וכן האלהים יתברך נתן ספר תורתו האמת לעבדיו לבחון אותם, המשכיל הפקח כשהוא קורא אותו ויבינהו הכנה ברורה, יהלקהו לשלשה חלקים. האחד מהם לדעת הענינים הדקים הרוחניים אשר הם מחכמת המצפון, כחובות הלבבות ומוסרי הנפשות, ויחייב את נפשו לעשותם הדיר. ואח"כ יברוד מזמנו חלק שני והוא חכמת חובות האברים בזמנם ובמקומם. ואחר כך ישמש בחלק השלישי כעניני דברי הימים לדעת כתות בני אדם ותולדותם על סדר הדורות שעברו, ומה שאירע מן הדברים והחידות בימים קדמונים. וישמש בכל ענין מזמנו בזמנו ובמקומו ובראוי לו כפי הצורך אליו. ויעזר על השתמשו בכל אחד מהם בחכמת השמוש ובחכמת המופת אשר בחכמת הדבר שמהם תהיינה ההקדמות לחכמה האלהית. כי מי שאינו בקי בהם אינו מכיר סימני חכמת הבורא בבריאותיו ולא ידע עניני גופו כל שכן זולתו. כאשר זימן העבד הזרזו כלי בעלי המלאכות להשלים מה שכיון

ללכך תמיד אחר שספחת מהם דעתך. יבחר, אשר יבחר. המין הזה, חו"כ. ושאריתם, מחובות האיברים. ומעלת, מדרגת. התורה. כמה הם פחותות מדרגי התורה. לזוי, סקעיות. והנלכב, איש לנג. הטוב שהיה, שנלפשי לזכות. הטוב כמה שראוי, בין כמה דברים שראוי לעשות ממנו בחר לעשות הטוב שבהם. חופש, שלוקטים הפרים וחפצים. שנזדמן, שלא דקדק לקחת שוין. השכינו, נתן משכנו. קצפו, אשר קפץ עליהם. ובמקומם, שסרבה מלאת תלויות זמן וזמקום. ותולדותם, וסרבה תועלות יולאות גם מה כמו שסעיד ע"ה סרלכ"ג ז"ל. ויעזר, ויסיס נעזר ע"ה הסכמות. זימן, סדין.

לעשותו מן המשי של המלך, והפתי הנמחר בעמרו על ספר האלהים, הוא משמש בו לדעת חידות הראשונים ודברי הקדמונים וימחר ליהנות בו בעניני העולם, ויביא ראיה כמנו לרדוף אחרי התאוה, ולהניח דרך הפרישות, לעשות כרצון איש ואיש, וללכת אחרי רצון כל מין ומין מבני האדם כדעתם וכחפצם, והוא כמו שאמר הכתוב (משלי ט) הוא ימות באין מוסר וברוב אולתו ישגה. בחון אחי המשל הזה והשיבתו אל מחשבתך, והתבונן מספר תורת אלהיך מה שהעירותך עליו, והעזר להשיג אותו בקריאת ספרי הגאון רבינו סעדיה ז"ל, שהמה מאירים השכל ומחדדים הבינה, ומורים הפתי ומורזים העצל, והאלהים יורנו דרך עבודתו כאשר שאל כמנו משיחו, (תהלים טז) תודיעני אורח חיים שובע שמחות את פניך נעימות בימינך נצח:

הנמחר, העוסק בלי יסוב הדעת. ומורים הפתי, הדרך הישרה. ומורזים העצל, לעשות קונ:

וזאת הסדרת שיערי הכפר הזה על סדריהם .

השער הראשון בבאור אופני חיוב האל בלב שלם .

השער השני בבאור אופני הבחינה בכרואים ורב טוב האלהים עליהם .

השער השלישי בבאור אופני חיוב קבלת עבודת האלהים עלינו .

השער הרביעי בבאור אופני חיוב הבטחון באלהים ית' לבדו .

השער החמישי בבאור אופני חיוב היות כל מעשינו מיוחדים לשמו ולהזהר מן החובף .

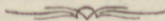
השער הששי בבאור אופני חיוב הכניעה והשפלות מפניו .

השער השביעי בבאור אופני חיוב התשובה וגבוליה והדברים התלויים בה .

השער השמיני בבאור אופני חיוב חשבון האדם עם נפשו לאל ית' .

השער התשיעי בבאור אופני חיוב תפרישות ומה שראוי לנו מטנה .

השער העשירי בבאור אופני חיוב אהבת האלהים ומעלותיה .

השער הראשון

בבאור אופני חיוב יחוד האל יתברך בלב שלם .

חסה פתח הסער

אמר המחבר כאשר חקרנו על מה שהצורך אליו יותר מפנות
דתנו ושרשיה, מצאנו יחוד האלהים בלב שלם שרשה
ויסודה שהוא השער הראשון משערי התורה. וביחוד יפרד המאמין
מן הכופר, והוא ראש אמת הדת, ומי שנטה ממונו לא יתכן
לו מעשה ולא תקיים לו אמונה. ומפני זה היה תחלת דברי
האלהים אלינו על הר סיני (שמות כ) אנכי ה' אלהיך, לא יהיה
לך אלהים אחרים וגו', והזוהרנו אחר כן על ידי נביאו באמרו
(דברים ו) שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד. וצריך שתבין הפרק הזה
של שמע ישראל עד סופו, ותראה היאך נעתקו בו דבריו מענין
לענין, וכלל עשרה ענינים כנגד עשרת הדברות. והוא שצונו
להאמין בבורא ית' באמרו שמע ישראל ה', ולא התכוון בכאן
באמרו שמע לשמע האזן, אך התכוון לאמונת הלב, כמו שאמר
הכתוב (שמות כד) נעשה ונשמע, (דברים ו) ושמעת ישראל ושמרת
לעשות וגו'. וכל מה שבא על הדרך הנה בלשון שמיעה לא התכוון
בו כי אם להאמין ולקבל. ואחרי אשר חייבנו להאמין באמתת
מציאותו, חייבנו להאמין שהוא אלהינו כמו שאמר אלהינו. ואחרי
כן חייבנו להאמין כי הוא אחד אמת, כמו שאמר ה' אחד. ואחר
שחייבנו להאמין ולקבל שלשה הענינים האלה אשר זכרנו, נעתק
מהם אל מה שאנו חייבין לחבר אליהם, והוא אהבת האל בלב שלם
בסתר ובגלוי בנפשנו ובמאדנו, כמו שאמר (טס) ואהבת את ה'
אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך. ואני עתיד לבאר
הענין הזה בשער אהבת האל בעזר הצור, ואחרי כן נעתק מהם
להזהיר על חובות הלבבות, באמרו והיו הדברים האלה אשר
אנכי מצוך היום על לבבך, רוצה לומר שתדביקם אל לבך ותאמין
בם במצופונך. ואחר כן נעתק מהם אל מצות האברים שהם כוללים
הידיעה והעשייה, כמו שאמר וישננתם לבניך ודברת בם, שאם

שהצורך אליו, יסוד וסרש שגלך לבעל דת ישראלי לחקור לדעת לאמתו
יותר מוולתו וא"ל לו בלעדה. מפנות, פנה ל' יסוד, כמו
היה לראש פנה. וביחוד, בתוכן מסות יחוד. אמונה, גם שארי שרשי
דת לא יתקיימו בידו, שאם אין יסוד נופל סנין. להאמין בבורא ית'.
כאמת מציאותו כמו שנאמר ללבן. שהוא אלהינו, בקבלת עול מלתו.
הידיעה והעשייה, שא"ל ללמד לאחרים אם לא קדמ' לו הידיעה בתורה.

לא יהיה לך בן אל תשים הבן עילת קריאתך אותם, ואחר כן אמר בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך, שאין נמנע מן הלב ומן הלשון מה שהם חייבין בו, כמו שאפשר לימנע משאר האיברים, כאשר הקדמנו מחויב מצות הלבבות הדייר בפתחת הספר הזה. וכל זה להזהיר על מה שהקדים במאמר והיו הדברים חאלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך, שתהיה רגילות לשוננו בהם תמיד מביאה לידי זכרון הלב, ולא יפנה לבבו מזכור האלהים תמיד, וזה דומה למה שאמר דוד ע"ה (תהלים עז) שוית ה' לנגדי תמיד, ואמר הכתוב (דברים ל) כי קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשותו. ואחר כן נעתק מחובות האברים אל מה שיש בו מעשה בלבד, ושמהו ג' חלקים באומרו וקשרתם לאות על ירך והיו לטטפות בין עיניך, וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך, והם תפלה של יד ותפלה של ראש והמזוזה, וכלם גורמים לזכור את הבורא ולאחבו בלב שלם ולכסוף לו, וכמו שאמרו הכתוב בחקי זכרון אהבת האוהבים (ס"ט ה) שימני כחותם על לבך כחותם על זרועך וגו', ואמר (ס"ט ה) צרור המור דודי לי בין שדי ילין. ושם אותם שלשה, כדי שיהיו חזקים וקיימים יותר, כאשר אמר החכם (קבלת ד) והחוט המשולש לא בכמהרה ינתק. והפרק הזה כולל עשרה ענינים, חמשה מהם רוחניים, והמשה מהם גשמיים. והרוחניים החלהם שהבורא נמצא, והשני שהוא אלהינו, והג' שהוא אחד, והרביעי שנאהבהו, והה' שנאהב אורו בלב שלם (ו"ג שנענדכו), והחמשה הגשמיים החלהם ושננתם, והשני ודברת בהם, והשלישי וקשרתם לאות וגו', והרביעי והיו לטטפות וגו', והחמישי וכתבתם על מזוזות וגו'. וארז ל למה קדמה שמע לוהיה אם שמוע, כדי שיקבל עליו עול מלכות שמים החלה ואחר כך יקבל עליו ענל מצות, ועל כן ראיתי להקדים שער היחוד על שאר שערי הספר הזה. וצריך שאבאר עתה מענין היחוד בלב שלם עשרה ענינים. הראשון מה גדר היחוד בלב שלם, והשני על כמה חלקים מתחלק ענין היחוד, השלישי אם נתייב לחקור עליו בדרך העיון אם לא, והרביעי איך דרך מחקרו, ומה אנו צריכין לדעת החלה קודם שנחקור על היחוד, והחמישי לברר ההקדמות אשר יתברר מהן כי יש לעולם בורא בראו מאין, והששי היאך נביאם לקיים מציאות הבורא, והשביעי להביא ראיות שהוא אחד, והשמיני לבאר עניני האחד העובר והאחד האמת, והתשיעי שהאל יתברך אחד אמת ואין א'

וכעסיה כיה מעשה נלמוד לאתרים. עלת קריאתך, חוכת נמודך. ולכסוף לו, לכתאות אליו. בחקי זכרון וכו', בנימוסי ומנגי, ו"ג נחקו כמו נחקו חוג, וס' נחוקקו או נציינו. בין שדי, מקוס משכן הלב. שנאהבהו בלב שלם, חלק האהבה לשמים וקס' לכולנו, ונוסד'ף רוס' לנסיה סס שנעבדהו ונפרשו על הסאמנס בלב, ע"ד שאמר המהמר בסקדמתו לעול, השיב את כל העבודה אל הלב וגו', ועין כדכריו. נביאם, אין נשקמש בס לראויה על קיום וכו'. העובר, שנקרא ח' רק כסענרס. בעלמא ולא

אמת זולתו, והעשירי במדות האלהיות המושכלות והכתובות, והפנים אשר יתברר מהן לקיימם לו ולהרחיקם ממנו :

פרק א אמר המחבר שגדר יחוד האלהים בלב שלם הוא, שיהיו הלב והלשון שוים ביחוד הבורא יתברך, אחר אשר יבין

בדרכי הראיות ברור מציאותו ואמתת אחדותו מדרך העיון, מפני שיחוד האלהים מתחלק במדברים כפי התחלקות המרתם והבנתם.

מהם מי שמיחד אותו בלשונו בלבד, והוא שישמע בני אדם אומרים דבר, והוא נמשך אחריהם מבלי דעת ענין מה שהוא

אומר. ומהם מי שמיחדהו בלבו ולשונו, ויבין ענין מה שהוא אומר מדרך הקבלה שקבל מאבותיו, ואיננו יודע בירור מה שקבל

מהענין שהוא, ומהם מי שמיחדהו אחר שיבין מדרך הראיות אמתת הענין, אך יחשבנו במחשבתו כשאר האחדים הנמצאים, ויבוא

להגשים הבורא ולהמשילו בצורה ובדמות, מפני שאיננו יודע אמתת יחודו וענין מציאותו. ומהם מי שמיחדהו בלבו ולשונו אחר

שיבין ענין האחד האמת והא' העובר, ויביא ראיות על ברור מציאותו ואמתת יחודו, וזהו החלק השלם בענין היחוד, על כן

אמרתיו בגדר היחוד השלם, שהוא שווי הלב והלשון ביחוד הבורא, אחר שידע להביא ראיה עליו, ולדעת אופני אמתת אחדותו מדרך

העיון :

פרק ב אמר המחבר אך על כמה פנים מתחלק יחוד הבורא, אומר מפני שפשטה מלת יחוד בדברי אנשי היחוד,

הרגילו בה הרבה בלשונם ובמלותם תמיד, עד אשר שבה אצלם ממלות התימה על הטוב ועל הרע, והם מישתמשים בה בחדרתם

לצרה גדולה, להגדילה ולהפליא ענינה, ואינם מעלים על מחשבתם להבין אמתת ענין מה שיעבירו על לשונם, מפני הסכלות והעצלות,

והם חושבים כי ענין היחוד נגמר להם כאשר נגמרה מלתו, ולא ירגישו כי לבותם ריקים מאמתו ומצפונתם נעורים מענינו, מפני

שמיחדים אותו בלשונם ובמליהם, ויחשבוהו בלבבם יותר מאחד, וידמוהו במצפונם כדמות שאר האחדים הנמצאים, ויספרו אותו

במדות לא תאותנה לאחד האמת, בעבור שאינם יודעים ענין הא' האמת וענין האחד העובר, אלא הסגולה מאנשי היחוד שהעמיקו

ע"ד האמת. המושכלות, המחויבות מנ"ד הסכל. והכתובות, נספרי הנ"ך. והפנים, האופנים והדרכים. בלב שלם, ע"פ ראיות ברורות מנ"ד הסכל.

במדברים, כ"א כמו"אחר לעיל. — פשטה, נסרסה וסורגלה. אנשי היחוד, מאמיני האחדות הפך המשנים דלסנן. שבה, נסיהה, הרגל נעסה

קנע. ממלות התימה, כשמתמייסים על מעשה יול"א מן המורגל משהמייסים זה לאמר שהמעשה הוא יחיד להפליג הענין, ונפרט בחדרתם וכו'. ענין היחוד, גדר עלמותו. מאמתו, מאמתת הכנתו. ויספרו, ויחשבו. (כן

דרך המעתיק הזה להשתמש בו תמיד למונח זה, וסקדמתי זאת פה לתוענת סקורא והמענין וסיה בזכרוננו תמיד). לא תאותנה, בלתי ראיות מל" כואת

בחכמה והבינו ענין הבורא והנברא, וחוקי האחד האמת ומה שהוא מתבודד בו. ואמת אמר הפילוסוף באמרו לא יוכל לעבוד עלת העלות ותחלת ההתחלות, אלא נביא הדור בטבעו, או הפילוסוף המובהק במה שקנהו מן החכמה, אבל זולתם עובדים זולתו, מפני שאינם מבינים נמצא אלא מורכב. ובעבור זה מתחלק היחוד כפי התחלקות דעות בני אדם ויתרון הכרתם, על ארבעה חלקים. תחלתם יחוד האל בלשון בלבד, והמעלה הזאת היא המעלה אשר יגיע אליה הקטן והפתי אשר איננו יודע ענין האמונה ואין אמתתה קבוע בלבו. והחלק השני הוא יחוד האל בלב ובלשון על יד הקבלה, מפני שהוא מאמין במי שקבל מהם, ואיננו יודע אמתת הענין מצד שכלו ותבונתו, והוא כעור הנמשך אחרי פקח, ואפשר שיקבל מומקבל כמותו. והוא כחברת עורים, שם כל אחד מהם ידו על שכם חברו, עד שהגיעו אל הפקח אשר בראש החבורה שמנהיגם, שאם יפגע הפקח הזה בהם ויתעלם מהם ולא יזהר משמירתם, או אם ישל אחד מהם או יקרה מקרה, יקרה לכל המקרה ההוא ויתעו מני דרך, ואפשר שיפלו בבור או בגומין, או שיכשלו בדבר שימנעם מלכת. וכן המיוחד מצד הקבלה אין בוטחין בו שלא יבא לידי שיתוף, שאם ישמע דברי המשנים וטענותם, אפשר שתשתנה דעתו ויטעה ולא יכיר, ומפני זה אמרו רז"ל (אבות פ"ב י"ד) הוי שקוד ללמוד תורה ודע מה שחשיב לאפיקורוס. והחלק השלישי מחלקי היחוד הוא יחוד הבורא בלב ובלשון, אחד שיוכל להביא עליו ראיות על אמתת מציאותו בדרך העיון, מבלי דעת ענין האחד האמת והא' העובר. וזה דומה לפקח שהוא הולך בדרך והוא רוצה ללכת אל ארץ רחוקה, והדרך מתחלקת לדרכים רבים מסופקים, ואיננו יודע ומכיר הדרך הנכונה אל העיר אשר שם מגמתו אליה, אע"פ שהוא יודע אותו הצד ואותה הפאה, והוא יגע למאד ואיננו מגיע אל חפצו מפני שאינו יודע הדרך, כמו שאמר הכתוב (קסלת י) עמל הכסילים תיגענו כי לא ידע ללכת אל עיר. והחלק הרביעי הוא יחוד האלהים בלב ובלשון אחר אשר ידע להביא הראיות עליו, ולעמוד על אמתת אחדותו מדרך העיון והסברות הנכונות השכליות, וזהו החלק השלם והחשוב שבהם. והמעלה הזאת, היא אשר תזהיר עליה הנביא באמרו (דברים ד) וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלהים וגו' :

נאחז לכם. הסגולה, אנשי סגולה ומועלות. והתבודד, נכדל ומופרש מזולתו, וסוף ל' נדד. בטבעו, משיג נכונות כדבר מוחש בטבע. שקנהו, שעלמם ידו מן החקירה בחכמה. זולתו, לא ה' האמיתי. ענין האמיתי, חיכות יחוד. שם כ"א וכו', הניה כ"א וכו'. בגומין, שם נדרף לבדו ונמלא כחבו חופר גומין (קסלת י). המשנים, ב' אלכות פועל טוב ופועל רע. כגמתו, דעתו וחפצו. אותו הצד. יודע ד"מ סטעיר היא נדד מזרחו של עולם. הפאה שלבא ר יב ב' פאות מזרחית ופנות

פרק ג אך לדעת אם אנו חייבין לחקור על היחוד בדרך העיון
 אם לא, אומר כי כל מי שיוכל לחקור על הענין הזה
 והדומה לו מן הענינים המושכלים בדרך הסברא השכלית, חייב
 לחקור עליו כפי השגתו וכח הכרתו. וכבר הקדמתי בתחלת הספר
 הזה מן הדברים המראים חיוב הענין מה שיש בו די, והמתעלם
 מחקור הרי זה מגונה, ונחשב מן המקצרים בחכמה ובמעשה. והוא
 דומה לחולה שהוא בקי בחליו, ובדרך רפואתו סמך על רופא
 שמרפא אותו בכמה מיני רפואות, והוא מתעצל לעיין בחכמתו
 וסברתו ברפואות הרופא, לדעת אם הוא מתעסק בענינו על דרך
 נכונה אם לא, והיה יכול לעמוד על זה מבלי דבר שימנעהו, וכבר
 חייבתנו התורה בזה, כמו שכתוב (קס) וידעת היום והשבות אל
 לבבך וגו'. והראיה שהחשבה אל הלב הוא עיון השכל, הוא מה
 שאמר הכתוב (ישעיה מד) ולא ישוב אל לבו ולא דעת ולא תבונה
 וגו', ואמר דוד ע"ה (ד"ס א' כ"א) ואתה שלמה בני דע את אלהי
 אביך ועבדהו בלב שלם ובנפש הפצה כי כל לבבות דורש ה'
 וגו', ואמר (תהלים ק) דעו כי ה' הוא אלהים וגו', ואמר (קס א'
 אשגבהו כי ידע שמי, ואמר (ירמיה ט) כי אם בזאת יתהלל המתהלל
 השכל וידוע אורו. ואמרו רבותינו ז"ל (אבות פ"ג י"ד) הוי שקוד
 ללמוד תורה ודע מה שתשיב לאפיקורוס. ואמרה תורה (דברים ד)
 ושמרתם ועשיתם כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים וגו'.
 ואי אפשר שיודו לנו העובדי כוכבים במעלת החכמה והבינה, עד
 שיעידו לנו הראיות והמופתים ועדי השכל על אמתת תורתנו ואומן
 אמונתנו. וכבר הבטיחנו יוצרנו לגלות אור כבודו על כל בשר,
 ושיראה כבודו הבהיר לאות לנו על אמתת תורתנו, כאשר אמר
 (ישעיה ס) והלכו גוים לאורך וגו'. ואומר (קס ב) והלכו עמים רבים
 ואמרו לבו ונעלה אל הר ה' וגו'. וכבר התבאר מן השכל ומן
 הכתוב ומן הקבלה שאנו חייבין לעיין במה שנוכל להשיג ברורו
 בדעתנו:

פרק ד אך איך דרך המחקר על אמתת היחוד ומה שאנו צריכין
 לדעתו קודם שנחקור על היחוד, אומר כי כל דבר
 שמבקשים לדעת אותו כשמתפקים במציאותו, צריך לשאול עליו
 תחלה אם הוא נמצא אם לא. וכשתתברר אמתת מציאותו, צריך
 לחקור עליו כמה ואיך הוא ולמה הוא. אך הבורא יתעלה אין אדם
 רשאי לשאול עליו, אלא באם הוא בלבד. וכשתתברר מציאותו
 בדרך העיון, נחקור עליו אם הוא אחד או יותר מא'. וכאשר
 יתברר לנו שהוא אחד, נחקור על ענין האחד, ועל כמה פנים

ומרחית דרומית וזה יודע גם הפה והעפ"כ הוא יגע וכו'. — אומר, הני
 מהלע. להשיג ברורו, להנין ולדעת נראיות נכונות. — צריך לחקור
 וכו' אך הבורא וכו', כל שר"ל אף כי דרך החוקרים לחקור על נמצא כד'
 חקירות אלה: וס' 1) מה, מה חמרו? 2) איך, מה תארו לזרתי ותנתינו?
 3) מי, מי פעלו ועשהו? 4) למה, לאיזה תכלית הוא? אבל על הבורא

יאמר אחד. וזוה יתקיים לנו היחוד השלם, כמו שאמר הכתוב (דברים ו) שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד. על כן אנחנו חייבין לחקור תחלה היש לעולם הזה בורא אם לא. וכאשר יתברר שיש לעולם בורא בראו וחדשו, נחקור עליו אם הוא אחד או יותר מאחד. וכשיתברר כי הוא אחד, נחקור על ענין האחד העובר והאחד האמת, ומה שצריך לספר בו על הבורא מענינו, ובו ישלם ענין היחוד בלבנו, ויגמר במחשבתנו בע"ה:

פרק ה אך התקדמות אשר יתברר מהן כי לעולם הזה בורא בראו מאין, הן שלש הקדמות. אחת מוקנה כי הדבר אינו עושה את עצמו, והשנית כי ההתחלות יש תכלית למספרן, וביון שיש תכלית למספרן יש להן ראשון שאין ראשון לפניו, והשלישית כי כל מחובר מחדש. וכאשר התקיימה אלה השלש הקדמות, תהיה התולדה מהן למי שידע להשתמש בהן ולחברן, כי יש לעולם בורא בראו מאין, כמו שיתבאר ממה שאנו עתידין לבארו בע"ה. והראיה על ברור אלה השלש הקדמות היא מה שאספר: והוא שנאמר כי כל נמצא אחר שלא היה, איננו נמלט מאחד משני דברים. אם שהמציא הוא את עצמו, או שהמציא אותו וזלתו. וכל מה שנחשוב עליו שהוא עשה א"ע, לא ימלט ג"כ מאחד משני דברים, אם שעשה את עצמו קודם היותו או אחר היותו, ושניהם אי אפשר, כי אם נאמר שעשה את עצמו אחר היותו, לא עשה כלום, שלא היה צריך לעשות את עצמו מפני הקדמת היותו למעשהו, אם כן לא עשה כלום. ואם נאמר שעשה את עצמו קודם היותו, בעת ההיא היה אפס ואופס, והאפס לא היה מוכנו מעשה ולא הנחה, כי האפס לא יעשה דבר, ונמנע שיחיה הדבר עושה את עצמו בשום פנים, והתבררה התקדמה הראשונה אשר הקדמנו. — וברור ההקדמה השנית הוא על דרך הזה: שכל מה שיש לו תכלית יש לו תחלה, כי כבר נתברר שכל מה שאין לו תחלה אין לו תכלית, מפני שאי אפשר להגיע בדבר שאין לו תחלה אל גבול שיעמוד האדם אצלו. ומה שנמצא לו אחרית נדע כי היה לו ראשון אין ראשון לפניו, ותחלה שאין לה

ית' אין אדם רשאי וכו'. בראו, ר"ל עבראו, וכן דרכו תמיד להשמיע שיץ השמוש. מאין, לכונן מדעת המחשבים כחומר קדום. התחלות, העילות או הסבות. להשתמש בהן, ע"פ דרכי הסקס. היותו, מציאותו. הקדמות היותו, שכבר היה ונמצא קודם המעשה. אפס ואופס, אפס ואין, ויש מוחקין מלת ואופס לגמרי. הנחה, דבר נמצא וקיים. תכלית יש לו תחלה, ר"ל כל מסוכנ יש לו סכס קודמת לה, ואף אם גם היא מסוכנת מסכות קודמות לה, מ"מ לא יעלו הסכות לאחר עד אין קץ, כ"א יכולו עד סכס ראשונה אשר אין עוד סכס לפניה. נתברר, כמושכל ראשון. להגיע וכו' אל גבול שיעמוד וכו', שיציר לו סוף בדבר שאין לו ראשית וסתתלה. ומה שנמצא לו וכו', אם נראה לנו מסוכנ אחרון, ע"פ שמעלה

תהלה, וכל אשר נעמוד על תכלית מהתחלות הנמצאות בעולם, נדע כי היה להם ראשון אין ראשון לפניו, ותהלה שאין לה תהלה כי אין התחלות מבלי תכלית להתלהם. ועוד מן הידוע כי כל מה שיש לו חלק יש לו כל, כי אין הכל כי אם כלל חלקיו, ולא יתכן להיות חלק למה שאין לו תכלית, כי גדר החלק אינו כי אם שעור נפרד משעור, כי השעור הקטן סופר את הגדול, כאשר זכר אקלידס בראש המאמר ההמישי מספר השעור. ואם נעלה במחשבתנו דבר שאין לו תכלית בפועל ונפריש ממנו קצתו, יהיה הנשאר פחות ממה שהיה קודם בלי ספק, ואם יהיה הנשאר מאין תכלית, יהיה דבר שאין לו תכלית גדול מדבר שאין לו תכלית, והוא מה שא"א. ואם יהיה לנשאר תכלית, אם נוסף עליו החלק המפורש ממנו והוא יש לו תכלית, יהיה הכל דבר שיש לו תכלית, וכבר הי' בתהלה דברנו מאין תכלית, וא"כ יהיה בתכלית ומאין תכלית, וזה הפך שא"א להיות. ולא יתכן להפריש ממה שאין לו תכלית חלק, כי כל מה שיש לו חלק יש לו תכלית מבלי ספק. וכשנחלק ממה שיצא אל גדר ההוי' בעולם מן האישים מימי גח עד ימי משה ע"ה במחשבתנו, יהי' חלק מכל אישי העולם, והוא מגיע עד תכלית, א"כ הכל הוא מגיע אל תכלית מספר. וכיון שכל העה"ז מגיע עד תכלית, צריך שיהיו תחלותיו מגיעות עד תכלית מספר. והדן נותן שיהיה לעה"ז ראשון אין ראשון לפניו, וצריך בעבור זה להגיע התחלות בראשיתן כאשר הקדמנו. וברור ההקדמה השלישית שנאמר כי כל מחובר מורכב מבלי ספק מדברים יותר מא', והדברים ההם אשר חובר מהם הם קודמים לו הקדמה טבעית, וכן צריך שיהיה מחברו קודם לו הקדמה זמנית.

ונגיע עד הסנה הראשונה שאין ראשון לפניו, וק"ל. וכל אשר נעמוד וכו', ר"ל א"כ כל אשר נראה לו סוף ותכלית מזה נדע וכו'. אין התחלות וכו', אינו מסל עליהם שם התחלה בלמה כ"א בשאין לפנייהם התחלה אחרת. ועוד מן הידוע, ג"ז מושכל ראשון. ולא יתכן להיות חלק, מה שהוא נב"ת אינו מורכב מחלקים אחרי שכל חלק מוגבל משעור ידוע. ואם יהיה הנשאר וכו', ר"ל וא"ת גם אחר שלוקח חלק מנב"ת יסיס הנשאר עוד נב"ת. יהיה דבר וכו', א"כ ימלא נב"ת גדול ונב"ת קטן, כי טרם לוקח ממנו חלק היס גדול מאשר הוא עתה. מה שא"א וכו', ונב"ת לא יפול תחת השעור. וכבר היה וכו', ואנחנו הנחנו בתחלה שהוא נב"ת. הפך שא"א, הוא ב' הסכים בנושא א' וזה נמנע. ובשנחלק, כשנגדיל. ועתה ישוב לכוח מה חדוש העולם. שיצא אל גדר ההויה, שנמלאו וכו'. עד תכלית צריך שיהיו תחלותיו וכו', ר"ל אחרי שנמלא לו סוף מספר, א"כ ע"כ יש לו ג"כ תחלה וסנה ראשונה, וא"כ הדן נותן ומכריח וכו'. להגיע התחלות בראשיתן, פי' ע"כ שנגיע אל התחלה וסנה ראשונה שאין עוד לפניו. קודמים לו הקדמה טבעית, חלקי המורכב ע"כ קדמו בטבע ובמציאות למורכב מהם, ד"מ השעור והתחלה קדמו בטבע למציאות סגר המורכב מהם. מחברו, המרכיב ומחבר את החלקים להיות מורכב א'.

ושבעית, והקדמון הוא שאין לו עלה, ומה שאין לו עלה אין לו תחלה, ומה שאין לו תחלה אין לו תכלה. ומה שיש לו תחלה איננו קדמון, וכל מה שאינו קדמון הוא מחודש, מפני שאין בין הקדמון והמחודש אמצעי שיהיה לא קדמון ולא מחודש, א"כ כל מחובר איננו קדמון, ועל כל פנים הוא מחודש, וכיון שנתבררה ההקדמה השלישית אשר זכרנו נתקיימו השלש הקדמות:

פ'ק. 1 אך על איזה פנים נשתמש בהקדמות אשר זכרנו בברור מציאות הבורא ית' הוא: כאשר נסתכל בעולם הזה נמצאהו מחובר ומורכב, אין חלק מחלקיו מבלי חבור וסדור. כי אנחנו רואים אותו בתרגשותינו ושכלנו, כבית הבנוי אשר זומן בו כל הצריך לו. השמים מועל כתקרה, והארץ מתחת (ס"א מתוחס) כמצע, והכוכבים מסודרים כנרות, וכל הגופות צבורות בו כמבנים, כל דבר למה שצריך לו. והאדם כבעל הבית המשתמש בכל אשר בו, ומיני הצמחים מזומנים לתועלתו, ומיני החיות משתמשים להנאתו, כמו שאמר דוד ע"ה (תהלים ח) תמשלתו במעשי ידיך כל שתחת תחת רגליו, צונה ואלפים כלם וגם בהמות שדי, צפור שמים ודגי הים עובר ארחות ימים. וסדר זריחת השמש ובואה להעמיד עתי ידום והלילה, ועלייתה וירידתה להמציא הקור והחום והקיץ והחורף מעניני הזמנים ותועלותיהם. ושנותם תמיד על סדור אחד מבלי הפסק, כדכתיב (איוב ט) האומר לחרס ולא יזרח ובעד כוכבים יחתום, וכתיב (תהלים קד) תשת חשך ויהי לילה וגו'. וסבוב הגלגלים אשר תנועתם מתהלפות, והכוכבים והמזלות על הנהגה משוערת ומשקל מכון, לא יזח ולא ישתנה. והכונה בכל דבר מומנו, כונת תועלת ותקנה למדברים, כמו שאמר שלמה עליו השלום (קהלת ג) את הבל עשה יפה בעתו גם את העולם נתן בלבם וגו', ואמר לכל זמן ועת לכל חפץ תחת השמים,

הקדמה זמנית ושבעית, כי המורכב ומחובר לא נתחבר טרם נמצא לו מחבר ומרכיב, וקודם לו ג"כ בעצו, כי מציאת המרכיב תלויה במציאת המחבר, ומציאת המחבר תלויה במציאת המרכיב ואין לו סבה קודמת, כי לולא זאת אינו קדמון. אין לו תכלה, לא יכלה ולא יפסד לעולם. שיש לו תחלה, ע"כ הוא מסובב מסבה קודמת לו וא"כ אינו קדמון. הוא מחודש, מסבתו הקודמת לו. כל מחובר איננו קדמון, כי כבר קדמו לו חלקי חבורו והמרכיביו. — בברור, לברר בראיות מוחשיות. מחובר ומורכב, מחלקים רבים ושונים, ועכ"ז אין חלק וכו' מבלי חבור וסדר נכון, וכאשר הולך ומבאר. זומן, סוכן. כתקרה, כספון ומכסה ממועלה. במצע, יגיע הקרקע. כמבנים, כאזרחות. ועלייתה, כרום הגלגל בקיץ. וירידתה, כשפל הגלגל בחורף, והכל הוא מעניני וכו'. ושנותם, מה שחחרים וסוככים כס שנה שנה ולא ישנו את ספקים, מורה בע"כ על מנהיג ומושל. ולא יזרח, כלילה. יחתום, ואינס נראים ביום. מתהלפות, במהירות ואיחור התנועה, או זריזות מוזרח למערכ זה לספק וכדומה. משוערת, נגלת כשעור וקלטה. לא יזח, לא

זבל זה חבירו ותרכבתו נראים בכלו ובמקצתו. וכשנעיין בצמחים ובבעלי חיים, נמצאם מחוברים מהיסודות הארבעה, והם האש זהרוח והמים והעפר, והמה נחלקים ונפרדים ואין בנו יכולת לחברם החבור הטבעי, מפני שקצתם משתנה אל קצתם, וקצתם כנגד קצתם, ואם נחבר דבר מהם, הם נמהרים להשתנות ולהתחלף. אך החבור שחברה אותם התולדה, הוא חבור מתוקן וקיים עד עת קץ. וכבר חשבו קצת הפלוסופים, כי הגלגלים והכוכבים והאישים העליונים הם מתולדות האש, ודומה לזה מה שנאמר (תהלים קד) עושה מלאכיו רוחות משרתיו אש לוהט. ובה ראייה על המחשבה הזאת, ואיננה תולדה חמישית כאשר חשב אריסטו:

וביון שהמצאות הוות מן היסודות ומחבורות מהם, וידענו כי לא נמזגו מאליהן ולא נתחברו בטבען, מפני המחלוקת שביניהם, עלה בדעתנו ונתברר בנפשותינו כי מחברם זולתם, וקושרם בלעדיתם, ומרכיבם כנגד טבעם על כרחם, הוא בוראם יתב' אשר תקן קשירם ותכן חבורם. וכאשר נחקור על היסודות הארבעה, נמצאם מחוברים מחזר וצורה, והמה העצם והמקרה. והחומר שלהם הוא החמר הראשון, אשר הוא שרש היסודות הארבעה והחמר והתחילי שלהם, והצורה היא הצורה הראשונה הכללית, אשר היא שורש כל צורה עצמית וכל צורה מקרית, כחום וכקר, וכלחות וכיובש, והכובד והקלות, והתנועה והמנוחה וחרומת להם. והתרכבה והחבור נראים בכל העולם ובכל חלקיו, בשרשיו ובענפיו בפשוטו ובמורכבו בעליונו ובתחתונו. וצריך ממה שהקדמנו שיהיה כלו מחודש, כאשר התברר לנו כי כל מחובר מחודש, והדין חייב שנאמין כי העולם מחודש. וכיון שכן הוא ונמנע שיהיה הדבר עושה את עצמו, צריך שיהיה לעולם עושה שתחילו וחדשו, ומפני שהתברר כי התחלות א"א שיהיו מאין תכלית לתחלתם, מן הדין שיהיה לעולם תחלה אין תהלה לפניה, וראשון שאין לו ראשון, והוא אשר יצרו וחדשו מאין דבר, לא בדבר, ולא על דבר, וכמ"ש הכתוב בענין הזה (ישעיה נד) אנכי ה' עושה כל נוטה שמים לבדי רוקע הארץ מאתי, ואמר (איוב כו) נוטה צפון על תהו תולה ארץ על בלמה, והוא הבורא יתעלה אשר אותו דרשנו, ולמצאו כווננו במחשבותינו ושכלנו, הוא

יעתק מאקומו. נחלקים ונפרדים, נמצא גם כל יסוד לבדו. התולדה, טבעו. וקיים, יש לו קיום. תולדה חמישית, יסוד או גשם חמישי, לא נמזגו, לא הורכבו ונמסו. העצם, הוא החומר. והמקרה, היא הנורה כי כל חומר מוכן לקבל צורות שונות. והתחילי, הוא החומר הראשון כל הפלוסופים. צורה עצמית, ליסודותיהם, כחום לאש וקר למים, ויש דברים אשר קור וחום מקרים להם. ממה שהקדמנו, ששכל מורכב וכל מורכב מחודש, א"כ הדין חייב וכו'. מאין דבר, מאיפה ואין. לא בדבר, לא כפני. ולא על דבר, כמו שמכאן לסיגן כפ' תולה ארץ על

הקדמון הראשון אשר אין ראשית לראשיתו, ואין תכלית לקדמותו, כמו שאמר הכתוב (ישעיה מד) אני ראשון ואני אחרון, ואמר (סס מה) אני ה' ראשון ואת אחרונים אני הוא, ויש בני אדם שאמרו שהעולם נהיה במקרה מבלי בורא שהתחילו ויוצר שיצרו. ומן התימה בעיני, אך תעלה בדעת. מדבר בעודנו בכריאותו כמחשבה הזאת! ואלו היה בעל המאמר הזה שומע אדם שיאמר במאמרו, בגלגל אחד של מים שהוא מתגלגל להשקות חלקה אחת של שדה או גנה, וחושב כי זה נתקן מבלי כונת אומן שטרח בחבורו והרכבתו, ושם כל כלי מכליו לעומת התועלת, היה לו להפליא ולהגדיל הרבה עליו, ולחשוב אותו בתכלית הסכלות, וימהר להכזיבו ולדחות מאמרו. וכיון שידחה המאמר הזה, בגלגל קטן ופחות ונבזה, שנעשה בתחבולה קטנה לתקנת חלקה קטנה מהארץ, אך יתיר לעצמו לחשוב במחשבה הזאת, בגלגל הגדול הסובב את כל הארץ וכל אשר עליה מן הברואים, והוא בחכמה תקצרנה דעות כל בשר ושכלי המדברים להשיג תויתת, והוא מוכן לתועלת כל הארץ וכל אשר עליה, ואך יוכל לומר שיהיה מבלי כונת מכוין ומחשבת חכם בעל יכולת! ומן הירוד אצלנו כי הדברים אשר הם מבלי כונת מכוין, לא ימצא במאומה מהם סימן לחכמה וליכולת. והלא תראה אם ישפך לאדם דיו פתאום על נייר חלק, שא"א שיצטייר ממנו עליו כתב מסודר ושיטות נקראות כמו שיהיה בקולמוס. ואלו הביא אדם לפנינו כתב מסודר ממה שאי אפשר להיות מבלי מצוץ קולמוס, ואומר כי נשפך הדיו על הנייר ונעשתה צורת הכתב עליו מעצמה, היינו ממהרים לו כזיבו על פניו שאיננו נמלט מכונת מכוין. וכיון שזה בעינינו דבר שא"א להיות בצורות רשומות בהסכמת דעתנו, אך יוכל לומר בדבר שמלאכתו יותר דקה, ותקונו יותר רחוק, ועמוק בעינינו עד אין תכלית, שיהיה מבלי כונת מכוין וחכמת חכם ויכולת יכול. וכל מה שהבאנו להעמיד מציאות הבורא יתב' מצד מעשיו, די למי שיבין ויודה על האמת, ומספיק בהשובת אנשי הקדמות שאומרים כי העולם קדמון ודחיית דבריהם. ואתה דע לך:

פרק ז אך הראיה שהבורא ית' הוא אחד. היא, מפני שנתברר לנו בדרך הראיות כי יש לעולם בורא, התחייבנו לחקור עליו אם הוא אחד או יותר מאחד, וצריך שנבאר אמתת אחדותו משבעה פנים: —

האחד מהם מצד בחינתנו לעלות הנמצאות, כי כאשר נתבונן בהן נמצא מספרן פחות מעלוליהן, וכל אשר נחקור על

בלימה. בכריאותו, נעוד שכלו כריא ולא נטרפה דעתו. לעומת, מסכים ומכוון אל התועלת וכו'. לתקנת, לתועלת. מצוץ, חמנעות. בחסכמות וכו', זרחה האותיות רק מוסכמות כאלן טעם למה כסס ולא זולת, וסעד כי לכל לשון אותיות כתיבתן משומת. בתשובת כו', מספיק להשיב למאמיני הקדמות. פחות מעלוליהן, מספר העלות והסכמת פחות ממוספר

עלות העלות ההן למעלה, נמצא מספרן פחות מהן, וכל אשר תעלינה, יתמעט מספרן עד שיגיע אל עלה אחת, והיא עלת העלות. ובאור זה כי אישי הנמצאים אין תכלית למספרם, וכאשר נתבונן במיניהם הכוללים אותם, יהיה מספרם פחות מן האישים אשר תחתיהם, כי כל מין מן המינים כולל אישים רבים, והמינים יש תכלית למספרם, וכאשר נערוך המינים אל סוגיהם הכוללים אותם, יהיה מספר הסוגים פחות ממספרם, כי החת כל סוג מהסוגים מינים רבים, וכל אשר יעלו יהיה מספר הסוגים פחות עד אשר יגיעו אל סוגי הסוגים. וכבר אמר הפילוסוף כי סוגי הסוגים הם י, והם עצם וכמה ואיך ומצטרף ואנה ומתי ומצב וקנין ופועל ונפעל.

וכאשר נחקור על עלות אישי מיני עשרת הסוגים האלה, נמצאם חמש. התנועה, והיסודות הארבעה שהם האש והרוח והמים והעפר. וכאשר נחקור על עלות היסודות הארבעה, נמצאם החמור והצורה, והם שנים. וכאשר נחקור על עלתם יהיה מספרם פחות מהם, והוא רצון הבורא ית', ואין מספר פחות משנים אלא אחד, א"כ הבורא ית' אחד על כל פנים. וכן אמר דוד ע"ה (ד"ה א' כט) לך ה' הממלכה והמתנשא לכל לראש וגו', רוצה לומר כי הוא רם על כל רמים ועליון על כל העליונים, וראש כל תחלה ועלת כל עלה ועלול: והשני מצד סימני החכמה הנראים בכל העולם הזה, עליונו ותחתונו, קפאיו וצמחיו, ובעלי חיים אשר בו. וכאשר נשתכל בו וירנו כי כלו מחשבת חושב אחד ומלאכת בורא אחד. והוא שאנו מוצאים אותו על מחלוקותיו בשרשיו ויסודותיו, מתדמה בתולדותיו, ושוה בחלקיו, ואותות חכמת הבורא יתברך נראות בקטני היצירות וגדוליהן, מעידות כי הם לבורא אחד חכם. ואלו היה לעולם יותר מבורא אחד, היתה צורת החכמה מתהלפת בחלקי העולם, ומשתנת בכלליו ובחלקיו. ועוד כי אנחנו מוצאים אותו, כי הוא צריך בקיומו ותקונו קצתו אל קצתו, ואין חלק ממונו נגמר אלא בחלק אחר, כצורך קשקשי השריון וחלקי המטה ואברי גוף האדם ושאר המהוברים קצתם אל קצתם בתקונם והשלמתם. הלא תראה צורך הירח והכוכבים אל אור השמש, וצורך הארץ אל השמים ואל המים, וצורך בעלי חיים קצתם אל קצתם, כי מקצת מיניהם אוכל מקצתם, כדורם מן העופות והדגים והיות השדה, וצורך האדם אל הכל והקנת הכל באדם, וצורך הארצות והפלבים והחכמות והמלאכות קצתם אל קצתם. והחכמה נראית בקטני היצירות וגדוליהן, כי כח החכמה הנראית ביצירת הפיל לפי גדול

סמוכות. איש, מין, סוג וסוגי הסוגים, וכן עצם וכמה ואיך ומצטרף וכו', כולם מנוארים באריכות נספר רוח חן שער י"ד וכסף מלות הגיון שער ט' ע"ש. רצון הבורא יתברך, כס"ו בעצמו, ואחו המהכר דרך אונקלם המתרגם לסכב שמו ית' ככנודו וכנלמו כנודע. קפאיו, הוא הדומם. קשקשי השריון, שאחוזים זס כזס. אור השמש, לד"ק גם הכוכבים מקבלים אורם מהשמש. אל השמים, לכמטיר עלים, או

גופו, איננו יותר נפלא מכח החכמה הנראית ביצירת הנמלה לפי קטנותה. אך כל אשר תקטן היצירה, יהיה כח החכמה והיכולת נראה בה יותר, ותקון הבורא יותר נפלא ונראה ממנה. וזה יורה כי כלם מחשבת חושב אחד ובורא אחד, מפני שהם מתדמים ושוים, ונכונים להשלמת סדר העולם והעמדתו כלו בכל חלקיו. ואלו היה לו יותר מבורא אחד, היתה צורת החכמה מתחלפת בקצת חלקיו, ולא היה צריך קצתו אל קצתו. ומפני שהוא חלוק בשרשיו ויסודותיו שוה בתולדותיו ומחברותיו, הראה כי מחדשו ומחברו ומנהיגו וחושבו אחד. ואמר הפילוסוף אין במה שברא האלהים יותר נפלא ממה שברא, ור"ל כי החכמה בקטן ובגדול מחלקי העולם מתדמה ושוה, כמו שאמר דוד ע"ה בספרו מיני עניני העולם ותכונת ישובו, (תהלים קד) מה רבו מעשיך ה' כלם בחכמה עשית מלאה הארץ קנייך, ואמר (סס לא) מה גדלו מעשיך ה' מאד עמקו מחשבותיך :

והשלישיו מפני החדוש הכולל את כל העולם. כי הראיות למדו על החדשו, והוצרך בעבור זה שהיה לו מחדש, מפני המנע היות הרבר מאליו. וכשאנו מוצאים הווה, ויתברר לנו כי היה אחר שלא היה, נדע בעדות השכל השלם שזולתו בראו והמציא הויתו ויצר אותו. וכיון שהתקיים כי לעולם בורא שבראו וחדשו אין ראוי להעלות על דעתנו שהוא יותר או פחות מאחד, שא"ל למציאות העולם מבלי בורא אחד, ואלו היה אפשר שיעלה בדעתנו שיתקיים העולם בפחות מבורא אחד, היינו מעלים על דעתנו כן, אך מפני שלא יכולנו להשכיל דבר שיוכל לעשות את זולתו פחות מאחד, ידענו ידיעה שא"ל לדחותה כי הוא אחד, כי הדברים אשר יתבררו מצד הבאת הראיה עליהם, ותהיה מציאתם מציאה שא"ל לדחותה, אין אנו צריכין להעלות על דעתנו שתם יותר ממה שהצורך מביא אליו בהשלמת הרבר שהוא לראיה עליהם. והדמיון כי בעת שנראה כתב שוה בחבורו וצורת המכתב אשר נכתב בו צורה אחת, יעלה בדעתנו מיד כי כותב אחד כתבו וחברו, כי הכתב לא יתכן בפחות מכותב אחד, ואלו היה יכול להכתב בפחות מכותב אחד, היינו חושבים כן, ואע"פ שאפשר שיכתבו יותר מאחד, אין ראוי להעלות על דעתנו כן, אלא בראיה שתעיד על ברור הרבר, מתחלף צורת המכתב במקצתו וחדומה לזה. ואם היה הרבר כן, אין אנו צריכין לדעתו פנים בפנים אם א"ל לעמוד עליו מן הצד הזה, ועמדו לנו הראיות

לשתוקק על קוטב תנועתה. והפליכים, מחוזה או מדינות. והעמדתו, וקומו. שוה וכו', ר"ל אע"פ שהוא חלוק וכו' ועכ"ל הכל סולך אל תכלית ה' מכון, כזאת הראה וכו'. אין במה וכו', אין נבחרה ה' יותר פליחה מאשר נבחרה אחר. בספרו, נמנתו. החדוש הכולל וכו', מפני שכל העולם מחדש מוכח מזה שבחרה אחד. למדו, הוכיחו. מפני המנע, לפי שנמנע שיעשה דבר א"ע. היינו מעלים וכו', כי כל הממעיט בהשלמות הרי

עליו ממעשהו בסדור כתיבתו, במקום ראותנו אותו, וידענו ידיעה ברורה כי כותב אחד נמצא, יודע מכתב ויכול לכתוב כתבו, ולא השתתף בו עמו זולתו מפני סדר חבורו והשוואתו, מפני שמעשה שני עושים מתחלף, ואיננו שוה ומסודר על ערך אחד, ומשתנה בתקונו ותכונתו. וכן נאמר בבורא ית', כי מפני שהיו אותות החכמה בבריאותיו מתדמות ושוות, הוצרכנו להאמין כי בורא אחד בראם, שא"א למציאות המחודשים מבלעדיו, ושאיינו דבר נראה כעצם וכמקרה. ומפני שאיינו נראה, א"א למצאו ולדעתו, אלא בדרכי הראיות והבחינות המורות עליו מצד בריאותיו, אז תעמוד לנו אמונתנו שהוא נמצא, ושהוא א' קדמון היה ויהיה ראשון ואחרון גבור חכם חי, ועמדו לנו הראי' עליו במקום עמרנו עליו וראותנו אותו ית', מפני שאיינו מהענינים הנראים. ע"כ הוצרכנו להעלות על דעתנו שבורא א' בראם, כי א"א בלעדיו במציאות המחודשים, אך יותר מאחד אפשר בלעדיו ואין צורך אליו, על כן מי שיטעון שהוא יותר מאחד, לא יתקיימו דבריו אלא בראיה זולת הראיה שהבאנו, ואי אפשר להעמידה מפני שהראיות שהן מדרך השכל אינן מכחישות זו את זו, אך כל הראיות מעידים על אחדותו, ומרחיקות ממנו ענין הרבוי והשתתף והדמיון, כאשר אמר הבורא ית' (ישעיה מד) ה'יש אלוה מבלעדיו ואין צור בל ידעתי, ואמר (שם) אני ראשון ואני אחרון, ואמר (שם מח) אף די יסדה ארץ וימיני טפחה שמים קורא אני אליהם יעמדו יחדו, ואמר (שם נח) צדיק ומושיע אין זולתי :
והרביעיו שנאמר למי שהוא הושב כי הבורא יותר מאחד, לא ימלט שיהי' עצם הכל עצם א' או שלא יהיה אחד .
ואם יאמר כי העצם אחד, א"כ הענין א', והבורא איננו יותר מא'. ואם יאמר כי ל"א מהם עצם איננו עצם האחר, נצטרך עכ"פ שיהיה ביניהם הפרש מפני מחלקותם והשתנותם. וכל נפרש מוגבל, וכל מוגבל יש לו תכלית וכל אשר יש לו תכלית מחובר, וכל מחובר מחודש, וכל מחודש יש לו מחדש. ומי שהושב כי הבורא יותר מאחד מצריך שיהיה מחודש, וכבר הקדמנו כי בורא העולם קדמון, והוא עלת העלות ותחלת התחלות והוא עכ"פ אחד. והוא כמו שאמר הכתוב (נחמיה ט) אהה הוא ה' לבד :

והחמישיו מצד ענין הרבוי והאחדות. והוא שאקלידס גדר האחדות בספרו, ואמר כי האחדות היא אשר בה יאמר לכל דבר אחד, ר"ל כי האחדות קודמת לאחד בטבעה, כאשר נאמר כי החום קודם לכל דבר חם, ולולי האחדות לא היה נאמר על דבר מן הדברים אחד. והענין אשר אנחנו צריכין

זו משוכח וקרב אל האמת. במקום עמדנו וכו', תחת אשר נעמוד אלנו ונראהו. להעמידה, לנסות ראיה עומדת ע"ז וכו'. עצם הכל, מהות כל הבוראים. מצריך, מחייב ומכריח. לכל דבר אחד, כמסא עליו מקרה

להעלות על דעתנו מן האחרות, הוא יחידות גמורה ובדידות שאין עמה חבור ולא דמיון בשום ענין, ולא רבוי ולא מספר בשום פנים, ולא ההחבר אל דבר ולא התפרד מדבר. וענין הרב הוא כלל אחדים, ולא יתכן שיקדים הרב לאחדות אשר מוכנה נתרבה. ואם נמצא בשכלנו או בהרגשותינו שום רבוי, נדע ידיעה ברורה כי האחדות קדמתו, כקדימת האחד המניני לשאר המנין. וזו שיחשוב כי הבורא יותר מאחד, יש לו לומר על כל פנים כי האחד קודם לכלם מפני הקדמת הא' למנין והאחדות לרב, א"כ הבורא אחד עכ"פ קדמון אין קדמון זולתו, כמו שנא' (ישעיה נג) לפני לא נוצר אל ואחרי לא יהיה :

והישויו מצד המקרים הדבקים אל כל מתרבה. והוא שהרבוי והכלל מקרה נכנס על העצם והוא הכמות, והוא יתברך הבורא העצם והמקרה לא תשיגנו מדה ממדותם בעצם כבודו. וכאשר התברר כי הבורא התעלה מכל דמיון וערך אל דבר מבריאותיו מן השכל ומן הכתוב, והיה הרבוי הנכנס על עצם המתרבה מקרה, לא יאות שתשיג עצם כבוד הבורא מדה ממדות הרבוי, ואם לא יסופר ברוב הוא אחד עכ"פ, מפני שאין בין הרב והאחדות אמצעי. א"כ אין הבורא יותר מאחד והוא אחד עכ"פ, כמו שאמרה חנה (ש"א נ) אין קדוש כה' כי אין בלחך וגו': והשביעי כי הבורא אם הוא יותר מאחד, יהיה כל אחד מהם יכול לברוא העולם, או לא יוכל אלא בעזר חברו.

ואם כל אחד מהם יכול, הבורא הא' נוסף מפני שהאחד יכול ואינו צריך לזולתו. ואם לא ישלם הדבר כי אם בהתחברם, אין לאחד מהם יכולת שלמה ולא כח גמור, מפני שכל אחד מהם בלאה ומקצר וכל אחד מהם הלש, וכל הלש יש לו תכלית לבחו ולעצמו, וכל אשר יש לו תכלית יש לו גבול, וכל אשר יש לו גבול מחובר, וכל מחובר מחודש, וכל מחודש יש לו מחדש. א"כ החלש א"א שיהיה קדמון, מפני שהקדמון לא תקצר ידו מדבר, ולא יצטרך לעזר זולתו, א"כ אין הבורא יותר מאחד. ואלו היה אפשר להיות יותר מא', היה אפשר שתהיה ביניהם מחלוקת בבריאת הברואים, ולא היתה נגמרה מהם יציאת הברואים.

האחדות מתואר בשם אחד. ובדידות מל' נדד, והוא נרדף אל אחדות. כלל אחדים, רבץ הוא קמון אחדים רבים. המניני, הא' אשר במנין רב ע"כ הוא קודם לשאר המנין. נכנס, נוסף על עצמותו. מן השכל, כי אין לדמות זורע לזורע. ומן הכתוב, ואל מי תדמיון אל, וזולתו רבים. ואם לא יסופר, ר"ל ואחרי שלא יצויר ברבוי מפני שסיה מקרה, א"כ אין ליחס לו כ"א האחדות, וא"ת הלא גם האחדות היא מקרה וכמו שמבואר בראים החמישית לעיל ע"ש, ואין יתואר השם ית' באחדות? הסס זה הוא רק ע"ד העברה וסגות הלשון, וזכר רק לשלול ממנו ברבוי כמבואר להלן סוף ע"ה ע"ש, וכן מבואר גמורה ח"א פ' נ"ז ע"ש. בוסף, אך לשומר. בלאה,

ובמצאנו כל העולם הזה על סדר אחד, ותנועה אחת נמצאת בכל חלק מחלקיו לא נשתנה עם הדורות, נדע שיוצרו ומנהיגו אחד, לא ישנה מעשהו ולא יחליף הנהגתו זולתו. כמו שאמר (ישעיה מד) ומי כמוני יקרא ויגידה ויערכה לי וגו', ואמר דוד (תסלים קט) לעולם ה' דברך נצב בשמים לדור ודור אמונתך כוננת ארץ ותעמוד, ומה שאנו רואים הנהגת הבורא השלמה בברואים, כי ההנהגה לא תהיה שלמה מתמדת על ענין אחד, אלא בתתיחד אחד בעצה ובהנהגה כמלך במדינה והנפש בגוף. ואמר ארסטו בספרו בענין היחוד אין טוב ברבות הראשים אך הראש האחד, ואמר שלמה (משלי כח) בפשע ארץ רבים שריה וגו'. ובמה שהבאנו בענין הזה די למבין, ומספיק בתשובה על הנחת הרבוי. כי בהעמידנו האחדות לבורא העולם, הדחה טענת מי שיאמר שהוא יותר מא'. ואתה דע לך:

פרק ח אך באור אופני האחד האמתי והא' העובר, הוא שהאחד שם נגזר מן האחדות, והוא נאמר על שני ענינים. הא' מהם מקרי והוא העובר, והשני עצמי קיים והוא האמתי. והאחד המקרי ג"כ הוא על שני ענינים. הא' מהם נראה בו הרבוי והכלל והקבין כסוג האחד אשר הוא כולל מינים רבים, וכמין האחד הכולל אישים רבים, כאיש האחד המחובר מחלקים רבים, וכצבא האחד הכולל אנשים רבים, וכאמרנו כור אחד והין אחד ורובע אחד וליטרא אחת, וכל א' מהם כולל דברים רבים, יאמר על כל א' מהם א'. וכל א' ממה שהזכרנו נקרא אחד על דרך העברה, והוא מפני שהדברים ההם אשר יקבין אותם השם ההוא שוים בענין אחד, ונקרא רב מפני שכולל דברים רבים, וכאשר יתפרדו הדברים ההם ויתבודדו, יאמר על כל א' מהם אחד, והאחד בכמו הענינים האלו אשר זכרנו מקרה, והוא אחד מצד רב מצד. והענין השני מהא' המקרי הוא האחד הנאמר על האיש האחד, לא מהרבה ולא כולל דברים רבים כנראה ממנו, אך הוא רב בעצמו מצד חבורו מחמר וצורה ועצם ומקרה, והוא מקבל החויה וההפסד, והחלוק והחבור, והפירדה והשנוי, והחלוק והשתוף, אם כן הרבוי ישיג הדבר הנאמר עליו אחד מכל מה שספרנו מפני שהם כנגד האחדות, כי הא' הנאמר על הדבר אשר ישיגנו בעצמו ענין מעניני הרבוי.

חשק כחו. ולעצמו, ס' וליכלתו. ובמצאנו, ואחרי שאנו מוצאים. ולא יחליף וכו', לא ישנה אלנו אחר הנסגתו כי אין כלתו. אין טוב וכו', אין טוב למדינה כמושלים רבים. הנחת, מניתי. — שם נגזר, כל שם הנעשה מאלוה פועל או מקרה נקרא שם נגזר. נראה בו, נמצא בו. וכצבא, כגדוד אנשי נבא. יקבין, יכלול. ויתבודדו, ויס' כ"ל לבדו. א' מצד רב מצד, א' מצד הכלל ורב מצד פרטיו הכלולים בו. האיש הא', ס' ע"כ א' פרטיו ולאו דווקא אדם. הרבוי ישיג, יוחס אליו או

והשנוי, הוא מקרה מבלי ספק, והוא א' על דרך העברה לא על דרך האמת. שים לבך להבין:

אך האחד האמת יאמר גם כן על שני פנים. הא' מהם במחשבה, והשני בפעל. והמחשבי הוא האחד המניני אשר הוא שרש כל מנין ותחלתו. ושעם האחד המניני שהוא אות וס' לתחלה שאין תחלה לפניה, כי כל תחלה אמיתית תקרא אחד, כמו שנא' (נראשית ה') ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד, במקום יום ראשון הוציאו בלשון אחד, מפני שהאחד שם לתחלה שאין לפניה תחלה. וכשהוא שונה יקרא שני, וכשהוא משלש יקרא שלישי, וכן עד עשרה. ואחר כן ישוב אל האחד, ואח"כ ישוב אל מאה ואל אלף אין תכלית למנין, וע"כ היה גדר המנין כלל מורכב מן האחדים. והשעם שקראתיו מחשבי, מפני שהמנין אינו נכנס תחת החושים הגשמיים אבל יושג במחשבה, אך המנוי הוא מורגש בחושים הגשמיים החמושה או במקצתם. והענין השני אשר הוא א' אמתי נמצא בפעל, הוא ענין אשר לא יתרבה ולא ישתנה ולא יתחלף, ולא יספר במדה מזכורות הגשמיים, ולא תשיגהו לא הויה ולא הפסד ולא תכלה, ולא יעתק ולא ינוע, ולא ידמה אל דבר ולא ידמה אליו דבר ולא ישתתף עם דבר, כי הוא עכ"פ א' אמת והוא שרש לכל מתרבה, כאשר עבר מדברינו כי האחדות עילת הרבוי, ואין לאחד האמתי תחלה ולא תכלית, כי כל מה שיש לו תחלה ותכלה, מן הדין שתכנס החויה וההפסד עליו, וכל מה שתכנס החויה וההפסד עליו משתנה, והשנוי כנגד האחדות, א"כ יהיה יותר מאחד, כי הוא קודם התחלה לזולתו אחריה, וזה מחייב לו הרבוי. וכן הדמות במתדמות מקרה, וכל אשר ישיגנו מקרה מתרבה, והאחד האמת לא ישיגהו שום מקרה בעצם כבודו בשום פנים. ואם יאמר אומר שהאחדות באחד האמת מקרה, נאמר כי ענין האחדות באחד האמת הוא הרחקת הרבוי והרב ממנו, וכאשר נספר הא', לא נספרהו כ"א בענין אסיפת הרבוי והרב, והאחד האמת לא יסופר במדה שמחוייבת לעצם כבודו רבוי ולא שנוי ולא חלוק בשום פנים. ובזה נשלמו כל דברינו באחד העובר והאחד האמת. ואתה דע לך:

תמצא בו. כנגד, מתנגדים. שרש כל מנין, שאינו מנין בפ"ע כ"א התחלה וראשית כל מנין. ושעם, וסירוס. הוציאו, ס' ששתמש, וסרס צום קושיית רש"י ז"ל ע"ש. וכשהוא שונה, כשתחזר וזופל וכו'. ישוב אל האחד, כי מספר העשרה הוא א' בעשרות עד מאה. המנוי, הדבר הנמנס. ולא יעתק, ממוקם למקום. ינוע, מנ' נוע תנוע ארץ. שרש לכל מתרבה, ממנו הכל. עבר מדברינו, הזכחנו צום. כנגד, הפך ומתנגד. התחלה וכו', רוב המפרשים הגיחו שצ"ל ויהי תחלה, וצ"ל אחרי שנמצא בו כח להשתנות אל דבר אחר א"כ הוא מורכב, ואף נמצאו סוכתי אינו א' פשוט כי נמצא בו כח שנוי, וזה מחייב לו הרבוי. הרחקת, טילת. לא נספרהו, לא נמיון צום וכו'. אפיסת, טילת מנ' אפס.

פרק ט' אך הראיה שהבורא ית' אחד אמת אין אחד אמת זולתו ,
 נאמר כי מפני שכל מחובר לא תגמר היותו אלא
 בהשתתף חלקיו אשר חובר מהם , והוא התאחד קצתם עם קצתם ,
 ועיקר השתוף האחדות . וכן לא יתכן מציאות המחובר , אלא
 בהתחלק חלקיו אשר מהם חובר , כי החבור לא יהיה כי אם
 מדברים שהם יותר מאחד , ועיקר המחלוקת הרב . וכיון שהיה סימן
 החבור וההרכבה והסדור נמצא בעולם הזה , בכלליו ובפרטיו
 וחלקיו ושרשיו וענפיו , צריך שימצא בכלם ענין השתוף
 והמחלוקת , ועיקרם האחדות והרב . ומפני שהאחדות קודמת
 לרב בטבע , כקדומת האחד לשאר המנין , מן הדין שתהיה עלת
 כל מתרבה בלתי מתרבה בראש התחלות , מפני הקדמת ענין
 האחדות לכל מתרבה . וכיון שתיו העלות מגיעות בתחלתן ונמנע
 שיפעל הפועל בעצמו , לא היה אפשר שתהיה עלת האחדות
 והרב כמותן רב ואחדות , וכיון שאין עלת ההיות הרב בלבד ולא
 רב ואחדות , מן הדין שיהיה עלת ההיות אחד אמת . וכבר
 הקדמנו בדברינו כי העלות כל אשר תעלינה למעלה , תתמציגנה
 בתחלתן , עד אשר תהיין מגיעות אל שרש המנין , והוא האחד
 האמת והוא הבורא ית' . ומן הידוע עוד כי כל מה שימצא בשום דבר
 מקרה , א"א שלא ימצא בדבר אחר עצמו אמתי , אין לו העתקה
 ממנו כי אם בהפסדו , כחום במים החמים שהוא מקרה במים ,
 והוא באש עצמו קיים . ומן הידוע עוד כי כל מה שימצא בשום דבר
 מקרה , אין הדבר ההוא אשר יקרה בו המקרה , מקבל אותו המקרה
 אלא מן הדבר אשר הוא בו עצמו . כמו שאנחנו רואים בחום המים
 שהוא מקרה בהם , נאצל עליהם מן האש שחומה עצמי בה , וכאשר
 אנחנו רואים מלחות הדברים הלחים במקרה , שנאצל עליהם מן
 המים שהלחות בהם עצמית , וכן שאר כל ההיות כאשר נסתכל
 בעניניהם . ועל ההקשה הזאת ננחג דברינו בענין האחדות . כי
 כיון שתיתה בכל אחד מהברואים מקרית כאשר הקדמנו , מן הדין
 הוא שתהיה בעלת הברואים עצמית קיימת אמיתית , וממנה קבלו
 כל ההיות ענין האחדות בדרך המקרה כאשר בארנו . וכאשר
 חקרנו על ענין האחדות האמתית בברואים , לא מצאנוה לאחד
 מהם קיימת אמיתית . ואם יאמר (על כל א' מן הסוגים והמינים ,
 והאישים והעצמים והמקרים והגרמים העליונים והגופים הרוחניים ,
 וכל מנין ומנוי וכל אשר לו תכלה וגבול) אחד , ומיחסים אליו ענין

עיקר השתוף וכו' , עיקר שם שתוף כוננו על ענין שהתאחדו בו שנים
 או יותר . בהתחלק , אם נפועל או אף רק נלוצר . ועיקר המחלוקת
 הרב , כמו שהתחדות הוא יסוד החבור והשתוף , מן סרבו הוא עיקר
 הסדור והתלוקס . קודמת לרב , כי כל רב מחובר מאחדים רבים . מגיעות
 בתחלתן , טולות ומגיעות עד ראש העלות שהן עוד לפני . אין לו העתקה
 בו , אשר לה יסוד וכו' . ועל ההקשה , ועד' . והגרמים , עלם סגלגלים .

האחדות, לא יאמר לו אחד אלא ע"ד העברה, מפני שהוא כולל דברים שנקראו א' מדרך הדמותם והתחברותם בענין אחד, והוא רב בעצמו מפני שמקבל הרבוי והשנוי, והחלוק והמחלוקת, והחבור והפרידה, והתוס' והחסרון, והתנועה והמנוחה, והדמיון והצורה, ושאר המקרים המיוחדים והכוללים לכל אחד מהברואים. והאחדות האמתית איננה נמצאת ולא נאמרת באמת על דבר מן היצירות. ומפני שהיה הא' נמצא בברואים בדרך המקרה, ותורה האות והמופת כי הכורא אחד, ידענו דעת ברורה כי האחדות אשר אמרנו על כל אחד מהברואים ע"ד העברה, נאצלת מענין האחד האמת. והאחדות האמתית היא הנאמרת על בורא הכל ית', והוא האחד האמת ואין אחד אמת זולתו כמו שהקדמנו, וכל חקי הא' האמת אשר זכרנו, לא יאותו כי אם לו לבדו. וכן כל עניני הרבוי והמקרים והשנויים והתנועות והדמיונים, וכל מה שלא יאות לא' האמת, רחוקים ממנו ית', כמו שאמר דוד ע"ה (תהלים מ) רבות עשית אתה ה' אלהי נפלאותיך ומהשבותיך אלינו אין ערוך אליך וגו', ואמר הכתוב (ישעיה נ) ואל מי תדמיון אל ומה דמות תערכו לו, ונאמר (תהלים פו) אין כמוך באלהים ה' ואין כמעשיך, ונאמר (ירמיה י) מאין כמוך ה' גדול אתה וגדול שמך בגבורה וגו'. וכבר התבאר והתברר כי בורא העולם ית' א' אמת, ושארן אחד אמת זולתו, כי כל מה שיפול עליו שם האחד זולת הבורא, אם הוא אחד מצד א', הוא רב מצד אחר כאשר זכרנו, אך הבורא אחד מכל פנים כמו שבארנו. ובמה שהבאנו בענין הזה די למבין:

פרק י אך באור המדות האלהיות המושכלות והכתובות המסופר בהן הבורא ית', הכונות בהם רבות מאד, כפי רוב הברואים והטיבות הכוללות אותם, והן מהחלקות לשני חלקים עצמיות ופעליות. ומעם אמרנו עצמיות, שהן מדות קיימות לאל יתעלה קודם הברואים ואחריהם, תאותנה לו ולעצם כבודו. והן שלש מדות, והן, שהוא נמצא, ושהוא אחד, ושהוא קדמון אין לו ראשית. והטעם שאנו מספרים אותו באלו המדות, לתורות על ענינו ואמתת מציאותו, ולהעיר על כבודו, ולהבין המדברים כי יש להם בורא שהיבין בעבודתו. והוצרכנו לספר אותו בנמצא, מפני שהראיות הורו על מציאותו בעדות סימני מעשיו בעולם, כמו שאמר (ישעיה נ) שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה המוציא במספר צבאם לבלם בשם יקרא מרב אונים ואמין כח איש לא נעדר, ע"כ נתחייבנו לספר אותו בנמצא, מפני שהתקיים בשכלנו כי הנעדר לא יהי' מוננו פעל ולא שום מעשה, וכיון שהתבררו מעשיו ובריאיותיו, התברר בדעתנו מציאותו. אך מה שאנו מספרים אותו בו מן הקדמות, מפני שהראיות הורו כי לעולם הזה ראשון

נאצלת, נשאלת, ע"ד שמשמשין בשם מושאל לאזכר. — המושכלות, המחויבות מלד כשכל, והכתובות, נספסי ה'ג'. הכוללות אותם, ר"ל המגיעות לשם. ופעליות, לפי פעולותיו. ולהבין המדברים,

אין ראשון לפניו, ותחלה שאין תחלה לפניו. והתברר כי התחלות א"א שתהיין מאין הכלית מנין בתחלתן, והדין נותן עכ"פ שהבורא ית' ראשון אין ראשון לפניו, וזהו ענין הקדמות כמו שאמר (תכלים 3) ומעולם עד עולם אלה אל, ונאמר (ישעיה מג) לפני לא נוצר אל ואחרי לא יהיה. אך מה שנספר עליו שהוא אחד, כבר בארנו זה באר היטב בראיות ידועות, והתקיים בעדויות ברורות, כי ענין האחדות האמתית דבק אל עצם כבודו, וענין האחד ריחוק הרבוי מעצם כבודו, והמנע השנוי ותחלוף והמקרה וההויה והתפסד והתחבור והפרידה והדמיון והשתוף מאמתת עצם כבודו, ושאר גדרי הרב :

וצריך שתבין מן המדות האלה שהן לא החייבה לעצם כבוד הבורא שנוי וחלוף, אך ענינם להרחיק זולתם ממנו ית', והעולה על דעתנו ושכלנו מענינם, כי בורא העולם ית' לא מתרבה ולא נעדר ולא מחודש. וכן צריך שתדע כי כל אחת מאלה המדות השלש אשר זכרנו, מחייבת שאריהם כאשר נתבונן בעניניהם. ובאור זה כי האחד כשהוא דבק וקיים בשום דבר, צריך על כל פנים שיהיה נמצא קדמון, מפני שהתברר כי הנעדר לא יסופר באחד ולא ברב, וכשיאות לשום דבר ענין האחד האמת ויתקיים לו, דין הוא שיאות לו שם המציאות וענינה, וכן ענין הקדמות דבק לו, מפני שהאחד האמת לא יהוה ולא יפסד ולא ישתנה ולא יתחלף, וא"כ הוא קדמון כיון שאין לו תחלה, ומי שהתקיים לו ענין האחדות האמתית, כבר התקיים (ס"א כחכר) לו ענין המציאות והקדמות. וכן נאמר כי מדת המציאות ההכמדה כשהיא נאותה לרבר, תאות לו עמה מדת האחד האמת ומדת הקדמות. אך מה שראוי לו ממת האחד, מפני שהנמצא תדיר לא יתכן שיהיה נמצא אחר אפס, ולא ישתנה מענין המציאה אל אפס מציאה ולא מאפס מציאה אל מציאה, ומה שהוא במדה הזאת איננו רב, מפני שהרב לא ימצא מציאה תדירה מפני הקדמת האחד לו, וכל הנמצא תדיר איננו רב, א"כ הוא אחד. וכן ראוי לו עוד מדת הקדמות, כי הנמצא תדיר אין לו תחלה ולא תכלה, א"כ ענין הקדמות דבק לו עכ"פ. וכן נאמר כי מדת הקדמות מחייבת למי שהיא ראויה לו מדת האחד האמת ומדת המציאות התדירה. ומה שראוי לו ממת האחד האמת, מפני שהנמצא תדיר הוא שאין לו תחלה, ומה שאין לו תחלה שכל מתרבה יש לו תחלה והוא האחד, א"כ אין המתרבה קדמון, והקדמון לא יתכן שיהיה אלא אחד. ותחייבה מדת האחד בחיוב מדת הקדמון, וכן צריך

לסודות לבני אדם. מאין הכלית מנין, ממספר בני הכלית. להרחיק זולתם, לכול הפסד. לא מתרבה כו' ולא מחודש, טעם טעם אהדות מילואת וקדמות. מחייבת כו', אמת כ"א מוכרתת גם אמתת כו' אלהות. דבק וקיים, מנואר נמוצת. נמצא אחר אפס, מחודש.

שתתחייב מדת המציאות בהתחייב מדת הקדמות, כי האפס לא יסופר לא בקדמון ולא בהדש :

וכבר התבאר כי המדות האלה השלש, ענינם אחד והנראה מהן אחד, ושאין מחייבות שנוי לעצם כבוד הבורא ית', ולא הכנסת המקרים עליו ולא הרבוי על ענינו, מפני שהענין אשר נבין מהם הוא שהבורא ית' איננו נעדר ולא חדש ולא מתרבה. ואלו היינו יכולין להליין על ענינו במלה אחת שכוללת אלו המדות כבת אחת כמו שכולל אותם השכל, כדי שיעלו אלה השלשה ענינים בדעתנו בה, כאשר הם עולים בשלש אשר זכרנו, היינו מליצים בה עליו. וכיון שלא מצאנו כמה שאנו מדברים בו מן הלשונות, מלה שתורה על אמתת ענין הבורא יתברך, הוצאנו הענין ביותר ממלה אחת, והרבוי הנמצא במדות הבורא ית' איננו מצד עצם כבודו, רק מצד קוצר כח מליצת המספר מהשיג ענינו במלה אחת שתורה עליו. וצריך שתבין מענין הבורא שאין כמוהו דבר, וכל אשר הספר אותו בו מן המדות, צריך שתבין מהם ריחוק שכנגדם ממנו, כאשר אמר אריסטו, השוללות במדות הבורא ית' אמתיות מן המחייבות. מפני שכל מה שמחייבין לעצם כבודו מן המדות, איננו נמלט ממדות העצם או ממדות המקרה, ובורא העצם והמקרה לא תשיגהו מדה ממדותם בעצם כבודו, וכל המרוחקות ממנו מן המדות הן אמתות בלי ספק והנה נאותות לו. כי הוא נעלה מכל מדה ותאר, ומרום מכל דמות ודמיון. ועל כן אתה צריך שתבין מן המדות האלה השלש אשר זכרנו הרחקת שכנגדם מעל הבורא יתברך :

אך המדות האלהיות הפעליות הם המדות אשר יסופר בהן הבורא ית' מצד פעולותיו, ואפשר שישתתף בספורם עם קצת בראויו. והתרנו לספר אותו בהם, מפני הדק המצריך אותנו להודיענו ולעמוד על מציאותו, כדי שנקבל עבודתו. וכבר מצאנו שמשתמשין במין הזה ממדות הבורא בספר התורה ובספרי הנביאים הרבה מאד ובתשבות הנביאים החסידים, והם על שני דרכים: הדרך האחד מדות שהן מורות על דמות וצורה גשמית, כמו שאמר הכתוב (בראשית ה') ויברא אלהים את האדם בצלמו בצלם אלהים ברא אותו, (שם ט) כי בצלם אלהים עשה את האדם, (נמדנר ט) על פי ה', (ישעיה מס) אני ידו נטו שמים, (נמדנר יא) באוני ה', (תסלס כד) אשר לא נשא לשוא נפשי, (בראשית ו) בעוני ה', (שם ח) ויאמר ה' אל לבו, והרומה לזה מן האברים הגופניים. והשני מדות שהן מורות על תנועות ומעשים גשמיים, כמו שנאמר (שם) וירח ה'. (שם ו) וירא, (שם) וינחם, (שם) ויתעצב אל לבו, (שם יא) וירד ה', (שם ח) ויזכור אלהים, (נמדנר יא) וישמע ה', (תסלס עח) ויקץ כישן ה', ורבים כאלה ממועשי המדברים. אלא שקדמונינו

וכבר התבאר, וה' הכתוב להליין לדבר ולספק. הוצאנו משם ולחון, ספקשמו כדכרנו בו. והותרנו, וסופר לנו. להודיענו, לסמכו וכו'.

ז"ל בפרשם כתבי הקדש, תרגמו לנו המין הזה מן המדות, ודקדקו בו כפי יכולתם להבינם דרך כבוד, ויחסו הכל אל כבוד הבורא יתברך. כאשר תרגמו (נכחשית כח) והנה ה' נצב עליו, והא יקרא דה' מעתה עלוהי. (פס ו) וירא ה', וגלי קדם ה'. (ממדנר יצ) וירד ה', ואתגלי יקרא דה'. (פס לפ) ויעל מעליו אלהים, ואסתלק מעלוהי יקרא דה'. והוציאו את הכל דרך כבוד, והרחיקו אותם מהבורא ית', כדי שלא ישיגהו שום הגשמה ולא שום מקרה. זכבר האריך בבאור הענין הזה הגאון הגדול רבינו סעדיה ז"ל בספר האמונות, ובפירוש סדר בראשית ובפ' סדר וארא ובספר יצירה כה שיש בו די, ושלא נצטרך עמו לפרשם ולבארם בספר הזה. ואשר נסבים עליו כלנו, כי הדחק הביאנו להגשים הבורא יתברך ולספר אותו במדות הברואים, כדי לשער ענין שיקיים מציאות הבורא יתברך בנפשות. והוציאו אותו ספרי הנביאים לבני אדם במלות גשמיות, שהם קרובות לשכלם ולהבנתם. ואלו היו מספרים אותו בענין שראוי לו מן המלות הרוחניות והענינים הרוחניים, לא היינו מבינים לא המלות ולא הענין, ולא היה אפשר שנקבד דבר שלא נדע, כי לא יתכן עבודת דבר שאינו נודע. על כן היה צריך שתהיינה המלות והענינים כפי כח בינת השומע, כדי שיפול הענין על לבו על דרך הגשמות המובן מן המלות הגשמיות בתחלה. ואחר כן נתחכם לו ונדקדק להבינו ולהודיעו, שכל זה ע"ד הקרבה ומליצת הספר, ושחענין האמתי הוא יותר דק ומעולה ומרוכז ורחוק מאשר נוכל להבין אותו על תכונת דקות עינינו. והמשכיל הנלבב ישתדל להפשיט קליפות המלות וגשמותם מעל הענין, ויעלה במחשבתו ממדרגה אל מדרגה, עד שיגיע מאמתת הענין הנדרש אל מה שיש בכח יכולתו והשגתו. והכסיל הפתי יחשוב הבורא יתברך על דרך הנראה ממליצת הספר, ובשתוא מקבל על עצמו עבודת אלהיו ותוא משתדל לעשות לכבודו, יש לו מענה גדולה מצד פתיותו ומעוט הבנתו, מפני שאין האדם נתבע אלא כפי יכולתו והשגתו בשכלו והבנתו וכחו וממונו. אלא שהכסיל כשאפשר לו ללמוד החכמה והתעלם ממנה, הוא נתבע עליה ונענש על אשר קצר ועמד מללמוד. ואלו היה נוהג הספר כשמהרגם הענין הזה המנהג הראוי באמתו, אשר לא יוכל להבינו כי אם המשכיל הנלבב לבד, היו נשארים רוב המדברים בלי דת וכלי תורה, מפני קצר שכלם וחלישות הכרתם בענינים הרוחניים. כי הדבר שיוכן ממנו ענין גשמי לא יזיק המשכיל מפני שהוא מכיר בו, ומועיל הכסיל כדי להתישב בלבו וברעתו כי יש לו בורא שהוא חייב בעבודתו:

שיפול, שיוכן, ונדקדק, ונשתדל. הקרבה, לשכר את האון. הנלבב, אשר לו לב מנין. שיוגיע, שישגיג. נתבע, מחוייב. וממונו, לסווא על למודו. הוא נתבע, נדרש לתת דין וחשכון. קצר ועמד, סתעלל וחלל. הספר, כותב הס'. בארוחתו, נמונותיו.

וזה דומה לאדם שבא אל אחד מאוהביו מן העשירים והיה הייב
 בארוחתו, והיו לו בהמות שחייב לתת להם מספוא, ושלה
 אליו הרבה שעורים לבהמותיו, ושלה מן המאכל הראוי לו מעט
 כפי הצורך והמספיק למוזנו בלבד. וכן הרחיבה לשה"ק וכל ספרי
 הנביאים דברי החסידים במדות הבורא ית' במליצות הגשמיות
 אשר זכרנו, כפי הבנת ההמון ובלשון שמדברים בו ב"א איש אל
 רעהו. ועל כן ארז"ל בדומה לענין זה (כ"ו ל"א נ') דברה תורה
 כלשון ב"א. ורמזו הספרים במעט מן הענינים הרוחניים אשר יבינום
 אנשי השכל והלבבות, להיות הכל שוים בדעת מציאות הבורא
 ית', ואם התחלק אמתת עצם כבודו בדעתם. וכן נאמר בכל
 ענין דק שיש בספר תורת האלהים, כמו גמול העוה"ב וענשו.
 וכן נאמר בבאור החכמה הצפונה אשר כווננו לבארה בספר הזה,
 כי התורה קצרה בכאור ענינה מפני שסמכה בו על השכל, ורמזה
 מוננה ברמזים להעיר עליהם, כבר זכרנום בתחלת הספר הזה,
 להתעורר אליה כל מי שיוכל לחקור עליה ולדרוש אותה כדי
 שיגיע אליה ויבינה, כמו שנאמר (משלי כח) ומבקשי ה' יבינו
 כל. וכבר הוזכרנו הנביא שנשמור מחשוב שיש לה' צורה או
 דמיון, כמו שנאמר (דברים ד) ונשמרתם מאד לנפשותיכם כי לא
 ראיתם כל המונה, ואמר (שם) ותמונה אינכם רואים זולתי קול,
 ר"ל הוזהרו במחשבותיכם ורעיוניכם שלא תמשילו לבורא ית'
 תבנית, ולא תדמוהו בדמות ולא דמיון, מפני שלא נפלו עיניכם
 על דמות ולא על צורה בעת שדבר עמכם. ואמר (ישעיה מ) ואל
 מי תדמיון אל זמה דמות תערכו לו, ואמר (שם) ואל מי תדמיוני
 ואשוח יאמר קדוש, ונאמר (תהלים פט) כי מי בשחק יערוך לה'
 ידמה לה' בבני אלים, ואמר (שם פו) אין כמוך באלהים ה' ואין
 כמעשיך, והרבה כזה. ומפני שנמנע לדמותו בשכל ולהמשילו
 ברעיון, מוצאנו הספר הזה שהוא מוחם רוב שבחיו וההלותיו אל
 שם הבורא, כמו שאמר (נחמיה ט) ויברכו שם כבודך, (דברים כח)
 ליראה את השם הנכבד והנורא, (תהלים נט) יודו שמך גדול ונורא,
 ואמר (מלאכי ג) ומפני שמי נחת הוא, (שם ג) וזרחה לכם יראי
 שמו שמש צדקה וגו', (תהלים סח) שירו לאלהים זמרו שמו סולו
 לרוכב בערבות ביה שמו. וכל זה לגדל ולרומם עצם כבודו ית',
 מפני שאין מתברר במחשבתנו מענינו אחר מציאותו, זולתי שמו
 הגדול בלבד, אבל עצם כבודו ואמתת ענינו אין לו דמות ותמונה
 במחשבתנו. ועל כן שנה במקומות רבים בספר התורה שמו וכן
 בספרי הנביאים, כי לא נבין ממונו בלתי שמו ומציאותו. וכבר

הרחיבה, סרחתה להשתמש במלות גשמיות. ורמזו כו' הרוחניים, אבל
 כענינים הרוחניים המעיקו ולא דברו גם כ"א רמזו. ואם התחלק, וזכרנו
 אס חלוקים גידיעתם. דק, עאוק וקסס לסגי. לדמותו ולהמשילו,
 לזירו לנו נדמיון ומשל. הספר הזה, תנ"ך. מענינו, מסתמו. אחר
 מציאותו, אחר שזכרנו לנו מציאותו. שנה, כסל וקילס.

צדפו שם כבודו אל השמים ואל הארץ ואל הרוחות, כמו שאמר אברהם (בראשית כד) ואשבעך בה' אלהי השמים ואלהי הארץ, ואמר יונה (נסימן ח) את ה' אלהי השמים אני ירא, ואמר משה רבינו עליו השלום (נמדבר כז) יפקוד ה' אלהי הרוחות לכל בשר, ואמר הכתוב (ירמיה לב) אני ה' אלהי כל בשר. והעלה בזה כי הוא נודע אלינו מן הצד אשר מוכנו ידענוהו והשכלנו ענינו, ומציאותו נודע אלינו הרבה, מצד אבותינו כמו שאמר (שמות ג) ה' אלהי אבותיכם אלהי יצחק ואלהי יעקב שלחני אליכם זה שמי לעולם. והעלה בזה שנודע אלינו מן הצד שעמדנו עליו והוא קבלת אבותינו אשר ירשנו מהם דרכיו, כמו שאמר (בראשית יח) כי ידעתיו למען אשר יצוה את בני ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט. ואפשר שנודע אליהם בעבור התייחדם בעבודתו בדורם, מפני שהיו אנשי דורם עובדים לאלהים אחרים. וכן נאמר בהקראו (שמות ג) אלהי העברים, (בראשית לג) אלהי ישראל, וכמו שאמר הכתוב (ירמיה י) לא כאלה חלק יעקב כי יוצר הכל הוא. ואמר דוד (הסלים עז) ה' מנת חלקי וכוסי אתה תומיך גורלי. ואלו היינו יכולים להשיג אמתת ענינו, לא היה נודע אלינו בזולתה. וכיון שנמנעה משכלנו השגת אמתת ענינו, ספר עצם כבודו שהוא אלהי מבחר יצוריו מדברים ושאינם מדברים, ועל כן אמר למושה רבינו עליו השלום בעת ששאלו (שמות ג) ואמרו לי מה שמו מה אומר אליהם, ויאמר כה תאמר לבני ישראל אהיה שלחני אליכם. וכיון שידע שהשם הזה לא יבין העם מוכנו אמתת ענינו, הוסיף באור ואמר כה תאמר אל בני ישראל ה' אלהי אבותיכם אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב שלחני אליכם זה שמי לעולם זה זכרי לדור דור. והיה רצונו בזה אם לא יבין העם המלות האלו וענינם בדרך שכלם, אמור להם שאני הוא הירוע אצלם מצד הקבלה שקבלו מאבותם, מפני שלא שם הבורא דרך לדעתו זולתי אלה השני דרכים: הא' מה שהשכל מראה מדרך אותות פעולותיו הנראות בכריאותיו, והשני מצד הקבלה מן האבות, כמו שאמר הכתוב (חזק עז) אשר חכמים יגידו ולא כחרו מאבותם:

וכפני שהיתה השגתנו לכל נמצא על אחד משלושה צדדים: הא' מהם הרגשותינו הגשמיים, כראות וכשמע וכטעם וכריח וכמשוש. והשני בדרך שכלנו, והוא שער הראיה על הדבר הנמצא סמימנו ומעשיו, עד שתתקיים לנו אמתת מציאותו וענינו ממנה כקיום השגתנו בהרגשותינו, והוא הנקרא בס' דעת ומוסר השכל.

צדפו, הנרו. והעלה, וטעם. שעמדנו עליו, שנודע לנו. התייחדם, שבו יחידים. ספר עצם כבודו וכו' מדברים וכו', תהא חס' יתנ' לכודיעו לפני אדם נפש חלסי האבות חלסי שמים חלסי הרוחות וכדומה. המלות האלו, חלסי אשר חלסי. שער הראיה, לשון שעור וחומה, ור' ששכל משער הראיות מסימני ומעשי הנמצא וכו', וי' מל' סתת

והג' ההגדה האמתית והקבלה הנאמנת. ומפני שנמנעה השגת הבורא מצד הרגשותינו, לא יכולנו להשיגו אלא מצד ההגדה האמתית, ומצד הראיה עליו מאותות מעשיו בלבד. וכיון שעמדו לנו הראיות מצד אותות פעולותיו בברואים ורבו מספריהם, רבו ספורי מדותיו ית' בעבורם, וספרותו הנביאים ותחסידיים בספורים שאין דומים זה לזה. אמר מרע"ה (דנריס ג') הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט, ואמר עוד (קס י) הוא אלהי האלהים ואדוני האדונים האל הגדול הגבור והנורא וגו', עושה משפט יתום ואלמנה וגו', ואמר הוא ית' בספור מדותיו (שמות לד) ה' ה' אל רחום וחנן ארך אפים ורב חסד ואמת, נוצר חסד לאלפים וגו'. וכל אלה המדות הראיה עליהם מסימני מעשיו בבריאותיו, והחכמה והיכולת הנראית במעשיו. ואם נחקור על הענין הזה בשכלנו ותכרתנו, נלאה מזהשיג הקטן שבקטנים מחלקי מדותיו ושבתיו, כמו שאמר דוד ע"ה (תס"ט ט) רבות עשית אתה ה' אלהי נפלאותיך ומחשבותיך אלינו וגו'. ואמר (קס ק) מי ימלל גבורות ה' ישמיע כל תהלתו, ואמר (נחמ"ט ע) ויברכו שם כבודך ומרומם על כל ברכה ותהלה. וכבר אמרו ז"ל (נרכות ל"ג ב') ההוא שלוחא דצבורא דנחית קמויה דרבי הנינא, אמר האל הגדול הגבור והנורא העוז החזק האמין, אמר ליה סיימתינהו לכלהו שבחי דמוך, ומה האל הגדול הגבור והנורא אי לאו דמשה אמריננהו, ואתו אנשי כנסת הגדולה ותקנינהו בתפלה, לא הוה אמרינן להו, ואת שבחתי כולי האי! משל למלך ב"ו שהיו לו אלף אלפים דינרי זהב והיו מקלסין אותו בשל כסף, והלא גנאי הוא לו! ואמר (תס"ט סב) לך דומיה תהלה אלהים בציון, ואמרו קדמונינו ז"ל (ננילס י"ח ב') סמא דכולא משתוקא, משל למרגניתא דלית בה שינוי כל כמה דאת משבח לה את מגנה לה. על כן אתה צריך להטריח נפשך עד שתדע את בוראך ותעלה מצד סימני מעשיו ולא מצד עצם כבודו, כי הוא קרוב מכל קרוב מצד פעולותיו, ורחוק מכל רחוק מצד דמות עצם כבודו והמשלו, כי לא נוכל למצוא במחשבתנו מן הצד הזה אשר הקדמנו. וכשתגיע לתוציאו ממחשבותיך והרגשותיך מפני שאיננו נמצא, ומצאת אותו מצד סימני פעולותיו כאלו אינו נפרד מוכך, זאת היא תכלית ידיעתו אשר הוהיר הנביא עליה, באמרו (דנריס ד) וידעת היום והישובת אל לבבך כי ה' הוא האלהים וגו'. ואמר אחד מן החכמים תיודע את הבורא דעת יתירה, הוא נבחר בעינינו יותר. ואמר אחר, החכם שבבני אדם בדעת הבורא, הוא יותר סכל באמתת עצם כבודו, וכי שאינו יודע אותו הוא סבור שידע עצם כבודו:

ומנא. סמא, סממין, ור"ל מנחם הדנריס סיא השתיקס. למרגניתא וכו', למרגלית שאין לה ערך. דמות כו' והמשלו, דמיון ומשל. נבחר בעינינו, נבחר ומנובחר יותר ממי שאינו יודע. וכי שאינו, ורק מי שאינו וכו'.

ונשאל קצת החכמים על הבורא מהו, ואמר אלוה אחד. אמר
 לו השואל ואיך הוא, אמר לו מלך גדול. אמר לו ואנה
 הוא, אמר לו בצפיה. אמר לו השואל לא שאלתיך על זה, אמר
 לו שאלתני במלות האלה שמורות על המדות הראויות לנברא ולא
 על בורא, אך המדות שצריך להבין מבוראנו ית' מה שאמרתי לך
 מפני שא"ל לנו זולת זה. ונאמר על קצת מן החכמים שהיה
 אומר בתפלתו אלהי אנה אמצאך אך אנה לא אמצאך, נסתרת
 ולא תיראה והכל מוכך מלא; דומה למה שאמר ית' (ירמיה כג) את
 השמים ואת הארץ אני מלא נאם ה'. ותכלית דעתך אותו,
 שתודה ותאמין שאתה בתכלית הסכלות באמתת עצם כבודו,
 וכשתדמה לו צורה במחשבתך או המשל ברעיוניך, השתדד
 לחקור על ענינו, או תתברר לך מציאותו ותרחק ממחשבתך
 דמותו, עד שלא תמצאהו אלא בדרך הראויות בלבד. והדמיון בזה
 על דרך הקירוב, מציאנו אמתת הנפש מבלי שנשיג מונח צורה
 ולא דמות ולא מראה ולא ריח, אף ע"פ שפעולותיה נראות
 ומעשיה נכרים בניו. וכן השכל שפעולותיו וסימניו נכרים ונראים
 לא נשיג מונח דמות ולא צורה ולא נמשילחו ברעיונינו כ"ש יוצר
 הכל אשר אין כמוהו ית'. ואמר הפילוסוף אם הדברים יגיעים
 בענין הנפש ק"ו בענין הבורא יתעלה. וכיון שהגענו עד הנה
 מדברינו, אין צורך לבאר הענין הזה יותר מפני שאנו חייבין
 לרהות ולירא ולהזהר ממנו, כמו שאמר קצת החכמים במופלא
 מוכך אל הדרוש ובמכוסה מוכך אל תחקור כמה שהורשת
 התבונן ואין לך עסק בנסתרות. ואמרו רז"ל (תגיגה י"א ב') כל מי
 שלא חס על כבוד קונו ראוי לו כאלו לא בא לעולם. ואמרו
 (חזקוני) בהיסופר לו מי אדבר אם אמר איש כי יבולע, אם בא
 אדם לספר גבורתו של מקום מתבלע מן העולם. ואמר הכתוב
 (שמואל א' ו) ויך באנשי בית שמש כי ראו בארון ה'. ואמר (משלי
 כה) כבוד אלהים הסתר דבר, ורצה לומר להסתיר סודו מפני
 אדם שאינם חכמים. ואמר (תהלים כה) סוד ה' ליראיו:

וממה שצריך שתדע ויתבאר אצלך מענין החושים הגשמיים אשר
 זכרנו, והחושים הנפשיים אשר הם הזכרון והמחשבה
 והרעיון והזמם והחכמה, שכלם מגיעים עד ענין אחד, והוא השכל
 הנותן להם כח להשגת הענינים, ולכל חוש מהם ענין מיוחד
 לחשיג מוחשו לא יושג בזולתו, כמראים והצורות אשר לא נשיגם
 כי אם בחוש הראות בלבד, ובקולות והנגונים אשר לא נשיגם כי
 אם בחוש השמע בלבד, וכן הריח ומוני המורחים בחוש האף, וכן
 מיני המטעמים בחוש הטעם בלבד, והחום והקר והרבה מעניני

קצת החכמים, ה' החכמים, וכן לסגן קצת החכמים. בצפיה,
 במחשבה. ע"ד הקירוב, קרוב לזה אצ"פ שאינו עולה בקנה אחד.
 יגיעים, ר"ל סיגעים לריק בענין הנפש ק"ו וכו'. לרהות, לירא, כמו אל תפחדו
 ואל תרסו. בהיסופר לו, נס' היסופר לו וכו'. והזמם, המזמזם, המורחים,

האיכות בחוש המשוש. ולכל חוש מהם כח להשיג מוחשו עד גבול ידוע מגיע אצלו, ואחר יעמוד בתכלית הגבול ההוא, כראות שהוא משיג הדבר הנראה מקרוב, וכל אשר ירחק ממנו תחלש השגתו אותו, עד שתעמוד ולא ישיגהו, וכן חוש השמע וכן שאר החושים, וא"א להשיג מוחש בבלעדי חושו המוכן לו, ומי שיטרח להשיגהו בזולתו לא יגיע אל חפצו, כמו מי שיטרח להשיג הנגון בחוש ראותו, והמראים בחוש שמעו והמעמדים בחוש משושו, לא יוכל למצאם ולהשיגם, ואם הם נמצאים, מפני שמבקשים מבלעדי האברים אשר בהם יושגו. וכן נאמר בחושים הנפשיים אשר זכרנו שיש לכל חוש מהם כח מיוחד להשיג מוחש מיוחד לא יושג בזולתו, והגבול אשר יגיע החוש אליו יעמוד אצלו, כמו שזכרנו בחושים הגשמיים. וכן נאמר בשכל שהוא משיג הדברים המושכלים בעצמו ובדרך הראיות, מה שהוא קרוב אליו ישיגהו באמתת עצמו, ומה שהוא רחוק ונעלם ממנו, ישיגהו בדרך הראיות המורות עליו. וכיון שהבורא ית' נעלם ורחוק מכל נעלם ורחוק מכל רחוק מצד עצם כבודו אצלנו, לא השיג השכל זולתי ענין מציאותו בלבד. ואם ישתדל להשיג אמתת עצם כבודו או לדמותו, תהיה מציאותו נעדרת מוכנו אחר המצאו, מפני שהשתדל בדבר שאיננו ביכלתו. כמו שספרנו כהעדר המוחש הגשמי, כשמבקשים אותו בבלי החוש המוכן לו. ועל כן אנחנו צריכין לבקש מציאת הבורא ית' מצד סימני מעשיו בברואים ויהיו לנו לראיות עליו, וכשתתקיים לנו מציאותו מן הדרך הזה, אנחנו צריכין שנעמוד ולא נבקש במחשבותינו לדמותו, ולא ברעיונינו לשום לו תבנית ולהזשירו, ולהשיג היות עצם כבודו. ואם נעשה כן ואנו חושבים להקריבו אל בינתנו, אז תעדר מוכנו מציאותו, כי כל המתדמה במחשבותינו הוא ענין זולתו, ואמר הכתוב (משלי כה) דבש מצאת אכול דרך פן תשבענו והקאותו. — וראיתי לקרב לך הענין הזה בשני דמיונים קרובים. האחד מהם יורד כי כל חוש משיג מוחשו ואחר יעמוד, ויתחיל חוש אחר סמוך לו ואחר יעמוד גם הוא וכן שאר החושים, וכשיעמדו יתחיל השכל להשיג מה שיש בכחו להשיג, וכל זה בענין א' בעצמו. והוא שתחשוב באבן מושלכת מרחוק עשתה צליל והכתה אדם אחד, השיג בחוש ראותו מראת האבן ודמותה, והשיג בחוש שמעו צליל אבן, והשיג בחוש משושו קרירותה וקשויה, ואחר עמדו החושים הגשמיים ולא השיגו מענין האבן יותר מזה, ואח"כ השיג השכל כי לאבן משליך השליכה, מפני שהתברר כי האבן לא נדחה

סרכת מיני ריחות מעטס רוקה. כראות, כחוש סרלות. שתעמוד, שתכלס ותסוף. ואם הם, אע"פ שסס. לרסיתו, לניירו לו נדמיונו. אחר המצאו, כי סרס לניירו לו נדמיונו סתס מללואו ית' נדעונו כפי סידעס סלמיתית כחוק האדס, ועתה ע"י סדמיון נעדרת ממנו. עשתה צליל.

ממקומה מאליה, כי מה שדרכו שיושג בחושים הגשמיים, ימנע מהשכל להשיגו מבלעדיהם, כל שכן שימנע מהחושים הגשמיים, מה שדרכו שיושג בשכל בלבד. וכיון שנמנע משכלנו להשיג היות עצם כבוד הבורא ית', אך יהיה לנו רשות להזשילו או להגבילו ולדמותו לשום דבר ממושגי חושנו הגשמיים? וזה דבר נמנע. והדמיון השני יורד כי הענינים הרוחניים כאשר נעמוד על ברור מציאותם, אין מן הזריוות לדקדק בהם ולחקור על גופם, כי זה מפסיד את שכלנו. וזה כמי שטרח להשיג השמש מצד אורה וניצוצה וזריחה ורוחק האופל ממנה, יעמוד על מציאותה ונהנה ממנה ומשתמש לאורה, ומגיע אל הענין המבוקש ממנה. ומי שיטרח למצאה מצד עגולה, וכיון בעיניו להביט אל עין השמש, תכהינה עיניו ויעדר אורם ולא יהנה מהשמש. וכן יקרנו כשנשיג מציאות הבורא יתברך מצד אותותיו וחכמתו בהם ויכלתו בכל ברואיו, נשכיל ונבין ענינו, אז יאיר שכלנו בידיעתו, ונשיג כל מה שיש בכח שכלנו להשיגו, כמו שכתוב (ישעיה מ"ח) אני ה' אלהיך מלמדך להיעיל מדריךך בדרך תלך. ואם נטריה שכלנו להשיג ענין עצם כבודו ולדמותו ולהמשילו במחשבותינו, נפקד שכלנו והכרתנו ולא נשיג בהם שום דבר מן הידוע לנו, כמו שיקרה עינינו בהכישנו אל עין השמש. וצריכים אנו להזהר בענין הזה ולזכרו בחקרנו על ענין מציאות הבורא ית', וכן אנו צריכים שנוזהר במדותיו אשר סופר בהם עצם כבודו ואשר ספרוהו בהם נביאיו, שלא לחשוב אותם כנראה מהמלות ומה שיורה עליהם פירושם הגשמי, אך צריך שנדע ידיעה ברורה, כי הם על דרך העברות ומליצות כפי בח הכרתנו ויכולת הבונתנו ושכלנו, מפני דוחק צרכנו לדעתו ולרוממו, והוא יתברך גדול ומרומם מכל זה עד אין תכלית, וכמו שאמר הכתוב (נחמיה ט) ומרומם על כל ברכה ותהלה. ואמר אחד מן הפלוסופים מי שקצר שכלו להבין ענין הפשיטות, החזיק בשמות אשר דברו בהם הסופרים הנתונים כזאת הבורא, ולא ידע כי המליצה בספרי התורות לא תהיה אלא כפי בינת מי שנתנו להם, לא כפי כוח שמליצין בו על המדבר אליהם, אך הם כמו השריקה לבהמה בעת שהות המים, שמביאה לשתות יוהר ממה שהיה עושה הדבור הצח והנבון. וכאשר העמוד על המעלה הזאת מן היחוד בשכלך ותבונהך, יהד נפשך לבורא יתברך, והשתדל להשיג מציאותו מצד חכמתו וגבורתו וחנותו ורחמנותו ורוב השגחתו על ברואיו, והתרצה אליו בעשות רצונו, אז תהיה ממבקשי ה', ואז תשיג ממנו העזר והאומין להבינו ולדעת אמתת ענינו, כמו שאמר דוד ע"ה (תהלים כ"ה) סוד ה' ליראיו ובריתו להודיעם. ואני עתיד לבאר לך דמיונות בשער השני מן

נתנס קול. גופם, עלמותם. נפקד, נלכד ונחסר. החזיק בשמות, ר"ל מחזיק בשמות כפשוטן וגשמותן.

הספר הזה. כשתתנהג בהם והלך בנתיביהם, יקל עליך הרבר בעזרת האל יתברך:

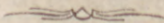
אך מפסידות היחוד בלב שלם הרבה. מהם לשתף הבורא והוא על כמה פנים: מהם בהנחת הרבוי, ומהם בעבודת הצורות ועבודת השמש והירח והמזלות, מהם השתוף הנעלם, והוא החונף בעיני הדת לבני אדם, והוא על כמה עינים אני עתיד לבאר אותם בשער החמישי מן הספר הזה בע"ה, ומהם הנטייה אל האוות הגופות המגונות כי הוא שתוף נעלם, מפני שמושתף האדם עם עבודת אלהיו ועבודת האותו, והכתוב אומר (שס פא) לא יהיה בך אל זר, ואמרו רבותינו ז"ל (שנת ק"ס כ') אי זהו אל זר שיש בגופו של אדם הוי אומר זה יצר הרע. — ושמו הכסיל הפתי כשיקרא הספר הזה ויעמוד על מה שזכרנו בשער הזה, ואמר בלבו היעלם ענין היחוד כפי שלמד דף אחד מן התורה, עד שיעיר אותנו המחבר הזה עליו ויורנו אותו? אומר בתשובתו כמו שצוה החכם (משנ"ו כז) ענה כסיל כאולתו וגו', כי האומר זה הכרתו הלושה להבין כלל העינים הנאמרים על מינים נחלקים, וקבולם מתחלק ברב ובמעט ובחזק ובחלש. והדומה לזה תועלת אור השמש שכוללת כל ב"א, ומצאנו אותה מתחלקת לשלושה חלקים, האחד מהם למי שעיניהם מאירות ונצילות מכל חולי, שהם נהנים מן השמש ומשתמשים לאורה, ומגיעים לכל הנאתם ממנה, והחלק השני העורים אשר נעדר אור עיניהם לגמרי, אין השמש מועילה אותם ולא מוקת אותם, אבל תועלתם ממנה תהיה ע"י שליח, והחלק הג' ב"א שנחלשו עיניהם מהשתמש בהם כנגד השמש, והשמש מוקת אותם אם לא יסתירום מאורה, שאם ימחרו לרפא עיניהם בכחלים וברטיות ובהקון מאכלם, עם שמירת עיניהם מהשתמש בהם לאור השמש, אפשר שיגיעו אל הבריאות ויהנו בשמש שהיתה מוקת אליהם, ואם יתעכבו לרפא עיניהם, ויגיעו אל כת העורים במחרה ויעדר מאור עיניהם לגמרי. ועל הדמיון הזה יתחלק ענין היחוד הנכתב בספר התורה לקהלת המדברים, אחר שכלל אותם ככלול איר השמש לכל בעלי העינים כאשר זכרנו. ומתחלקת הבנתם לשלושת חלקים. הא' מהם אנשי השכל הצלול והתבונות הזכות, והחלק השני בני אדם ששכלם חלש מהבין מה שיש בספר התורה לגמרי. והחלק השלישי בני אדם שקצר שכלם מהשיג כמו הכת הראשונה, אך יש בהם כח להכיר העינים הקרובים הקלים. והכת הראשונה שהם אנשי השכל השלם

בהנחת הרבוי, חלכות הרכה או סא' מורכב. החונף וכו', נכוע נמעשו ומתחסד לעיני כ"ה ונעבודתו את ה' עובד לב"ה למטא חן בעיניו. בך, ע"פ דרשת רז"ל הוא כמו בקרבך. היעלם וכו', מה נא המחבר לסודיענו? וקבוצם, סגנת העינים. יסתירום, את עיניהם. בכחלים, נסמך מוזר למריחה. שכלל אותם, שסוסי על היחוד בדרך כלל. כמו הכת וכו', כמו שמסגת סכת וכו'. שהתעלמו, שסכחו.

הנמלט מכל פגע, כשהם משימים אל לבם מה שהגיע אליהם בספר התורה, יבינו אותם ויכנס ענינו בלבם בכח הבנתם וזכות שכלם, ואלה הם שאינם צריכים אל הספר הזה, אלא להזכיר דבר שהתעלמו ממנו. אך הכת השניה אינה יודעת ספר תורת אלהים כל שכן היחוד אשר בו, והם שומעים את שמעו ואינם מבינים ענינו, אין להם תועלת בספרי זה כלל. והכת השלישית שמבינים היחוד אשר בספר תורת אלהים קצת הבנה, ואין בכח הכרתם להבין ענינו ולעמוד על אמתו, אם יורם אותו מורה ויבינם ענינו על דרך המופתים האמתיים והראיות השכליות, יתברר להם ענינו ויגלה להם סודו ויגיעו בכת הראשונה. ואם יתעלמו מחקור ויתרשלו מעיין כמה שיחזק הכרתם וילטוש שכלם יורו אל מדרגת הפתאים. וספרי זה מועיל לכת הזאת תועלת גדולה וכוללת, מפני שיכולים לחקור ויהיה להם הספר הזה ככחלים המועילים לבעלי העינים החלושות שמקוים הארוכה ברפאם אותם. וכבר המשיך הספר האדם הכסיל בעור והחכמה באור והסכלות בחשך: (קס"ג) וראיתי אני שיש יתרון לחכמה מן הסכלות כיתרון האור מן החשך, ואמר (קס"ד) החכם עיניו בראשו והכסיל בחושך הולך, ואמר (קס"ה) החרשים שמעו והעורים הביטו לראות. והמשיך החכמה והמוסר בעין החיים, ככתוב (מש"ג) עץ חיים היא למחויקים בה וגו'. ואמר (קס"ד) כי חיים הם למצאיהם. ואלהים יורנו דרך ידיעתו ויישורנו לעבודתו ויפק לנו רצונו ברחמיו ובהמלתו אמן:

וילטוש, ויחדד:

שלם שער היחוד בעזרת האל האחר הקדמון.

דברי המתרגם

אבר המתרגם מן הידוע אשר השכל מעיד עליו, כי כל מלאכה זריכה ידיעה וכל מעשה לריך למחשבה. ואם ישאל שואל מה היא ידיעה? נאמר כי ידיעה היא התבארות הדבר והתבוננותו כאשר הוא. ואם נאמר המדה אשר תודענה בה ידיעות יהיה ג' כן. וכן אם ישאל מה היא המחשבה? נאמר כי המחשבה היא כח שכלי ישוע בדברים, והוא כח מכות הנפש המדברת, ועל כן כל מחשב מדבר. וכן מן הידוע שבמחשבה היא קודמת למעשה, כאשר אמרו החכמים תחלת המעשה הוא סוף המחשבה. ואע"פ שמה שאמרנו הוא תקוע בשכל, ונמצא בדברי החכמים; החורה ג' מעידה עליו כמה שאמרנו במלאכה המשכן, מלא אותה חכמת לב לעשות כל מלאכת חרש וחושב, ואמרה ולהשבו מחשבות לעשות בזה וככסף ובנושה. ואחרי אשר הקדמנו זה המלצר, נאמר כי כל מעשה שיהיה לצורך ב"א, לריך שיעשבו עושהו באמונה וזכויות, אחר שיחשוב עליו ויתבאר לו כי ידיעתו מגעה לעשותו על אופיו, כ"ש מעשה שהוא לצורך תורתם ואמונתם שהיא מלאכת שמים ומלאכת ה'. ונספר מנחר הפנינים כתוב, אין דבר שמועיל לאדם כדעת מעלתו וכגעת שכלו וחכמתו, וידבר כפיס. ויש בו כתוב מי שמתחכם מכלי חכמה, הוא כחמור הרחיים סוכב סוכב ואינו זו ממקומו. ויש בו כתוב אל האמר כמה שלא תדע אדע, פן תחשד כמה שתדע. ואמרו החכמים מי שסכל וחשב שידע, סכלותו כפולה. והנאתי הדברים האלה בעבור מה שאירע לנו בהעתקה הספר הזה. והוא שהרב הגדול החכם רבנא משולם בר יעקב ז"ל שאל ממני להעתיק לו ממנו כשער הראשון שהוא שער היחוד, והעתקתיו לו אע"פ שהיה קשה בעיני שהכניסני בזה, מפני הענינים אשר זכרתים בפתיחה אשר כתבתי לו על השער הזה; אך בטלתי ראוני מפני ראונו. ובא אחר כן רבי יוסף קמחי הספרדי להעתיק לו שאר הספר, והעתיק מהשער השני והלאה. ועתה שאל ממני החכם הגדול רבי אברהם ברבי דוד ז"ל להשלים לו כל הספר מהעתקתי, ויהי גם כן קשה בעיני בעבור שקדם זולתי להעתיקו, שלא יחשוב אותי כמתכבד בקלונו. ופייסתי אותו להניח לי שלא יביאני אל הדבר הזה, וגליתו את אונו שבעבור כבוד ר' יוסף שקדם להעתיקו אני עושה; ולא קום לי עמו. וכאשר ראיתי הסכמתו התחייבתי לנטל דעתי מפני דעתו כדי לבסוף ראונו ותאוהו. וננטרתי לזכור את זה בתחלת הספר הזה, שלא יחשוב אדם עלי כי מראוני באתי בעקבי ההעתקה הריא. וודע מחשבות אדם ידע כי לא לאחת מאלה נכנסתי בדבר, וכי לא לראוני החילותי אותו. אך הבכרתי ראוני מי שנתחייבתי לעשות ראונו על ראוני, והוא עדי וסדי על זה, ודי בזה לנקות את עיני. ואחרי אשר החילותי להעתיק לא יכולתי לשקר באמונתי, לנטות מדרך האמת והנכונה ולעשות מלאכת ה' ברמיה, ואחיק עיני כפתי וסכל בעבור אחרי, והעתקתי כאשר נראה לי וכפי הכנתי. ומפני שהספר הזה עתה בשתי העתקות ועל ג' עינים, אנו מפיס כל מי שיבא לכתוב מאי זו מהם ומשביעו באלהים שיכתוב שם המתרגם החלה

על הספר, כדי שלא תושט עלינו חטאת כאשר לא נואלנו ולא חטאנו. ודי לנו בשגילותינו מעומם עלינו משל אחרים, ומסוסף על חטאתינו פשעי זולתנו, ורז"ל הזכירו על זה ואמרו כל האומר דבר בשם אומרו מכיף גאולה לעולם. ומה שאמרת כי הספר הזה נשתי העתקות ועל שלשה עינים, מפני שיש ממנו ביד קלח בני אדם ספרים, שבשער הראשון בהם מהעתקתי בלבד, ואח"כ העתיק ר' יוסף גם הוא השער הראשון והשלים הספר משלו וישנו ביד אחרים כלו מהעתקתו. וגם אני השלמתיו כלו בהעתקתי, כאשר שאל ממני הרב הכחם הנזכר נר"ו. ומי שמתקן במלותיו במקום הראוי לתקן וידינוי לזכות כמה שקרתי, יזכרו יוצרו לרשות בקונו. וזה החלי בדברי המחבר - בשם האל האחד :

השער השני

בבואר אופני הבחינה בצרואים ורצ מוב האלהים עליהם.

זה פתח השער

אמר המחבר מפני שהקדמנו בשער הראשון אופני יחוד האלהים בלב שלם, והיתה הבחינה בחכמה הנראית בפריאת הבורא יתברך, הדרך הקרובה אל בירור מציאותו והנתיב הסלול לדעת אמרתו, התחייבנו להדביקו אליו כדי לסמוך כל שער אל מה שהוא דומה לו מן השערים, ולהביא אחר כל ענין מה שיאות לו מן העינים אשר בהם נהחייב בעבודת האל ויתברך אשר בראנו לה, כמו שאמר החכם (קבלה ג) והאלהים עשה שיראו מלפניו. ובאמר החלה כי טובות האל יתברך על ברואיו, ואם הן כוללות את כלם כמו שאמר הכתוב (תכלית קמה) טוב ה' לכל, רובם כעורים מהכירם זמתיבין גודל מעלותם, ואינם משכילים עינים מפני שלשה דברים :

אחד מהם רוב התעסקם בענין העולם והענגויו והתאוותם מה שלא יגיעו מומנו, והתעלמם מהביט אל טובות הבורא עליהם, מפני שלבם תלוי בעוצם מה שהם מקיים ממלאות האורתם והשלמות משאלותם, כי כל אשר יגיעו מומנו אל מעלה, מבקשי'

והנתיב הסלול, דרך סגולה וכנוסה. להדביקו, לחננו. בראנו לה, כי תכלית בריאת האדם הוא לעבודתו ית'. ואם ה' כו', אע"פ שכן. רובם כעורים, עכ"ז רוב ב"א עה מראות עיניהם. שלא יגיעו מומנו, שלא ישיגוהו לעולם, כמשארז"ל אין אדם מת וחצי האותו בידו. בעוצם, בעצם הדבר, או מל' עוז ועמסה. מה שאחריה, ד"מ אם העשירו ירדפו גם אחר

מה שהוא למעלה ממנו ודורשים מה שאהריו, ותמעטנה בעיניהם הטובות הרבות, ותקטננה אצלם המתנות הגדולות, עד שהם חושבים כל טובה שיש לזולתם כאלו נשללה מהם, ומה שהגיע אליהם ממנה רעות מוצאות אותם. ולא יבינו אל פעולות ה' המטיב בהם אליהם, כמו שאמר הכתוב (תהלים י') רשע כגובה אפו בל ידרוש אין אלהים כל מזמותיו :

והשני צאתם אל העולם הזה והם נמשלים כבחמות סכלות וכעיר, כמו שאמר החכם (איוב יא') ועיר פרא אדם יולד, והתגדלם בטובת האלהים העודפות והתגלגלם בהם, עד ששבו אצלם רגילות וידועות, כאלו הם עצמיות להם בלתי סרות מאתם ולא נפרדות מהם כל ימיהם. וכאשר ישכילו ותתחזק הכרתם יסכלו טובות הבורא עליהם, ואינם משימים על לבם חיוב ההודאה עליה, מפני שאינם יודעים מעלת הטובה והמטיב בה אליהם. ומשלם בזה לתינוק שמצאו איש אחד מאנשי החסד כמדבר, וחמל עליו ויאספהו אל ביתו ויגדלתו ויאכילתו וילבישהו ויתנדב עליו בכל הטוב לו, עד שהשכיל והבין אופני דרכי טובתו. ואח כ שמע האיש ההוא על אסיר שנפל ביד שונאו, והגיעהו אל תכלית הצער והרעב והעירום ימים רבים, ונכמרו רחמיו על צערו ופייס לשונאו עד שהתירו ונחל לו את דמיו, ויאספהו האיש אל ביתו והטיב לו במקצת הטוב אשר היטיב בו לתינוק. והיה האסיר מכיר בטובת האיש עליו ומודה עליה יותר מן התינוק שגדל בה, מפני שיצא מענין העוני והצער אל ענין הטובה והשלוח בעת שחברתו בה גמורה, ע"כ הכיר טובת האיש החסיד וחסדו מאד. והתינוק לא הבין מעלת הטובה עליו אף ע"פ שהתחזקה הכרתו והתישב בדעתו, מפני שהיה רגיל בה מימי נעורתו; ואין איש מאנשי השכל מסתפק שחסדו וטובו על התינוק כוללים ונראים יותר, ושהוא חייב בהתמדת ההודאה והשבח עליהם יותר. וזה דומה למה שאמר הכתוב, (קושע יא') ואנכי תרגלתי לאפרים קחם על זרועותיו ולא ידעו כי רפאתים :

והשלישי מפני מה שמוצא אותם בעולם מזמיני הפגעים ומה שמוגיע אליהם מעניני ההפסד בגופם ובממונם, ולא הבינו סבות אופני טובתם בהם ותועלות הגסיון והמוסר להם, כדברי הכתוב (תהלים נד') אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו. ושכחו כי הם וכל אשר להם טובות שהטיב להם הבורא, נדבה וחסד וגזר בהם בצדק כפי מה שחייבה חכמתו, וקצו בתראות צדקו בהם ולא שבחיהו בהגלות חסדו עליהם, והביאה אותם סכלותם לכפור בטובה ובמטיב בה להם, ואפשר שתביא

סכוד. אליהם ממנה, לזולתם מן סעונו חשכים כאלו מלאתם רעם. וכעיר, חמור מדכרי. יסכלו, למון סכלות, ור'לישכו. ומשלם בזה. ונמשלים נוס. מסתפק, מסוסק. נדבה, רק נדבה וכו'. קצו, מל' קצתי

הסכלות רבים מהם להתחכם עליו במעשהו ובמיני הבריות אשר בראם לתקנתם. ומה נדמו בזה אל אנשים עורים הובאו אל בית מוכן להם בכל תועלותיהם, והושם כל דבר בו על מכונתו הטובה, והותקן על התקון הנאה והנאות לתועלותם וכונת תקונתם, וזומן להם בו עם כל זה כחלים מועילים ורופא חכם לרפאם בהם כדי שייטיב ראותם, והם התעלמו מעסק ברפואות עיניהם, ולא שמעו אל הרופא אשר היה מתעסק ברפואתם, והיו הולכים בבית בענין רע מעורונם, וכל אשר הלכו בבית נכשלו בדברים המוכנים לתועלתם ונפלו על פניהם, והיה מהם מי שנפצע ומי שנשבר ורב צערם ונכפלה רעתם, והיו מתרעמים על בעל הבית והכונה אותו וגנו את מעשהו והיה בעיניהם כמקצר וכמנהיג רע, וחשבו כי לא כיון בהם כונת טובה וחסד כי אם כונת הצער והנזק, וגרם להם זה לכפור בטובת בעל הבית וחסדו, כמו שאמר החכם (קטל י) וגם בדרך כשסכל הולך לבו חסר ואומר לכל סכל הוא. וכיון שהוא כן התחייבו אנשי החכמה והמדע להעיר מי שלא הבין טובות הבורא, ולהורות בני אדם לדעת יתרונם בדרך שכלם, כי כמה טובות מנע בעליהם ליהנות מהם וערבב שמהתו בהם חסרון הכרתו אותם וידיעתו מעלותם. וכשמעירים את בעלי הטובות להכיר אופני יתרונם, ומגלים להם מה שנעלם מדעתם מהם, יגדל שבחם ותרבה הודאתם למטיב להם, וישיגו בזה אל התענוג וההנאה בהם בעולם הזה ולשכר טוב לעולם הבא, וכבר אמר החכם בענין הזה (קס"ג) דברי חכמים כדרבונות וכמסמרות נטועים בעלי אסופות, דמה החכם דברי חכמים לדרבונות בענין ההערה, ודמה אותם למסמרות נטועים בעלי אסופות בעבור קיום עיניהם בלבבות וקיום אופני החכמה בהם. וכבר פירשו בבעלי אסופות בעלי החבורים בהסתרת דברי אשר בתחלת הפסוק, והטעם וכמסמרות קבועים דברי בעלי אסופות, כי הספרים המחברים במיני החכמה קיימים עומדים אין תועלתם נפסקת, ועל כן דמה אותם למסמרות נטועים. וצריך שנבאר עתה מענין הבחינה ששה ענינים: הראשון מהם מהות הבחינה ואמתתה. והשני אם אנחנו חייבין לבחון בברואים אם לא. והשלישי איך אופני הבחינה בברואים. והרביעי כמה מיני סימני החכמה בברואים אשר נוכל לבחון מהם. והחמישי איזה מהם קרוב אלינו ואנחנו חייבין לבחון בו יותר משאריתם. והששי במפסדי הבחינה והדברים התלויים בה:

נתיי. להתחכם וכו', לגנות מעשיו. כחלים, סמי מזור. בענין רע מעורונם, כזון לב מחמת עורונם. ורב צערם, ונתרסה לערס. וגנו, שמו דופי. כמקצר, כליש קלר יד. יתרונם, מעלות טעונות. בעלי החבורים, מחברי ספרים. בהסתרת וכו', מנת דברי נראש כפסוק נסתרה וחסרה פס ומושכת עלמה ואחר עמה. —

פרק א אמר המחבר אך מהות הבחינה היא התבונן בסימני חכמת
הבורא בברואים, ושערם בנפש כפי כח הכרת המבחין.

כי החכמה ואם סימניה נחלקים בברואים היא ביסודה ועיקרה אחת,
כשמש אשר היא אחת בעיקרה ועצמה, ומתחלקות מראות נצוציה
כשמשות הנעשות מן הזכוכית הלבן והשחור והאדום והירוק,
ומשתנה אורה כפי השתנות צבעי הזכוכית, וכמים שמשקין מהם
הפרדם שפרחיו שונים זה מזה, במראה שהם נראים עליהם
במראיהם, ע"כ התבונן בברואות הבורא מקמנם ועד גדולם והתישב
בנעלם מן מהם, תמצאם כאשר ספרתי לך בע"ה. ומפני שהם
מתחלקות בברואים התהייבנו להתבונן ולהשוב בהם, עד שיתישב
ענינה בנפשותינו וינוח ברעיונינו, ואלו היו סימניה על דרך אחת
בברואים כלם, לא היה ענינה מסתפקת על א' מהם, והיה המשכיל
וחכסיל שוה בהכרתם. והעילה כזה שהדבר שהוא עושה מעשה
אחד הדיר, מורה שמועשהו אינו לרצונו אך הוא עושה בטבעו
שהוטבע עליו בלבד, ויש לו מכריח שמכריחו על המעשה ההוא
ואין לו יכולת לשנות ממנו, כאש אשר כחה השרפה בלבד, וכמים
אשר הם מקררים בטבעם בלבד, ואשר הוא עושה בחפצו, יראו
ממנו מעשים משתנים בעתים משונים, ומפני שהבורא יתב' חפץ
במועשהו ואיננו מוכרח ולא צריך ולא מוטבע, עשה הדברים
משתנים זה מזה כפי שמחייבת החכמה בכל עת, כדי שיוורה
השתנותם על אהדותו ועל הפצו בפעלו, כמו שאמר (תלמי קלה)
כל אשר חפץ ה' עשה בשמים ובארץ. והאלהים יודע אם בעבורה
לא היו כל הבריות בדמות אחד והמונה אחת, והדין נותן בעבור
זה השתנות סימני החכמה בברואים, וחכמתו יתברך נעלתה
מהשיג. אך זכרנו אחד מהרבה פנים שלא הגענו אליהם, ולו יתב'
החכמה המוגעת ואין אלוה מבלעדו :

פרק ב אך אם אנו הייבין לבחון בברואים אם לא, נאמר כי
הבחינה בברואים והבאת ראייה מהם לחכמת הבורא יתב',
אנו חייבין בה מן המושכל ומן הכתוב ומן הקבלה. מן המושכל
כי השכל מועיד שיתרון המדבר על שאינו מדבר הוא, בעבור
יתרון הברתו ותבנתו וקבולו דעת סודי החכמה המקויימים בכל העולם,
כמו שאמר הכתוב (איזן לה) מלפנו מבהמות הארץ ומעוף השמים
יחכמו. וכשאדם חושב ומתבונן ביסודי החכמה ובוחן סימניה,
יתיה יתרונו על הבהמה כפי הבנתו, ואם יתעלם מהם לא יהיה

התבונן, לתבונן. ושערם, ולשער אותם. ואם סימניה, והע"פ וכו'.
בשמשות, חלונות. נראים עליהם במראיהם, המים נראים על הספרים
כמראה הספרים. והתישב בנעלם מן מהם וכו', ואיזה מהם שנעלם
ממך נהקפה ראשונה הויכח עליהם ומתאס וכו'. שהם, סימני החכמה
וכו'. מסתפקת, מסוקת. אם בעבורה, אם נעבור זה. המוגעת,
עד תכלית. — וקבולו וכו', שהוא כלי מוכן לקבל וכו'. המקויימים,
סמלומות. מבהמות ומעוף, הממין המס ממ' היתרון, ופי' יותר

דומה לבהמה אך יותר גרוע ממנה, כמו שאמר הכתוב (ישעיה א) ידע שור קנהו וחמור אבוס בעליו ישראל לא ידע וגו'. ומן הכתוב מה שאמר (שס מ) שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה, ואמר (תהלים ה) כי אראה שמך מעשה אצבעותך ירח וככבים אשר כוננתה, ואמר הכתוב (ישעיה מ) הלא תדעו הלא השמעו הלא הוגד מראש לכם וגו', ואמר (שס מז) ההרשים שמעו והעורים הביטו לראות, ואמר (קבלת ז) טוב ללכת אל בית אבל מלכת אל בית משה באשר הוא סוף כל האדם ותחי יתן אל לבו, ואמר (שס נ) החכם עיניו בראשו והכסיל בחשך הולך, ואמר (משלי ד) ואורח צדיקים כאור נוגה הולך ואור עד נכון היום, דרך רשעים כאפלה לא ידעו במה יכשלו. ומן המקובל מה שאמרו ז"ל (שנה ע"ג א') כל היודע לחשב בתקופות ומזלות ואינו מחשב, עליו הכתוב אומר (ישעיה ס) והיה כנור ונבל תוף וחליל ויין משתייהם ואת פעל ה' לא יביטו ומעשה ידיו לא ראו, ואמרו (שס מז) שחייב אדם לחשוב בתקופות ומזלות, שנאמר (דברים ד) ושמרתם ועשיתם כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים אשר ישמעון וגו', איזו היא חכמה ובינה שהוא לעיני העמים הוי אומר זה חשבון תקופות ומזלות, ואמרו (אבות פ"א א) הוי מחשב הפסד מצוה כנגד שכרה ושכר עבירה כנגד הפסדה, ואמרו (עירובין ק"ג ב') אלמלא נתנה תורה לישראל למדנו צניעות מחתול ועריות מיונה ודרך ארץ מתרנגול וגזל מנמלה, וכבר התבאר חיוב הבחינה בברואים והבאת הראיות מסימני החכמה, ואתה דע לך :

פרק ג אך אופני הבחינה בברואים, נאמר כי הבחינה בברואים היא העיון בפנות העולם ותולדותיהם המחוברות מהם ובהכונת חלקי כל מורכב, ואופני תועלתו וסימני החכמה בבריאותו ובמתכונתו ודמותו ועלתו השלמה אשר לה נברא, והדרת רוחניות העולם הזה ועלוליו ומעולליו והקנתו התמימה שנברא בעבורה, ולדעת רוחניות העולם הזה וגשמותו ומדברו ודוממו ונחו ונעו וקפאיו וצמחיו ועליונו ותהונו, ושהבורא יתב' הרכיבו הרכבה נכונה וסדרו סדר מתוקן חלק אותה חלוק מבואר, ושמתו ריכוז אליו ומורה עליו כאשר תורה המלאכה על עושה והבניה על בונה (פ"א וסניט על נווס). וראוי שתדע כי כל העולם מחובר מגשמיים ורוחניות נמזגו ונתערבו, עד ששב קצתם מעמיד את קצתם כגפש וכגוף בחיים. וסימני החכמה בכל זה על ג'

מכמה ועוף. מחתול, שאינו מעיל רעי כפי כ"א ועוד שמכסה לוואתו. מיונה, שאינה נוקקת אלא לנת זונה. מתרנגול, שמפיים ואחר כך נוטל. מנמלה, שאינה נוטלת גרעין של רעותה. — בפנות, כיסודות. ועלתו כו' אשר לה נברא, ותפלתו אשר נעזרו נבנה. והדרת, ל' סוד וסדר. ועלוליו, סכותיו. ומעולליו, מסוככותיו. ודוממו, שאר כ"ה זולת האדם. וקפאיו, כמיני המתכות והאבן. ריכוז אליו, אל מציאותו ית'. והבניה, הכנין.

ענינים: האחד מהם סימנים מבוארים וגלויים אינם נעלמים מן הכסילים כ"ש מן המשכילים, כתנועת גלגל השמש ממעל לארץ ביום להאיר פאת הישוב ויהנו בה הברואים, כמו שאמר הכתוב (תהלים קד) תזרח השמש יאספון וגו', יצא אדם לפעלו ולעבודתו עדי ערב, מה רבו מעשיך ה' כלם בחכמה עשית וגו'. והשני סימנים נעלמים מן הברואים אשר לא ידע קשרם כי אם המשכיל המובין יושרם, כמות הכולל כל בשר ובו תקנת העולם, כמו שארז"ל (בראשית ה) וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד והנה טוב זה המות, ואמר החכם (קבלת ד) ושבח אני את המתים שכבר מתו מן החיים אשר המה חיים עדנה. והשלישי סימני החכמה שהם נראים מצד אחד ונעלמים מצד אחר, ולא יכירם מי שבינתו מעוטה אלא לאחר שהתישב בהם וירדקק עליהם, כחשתנות עיני השנה בארבע תקופותיה והדומה לזה. והחכם המובין יכיר לו מן העולם דעת רוחניותו ודקותו, וישימם כסולם להבאת הראיות על בורא הכל יתברך, וידבק בעבודתו כפי גדלו ורוממותו בלבד, וכפי הכרתו סימני טובותיו וחנותו אל כל מעשיו, ואת אשר חננו מרוב הטובות ואת אשר נשאו, מבלי מעשה שקדם לו ולא מדה יתרה התחיל בה, התחייב לו בעבורם הגמול הטוב מאת האלהים. ואח"כ יברור לו מגשמי העולם מה שיש בו הנאת גופו ותקון עיניו בעולם כפי הצורך והספק בלבד, ויעזוב שאר מותרי העולם ומשכיותיו המטרידים את הלבבות מן האלהים, וישתדל לעשות לאחריתו ולאשר הוא הולך אליו לאחר מותו, ויחשוב העולם וקנינו צידה מגעת ליום מועדו ולאחריתו, ויקח ממנו מה שילך עמו בנסיעתו בלבד. והסכל בדרכי העולם ובסימני החכמה בו, יחשבהו בית עולמים ומכון שבתו ומשתדל בו בכל יכלתו וישים כל לבבו אליו וכל עמלו, והוא סובר כי הוא רץ לתקנת נפשו, ואיננו שוער כי עמלו ומותר קבוצו יהיה לזולתו בחייו ואחרי מותו והתעלם מעיני אחריתו:

ומה נדמו כזה לשני אחים ירשו מאביהם אדמה שצריכה לעבדה, וחלקו אותה לשנים ולא היה להם דבר זולתו, והיה האחד מהם דעתן חריז והשני הפכו. הרעתן ראה כי עסקו באדמתו בלבד ימנע אותו מעסוק בפרנסתו ומתגיע אל טרפו, והשתכר לעבוד בארמת אחרים כדי שיחיה מושכר עמלו יום יום, וכשהיה נפטר מן העבודה לערב, היה עושה באדמתו שעה אחת בהשתדלות וחריצות, וכשהיה גוהר לו משכירות ימים כדי מזון יום אחד על מזונותיו או יותר, היה כוניח לעשות בשל אחרים בעת ההיא, ועושה בשלו בתכלית השתדלותו וחריצותו, ולא סר לעשות כן עד שנגמרה

קשרם, חנורם. יושרם, תועלתם וטובם. כמות, כמו מות. תקנת העולם, לנאום אחרים. כסולם, לעלות נעונו מעלה מעלה. וחנותו, ל' חנינו. והספק, הספק. ומשכיותיו, חמודותיו. לעשות לאחריתו, מע"ט לעו"כ. שוער, משער. דעתן, איש דעה. הפכו, כסיל ועל.

עבודת אדמתו כהוגן, ובהגיע עת פירותי' וזמן תבואתה, קבצם ואספם והתפרנס מהם בשנה השנית, והיה עובד אדמתו כרצונו והולך ומוסיף בה אילנות, עד שהיתה תבואתה מספקת לפרנסתו והותירה לו מה שהוסיף בו אדמה על אדמתו. והאח הכסיל כיון שידע שעבודתו באדמתו תמנעהו מהתעסק בענין מוזנותיו, עזבה לגמרי, והיה מושכת לבני אדם בעבודת האדמה, ולוקח שכרו ומתפרנס ממנו ולא היה מותיר כלום. וכשהיה נשאר בידו מזון יום אחד, היה משים אותו יום מנוחה ובטלה ושעשוע ולא היה חושב בענין אדמתו, והעתות אשר היה נפטר מן העבודה בימי עבודתו, היה הולך בהם אל המרחץ, ונשארה אדמתו שממה לא הצמיחה דבר, ותעל כלה קמושונים ונהרס גדרה ונשא השטפון את אילניה, כמו שאמר החכם (משלי כד) על שדה איש עצל עברתי ועל כרם אדם חסר לב, והנה עלה כלו קמושונים כמו פניו חרולים וגדר אבניו נהרסה. והמשכיל כאשר יעיין במושל הזה יתבונן מוכנו עניני אחריתו אשר היא ביתו באמת ויעשה לה בכל יכלתו, וכשהוא עושה לעולמו יעשה לו כמו שעושה בשל אחרים כדי הצורך והספק בלבד, והכסיל עושה בשני דברים בהפך משתדל בעניני עולמו ומתעלם מעניני אחריתו, כמו שאמר החכם בבחינתו בכסיל (קס) ואחזה אנכי אשית לבי ראיתי לקחתי מוסר:

פרק ד אך כמה סימני חכמה בברואים אשר נוכל לבחון בהם, נאמר כי פנות החכמה המקויימות בברואים לרוב מיניהם ואישיהם, שבע: — אחת מהנה סימן החכמה הנראה בשרשי העולם ויסודותיו, בראותנו עמידת הארץ באמצע והמים סמוכים לה למעלה ממנה, והאוויר סמוך להם והאש למעלה מכלם על מושקל ושעור לא ישנהנה ממנה דבר, כל אחד מהם שוקד על מקומו המתיהד בו והמוגבל לו, והים עומד והמים אסורים בתוכו לא יעברו את גבולו ואם יחמו גליו ויסתערו דוחותיו, כמו שכתוב (איזן לה) ואשבור עליו הקי ואשים בריח ודלתים, ואומר עד פה תבא ולא תוסיף ופה ישית בגאון גליך. ואמר בעמידת השמים והארץ (תכליס קיט) לעולם ה' דברך נצב בשמים, לרור ודור אמונתך כוננת ארץ ותעמוד, למשפטיך עמדו היום כי הכל עבדיך. וכמו שזכר דוד ע"ה מהענין הזה במזמור ברכי נפשי את ה'. — והפנה השנית סימן החכמה הנראה במין האדם אשר הוא העולם הקטן, אשר בו השלמת סדרי העולם ויופיו וזיונו ותמימותו, ואליו רמו דוד ע"ה באמרו (קס ח) ה' אדוננו מה אדיר שמך בכל הארץ. — והשלישית סימן החכמה

שטפון, שטף מים חרס. לעולמו, לעו"ל. — פנות מז' פנות העם, ר"ל ראשי סימני החכמה. לרוב מיניהן וכו', ר"ל אף ע"פ שרבו מיניכן ואישיכן מאוד, עכ"ל ויכללו בו סוגים כוללים. שוקד על מקומו, כשומר את משמרו. המתיהד בו, שמוחד לו מאת הנביאה. והים, שטח הים. ואם יחמו, ואף אם יחמו וכו'. ויסתערו, מז' סער. וזיונו, ז"ל וזיוו.

הנראית בהרכבת האדם וחבור גופו וכחות נפשו, ואור השכל שיחד אותו בו הבורא ושם לו בו יתרון על שאר החיים שאינם מדברים, והוא דומה לעולם הגדול ונמשל אליו בשרשיו ויסודותיו, ואליו רמז איוב באמרו (ליוז' י) הלא כחלב תתיכני וכגבינה תקפיאני, עור ובשר תלבישני ובעצמות וגידים הסוככני חיים וחסד עשית עמדי ופקודתך עמרה רוחי. — והרביעית סימן החכמה הנראה במיני שאר החיים מוקטנם ועד גדולם, מהם המעופף והשוהה והזוחל וההולך על ארבע, לפי התחלקות צורתם ומדותם ושמושם והנאותם והויגלהם בעולם, כמו שנזכר במענה שהוכיח בו הבורא את איוב כדי להעיר אותו (עס לח) מי יכון לעורב צידו וגו', ושאר מה שספר בו ממיני החיות המדבריות והימיות. — והחמישית סימן החכמה הנראה בצמחים ובמוצאים המוכנים לתקנת האדם, ואופני הועלותיו בהם על התחלקות טבעיהם ומזגיהם וכחותם. וכבר הזכירו הקדמונים בספריהם מן הענין כפי השגתם, וכמו שכתוב (מלכיס א ד) וידבר על העצים מן הארץ אשר בלבנון ועד האזוב אשר יוצא בקיר וגו'. — והששית סימן החכמה הנראה בחכמות ובמלאכות ובפעולות, אשר הכינם חבורא יתברך לאדם להשלמת תקנתו וסבות טרף חקו, ושאר הועלותיו הכוללות והמתבודדות, ועל זה רמז הכתוב באמרו (ליוז' לח) מי שם בטוהות חכמה או מי נתן לשכוי בינה, ואמר (משלי ז) כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה: — והשביעית סימן החכמה הנראה בקביעות התורה והחקים לעבוד בהם הבורא ית' להגיע בהם השוקד עליהם להנאות העוה"ז מיד ולגמול העולם הבא באחרית, כמו שה"כ (ישעיש נה) שמעו שמוע אלי ואכלו טוב ותתענג בדשן נפשכם, ואמר (עס) הטו אזנכם ולכו אלי שמעו ותחי נפשכם וגו'. והלוי בזה עניני המנהגים אשר בהם סדר הנהגת שאר הע"ג ותועלותם, והם עומדים להם במקום התורה בעניני העולם בלבד. וכבר נאמר כי מדרגת הטבע מן התורה כמדרגת העבד מאדוניו, כי כחות הטבע הם נוהגים בתנהגת העולם כפי מה שיאות לתורה, כמו שאמר (שמות כג) ועבדתם את ה' אלהיכם וברך את לחמך ואת מימריך והסירותי מחלה מקרבך, ואמר (עס טו) ויאמר אם שמוע תשמע בקול ה' אלהיך והישר בעיניו העשה והאזנת למצותיו ושמרת כל חקיו כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך כי אני ה' רופאך, ורבי' כאלה. ויש מי שסובר במאמר החכם (משלי ט) חכמות בנתה ביתה חצבה עמודיה שבעה, שכיון אל אלה השבע פנות אשר זכרנו:

ותמונותו, שבו נשלמה הכריזה. והשווה, נמים. והזוחל, על סלחך. ובמוצאים, מיני מתכות ואכנים. והמתבודדות, וספרעיות. בטוהות, מני לכליות. לשכוי, מני לשכל. השוקד, סעוסק בתמידות. הנהגת שאר האומות מנכגים ישרים, —

פרק ה אך איזה מין קרוב אלינו ואנו הייבין לבחון בו יותר ,
 נאמר כי הבחינה בכל אחד מהם ואם הצורך אליו גדול
 ואנו הייבין לבחון בו יותר , הקרוב אלינו יותר והגלוי לנו הוא סימן
 החכמה הנראה במין האדם אשר הוא העולם הקטן , והוא הסבת
 הקרובה לתוית העולם הגדול הזה , והייבין אנו לעיין בהתחלת
 האדם ומולדתו וחבור חלקיו והרכבת אבריו ותועלתו בכל אחד
 מהם , והצורך המביא לעשותו על הצלם אשר הוא , ואחר כן
 נעיין בתועלותיו ובכל מדה ממדותיו וכחות נפשו ואור שכלו ,
 והדברים העצמיים והמקריים אשר בו ותאוותיו ותכלית ענינו .
 ובעמדנו על מה שזכרנו מן האדם , יתבאר לנו מסוד העולם הזה
 הרבה מפני שהוא דומה אליו . וכבר אמרו קצת החכמים
 שהפילוסופיא היא ידיעת האדם את עצמו , ר"ל ידיעת מה שזכרנו
 מענין האדם כדי שיכיר הבורא יתברך מסימן החכמה בו , כמו
 שאמר איוב (פס'מן יט) ומבשרי אהזה אלוה . וכיון שהוא כן ראוי
 לנו להזכיר מכל מה שזכרנו מעניני האדם מעט מעט מזה ענין ,
 להעיר המתעלם על מה שהוא חייב לזכרו תמיד , ויביאהו לחקור
 על מה שלא זכרתי , ואז יכנע לבורא על רוב הסוד וטובו עליו
 ותתגדל הודאתו לו , כמו שאמר דוד ע"ה (תהלים קלט) אודך על
 כי נראות נפילתי נפלאים מעשיך ונפשי יודעת מאד , לא נכחד
 עצמי ממך אשר עושותי בסתר רוקמתי בתחתיות ארץ , גלמי ראו
 עיניך ועל ספרך כלם יכתבו ימים יוצרו ולא אחד בהם . ותחלת
 מה שראוי לך שתעלה במחשבתך אל תחלת האדם ואל ראשית
 היותו , ואז תראה כי חסד האלהים עליו , המציאו אחר אפסו ,
 והיא צאתו מתכונת היסודות אל תכונת הצמח , ואח"כ יעתק
 מתכונת הצמח אל תכונת המזון , וממנו יעתק אל תכונת הזרע
 והדם , וממנו יעתק אל תכונת החיים , ואח"כ יעתק ממנה אל
 תכונת האדם והוא החי המדבר חמת , והוא הולך בשנויים וגלגולים
 וסבות מתחלפות ומצועים מתמידים מחוברים במחשבה נכונה
 וחבור מתוקן . וכאשר תתבונן בזה ותראה סימן הטובה והחכמה
 והיבולת בכל , השתכל וחשוב בשרשי חבורו הנראים , ר"ל נפשו
 וגופו . תראה גוף האדם מורכב מיסודות חלוקות וטבעים שאינם
 דומים , חברם הבורא יתברך בגבורתו וקשרם בחכמתו , והתחבר
 מהם גוף עומד מתאחד במראיתו מתחלק בטבעיו . וחבר אליו
 עצם רוחני אוירי דומה לרוחניות האישים העליונים , וזה העצם הוא

כי הבחינה כו' ואנו הייבין כו' הקרוב אלינו וכו' , ר"ל הע"פ שתוכנן
 הסתוה ככ"א מהם הוא טרף גדול , עכ"ל תוכנן הסתוה ביותר על הקרוב
 אלינו והגלוי לנו יותר וכו' . הסבה הקרובה וכו' , שהיא תכלית הכריאה
 כמש"אז"ל ע"פ כי זה כל האדם . בהתחלת , כראשית יזרע האדם ,
 חלקיו , גוף ונפש או חלקי מזון . על הצלם , על הסתוה . ובעמדנו על
 מה וכו' , וכאשר נשיג דעת כל קנ"ל . ומבשרי , מידועט ענמי . אחר
 אפסו , אחר שלא היה . המת , כן תמוהה , ואית דלא גרסי לה כלל .

נפשו אשר קשרם בו באמצעיים ראויים לשתי הקצוות, והם רוח החיים והחום הטבעי והדם והגידים והעצמים והעורקים, ושם להם סבות לשמורם ולהגן עליהם מהפגעים, והם הבשר והעצמות והמיתרים והעור והשער והצפרנים, וכלם מגינים ומחסים להגן עליהם מהפגעים. ואח"כ חשוב בחנות הבורא ית' בהנהגתו את האדם, אשר שם לו בטן אמו למציע בתחלת ענינו, כדי שיהיה במקום שמור ומבצר נצור, מקום שלא תשיגהו יד ולא יגיע אליו לא חום ולא קור, עם המגן החזק והמחסה הנבצר ועם המזון המזומן. והוא הולך וגדל עד שיחזק על התנועה והתגודה, עם הגעתו אל מזונו מבלי יגיעה וטורח, הוכן לו במקום אשר לא יוכל אדם להגיע אליו בשום פנים, וכל אשר יגדל גופו ירבה מזונו עד עת קצוב, ואח"כ יצא מבטן אמו אל דרך צר, מבלי תחבולה שיתחכם בה לצאתו ולא דבר שיעשה לסייע לו בו, אלא ביכולת החכם הרחום והגון המרחם על בריותיו, כמו שאמר לאיוב (שם לט) הידעת עת לדת יעלי סלע תולל אילות תשמור, תספור ירחים המלאנה וידעת עת לדהנה. ואח"כ יצא הולך אל העולם הזה והוא הלש בחושיו זולתי חוש המשוש והטעם וזמין לו הבורא ית' מזונו משדי אמו, ויהפוך הדם אשר היה מזונו במעי אמו לחלב בשדיה, ניגר ערב ומתוק כמעין הנובע בעת הצורך אליו, איננו רב שיכבד על אמו משאו ויגר מבלי מוץ, ולא מעט שייגע הילד בתוציאו מוצאו מן השד. ומחנותו בזה ששם נקב השד כפי מחט, לא רחב שיגר החלב מבלי מוץ, או שיחנק בו הילד בעת מוצו את השד, ולא צר הרבה שיטרח בהוצאתו במיץ:

אחר כן יחזק גופו לראות המראים ולשמוע הקולות, ויתנהו האלהים לחן לחדד ולרחמים בלב יולדיו, כדי שלא יכבד עליהם גדולו, וירגישו עליו יותר מעצמם במאכל ומשרה, ויקל בעיניהם כל טרחו ועמל גדולו מרחיצה וחתול וכיוצא בהם, ולנהלו לאט ולדחות מעליו כל נזק על כרחו. ואח"כ יעתק מענין הילדות אל הנערות, ולא יקוצו בו אבותיו ולא יתקצפו לרוב צרכיו ומעוטי הכרתו מה שהם סובלים מטרחו וספוקו ומשאו, אך תגדל הראגה לו מלבם עד שיגיע לימי הבתרות, וכבר למד לדבר

ומצועים, אמנעים. גוף עומד, מתקיים. איירי, נרדף לרוחני כדרך המחנה וסמנטיק ככל הס'. לשתי הקצוות, גוף נפש. והעצמים, נ"ל ש"ל והעצבים (Muskeln). והעורקים, גידו הדק. והמיתרים, גידים דקים (Nerven). בחנות, יחנינת. למציע, יזוע משכב. בצור, נרדף לשמור. המזון, כמשר"ל אוכל ממש שאמו אוכלת. והתגודה, נרדף להנועס. נגר, זכ מל' וכמים המוגרים. ויגר מבלי מוץ, וזנז מעמנו. ומחנותו, מחנינת הכורא. וחתול, הוא הלפוף, מל' סתמו וחתול לא חתלת. על כרחו, כי לא יזע סמוק לו, ומעוטי הכרתו, שאיננו מכיר

על סדר ודלוג, ויחזקו כחות חושיו וכחות נפשו ויקבל החכמה והרעת, ויכיר קצת המוחשים מקצתם בחושיו הגשמיים וקצת המושכלים בחושיו הרוחניים, כמו שאמר החכם (משלי ז) כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה. ומרוב הטובה על האדם שאיננו משכיל ולא מכיר הטוב והרע בעת ילדותו, שאם היו שכלו והכרתו שלמים בעת גדולו, ויכיר יתרון בני אדם עליו בהנהיגם עצמם ומחירות תנועתם ונקיותם ויראה עצמו בהפך כל זה, היה מת מן הדאגה והיגון. ומן התימה בענין בכייתו כי הילד יש לו תועלת בה, כפי מה שאמרו חכמי הרופאי' כי במוחי הילדים ליחה כשהיא נשארת על ענינה מחדשת עליהם חדושים רעים, והבכי מתוך הליחה ההיא ממוחיתם וינצלו מרעת מאורעיה. ומרוב חנות הבורא ית' על האדם שהוא מחליף את שניו זו אחר זו, שלא ימנע מאכל כל ימי צמיחה מה שנפל מהם. ואח"כ יעברו עליו חלאים ומקרים מכאיבים, כדי שיכיר העולם ולא יעלם ממנו ענינו, שיבטח בו וימשלו בו תאוותיו ויהיה כבהמות לא ישכיל ולא יבין, כמו שכתוב (תהלים לז) אל תהיו כסוס כפרד אין הבין. ואח"כ ישוב אל לבו וישתכל בתועלות איברי גופו ואופני תקנתו בכל אחד מהם, הידים לקחת ולתת, והרגלים ללכת, והאזנים לשמוע, והאף לריח, והלשון לדבר, והפה לאכול, והשנים ללעוס, והאסטומכא לבשל, והכבד לזקק המזון, והסמפונות להוציא המותרות, והביסים (ס"א וסמיעים) לסבלם, והלב משכן החום הטבעי ומבוע החיים, והמוח משכן הכחות הרוחניים ומבוע ההרגש ושרש העצבים, והרחם לקיים הזרע, וכן שאר אברי הגוף ואשר יעלם ממנו מתועלתם יותר ממה שנראה לנו. וכמו כן תראינה פעולות הטבע בתוך הגוף למתבונן בהם, בהגיע המזון אליו כחלקן אותו על כל חלק מחלקי הגוף, ויראה מסימני החכמה מה שיורזו אותו להודות לבוראו ולשבחו עליהם, כמו שאמר דוד ע"ה (שם לה) כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך. והוא שהמאכל הולך אל הבטן אל תעלה מוכנת על קו ישר, אין בה עקום ולא עוות והוא הושט, אח"כ טוחן אותו הבטן יותר מן הפחינה שטחנו

קטנה. על סדר ודלוג, מדבר בסדר וידע להשמש מותריו דברים, קצת המוחשים מקצתם, מנדול בין מוחש למוחש. ונקיותם, מל' נקי יהיה לביתו, ופ' עסק כרשות עלמס, ומתחיל עם הקודם, מתוך ממשס ומגור. מאורעיה, מקרים. זו אחר זו, ולא כולן בפעם אחת. ענינו, שכל מורכב מקוב ורע, וסוף עדי"כ ואלהים עשה שייראו מלפניו. ללעוס, לטחון ולסדק (Kauen). והאסטומכא, סקינס (Magen). לבשל, לעכל (Verdauen). לזקק המזון, מנאר לסקן. והסמפונות, קניס חלולים. לסבלם, לקבל אותם זמן מה. העצבים, סס מיני גידים (Flechten), ועיי' מורה נבוכים ח"ג פ' ל"ב. ואשר יעלם כו' יותר וכו', אשר לא ידענו רבו יתר מאד מאשר ידענו ונראה לנו. שיורזו אותו, שיעורר לנו. תעלה, כריכס (Kanal). הושט, סקינס (?)

אותו השנים בתחלה, ואח"כ ישלחנו אל הכבד בגידים דקים
 נוגעים בינתיים הושמו כמסננת למזון שלא יגיע ממנו שום דבר עבה
 אל הכבד ויהפכתו לדם, ויחלקהו על הגוף וישלחתהו אל כל חלקיו
 בתעלות מוכנות לזה בתעלות המוכנות למים, וישלח מה שנשאר
 מן הפסולת אל תעלות הוכנו להם, מה שהוא מן הזורה האדומה
 הולך אל כים הזורה, ומה שהוא מן הזורה השחורה הולך אל
 הטחול, ומה שהוא מן הליחה והרוטב הולך אל הריאה, ומה
 שהוא מהמציית הדם ילך אל השלפוחית. התבונן אחי בחכמת
 הבורא בהרכבת גופך, ושמו אלה האברים בו במקומותם לסבול
 הפסולות ההם, שלא תתפשטנה (ס"א תתפכנה) בגוף ותחלינה
 אותו. ואח"כ התבונן בתכונת כלי הקול ומוצאי הדבור, הקנה
 נבוב (ס"א לכנב) להוצאת הקול, והלשון והשפתים והשנים לחתוך
 האותיות והטעמים. ובאלה האברים תועלות אחרות, האויר הולך
 אל הריאה בקנה, והלשון לטעום בו המטעמים ויש בו עם זה
 עזר להעביר המאכל והמשתה, והשנים ללעיס המאכל, והשפתים
 לעבב המשתה כדי שיהא הנצוק ממנו בשעור ובכונה, וכן בשאר
 האיברים תועלת מקצתם ידועות ומקצתם אינם ידועות לנו. ואח"כ
 התבונן אחי בכחות הארבעה שהמה בגוף ומעשיהם בו, הכח
 המושך הוא המקבל המאכל והמגיעו אל האצטומכא, והכח
 המחזיק הוא המעכב המאכל בו עד שיעשה בו הטבע מעשהו,
 והכח המבשל הוא המבשל אותו מוציא הוד שבו ומפרידו מן
 הפסולת הבלתי נאות ומשלח אותו אל הגוף, והכח
 הדוחה הוא הדוחה הפסולת הנותרת אחר שיקח הכח המבשל
 צרכו מן המזון. ראה היאך תופקדו אלה הכחות על הגוף לשמש
 אותו במה שיש בו תקנתו, והוא כחצר המלך שיש בו עבדים
 ונציבים פקידים על ביתו, אחר מהם עומד לצרכי העבדים ולהגיעם
 אל גזבר המלך, ופקיד שני לקבל מה שיביא הראשון ולאצור
 אותו בבית עד שיוכן ויתוקן, ופקיד שלישי להכין מה שנאצר
 ולהקנו ולזמנו ולחלקו על העבדים, ופקיד רביעי לכבד מה שיש
 בבית מן הזבל והלכלוך להוציאם ממנו :

אחר כך חשוב בכחות הנפש ומקומותם מתועלת האדם, כמחשבת
 והזכרון והשכחה והבושת והשכל והדבור, תראה אם יחסר
 לאדם מאלה המדות הזכרון לכדו היאך יהיה ענינו, וכמה תספר
 יבא לו בכל עניניו כשאנינו זוכר מה שיש לו ומה שיש עליו,
 ומה שלקח ומה שנתן ומה שראה ומה ששמע ומה שאמר לו,
 ולא יזכור מי שהטיב לו ומי שהרע לו ומי שהועילו ומי שהזיקו :

כמסננת, כנרה דקס משער ענ (Seihe). האדומה, וי"ג הירוקה.
 השלפוחית, היא כים השקן (Urinblase). ותחלינה, מל' חולס.
 נבוב, חלול. להעביר המאכל, הנלעס ולהחיותו אל הוד הגרון.
 המשתה, המשקה. הנצוק מומנו, הנשפך מן המשקה. לכבד, לטאטא
 ולנקות. ומקומותם, תעודתם למה שנתחדו.

ועוד שאיננו יודע הדרך אם דרך בה פעמים רבות, ולא יזכור חכמה אם יהגה בה כל ימיו, ולא יועילנו נסיון ולא ישקול דבר במה שעבר ועל מה שעתיד להיות במה שיהיה, אך הוא קרוב להתפשט מן האנושות. ומתועלות השכחה כי לולי השכחה לא היה נשאר האדם מבלי עצב, ולא היה טורדו ממנו שום דבר משמחת עולם, ולא היה נהנה במה שמשמח אותו כשהוא זוכר פגעי העולם, ולא היה מקוה מנוחה ממוקנא ולא התעלם ממולך, הלא תראה איך הושם באדם הזכרון והשכחה והמה מתחלפים ושונים זה מזה, והושם לו בכל אחד מהם מינים מן התועלות. ואח"כ חשוב במדת הבושת אשר יחד בה האדם, מה גדלה מעלתה ורבה תועלתה ותקנתה! ולולי היא לא היו מאכסנים אכסנאי ולא מקיימים דבר ולא ממלאים משאל, ולא גומלים חסד ומתרחקים מן הרע בשום דבר, עד כי דברים רבים מדברי התורה עושים בעבור הבושת, כי רוב מבני אדם לא היו מכבדים את אבותם לולי הבושת כל שכן זולתם, ולא היה משיבין אבדה ולא נמניעין מעבירה, כי כל אשר יעשה מכל אלה הדברים המוגנים שזכרנו, אינו עושה אותם אלא לאחר שיפשוט כסות הבושת מעליו, כמו שאמר הכתוב (ירמיהו ו) גם בוש לא יבושו גם הכלם לא ידעו, ואומר (ספיה ג) ולא יודע עול בושת. ומן התימה הגדול שהוטבע האדם על הבושת מב"א, בעבור מה שזכרנו מתועלותיו בה ויותר ממה שזכרנו, ולא הוטבע על הבושת מבוראו המשקף עליו תמיד? כדי שלא יהי' מוכרח על עבודתו אותו ויחלש חיוב תגמולו עליה. אבל אנחנו חייבין להתבושש מן הבורא מדרך הבחינה, ובידיעת מה שאנו חייבין מעבודתו ודעתנו השקפתו על נגלותינו וגסרותינו, כמו שאמר הכתוב (יחזקאל לו) בוש והכלמו מדרכיכם בית ישראל. אך רב טוב האלהים עלינו בשכל ובהכרה אשר בהם יחדנו משאר בע"ח, אין תועלתם לנו נעלמת ממנו בהנהגת גופנו והסדרת תנועותינו, מבלעדי מי שפקדם ממנו לפגע שאירע את מוחו. אך המדות אשר נגיע אליהן בשכל רבות מאד. מהן שבו נדע שיש לנו בורא חכם קיים אחד קדמון יכול, לא יבילהו זמן ולא מקום, נעלה ממדות הברואים והתרוכס ממחשבות הנמצאים, החום והחנן ומטיב לא ידמה אל דבר ולא יתדמה אליו דבר, וגם

אם דרך בה, אע"פ שדרך בה וכו'. ולא ישקול וכו', לא ישפוט מן העבר על הסוף. ועל מה וכו' במה שיהיה, ומן הכוס לא ישפוט על העמיד, או פי' נחזה דבר שיסיה. קרוב להתפשט וכו', כמעט שיחל מלנוש. ממוקנא, כל"ל וכן הוא בדפוס מנוטבא שי"ט. ולא התעלם ממולך, ל' וימלך לבי, ור"ל שלא היה חדל מדאוג כל ימיו. יחד בה, שמיחד ונגדל בה האדם משאר ב"ח. ומן התימה וכו' ולא הוטבע וכו', ר"ל לכאורה יסלא כי הוטבע שיהנוש אדם מאדם ולא יבוש מבוראו וכו'? תשובתו נלדו כדי שלא יהיה מוכרח וכו' שלא לשלול ממנו הכחירה וימעט שזכרו חס הוא מוכרח. מבלעדי מי שפקדם ממנו, חזן מני שחסרו

מהם שאנחנו מבינים בו החכמה והיכולת והרחמים המקויימים בעולם, וחיוב עבודתו לאשר יאות לו ובעבור טובתו הכוללת והמיוחדת. ובשכל יאמן אצלנו ספר תורת האלהים הנאמנה הנתונה למושה נביאו ע"ה, ומפני שכל האדם והכרתו הוא בא לידי חשבון ומדקדק עליו בוראו ית', ומי שפקד שכלו מסתלקות מעליו המעלות האנושיות כלן והמצות והגמול והעונש. וממעלות השכל שבו ישיג האדם כל מושגיו המוחשיים והמושכלים, ובו יראה מה שנעלם מחושיו הגשמיים מן הנראות, כנסיעת הצל ומעשה הטפה האחת מן המים בצור החלמיש, ובו יבדיל בין האמת והשקר ובין היתר והחסר והטוב והרע והמשובח והמגונה, ובין הראוי והאפשר והנמנע, ובו יעביר שאר מיני חיים בתועלותיו והנאותיו, ויכיר מקומות הכוכבים, ויעמוד על מרחקיהם ותנועות גלגליהם, ויבין הערכים וההקשות שבחכמת השעור וצורות המופת אשר בחכמת הדבר ושאר החכמות והמלאכות שיארך זכרם. וכן שאר כל מדות האדם כאשר תבחנם המצאם בתכלית התקנה והתועלת לו כאשר זכרנו בשכל. ואח"כ חשוב במה שהטיב בו האלהים לאדם בדבור והסדרת הדברים אשר יליין בהן על מה שיש בנפשו במצפוננו ויבין בהן עניני זולתו, ותלשון קולמוס הלב ושליח המצפון, ולולי הדבור לא היה לאדם צוות בהבירו והיה כבהמה, ובדבור יראה היתרון בין בני אדם, ובו תהיה ברית כרותה ביניהם ובין האלהים ועבדיו. ובדבור ישוב האדם מומעוותיו ויבקש כפרת עוונותיו, והוא הראיה על חשיבות האדם וגריעתו. וכבר נאמר כי האדם הלב והלשון ובו השלמת גדר האדם, ר"ל הדבור, כי גדר האדם חי מדבר מת, ובו נבדל מן הבהמות. ואח"כ חשוב במעלות אותיות המכתב

לו ע"י מקרה ופגע וכו'. לידי חשבון, ועליו להשכיל לסיק ויקבל גמול מעשיו. מן הנראות, אע"פ שנראות. כנסיעת הצל, תנועת הכל לא נראה בחוש הראות, וכן מעשה הטפה האחת וכו', שיוצאת טפה טפה על האור ונרוב סינוס יקב מהם האור מעבר אל עבר ואין כח הראות להבחין כמות הטפטופ של כל טפה, כ"א מושג מן השכל. היתר והחסר, בשלימות איזה דבר. המשובח והמגונה, שלא יתכן לומר עליו טוב ורע כמוהו כ"א בשני המקומות ורובם רק מחד הסכמה. הראוי, סודאי ומחוייב. יעביר, ירדה גם ויכנס. בתועלותיו והנאותיו, כשור לעול וחמור למשא וסלאן וסבקר למאכל ומלכוש. מקומות הכוכבים, באיזה גלגל. על מרחקיהם, מהארץ ורוחק זה מה. ותנועות גלגליהם, במסירות ואיחור ולאיוס לד. הערכים, ערך מספר אל מספר בתשנן. וההקשות, ערך מדה אל מדה במידה, וקטנט מוחכמת השעור. וצורות המופת, אופני הסקסים אשר בחכמת הסגיון. בשכל, מוסב עילי ר"ל כאשר תבחן כל שאר המדות בשכל המלאש בתכלית וכו'. יליין, ימלין מחשבות לבו לזולתו. צוות, חכור וריעות. היתרון, בין איש לרעהו. ברית כרותה וכו', באלה ושכועס בין כ"א זה עש זה וכן וכו'. ישוב, יתודע וכו'. והוא

והכתיבה, אשר בהמה מוכרים מעשי העוברים והנמצאים ועניניהם לבאים אחריהם, ומגיעים דבריהם אל מי שאינו נמצא עמהם, ויודעים דברי הרחוקים מהם ועניני קרוביהם אשר בארץ אחרת, שאפשר שבהגיעם אליהם חיי רוחם והצלתם מרעתם ושחיתותם. וכו' תתקיימה החכמות בספרים, ויתחברו הענינים המפורזים בלבבות, ובו כותבין מה שיש ביניהם מעניני משא ומתן וסחורה והלואה וקנין ונשואין וגירושין, והענין רב מהשלים. ומהשלמת הטובה על האדם שהוכן לו כף ואצבעות לתקן בהן הרושם והמכתב והרקמה וקדיחת האש ושאר המעשים והמלאכות הדקות, מבלעדי שאר מיני החיים מפני שאינם צריכין להם. ואומר כי אין אבר שזכרתו תועלתו שאין סימני החכמה נראים בהרכבתו ותכונתו וחבורו למי שמתבונן בהם, ועדותם הזקה וראייתם גלויה על חמלת הבורא עלינו, וכבר באר גלינוס בכמה ספרים תועלות האברים באר הישב, ואלו היינו מכונים לבאר את זה באבר אחד לבדו, היינו יוצאים בדברים מגבול הדרך הקצרה. ובמה שהבאנו די להעיר מי שיוורה הבורא דרך הצלתו בע"ה:

אך הבחינה בשאר מיני החיים והנהגתם ומחיתם, איננה נעלמת ממני שמסתכל בהן ומתבונן סימני החכמה מהם, וע"כ שונים אותם הספרים בזכרם פליאות הבורא ית', כמו שאמר לאיוב (סימן לת) מי יכין לעורב צידו כי ילדיו אל אל ישועו, ואמר (תהלים קטו) נותן לבהמה לחמה לבני עורב אשר יקראו, והרבה כאלה. וכן כשהוא מעיין במרוצת הגלגלים החלוקים בתנועות משתנות והמאורים החלוקים לסדר ענין הכל, בהם יראה מסימני היכולת והחכמה מה שלא תכילוה מחשבת אדם וילאה לספרם בלשון, כמו שאמר דוד ע"ה (שם יט) השמים מספרים כבוד אל ומעשה ידיו מגיד הרקיע, ושאר המזמור, ואמר (שם ח) כי אראה שמיך מעשה אצבעותיך ירח וככבים אשר כוננתה. ומן המופלא שבמה שנופלת עליו עין האדם מבריאות הבורא יתברך הגדולות, השמים, כי בכל מקום שהוא עומד מן הארץ יראה חצי הגלגל הסובב את הארץ, וכשמסתכל בו האדם ע"ד הבחינה, יראה כי הבורא אותו בחפצו אין תכלית ליכולתו וחכמתו וגדלו. כי כאשר אנחנו רואים מומעשי בנין בני אדם הקדמונים מאומה, נתמה על

הראיה וכו', ע"י הדבור ניכר מעלתו וערכו. ובו נבדל, ר"ל רק ע"י הדבור לכד הוא נבדל מן הסמיות, ואולם נחיים וזוה הוא משוקף עמם. והכתיבה, קשור סמלות וסלשון. חיי רוחם, הלוי נוס. שחיתותם, ששחתם. רב מהשלים, רבו מספר כל תועלותיו. וקדיחת האש, לכוזא אש ע"י כרזל עשות וזר תלמיש, וס"א לא גרסי לכו כלל. שאינם צריכין להם, א"ל למלאכות אלה ע"כ לא נתנו להם כף ואצבעות. דרך הצלתו, להנצל ממכשול בשום לב על דרכיו. שונים וכו', נשנים פעמים רבות. ענין הכל, כלליית הנריאס. השמים, הוא השמים, וי"ג הגדלת

יכלתם לעשות כמוהו, ויורנו על הזקת גופם ויקרת נפשם לעשותם מבצר חזק לעצמם, וכאשר יגדל בעינינו זה המעט המזער והמעשה הנבזה הזה שאינו מוסיף על מעשינו אלא מעט, כמה אנו חייבין שתגדל המיהתנו על בורא שמים וארץ וכל אשר בהם, מבלי יגיעה וטורה ולא ליאות ועמל מאין דבר ולא על דבר אלא ברצונו וחפצו, כמו שנאמר (שם לג) בדבר ה' שמים נעשו וברוח פיו כל צבאם. ומן הטובות על האדם כי כל אשר תסתכל בסימני החכמה בברואים, תמצא עם מזה שהן מעידים בו לבורא מן האלהות ומן האחדות, אינם נמלטים להיות בס לאדם אופני תועלת וכונת תקנה, אלא שקצתם גלויים וקצתם נעלמים, ומחס האור והחושך כי תועלות האור נגלות ונראות אינם נעלמות, אך החושך תועלתו נעלמות, מפני שבני אדם משתוממים בו ונפסקים מעשיהם ותנועותם בבואו, ולולי חשכת הלילה היו גופי רוב בעלי חיים כלים בהתמדת יגיעתם ועמלם ואורך תנועתם, ובלילה יבדל קצת הזמן מקצתו, ובו יודעו הזמנים שאינם יודעים ואורך ימי החיים וקצרותם. ואלו היה הענין תולך המיד על צורה אחת, לא היתה מצות הלוויה בזמן כשבתות וכמועדים וכצומות, ולא היה בין בני אדם מועד לעת קצוב, ולא היו יודעין רוב הידיעות התלויות בזמן, ולא היה נגמר בשול המאכל בכטן אחד מבעלי חיים כראוי. ומפני שהיה האדם צריך לאור בלילה לעשות בו קצת מעשיו ולהיות בו צוות לחולה, העמיד לו הבורא במקומו מאור האש, להשתמש בו הלילה בכל עת שירצה ויכבהו בכל עת שירצה. ומן התימה שיהיה מראה השמים מן הכוכבים המחוזקים את עור העינים שהוא נוטה אל השחור, ומכחו המיוחד לו שהוא מקבץ אור העינים ומחזקו, ואם היה מראהו לכן היה מזיק לעיני בעלי החיים ומחלישם, וכן שאר החכמה בשאר הבריאות:

ומרב טוב האלהים על האדם ששם מוראו על שאר החיים המזויקים, כמו שנאמר (כרלמית ט) ומוראכם וחתכם יהיה על כל הית הארץ וגו'. כדי שיהיה התינוק בטוח מן החתול והעכבר והדומה לו, וכשהאדם מת איננו בטוח מהן, כמו שארז"ל (כ"ר פרש"י לד) תינוק בן יומנו חי אינו צריך לשמרו מן העכברים, עוג מלך הבשן מת צריך לשמרו מן העכברים, שנ' ומוראכם וחתכם יהיה על כל הית וגו'. וממה שראוי לך להבין מכל הבריאות העליונים והתחתונים מקטנם ועד גדולם, הענין הנעלה אשר בו סדר הכל והשלמות ואיננו מושג בחושים הגשמיים, והיא התנועה הדבקה לכל מחובר ואין חוש מהחושים הגשמיים משיג אותה. אך השכל משיג אותה באמצעות הנע אשר ישיגוהו החושים, ולולי התנועה לא היתה

השמים, ור"ל גדול כמות השמים. ויקרת נפשם, לעשות להם שם לזר אחרון. משתוממים, נשמתים וכו', ועכ"ז רבו תועלתו כמו שמבאר וסוף. צוות, ריעות כנ"ל. וחתכם, דרשו רז"ל כמו וחייתכם, ור"ל בעוד נשמתו

נגמרה הוית שום דבר מן הנמצאות ולא הפסדם. ואמר אחד מן הפילוסופים רוב הטבעים עם התנועה. וכשתבין סוד התנועה ותשכיל ענין אמתתה ורוחניותה, ותדע כי היא מפלאי החכמה האלהית ותכיר רוב המלת הבורא על ברואיו, אז יתברר לך כי כל התנועותך נקשרות בחפץ הבורא יתברך והנהגתו ורצונו, הקטנה והגדולה שבהם והגלויה והנסתרת, חוץ ממה ששם ברשותך מבחירת הטוב והרע. וכאשר יתברר לך זה תפקוד עצמך בכל תנועה שתנוע, וזכור הקשר אשר קשרך הבורא בו, והתבושש מומנו תמיד ותירא אותו, ותמסר לדינו ורצה בגזרותיו, תגיע אל רצונו ותהיה אחריתך לטוב, כמו ש הכתוב (תהלים לב) ובוטח בה' חסד יסובבנו. וממה שראוי לך לבחון בו מעניני העולם שתסתכל תמיד באחרית הדברים שהם מתקשים עלינו ומזדמנים לנו, והראה בהם פליאה גדולה כי הרבה דברים באים על כרחנו ושבה אחריתם ובהפך. וכבר נאמר כי חבורה אחת מעוברי דרכים לנה אצל כותל אחד, ובא כלב והשתין על אחד מהם ונעור וקם לרחוץ עצמו מן השתן וכשהרחיק מחבריו נפל הכותל עליהם ומתו וניצל הוא, והרבה פעמים יקרה כזה והפכו. ומן הגדול שבדברים שראוי לך לבחון בהם כלילת מתנות האלהים לבעלי היום וצמח האדמה בגשמים בעת הצורך אליהם וירידתם בעתם, כמו שאמר הכתוב (ירמיה יד) היש בהבלי הגוים מגשימים ואם השמים יתנו רביבים הלא אהה הוא ה' אלהינו ונקוה לך כי אהה עשית את כל אלה, ואמר (שם ה) ולא אמרו בלבבם נירא נא את ה' אלהינו הנותן גשם יורה ומלקוש בעתו שבועות חקות קציר ישמר לנו. ותמצא הכתוב מגדיל ענינים מאד באמרו (חזק ה) עושה גדולות ואין חקר נפלאות עד אין מספר, הנותן מטר על פני ארץ ושולח מים על פני חוצות, לשום שפלים למרום וקודרים שגבו ישע. ומן התימה בסבת המזונות מן הזרעים כי גרגיר א' מוציא אלף ויותר כשינצל מן הפגעים, וכבר נאמר כי ימצא בגרגיר אחד של חטה שלש מאות שבלים ובכל שבלת יותר מעשרים גרגרים, ונמצא אילנות גדולים אשר יהיה שרשם גרגיר אחד וגדול אחר על התקשה אשר זכרתי מן הכפל. ישתבה החכם

בו אז מוראו וכו' על כל חית וכו'. הנע, התנועה והסנוי. רוב הטבעים, טמא חי ומדבר, כי הדומם והוא הארץ לעולם עומדת ולא הנוע ממקומה לפי דעתה. ורוחניותה, כל המעשה היא מנד הרוחניות שבמתנועע וק"ל. נקשרות בחפץ וכו', כי הוא המניע הראשון. חוץ ממה ששם וכו', לבד הכחירה בסור מרע ועשה טוב, כי לולי כן אין מקום לשכר ועונש. תפקוד, תבחן ותבחון. קשרך הבורא בו, שאתה קשור לרצונו יתברך וחשבו והנהגתו כו'. ותמסר לדינו וכו', לקבל באהבה כל הכה עליך, כי כל מה דעמיד רחמנא לטוב עמיד. מתקשים עלינו, קשים לסבול. על כרחנו, קלא כראוננו. ושבה אחריתם, ואחריתם אך טוב וחסד. כלילת וכו', מתנה וטובה כוללת גם לנע"ח גם לנמת האדמה. וגדול אחר,

החונן המסבב להיות הרברים הגדולים מן הקטנה והחלושה שבסכות, כאשר אמר הכתוב (שמואל א' ב') ולו נתכנו עלילות. אך הטרפים המיוחדים לאישי מיני החיים רבו מספר, והחכם כאשר יתבייגן בהם ויבין סבותם יכיר חכמת מחשבת הבורא ית' בהם, ועליהם אמר דוד (תהלים קד) כלם אליך ישברון לתת אכלם בעתו, תתן להם ילקוטון תפתח ירך ישבעון טוב, ואמר (שם קמ"ט) פותח את ירך ומשביע לכל חי רצון. ואני עתיד לבאר הענין הזה יותר בשער הבטחון בע"ה:

והגדולה שבטובות שהיטיב בהם הבורא לאדם ותרמיה ההזקה עליו, התורה הנהיגה למשה נביאו ע"ה והראות האותות על ידו, ושנות המנהגים והטבעים והראות המופתים הנוראים כדי להאמין בבורא יתברך ובנביאו, כמו שאמר (שמות יד) וירא ישראל את היד הגדולה אשר עשה ה' במצרים ויראו העם את ה' ויאמינו בה' ובמשה עבדו, ואמר (דברים ד) אתה הראת לדעת כי ה' הוא האלהים אין עוד מלבדו, ואמר (שם) מן השמים השמיעך את קולו ליסרך ועל הארץ הראך את אשו הגדולה ודבריו שמעת מתוך האש. ואם יבקש אדם בזמן הזה לראות מה שהוא דומה לענינים ההם, יביט בעין האמת עמדתו בין האומות מעת הגלות וסדור עניניו ביניהם, עם מה שאנו בלתי מסכימים עמהם בסתר ובגלוי והם יודעים בזה, כמו שהבטיחנו יוצרנו ית' (ויקרא כו) ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים וגו', ואמר עזרא (נבי' י) כי עבדים אנחנו ובעבודתנו לא עזבנו אלהינו, ונאמר (תהלים קכד) לולי ה' שהיה לנו יאמר נא ישראל בקום עלינו אדם, ושאר המזמור. ואני עתיד להרחיב בשער קבלת עבוד' האלהי' בזכרון רב טוב האלהים עלינו בתורתו אשר נתן לנו מה שיש בו די בע"ה. וממה שראוי לתת אל לבך ולבחון בו הסכמת ב"א והתחברות לבותם עם רוב התחלקות מדותם, למנות עליהם איש מהם ומקבלין עבודתו ושומעין בקולו במה שהוא מצוה ומזהיר אותם ויראים אותו, והוא שומר אותם וחומל עליהם ודן בצדק ביניהם ומנהיגם על מה שיש בו תקנת כלם, כדי שלא יתקלקלו עניניהם ולא יוכל האויב להם. ואלו היה כ"א מבני אדם חושש לעצמו ולדחות מעליו, לא היו מסכימים על בנין מגדל ולא חומת והיו עניניהם מופקרים. ועכ"ז שהמושל בהם שומר חקי התורות ומנהיגם במשפטים צדיקים ובדרכים טובים וישרים והוא משרת לתורה ושומר

למחיס אחרים זולת המושל ואילנות. על ההקשה, על הדמיון הנזכר בגרגור אחד שנכפל הכנס מהלך. עמדתו, ל' קיום כמו ויבלת עמוד. עם רוב התחלקות וכו', אע"פ שנחלקו ונפרדו נמדוהיה לרוב. חושש לעצמו ולדחות מעליו, אלו לא דאג כ"א רק לתועלת עצמו ומשתדל לדחות רק זק עמו. מופקרים, חסרים מל' ולא נפקד ממנו איש, וי"ג מופקרים, ס' עוזבים אל הספקר, וסענין א'. ועכ"ז שהמושל בהם וכו', ר"ל ועל כל זה גם המושל גם שומר חקי התורות ועל פיהם מנכסל ומנהיגם וכו'.

מנהג הצדק ובהם תכון ממשלתו ותתמיד ממלכתו, כמו שאמר
 (משנ' כ) חסד ואמת יצרו מלך, ואמרו רז"ל (לכות פ"ג נ"ו) הוי
 מתפלל בשלומה של מלכות שאלמלא מוראה איש את רעהו היים
 בלעו. ומה שצריך לך לבחון בו להבין סימני החכמה העליונה והידי
 הטובה ממנו, הוא הסכמות בני אדם על המקח ועל המומכר בזהב
 ובכסף והשתדלם להרבות מהם בחמלת הבורא עליהם שיהיה בהם
 תקון ענינם, ואם לא יעשה להם הפיץ בנפשם, כי כל מי שימצאהו
 רעב או צמא מחסרו, המזון והמים לא יועילהו רובם ולא ימלא מחסורו,
 וכן אם ימצאהו באחד מאבריו כאב לא ירפא בזהב ובכסף, והרבה
 משתמשים בשאר המוצאים במיני הרפואות ומעט שמשתמשים בזהב
 וכסף. ומפלאי סימני החכמה בהם שהם הרבה אצל קצת ב"א מצד
 שאינם ריקים מהם והם מעט אצל רובם, ואלו היה הרבה אצל כלם
 לא היו מגיעים בהם אל חפיץ. ומהם מעט מצד והרבה מצד, וכן הם
 יקרים מצד ונמכרים מצד מפני שאין תועלת בעצמם, וזה מן המחשבה
 המעולה אשר בחכמה העליונה. ואחר כך עיין בדברים אשר
 בהם קיום הגופות והשארים על ענינם וגבולם עד קצם, המצאם
 כרב ובמעט כפי רוב הצורך אליהם. וכל אשר יהי' הצורך אליו
 גדול יהיה מזומן ונמצא, וכל מה שאפשר לעמוד בלעדו ולהתעכב
 זולתו, תהי' מציאותו יותר קשה והודמנותו מעוטה. והרמיון בזה
 האויר הנשאף מפני שא"ל לעמוד בלעדיו שעה אחת בשום פנים,
 המציאו הבורא יתב' בעולם והזמינו הזמנה שאינה נמנעת משום
 אדם באיזה מקום שיהיה ובכל עת וזמן. ומפני שהצורך גם כן
 למים, אלא שהם יכולים לעמוד בלעדיהם יותר ממה שיכולים
 לעמוד בלתי האויר, שלחם הבורא על פני הארץ וקבעם במקום
 מיוחד שהולכים בעלי חיים אליו איננו נמנע מהם אלא שאינם
 בכל מקום כאויר, ומביאים אותם בדמים לקצת בני אדם מה שאין
 כן באויר, והם מזומנים לקצת החיים יותר מקצתם, והאויר שזה
 במציאותו והשגתו לכלם תמיד על ענין אחד. ומפני שהצורך גם
 כן אל המאכל אלא שאפשר לעמוד בזולתו ולמצוא תמורתו יותר
 ממה שאפשר באויר וכמים הרבה, היתה השגתו יותר קשה
 ומציאותו יותר יקרה מן המים, אלא שהוא עכ"ז נמצא הרבה
 ואיננו נמנע כלל מב"א. וכן אודות המלבושים מן העורות והצמר

תקון ענינם, לתקן עסקיהם. הפיץ בנפשם, ח"ע"ס שאין כזהב וכסף תועלת
 לאדם מלד ענמם. ומעט שמשתמשים וכו', רק לנעט רפואות משתמשים
 כזהב וכסף. שאינם רקים מהם, הנמאץ להם תדיר. מעט אצל רובם,
 רוב העם עניים ודלים. לא היו מגיעים וכו'. לא היו מקנינים מחסורם
 כי אין מוכר, או שלא היה נחשב בעיניהם כלום. מעט מצד וכו', מעט
 מלד הכמות וסרנס מלד התועלות. יקרים, מלד תועלתם. ונמכרים,
 נכזים. שלחם, נתנס. לעמוד בזולתו, קלת זמן. ולמצוא תמורתו,
 למלא מקום מאכל זה נאחר וכן ננגדים להנן.

והצמחים יש מהם תמורה יותר מן המאכל והשגרה יותר מעושה אלא לאחר זמן, מפני שיוכל אדם לעמוד זולתם ולהסתפק מהם במעט בזמן ארוך יותר ממה שיוכל במוזן. אבל האבנים היקרות והזהב והכסף ושאר מיני המוצאים נספגי שזיה הצורך אליהם בעצמם מעט והועלתם יותר רחוקה אלא מצד ההסכמת עליהם, לא נמצא מהם אצל המון בני אדם מה שנמצא מן המאכל אצל אחד מהם, וזה בעבור העילה אשר זרנו שיוכל אדם לעמוד זולתם. ישתבח הבורא החכם החומל והמרחם על עבדיו אשר עינו עליהם לטובה בכל מה שיש בו הקנתם אין אלוה מבלעדיו, כמו שאמר ליונה (נסימן ד) אתה חסת על הקיקיון אשר לא עמלת בו ולא גדלתו וגו' ואני לא אחוס על נינה העיר הנדולה וגו', ואמר דוד ע"ה (תכלוס קמה) טוב ה' לכל ורחמיו על כל מעשיו :

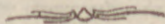
פרק ו אך מפסדי הבחינה והרברים התלויים בה, אומר כי כל הרברים המפסידים את היחוד אשר הקדמנו זכרם בשער הראשון כלם מפסידים הבחינה, והשלשה פנים אשר הקדמנו זכרם בתחלת השער הזה גם הם מפסידים. ומהם הגאית בטובות הבורא שיחשוב הכסיל הפתי כי הוא ראוי לתם וליותר מהם, ואיננו בוחן בטובות האלהים ולא יחייב את נפשו לשבת עליהם ולהידות לבורא, ובכמותו אמר החכם (מגלי טו) הועבת ה' כל גבה לב. אך הרברים התלויים בבחינה, מהם שיבי, האדם טובות האלהים עליו ושיקבל עבודתו בעבודה, ומהם שישב אל לבו המיד סימני חכמת הבורא, ולא יעמיד מחשוב בהם ומחקור עליהם בכל אשר יגיע אליו מן המוהשים והמושבלים, ואיננו פוסק מראות סימן חדש בכל יום, כמו שאמר דוד ע"ה (תכלוס יט) יום ליום יביע אומר. ומה שראי לך לדעתו בעת קריאתך מה שהעירוהיך עליו בשער הזה כי היא מעט מהרבה, ממה שהגיע אליו בבינתך מסודי החכמה שנגלו לך בבור לבבך וזכית נפישך. ובאשר הגיע מזה עד התכלית אשר ביבלתך, ראוי לך לדעת כי כל מה שעמדת עליו מחכמת הבורא ויכלתו בעה"ז איננו נחשב למאומה לנגד יכלתו וחכמתו, כי אין נראה אלא מה שהצורך אליו בעבור האדם בלבד, לא כפי הגעת יכלתו כי אין לה קץ. וראוי שיהיה בלבך מיראתו וגודל יכלתו כפיה, לא כפי מה שתבין ממנו בלבד. אך דמה עצמך בעולם אל ילד שיוולד בבור מאמר המלך, וחמל עליו המלך וצוה לו בכל הטוב לו וכל הצריך לתקנתו, עד שגדל והשכיר ואיננו יודע מאומה הוין מן הבור ומה שיש בו, וחיה שליח המלך בא אליו הדיר בכל מה שצריך לו מנר ומאכל ומשתה וכסות, והודיעו כי היא עבד המלך וכי הבור וכל אשר בו וכל אשר יביא

והצמחים, כפשתן וקנבוס וזמר גפן. לאחר זמן, כי יש מקומות בלא מוצא תמיד לניחה. החכמה, חשיבות וערכה זכר אל זכר אינו מנר עלמה כ"א מנר הסמנת כ"א. — ולא יעמוד, לא יספיק. כפיהו, כפי יכלתו. וצוה לו, טוס בעמדתו.

אליו מן המזון של מלך הוא, והייבו להידות לו ולשבהו, ואמר
אני מטבח בעל הבור הזה אשר לקחני לעבר לו וירדני בכל
טובותיו ושם עינו ולבו עלי, אמר לו השליח אל האמר כן פן
תחטא, כי אין הבור הזה לבדו כמשלת המלך, כי ברחבי ארצותיו
מכפלי הבור הזה מה שלא יספר מרוב, וכו' אין אתה לברך
עבדו כי עבדיו רבו מספר, וכן מה שהגיע אליך מטיבותיו וחסדיו
אינם נחשבים למאימה לנגד טובותיו על זולתך, וכן השגרתו עליך
איננה נחשבת לנגד השגרתו על זולתך, ואמר הנער אינני יודע
מה שזכרת, אך הבינותי מדבר המלך כפי מה שראיתי טובה
וממשלתו בלבד, אזר לו השליח אמור אני מטבח המלך העליון
אשר אין קץ למלכותו ולא תכלית לטובתו וחסדו, ואני כלא השוב
בין רובי חיליו ועיניי איננו כלום לפי גודל יכולתו. והבין הנער
מענין המלך מה שלא היה מבין, וגדלה מעלתו בנפשו ונכנסה
אימתו בלבו ותגדל בעיניו טובתו ומה שהגיע אליו ממנו משני
גודל מעלתו ומעוט חשיבות הנער במלכותו ויגדלו מתנותיו
אצלו. ואתה אחי שים לבך אל הדמיון הזה כשתשכל בגלגל
הסובב את הארץ, כי אין אנו מבינים מה שיש בבקעה קטנה מן
הארץ כ"ש בכולה וכ"ש מה שיש אחרי הגלגל. התבונן אדוני
המשל הזה ובחון אותו והבן מענין הבורא יתב' כפיתו, ויגדל
בעיניך מה שחננך מטיבו וחסדו אשר שם עליך עינו לטיבה בכלל
בריותיו, והבט אל ספרו ומצותיו וחקיו בעין הגדולה, והעבר על
מחשבתך רוב המרא והגדולה אשר המצא בלבך, למי שהמצא
ידו מן הטוב יותר ממך מ"א, כי כפי יתרון מעלתו על מעלתך
ומעוט צרכו אליך תהיה גדולתו וטיבתו אצלך. וכן תהיה למצותיו
ואזהרותיו מעלה בלבך כפי זה והשתדלך ומרחק בעיניו, בין
התבונן המצא בע"ה. והאלה"ס ישימנו מאישי עזרתו הנבירים
עניני טובתו ברחמי וחסדיו אמר :

וירדני, וכו'. וחד חזתי לנשיני לי ככל וכו'. כלא, כפן. בנין
הגדולה, כפן מעלת. למי שהמצא ירו וכו' מבני אדם, רע לני
מבני אדם שחזלא ידו מן סגון וסר מען.

בשלם השער השני, אל ה' אפרא ויעניי.

השער השלישי

בבואר אופני חיוב קבלת עבודת האלהים יתברך .

זה פתח הספר

אמר המחבר מפני שבארנו במה שעבר חייב יהוד האלהים בלב
שלם ואופני בחינת טובותיו על האדם, התחייבנו לזכור
אח"כ מה שהאדם חייב לנהוג בו כשיתברר אצלו, והוא קבול
עבודת האלהים כפי אשר יהייהו השכל למטיב על מי שהטיב לו.
וראוי להקדים בפתחת השער הזה באור אופני הטובות וחיובי
ההודאה עליהם מב"א קצתם לקצתם, ונעלה מזה אל מה שאנו
חייבין בו לבוא ית' מן השבת וההודאה על רוב חסדו וגודל טובו
עלינו. ונאמר כי מן הירוע אצלנו כי כל מטיב אלינו אנו חייבין
להודות לו כפי כונתו להועיל לנו, ואם יקצר במעשהו לדבר
שיקרהו ימנעהו מהטיב אלינו, הודאתו חובה עלינו כיון שנהביר
לנו כי דעתו עלינו לטוב וכי כונתו להועיל לנו. ואם הגיע לנו
שום טובה על ידי מי שלא כיון בה אלינו, יסתלק מעלינו חיובי
ההודאה לו ואין אנו חייבין בה. וכאשר נתבונן בטובות בני אדם
קצתם על קצתם, אינן יוצאות מאחד מחמשה פנים (ס"א מניס):
האחד טובת האב על הבן, והשני טובת האדון על עבדו, והשלישי
טובת העשיר על הרש כדי לקבל שכר שמים, והרביעי טובת
בני אדם קצתם לקצתם לקנות השם והכבוד ולגמול העולם,
והחמישי טובת החזק על החלש בעבור חמלתו עליו, ושהוא
כואב על עניו. וצריך שנעיין עתה בכונת כל אשר ספרנו אם
אינה תלויה בדבר כ"א לתועלת מי שמטיבין אליהם אם לא. ותחלתם
טובת האב על בנו, ומן הירוע כי הוא מכוין לתועלת עצמו בו,
כי הבן נהח מהאב עם עוצם תקותו (ס"א תסקמו) בו, והלא הראה
כי הוא מרגיש עליו יותר מגופו במאכלו ובמישתתו ובכסותו
ולדחות כל נזק מעליו, ונקל בעיניו סבל הטורח והגיעה בעד
מנוחתו, עם מה שהוטבעו עליו האבות מן הרחמים והחמלה על
בניהם, ועכ"ז חייבה להם התורה והשכל על הבן העבודה והכבוד
והיראה כמו שאמר הכתוב (ויקרא יט) איש אמו ואביו תיראו,

כשיתברר אצלו, סיהוד וכחתינה כנ"ל. למטיב על מי שהטיב לו,
חיוב העבודה למטיב המועיל על מי שקיבל טעונות. מב"א
קצתם לקצתם, כשנ"א מקנלים טונס זס מוס. אלינו, כמו לנו. ואם,
ואע"פ. לדבר, מפני דבר. כפי כונתו, כי הכוונה הוא סעיקר. ולגמול
העולם, לקבל גמול אז טונס אחרת נענור זס. כואב, מטעם. נהח.

(משלי ה) שמע בני מוסר אביך ואל תטוש תורת אמוך, ואמר (מלאכי
 ה) בן יכבד אב ועבד אדוניו, ואם האב מוכרח זה בדרך הטבע
 והטובה לאל והוא שליח בה בלבד. אבל טובת האדון על עבדו
 ידוע כי הוא מכוון להקן ממונו בממונו עם צרכו לעבודתו, והוא
 אינו מכוון בזה כי אם תועלת עצמו, ועבדו כבר חייבו הבורא ית'
 בעבודתו והודאתו, כמו שאמר בן יכבד אב ועבד אדוניו. אבל
 טובת העשיר על הרש לקבל שכר שמים, הוא כסוחר שהוא קונה
 הנאה גדולה קיימת יגיע אליה אחר זמן, בטובה קטנה ואבודה
 ונכזית יתננה מיד, ולא נתכוון אלא לפאר נפשו באחריתו,
 בטובה שהפקידה האלהים בידו לתתה למי שיהיה ראוי לה. ומן
 הירוע כי ראוי להודות אותו ולשבחו אע"פ שהיתה כונתו לפאר
 את נפשו באחריתו, ועבדו נתחייבה לו ההודאה, כמו שאמר איוב
 (כסיון טו) ברכת אובד עלי הבא, ועוד אמר (קס לה) אם לא
 ברכוני חלציו ומנו כבשי יתחמם. אבל טובת בני אדם קצתם אל
 קצתם בעבור אהבת השבח והכבוד וגמול העולם, הוא כמי שאוצר
 דבר אצל חברו או מפקיד אצלו. ממון מפני יראתו שיצטרך לאחר
 זמן, אע"פ שכונתו לתועלת עצמו בהטיבו לזולתו כמו שאמרנו
 חייב לו השבח וההודאה עליה, כמו שאמר החכם (משלי יט) רבים
 יחלו פני נדיב וכל הרע לאיש מהן, ואמר (קס יח) מתן אדם
 ירחיב לו וזלפני גדולים ינחנו. אך טובת החוטא על העני הכואב
 לו, הוא מכוון בה לדחות צער מעל עצמו אשר מצאחו מעגמת
 גפשו וכאבו למי שהמל עליו, והוא כמי שמרפא כאב שמצאחו
 בטובת ה' עליו ואיננו נשאר מבלתי שבח, כמו שאמר איוב
 (כסיון לה) אם תראה אובד מבלתי לבוש ואין כסות לאביון, אם לא
 ברכוני חלציו ומנו כבשי יתחמם. וכבר נראה ממה שתקדמנו כי
 כונת כל מטיב לזולתו מבני אדם היא לתועלת עצמו תחלה ולקנות
 קשות נאה לעה"ז או לעה"ב, או לדחות צער מעל נפשו, או
 לתקנת ממונו. ואין כל זה מונע משבתם והודאתם וכיראה
 ומאהבה אותם ומהשיב להם גמולם, אע"פ שהטובה ההיא שאולה
 בידם והם מוכרחים להטיב בה כאשר זכרנו, וטובתם אינה תמידית
 ולא נדיבותם נמשכת, וחסידותם מעורבת עם כונת תועלת נפשם
 או לדחות החיזק ממנה. א"כ כמה האדם חייב מן העבודה והשבח
 וההודאה לבורא הטוב והמטיב בה אשר אין תכלית לטובתו, אך
 היא מתמדת וגמשכת מבלתי כונת תועלת ולא דחיית נזק, רק
 נדבה וחסד כוונתו על כל הנודברים :

וממה שראוי לעמוד עליו כי כל מטיב לזולתו מבני אדם מכל חמינים
 אשר זכרנו, אין לו יתרון על מי שמטיב לו אלא במקרה
 חלק. ואם האב וכו', ואע"פ שכלל מוכרח לזה נטע ועיקר הטובה לאל
 ית' שטעניו עד"ז. להקן ממונו בממונו, לשרות ולחוסף על ממונו
 ע"י האמון שקטנו. עם צרכו, לנד לרכו וכו', או על ידי לרכו לעצמם
 כעבד. לפאר. לקטט. בהקשתו, כערכו ודמיונו. ועוללתו, ל' עולל

מן המקרים, אבל באנושיותם (ס"ח נישותם) ועצמם הם נמשלים
 וקרובים זה לזה בעצם ובדמות ובחבורם ובצלמם וטבעיהם וברוב
 מקריהם, ועב"ז הייב מי שמטיב לו מן העבודה למטיב מה
 שספרנו. ואם היינו חושבים כי מי אשר מטיבין לו בתכלית
 החסרון והזריעות ובהרכבתו וחבורו ודמותו, היה הייב בעבודה
 יותר; וכן כאשר נחשוב כי המטיב בטיבה טוב ושלם מכל נמצא,
 ומי שמטיבין לו גרוע מכל נמצא וחלוש מכל נברא, השכל
 מחייב בתוספת העבודה למטיב עד אין תכלית. וכאשר נבחן על
 ההקשה הזאת דבר הבורא ית' וב"א בשכלנו נמצא הבורא יתברך
 נעלה ונשא ומרום על כל נמצא וכל מושג בהרגשה ובשכל,
 כפי אשר התבאר בשער הראשון מן הספר הזה. וכן נמצא האדם
 בהקשתו אצל שאר מיני החיים שאינם מדברים חסר וחלוש מכלם.
 וידאז לך זה בג' ענינים. אחד כמה בענין גדולו ועוללותו, כי
 נמצא שאר מיני החיים הזקים ממנו ויכולים לסבול הצער יותר
 ולנשא את עצמם, ואינם מטריחים אבותם בגדולם כאדם. והענין
 השני כשנעיין כמה שיש תוך גוף האדם מן הלכלוכים והטנופים, ומה
 שנראה עליו מחוץ כמה שהוא קרוב כמה כשהוא נמנע מן הרחיצה
 והנקיות ימים רבים וכן כאשר ימות, כי זוהמתו יותר כבדה מכל
 זיהמת כל נבלות שאר ב"ח, וצואתו יותר מוסחת מצואת שאר
 בעלי חיים וכן שאר טנופיו. והענין השלישי מה שהוא נראה
 מחולשת תחבולותיו כשיחסר כח הדבר אשר נתן בו הבורא בו
 יתרון על שאר החיים שאינם מדברים למאורע שיארע במוחו,
 כי בעת ההיא יהיה נעוה ונתעה משאר ב"ח, ואפשר שישחית
 עצמו בשחיתו' ובתמותה, ונמצא רוב ב"ח שיש להם מן ההכרה
 בדרכי טובותם ותחבולת בהשגת מזונותם, מה שמקצרים רבים
 מן המשכילים שבבני אדם מכמותה, כ"ש מי שיקד שכלו מהם.
 וכאשר נעמוד במחשבותינו על גדולת הבורא ית' ועיצם יכלתו
 וחכמתו ועשרו, ונשתכל בחלישות האדם וחסרונו ושאינו מגיע
 אל השלמות ורוב צרכו ורישו לדבר שימלא מחסורו, ונבחן רוב
 טובות הבורא יתברך וחסדו עליו, ושבראזו כמו שבראהו מן
 החסרון בעצמו והוא רש וצריך אל מה שיש בו תקנתו ולא יגיע
 אליו כי אם ביגיעת נפשו, וזה מחמלת הבורא עליו כדי שיכיר
 את עצמו ויבחן בכל עניניו וידבק בעבודת האל על כל פנים,
 ויקבל על זה גמול העולם הבא אשר לו נברא, כמו שהקדמנו מן
 הרבד' בשער השני מן הספר הזה, כמה האדם חייב לו ית' מן
 העבודה והיראה והשבח וההודאה והתמירת התהלה, עם ברור
 חיוב כל אשר הקדמנו מן שבח ב"א והודאת קצתם לקצתם! ואם

ויזק. ולנשא א"ע, שסולמס תיפק נלי עז אחר. כח הרבר, כשכל
 נעיה, מכלכל. בשחיתות ובתמיתת, יתמל נצאז או ימית א"ע.
 ותחבולה וכו' מכמותה, כזו שנראז לצכל מעשה קורי העכניש ודנש
 סדגריס ורכס ז"ו. ורישו, ועניוהו, כמו שבראהו, נתמנת סתמרו

יש איש סכל שחולק בחיוב כל זה לבורא ית' על האדם, כשהוא מכחין ומתבונן בענין הזה ומודה באמת על עצמו, הלא יעור הישן ויקיץ מהתעלם ויבחין הסמיל וישכיל המשכיל בירור חיוב קבלת עבודת האלהי' עם בירור הראיות ופרסים העדים ואמות המופת' , וכמו שאמר הנביא ע"ה למו שהתעלם מעיין בקבלת עבודת האלהים ית' (דברים לב) הלו' תגמלו זאת עם נבל ולא חכם, א"כ כבר נתברר חיוב קבלת עבודת האלהים על בני אדם מצד התמדת טובותיו עליו. וצריך שנבאר מענין השער הזה עשרה ענינים, אחד מהם התערה על העבודה והלקיה. והשני בצורך המביא אל כל חלק מוחלקיה. והשלישי בגדר העבודה והלקיה ומעלותיה. והרביעי בצורת ההערה התוריה והלקיה ומעלות אנשים בידיעת ספר התורה והבנת ענינו. והחמישי בצורת ההערה השכלית ולהורות עליה על דרך השאלה והתשובה. והששי במיני הייבו העבודה כפי מיני הטובות ומחלקותיה, והשביעי בבאור הפחות מה שחייב בו מי שמטיבין לו בטובה מן הטובות למטיב בה. והשמיני במחלוקת החכמים בהכרח ובצדק והדעת הקרובה אל האמת מן הדעות בזה. והתשיעי בספור סוד יצירת המין האנושי בעולם הזה בדרך קצרה. והעשירי בספור דרך השמוש בכל מדה בימדותינו במקומה :

פרק א אמר המחבר אך הצורך אל ההערה על עבודת ה' והלקיה הוא, מפני שהאדם חייב בעבודת ה' יתב' מדרך השכל וההכרה, ויש בין עת הראות הטובות על האדם ובין עת שישכיל ויכיר מה שהוא חייב עליהם מן העבודה זמן ארוך, היתה הערת האדם על מה שחייב בו מן המעשים ואמונות הלבבות אשר בהם תשלם לו העבודה לאל יתב' חובה, כדי שלא ישאר בלי דת עד שיגמר שכלו. וההערה על שני ענינים: אחד מהם הקוץ בשכל נטוע בהכרת האדם נוצר עליו בשרש בריאתו ותולדתו. והשני קנוי בדרך השמע, והיא התורה אשר יגיענה הנביא אל בני אדם להורותם דרך העבודה אשר הם חייבין בה לבורא יתברך :

פרק ב אך הצורך המביא אל כל חלק מוחלקי ההערה הוא, מפני שההערה התקועה בשכל נחלשת מג' פנים, ההחייבנו לחזקה בהערה התוריה. והאחד מהג' פנים הוא משני שנברא האדם מדברים שונים זה מזה ומטבעים מתגברים זה ע"ז ומעצמים זה הפך זה והם נפשו וגופו, ונטע הבורא יתברך כנפשו מדות וכחות יכסוף בהם לדברים, כאשר יתנהג במ האדם יגדל בהם גופו ויתחזק על ישוב העולם הזה, וישאר המין האנושי על ענינו ואם יפסדו אישיו, והמדה הזאת היא התאוה להתאוות הגופיות, והיא כוללת כל מיני החי הגדל. והרכיב הבורא יתברך

דוקא. — עת הראות וכו', הוא מ"ס כולנו. השמע, מדרך הקבלה. — יכסוף, יחלוה. ואם יפסדו, ואצ"ל שיפסדו.

בנפש האדם עוד מדות וכחות, יכסוף בהם כאשר ישתמש בהם למאוס בעמידתו בעה"ז ויחפוץ להפרד מימנו והיא החכמה (ס"א ססכרס) השלמה. ומפני שהיו ההנאות הגופיות קודמות אל נפש האדם כמעוריו, וצוותו בהם מתחלת ענינו חזק וגדול ונחוץ במ יותר, הגבירה מדת התאווה על שאר מדותיו, עד שגברה על השכל שנוצר עליו האדם וטחה מראות עינו ואבדו סימני חמודותיו, והוצרך האדם בעבור זה לדברים שהם חוץ לו לעמוד בהם כנגד מדתו המגונה והיא התאווה להנאות הבהמיות, ולהחיות בהם סימני מדתו המשובחת והוא השכל, והדברים ההם עניני התורה אשר הורה בהם האל ברואיו דרך עבודתו על ידי שלוחיו ונביאיו ע"ה. והשני שהשכל הוא עצם רוחני נגזר מן העולם העליון הרוחני והוא נכרי בעולם הגופים העבים, והתאווה אשר באדם מחוברת מכחות הטבע ומוג היסודות, והיא בעולם יסודה ומעין שרשה מושכים אליה המאכלים כח ומחזקים אותה ההנאות הגופיות, והשכל מפני שהוא נכרי אין לו מחזק ולא חבר והכל כנגדו, ומן הדין היה שיחלש ונצטרך לדבר שידחה בו מעליו גובר התאווה ושיחזקהו עליה, והיתה התורה רפואה לחלי כזה מחלי הנפשות ומדוי חמודות, וע"כ המצא התורה מזהרת מהרבה מאכלים ולבושים ובעילות וקנינים ומעשים שהם מחזקים כח התאווה, וכן הוא כמצווה מה שהוא עומד כנגדה מהדברים שהם הפכה, והם התפלה והצום והצדקות וגמילות חסדים ולהחיות בהם סימני השכל ולהועיל האדם במ בעה"ז ובעה"ב, כמו שאמר דוד (תהלים קיט) גר לרגלי דבריך ואור ללתיבתי, ואמר (משלי ז) כי נר מצות ותורה אור, ונאמר (קבלת ז) וראיתי אני שיש יתרון לחכמה מן הסכלות כיתרון האור מן החשך. והג' כי התאווה שמשתמשים בה תדיר במזון הגוף לא תרפה מהעבודה לילה ויום, והשכל אין משתמשים בו אלא במה שהוא מופיק לתאווה. ומן הידוע שהכלים שמשתמשים בהם תמיד ע"ד הטבע מוסיף תקונם ומתחזקים מעשיהם, וכאשר ימעט שמושם יפסדו ויחלישו מעשיהם. והדין נותן שתחזק התאווה מפני שמשתמשים בה תדיר, ויחלש השכל מפני מעוט השמוש בו ותנהגתו על מה שהוטבע עליו, והצריך הדוחק למציאות ענין שאין משתמשים באמתתו מאברי האדם ותאוותיו הבהמיות מאומה, אבל משתמשים בה בשכל הנצל מגובר התאוות עליו, היא התורה אשר בהשתמש השכל בה יחזק ויוד ויזהיר, וידחה מעל האדם הסכלות הגוברת על נפשו המונעת אותו מראות הדברים על אמתתם, ומנהיגים על מכוניהם, כמו שאמר (תהלים יט) תורת ה' המימה משיבת נפש, עדות ה' נאמנה מחכימת פתי, פקודי ה' ישירים משמחי לב, מצות ה' ברה מאירת עינים. והתחייבה מאשר

וצוותו, וחזרו. ונחוץ במ, ממכר זרית לרדוף אחריהם. וטחה נסתמם העבים הגסים. כנגדו, מתנגד לו. ומדוי, לאחי. מופיק, ממלח. ויך, ל' זך וללול.

זכרנו הערת האדם בדרך התורה הכוללת המצות השכליות והשמעיות, לעלות בהם אל העבודה אשר האדם חייב בה מדרך הראיה השכלית, אשר היא תכלית הענין המכוון בו בבריאת המין האנושי בעולם הזה:

פרק ג אך גדר העבודה ובאור חלקיה ומעלות כל חלק מחלקיה, הוא שגדר העבודה כניעת מו שמטיבין לו למטיב בטובה שיגמלוהו על טובתו כפי יכלתו. והכניעה נחלקת לשני חלקים האחד כניעת רהות ויחול והכרח וחוקה, והשני כניעת חובה ודין לגדל ולרוכס למי שנכנעין לו. אך החלק הראשון הוא הכניעה לאל שתהיה מצד ההערה הקנייה אשר זכרנו, שחיובה מדרך הגמול והעונש בעה"ז ובעה"ב. אבל החלק השני הוא הכניעה אשר תהיה מצד ההערה התקועה בשכל, והנוצרה בטבע האדם בהקשר נפשו עם גופו. ושתי הכניעות משובחות מביאות אל דרך ההצלחה בעולם המנוחה, אלא שאחת מהנה גורמת לחברתה, ומעלה שעולים ממנה אליהם, והיא הערת התורה. והכניעה שתהיה מחמת הערת השכל ודרך הראיה קרובה אל האלהים ורצויה יותר לשבעה פנים: — אחד מהם שהעבודה שתהיה מהערת התורה אפשר שיהיה האדם מכוין בה לשם שמים, ואפשר שיהיה כונתו לחנופה ולשבח בני אדם וכבודם בעבודה, כי שרשה מוסד על התוחלת והרהות, אך העבודה שתוא מצד הערת השכל לא תהיה כי אם מיוחדת לשם שמים, לא יתערב בה שום חונף ולא זיוף מצד שיתפאר בה, כי אינה מיוסדת על תוחלת ולא רהות, אך היא מצד החכמה והידיעה במה שהנברא חייב לבורא מן העבודה. — והשני כי העבודה שהיא מהערת התורה לא תהיה אלא אחר היחול בגמול והרהות בעונש, ואשר תהיה מהערת השכל לא תהיה כ"א לנדיבות הנפש ורצונה להשתדל בכל יכלתה בעבודת אלהיה לשמו אחר ידיעה והבנה, כי הנפש לא תתנדב במה שיש לה אלא אחר שיתברר לה שהתמורה עודפת עליו, והוא רצות האל אותה. — והשלישי כי העבודה שהיא מן התורה בלבד יהיה הנראה ממנה על האברים מן המעשים הטובים, יותר ממה שהוא צפון בלב מעבודת האלהים, והעבודה שהיא מן השכל הצפון בלב, כפלים ממה שנראה ממנה על האברים והם חובות הלבבות. — והרביעי כי העבודה שהיא מן התורה כמבוא אל העבודה אשר מן השכל, והיא כגרגיר הזרוע והתורה לה כעבודה לאדמה וחרישתה ונקותה, והעזר שהוא מן האלהים כמטר המשקה אותה, ומה שהיא מוציאה ומצמחת במה שיתקיים בלבבות מעבודת האלהים לשמו לא ליחול ולא לרהות, כמו שתזוהר חז"ל

השמעיות, המקובלות. — רהות, פחד. וחוקה, נרדף לככרה. זיוף, שקר. לא תתנדב, למת מס שיש לס אלה וכו'. והעזר וכו' כמטר, ע"ד שאמרו רז"ל סנה' לטסר מסייעין אותו.

עליו (אבות פ"א ג') אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס וכו' ויהי מורא שמים עליכם. — והחמישי כי מצות התורה יש הכלית למספרן והן מגיעות עד סך ידוע והוא תרי"ג מצות, אך מצות השכל כמעט שאין להם הכלית, כי בכל יום יוסיף האדם בהן, וכל אשר הוסיף חברתו ויבין טובות האלהים ועוצם יכולתו ומלכותו יוסיף להכניע לו ולהשפל לפניו, וע"כ אהה רואה דוד ע"ה מהחנן אל האלהים להעיר אותו עליהם ולהסיר מסך הסכלות מעל עיניו, כמו שאמר (תהלים קט) גל עיני ואביטתה נפלאות מתורתך, הורני ה' דרך הקדך וגו', הדריכני בנתיב מצותך וגו', הט לבי אל עדותיך וגו', ואומר (סס) לכל הכלה ראיתי קץ רחבה מצותך מאד, ר"ל כי כל מה שאנו חייבים מעבודתך על התמדת טובותיך אין קץ לו כופני שאין קץ לאופני טובותיך עלי. וכבר נאמר על קצת הפרושים שהיו כל ימיהם בתשובה, מפני שהיו מחדשים בכל יום השיבה בעבור תוספת חברתם בגדולת האלהים בכל יום, וקצורם במה שהם חייבים לו מן העבודה בשעבר, כמו שאמר דוד ע"ה (סס יט) יום ליום יביע אומר וגו', ואמר (סס קט) פלגי מים ירדו עיני על לא שמרו תורתך. והששי כי העבודה שהיא מן התורה היא ביכולת האדם כשהוא מכוין בה ומזדמן אליה איננה נמועת מומבקשה, אך העבודה שהיא מן השכל לא תגמר לאדם אלא בכח גדול ועזר מאת האלהים יתב' כי יכולת האדם קצרה מהשיגה, וע"כ אתה רואה דוד ע"ה משיב המיד התחנה לאל לעזרו עליה באשרי תמימי דרך. — והשביעי כי העבודה כשהיא מן התורה בלבד אין אדם בוטה בעצמו שלא יכשל בה, כי כח התאוה אורב לה ומצפה והעותה שהוא מתעלם ממנה, אבל העבודה שהיא מהערת השכל בטוח הוא מהכשל בה ומחטא, כי הנפש אינה נמשכת אליה אלא לאחר המית תאות הגופות והגברת השכל עליה ושמישו בה כחפצו ורצונו. וע"כ היא עבודה מובטחת מהכשל בה ובעלה שמור מן החטא, כמו שאמר הכתוב (משלי יג) לא יאונה לצדיק כל און: אך מעלות התורה צריך שאבאר מהם שיזדמן לי. ואומר כי הענינים המצריכים להערת התורה ג"כ הם שבעה: — אחד מהם כי האדם מחובר (פ"א מורכב) מנפש וגוף, ובמודותיו מה שיביאחו להתמכר להנאות ולשקוע בתאוות הבהמיות ולנתק קשר השכל מעליו, ויש בו מדות שיביאחו למאוס בעולם ולהניח ישובו, מפני התהפכות עניניו בו והתמדת הפגעים והיגונות עליו, ולנסות אל עולם השכל העליון. ושתי העצות אינם משובחות, מפני שהאחת מביאתם להפסדת סדר העולם, והשנייה מביאתם להפסדת עניני האדם בעולם הזה וכבא. ומחמלת הכורא יתברך ועוצם טובתו על האדם, שחננו מה שיהקן בו ענינו ויכוננו בו דרכיו בשני העולמים בכדר אמצעי בין השכל והתאוה, והיא התורה

ומזדמן, מנחן נששו להשיגה. המית, סכניע. להתמכר, למסור עצמו.

הנאמנה השומרת הצדק בגלוי ובנסתר שמרחקת האדם מתאוותיו בעה"ז ושומרת לו גמולו באחריתו, כמו שאמר הכתוב (משל ככ) **הש אונך ושמוע דברי חכמים וגו' כי נעים כי השומרם בבטנך וגו', להיות בה' מבטחך וגו' הלא כתבתי לך שלישים וגו' להודיעך קישט אמרי אמת להשיב אמרים אמת לשולחך.** — והשני כי הערת השכל איננה גוררת חיובי מעשה עבודת האלהים מתפלה וצום וצדקה ומעשר וגמול' ואין אדם מגיע בה לידעת גבולי העונשין אשר יתחייב בהן המקצר בעבודה, והוצרך למעמד וגבול בכל זה בדרך התורה והיראת הנבואה, כדי שיסדר לנו הענין המכין ממנו בהתקבצם והיא עבודת ה' יתברך כמו שנא' (קלת ג) והאלהים עשה שייראו מלפניו. — והשלישי כי ההערה השכלית איננה כיללת כל המצווים מפני קוצר מחשבת קצתם ויתרון הכרת קצתם על קצתם, וההערה התוריה כיללת כל מי שהגיע לתנאי הצווי על דרך שזה ואם הם חלוקים בהכנתם אותו, כמו שהקדמנו בסוף השער הראשון מן הספר הזה. ויש שיהי' האדם מוקצר בקצת עניניו ומוסיף בקצתם ומתחלפת הערת השכל בו כהתחלף הכרתו, וההערה התוריה אינה מתחלפת בעצמה, אבל צורתה צורה אחת לנער ולבחור ולישיש ולזקן ולמשכיל ולבסיל, ומתחלף המעשה שיהיה כחמתו בכל אשר זכרנו (ס"א נאשר ספרנו) כמו שאמר הספר בכלילת ההערה התוריה לכל העם (דברים לא) הקהל את העם האנשים והנשים והטף ודרך אשר בשעריך וגו', ואמר (קס) הקרא את התורה הזאת נגד כל ישראל באזניהם. — והרביעי כי מן הידוע כי עבודות ב"א חייבין בהן כפי מעלות הטובות עליהם, ובכל דור ודור מתהדשות סבות לעם זולתי עם אחר מביאות ליהדס בטובה מאת ה' יתברך, וצריך בעבודה שיהיהדו גם הם בתוספת עבודת הבורא מבלעדי שאר העמים. ואין דרך לדעת זה מצד השכל לבדו, כאשר בדר בנו בהוציאו אותנו מארץ מצרים ובקיעת ים סוף ומה שסמוך להם מן הטובות, אשר אין צורך לזכרם בעבור שהן ידועות ומפורסמות. ויהדנו הבורא ית' משאר האומות הקדמונים בעבודה חייבנו בה להודות לו, וייעד אותנו על קבלתה מהגמול בעה"ז ובבא מה שלא יסופר מרוב חסד וטובה ממנו ית'. וכל זה לא יתברר כי אם בתורה, כמו שאמר הכתוב (שמות יט) אתם ראיתם אשר עשיתי למצרים ואשא אתכם על כנפי נשרים ואביא אתכם אלי, ועתה אם שמוע השמעו בקולי ושמרתם את בריתי וגו', ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש וגו'. — והחמישי כי ההערה התוריה היא הקדמה ומבוא אל הערת השכל וראיה עליו, בעבור צורך האדם בנערותו אל הנוך והנהגה ולמוע האוותיו עד שיחזק ויכון שכלו, וכן הששים וקלי הדעת מן האנשים אינם נמשכים אחר הנהגת השכל מפני חלישות אימורו בהם וקשורו אותם,

כל המצווים, כל כ"א. ואם הם חלוקים, ואע"פ שסם חלוקים זכו'. ומתחלף, ל"ל וצמקס לו ולינו מתחלף. מוחמתה, מקמת זס. איסורו.

והצריך הרוחק להנהגה בינונית שיסבלוה ולא יבצר מהם לעמוד בה, וע"כ נוסדו התורות על קטבי היחול והרהות. ומי שאינו מקצר בחיובי העבודה, יהיה במדרג' החסיד' תזכים ויהיה ראוי לגמול העה"ז והבא, ומי שעולה ממנה אל העבודה שהיא מדרך הערת השכל, יגיע אל מדרגת הנביאים ובחירי עליון החסידים ויהיה גמולו בעולם הזה השמחה במתיקות עבודת ה', כמו שאמר הנביא (ירמיה סו) נמצאו דברין ואוכלם ויהי דברך לי לששון ולשמחת לבבי וגו', ואמר (תהלים סד) ישמח צדיק בה' וחסה בו ויתהללו כל ישרי לב, ואמר (קס ו) אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה. וגמולו לעולם הבא להגיע אל האור העליון אשר לא נוכל לספרו ולא לדמותו, כמו שאמר (זכריה ג) אם בדרכי תלך ואם את משמרתי השמור וגם אתה תדין את ביתי וגם תשמור את הצרי ונתתי לך מהלכים בין העומדים האלה, ואמר (תהלים לא) מה רב טובך אשר צפנת ליראיך פעלה לחוסים כך נגד ב"א, ואמר (ישעיה סד) עין לא ראתה אלהים זולתך יעשה למחכה לו. — והששי כי התורה כללה ענינים לא יוכל השכל (ס"ח סספר) לבאר אופני חיובם, והם המצות השמעיית וכללים משרשי השכליות. וזה היה בעבור שהיה העם שנתנה להם התורה בעת ההיא בענין גובר התאוות הבהמיות עליהן ונחלשו מדעם והמרתם מהבין הרבה מן השכליות, ונתנה בהם התורה בזה מנהג א' ושבו השכליות והשמעיית אצלם שוים בהערה עליהם. ומי ששכלו והכרתו חזקים יתעורר אליהם ויקבלם על עצמו לשני הפנים, ומי שנחלש שכלו מדרך חיובם יקבלם מצד התורה בלבד וינהג בהם מנהג השמעיית, והיתה בואת הקנת הכל כמו שאמר (משלי ג) דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום. — והשביעי כי התורה נגיע אליה במציעות אדם שיראו על ידו אותות ומופתים כל ב"א שוים בהם כיצד הרגשותם לא יוכלו לדחותם, ויהברר להם מה שהוא בא בו משם הכורא במופתים מורגשים ושכליים, וזאת תוספת על מה שהוטבעו אליו בשרש הכריאה והיצירה מן ההערה השכלית. ומי שיבחן טובות האלהים עליו אשר ישתנה בהן עם כל ב"א, יאמין בחיוב קבלת עבודת האלהים בכל מיני השכליות. וכשיבחן טובות הכורא עליו אשר יחד בהן עמו משאר העמים יאמין בחיובו במצות השמעיית מבלעדי שאר האומות הקדמונים, וכן כאשר יבחן טובות האלהים עליו אשר יחד בהן שכמו מבלעדי שבטי שאר עמו בכהונה ולויה, יאמין בחיובו במצות אשר יחד בהן האלהים שבטו, ועל כן תמצא תורות כהונה ארבעה ועשרים, כנגד ארבעה ועשרים טובות שהשיב בהם הכורא לכתובים והם כ"ד מהנהגות כהונה. ועל ההקשה הזאת כל מי שיחד האלהים אותו בטובה מבלעדי

חמונו. והצריך הרוחק, ומפני זה סוכרה. קטבי, שרפי. לשני הפנים, מלך התורה וסכלל יחד. הקנת הכל, מועלת סכלל. במציעות, אלמעות. תורות כהונה, עבודות המועלות על סכסכים.

שאר ב"א, צריך שיחייב את עצמו עבודה שיתיחד בה מבלעדיהם, עם השתדלו בעבודה הכוללת אותו עמהם כפי יכולתו והשגתו להודות ה' ית' על מה שיחדו בו מן הטוב, ויהיה גורם התמדתם ולהוסיף לו עליה ולגמול על עבודתו בבא, ולא יהיה כמי שנאמר בו (סוטה ז) וכסף הרבתי להם וזהב עשו לבעל. ומי שמקצר בעבודה על מה שיוחד בו מן הטובה, יגרום לו לקצר במה שיוחדת בו משפחתו, ואח"כ במה שיוחד בו עמו ויניח את התורה. וכיון שאינו מקבל את התורה אינו מקבל חיובי השכליות, וכשאינו מקבל מה שמחייבו השכל עם המצאו לו והתעורר עליו, יצא לו מהכוננת החי המדבר ויהיו הבהמות מבינות דרך תקנתם יותר מנונו, כמו שאמר (ישעיהו ה) ידע שור קונחו וחמור אבוס בעליו ישראל לא ידע עמי לא התבונן, והיה דרכו כדרך מי שנא' עליו (תהלים לו) כי רשעים יאבדו ואויבי ה' כיקר כרים כלו בעשן כלו :

פרק ד וראוי לנו לאבא צורת ההערה התורית וחלקי התורה ומעלות אנשי החכמה ותכונתם ואמונתם בה וקבלתם אותה. ואומר כי ההערה התורית היא חוץ מאלה האלהים על ידי איש מבני אדם במה שהוא טוב בעיניו מהם מעבודתו, לגמלם על קבלתה גמול בעוה"ז ובעוה"ב חסד וגדבה וטובה. והתורה חולקת מעשי ב"א לג' חלקים. צווי ואזהרה ומותר. והצווי מתחלק לב' חלקים. אחד מהם מצות הלבבות והם הדברים אשר יתכנו באמונת הלב, ביחוד האל והיות הלב שלם עמו ובשוח עליו והמסר אליו ורצות בגזרתו והאמן בכביאיו ובתורתו, וירוא אותו ושמוד מצותיו ובמהחשבה בפליאותיו והבחינה בשוכותיו והרבה כזה כמה שיארך ספורם, וכמה מצות הלבבות והאברים יחדיו, כיחוד הלשון עם הלב וקריאת ספר התורה ולמודו והתפלל והצום והצדקה והשכיתה מן המעשים בשבתות ובמועדים ועשות סוכה ולולב וציצית והדומה לזה. והאזהרה מתחלקת גם כן לשני חלקים, אחד מהם חובת הלבבות והשני חובת האברים. והאזהרה שבחובות הלבבות כשתוף עם הכורא בסתר ובחונף ואהבת עשות מה שהזהיר האל מלעשותו. והגאווה והגובה והגאון וכזות בני אדם ולעוג לנביאים ולדברים הכאים מהאלהים על לשונם, ומאוס בשוב ואנשיו ומצוא קורת רוח במרעים והקנאה והחמדה ואהבת הרע לב"א, והתקצף על גזרות הכורא והרבה כזה. אך חובות האברים המותר מהם השתוף עם הכורא בגלוי ושבעת שקר והכזב והרכילות ואכילת האסור והבעילות האסורות ושפיכות דמים והרבה כזה. והמותר מתחלק לג' חלקים, די הספוק והרבוץ והקצור. ודי הספוק הוא מה שא"א לאדם לעמוד בלעדיו בתקנת גופו

בבא, כעו"כ. ויניח, ועונן. — טוב בעיניו מהם, מה סוף דורש מסס, וי"מ דקאי על סניף וסנוחר יתח. ומותר, הרשות לפ"א להתנסח כס כלאנו. כשתוף וכו' ובחונף, מנזלר כשער סיחוד כספו. מלעשותו, לנלתי עשוקו. במרעים, אנשים רעים.

והנהנת עניניו, כמו המזון במאכל ובמשהה והמלבוש ובמכסה, והדבור מה שהוא צריך אליו בכדר עניניו ופעולותיו וכהוררתו והשתמשו בכל מיני הנועותיו, ושיקה מהם כדי הספוק והנבינת אשר בהם יכון ענינו, כמו שאמר הכתוב (תהלים קי"ג) טוב איש הזנן ומלווה יכלכל דבריו במשפט. והחלק השני שהיא הרבוי, והוא עבור גבול די הספוק אל התיספות אינר אין צורך בהם לאדם, כמו הרבוי מן המאכל והמשהה, וכבר הזהיר ממנו החכם באמרו (מכילי כ"ג) אל התי בסוכאי יין בזוללי בשר למו, וכן שיפליג להתקשט במלבושים ומרהיב במשכנים ללא דורק, ומותרי הדברים אשר איננו בוטח שלא יכשל בהן, כמו שאמר החכם (שם י) ברב דברים לא יהיה פשע, ורב הבעילות ובו אמר (שם כ"ט) ורועה זונות יאבד הון, ואמר (שם ל"א) אל התן לנשים דילך, ואמר במלך (דנריס י"ז) ולא ירבה לו נשים, והשהדלות ברוב הקנין וקבוץ הממונ ובה נאמר (מכילי כ"ג) אל תיגע יהעשיר מבינתך הדל, ואמר במלך (דנריס י"ז) וכסף וזהב לא ירבה לו מאד, וכל מה שזכרנו בהקנת הגופות והנאורם טיגונה באדרונה, מפני שמביא האדם אל מה שהזהיר הכורא ממנו ואכר אותו. והחלק השלישי מן הכותר הוא הקצור, והוא שלא יגיע האדם אל גדר די הספוק במאכל ובמשהה ובמלבוש ובדבור בעסק בצרכי המזון והדומה לזה. וזה יהלק לשני חלקים, שיהיה הסידות או לענין העולם. ומה שיש ממנו להסידות ולהתקרב בו אל ה' על דרך הפרישות הוא משובח ויש עליו גבול, כמו שאמר החכם (קבלת ז') לב חכמים בבית אבל ולב כסילים בבית עימה. ומה שיש ממנו לענין העולם והוא להזהיר ממנו (ס"א ממנו) או לשבח אותו שהוא פורש מן המותר ומסתפק מן העוים בפרות כמזונות זה מגונה, מפני שהוא יוצא מנהיב הבהינה והוא הוכיס את גופו וזה מפני רוב אהבתו בעולם, ואמר קצת החכמים מי שפורש מן העולם לאהבת העולם כמו שמכבה האש בהבן. אבל הדבור והשינה הקצור בהם משובח. הדבור מפני שהשתיקה אחריתה יותר טובה כמו שאמר החכם (שם ט') אל הבהל על פיך ולבך אל ימהר להוציא דבר לפני האלהים כי האלהים שמים ואתה על הארץ ע"כ יהיו דבריך מעטים, אבל השינה כמו שאמר (מכילי ו') מעט שנות מעט הנומות מעט הבוק ידים לשכב :

וכבר התבאר כמה שזכרנו שכל מעשי האדם אינם יוצאים מצווי ואזרתה ודי הספוק, כי כל מה שיוצא מגדר די הספוק או אל התוספות או אל החסרון, איננו נמלט מהשיג בצווי אם ית לשם שמים, או באזרתה אם לא יהיה לשם שמים. וכאשר נחקור על די הספוק להגיע מן העולם אל הכיוון, נמצאנו מצוות בו כמו שאמר בראשית היצירה (בראשית א') ויברך אותם אלהים ויאמר להם אלהים פרו ורבו ומלאו את הארץ וכבשוה, ואמר אחר

שיפליג, שירכס מאד ללא דורק, נאין ככרת.

כך הנה נתתי לכם את כל עשב זורע זרע אשר על פני כל הארץ, א"כ די הספוק במזון נכנס בשער הצווי, וכיון שהוא כן כבר התברר כי כל מעשי ב"א אינם יוצאים מן הצווי ואזהרה. באור זה כי כל העושה מעשה אם הוא מן הצוויים הוא מעשה טוב, ואם יניח מעשותו והיא יכול לעמוד בחובתו הוא מקצר, וכן מי שעושה דבר מן האזהרות הוא חוטא, ואם יניח מעשותו היא צדיק כשיניחנו בעבור יראת ה', כמו שאמר הכתיב (תהלים קיט) אף לא פעלו עולה בדרכיו הלכו. ואם יעשה מן המעשים המותרים ע"ד שוה ונכונה הוא צדיק, כאשר אמר (סס קיג) טוב איש חונן ומלואה יכלכל דבריו במשפט. ואם יהיה מרבה ועובר די הספוק הוא מקצר, מפני שהוא מביא למה שהזהיר ממנו האלהים, ואם יקצר מדי הספוק עם יכלתו עליו ותהיה כונתו ליסר נפשו בעבודת ה' ולמשול בהאווהו, כדי להתקרב אל האלהים או לפרוש מן העולם ולנטות אל העוה"ב, הוא צדיק ומעשהו טוב, ואם אינו לשם שמים, הוא מקצר ומעשהו מגונה :

והנה נחלקו מעשי ב"א אל טוב ואל רע, והמשכיל מי ששוקל את מעשיו קודם עשותם במשקל הזה ויבחן אותם במחשבתו הטובה וכן הכרתו, ויבחר בטוב מהם ויעזוב זולתו, כמו שאמר רוד ע"ה (סס קיט) חשבתי דרכי ואשיבה רגלי אל עדותיך, חשתי ולא התמהמתי לשמור מצותיך. והראיה על ברור מה שזכרנו מהמעשים הטובים והרעים, מה שאמר החכם (קבלת יג) כי את כל מעשה האלהים יביא במשפט על כל נעלם אם טוב ואם רע, והנה הכנים המעשים כלם הנה טוב ורע, והוא מה שזכרנו מענין המשובח והמגונה. וכבר התבאר כי מעשי ב"א יחלקו לשני חלקי התורה, ר"ל הצוויים והאזהרות לבר. ומפני שהיתה התורה מלות וענינים נחלקו ב"א בחכמת התורה על עשר מעלות. החלהם אנשים למדו ההומש והמקרא, והספיק להן בגירסת הפסוק מבלי הבנת ענין ואינם יודעים פ"י המלות ושמוש הלשון, והם בתכונת המור נושא ספרים. — והב' אנשים בקשו לברר קריאתם ולשמור התנועות, ושמו רוב השתדלותם בידיעות מקומות הנקוד, והם בעלי הנקוד והמסורת. — והג' אנשים ראו הסרן מי שקדם זכרם והשתדלו לדעת עלות הנקוד והטעמים, וחברו אליהם דעת שמוש הלשון ורקדוקו, ודעת השמות והפעלים והיכות הטעם והסמוך והנפרד, וספור העבר בלשון עתיד והצווי בלשון המקור, והשלם והחסר והנה והכפול והנראה והנסתר, והרוכז לזה. — והד' אנשים שהוסיפו על מה שהקדמנו זכרם בפירוש המלות המסופקות בספרי הקדש והנראה מן הפשט, וחקרו עם זה על

שמוש הלשון, נמין ומסר וכדומה. והיכות הטעם, הם המלות שא"י לא הם ולא פעל כ"א לקשור וחנור הענין. והסמוך וכו' והנראה והנסתר, הכל ידוע ומאחר נספרי סדקוק ואבמ"ל. ידיעת העובר, כנא ע"ד סעברס וסאלה.

דיעת העובר והאמיתי בלשון העברית, והשמות הדומים ושאינם דומים והנגזרים ושאינם נגזרים והזרים, וכן בתארים ובפעלים והדומה להם. — והה' אנשים שהוסיפו על מי שהקדמנו זכרם בדעת עניני ספרי הקדש ולהבין שרשיו ולהקור על העובר והאמיתי מענינו כגשמות הנזכרת בו, והם המפרשים ספרי האלהים כנראה ממנו ואין סומכים על הקבלה. — והששי אנשים סמכו על הקבלה הקדמונית שהיא המשנה, והגיעו לקצת היובי התורות והמצות והדינין מבלי עיון בתלמוד. — וה' אנשים שהוסיפו על כל מה שזכרנו בענין התלמוד והשהדלו בגרסות וקריאת הלכותיו, מבלי פרוק קושיותיו ופתח סתומותיו. — והח' אנשים לא הספיק להם מחכמת התורה מה שהספיק למי שקדם זכרו, עד שהטריחו את עצמם להבין דברי אנשי התלמוד ולהתיר ספיקותיו ולפתח סתומותיו לקנות בזה השם והתפארת, והם מתעלמים מחובת הלבבות ואינם מתעוררים למפסדי המעשים, כלו ימיהם בדיעת הענינים הנכרים מתולדות הדינין והור הקשה מפסקי הדינין וזכרו מחלוקת בעלי התלמוד בחדושין הנפולים בדינין, והתעלמו מעיון במה שאין להם רשות להתעלם ממנו מעניני נפשותם אשר הם חייבין לחקור עליו, מאמתת אותה הנביא ע"ה והקבלה ותנאיה אשר בהם תתברר, ומה שחייבנו בו הכורא מחבאת הראיות עליו בשכלנו ולעבדו בלב שלם, והרבה בזה ממה שאני עתיד לבאר מאשר יושג בדרך השכל בשער הזה. — והט' אנשים שהוגיעו נפשותם לדעת חובות הלבבות והאברים ומפסדי המעשה, והבינו פשט דברי הקדש ומצפוני ענינו, ועמדו על אמתת הקבלה מן הכתוב והמושכל, וסדרו הדינין וחלקו חובות המעשים כפי הראוי לעניני כל זמן, והתחלקות מדיני כל מקום, אחר שהבינו שרשי ספר התורה ונזתרו בהם והזהירו עליהם עם הפקת האמת בסתר ובגלוי ונסות עם האמת באשר הוא נוטה, והן בעלי הגמרא והגאונים הנוהגים מנהיגיהם אחריהם. — והעשירית אנשים שירשו חכמת התורה מהנביאים בכל פירושיה ותולדות שרשיה, והן אנשי כנה"ג ומי שקבל מהם מן התנאים והם בעלי המשניות והברייתות כמו שזכר במסכת אבות, משה קבל תורה מסיני ומסרה ליהושע ויהושע לזקנים וזקנים לנביאים ונביאים מסרוה לאנשי כנה"ג,

והשמות הדומים, יש שם א' למונחים שונים וזוה הנקרא שם משותף. ושאינם הדומים, יש שמות רבים למונח א' וזוה הנקרא שם נדרף. והנגזרים, שם הנגזר משם אחר או מפעל, כמו משכן מן שכן נזכר מן נצור וכדומה. והזרים, היוצאים מן סגלל חריס נדקדוק הלשון. כגשמות וכו', כענינים נשמיים המתואר גם שהיה, כמו וירא ה' וירד ה' וילך ה' וכדומה. מבלי עיון, ולא עסקו בתלמוד. והתחלקות מדיני כל מקום, לפי חלוקות המדינות והמקומות כמו שאמרנו רז"ל ה' לן וז' לכו וכדומה. הפקת, הסתכסכות ע"ס האמת.

ואנשי כנה"ג לשמעון הצדיק ושמעון הצדיק לאנטיגנוס ואנטיגנוס ליוסי בן יעזר ויוסף בן יוחנן איש ירושלים, והן מסרוה ליהושע בן פרחיה ונתאי הארבלי והם מסרוה ליהודה בן טבאי ולשמעון בן שטח והם מסרוה לשמעיה ואבטליון, ומהם לשמאי והלל ומהם לרבן יוחנן בן זכאי ורבן יוחנן בן זכאי לר"א ור' יהושע ור"ג ור"א בן ערך ור' יוסי הכהן ושמעון בן נתנאל, ומהם לרבי עקיבא ור' אלעזר בן עזריה ור' טרפון ורשב"ג, ומהם לר' מאיר ור' יהודה ור' יוסי ור' שמעון ור' יהודה הנשיא והוא רבינו הקדוש אשר קבץ עניני המשנה וסדרם וחלקם לפרקים וחברים. והוא עיקר כל הקבלה שסומכים עליו בתורתנו:

אך דעות אנשי התורה באמונתם וקבלת עבודת ה' יתברך הם על עשר מדרגות: תחלתם אנשים נשא אותם הסכלות גם גובר התאוות עליהם למאוס בתורה, וחשבו אותה כמנהגים שמנהיגים בהם הכסילים מפני גובר התאוה על שכלם ועובי טבעם, ואינם נכנסים תחת עול התורה ולא נמשכים בעבודות השכל מפני שהן חפצים בהפקר, ובכמותם אמר החכם (משלי יח) לא יחפוץ כסיל בתבונה כי אם בתגלות לבו. — והמדרגה השנית אנשים לא יוכלו לדחות האותות ולהכחיש המופתים אשר נראו על ידי הנביאים מפני פרסומם, אלא שנסתפקו באמתת התורה ואמרו דברים קרובים לדעת מי שהקדמנו זכרם שהאלהים רצה להורות את בריותיו דרך שיהקן בו ענינים בעוה"ז, והעיר הנביא להנהיגם כמה שצריך להם מן החקים ונתן לו אותות ומופתים לשמוע דבריו ולקבל חקיו, ואינם מאמינים בגמול ועונש. ואני רואה לבאר מה שיש עליהם מן התשובות בקצרה על דרך המניעות וההסכמה. על דרך המניעות, כי הבורא נעלה ומרומם לשנות מנהג למי שמכזב עליו ויאמר בשמו מה שלא אמרו ואם הוא מישר אותם בכזבו על אלהים, כי אין החזון הנראה אל הנביא יותר נפלא וקשה משנות המנהג לו. ועל דרך ההסכמה, אלו היה מתברר בראיה ברורה שהוא כן היה מן הדין להמשיך אחריו, כי אין הבורא ית' משנה מנהג ולא מראה מופת על ידי מי שאינו יודע הדרך הטובה והישרה, ומי שבחרהו הבורא יתברך להורות לנו הדרך הטובה והישרה ולהנהיגנו אחרי שנראו האותות על ידו, ראוי הוא שנשמך עליו בהרכבתנו והנהגתנו ואנו חייבים בזה למלך או לשלטון מאין חכמה כמו שאמר (שם כד) ירא את ה' בני ומלך וגו' וכ"ש מי שנראה מופת על ידו. ועל שני הפנים הם חייבים בקבלת התורה, ובכמותם אמר החכם (שם ה) הבינו פהאים ערמה וכסילים הבינו לב. — והמדרגה השלישית אנשים

נשא, הסית ופסת כמו הנחש חשיאני. גובר התאוות, הסתכלות וכו'.

מאין חכמה, מגלי הסתכמות. והפעם בזה, מכ שניאס אל סעעות

שנתבררה אצלם אמתת התורה וחיטבו כי הוא מחסד האלהים
לישר בה בריאותיו בעולם הזה ולחנהיג אותם בלבד, לא לגמול
בעוה"ב ולא לעונש, והמעט בזה מה שהושב פעמים בספרי
הנביאים מן הגמול והעונש בעוה"ז ולא בעוה"ב, וכבר האריך
רבינו סעדיה ז"ל בפרשת אם בחקותי מה שיתברר בו כמול דעות
האנשים האלה, ובספרי הנביאים סימנים חזקים בעניני השכר
והעונש בעוה"ב, מהם מה שאמר (קסלה יב) כי את כל מעשה
האלהים יביא במשפט על כל נעלם אם טוב ואם רע, ומהם מה
שאמר (מלאכי ג) ועסותם ישעים כי יהיו אפר תחת כפות רגליכם
וגו', ואמר (סס) ושבתם וראיתם בין צדיק לרשע בין עובד אלהים
לאשר לא עבדו, ואמר (ישעיה סו) ויצאו וראו בפגרי האנשים
הפושעים בי כי תולעתם לא תמות ואשם לא תכבה והיו דראון
לכל בשר, ואמר (תהלים לא) מה רב טובך אשר צפנת ליראיך
פעלת לחוסים בך נגד ב"א, ואמר (זכריה ג) ונתתי לך מהלכים
בין העומדים האלה, ואמר (ישעיה סד) עין לא ראתה אלהים זולתך
יעשה למהכה לו, ואמר (דניאל יב) ורבים מישני אדמות עפר יקיצו
אלה לחיי עולם ואלה לחרפות לדראון עולם, ומהם מה שאמר
(ישעיה נח) והלך לפניך צדקך כבוד ה' יאספך, והרבה כאלה מה
שיאריך זכרם. — והמדרגה הרביעית אנשים התקיים בנפשותם
בירור התורה ואמתת הגמול והעונש בעולם הבא, אלא שנפשותם
הטו אותם אל אהבת העולם ותאוותיו ולקחו מעשי העבודה
למצודות יצורו בהם העולם, וקבלו התורה בגלויים ולא במצפונם
ובלשונם ולא בלבבם, ובכמותם נאמר (ירמיה ט) בפיו שלום את
רעהו ידבר ובקרבו ישם ארבו, ונאמר (ישעיה כט) בפיו ובשפתיו
כבדוני ולבו רחק ממני. — והמדרגה החמישית אנשים נתברר
להם כל מה שחקדמו מענין התורה ואמתת הגמול והעונש
בעוה"ב, אלא שהטו אותם נפשותם לאהבת העולם וקבלו התורה
וכיונו בקבלתה להגיע לגמול האלהים ולשבח בני אדם וכבודם
בעוה"ז עליה, והוא שער משערי החונף והוא השתוף הנסתר. —
והמדרגה הששית אנשים כוונו במעשיהם גמול הבורא בעולם הזה
בלבד מאהבתם אותו ובחרם בנעימותיו, ואינם מבינים גמול
העוה"ב ונעימותיו. — והמדרגה השביעית אנשים התברר להם
כל מה שחקדמו זכרו, אלא שהיתה כונתם בעבודתם לאלהים
תוחלת הגמול בעוה"ז ובעוה"ב, ולא ידעו אופני עבודת ה' לשמו
לגדלו ולכבדו ולרוממו למה שיאות לו בלבד, ועליהם אמרו רז"ל
(אבות פ"א ג') אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל
פרס אלא הו' כעבדים המשמשין את הרב על מנת שלא לקבל
פרס ויהי מורא שמים עליכם. — והמדרגה השמינית אנשים
התברר להם בנפשותם כל מה שקדם זכרו אלא שהם מקבלים
עבודת ה' כיראתם את עונש בעוה"ז ובבא, וכבר בארנו גנות

זכר, הוא מה שהושב זכו, מה שנספל ונסלש פעמים רבות וכו'.

שתי הרעות האלה במה שקדם לנו. — והמדרגה התשיעית אנשים האמינו בתורה ובגמול ובעונש עליה בשני העולמים וכווננו בעבודת ה' לשמו ולמה שיאות לו, אלא שלא נשמרו ממפסדי העבודות ונכנס ההפסד עליהן ולא הכירו מאין, דומה למה שנאמר (קללת י) זבובי מות יבאיש יביע שמן רוקח יקר מחכמה מכבוד סבלות מעט, ואמר (סס ט) וחוטא אחד יאכד טובה הרבה. ואמר קצת החסידים לתלמידיו אלו לא היה לכם עונות הייתי מפהד עליכם ממה שהוא גדול מן העונות, אמרו לו מה הוא גדול מן העונות, אמר הגבהות (ס"א סמונף) והגאווה, כמו שאמר הכתוב (משלי עז) תועבת ה' כל גבה לב. — והמדרגה העשיריה אנשים התבררה אצלם אמתת התורה וכל מה שהן חייבין מן הגמול והעונש עליה בשני העולמים, ונתעוררו מהתעלמותם וראה לבם מה שחייבים בו לבורא לגדל טובו וחסדו עליהם, ולא שמו לבם אל הגמול והעונש, אך מהרו אל עבודת האלהים לשמו לגדל ולרומם בכוסף ובלבב שלם בעבור ידיעתם אותו והכרתם את עניו, וזאת המעלה הרמה שבמדרגת אנשי התורה, וזאת מעלת הנביאים והחסידים אשר נמסרו אל האלהים וזאת עמו ברית וסחרו עמו והסכימו עליו, ונתנו לו נפשותם ובניהם וקנינים ועמדם באמונתם במה שקבלו לו על נפשותם, ועליהם אמר הכתוב (תהלים ג) אספו לי חסידיו בורתי בריתי עלי זבח. וזאת צורת ההערה התוריה ומדרגות אנשי החכמה בספרי התורה ותכונות ומעלות המאמינים בה. ואפשר שימצא במדרגות אנשי התכונות בתורה זולתי מה שספרנו, אך זכרנו הנמצא עליו רוב המון האומה, וזכרנו אותו תועלתו מובית למבקש הדרך הישרה. והוא כאשר תמצא בו מעלה שהוא קרוב אליה וירע מה שסמוכה לה מן התכונות וישתדל לעלות אליה, ויתבאר מה בינו ובין התכונה העליונה מן התכונות וישתדל לעלות אליה מדרגה אחר מדרגה ויהיה יותר קל עליו :

פרקה וראוי לנו עתה לבאר אופני ההערה השכלית ע"ד השאלה והתשובה עד סוף השער בעבור מה שיש בזה מן הבאור ותגלוי למחקרנו. כי ההערה השכלית היא הזכרת האלהים את האדם באמצעות שכלו לדעת אותו ולהכיר סימני חכמתו, והיה זה מאת האלהים למי ששם תתורה אור לנתיבתו כשהוא מגיע אל תכלית שכלו וברור הכרתו, ויהיה נכסף להגיע לרצון האל ולעלות במעלות החסידים ופנה לבבו מדאגות עוה"ז וטרדותיו. אך הדברים אשר יגיע בהם האדם לענין ההערה השכלי שיתברר אצלו מה שנטעם הבורא בשכל בשבח האמת וגנות הכזב ובהור בדרך וסור מעול, וגמול בעלי הטובה בשב

במה שקדם לנו, כפ"ג משער זה. בכוסף, נחשק ותלוס. וסחר עמו, סתעסקו כחזרתו. מוכיח, גלוי ומזכר. — הבאור והתגלוי כל ענין הכא ע"ד שז"ת מזכר יותר מהתכונות בו לכד.

והודותם וגמול אנשי הרעה ברע וגנותם, ולהשלים עם בני האדם ולהטיב אליהם, ולשקול הטובות בשבח והצדקות בגמול והרעות בעונש, ויתרון גמול על גמול ועונש על עונש, והמחילה לפושעים בשובם באמת. וכאשר התבררנה אלה הידיעות בנפש האדם בדרך שכלו והכרתו יהיה שכלו שלם והכרתו חזקה. ואם יזכירוהו האלהים דרך טובתו יעורר רעיוני נפשו ומחשבתו להבין טובותיו עליו ויחזק הכרתו בהם. וכאשר ישתדל לספרם ולעמוד אליהם בשכלו ולא ישיג את זה בעבור כלילתם ורובם והתמדתם ומשיכתם, יתבע את נפשו במה שתתברר חיובו בשכלו מגמול בעלי הטובות בטוב ובחור בצדק, ויבחר לגמול האלהים ית' על רוב טובותיו אצלו. וכאשר יראה בענין לבבו שאין לו יכולת לזה עם שאין הבורא צריך לו, יתחייב להכנע ולהיות שפל ונקל אצל עצמו. ואח"כ יתבע את שכלו במעשים אשר בהם יתכן לגשת ולהתקרב אל האלהים, כדי שיהיו תמורת גמולו ויעירוהו שכלו על הדרך הישרה בזה: — ויאמר לנפש האם התברר אצלך והתקיים ברעתך שאת חבולה בטובות בוראך וקנויה ברב חסדיו ועוצם חנותיו? ותאמר כן. אמר לה השכל האם דעתך לפרוע קצת מה שאת חייבת לבורא? אמרה הנפש כן. אמר לה השכל והיאך יתכן לך זה עם רפיון כוספך אליו ואיננו סובל מרירות הרפואה אלא מי שהוא נכסף לבריאות, אבל מי שאינו נכסף לבריאות לא יסבול קושי הרפואה. אמרה הנפש כוספי חזק וצערי גדול לפרוע מה שתשיג ידי ממה שיש לאלהי עלי ואתה זרו אותי עוד. אמר לה השכל אם תאמרי אמת באשר ספרת אפשר שתצליחי כך הרפואה, ואם איננו אמת כאשר אמרת למה תפתי נפשך? כי החולה כשהוא מכוב לרופא איננו מונה כ"א עצמו, ומפסיד הרופא טרחו ויכפיל על החולה חליו. אמרה הנפש והיאך יהיה ממני הכוסף לו או הרפיון בו? אמר לה השכל אם יהיה כוספך לו אחר ידיעה ברורה בעוצם מה שאת חייבת לאלהים מן הגמול וכעוט מה שיש ביכלתך מומנו, וכי בהתרפותך בו מפלתך, ובהשתדלותך בו הצלתך וחיותך, כוספך אמת וחפצך נחוי, ואם לאו הוא שקר. אמרה הנפש לא מסק חפצי מהיותי רפה וכוספי כוזב מעת העירו אותי דברי הימים הקדמונים שחלפו,

והודותם, לטודות להם חסדם, וי"מ לשבתם ולסללם. ולשקול הטובות וכו', מונס וסולך מה שנתעב נטעב כ"א במעשיהם איש אל אחיו, ומסס ישפט לכונן דרכיו לנוראו. יזכירוהו, יחוננו נטענה. כלילתם, יש טונס אחת שכוללת הרבה. והתמדתם וכו', תמידות וממשכות זמן רב. יתבע, יעורר. בענין לבבו כו' עם שאין וכו', מלדו קלרה ידו מהסיב גמול, ונוסף לזה אין סכורא לריך לזה. תמורת גמולו, ייטיב מעשיו וסיתה לכו' כגמול. חבולה, ל' משכון כמו אם חבל החבול. לפרוע, לקסיב ולקלס. תפתי, ל' פחוי וסכתה. מונה, מעטס, כמו אל חוננו איש את אחיו. נחוי, ודאי ונלך.

עד אשר נתבאר לי בדרך החכמה אמתת מה שזכרתו, ונתברר
אצלי מדרך הערת התורה תחלה ואח"כ בדרך הראיה השכלית,
עד ששב כוספי אמת וחפצי ברור. אמר לה השכל אם מה
שזכרת אמת התאפקי על צער הרפואה וסבלי מרירות הסם ורוע
מעמו, אחר אשר תמנעי מן המאכל הרע שהיית רגילה בו. אמרה
הנפש ומה הוא המאכל הרע אשר הייתי רגילה בו ונוהגת? אמר
לה השכל היא המדה המגונה שגברה עליך מראשיתך, וכחותיה
המחזיקים אותה מתחלת גדולך. אמרה הנפש ואיזו מדה היא
המדה הזאת, ומה הם הכחות המחזיקים אותה? אמר השכל
המדות המגונות שבך רכות אבל שרשם ועקרם שתיים מדות; אחת
מהן אהבת ההנאות הגופיות מן המאכל והמשתה והמשגל ושאר
צרכי גופך, והמדה הזאת קנית אותה מן שכנך הרע והוא גופך;
והמדה השנית אהבת השררה והגדולה והגאות והגבהות והקנאה,
זו היא מביאה אותך למעט בשילום הגמול לבעל הטובה אצלך,
והמדה הזאת היא קנויה לך משכנך אשר התגדלת ביניהם והם
אחך וקרוביך. אמרה הנפש ומה הם הכחות שאני צריכה למנעם
ממני? אמר השכל כחות המדה הראשונה הן מותרי המאכל
והמשתה והלבוש והתנומה והמנוחה והשלוה והרומה להן, אבל
כחות המדה השנית הן מותרי הרבור ורב חברת ב"א והתנאות
להם ואהבת המהלל והכבוד מהן, והקנאה בהם בקנינים העולמיים
והכריחם באשר בידם, ובזות אותם וזכור גנותם והרומה לזה. ואם
מה שזכרת מכוספך ורב חפצך לפרוע טובות האלהים עליך אמת,
הרחיקי מעליך מה שזכרתי לך מן הכחות והמדות בכל יכלתך, ואח"כ
אעלה אותך אל שער אחר מן הרפואה. אמרה הנפש זה יקשה
עלי להסדר ממנו מפני אורך רגילותי בו, לכן הורני באיזה פנים
יקל עלי בחסדך. אמר השכל הלא ידעתי כי המשכיל יקל בעיניו
לכרות נתח אחד מנתחיו ולפקוד אבר א' מאבריו כשיארע לו בו
חילי ומפחד מהתפשטו בשאר אבריו, כשהוא מבין מה שיש בין
שני הענינים ומכיר מה שיש בין שתי הרעות, וכן את אם תרצי
שתקל בעיניך פרידה מה שפרידתו קשה, שימו אל לבך והשתמשי
בבינתך בשקול מה שיש בין הטובה אשר תגיע אליך בהפרדך
ממנו והרעה אשר תמצא אותך בהתמידך חברתו, ואז יקל בעיניך
פרידת מה שיקשה עליך ממדותיך המגונות. אמרה הנפש ומה
היא הטובה שתגיע אלי בפרידתי, והרעה אשר תמצא אותי
בהתמדותי? אמר השכל הטובה שדות נפשך ומנוחתה מומאפל
קדרות העולם שהנאותיו מעורבות בעצבים ותאותיו נפסקות,
והכיאיך להכיר באחרית חזקת הכרתך בבית מרגועך וששתתדלי לו

התאפקי, סכני עמך. והתנאות להם, למלאה חן בעיניכם. והכריחם
וכו', חסילו על סדכיס הסכרתיס טיש לסס. ולפקוד, לסכסור.
מהתפשטו, טן יתפשט. בין שני הענינים, בין חכוד חכר ה' לסססד כל
גוסו. מומאפל קדרות, ל' חסל וחסור. בעצבים, דלגות. מרגועך,

ותהושי עליו, והשער הזה משערי הטובות אשר הצלתך וחיותך בהם. אך הרעה משיבת דאגתך והכפלה יגונך והתמדת אבלך בהעדר משאלותיך בעיה"ז, אשר אם תגיעי אליהם תגיעי אל ההבל אשר אין לו קיום ולא התמדה, כי הוא תולך אל זולתך בלי ספק ולא ישאר בידך העוה"ז ולא תגיעי אל הבא, כ"ש שלא תגיעי בו אל משאלותיך עם אורך השתדלותך בהם. אמרה הנפש הבינותי מה שזכרת ואני מקוה שיקל בעיני בעבורו פרידת מה שהיה עלי קשה קודם לכן, אך הוסף לי שער שני מאופן הרפואה יורגי מה שחפצתי מעבודת האלהים. אמר השכל ממשלת הדבר וכללו של ענין הוא שתקבלי עליך ממי שלמעלה ממך, מה שאת רוצה שיקבל ממך עליו מי שהוא למטה ממך עם השתוות הערכים, ומה שהוא טוב בעיניך ממנו וירע לך ממעשהו, קבלי ממי שלמעלה ממך כמוהו. אמרה הנפש הוסיפה לי פירושי ובאור. אמר השכל העלי על דעתך טובות האלהים עליך במה שכולל עם זולתך ומה שאת מיוחדת בו, ואח"כ העלי על מהשבתך שאת הטיבות בכמורם לעבדך מקנת כספק, והפנים אשר ייטבו בעיניך ממנו קבלי אורם עליך מבוראך, ומה שהוא בעיניך רע ממנו ירע בעיניך גם כן ממך לבוראך. אמרה הנפש הבינותי מה שזכרת לי בכלל, אך עשה עמי חסד ובאר אותו לי בפרט. אמר השכל הענינים שהם טובים מאד מעבדי העולם שיתנהג בם לפני אדוניו, כשיגמלהו מן הטוב קצת מה שגמלך בוראך. מהם שיכבדוהו (ס"א שענדסו) לבדו בדבור ובמעשה, ושיהיה נאמן ומשתדל בעניניו בגלוי ובסתר, ושיירא אותו ויפחד ממנו כל זמן שהוא עומד לפניו כמו שאמר קצת החסידים אל המרה את אדוניך ותוא רואה אותך. ומהם שישפיל ויכנע לאדוניו בנראה ממעשיו ובסתר מצפוני, ושינהג בשפלות לפניו במלבושו ובמדותיו, ויכבדו וירוממוהו בלשונו ובלבבו, וישבח ויודה אותו ביומו ולילו, וישזכור טובותיו בסתר ובגלוי, ויספר הללו ושבחו כפי שראוי לו, וירוץ לעבודתו בשמחה ובטוב לבב ומאהבתו שימצא חן בעיניו, ויתקרב אל רצונו ויתחנן לו תמיד לרצות אותו ולכפר לו ויאהבתו. ויפחד שיהיה מקצר במה שצוהו וישמור מצותו ויתרחק ממה שהזהירו ממנו, וישיב אל לבו מה שחלף לו מן העונות, וירבו בעיניו טובותיו ויגדלו, ויבז מעשהו בצד מה שהוא חייב בו וימעט אצלו טרדו לנגד מה שראוי לו, ויודה בקטנות מעלתו בעיניו אצל גדולת אדוניו בנפשו, וירבה להשתחוות ולכרוע לו כריעה וכניעה ושפלות, ושיבטח בו בכל

מנוחתך והוא העוס"ב. עם אורך וכו', אע"פ שעמלת ואן רב לסגוס. ממשלת, שרש ויסוד, או ל' משל. השתוות הערכים, לו יחיה משל ערך האדם אל השם כערך איש אל רעהו. מיוחדת, שיש לך לנדך ואין לזולתך. והפנים, כאופנים ייטבו בעיניך, בהדרגה לעשות לך. שיהיה מקצר, חלוי לא ילא י"ח כרלוי. שחלף, שעבר. ויבז, ויקטן. ויודה, יחיה

צרכיו, ושירצה בכל ענין שיעתיקנו אליו, ואם ישביעהו יודה וישבח, ואם ירעיבהו ירצה ויסבול, לא יהשדנו בדינו ולא יעולנו בגזרתו, וזהו די לו במה שחננו ויצדיקנו ביסרו אותו. וממה שהוא טוב ממנו עוד להראות סימני העבודה והמוקנה עליו (ס"א ש"ס מקנא עליו) בכל תנועות אבריו ובמדותיו, ולא יהגה כ"א בזכרו ולא יביט כ"א אל דרכיו ולא ישמע כ"א אל דבריו, ולא יאכל אלא מה שהטריפו, ולא יחשוב אלא בגדולתו, ולא ישמש אלא ברצותו אותו, ולא ישמח כ"א בעבודתו, ולא יבקש כי אם רצונו, ולא ירויז כ"א בשליחותו, ולא יעמוד כ"א מהמרותו, ולא ישב כ"א בביתו, ולא יקום כ"א באמונתו, ולא יקרא כ"א ספרו, ולא ילבש כ"א סוס יראהו, ולא יישן כ"א על יצועי אהבתו, ולא יתדמה לו כ"א תמונתו, ולא יעור אלא במתיקות זכרו, ולא ימצא קורת רוח כ"א עמו, ולא יברח כ"א מהמרותו, ולא יאבל כ"א בעת כעסו, ולא יפחד כ"א מפחדו עליו, ולא יקוה כ"א חסדו, ולא יכעוס כ"א במה שמחייב רצונו, ולא ירצה אלא במי שעושה רצונו, ולא יקה כ"א ברשותו, ולא יהן אלא למי שצוה אותו לתת לו. וכן בכל תנועותיו לא יעתיק רגל ולא יניע עפעף אלא אחר הפקת רצון אדוניו בהם. אך הענינים שהם רעים מן העבד, הם הפך כל הטובים בעיני אדוניו ממנו ובהפכם יזכרו הדברים. וכבר הכינותי וקבעתי לך מהם כלל, שיש בו די יורה אוהך על שאריתם ועל הפכם. וכיון שהטוב מעבדי העולם בעיני אדוניהם כמו שספרנו, וכבר ידעת קטנות מעלת טובתם עליהם, כמה את הייבת לאלהים יתברך מכפלי מה שזכרנו, בהשלומי לו מה שיש לו עליך מרוב הטובות! פרק ן אמרה הנפש כבר הבינותי מה שזכרת ובמה שפרשת די. אך באר לי על כמה פנים אני הייבת בתוספת העבודה לאלהים ית'. אמר השכל כי תוספת העבודה על אנשים מתחלקת מדרך הכלל והפרט בטובה עליהם. והטובה על המדברים על ארבעה ענינים. הראשון טובת הבורא הכוללת כל האדם והוא המציאם אחר שלא היו דבר נמצא, והחיותם והטובה להם בכל אשר הקדמנו זכרו בשער השני מן הספר הזה. וע"כ הייבים לבורא ית' עבודה כוללת, והם כל התורות השכליות אשר נהג בהם אדם וחנוך ונח ובניו ואיוב וחבריו עד ימות משה רבינו ע"ה. ומי שדבק בהם כלם לעבודת האלהים, ייטיב לו האלהים בטובה מיוחדת משאר ב"א ויתן לו מעלה יתירה בעוה"ז והגמול הגדול בעוה"ב, כמו אברהם שאמר לו האלהים (נראה עו) אל תירא אברם אנכי מגן לך שכרך הרבה מאד. ומי שימרה האלהים בטובותיו יפול ממדרגת המדברים ומעלותם אל שפל מדרגת החי

מוד. והמוקנה, שהוא קניו לו. ולא יעמוד וכו', לא יונע כ"א מאשר ימאן אדוניו. שמחייב. רצון האדון לכעוס ע"ז. עפעף, טענפי עיניו. הפקת רצון וכו', נמלא רצון אדוניו. — דבר נמצא, כמלאס מן האין אל כ"ס. והחיותם, שמחיים אותם.

שאינו מדבר, ויהיה דינו כדין הבהמות בעולם כמו שנא' (תסל"ט) ואויבי ה' כיקר כרים וגו'. ודינו בעה"ב הרעה שאין למעלה ממנה כמו שנא' (ישע"י ל"ג) רוחכם אש האכלכם. והענין השני טובות הבורא על עם מן העמים ואומה מן האומות. כמו שהשיב לבני ישראל בהוציאם מארץ מצרים והביאם אל ארץ כנען, וחייבם בזה עבודה יתרה על העבודה הראשונה, והיא התורות השמעיית אחר שתזהיר ותעיר על התורות השכליות. וכו' שקבלה לכבוד האלהים יחדו האל בטובה וחייבו עליה עבודה זולתי עבודת אומתו ושאר שבטו, כמו שמצאנו שבט לוי כשאמר משה (שמות ל"ב) מי לה' אלי ויאספו אליו כל בני לוי, הוסיף להם האל טובה יתרה ובחר מהם לשרת כבודו אהרן ובניו וצוה אותם בתורות יתרות משאר האומה ויעד אותם בגמול הגדול לעה"ב. ומי שימרה הבורא ית' מהם יפול משתי המעלות ויענש בשני העולמים, כמו שאמר חכם (קבלת ח) וטוב לא יהיה לרשע ולא יאריך ימים. והענין הג' טובת האלהים על משפחה ממשפחות האומה ככהונה ולויה וזרע המלוכה. כבית דוד, וחייבם על זה עבודות יתרות, ועבודת הכהונה והלויה ידועות ומבוארות בספר תורת האלהים, אך תורת בית דוד כמו שכתוב (ירמ"ג כ"ח) בית דוד כה אמר ה' דינו לבקר משפט והצילו נזול מיד עושק. ומי שהשלימם לאהבת רצון האלהים יחדו האל בטובה בעה"ז ובגמול הגדול לעה"ב. ויהיה נדיב נבחר או מורה צדק, כמו שאה"כ על פנחס (תסל"ט קו) ויפלא ותעצר המגפה ותחשב לו לצדקה לדור ודור עד עולם, ואמר (יתחק"ל מד) והכהנים הלויים בני צדוק אשר שמרו את משמרת מקדשי וגו'. ומי שהמרה האלהים מהם נפל מכל המעלות העליונות בעה"ז ויגיע לו צער גדול בעה"ב כמו שידעת מדבר קרח ועדתו. והענין הרביעי טובת האלהים על איש מאישי ב"א נתיחד בה משאר משפחתו ועמו ושאר המדברים, כנביא מובחר או נגיד (ס"א נ"ח) מצוה להנהיג אומה, או חכם העיר האלחים את רוחו בהכמה ותבונה ועצה והרומה לזה, ועל כל טובה מהם יתחייב בעבודה יתרה לאלהים. ומי שהשלימה מתמידות לו כל הטובות הכוללות והמיוחדות בעולם ויוסיף לו האלהים כח עליהם ודעת בהם, כמו שנא' (תסל"ט קל"ג) נשבע ה' לדוד אמת לא ישוב ממנה מפרי בטןך אשית לכסא לך אם ישמרו בנך בריתי ועדותי זו אלמדם גם בניהם עדי עד ישבו לכסא לך, והגמול לעה"ב כמו שכתוב (ש"ס כז) לולי האמנתי לראות בטוב ה' בארץ חיים. ומי שימרה האלהים בטובה אשר יחדו בה יפול מכל המעלות היתרות וידקדק עליו הכורא בחשבון יותר בעה"ז, כמו שנא' (ויקרא י') הוא אשר דבר ה' לאמר בקרובי אקדש ועל פני כל העם אכבד וידום אתרן, ואמר (עמוס ג) רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה ע"כ אפקוד עליכם, ויהיה עוד עונשו בעה"ב יותר קשה, כמו שנא' (ישע"י ל) כי ערך מאתמול תפתה גם היא למלך הוכן העמיק הרחיב וגו'. ועל אלה ארבעה הענינים חייבים ב"א בעבודת האלהים. וכל אשר

יוסף הכורא טובה לאדם חייב עליה עבודה, ומן הראיה על זה כי התבואות חייבות במעשר שנא' (דברים יד) עשר תעשר את כל תבואת זרעך, ומי שנתן לו האלהים מאה כור של תבואה חייב ממנה עשרה כורים לאלהים, ומי שנתן לו האלהים עשרה כורים חייב לאלהים מהם כור אחד, ואם יוציא האחד תשעה וחצי והשני אחד, יהיה הראשון ענוש והשני מקבל שכר. וכן אומר במי שלא היה לו בן בטלה ממנו חובת המילה ולימוד התורה, ומי שהוא פיסח בטלה ממנו חובת החג, ומי שהוא חולה בטלו ממנו מן המצות מה שאינו יכול לעשותם, ועל ההקשה הזאת יתחייב מי שיחדו הכורא ית' לטובה בתוספת עבודה עליה. וע"כ היו החסידים הראשונים כשהיתה באה להם טובה משובות העולם מתפחדים לה משני פנים: אחד מהם שלא יקצרו מהשלמת העבודה עליה והתודאה בעבורה ותשוב להם לרעה, כמו שאמר יעקב אבינו (נח"שית לז) קטנתי מכל החסידים, והשני שלא תהיה גמול הכורא על עבודתם ויגרע מגמולם לעוה"ב, כמו שפירשו הקדמונים בענין (דברים י) ומשלם לשונאיו אל פניו להאבדו, ודי לך בזה. אמרה הנפש כבר הבינותי מה שזכרת, ואיני מוצאה את עצמי יכולה לשלם חובות הכורא על טובותי הכוללות המדברים, כ"ש מה שיחד אותי בו מהם. ואם חפצי ורצוני לשלם מה שאני חייבת עליהם, מיד קודמת למהשבותי בהשלימו תחלת טובה עתידה ממנו. וכן בהודותי לאל כשאהודנו אודנו במלותי על גודל טובו עלי, ומחשבותי וכונתי בהודאה לבקש על התמדת הטובה ולהוסיף עליה, לא כונת הנואש מתוספת הטובה והתמדתה, וכשאני על הדרך הזה בעבודתי והודאתי לאלהים כמעוט הכונה הברורה לחובת טובתו, איך אגיע לשלם שאר עבודתו על טובותיו המיוחדות? ואני צריכה שתורני מה שאני חייבת בו עליהם מעבודת האלהים, על המעוט שאהיה ראויה להתמדתם. אמר השכל מה שהתרעמת כמעוט כונתך בעבודתך והודאתך לאלהיך, וכי דברי פיך דברי מודה וכונתך בהם כוונת מבקש ולבך להוסיף על הטובה ולשאול התמדתה, הוא מפני שלש מדות, המדה האחת רוב אהבתך את נפשך וחפצך למושך הנעימות אליה, ולא תפסעי פסיעה לעבודת האל ולא לזולתה אלא שכונתך בה להתענג בהנאות, וכבר הקדמתי לך בתחלת רפואותי שתשתדלי בכל יכלתך להרחיק המדה הזאת ממך ובוה אקוה לך הטוב. והמדה השנייה מפני שאינך מבינה חסד הכורא עליך, ויעלה במחשבתך שאינך מגעת אל הטובה אלא בבקשתך עליה, וכבר הטיב לך במה שתדעי ובמה שאינך יודעת, ואת לא תשכילי בבקשתך מי עשה לך כל זאת בתחלה? אם היית מרחקת ממך המחשבה הזאת היתה עבודתך בכונה שלמה והודאתך לו במצפונך, ומה שתקוי ממנו

ענוש, יענש אע"פ שנתן כמעט עשר פעמים יותר, הכל פיסח מדי חובתו. על המעוט, לכל הספקות. דברי מודה, כמודה ומשנה.

אז יהיה ראוי ומחוייב לך יותר. והמרה השלישית שאינך מכרת א"ע ולא ענין הנהגתך, ואת רואה אותך ראויה לגדולה שבכל הטובות ואינך פוסקת לבקש אותם, וכך אשר תגיעי מהם על דבר מחשבתך עולה למה שלמעלה ממנו, ואינך רואה הבורא ית' ראוי לגדולה שבעבודות ממך, וכשתהיה ממך עבודה תחשבה חסר ממך עליו עם ידיעתך מחסורך אליו ושאינו צריך לך. ואלו היית מנגלה הסכלות הזאת מעליך ותעייני בעין פקוה, והיית יודעת כי הבורא אשר בראך חושב עליך ויודע בטוב לך ובמה שאינו טוב יותר ממך, היית רוצה במה שיגיעך מהם ותגדל הודאתך לו עליהם בלב שלם, ולא היית תולה תקוותך במה שישרידך מהכרת מה שהגיע אליך מהם ופרוע חובות האלהים עליהם, ומה שאת ראויה לו אי אפשר שלא תגיעי אליו כשיתחייב לך בעבודתך, לא שתקוי אותו בתלות דעתך בו :

פרק ז ומה ששאלת על המעוטה שבעבודות האלהים שאין אדם יוצא ידי חובתו בפחות ממנה ותתחייב לו בה התמדת טובתו עליו הם עשרת ענינים. מהם שלא ישימנה סבה להמרותו. (ס"א שלא ישימה סוכה ועינה לחטאתיו ולסכעו נוראו, כי מרוב עסקו ברכות הקונס לו יתשלל נשנת ונסודאס ונענודס). ומהם שיזכור טובות האלהים בלשונו תמיד וירבה להודות לו ולשבחו בלבו עליה ובנראה מדבריו. ומהם שלא תהיה נמבזה ומעוטה בעיניו. ומהם שלא יתלה בזולתו אם תהיה על ידי אמצעי, שיודה האמצעי ויתעלם מתודות הבורא עליה. ומהם שלא יתפאר בה ויעלה על דעתו כי בכחו לקחו ובחכמתו במה שהוא ראוי להם. ומהם שלא יעלה במחשבתו שיתמידה בהשתדלותו בה, ושתאבד ממנו אם יתעלם ממנה. ומהם שלא יבזה מי שחסר הטובה ההיא ויראה את עצמו טוב ממנו לפני האלהים, ושמא האלהים מנסה אותו בה להראות מה שנסתר בו מרוע המצפון ותשיאתו הטובה ויהיה כל חסר טוב טוב ממנו לפני האלהים. ומהם שיהיה לבבו שלם עם האלהים בכונתו ובהכנעו, ואם לא יוסיף במעשהו על מה שהיה בתחלה ולא הוסיף בהודאה ובשבח, יתמיד על מה שהיה בו וישתדל לכוין את לבו במעשהו לאלהים, ואל תהיה הטובה גורמת לקצר ממעשהו הראשון ולטרוד אותו מהוסיף בכונתו לאלהים. ומהם להיות עינו תמיד על מי שהוא למטה ממנו ברוב הטובות לא על מי שהוא למעלה ממנו, וכן ראוי לו להיות עינו

במצפונך, בלבך. שתקוי ממנו אז, ולא מה שתקוי ממנו וכו'. — ויתחייב לו בה וכו'. שעי"ז יזכה לסתמדת וכו'. מהם, אחד מעשרת הענינים, וכן כל ומהם דלהלן. שלא ישימנה וכו', שלא ישמט נעשרו לחטוא ולסמרות את רוח הנורא. נמבזה, נכזה ונקלס. שיודה, סן יודס וכו'. במה, נעגור. ותשיאתו וכו', תסיתו ותדיחכו להרע וא"כ כל חסר טוב ועני טוב ממנו כי אין לנו ממשלו. ואם לא יוסיף וכו' יתמיד וכו', ואע"פ שלא יוסיף וכו' לא יגרע לכל הספות מאשר הו' מקודס

תמיד על מי שהוא מרבה בעבודת האלהים יותר ממנו כדי שישתדל לעלות אל מעלתו, ואל יביט למי שהוא ממעט בה יותר ממנו ויתגאה במעשהו ויתעלם ממנו. ומהם שלא ישיאהו אורך סתר הבורא ותברך עליו ואורך אפיו לו כדי שיהיה בטוח מקצפו וימרה אותו, כי כל מי שהגיעו דבריהם אלינו מן הקדמונים שעברו וראינו מן הנמצאים עמנו שהטיב להם האלהים במיני הטובות ונטו מעבודת האלהים אל הכזרות, לא נכשלו אלא במה שספרתי לך. וזה גלוי ומפורסם בספרי הנביאים **ע**ה בכל דור ודור, והם כל מפסדי השער השלישי הזה אשר כוונתנו בו באור חיוב קבלת עבודת האלהים. ומי שלא יכול להוסיף בעבודת האלהים ברבות טובותיו ויוכל לקבל מה שזכרתי לשם שמים, יהיה ראוי להתמדת הטובה לו המיוחדת לו. ואם יסירנה ממנו יהיה לאחד משני דברים, או למחות בזה עון שקדם לו, או לשלם בו לעולם הבא תמורתה מה שהוא גדול ויקר ממנו ועודף עליה הרבה: **פ**רק ח אמרה הנפש התעסקת ברפואתי והעלית ארוכותי והוכחתני והגדלת והשקפת באורך אל רפואתי וגלית השבת האולת מעלי, אלא שנשאיר עלי עדיין מן מפסדי עבודת האלהים ענין אחד, אם תרפאני ממדותיו והסיר ממני דאגתו, אנצל מן הגדול שבמדותי ואהיה קרובה לרפואה מכל נגעי. אמר השכל ומה הוא הענין שהוא אצלך כאשר זכרת, אמרה הנפש מה שמצאתי בספרים מענין ההכרח והגזרה והממשלה ותחפץ שהכל לאלהים בכל מה שברא מקופא וצומח וחי ומדבר, כמו שנא' (תהלים קל"ג) כל אשר חפץ ה' עשה בשמים ובארץ, ואמר (ש"א ז) ה' ממות ומחיה מוריד שאול ויעל, ה' מוריש ומעשיר משפיל אף מרומם, ואמר (איכה ג) מי זה אמר והיה ה' לא צוה, מפי עליון לא תצא הרעות והטוב, ואמר (ישעיה מה) יוצר אור ובורא חשך עושה שלום ובורא רע, ואמר (תהלים קצ"ו) אם ה' לא יבנה בית שוא עמלו בוניו בו אם ה' לא ישמר עיר שוא שקד שומר, שוא לכם משכימי קום מאחרי שבת אוכלי לחם העצבים כן יתן לידידו שנא. והרבה ממה שדרכה לזה מה שיורה כלו כי האדם ושאר החיים הכינם הבורא לזיון העוה"ז, ואם יניעם ינועו ברשותו וכחו ויכלתו ואם יניחם ינוחו מעשיהם, כמו שאמר (איוב לד) והוא ישקיט ומי ירשיע, ואמר (תהלים קד) תסתיר פניך ובהלון הוסף רוחם יגעו ואל עפרם ישובו. וכל דברי הראשונים בכל ספר מודים מכל הענין הזה מבלי מחלוקת

לכן וכו'. ויתעלם ממנו, יתרסה בעבודתו. אורך סתר וכו', שאין סבורא מענין תיקף ולא יאמר אין ה' רואה וכו', כי רק ארך חסיו הוא. ויוכל לקבל וכו', אם את כל אלה יעשה לש"ש אף שלא יוסף יסיו ראו וכו'. ואם יסירנה, ואם נראה שחסור מעליו סקונס. ועודף, ויותר. והוכחתני, ברכת לי הענין. באורך, בהתכוונות רב. ממדותיו, מכאנו זמנו. ההכרח והגזרה, שכל מוכרח ונגזר מן הסורא ואין נחירה לאדם. מקופא, דומם. לזיון, ל' מיליו ושליומת.

בו. ונמצא בספר התורה מה שחולק עליו מה שמורה כי המעשים הנראים מן האדם נתונים ברשותו והוא בוחר בהם כחפצו והם הווים ברצונו ובחירתו, וע"כ התחייב בגמול ובעונש על העבודה ועל העבירה, והוא מה שאמר הכתוב (דברים ל) ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב ואת המות ואת הרע, ואמר (שם) ובחרת בחיים, ואמר (מלאכי ה) מידכם היתה זאת, ואמר (איזו נד) כי פעל אדם ישלם לו, ואמר (משלי יט) אולת אדם תסלף דרכו, וכל מה שיש בספרנו מתורה ומצוה ומוסר מורה על בירור הענין הזה, וכן מה שיש בו מגמול העבודה ועונש העבירה הכל מורה כי מעשי האדם מונחים אליו, וכי כבוד האלהים נקי מטובתו ורעתו וצדקותיו ומעוותיו, והענין אצלי קשה, והפק בין שני הענינים קשה מאד, ואם יש רפואה למורה הזה ירפאני האל ממנו על ידך. אמר השכל אין כמה שזכרת מקושי ההפקה בין שני אלו הענינים הנמצאים בספרים, גדול כמה שימצא מנונו בפעל בדרך הבחינה. והוא מה שאנחנו רואים ממעשי האדם שיהיו כפי דעתו וחפצו בקצת העתים, ויהיו שלא ברצונו וכונתו בקצתם. והם יורוך כי יש לבורא ית' ממשלת עליו ושהוא תחת מאסרו, יתיר לו מה שיחפוץ וימנעהו ממה שאינו חפץ, ויראה לך ממנו גם זה בתנועת לשונו ושמעו וראותו. ואני רואה אח"כ שהגמול והעונש עוברים עליו כפי מעשהו ותנועותיו לעבודת האלהים ולהמרותו. וכבר ארכו מחלוקות החכמים באופני ההפקה בין ההכרה והצדק, מהם מי שאמר כי כל המעשים האנושיים הולכים כחפץ האדם בהם ויכלתו וכחו, מסר האלהים בידו עניניהם והשליטו בהם וכי כבוד האלהים נקי מהם, וע"כ התחייב עליהם הגמול והעונש. ומהם מי שמושיב המעשים האנושיים וזולתם אל הבורא ית' ואומר כי כל תנועה המתחדשת בעולם ממדבר ודומם היא ברשות הבורא. יתב' וגזרתו ודינו והחת מאסרו, אין נמלט מהם כשערה לא פחות ממנה ולא למעלה הימנה. וכאשר הקשו עליהם בדרך הגמול והעונש אמרו ענין הגמול והעונש אין אנו יודעים צורתו ולא מהלכי דינו, והאלהים צדיק ולא יעול ונאמן במה שיעד מן הגמול והעונש ולא יעבור, נחלשו דעותינו מהשיג כח היות חכמתו וצדקו יותר גלוי וחסדו נראה יותר ממה שנחשדהו בדיניו אין אלוה מבלעדיו. ומהם מי שראה להאמין בשתי הדעות ההכרה והצדק, ואמרו כי חמעמיק בהם אינו נצול מחטא ומכשול על

שחולק עליו, סותר הדעת האחת. על העבודה וכו', הגמול על מעט' והעונש על העבירה. מונחים אליו, נתונים בידו. נקי, אין לו חלק ועסק. והפיק, לעשות פשר ולהסיר הסתירה. תחת מאסרו, נקשר לרצונו ית'. באופני ההפקה וכו', נפטר הסתירות. והצדק, לפי שמודיק ע"י הסתירה גמול ועונש קרה לו דק. וזולתם, מעשי כל שאר הסתוים. צורתו, ענינו ודרכו. ולא יעול, לא יעשה עול. וצדקו יותר וכו' ממה שנחשדהו וכו', דקו וחסדו גלוי וידוע כ"כ עד אין מקום לחשוך בדיונו.

איזה דרך שיסבור אותם, ואמרו הנכון שנעשה מעשה מי שיאמין כי המעשים מונחים לאדם יגמל ויענש עליהם, ונשהדל בכל אשר יעילנו אצל הבורא בשני העולמים, ונבטח באלהים בטחון מי שהתברר אצלו כי ממשלת כל המעשים והתנועות והתועלת והנוק בגזרת ה' ורשותו ובמאמרו, וכי לאל יתב' הטענה הנצחת על האדם ואין טענה לאדם על האלהים ית'. והדעת הזאת קרובה אל דרך ההצלה מכל אשר קדם זכרו, כי מן האמת והנכונה שנודה בסכלות בדבר הזה מחכמת הבורא ית' מפני הלישות דעתנו ומעוט הכרתנו ובסכלותינו בו פנים מאופני הטובה ולזה נעלם ממנו, ואלו היתה לנו בעמדנו על הסוד הזה תקנה היה הבורא מגלה אותה לנו. והדמיון הקרוב בזה מה שאנו רואים מענין הלש הראות שאין לו תועלת באור השמש עד שישים מסך דק בינו ובין עיניו, וכל אשר יהיה החולי בעיניו יותר גדול תהיה תקנתו במסך יותר עבה, וכל אשר יקל החולי מעיניו יהיה המסך הדק יותר ראוי לו. ועוד כי אנו רואים ברוב המלאכות הגופניות פעולות, אלו לא היינו רואים אותם בעינינו והיה דברם מגיע אלינו היינו ממהרים להכזיב המגיד בו עליהם, כמו האימטרולוגי' שהוא מאזני החושים שאלו לא השגנוהו בראותינו ויגיד לנו מגיד צורתו ודמותו, ומה שיושג בו מתנועת הגלגלים ומקומות הכוכבים וכיוון השעות של כל עת ועת מעתי השנה, וידיעת מרחקי הדברים החלוקים והרבה מן הדברים שאינם יודעים לא נתבררה במהשבתנו ולא עלתה ברעיונינו צורתו. וכן מה שהוא יותר קרוב אלינו מן הכלים שמשתמשים בהם המון ב"א, הפלס; כי לולי השגת חוש ראותנו אותו לא היה מתקיים בנפשותינו שישקול שקל הצדק במאזנים שאחד מחלקיהם יותר ארוך מן השני, ומן התימה שישקלו בו שקלים רבים נחלקים בחסר וביתר באבן אחת. וכזה שמשתמשים בו בני אדם יותר תנועת האבן העליון מאבני הרחים בסכוב שזה באמצעיים חלשים מניעים אותם המים, וכשאנו משליכים אבן קטנה בשטף המים הנגרים לא היה מתעכב שעה עד שהי' מגיע לתחתיהם, וברחים ממשקל האבן כפלים רבים וכח האמצעיים שינועו הרחים בעבורם פחות מכה השטף הרבה. ואלו הגיד לנו מגיד ולא היינו רואים הדבר בעינינו היינו ממהרים להכחיש ולהשיב

הטענה הנצחת, שלא נכרא כ"א לטעין ולעשות אשר הוא מנוח. דרך ההצלה, מכל מוכס בחקירות אלס. ובסכלותינו וכו', ולפי שחסרון ידיעתנו גם הוא לטוב לנו ע"כ נעלם ממנו. תקנה, תועלת. החולי, המחלה. דברם מגיע אלינו, ע"י מגיד ומספר. וכיון השעות של כל עת ועת וכו', וידיעת השעות מעתים בדיוק מכוון וממומש. הפלס, הוא מאזני משקל הנקרא בל"א (Schnellwage). באמצעיים חלשים, ע"י שיני אופנים קטנים ודקים וגם המים קלים וחלשים מהם, סכרי כשאנו משליכים וכו'. שעה, ר"ל רגע.

על דבריו, וזה מפני מעוט ידיעתנו בסודי היצירה וחלישות הכרתנו בשרש הנמצאים ותולדותיהם ושבעיהם וכחותם המתבודדים. ומי שהוא בסכלות אשר ספרנו בדבר שהוא בין ידיו תדיר, אין מן התימה שלא ידע מהלכי הגוזר והצדק ממשפטי הבורא ותב' אשר הם נעלמים ונעלים ממה שזכרנו עד אין קץ, ובכמותו אמר דוד ע"ה (תהלים קל"ה) ה' לא גבה לבי ולא רמו עיני וגו', ואמר אחר זה מה שדומה לו מהמסר אל האלהים במאמרו, אם לא שויתי ודוממתי נפשי כגמול עלי אמו כגמול עלי נפשי:

פרק ט אמרה הנפש כבר נתמתני במה שיאשתני מהשיג סוד הדבר הזה לדקותו ועומק ענינו, אך גלה לי סוד עניני והכונה בהעמדותי בעוה"ז וקרב לי צורת ההכרח והצדק בכל יכולתך מן הדרך הקצרה, ולא יהיה עניני כענין מי שלא הבין אופני טובתו מן המלכים כאשר הגיעני. והוא שבקצת איי הודו מדינה אחת הסכימו יושביה למנות עליהם איש נכרי בכל שנה, וכאשר תשלם לו השנה יוציאוהו מביניהם ויחזור על הענין אשר היה עליו קודם שיתמנה עליהם. והיה כמתמנים עליהם איש אחד סבל לא ידע סודם בו, וקבץ כמונות ובגה ארמונות וחזקם ולא הוציא ממדינתם דבר, והשתדל להביא כל אשר היה לו חוץ למדינה מומן ואשה ובנים אליה, וכאשר נשלמה לו השנה הוציאוהו אנשי המדינה ההיא נעור וריק מן הכל ותפרידו בינו ובין כל מה שכנה וקנה תחלה וסוף, ולא מצא בצאתו מאומה מכל מה שהיה לו בעיר וחוצה לה, והיה מתחרט ומתאבל על טרחו והשתדלותו במה שכנה וקבץ והיה לזולתו. ואח"כ הסכימה דעתם למנות עליהם איש נכרי נלבב וגבון, וכאשר נתמנה עליהם בחר מהם איש אחד והיטיב אליו ושאל אותו על מנהגי העם ודתיהם עם מי שנתמנה עליהם קודם, וגלה לו סודם ודעתם בו, וכאשר ידע הדבר לא נתעסק במאומה ממה שנתעסק בו הראשון אשר זכרנו, אך השתדל וטרח לתוציא כל דבר יקר שהיה במדינה ההיא למדינה אחרת ושם כל מכמניו ומחמדיו בזולתם, ולא בטח בגדולתם ובכבודם והיה בין האכל והשמוחה כל ימי עמדו במדינה, מתאבל בכותרות יציאתו מאתם ועל שמעט בעיניו מה שמוציא מן החמודות כ"א היה עומד ה' מוציא יותר, והי' שמח בצאתו מהרה מכנה להתישב במקום אשר שם שם חמודותיו וישתמש בהם באופני

המתבודדים, לשון נדד, ור"ל המיוחדים לכל אר"ה ואין לזולתו. כגמול עלי אמו, שאינו יודע לשוט על חסדי אמו הכל הוא נועם נה כן האדם ניחם אל אלכיו. — שיאשתני, שסרגעת את רוחי לסתתם על חסרון הסגת סוד ענין זה מפני דקותו וכו'. סוד עניני, תכליתי. וקרב לי וכו', קרב אל שכלי. ולא יהיה עניני, שלא יקרני. הגיעני, הוגד וסופר לי. סודם, משפטם למנות עליהם איש אחר בכל שנה. נעור, נרדף לריק ופירושו משולל וחסר. נלבב, טעל לב מנין. ודתיהם, הסגתם. בזולתם, חוץ למדינתם.

הועלותיו ומיני הנאותיו בלב שלם ונפש בטוחה והתמדת ענין . וכששלמה שנתו לא דאג על צאתו מאתם אך מהר לדבר בשמחת לב וסבר פנים משבח מעשהו והשתדלותו, והלך לטובה רבה וכבוד גדול בשמחה מתמדת, ושמה בשני הענינים והגיע אל תאותו בשני המקומות . ואני יראה שיקרני מקרה הכסיל אשר יגע בשני הענינים והפסיד בשני המקומות . וכיון שחנני האל אותך הורני והראני עניני ומה שעמדת עליו מסוד דברי ואופני תקנתו . אמר השכל כבר ספרת במשל שהבאת צורת עמוד בעולם וכי עניןך בו כענין המלכים אשר זכרת, וכי התברר אצלך גרותך ומהירות יציאתך, ואת צריכה שתעשי מה שעשה הנלבב הנכון שיהיה עניןך כענינו, ואם תטי מפנו אין לך תועלת בדברי ולא הנאה במליצתי, אמרה הנפש לולי חפצי ברבר לא הייתי חוקרת על מה שנעלם ממני מעניני . אמר השכל אבל סוד דברך שהבורא בראך מלא דבר בכלל מה שברא מן הגרמים הרוחניים, ורצה לנשאך ולהרים מעלתך עד מעלות סגולתו ובחיריו ובריו מן הקרובים אל אור כבודו לטוב לך ולחסד עמוך, ולא היית ראויה לזה אלא אחר שלשה דברים : אחד מהם הסר מסך האולת מעליך והאיר לך בדעתו . והשני נסותך ובחנך אם תבחרי בעבודתו או בהמרותו . והשלישי מיסודך בעוה"ז בסכלך עול עבודתו בו להעלותך אל מעלת העליונים הסובלים שנא' בהם (תהלים קג) ברכו ה' מלאכיו גבורי כח עושי דברו, ולא יתכן לך זה ואת על עניןך הראשון, ומהכמת הבורא יתברך ברא לך העולם הזה בכל אשר בו מקופא וצומח וחי על סדר מתוקן והנהגה נכונה והכל מתוקן לתועלותיך, ובחר לך מסגולת יסודותיו היכל מתוקן דומה לעולם בשרשיו ותולדותיו ותכונתו, ופתח לך בו חמשה שערים אל העולם, והפקיד עליהם חמשה שוערים מנאמניו . והשערים הם כלי החושים העינים והאזנים והאף והלשון והידים, והשוערים הם החושים החמשה המשתמשים בהם והם חוש הראות וחוש השמיע והריח והטעם והמשיש, אשר בהם תגיע אל כל תועלותיך בעולם הזה . והבין לך בתוך ההיכל ארבע מעלות לארבעה נגידים להנהיגו והם המוח והלב והכבד והביצים, ותקן בתוכו עוד ארבעה אוצרות לארבעה פקידים, ר"ל הכח המושך והכח המחזיק והכח המעכל והכח הרוחה, ואוצרותם ומשכנותם הם שתי מטרות

והתמדת ענין, שלא יפסק . גרותך, שאת רק כגר בלחץ נכרים . סוד דברך, שיקר ענין כריאותך . ובריו, לשון לברי לבב . בדעתו, שחלץ לך מחמתו . ובהנהך, יתכן חוסן . ואת כל עניןך וכו', כל זמן שלא נכרת . מקופא, דומה לעולם, הנוף הוא עולם קטן, ועי' במו"ט ת"א פ' ע"ב . שוערים, שומרים לפתחם או לסגרת . המוח, משכן השכל . והלב, משכן החיים . והכבד, משכן הנפש הנמוחת . והביצים, משכן כח המוליד . הכח המושך וכו', עיין כשער הכחיים פ"ב כי הם שאלה המחבר לנו אותם

השחורה והאדומה והליחה הלבנה והדם לתקנת ההיכל . ופזר העבדים מבית ומבחוץ לעברו ולשמרו , הפנימיים המעים והגידים והמיתרים והעצבים והעורקים , והחצונים הידים והרגלים והלשון והרחם והשנים והצפרנים והדומה להם , והכין לך אח"כ קשרים ומצועים בין הרוחנית ובין הגשמית , והם הדם הנובע והחום הטבעי והרוח החיוני . ואח"כ חברך אל ההיכל הזה חבר מתוקן וקשרך אליו קשר מסודר ביכלתו וחכמתו יתברך , כדי שישלמו לך השלשה דברים אשר זכרתי לך . והכין לך לצרכך שנים יועצים והפקיד עליהם שני סופרים , ונתן לך מן העבדים והשמשים כצרכך בעולם הזה . והשני יועצים האחד מהם הוא השכל המורה אותך מזה שיש ברצון האל , והיועץ השני תאוותך אשר תשיאך ותסיתך במה שתקציף ה' אלהים בוראך בו . והשני סופרים אחד מהם כותב מעשיך הטובים כסתר ובגלוי ובמצפון ובנראה על ידי המשתמשים בו מכל מי שקדם זכרו מן השוערים והנגידים והפקידים והעבדים והיועצים והמשרתים והשמשים , והסופר השני הוא כותב המעשים הרעים על הדרך הנזכר במעשים הטובים . והמשרתים והשמשים הם המדות הנפשיות , כשמחה והדאגה והששון והיגון , והזכרון והשכחה , והחכמה והסכלות , והגבורה והמורד , והנדיבות והכילות , והצדק והרשע . והבושת והעזות , והתקוה והיראה , והאהבה והשנאה , וההנאה והצער , והגאווה והענוה , והשררה והשפלות והרבה כאלו ממה שאת משתמשת בהם במצפונך . והבורא יתב' צוה השוערים והנגידים והפקידים והעבדים והיועצים והמשרתים והשמשים לשמוע לך ולעמוד למצותך עד קץ ידוע , אלא בענינים מיוחדים באדם להם בעת התחברותם אליך והם ענין ההכרח ומקום הגזרה . והתיר לך להשתמש בכלם בתקנות גופך ובכל מה שהשליטך לעשותו בעוה"ז על פנים ידועים ובענינים מיוחדים , והם כל המצות השכליות והשמעיות והמותרות . ואמר לך כל אשר שמתיו בידך והשליטתך להשתמש בו בעוה"ז אל ישיאך , כי לא יוסיף לך בעצמך מאומה ולא יגרע , ולא תגיע אליך ממנו הנאה ולא צער , אך הם דברים מתחדשים על גופך מבית או מחוץ אין דבר מהם לצרכך , והם מונך כשליא מן הווד וכקליפת הביצה מן האפרוח . ואם תביני ותשכילי כונתי בך וטובתי עליך ותבחרי בעבודתי ותרחקי מהמרותי בהנהגת כל מה שהשליטתך בו , אעלך אל הגדולה שבמעלות בחירי וסגולתי ואקרבך אל דחמי ואלבישך זיו כבודי , ואם תבחרי בהמרותי ,

וכל כליהם . ופזר העבדים וכו' , חלקם למשמרות ולעבודתם . והרחם , כנוי לכלי הסולדה . שנים יועצים , ינ"ט וינ"ח . שני סופרים , כמליה חז"ל הפנקס פתוח וסוד כותבת . המשתמשים וכו' , מעשך אשר עשית ע"י וכו' . עד קץ ידוע , יום המות . אלא , חזן . אל ישיאך , אל יפח לבך לחשון שסם בעצמם נלרכים לך אך הם כלים ואחזעים להסגת התכלית וכמו שמוכר והולך .

אענשך עונש גדול ואענך ענוי ארוך. ואם תסכלי אופני השמוש בהם באחד מן הדברים אשר הייבתיך בהם בעבודתי, מפני טרדתך בגופך ועסקוי אשר נסיתך בהם, הגה יחדתי לך יועץ חכם נאמן כשתשאלי עצתו יורה אותך ואם תתעלמי יעירך, והוא השכל, התיעצי עמו בכל דברך כי הוא יצוך להשתמש בכל העומדים לפניך באופני עבודתי, ותשובנה המדות המגונות משובחות כאשר יעשה הרופא החכם שמשתמש בסמים שדרכם להזיק בתועלת הגופות כסמים הממיתים וזולתם. ואם תהיי על הדעת הזאת ותגבירי שכלך ותשמעי לעצתו, יכתוב סופר המעשים הטובים כל תנועותך המותרות בכלל מעשיך הטובים ותהיינה נוספות עליהם ויהיו כל שמשוך עוזרים לך בעבודתי. ואם תמרי את עצתו ותמי לדעת היועץ השני שהוא כנגדו בכל עניניו ותשתמשי בהם כאשר יעצך, תשובנה מדותיך המשובחות מגונות כרופא הכסיל אשר ימית בסמים המועילים מפני סכלותו באופני שמושם, ויכתוב סופר הרעות כל תנועותיך המותרות בכלל רעותיך ותהיינה נוספות עליהם. ותמצאי עוזריך ושמשוך ומשרתיך וכל מי שתפגעי בו, מסכימים על רצונך ומפיקים הפצך ותוסיפי בהם שמחה וששון, וכל זה צדק מכוראך על בחרך המרותו מעבודתו או עבודתו מהמרותו במצפונך ובכונתך בסתרך כי הנגלה והנסתר ממך שוים אצלו, והוא יגמלך על מה שהשקיף עליו ממך מכל זה ואם נעלם מב'א. הלא תראה כי הדיין הוא דן כפי מה שנתקיים אצלו אם בעדים או בחושיו, ואם היה מתקיים אצלו מה שיש במצפונים היה דן עליו, והבורא יתב' שידיעתו בכל שוה מן הדין הוא שישפוט כפי ידיעתו, כמו שאמר הכתוב (דברים טו) הנסחרות לה' אלהינו וגו'. וכשירצה הבורא להעיר אותך ולהוכיחך, יצוה אחד מן המשרתים להסתלק מעבודתך ויחלה האבר ההוא מגופך או שנים או כולם, ויחלה וידוה עד עת ידוע, ואם תקיצי ותשובי אליו יצוה לשוב לעבודתך וירפא גופך וישוב לענינו הראשון, כמו שאמר הכתוב (הכלים קז) אוילים מדרך פשעם וגו' כל אוכל התעב נפשם וגו' ויזעקו אל ה' וגו' ישלח דברו וירפאם וגו'. וכאשר ישלמו ימי נסיונך בעוה"ז יצוה הבורא יתב' כל מי שזכרנו מן השערים והשוערים והעבדים והמשרתים לשוב מעליך וינתקו הקשרים והמצועים אשר בינך ובין גופך ותשובי אל ענינך הראשון, וישאר גופך אין תנועה לו ולא הרגשה וישוב גם הוא לענינו הראשון, כמו שאמר החכם (קס"ה יב) וישוב העפר על הארץ כשהיה והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה. ויראו לך פנקסי מעשיך ומחשבותיך

ואם תסכלי וכו', שלח התכונתי ח"ך לשתמש נס. ותמצאי עוזריך וכו', ר"ל הנה נמצא לך הכל מוכן לרצונך אם להרע או להטיב, וה"ל גם כן כהא עליון אם לשבת ואם לחסד לדק מזרחך וכו', ואם בעלם, והע"ס שפעלם. כפיהו, לפי מעשיו כעוה"ז. —

וחפציד ומה שבחרת וטרדת נפשך בו בעולמך ויהיה הגמול כפיהו .
 וכבר הזהירך על זה והתרה בך ע"י שלוחיו ונביאיו ותורתו הנאמנה ,
 כמו שאמר החכם (משלי כג) הט אזנך ושמע דברי חכמים כי נעים
 כי תשמרם בבטנך וגו' הלא כתבתי לך שלישים במועצות ודעת
 להוריעך קשט אמרי אמת להשיב אמרים אמת לשולחך :

פרק י אמרה הנפש כבר הבינותי מאמרך והקשבתי לכל מה
 שזכרת , ואני מתחננת אל כבודך שתבאר לי המקומות

אשר אשתמש בהם במשובח ובמגונה במדותי , אשר בהשתמשי
 בהם שם ישבחוני עליהם ויודו שמושי בהם : אמר השכל מדותיך
 רבות אזכור לך מהם מה שנודמן לי בקצרה . והוא שבמדותיך
 שתי מדות הם השמחה והאבל והם זה כנגד זה , ואופני השמוש
 בשמחה כשתבטחי בהנאה קיימת תמיד ולא תתערב בה תוגה
 ולא יארע לך פגע , התירי המדה הזאת . אבל מקום השמוש באבל
 כי יפגשך דבר מצער קיים תמיד , אין בך יכולת לדחותו ולא
 פנים להתפרד ממנו , התירי גם כן מדה האבל והשתמשי בה .
 ובכלל מדותיך שתי מדות והם המורא והתקוה , ומקום המורא
 שתהיה בענין שמביא אל הענין שיצטרך ולא תהיה לך אחריתו
 טובה , ואין בך כח ויכולת לדחותו מעליך . אך מקום התקוה
 שתשתדלי בהקדמות המביאות הטובה אליך ומהייבות לך הנעימות
 מבלי מונע שימנע מהם ולא דבר שיבדיל בינך וביניהן בעשות
 המצות שצוה האל לעשותו מפני טוב אחריתו . ובכלל מדותיך
 שתי מדות הגבורה והמורד , ומקום השמוש בגבורה בפגוע באויבי
 ה' להלחם בס , וסבול כל עצב וכל נסיון ברצון הבורא ית' ורצון
 חסדיו , כמו שאמר (תהלים מד) כי עליך הורגנו כל היום נחשבנו
 כצאן טבח , ואמר (שם קמ"א) יהלמני צדיק חסד ויוכיחני . אך מקום
 המורד בפגוע באוהבי ה' שלא להלחם בס ובאנשי עבודתו ,
 ושתתאחרי מעמוד כנגד מוכיחך כמה שיש בו טובהך , כמו שאמר
 (מלכים ג כג) יען רך לבבך ותכנע מפני ה' . ובכלל מדותיך שתי
 מדות הבשת והעזות , ומקום הבשת בהמרות המטיב לך בטובתו
 על פניו ובין ידיו , ובהוכיחו אותך בעריו הטובים והרעים ופגיעת
 נביאיו , כמו שכתוב (יהו"א מג) בן אדם הגד את בית ישראל את
 חבית ויכלמו מעונותיהם וגו' , ואמר (עזרא ט) אלהי בושתי
 ונכלמתי וגו' . ומקום מדה העזות בפגיעת הרשעים ואנשי העבירות

והמקומות , נאזיז מקום חזק . שם , במקום זמנם . ויודו , יסכימו על שמושי
 גם כמגונות . כשתבטחי בהנאה וכו' , שתדעי בנרוע שהיא הנאה קיימת וכו' .
 התירי , מותרת לך לשתמש בס . יפגשך , יקרה . שיצטרך , ל"ל שיצטרך .
 בעשות המצות , כמו בעשות המצות שדאי עסקן טוב . והמורד , רכות
 סלח . ורצון חסדיו , שהחמינו כסויגים וגדרים . שתתאחרי , שתחללי .
 בהמרות , שלא תמרי . על פניו , להכעיסו . ובין ידיו , כעודו לנגדך
 וחסננון לנאן זה שהתמש המעתיק גם לעיל . בעריו , ע"י יעודיו . ופגיעת ,

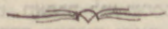
זהחולקים על האמת, ולצוות בחסד ולהזהיר מן הגנות, ולהוביש החסאים ולהוכיח הקטנים והגדולים, כמו שכתוב (ישעיה נ) שמתי פני כחלמיש וגו'. וכן שתי מדות הכעס והרצון, ומקום הכעס בנשות מדרך האמת ומדין הצדק והגברת השקר על האמת ואנשיו. ומקום הרצון בהפיל כל הדברים על אופניהם ובהניחם על מכוניהם, ובלכת בדרכי האמת בהם. וכן שתי מדות הרחמים והאכזריות, מקום הרחמים על הדלים והעניים והחולים והפורשים מן העולם, ומי שאינו מכיר אופני טובותיו ומי שאינו יודע להנהיג עצמו, והאסור ביד אויבו ומי שפקד טובה רבה, והמתחרט על עונותיו והבוכה על מה שעבר מחטאיו מיראתו את עונש האלהים. ומקום האכזריות בהפרע מן הרשעים והנקם מן המשחיתים בארץ, כמו שאמר הכתוב (דברים יט) לא תחוס עינך עליו וגו'. וכן שתי מדות הגאווה והענוה, ומקום הגאווה והגובה כשתפגעו בכופרים באלהים ובנושים מעליו, אל תשפלי ואל תכנעי להם, שלא תראי כמצדקת אותם ונוטה אחר דעותם המשחיתות, אך התירי מדת הגאווה והגובה המורה על הפך דעתם ומעוט רצונך בהם, כאשר ידעת מענין מרדכי והמן. ומקום השמוש בענוה בפגיעתך אדם חסיד ונבר וירא אלהים וחכם בתורתו ומתעסק בעבודתו, ומי שיש לו עליך טובה וחסד את חייבת לגומלו עליה כש מי שגדלו ועצמו סובותיו מגמולך עליהם, וכן שתקחי הדין לאלהים מעצמך כמו שנא' (ויקרא כו) או אז יכנע לבכם הערל וגו'. וכן שתי מדות האהבה והשנאה, מקום האהבה למי שמסכים עמך על עבודת האלהים ועל מי שישמחך באחרית ענינך. ומקום השנאה למי שעובר על רצון האלהים ועמד כנגד אנשי האמת והביאך אל מה שמקציף בוראך, כמו שאמר (משלי כח) עוזבי תורה יהללו רשע ושומרי תורה יתגרו בהם. וכן שתי מדות הנדיבות והכילות, ומקום הנדיבות לשום כל דבר במקומו ולתת לכל בעל מדה חמורה טן הכימון והחכמה כפי מה שראוי לו, כמו שאמר (שם ג) אל תמנע טוב מבעליו בהיות לאל ידך לעשות, ואמר (שם ס) יפוצו מעינותיך חוצה. ומקום הכילות על האכזרים והפתאים ומי שאינם מכירים את עצמם ולא ערך הטובה עליהם. כמו שאמר (שם ט) יוסר לץ לוקח לו קלון ומוכיח לרשע מומו, ואמרו ז"ל (חולין קל"ג א) כל העושה טובה למי שאינו מכירו כאילו זורק אבן

תזכחת. ולצוות בחסד, ללמוד לעשות חסד. ולהוביש וכו', לנשים סחוטאים. בנשות וכו' והגברת השקר וכו', אם תראי נשים מדרך האמת וכו' ואם תראי כי השקר גובר על האמת וכו'. בהפיל וכו', לסדר כל דבר בסדר נכון. שפקד טובה רבה, שאכזר כונו וירד מנכסיו. ונבר, לדיק ובר לב. מגמולך, קצרה ידך להשיב גמול וכו'. שתקחי הדין וכו', שתקבלי גזרות השם ודינו כהסנה. באחרית ענינך, לעולם כנא. והכילות, קמלות. מבעליו, מאשר ראוי לו. ערך הטובה עליהם, אינם מכירים

למרקוליס. וכן שהי מדות העצלה והחריצות, ומקום השמוש בעצלה בתאוות הבהמיות אשר הנאותיהם חולפות מן האדם, וישאר עליו הרפתם בעולם הזה ועונשם לעוה"ב. ומקום החריצות בהנאות הרוחניות ובמעשיהם שמתכוונים בהם להגיע אל רצון האלהים יתב', כמו שאמר דוד ע"ה (תכליס קיט) חשתי ולא התמהמהתי לשמור מצותיך. ומה שזכרתי בשער הזה די לבוחר בדרך הישרה ומבקש האמת לעצמו וחפץ בחכמה למענה. והאל יפק אותנו אל דרכי עבודתו ברחמיו אמן:

ועלת הטובה וכפוי עונס הס. והחריצות, הזכיות. חולפות, עוברות וכלתו מתקיימות. לעצמו, שבזר האמת עצמו. למענה, למען החכמה ולא לכונה אחרת. יפק, יגיע ויביא. —

בשלם השער השלישי בעה"י.

השער הרביעי

בנחמון על האלסים יתנחך .

זה סתם השער

אמר המחבר מפני שקדם מאמרנו בחיוב קבלת עבודת האלהים ,
ראיתי להביא אחריו מה שהוא צריך יותר מכל הדברים
לעבוד האלהים יתב' , והוא הבטחון עליו בכל דבריו , בעבור מה
שיש בו מן התועלות הגדולות בענין התורה ובענין העולם . ותועלותיו
בו בתורתו מהם מנוחת גפשו ובטחונו על אלהיו ית' כמו שהעבד
חייב לבטוח על אדוניו , מפני שאם איננו בטוח באלהים בוטח
בזולתו , ומי שבוטח בזולת ה' מסיר האלהים השגחתו מעליו ומניח
אותו ביד מי שבטח עליו , ויהי' כמי שנאמר בו (ירמס נ) כי שמים
רעות עשה עמי אותי עזבו מקור מים חיים לחצוב להם בורות
בורות נשברים וגו' , ואמר (תלסס קו) וימירו את כבודם בתבנית
שור אוכל עשב , ואמר הכתוב (ירמס יו) ברוך הגבר אשר יבטח
בה' והיה ה' מבטחו , ואמר (תלסס מ) אשרי הגבר אשר שם ה'
מבטחו ולא פנה אל רתבים ושטי כזב , ואמר (ירמס יז) ארור הגבר
אשר יבטח באדם ושם בשר זרועו ומן ה' יסור לבו . ואם יבטח על
חכמתו ותחבולותיו וכח גופו והשתדלותו , ייגע לריק ויחלש כחו
ותקצר תחבולתו מהשיג חפצו , כמו שאמר הכתוב (חיונ ס) לובד
חכמים בערמם , ואמר (קסלת ט) שבתי וראה תחת השמש כי לא
לקלים המרוץ ולא לגבורים המלחמה וגו' , ואמר (תלסס לד) כפירים
רשו ורעבו ודורשי ה' לא יחסרו כל טוב . ואם יבטח ברוב עשרו
יוסר ממנו וישאר לזולתו , כמו שאמר הכתוב (חיונ כז) עשיר ישכב
ולא יאסף עיניו פקח ואיננו , ואמר (משנ כג) אל תיגע להעשיר
מכינתך חדל , ואמר (שס) התעייף עיניך בו ואיננו וגו' , ואמר
(ירמס יז) בחצי ימיו יעזבנו וגו' , או תמנע ממנו הנאתו בו , כאשר
אמר החכם (קסלת ו) ולא ישליטנו האלהים לאכול מומנו וגו' .
ויהיה אצלו פקרון ששומר אותו מן הפגעים עד שישוב למי שהוא
ראוי לו , כמו שכתוב (שס ז) ולחוטא נתן ענין לאסוף ולכנוס לתת

בענין התורה , אם רוצה להתנהג בדרך התורה ולקנות שלמות נקל לו ע'
בנחמון . ובענין העולם , להתעסק במו' מ . בוטח
בזולתו , נאדם אחר או בעשרו וכדומה . בערמם , ע' ערמתם עלמם .
תמנע ממנו , גם אם יתקיים העושר כידו . ששומר איתו , שהאדם שומר

לשוב לפני האלהים, ואמר (איוב כז) יכין וצדיק ילבש וכסף נקי יחלוק, ואפשר שיהיה המזמון סבת רעתו ואבדן נפשו, כמו שכתוב (קס"ג ט) יש רעה חולה ראיתי תחת השמש עושר שמור לבעליו לרעתו. ומהם שהבוטח באלהים יביאנו הבטחון עליו שלא יעבוד זולתו ושלא יקוה לאיש ולא ייחל לב"א, ולא יעבדם להתרצות אליהם ולא יחניף להם ולא יסכים עמהם בבלתי עבודה האלהים, ולא יפחידהו ענינם ולא יירא ממחלקותם, אבל יהפשט מבגדי שובותם וטורח הודאתם וחובת תגמולם, ואם יוכיח אותם לא יזהר בכבודם, ואם יכלימם לא יבוש מהם ולא ייפה להם השקר, כמו שאמר הנביא (ישעיה נ) וה' אלהים יעזר לי ע"כ לא נכלמתי על כן שמתי פני כחלמיש וארע כי לא אבוש, ואמר (יחזקאל נ) אל תירא מהם ומדבריהם אל תירא, ואמר (קס) מדבריהם אל תירא ומפניהם אל תחת, ואמר (ירמיה ח) אל תירא מפניהם, ואמר (קס) אל תחת מפניהם, ואמר (יחזקאל ג) כשמיר חזק מצור נתתי מצחק וגו'. ומהם שהבוטח באלהים יביאהו בטחונו לפנות את לבו מעניני העולם וליחד לבבו לעניני העבודה, ויהיה דומה במנוחת נפשו ורוחב לבו ומעוט דאגתו לעניני עולמו לבעל האלכ"מיאה, והוא היודע להפך הכסף לותב והנחושת והכדיל לכסף על ידי חכמה ומעשה. ועוד כי הבוטח באלהים יש לו עליו יתרון בעשרה דברים: — תחלתם שבעל הכימ"אה צריך לדברים מיוחדים למלאכה, לא יגמר לו דבר זולתם ולא ימצאם בכל עת ובכל מקום, והבוטח באלהים מרפו מובטח לו מכל סבה מסבות העולם, כמו שאמר הכתוב (דניאל ח) למען הודיעך כי לא על הלחם לבדו יהיה האדם וגו', כי הסבות אינן נבצרות ממנו בכל עת ובכל מקום, כאשר ידעה מדבר אליהו עם העורבים ועם האשה האלמנה ועוגת רצפים וצפחת המים, ודבר עובדיהו עם הנביאים שאמר (מלכים ח) ואחביא מנביאי ה' מאה איש חמשים חמשים איש במערה ואכלכלם לחם ומים. ואמר (תהלים לד) כפירים רשו ורעבו ודורשו ה' לא יחסרו כל טוב, ואמר (קס) יראו את ה' קדושו כי אין מחסור ליראיו: — והשני כי בעל הכימ"אה צריך למעשים ולמלאכות לא ישלם לו חפצו זולתם, ואפשר שימיתו ריחם ועשנם עם התמורת העבודה ואורך היגיעה בהם לילה ויומם, והבוטח באל בנטחה מהפגעים ולבו בטוח ממצוא הרעות, וכל אשר יבואנו מאת האלהים יהיה לו לששון ולשמחה וטרפו בא

אח העושר. להתרצות אליהם, לכיות רצו לנס. בבלתי עבודת וכו', מה שאינו לעבודת האלוקים. ענינם, מחוסר, ור"ל שלא יגור מפניהם. יתפשט וכו', ר"ל שלא יקבל מהם שום טענה נכלתי יתחייב להודות לנס ולגמול טענה כנגדו. ואם יכלימם, נהזיקו אותם. ולא ייפה וכו', ר"ל יופי, ור"ל שלא יוכיח כרמוזא בעלמא. לדברים, סמים ידועים וכלים. זולתם, נלעגם. נבצרות, חסרות ונעדרות. עם התמדת, נוסף לנס התמדת וכו'. בבטחה, הוא בטוח. ממצוא הרעות, שלא תאונה אליו

אליו במנוחה והשקט ושלוה, כמש"כ (סס כג) בנאות דשא ירביצני על מי מנוחות ינהלני: — והג' כי בעל הכימ"א אה אינו מאמין על סודו וזולתו מיראתו על נפשו, והבוטח באלהים איננו ירא משום אדם בבטחונו אבל הוא מתפאר בו, כמש"ש דוד המע"ה (סס נו) באלהים בטחתי לא אירא מה יעשה אדם לי: — והרביעי כי בעל הכימ"א אה אינו נמלט מהזמין מהזהב והכסף הרבה לעת צרכו, או שלא יזמין מהם כלום אלא כפי שיספיק לזמן מועט, ואם יזמין ממנו הרבה יהיה כל ימיו מפחד על נפשו שלא יאבד ממנו בעניני סבות האבדה, ולא ישקוט לבו ולא תנוח נפשו מפחדו עליו מהמלך והעם. ואם לא יזמין מהם אלא למלאות מחסורו זמן מועט, אפשר שיבצר ממנו המעשה בעת הצורך הגדול אליו מפני המנע סבות מסכותיו ממנו, והבוטח באלהים בטחונו חזק באלהיו שיטריף אותו כרצונו בעת שירצה ובמקום שירצה, כאשר יטריף העובר ברחם אמו והאפרוח בתוך הביצה אשר אין בה מקום מפולש להכנס אליו ממנו דבר מחוצה, והעוף באויר והדגים במים והנמלה הקטנה עם חלישותה, ויבצר הטורף מהארי עם תקפו בקצת הימים, כמו שנאמ' (סס לד) כפירים רשו ורעבו וגו', ואמר (משלי י) לא ירעיב ה' נפש צדיק וגו', ואמר (תהלים לו) נער הייתי גם זקנתי ולא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש לחם: — והחמישי שבעל הכימ"א אה תחת יראה ופחד על מלאכתו מן המלך ועד הקטן שבעם, והבוטח באלהים ירצוהו המלכים ונכבדו ב"א אף החיות והאבנים מבקשים רצונו, כמו שנאמר במזמור יושב בסתר עליון (סס לא) עד אחריתו, ואומר (איוב ה) בשש צרות יצילך ובשבע לא יגע בך רע ברעב פרך טמות, עד סוף הענין: — והששי שבעל הכימ"א אה אינו בטוח מהחליים והמדוים שמערבבין עליו שמחתו בעשרו, ואינם מניחין אותו ליהנות ממה שיש לו ולא להתענג במה שהשיגה ידו. והבוטח בה' בטוח מן המדוים והחליים אלא על דרך הכפרה או ע"ד התמורה, כמו שכתוב (ישעיה מ) ויעפו נערים ויגעו ובחורים כשול יכשלו, ואמר (סס) וקוי ה' יחליפו כח וגו', ואמר (תהלים לו) כי זרועות רשעים תשברנה וגו': — והשביעי שבעל הכימ"א אה אפשר שלא יגיע אל מזונו במה שיש אצלו מן הזהב והכסף, מפני שלא יהיה האוכל נמצא בעירו בקצת העתים, כמו שכתוב (יחזקאל ז) כספם בחוצות

רעם. אינו מאמין וכו', אינו מאמין לזולתו לנלות לו סודו. מפחדו עליו, שמפחד על מזונו מפני המלך וכו'. שיבצר ממנו המעשה, שלא יוכל לעשות מלאכתו לפעמים. מפולש, פתוח. ויבצר, ויחסר. עם הקפו, אע"פ שהוא חזק. תחת יראה וכו', המורה תמיד על ראשו. ירצוהו וכו', הוא נרשם למלכים וכו'. פרך טמות, ואמר שם כי עם אבני השדה בריתך וחית השדה השלמה לך. והמדוים, חליים ממליכים. אלא ע"ד הכפרה, ואם נאים עליו יסורים הם רק לכפרת עונות שעברו. ע"ד התמורה, כעון סדור עדי"כ אכן חלייקו הוא נשא וכו', או ר"ל להגדיל גמולו כעו"כ. במה שיש, עם מה שיש וכו'.

ישליכו, ואמר (מנייה ה) גם כספם גם זהבם לא יוכל להצילם . והבוטח בה' לא יבצר ממנו מזונו בכל עת ובכל מקום עד סוף ימיו , כמ"ש (איוב ה) ברעב פדך ממות וגו', ואמר (תסליס כג) ה' הועי לא אחסר וגו', ואמר (קס לו) לא יבושו בעת רעה וימי רעבון ישבעו : — והשמיני שבעל הכימיה"ה אינו מתעכב בשום מקום , מיראתו שמא יתגלה סודו . והבוטח באלהים בבטחה בארצו ובמנוחת נפש במקומו , כמו שכתוב (קס) בטח בה' ועשה טוב שכן ארץ ורעה אמונה , ואמר (קס) צדיקים יירשו ארץ וישכנו לעד עליה : — והתשיעי שבעל הכימיה"ה לא תלוינו הרמיה (ס"א) הכימיה"ה שלו באחריתו , ולא ישיג בה זולת הבטחון מן הריש והצורך לב"א . והבוטח בה' ילוינו גמול בטחוננו כעה"ו ולעה"ב , כמ"ש (קס לז) והבוטח בה' חסד יסובבנו , ואמר (קס לא) מה רב טובך אשר צפנת ליראיך וגו' : — והעשירי שבעל הכימיה"ה אם יודע ענינו תהיה סיבת מותו , מפני שמה שהוא משתדל וסודר בו הפך הנהגת העולם , ומנהיג הכל ישליש עליו מי שימיתו משאינו יודע להעלים את סודו . והבוטח בה' כאשר יודע בטחונו יגדל בעיני הבריות ויכבדוהו בני אדם ויתברכו בקרבתו ובראייתו , ויהיה גורם לתקנת עירו ולדחות הפגעים מעל אנשי מקומו , כמו שכתוב (מגיל' י) וצדיק יסוד עולם , ובענין לוט בצוער . ומתועלות הבטחון בה' בענין התורה כי הבושה בה' אם הוא בעל ממון ימתר להוציא חובות האלהים וחובות ב"א ממנו בנפש הפצה ורוח נדיבה , ואם איננו בעל ממון יראה כי חסרון הממון טובה משובות המקום עליו , מפני שנסתלקו מעליו החובות שהוא חייב בהן לאלהים ולבני אדם בעבורו ומעושי טרדת לבו בשמירתו והנהגתו . כמו שנא' על א' מן החסידים שהיה אומר המקום יצילני מפזור הנפש , אמרו לו מה הוא פזור הנפש ? אמר שיהיה לי כמון בראש כל נחר ובראש כל קריה . והוא מה שאמרו ז"ל מרבה נכסים מרבה דאגה , ואמרו איזהו עשיר השמח בחלקו . ומתם כי הבוטח בה' לא ימנענו רב הממון מבטוח בה' , מפני שאיננו סומך על הממון והוא בעיניו כפקדון צווה להשתמש בו על פנים מיוחדים ובענינים מיוחדים לזמן קצוב , ואם יתמיד קיומו אצלו לא יבעש בעבורו ולא יזכור טובתו למי שצוה לתת לו ממנו , ולא יבקש עליו גמול הודאה ושבח , אבל הוא מודה לבוראו יתברך אשר שמהו סבה לטובתו . ואם יאבד הממון ממנו לא ידאג ולא יאבל לחסרונו , אך הוא מודה לאלתיו בקחתו פקדונו מאתו כאשר הודת לו בנתינתו לו , וישמח בחלקו ואיננו מבקש היוק זולתו ולא יחמוד

תלוינו , ל' לויס ור"ל שלא תלך אחרו כמותו . הריש , עניות . יודע , יתגלה . בענין התורה , לקיים המצוות . להוציא זכו ממנו , לקיים המצוות התלויות בממון . יראה , יתנוון כמו ולבי ראה . בראש כל נחר ובראש כל קריה , בלגיות על סוס ונערים סגדולות . לא יבעש , לא יתגאה ולא ימרה את פי ה' . סבה לטובתו , שנית להטיב לזולתו . ולא יחמוד אדם בממונו ,

אדם בממונו, כמו שאמר החכם (קס יג) צדיק אוכל לשובע נפשו : אך תועלות הבטחון בעולם, מהם מנוחת הלב מן הדאגות העולמיות, והשלוה מנדנדור הנפש וצעררה לחסרון תאוותיה הגופיות, ותוא בהשקט ובבטחה ובשלוה בעוה"ז כמו שכתוב (יכמס יז) ברוך הגבר אשר יבטח בה' והיה ה' מבטחו, והיה כעץ שתול על מים ועל יובל יושלח שרשיו וגו'. ומהם מנוחת הנפש מלכת בדרכים הרחוקים אשר היא מבלה הגופות וממתרת השלמת זמי החיים, כמו שכתוב (תהלים קג) ענה בדרך כחי קצר ימי, ונאמר על אחד מן הפרושים כי הלך אל ארץ רחוקה לבקש הטרף בתחלת פרישותו, ופגע אדם אחד מעובדי כוכבים בעיר אשר הלך אליה, אמר לו הפרוש כמה אתם בתכלית העורון ומעוט ההבנה בעבודתכם לכוכבים. אמר לו האמגושי ומה אתה עובד? אמר לו הפרוש אני עובד הבורא היכול המכלכל האחד המטריף אשר אין כמוהו. אמר לו האמגושי פעלך סותר את דבריך. אמר לו הפרוש והיאך? אמר לו אילו היה מה שאמרת אמת היה מטריפך בעורך כמו שהטריפך הנה, ולא היית טורח לבא אל ארץ רחוקה כזאת, ונפסקה טענת הפרוש ושב לארצו וקבל הפרישות מן העה התיא ולא יצא מעירו אח"כ. ומהם מנוחת הנפש והגוף מן המעשים הקשים והמלאכות המיגעות את הגופות. והבוטח בה' הוא תובע מסכות הטרף מה שיש בו יותר מנוחה לגופו ושם טוב לו ופנאי ללבו, ומה שהוא מפיץ יותר לחובות תורתו עם יתר אמונתו, כי הסבה לא תוסיף לו בחקו ולא תחסרהו ממנו מאומה אלא בגזרת האלהים יתברך, כמו שאמר (קס עב) כי לא ממוצא וממערב ולא ממדבר הרים, כי אלהים שופט זה ישפיל זה ירים, ואמר (קס כג) בנאות דשא ירביצני על מי מנוחות ינהלני. ומהם מעוט צער נפשו במסחר אם יתעכב אצלו או פרקמטיא או אם לא יוכל לגבות חובו או אם יפגעהו חולי בגופו, מפני שהוא יודע כי הבורא ית' מתקן ענינו יותר ממנו ובוחר לו טוב יותר ממה שהוא בוחר לעצמו, כמו שאמר (קס סב) אך לאלהים דומי נפשי כי ממנו תקותי. ומהם שמחתו בכל ענין שיעתיקתו אליו ואם יהיה כנגד טבעו, מפני בטחונו באלהים שלא יעשה לו אלא הטוב לו בכל ענין, כאשר

טבעו כ"א להתקרב אל כל גדול אם נחמס או נעושר. מנדנדור הנפש, נדנדור הוא הסך המנוחה. השלמות וכו', תשלוס הסיים ור"ל מקצרת ימיו. האמגושי, שם לכת עובדי כוכבים בארץ הקדם. המטריף, המפרנס. ונפסקה וכו', לא יוכל להשיב על דכיו. המיגעות, המחלישות. תובע מסכות הטרף, מנקש ונחר לו ממני מו"מ ומלאכות וכו'. ושם טוב לו, שאינה מלאכה בזוים. ופנאי ללבו, אינו טרוד כס תמיד. מפיץ יותר וכו', עוזר אותו לקיום חובות סתורה. עם יתר אמונתו, עם האמונה היתרה שבו. אלא בגזרת וכו', כדחז"ל אין עשירות מן האמונות וכו' אלא יתפלל וכו'. במסחר וכו', שלא יוכל למכור סחורתו מיד. פרקמטיא, עסק. שיעתיקתו אליו, שיוסב ה' לידו. ואם יהיה, ואצ"ל שיסס

תעשה האם החומלת לבנה ברחיצתו וחתולו וקשירתו וההרתו על כרחו, כמ"ש דוד ע"ה (שם קל"ה) אם לא שויתי ודוממתי נפשי כגמול עלי אמו כגמול עלי נפשי. וכיון שבארתי מתועלות הבטחון באלהים והנאותיו בתורה ובעולם מה שנזדמן לי, אבאר עתה מענין הבטחון שבעה דברים: אחד מהם מה הוא הבטחון, והשני בסבות הבטחון על הברואים. והשלישי בבאור ההקדמות אשר בעבורם יתחייב הבטחון באלהים וחיוב העסק בסבות. והרביעי בבאור הדברים אשר בהם יהיה הבטחון וחיוב שנחו וגנותו בהם. והחמישי בהפירוש שיש בין עסק הבטחון באלהים בסבות הטרף ובין עסק מי שאינו בוטח באלהים בהם. והששי בבאור אופני חיוב גנות דעת האומרים באריכות התאוות בעולם, ומיחלים נפשותם בקבלת עבודת האלהים כשיגיעו להפצם בו והם בעלי המשכונות. והשביעי במפסדי הבטחון באלהים. וכל מה שצריך לדבר בענין הבטחון ולקצר בחלקיו:

פרק א אך מהות הבטחון היא מנוחת נפש הבוטח, ושיהיה לבו סמוך על מי שבטח עליו שיעשה הטוב והנכון לו בענין אשר יבטח עליו כפי יכלתו ודעתו במה שמפיק טובתו. אבל העיקר אשר בעבורו יהיה הבטחון מן הבוטח ואם יפקד לא ימצא הבטחון, הוא שיהיה לבו בטוח במי שיבטח בו שיקיים מה שאמר ויעשה מה שערב, ויחשוב עליו הטוב במה שלא התנה לו ולא ערב עשותו שיעשהו נדבה והסר:

פרק ב אך הסבות אשר בהן יתכן הבטחון מהבוטח על הברואים הן שבע: אחת מהן הרחמים והחמלה, כי האדם כשהוא יודע בחבירו שהוא מרחם וחומל עליו, יבטח בו ותנוה נפשו עליו בכל מה שיטריחיהו מעניניו: — והשנית שיהיה יודע בו עם אהבתו שאיננו מתעלם ממנו ולא מתעצל בחפצו, אבל הוא יודע בו שהוא משתדל ומסכים לעשותו, כי אם לא יתברר ממנו כל זה לא יהי בטחוני עליו שלם, מפני שהוא יודע התעלמותו ורפיונו בחפצו. וכאשר יתקבצו לבוטח ממי שבטח בו שתי מדות אלה גודל רחמנותו עליו ורוב השגחתו על עניניו, יבטח בו מבלי ספק: — והשלישית שיהיה חזק לא יגוצח באשר הוא חפץ, ולא ימנעהו מונע מעשות בקשת הבוטח, כי אם יהיה חלש לא ישלם הבטחון עליו אע"פ שנתברר שהוא מרחם ומשגיח, מפני המנע דברים ממנו ברוב הענינים. וכאשר יתקבצו בו שלש המדות האלה יהיה הבטחון

וכו'. והחולתו, סמרטוטין שמרכיין נס סתיוק. בסבות הבטחון וכו', אלו סיבות יגיעו אל האדם לנטות נברואים. העסק בסבות, להעסק באיזה פרנסה. וחיוב שבחו וכו', באיזה אופן יבטחון משוכה וכו'. באריכות התאוות וכו', כמלת' להם כל צרכם אז יפנו לנס לעבודתו. בעלי המשכונות, לוקחי משכון. — שמפיק, שגנך לו. יפקד, יחסר. שלא התנה לו ולא ערב וכו', שאינו מנח הנלי וערכות. — עם אהבתו, מנח כהנסה. המנע וכו', שחסרו לו כמה דברים וכו'.

עליו יותר ראוי: — והרביעית שיהיה יודע באופני תועלת הבוטח
עליו ולא יעלם ממנו מה שהוא טוב לו בנסתר ובנראה ומה שיישב
בו ענינו, כי אם לא ידע כל זה לא תנוח נפש הבוטח עליו,
וכאשר יהקבצו לו בו דעתו בתועלותיו ויכלתו בהם ורוב השגחתו
עליהם וחמלתו עליו, יחזק בטחונו בו מבלי ספק. — והחמישית
שיהיה מתיחד בהנהגת הבוטח עליו מתחלת היותו וגדולו וינקותו
ונערותו ובהרותו וישישותו וזקנתו עד הכלית ענינו, ולשיתברר
כל זה ממנו לבוטח יהחייב שהנוח נפשו עליו וישען אליו, בעבור
מה שקדם לו עליו מן הטובות העודפות והתועלות המתמידות,
ויהיה זה מחייב חזקת בטחונו בו: — והששית שיהיה ענין הבוטח
מסור בידו ולא יוכל אדם להזיק ולהועילו ולא להטיב אליו ולא
לדחות נזק מעליו זולתו, כעבד האסור אשר הוא בבית הבור
ברשות אדוניו, וכשיהיה הבוטח ברשות מי שבטח עליו על הענין
הזה, יהיה יותר ראוי לבטוח עליו: — והשביעית שיהיה מי
שבטח עליו בתכלית הנדיבות והחסד למי שראוי לו ולמי שאינו
ראוי לו, ותהיה נדיבותו מתמדת וחסדו נמשך לא יכרת ולא יפסק.
ומי שנקבצו בו כל המדות האלה עם כל מה שזכרנו קודם לזה
נשלמו תנאי הבטחון בו, והתחייב היודע זה ממנו לבטוח בו ושתנוח
נפשו עליו בגלוי ובנסתרו בלבו ובאבריו, ולהסמך אליו ולרצות
בגזרותיו ולדון אותו לטוב בכל דיניו ומפעליו. וכאשר נחקור על אלה
השבעה הנאים לא נמצאם כלל בברואים ונמצאם כלם בכורא יתב':
שהוא מרחם על בריותיו, כמו שכתוב (תקלים קג) רחום וחנון ה'
וגו', ואמר (יונה ד) ואני לא אחוס על נינוה העיר הגדולה וגו'.
ושאינו מתעלם, כמש"כ (תקלים קכא) הנה לא ינום ולא יישן
שומר ישראל. ושהוא חכם ולא ינוצח, כמו שכתוב (חזק ט) חכם
לבב ואמין כח מי הקשה אליו וישלם, ואמר (ד"ס ח טו) לך ה'
הגדולה והגבורה והתפארת והנצח וההוד וגו', וכתבי. (פניס ג)
ה' אלהיך בקרבך גבור וישיע. ושהוא מתיחד בהנהגת האדם
מתחלת ענינו והתחלת גדולו כמו שכתוב (דברים נב) הלא הוא
אביך קנך הוא עשך ויכוננך, ואמר (תקלים עא) עליך נסמכתי
מבטן ממעי אמי אתה גוזי, ואמר (חזק י) הלא כהלב התיכני
וכגבינה תקפיאני, ושאר הענין. ושתועלתו והיוקו אינם ברשות
אדם כ'א ביד הכורא ית' לבדו, כמו שנא' (חזק ג) מי זה אמר
ותהי ה' לא צוה, מפי עליון לא תצא הרעות והטוב, ואמר
(ישע'ס נ) יבש הצר נבל ציץ ודבר אלהינו יקום לעולם, ואמר (שס)
אכן חציר העם, וכבר התברר הענין הזה במאמר השלישי מן הספר
הזה במה שיש בו די. ושנדיבותו כוללת וחסדו סובב, כמו שכתוב
(תקלים קמס) טוב ה' לכל ורחמיו על כל מעשיו, ואמר (שס קלו)
נותן לחם לכל בשר כי לעולם חסדו, ואמר (שס קמס) פותח את

עד תכלית ענינו, עד יום מותו. זולתו, זולת כמעט. נמשך, ר"ל

יבך ומשביע לכל חי רצון. והשכל גזור בהקבץ אלה השבעה עינים בבורא ית' מבלתי הנבראים, לכן הבאתי אלו הפסוקים מן הכתוב לזכרון בלבד. וכאשר יתברר זה לאדם יתחוק הכרתו באמתת חסד הבורא, יבטח בו וימסר אליו ויניח הנהגתו עליו ולא יחשדהו בדינו ולא יתקצף על בחירתו לו, עמו שאמר הוד ע"ה (סס קיז) בוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא, ואמר (סס) צרה ויגון אמצא ובשם ה' אקרא :

פרק ג. אך התקרמות אשר בברוהן ואמתתן ישלם לאדם הבטחון באלהים, הן חמש : — אחת מתן שיאמין ויתברר אצלו התקבצות השבעה עינים באלהים אשר בהתקבצם במי שבוטחין בו יתכן לבוטח לבטוח עליו, וכבר זכרתים והעירותי עליהן במה שגזרמן לי מן הכתוב והם : הראשון שהבורא ית' מרחם על האדם יותר מכל מרחם, וכל רחמים וחמלה שיהיו מזולתו עליו כלם הם מרחמי האל וחמלתו, כמו שאמר הכתוב (דברים יג) ונתן לך רחמים ורחמך והרבך. והשני כי הבורא ית' לא יעלמו ממנו אופני תועלות האדם, והדין נתן זה מפני שהוא אחד מומעשיו, ואין מי שיודע באופני תקנות העשוי והפסדו ובפגעים המשיגים אותו ובאופני מחלתו וארוכותו יותר מעושהו. ואם יהיה זה נמצא בעושים מב"א אשר לא יחדשו במעשיהם זולתי צורה מקרית, אך השרש והצורה עצמית אין להם בהם שום תחבולה ולא יכולת לחדשם, ואשר חדש שרשי האדם וצורתו ותכונתו וסדר חבורו, הוא החכם היודע בעיני תועלותיו ונזקיו והטוב לו בעולמו ואחריתו בלי ספק, כמו שכתוב (ישעיה מ"ח) אני ה' אלהיך מלמדך להועיל מדריבך בדרך תלך, ואמר (משלי ג) כי את אשר יאהב ה' יוכיח וגו'. והשלישי כי הבורא ית' חזק מכל חזק ודברו נגזר מכל דבר ואין משיב את דינו כמו שכתוב (תהלים קעו) כל אשר חפץ עשה, ואמר (ישעיה נ"ה) כן יהיה דברי אשר יצא מפי לא ישוב אלי ריקם וגו'. והרביעי כי הוא משגיח על הנהגת ב"א כלם לא ינוחם ולא יתעלם מהם, ולא יסתר ממנו דבר כמו שכתוב (סס מ) למה תאמר יעקב ותדבר ישראל נסתרה דרכי מוה' וכאלהי משפטי יעבור, הלא ידעת אם לא שמעת אלהי עולם ה' בורא קצות הארץ לא ייעף ולא ייגע אין חקר לתבונתו. והחמישי שאין בור

קיים תמיד, ונודף למתמיד. והשכל גזור וכו', ר"ל ובאמת גם השכל נבד מחייב נסקנן וכו'. מבלתי נבראים, שאין בנבראים. על בחירתו לו, כאשר יבחר ה' לטוב עליו. מזולתו, שיחמלו כ"א עליו. והדין בותן, והשכל מחייב. שהוא, שהאדם. ואם יהיה וכו' בעושים וכו' צורה מקרית, ר"ל ואם הדבר כן נאומים מכ"א אשר לא יתנו כ"א מרס מקרית אל חזק חומר הנמצא כבר, למשל מעץ ואבן יעשו כלים שונים, אבל לא יוכלו לעשות עץ ואבן עצמו. לחדשם, לבראם. ואשר חדש וכו', ומכ"ש מי שברא את חומר האדם וכו' הוא יודע נודתי בעיני תועלותיו ונזקיו וכו'. ודברו נגזר, נזרתו קיימת. לא ינוחם, לא יעזבם.

א' מהברואים להועיל את נפשו ולא להזיקה ולא לזולתו כי אם ברשות הבורא ית', כי העבד כשיהיה לו יותר מאדון אחד ויהיה כ'א מהם יכול להועילו, לא יתכן לו לבטוח על אחד מהם מפני שמקוה התועלת מכל אחד מהם. ואם יהיה אחד מהם יכול על הגדלתו יותר משאריתם, יהיה חוזק בטחונו בו כפי יכולתו אף ע"פ שהוא בוטח בשאריתם. ואם לא יוכל להועילו ולהזיקו כ'א אחד מהם בלבד, על כרחו יבטח עליו לבדו מפני שאינו מקוה תועלת מזולתו. וכן כשירגיש האדם שלא יועילנו ולא יזיקנו אחד מהנבראים אלא ברשות הבורא ית', ישוב לבו מיראתם ותקוותם ויבטח על הבורא לבדו, כמו שכתוב (תהלים קמו) אל תבטחו בנדיבים בבן אדם שאין לו השועה. וחששי שידע רב טוב האלהים על האדם ומה שהתחיל אותו בו מרוב החסד והטובה, מבלי שיהיה ראוי אצלו לכך ולא לצורך שיהיה אליו אך נדבה וטובה וחסד, כאשר בארנו בשער הבחינה מן הספר הזה, ובמו שאמר דוד ע"ה (שסו) רבות עשית אתה ה' אלהי נפלאותיך ומחשבותיך אלינו אין ערוך אליך אגודה ואדברה עצמו מספר. והשביעי שיתברר אצלו כי יש לכל ההוויות שבעוה"ז מעצם ומקרה גבול ידוע, ולא יוסיף ולא יגרע על מה שגזרו הבורא ית' בכמותו ואיכותו וזמנו ומקומו, אין מרבה למה שגזר במעוטו ולא ממעט ממה שגזר ברבותו, ולא מאחר למה שגזר להקדימו, ולא מקדים למה שגזר לאחרו, ומה שיהיה מן הדברים על הדרך הזה הוא הנגזר אשר קדם בתחלה הידיעה, אלא שלכל הגזרות הקודמות בידעת הבורא סבות ולסבות סבות. ומו שאינו מבין עיני העולם יחשוב כי הסבה המתהדרת מתייבת שנוי הענינים והתחפכותם מענין אל ענין, והסבה חלושה ונקלה מהיות ממנה שנוי או הלוף בעצמה. כאשר נראה הגרגיר האחד מן החטה מצמיח שלש מאות שבלים ובכל שבולת שלשים גרגיר, ויהיה הגרגיר האחד סיבה לעשרת אלפים או קרוב להם, היעלם

ולא ישביהו וכו', לא ישכה דבר מערדת דבר אחר. יכול על הגדלתו יותר, יכול להועיל יותר בעבור שגדול מן האחרים. ישוב לבו וכו', יפן מהם ולא יירא מנוקס ולא יקום לתשועתם ויבטח וכו'. שהתחיל אותו בו, שהתחיל לטעין לו. ומה שיהיה, וכל מה שנמצא. הוא הנגזר וכו', כפי מה שנמצא כן נגזר עליו להיות ומוסב למעלה. ואשר לפרש שמוסב למטה ומחוזר לאחור אחריו אלא שלכל הגזרות וכו', ור"ל ואם שניך יראו זכות בטבע וחדשות נולדו מעתה אל האמר ראה זה חדש הוא בנריאם אז בשמו הטבע, לא כן! כן אמנם כבר כלם ונתחלה בנגזר קדומה ועלם במחשבה לפניו ית' בראשית הנריאם, אלא שלא כל יומו נמצא אל הפועל כ'א אחרי תסוכינה סבות רבות ממה הסבה הראשונה וע"י הסבה האחרונה ילא עתה אל הפועל, והכל הוא בחוק הטבע ואין כל חדש, לכך כנה ע"ד הסם והסופת בדבר ס' ע"י נביאיו ונחיריו, שעל כמו אלם ארז"ל תנאי הסנס הקב"ה נמעשה בראשית וכו'. והסבה חלושה וכו', הכל הסנס היא

כי כח הגרגיר חלוש מעשות כמות זה? וכן שאר הגרגירים הנזרעים והנשועים, וכן נאמר בהיות האדם ושארו החיים מטפת הזרע, וכמו כן הוית הדג הגדול מביצת הדג עם קטנותה. וטרדת הנפש להקדים מה שאיחר הבורא ית' ולאחר מה שהקדים, ולהרבות מה שהמעיש ולהמעיש מה שהרבה מקניני העולם, מבלי סבב אל קיום מצות עבודתו וקבול תורתו, הלישות ההכרה באמתת ידיעתו וסכלות מהבין שובת הנהגתו. וכבר רמז החכם אל הענין הזה באמרו (קכלת ג) לכל זמן ועת לכל חפץ תחת השמים, ואח"כ זכר מהם שמנה ועשרים ענינים, והוא מה שאמר עת ללדת ועת למות וגו' עד אמרו עת מלחמה ועת שלום. ואמר (טס ט) כי עת ופגע יקרה את כלם, ואמר (טס ס) כי גבוה מעל גבוה שיסור וגבוהים עליהם. והליכות דיני הבורא יתב' יותר נעלמות ועמוקות ועליונות מהגיע אל ידיעות חלקיהם כ"ש כללם, וכבר אמר הכתוב (ישעיש נס) כי גבתו שמים מארץ כן גבתו דרכי מורכיכם ומחשבותי ממשבותיכם. — וההקדמה השנית שידע ויתברר אצלו כי הבורא ית' משקיף עליו ואין בעלם ממנו נגלתו ונסתרו וצפונו ונראהו, ואם בטחונו באלהיו בלב שלם אם לא, כאשר אמר הכתוב (תסליס לד) ה' יודע מחשבות אדם כי המה הבל, ואמר (משלי כד) הלא תוכן לבות הוא יבין, ואמר (מ"א ח) כי אתה ידעת לבדך את לבב כל ב"א. וכשיתברר זה לבושה אין ראוי לו לטעון שהוא בוטח באלהים ית' בדבורו מבלי שיבטח עליו בלבו ובמצפוניו, ויהיה במעלת מי שנאמר עליהם (ישעיש כט) בפיו ובשפתיו כבדוני ולבו רחק ממני. — וההקדמה השלישית שייחד אלהיו בבטחונו בו במה שהוא חייב לבטוח בו, ואל ישתף זולתו עמו ויבטח עליו או על אחד מהברואים ויפסד בטחונו באלהיו בהשתתף זולתו עמו. וכבר ידעת מה שנאמר באסא עם חסידותו עת שסמך על הרופאים דכתיב (ד"ה כ' עז) בהליו לא דרש את ה' כי ברופאים ונענש ע"ז, ואמר הכתוב (ירמיה יז) ברוך הגבר אשר יבטח בה' והיה ה' מבטחו. וסן הידוע כי מי שימנה מב"א שני ממונים או יותר לעשות דבר, מנויו מופסד, כ"ש מי שבטח על האלהים וזולתו שיסתר בטחונו, ויתיה זה הסבת החזקה להמנע ממנו מה שבטח עליו בו, כמו שכתוב (טס) ארור הגבר אשר יבטח באדם ושם בשר זרועו וסן ה' יסור לבו. — וההקדמה הרביעית שתהיה השגחתו חזקה והשתדלותו

חלושה וכו'. וטרדת הנפש וכו', ר"ל ומה שחלדס עמל ויגע להקדים וכו' הוא רק מפני חלישות ההכרה וכו'. מבלי סבב וכו', חזן מה שנוגע לקיום המאה והמורה שהוא משונת, ע"ד שארז"ל זריון מקדימין למות. והליכות דיגי וכו', ודרכי ה' ומשפטיו נעלמים ועמוקים מהשיג אף ידיעת חלק א' מהם כ"ש כולם. אין ראוי לו לטעון וכו', יבין נעלמו כי לא יקרא נוסח כ"א כשיבטח בו גם כלנו. שייחד, ל' יחוד. שימנה, יטע כמו וימן ה'. מנויו, מעשיו אשר הם לעשות. מופסד, נססד ע"ד שארז"ל קדירא דבי שותפי וכו'. שיסתר, לשון הכיסה ושכירה.

הדולה לקיים מה שחייבו בו הבורא מעבודתו ולעשות מצותיו ולהזהר מאשר הזהירו ממנו כפי מה שהוא מבקש, כדי שיהיה הבורא מסכים לו (ס"א ס"א) מנקה ש"ס ס"א (ל) במה שהוא בוטח עליו בו, כמו שאמרו רז"ל (אבות ס"ב ס') עשה רצונו כרצונך כדי שיעשה רצונך כרצונו בטל רצונך מפני רצונו כדי שיבטל רצון אחרים מפני רצונך, ואמר הכתוב (תהלים ל) בטח בה' ועשה טוב שכן ארץ ורעה אמונה, ואמר (איכה ג) טוב ה' לקוויו לנפש תדרשנו. אבל מי שיבטח על הבורא והוא מומרה אותו, כמה הוא סכל ובמה דעתו חלושה והכרתו! כי הוא רואה כי מי שנתמנה לו מב"א על דבר כשהוא מצוה אותו להתעסק בצורך מצרכיו או מזהיר אותו מדבר, ויעבור על מצותו ויגיע לממנה עברו על מצותו כי יהיה הסבה החזקה להמנע ממנו העשות מה שבטח עליו בו; כ"ש מי שעבר על חקי האלהים ומצותיו אשר יעד והועיד עליהם, שתהיה תוחלת הבוטח עליו נכזבה כשימרהו ולא יהיה ראוי להקרא בשם בוטח באלהים, אך הוא כמו שאמר הכתוב (איוב כז) כי מה תקות חנף כי יבצע כי ישל אלוה נפשו, הצעקתו ישמע אל, ואמר (ירמיה ז) הגנוב רצוח ונאוף והשבע לשקר וגו', ובאתם ועמדתם לפני הבית הזה אשר נקרא שמי עליו וגו' המערת פריצים היה הבית הזה אשר נקרא שמי עליו. — וההקדמה החמישית שיתבאר אצלו כי השלמת הדברים המתחדשים בעוה"ז לאחר היצירה היא בשני דברים, אחד מהם גזרות הבורא יתברך וחפצו ביציאתם אל גבול ההויה, והשני סבות ומצועים מהם קרובים ומהם רחוקים ומהם נגלים ומהם נסתרים, וכלם רצים להשלים מה שנגזר היותו והראותו בעזר האלהים להם על זה. ודמיון הסבות הקרובות כהוצאת המים ממעמקי הארץ בגלגל הכלים המעלים את המים מן הבאר, וסבתו הרחוקה האדם שהוא קושר הבהמה אל הגלגל ומניעתו להעלות המים מתחתיות הבאר אל פני הארץ, אך הסבות אשר בין האדם והכלים מצועים בין שני הדברים והם הבהמה והעגולים שמניע קצתם את קצתם והחבל, ואם יקרה פגע לאחת מן הסבות הנזכרות לא יגמר הענין המכוון בהם. וכן שאר המעשים תיוצאים אל גבול ההויה לא יתקבצו מן האדם וזולתו כ"א בגזרת האלהים והזמנתו הסבות אשר בהם הגמר, כמו שאמר (ס"א ג) ולו נתכנו עלילות, ואמר (ירמיה לז) גדול העצה ורב העלילות, ואמר (מ"א יג) כי היתה סבה מעם ה'. ואם תחיינה הסבות נעדרות בכלל לא תגמר יציאת דבר מן הפעולות הטבעיות אל גדר ההויה. וכאשר נסתכל בצורך האדם לסבב ולהתגלגל לגמור עניניו, נמצאהו בראות העין כי הצריך אל

שנתמנה, ס"א תמונה. ויגיע לממנה עברו וכו', ושמע הטולס שעבר הממונה על מותו. להמנע ממנו וכו', להפסיד סכרו. יעד, שכר עול קיומם. והועיד, הסיר נעונו על בטולס. רצים, ממחרים וחפצים. בתם הגמרים, שגמרה על ידם.

המוזן כשיושם לפניו המאכל כראוי לו, אם לא יתגלגל לאוכלו בהגבהתו אל פיו ולעסו לא ישבר רעבונו, וכן הצמא בצרכו אל המים, וכ"ש אם ימנע המאכל ממנו עד שיתגלגל לתקנו בטחינה ולישה ואפייה והדומה לזה, ויותר גלגול מזה וקשה אם יצטרך לקנותו ולתקנו, ויותר מזה עוד אם לא יודמנו לו הדמים שיקנה אותו בהם ויצטרך לגלגול ולסבוב גדול ממה שזכרנו קודם, שישתכר בדמים או שימכור מה שהוא צריך לו מחפצים וקנינים וכיוצא בהם. והעלה אשר בעבורה הייב הכורא את האדם לחזור ולסבב על סבות הטרף ושאר מה שהוא צריך אליו לשני פנים: אחד מהם מפני שחייבה החכמה בחינת הנפש בעבודת האלהים ובהמרותו, בחן אותה במה שמראה זה ממנה והוא הצורך והחסרון אל מה שהוא חוץ לה כמאכל ומשתה ומלבוש ומעון ומשגל, וצוה אותם לחזור עליהם להביאם בסבות המוכנות להם על פנים מיוחדים ועתים ידועים, ומה שגזר הכורא שיגמר לאדם מהם יגמר וישלם בהשלמת הזדמנות הסבות, ואשר לא גזר לו להגמר בהם לא יגמר וימנעו ממנו הסבות. ונתברר ממנו העבודה והעבירה בכונה ובבחירה לאחת מהנה מבלתי האחרת, ויתחייב אח"כ הגמול והעונש ואפילו לא גמר בהם המעשה. והשני כי אלו לא הוצרך האדם לטרוח ולחזר ולסבב להבאת טרפו, היה בועט ורודף אחר העבירות ולא היה משגיח על מה שהוא חייב בו על טובת האלהים עליו, כמ"ש (ישעיהו ס) והיה כנוד ונבל תוף וחליל ויון משתיהם ואת פעל ה' לא יביטו ומעשה ידיו לא ראו, ואמר (דברים לב) וישכון ישורון ויבעט שמנת עבית כשית ויטוש אלוה עשהו. ואמרו ז"ל (אבות פ"ג ג') יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ שיגיעת שניהם משכחת עון וכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה וגוררת עון, כ"ש מי שאין לו חלק באחת מהן ולא שם לבו על אחת מהן; והיה מחמלת הכורא יתב' על האדם שהטרידו בעניני עולמו ואחריותו, להתעסק כל ימי חייו בזה ולא יבקש מה שאינו צריך לו ולא יוכל להשיגו בשכלו, כמו עניני ההתחלה והתכלה, כמו שאמר החכם (קבלת ג) גם את העולם נתן בלבם מבלי אשר לא ימצא האדם את המעשה אשר עשה האלהים מראש ועד סוף. ואם הוא מגביר עבודת האלהים ובוחר ביראתו ובוטח בו בעניני תורתו ועולמו וסר מן הדברים המגונים וכוסף למדות הטובות, לא יבעט בכונחת ולא יטה אל השלות לא ישיאנו היצר ולא יפת בכשפי העולם, יסתלק מעליו טורח הגלגול והסבוב בהבאת טרפו

ולעסו, להדקו ולתמונן כשיניו (Kauen). שמראה זה וכו', שנראה תיכף נחזה מן נחיה. ואפי' לא גמר וכו', כי מתחנה עונה מתערת למעשה, ויש ענינה שהמתחנה נה מעשה כדו"ל. שאין לו חלק וכו', אין בו לא חזרה ולא מלאכה ולאו סיה ערפו מוכן לפניו נודחי סיה כועט וכו'. התחלה והתכלה, מס לפנים מה לאחור כנריאס. במנוחה, כשהוא נמוחה. יפת, יתפתה. בכשפי העולם, נחלוחת והענוגי העולם המעוררת עיני

מפני הסתלקות שני הפנים מעליו הבחינה והבעיטה בטובה, ויבואהו טרפו בלי טורח ובלי יגיעה כפי ספקו ומזונו, כמו שכתוב (משלי י) לא ירעיב ה' נפש צדיק:

ואם יאמר האומר הנה אנחנו רואים מקצת צדיקים לא יודמן להם טרפם אלא אחרי העמל והיגיעה, ורבים מאנשי העבירות בשלוח וחייתם בטוב ובנעימים? נאמר כי כבר קדמו הנביאים והחסידים לחקור על זה הענין. מהם מוי שאמר (ירמיה יב) מדוע דרך רשעים צלחה, ואמר האחר (חנן ח) למה תראני און ועמל זביט ושוד וחמס לנגדי ויהי ריב ומרון ישא, ואמר (סס) כי רשע מכתיר את הצדיק, ואמר (סס) החריש כבלע רשע צדיק ממנו, ואמר אחר (תהלים עג) הנה אלה רשעים ושלוו עולם השגו חיל, אך ריק זכיתי לבבי וארחץ בנקיון כפי, ואהי נגוע כל היום ותוכחתי לבקרים, ואמר אחר על אנשי דורו (מלאכי ג) גם בחנו אלהים וימלטו, והרבה כזה, אך הניח הנביא התשובה בבאור עלת זה. ומפני שעלת כל אחד מן הצדיקים הנבחנים וכל אחד מן הרשעים שהם בטובה בעולם הזה זולת עלת האחר, לכן העיר ע"ז באמרו (דברים כט) הנסתרות לה' אלהינו והנגלות לנו ולכנינו, ואמר החכם ברומה לזה (קבלת ס) אם עושק רש וגזל משפט וצדק תראה במדינה אל תתמה וגו', ואמר הכתוב (דברים לג) הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט. ועם כל זה ראיתי לבאר בענין הזה מה שיהיה בו מעט הספקה. ואומר כי הפנים אשר בעבורם ימנע מהצדיק הזדמנות טרפו עד שיטרח עליו ויבחן בו, אפשר שיהיה לעון שקדם לו התחייב להפרע ממנו עליו, כמו שאמר (משלי יא) הן צדיק בארץ ישולם. ויש שיהיה על דרך התמורה בעוה"ב, כמו שאמר (דברים ח) להטיבך באחרייתך. ויש שיהיה להראות סבלו והסברתו הטובה בעבודת הבורא יתב' כדי שילמדו ב"א ממנו, כמו שידעת מענין איוב. ויש שיהיה לרשע אנשי דורו ויבחנוהו הבורא יתברך בעוני ובריש ובחלאים להראות חסידותו ועבודתו לאלהים מבלעדיהם, כמו שכתוב (ישעיה נג) אכן חליינו הוא נשא ומכאובינו סבלם: ויש שיהיה מפני שאיננו מקנא לאלהים לקחת הדין מאנשי דורו, כמו שידעת מענין עלי ובניו שאמר בהם הכתוב (ש"ה כ) והיה כל הנותר בביתך יבא להשתחות וגו'. אבל טובת האל יתברך על הרשע יש שתהיה בעבור טובה שקדמה לו יגמלהו האלהים עליה בעוה"ז, כמו שכתוב (דברי' ז) ומשלם

נני אדם כמעט כשוף. הניח וכו', לא אמר סניף תשובה ע"ז. מעט הספקה, נאור מספיק מעט. ע"ד התמורה, לטרנות שקרו בעוה"ב. סבלו והסברתו, שקול כלות ויסורין כסגר פנים יפות בני תרעומות על ספי"ת. לרשע אנשי דורו, שאנשי דורו רשעים. מבלעדיהם, אשר לא כמחוסס שסס בשלום ומורדים בו, והכונס. שצדיקו משפטו עליהם כיום שקדם. לקחת הדין וכו', לענוש כשששים או שיכול למחות בידם.

לשונאיו אל פניו להאבירו ותרגמו בו הראשונים ומשלם לשנאוהו זכוון (ס"א טנן) דאינון עבדין קדמוהי בחייהון לאובדיהון. ויש שתהיה על דרך הפקדון אצלו עד שיתן לו האל ית' בן צדיק יהיה ראוי לו, כמו שכתוב (איוב יז) יבין וצדיק ילבש, ואמר (קס"ג) ולחוטא נתן ענין לאסוף ולכנוס לתת לטוב לפני האלהים, ואפשר שתהיה הסבה הגדולה שבסבות מותו ורעתו, כמו שכתוב (קס"ה) עושר שמור לבעליו לרעתו. ואפשר שתהיה להאריך הבורא יתב' לו עד שישוב ויהיה ראוי לה, כמו שידעת מענין מנשה. ויש שתהיה לחסד שקדם אביו והיה ראוי להטיב לבנו בעבורו, כמו שאמר ליהוא בן נמשי (מ"ז י) בני רבעים ישבו לך על כסא ישראל, ואמר (משלי כ) מתהלך בתומו צדיק אשרי בניו אחריו, ואמר (תהלים לו) נער הייתי גם זקנתי ולא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש להם. ויש שתהיה לנסות אנשי התרמית והמצפונים הרעים כשהם רואים זה ממהרים לסור מעבודת הבורא והשים להתרצות אל אנשי הרשע וללמוד ממעשיהם. — ויתברר הנבר לאלהים ויראה הנאמן בעבודתו בסבלו עת ששולטין בו ומכיישין אותו ויקבל שכר מהבורא יתב' על זה, כמו שידעת מענין אליהו עם איזבל וירמיהו עם מלכי דורו :

וכיון שהתברר חיוב הגלגול על הסבות על ב"א, נבאר עתה כי אין כל אדם חייב לחזר על כל סבה מסבות הטרף כי הסבות רבות. מהן נקלות שטרחה מעט כסחורה בחנות או מלאכת יד שטורחה מעט כתפירה וכאחי והספרות ואצור המסחרים ושכיר האריסים והפועלים והשמישים בעבודת האדמה. ומהן סבות יש בהן יגיעה וטורח, כעבוד העורות והוצאת הברזל והנחושת מן מוצאיהם וזקוק הכסף בעופרת ונישוא המשאות הכבדות ולכת בדרכים רחוקים תמיד ועבודת האדמה וחרישתה וכיוצא בהם. ומי שהוא מב"א חזק בגופו חלש בהכרתו ראוי לו מהם מה שיש בו מן היגיעה כפי שיכול לסבול, ומי שהוא חלש בגופו והכרתו חזקה, אל יבקש מסבות הטרף מה שמיגע גופו, אך יטה אל מה שיהיה קל על גופו ויוכל להתמיד עליו. ולכל אדם יש חפיץ במלאכה או סחורה מבלתי זולתה כבר הטביע האל לה בטבעו אהבה וחבה, וכן בשאר החיים כמו שהטביע בטבע החתול צידת העכברים, ובטבע הנץ צידת מה שראוי לו מן העוף ובטבע האיל

והמצפונים הרעים, אנשי לב רע, זמלת אנשי מוסכת עלמס ואחר עמס. כשהם רואים, שהרשע מלגה. וחשים זכו', ומל' מי יחוש, ור"צ משתדלים לנסות ראו' אל אנשו הרשע וכו'. ויתברר הנבר וכו', ועי"ז יתברר מי שהוא צר לנצ' זכו' בסכלו וכו'. וכיון שהתברר וכו', ולפי שהוכחנו שחייב האדם לעסוק בחיוב עסק לסמוא' לו טרף. כתפירה וכאחי, שניסע ענין א'. והספרות, מלאכת סוסר וי"מ גלות שערות. ואצור המסחרים, קנין סחורות. ושכיר האריסים, לשכור ולשכיר אריסים וכו' לעבוד. יש חפיץ וכו' מבלתי זולתה, תכונה נטשו וטבעו נוסע יותר

צידת הנחשים, וכן יש מן העופות שיצודו הדגים לבד. וכן בטבע מין ומין ממיני החיים נטיה ותאווה אל מין ממיני הצמחים והחיים, הוטבע עליו להיות סבה למזונו ותכונת גופו ואבריו ראויין לדבר ההוא. כפה הארוך והשוק הארוך לעוף שהוא צד את הדגים, וכשן והצפורן החזק לארי, והקרנים לשור ולאיל, ואשר תוכן מזונו מן הצמח לא נתן לו כלי הציד והטרף. ועל תרמיון הזה תמצא מדות ב"א וגופותם מוכנות לסחורות ולמלאכות. ומי שמוצא במדותיו ובטבעו כוסף אל מלאכה מהמלאכות ויהי' גופו ראוי לה ויוכל לסבול את טרחה, יחזור עליה וישים אותה סבה להבאת מזונו ויסבול מתקה ומרירותה ואל יקיץ כשימנע ממנו הטרף בקצת העתים, אך יבטח באלהים שיספיק לו טרפו כל ימי חייו, ויכוין בטרדת לבו וגופו בסבה מן הסבות והסבוב עליה לעמוד במצות הבורא, שצוה האדם להתעסק בסבות העולם כעבודת האדמה וחרישתה וזריעתה, כמו שכתוב (בראשית ב) ויקח ה' אלהים את האדם ויניחהו בגן עדן לעבדה ולשמרה. ולהשתמש בשאר בעלי חיים בתועלתו ומזוניו ובנין המדינות והכנת המזונות, ולהשתמש בנשים ולבעול אותן להרבות הזרע ויהיה נשכר על כונתו בהם לאלהים בלבו ומצפונו, בין שיגמר לו חפצו בין שלא יגמר לו חפצו, כמ"ש (תהלים קכח) יגיע כפיך כי האכל אשריך ושוב לך, וארז"ל וכל מעשיך יהיו לשם שמים. ויהיה בטחונו באלהים שלם, ולא יזיקנו הסבוב על הסבות להבאת טרפו בהם מאומה כשהוא מכוין בהם בלבו ומצפונו לשם שמים. ואל יחשוב כי טרפו מועמד על סבה ידוע ושם תמנע הסבה ההיא ממנו לא יבא בסבה אחרת, אבל יבטח על האלהים בטרפו וידע כי הסבות כלן אצל הבורא שוות, יטריפהו במה שירצה מהן בעת שירצה מאי זה ענין שירצה, כמ"ש (ש"א יד) כי אין לה' מעצור להושיע ברב או במעט, ואמר (דברים ח) כי הוא הנותן לך כח לעשות היל, ואמר (זכריה ד) לא בחיל ולא בכח כי אם ברוחי אמר ה' צבאות:

פרק ד אבל הדברים שחייב המאמין לבטוח בהם על הבורא ית' כוללים אותם שני מינים, אחד מהם דברי העוה"ז והשני דברי העוה"ב. ודברי העולם הזה יחלקו לשני חלקים: אחד מהם עניני העולם לתועלות העוה"ז, והשני עניני העולם לתועלות העולם הבא. ועניני העולם לתועלות העוה"ז יחלקו לג' חלקים: אחד מהם תועלות גופו בלבד, והשני תועלות טרפו וסיבות הונו ומיני קנינו, והשלישי תועלות בני ביתו ואשתו וקרוביו ואוהביו ואויביו, ומי שהוא למעלה ממנו ולמטה ממנו מכתות ב"א. ועניני העולם לתועלות העולם הבא יחלקו לשני חלקים: אחד מהם חובות הלכבות והאיברים שהוא מתיחד בהם לברו ואין מעשהו יוצא בהם להנאת זולתו ולא להזיקו, והחלק השני חובות האיברים אשר

למלאכה או לעסק זה ולא לזולתם כידוע. והסיבוב עליה זכו, כזונתו חסיד

לא יוכל לעשותם אלא בהשתתפות זולתו עמו בפעל ובהפעל
 כצדקה וגמ'ח ולמוד החכמה ולצוות בטוב ולהזהיר מן הרע.
 ועניני העוה"ב יתלקו לשני חלקים: אחד מהם הגמול הראוי,
 והשני שהוא מחדס הבורא יתב' על החסידים והנביאים לעוה"ב.
 והנה כל הדברים שבוטחים בהם על הבורא יתב' שבעה חלקים:
 אחד מהם עניני גוף האדם בלבד. והשני עניני הונו וסבות טרפו.
 והשלישי עניני אשתו ובניו וקרוביו ואוהביו ואויביו. והרביעי
 חובות הלבבות והאברים שהוא מתיחד בתועלותם והזקתם. והחמישי
 חובות האברים שתועלתם והזקתם מתעברות אל זולתו. והששי
 גמול העוה"ב אשר יהיה כפי המעשה בעוה"ז. והשביעי גמול
 העולם הבא אשר יהיה מהבורא יתב' על דרך החסד על סגולתו,
 כמו שכתוב (תהלים לא) מה רב טובך אשר צפנת ליראיך פעלת
 לחוסים כך נגד בני אדם:

וכיון שפירשתי ההקדמות אשר בעבורן יתכן הבטחון מן הבוטח
 באלהים ית', יש עלי לסמוך להן פירוש אופני יושר הבטחון
 בכל אחד מהשבעה דברים אשר בהם יבטח כל בוטח על אלהים
 ועל זולתו אחד אחד: — ואומר בפירוש החלק הראשון מהם
 והוא בעניני גוף האדם בלבד, והם חייו ומותו וטרף מזונו לעצמו
 ומלבושו ודירתו ובריאותו וחליו ומדותיו, ואופני היושר בבטחון
 על אלהים בכל ענין מהם שישליך את נפשו בהם להליכות הגזר
 אשר גזר לו הבורא מהם, ותבטח נפשו באלהים ית' וידע כי לא
 יגמר לו מהם אלא מה שקדם ברעת הבורא שהוא הנכון לעניניו
 בעה"ז ובעוה"ב ויותר טוב לאחריתו, ושהנהגת הבורא לו בכלם
 שוה אין לשום ברית בהם עצה ולא הנהגה אלא ברשותו וגזרתו
 ודינו, וכמו שאין ביד הברואים חייו ומותו וחליו ובריאותו, כן
 אין בידם טרף מזונו וספקו ולבושו ושאר עניני גופו. ועם ברור
 אמונתו כי ענינו מסור אל גזרות הבורא ית', ושבחירת הבורא
 לו היא הבחירה הטובה, הוא חייב להתגלגל לסבות תועלותיו
 ולבחור הטוב בנראה לו מן הענין, והאלהים יעשה מה שקדמה
 בו גזרתו. והדומה לזה כי האדם אע"פ שקצו ומדת ימיו קשורים
 בגזרת הבורא ית', יש על האדם להתגלגל לסבות החיים במאכל
 ובמשתה. ובמלבוש ובמעון כפי צרכו, ולא יניח את זה על
 האלהים שיאמר אם קדם בגזרת הבורא שאחיה ישאיר נפשי בגופי
 מבלי מזון כל ימי חיי, ולא אטרח בבקשת הטרף ועמלו. וכן
 אין ראוי לאדם להכנס בסכנות בבטחונו על גזרת הבורא, וישתה
 סמי המות או שיסכן בעצמו להלחם עם הארי והחיות הרעות ללא

לקיים סעולס סכוח רעון סאל נברואס. — בפעל ובהפעל, שא' מסס עושס
 וסשני מקנל סעונס. הגמול הראוי, לסי מעשיו סעוניס. מתעברות,
 עוכרות ויואלות אל זולתו. ועם ברור אמונתו וכו', ואע"ס שמאמין נבחר
 שענינו מסור וכו' עכ"ל חייב לחזר על סכנות כי על ידיהם יעשה סאלסס וכו'.

דוחק, או שישליך עצמו בים או באש והרומה לזה ממה שאין האדם בטוח בהם ויסכן בנפשו, וכבר הזהירנו הכתוב מזה במה שאמר (דברים ו) לא תנסו את ה' אלהיכם וגו'. כי איננו נמלט בזה מאחד משני דברים: או שימות ויהיה הוא המומית את עצמו והוא נתבע על זה כאלו המית זולתו מב"א, אע"פ שמותו על הדרך ההיא בגזרת האלהים וברשותו, וכבר הזהירנו שלא להמית שום אדם בשום גלגול באמרו (שמות כ) לא הרצח, וכל אשר יהיה המומת קרוב אל הממית יהיה העונש יותר ראוי, כמו שכתוב (עמוס ה) על רדפו בחרב אחיו ושהת רחמיו וגו'. וכן מי שהמית את עצמו יהיה עונשו גדול בלי ספק, מפני שמשללו בזה כעבד שצותו אדוניו לשמור מקום לזמן ידוע והזהירו שלא יפרד ממנו עד שיבא שליח אדוניו אליו, וכיון שראה שבושש השליח לבא נפרד מן המקום קודם בואו, וקצף עליו אדוניו והענישו עונש גדול, וכן הממית את עצמו יוצא מעבודת האלהים אל המרותו בהכנסו בסבות המות, ועל כן אתה מוצא שמואל ע"ה אומר (ש"א עז) ואיך אלך ושמע שאול והרגני, ולא נחשב לו לחסרון בבטחונו על האלהים, אך היתה התשובה מהאלהים לו במה שמורה כי זריותו בזה משובחת, ואמר לו עגלת בקר הקח בידך ואמרת לזבוח לה' באתי ושאר הענין. ואלו היה זה קצור בבטחונו היתה התשובה אליו אני אמות ואחיה וגו' או הרומה לו, כמו שאמר למשה ע"ה עת שאמר לו (שמות ד) כי כבד פה וכבד לשון אנכי, מי שם פה לאדם וגו'. ואם שמואל עם תום צדקתו לא הקל לחכנס בסבה קטנה מסבות הסכנה אע"פ שהיה נכנס בה במצות הבורא יתברך כשאמר מלא קרנדך שמן ולך אשלחך אל ישי בית הלחמי, כ"ש שיהיה זה מגונה מזולתו מבלתי מצות הבורא יתברך. או שינצל בעזרת הבורא יתב' לו ויאבדו זכויותיו ויפסיד שכרו, כמו שאמרו רז"ל בזה הענין (שנה ל"ג נ"ג) לעולם אל יעמוד אדם במקום סכנה ויאמר שעושיין לו נס שמא אין עושיין לו נס, ואם עושיין לו נס מנכין לו מזכויותיו, ואמר יעקב אבינו ע"ה (בראשית לג) קטנתי מכל החסדים וגו', ואמר המתרגם בפירושו זעירין זכוותי מכל חסדין ומכל טובין:

וכמו שאמרנו בחיים ובמות כן נאמר בחיוב הביעת סבות הבריאות והחזון והמלבוש והדירה והמדות הטובות, ולהרחיק שכנגדם, עם בירור אמונתו כי הסבות אין מועילות אותו בזה כלום אלא בגזרת הבורא ית', כאשר יש לבעל האדמה לחרוש אותה ולנקותה מן הקוצים ולזרעה ולהשקותה אם (ס"א חס לא) יזדמנו לו המים, ויבטח על הבורא יתב' להפירותה ולשמרה מן הפגעים והרבה

ללא דוחק, אם איננו מוכרח. נתבע ע"ז, בדין שמים לעונש כרוב נשם. בשום גלגול, כשום חוסן. או שינצל, הוא ההלוקה סב' מזה שאומר למעלה שסמכנים עמו בסכנה איננו נמלט בזה מא' משני דברים. חיוב הביעת וכו', חיון השמלות לדרוש אחרי סבות וכו'.

תבואתה ויברך אותה הבורא, ואין ראוי לו להניח האדמה מבלי עבודה וזריעה, בבטחונו על גזרת הבורא שתצמיח האדמה בלתי זרע שקדם לו. וכן בעלי המלאכה והסחורה והשכירות מצווין לחזר על הטרף בהם, עם הבטחון באלהים כי הטרף בידו ורשותו ושהוא ערב בו לאדם, ומשלימו לו באיזו סבה שירצה. ואל יחשוב כי הסבה תועילתו או תזיקהו מאומה. ואם יבא לו טרפו על פנים מאופני הסבות אשר התעסק בהם, ראוי לו שלא יבטח על הסבה ההיא וישמח בה ויוסיף להחזיק בה ויטה לבו אליה, כי יחלש בטחונו באלהיו. אך אין ראוי לו לחשוב כי תועילנו יותר ממה שקדם בדעת הבורא ואל ישמח בהדבקו בה וסבבו עליה, אך יודה הבורא אשר הטרפנו אחר יגיעתו ולא שם עמלו וטרחו לריק, כמו שכתוב (תהלים קכח) יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך. ואמר אחד מן החסידים אני תמיה ממי שנותן לחברו מה שגזר לו אצלו הבורא, ואח"כ יזכור לו טובתו עליו בו ויבקש להודות אותו עליו. ויותר אני תמיה ממי שקבל טרפו על יד אחד מוכרח לתת לו ויכנע לו ויפייסוהו וישבחהו; ואם לא יבואהו הטרף על הפנים אשר סבב עליהם, אפשר שטרף יוכו כבר קדם אצלו והוא ברשותו, או שבא לו על פנים אחרים ועל איזה פנים שיהיה ראוי לו להתעסק בסבות ואל ירפה מחזר עליהם כשהם ראויות למדותיו ולגופו כאשר קדמתי, ויבטח עם זה על אלהיו שלא יעזבוהו ולא ירפהו ולא יתעלם ממנו, כמו שכתוב (נחום ה) טוב ה' למעוז ביום צרה וגו'. וכן נאמר בענין הבריאות והחולי כי על האדם לבטוח בבורא בזה, ולהשתדל בהתמדת הבריאות בסבות אשר מטבעם זה ולדחות המרות במה שנהגו לדחותו, כמו שצוה הבורא ית' (שמות כג) ורפא ירפא; מבלי שיבטח על סבות הבריאות והחולי שהן מועילות או מזיקות אלא ברשות הבורא, וכאשר יבטח בבורא ירפאהו מחליו בסבה ובלתי סבה כמו שנא' (תהלים קו) ישלח דברו וירפאם וגו'. ואפשר שירפאהו בדבר המזיק הרבה, כמו שידעת מענין אלישע במים הרעים שריפא היוקם במלח, וכן (שמות קו) ויורהו ה' עין וישלך אל המים ואמרו הקדמונים שהיה עין של הרדופני, וכמותו (יעקב לז) ישאו דבלת האנים וימרחו על השחין ויחי. וכבר ידעת מה שהיה מענין אסא כשבטח על הרופאים והניח בטחונו באלהים בחליו. ואמר הכתוב (איוב ה) כי הוא יכאיב ויחבש וגו'. — ופירוש החלק השני הוא בעניני קניני האדם וסבות טרפו ואופני עסקיו מסחורה ומלאכה והליכת דרכים ומיניו ושכירות

ושהוא ערב וכו', שלא יגיע לריק. ומשלימו לו, נותן לו טרפו בשלמות. ע"י אחד מוכרח וכו', ע"י א' שהוא מוכרח בגזרת ה' לתמו לו. הרדופני, מין עץ מר. ויחי, ואח"כ שטבע החאנס לעפע גם נשר נחיל וכ"כ שחן. ומיניו, התמנות. ושכירות, שכיר בעסק. וגזברות, סוכן קניני סוחר. וקבלנות, שמקבל עליו למכור סחורת אחר נשכר קחתו.

ועבודת המלכים וגזברות וקבלנות ואמנה וספרות ומיני העבודות והליכת המדברות והימים, והדומה לזה כמה שמתעסקין בו לקבץ ממון ולהרבות מותרי המחיה. ואופני יושר הבטחון בהם על האלהים שיתעסק כמה שזימן לו הבורא מהם לצורך ספקו ומזונו ולהגיע אל מה שיש בו די מן העולם, ואם יגזור לו הבורא בתוספת על זה תבואהו מבלי טורח ויגיעה כאשר יבטח על האלהים בה, ולא ירבה לחזר על הסבות ולא יסמך עליהן בלבו, ואם לא יגזרו לו יותר מן המזון אם היו משתדלים כל אשר בשמים ובארץ להוסיף עליו לא היו יכולים בשום פנים ולא בשום סבה. וכאשר יבטח באלהים ימצא מנוחת לבו ושלות נפשו כי לא יעברנו חקו אל זולתו ולא יקדים ולא יאחר מעתו הנגזר לו בו; ויש שמנהיג הבורא טרפי רבים מב"א על יד איש א' מהם להבחין בזה עבודתו לאלהים מהמרותו, וישים את זה מן הסבות החזקות שבסבות הנסיון ותחסתה לו. כמלך שהוא מטריף חילו ועבדיו וכן השרים ורואי המלך והסגנים אשר סביבותיהם כהות מעבדיהם ושמשיהם ופקידיהם ונשים וקרובים ומשתדלים בעבורם לחזור על סבת קבוץ הממון מפנים טובים ורעים, והסכל מהם ימעה בשלשה פנים: אחד מהם בקבצו הממון כי הוא לוקח מה שגזר לו הבורא לקחתו על פנים מגונים ורעים, ואלו היה מבקש אותו על אופניו היה מגיע אל הפצו ורצונו והיה מתקיים בידו ענין תורתו ועולמו, ולא היה חסר לו כמה שגזר הבורא מאומה. והשני כי הוא הושב שכל מה שהגיע אליו מן הממון הוא טרף מזונו, ולא יבין כי הטרף מתחלק לשלשה חלקים: אחד מהם טרף מזונו והוא כלכלת גופו בלבד, והוא המובטח מן האלהים לכל אשר בו רוח היים עד תכלית ימיו. והב' טרף מזון זולתו מאשה ובנים ועבדים ומשרתים והדומה להם, ואיננו מובטח מן האלהים לכל הברואים אלא לסגולה מהם בתנאים מיוחדים, והוא מקרה מזדמן בעת אחת ואין מזדמן בעת אחרת כפי שמחייבת הליכות דיני הבורא מן החסד והמשפט. והג' טרף קנין, והוא הממון אשר אין בו תועלת לאדם והוא שומר עליו ונוצר אותו עד אשר יורישנו לזולתו או שיאבד ממנו, והסכל יחשוב כל אשר גזר לו הבורא מן הממון, שהוא טרף מזונו וכלכלת גופו, והוא ממהר אליו ומשתדל עליו, ואפשר שיקבצנו לבעל אשתו אחריו ולחורגו (ס"א ולסורגו) ולגדול שבשונאיו, והשלישי שהוא נותן הטרפים לבעליהם כמו שגזר להם הבורא על ידו, והוא זוכר טובתו להם בהם כאלו הוא הטרפים בהם וכלכל אותם ומתחסד בהם עליהם, ורוצה שיודוהו וישבחוהו הרבה עליהם ושיעבדוהו בעבורם, ויתגאה ויגבה וירום לבבו ויניח הודאתו עליהם, ויחשוב שאם היה מונע אותם מהם היו נשארים אצלו, וכי לולי

ואמנה, לוקח לשלם לאחר זמן. וספרות, מלאכת סופר כמו"מ. חקו, שסוקצב לו לא יעבור לזולתו. מפנים, אופנים ודרכים. כלכלת, מזון. ולחורגו, בן אשתו. מתחסד, כעושה חסד. ויגיה וכו', מעיל עליהם להודות לו, אלו

הוא היו נפסקים טרפיהם, והוא העני אשר יגיע לריק בעוה"ז ויפסיד שכרו לעוה"ב. והמשכיל נוהג בשלשה הפנים על הדרך הנכונה לתורתו ולעולמו, ובטחונו במה שיש ביד האלהים מטופו וקנינו, יותר חזק מבטחונו במה שיש בידו מהם, מפני שאינו יודע אם הוא טרף מזון או טרף קנין, ויגיע לכבוד העוה"ז ואל הגמול הטוב בעוה"ב, כמו שאמר (תהלים קי"ג) במזמור הללויה אשרי איש ירא ה' עד סופו:

ויש מב"א כתות שאינם כשתדלים לקנות הממון ולהרבות ממנו אלא לאהבת הכבוד מב"א ולעשות להם שם ואין מספיק להם ממנו שום דבר, וזה סכלות מהם בסבות הכבוד בעולם הזה ובעוה"ב. וגורם להם זה מה שרואים מכבוד עמי הארץ לאנשי הממון, וכבודם להם לתקותם מה שיש אצלם ולמשוך מאשר בידם. ואלו השכילו והבינו כי אין ביכולתם ולא בכחם לא לתת ולא למנוע למי שגזר לו הבורא אצלם, לא היו מקיים לזולתו, ולא היה ראוי אצלם לכבוד אלא למי שיחדתו הבורא במעלות משובחות ראוי בעבורן לכבוד הבורא ית', כמוש"כ (ש"א ז) כי מכבדי אכבד. ומפני ששכלו עמי הארץ בכבדם בעלי הממון בסבות הכבוד, הוסיף להם הבורא סכלות בסבות בקשותם, ונפלו בהשהדלות גדולה ויגיעה רבה כל ימיהם. והניחו מה שהיו חייבין להשתדל בו ולמהר אליו מהשלים חובות הבורא אשר עליהם ולהודות על טובותיו אצלם, ותהיינה בקשותם יותר קרובות אליהם בדרך הזה בלי ספק, כמו שאמר הכתוב (משלי ג) אורך ימים בימינה בשמאלה עושר וכבוד, ואמר (דס"א כט) והעושר והכבוד מלפניך וגו'. ויש שימצא בכלל מבקשי הממון מי שיגיע ממנו אל תכלית האותו בדרך הסבות אשר זכרנו. ומהם מי שיגיע אליו בדרך הירושה והדומה לזה, ויחשוב כי הסבות חייבו לו את זה גלולי הם לא היה מגיע אליו ממנו, ומשבח הסבה מבלעדי המסבב, וכמה הוא דומה בזה לאדם שהוא במדבר הכביד עליו הצמא, וצמא מים שאינם מתוקים בבור אחר ושמה בהם שמחה גדולה ורוה מהם, וכאשר הלך מעט מצא מעין נובע מים מתוקים ודאג על מה שקדם משתותו המים הראשונים ורותו מהם, וכן בעל הממון שהגיע אליו בסבת ידועה, אלו היתה נמונעת הסיבה ההיא ממנו היה משיג אותו בסבה אחרת כאשר הקדמנו. (שמואל א' יד) כי אין

ר"ל שלא יודע לה' על כל תגמולויו עליו להשפיע ע"ז לזולתו. והוא העני וכו', וכאמת הוא הוא העני נדעת אשר יגיע וכו'. ואין מספיק וכו', אין לפס שום הנאה כס זולת זה. וזה סכלות וכו', אינם יודעים הסבות המניחות אל הכבוד וכו'. וכבודם להם לתקותם וכו', ולמה מכניס עמי הארץ לאנשי הממון? לפי שסס תאנים ומקיים להעשיר ג"כ או למשוך תאנים אזים הנאה מן העשירים. והניחו וכו' מהשלים וכו', עזבו ולא השלימו מה שחייבין להודות לבורא וכו'. מבלעדי המסבב, ולא יודע לה' המסבב הכל. ורוה, הקיץ למאנו.

מעצור לה' להושיע ברב או במעט. וממה שראוי לבטח על האלהים בטרפו כשיתעכב ממנו הטרף יום מן הימים, שיאמר בלבו כי אשר הוציאני אל העולם הזה בזמן ידוע ועת ידועה, ולא הוציאני אליו לפניהם ולא לאחריהם, הוא שמעכב ממני בה טרפי לעת ידועה ויום ידוע, לדעתו מה שהוא טוב לי, וכן כאשר יבואהו טרפו מצומצם לא יותיר על מזונו מאומה, ראוי לו לחשוב בלבו ולומר אשר הכין לי מזוני בשדי אמי בתחלת עניני כפי צרכי ודי כלכלתי יום יום עד אשר המיר אותו לי בטוב מזנו ולא הזיק לי בואו בצמצום מאומה, כן לא יזיק לי בו הטרף הזה אשר העתיק אותי אליו עתה מצומצמת כפי צרכי עד תכלית ימי מאומה. ויהיה נשכר על זה כמו שאמר הכורא על אבותינו במדבר (שמות טז) ויצא העם ולקטו דבר יום ביומו, ואמר (ירמיה נ) הלך וקראת באזני ירושלים וגו'. וכן אם יבאחו טרפו בסבה מבלי סבה ובמקום מבלי מקום וע"י איש מבלתי איש אחר, יאמר בלבו אשר יצרני על צורה ותבנית ותכונה ומרה מבלי שאר הצורות והתכונות והמדות לתקנת עניני, הוא בחר לי שיבוא טרפי על הפנים המפיקים לעניני מבלי שאר הפנים. ואשר הוציאני אל העוה"ז במקום ידוע וע"י שני אישים ידועים מבלי שאר אישי העולם, הוא בחר לי בו טרפי בארץ ידועה וע"י איש ידוע שם אותו סבה לטרפי לטוב לי, כמו שאמר הכתוב (תהלים קמ"ט) צדיק ה' בכל דרכיו. — אבל פירוש החלק השלישי והם עניני אשתו ובניו ובני ביתו וקרוביו ואוחביו ואויביו ומיודעיו ומכיריו, ואשר למעלה ממנו ואשר למטה ממנו מכתות בני אדם, אופני יושר הבטחון על האלהים בהם כאשר אספר, והוא שאין אדם נמלט מאחד משני דברים: שיהיה נכרי, או שיהיה בתוך משפחתו וקרוביו. ואם יהיה נכרי יהיה צוותו באלהיו בעת השתוממותו ויבטח עליו בגבורתו. ויעלה על לבו גרות הנפש בעוה"ז וכי אנשי הארץ כמו הגרים בה. כמו שאמר הכתוב (ויקרא כ"ט) כי גרים ותושבים אתם עמדי. ויחשוב בלבו כי כל מי שיש לו קרובים בו, עד זמן מועט ישוב נכרי בודד, ולא יועילו קרוב ולא בן ולא יתחבר עמו אחד מהם, ויחשוב אחר כך בהסתלקות כובד משאם וחובותם מעליו ויחשוב זה טובה משוכות הכורא עליו, מפני שאם יהיה רודף אחר עניני העולם וצרכיו, תהיה יגיעתו יותר קלה עליו מבלי אשה ובנים וחסרונם מנוחה לו וטובה, ואם יהיה מבקש עניני אחריתו, יהי' לבו יותר ריק ופנוי בעת התבודדותו מבלי ספק. ועל כן היו הפרושים בורחים מקרוביהם ומבתיהם אל החרים, כדי שיפנו לבותם לעבודת אלהים. וכן היו הנביאים בזמן הנבואה יוצאים מקוענותיהם ומתבודדים

לדעתו, מפני שהוא יתנחך ידוע. נשכר, יקבל שכר על נטחונו זה. המפיקים, המוכשרים. צוותו, הסתנותו. בעת השתוממותו, נעלות על לבו שהוא נדד וגלמוד. זמן מועט, יום מותו. בהסתלקות וכו', שאין עליו וכו'. וחסרונם, החסרון שאין לו אשה ובנים הוא לנצח.

לחובות הבורא עליהם, כמו שידעת מענין אליהו עם אלישע שנא' עליו (מ"א יט) שנים עשר צמדים לפניו והוא בשנים העשר, וכיון שרמו לו אליהו כמעט רמו הבין אותו ואמר אשקה נא לאבי ולאמי ואלכה אחרך, ואמר וילך אחרי אליהו וישרתו. ואמרו על אחד מהפרושים שנכנס למדינה אחת להורות את יושביה עבודת האלהים, וימצאם לובשים צבע אחד במלבושיהם ותכשיטיהם, וראה קבריהם אצל פתחי בתיהם ולא ראה ביניהם אשה, ושאל אותם ע"ז. ואמרו לו מה שאנו לובשים צבע אחד שלא יהיה ניכר בנו העני מן העשיר, ושלא יבא העשיר להתגאות ולהתפאר בעשרו ויבא העני להתבזות אצל עצמו, ושירמה ענינו על האדמה כענינו תחתיה. ונאמר על אחד מהמלכים שהיה מתערב בין עבדיו ולא היה ניכר ביניהם, מפני שהיה נוהג מנהג השפלות בתכשיטיו ובמלבושיו. ומה ששמנו קברות מתינו אצל פתחינו, כדי שנוכח מהם ונהיה נכונים למות ונזמין לנו הצידה המגעת אותנו למקום המנוחה. ומה שראית שפירשנו מן הנשים והבנים, דע כי יחדנו להם קריה קרובה מכאן כשיצטרך אחד מומנו על דבר מדבריהם ילך אליהם וישלים צרכו וישוב אלינו, מפני שראינו מה שיכנס עלינו משרדת הלב ורוב ההפסד וגודל היגיעה והטורח בקרבתם, והמנוחה מכל זה בהרחקתם לבחור בעיני העולם הבא ולמאוס בעיני העה"ז. וייטבו דבריהם בעיני הפרוש ויברך אותם ויאשרם בעינים. ואם יהיה הבוטח באלהים בעל אשה וקרובים ואוהבים ואויבים, יבטח באלהים בהצלחתו מהם וישתדל לפרוע מה שחייב להם ולעשות חפציהם, ולהיות לבו שלם עמם. וירף ידו מהזקתם ויסבב על מה שיהיה טוב להם, ויהיה נאמן בכל עיניהם ויורם אופני תועלותם בעיני התורה והעולם לעבודת הבורא, כמו שנאמר (ויקרא יט) ואהבת לרעך כמוך, ואמר (שם) לא תשנא את אחיך בלבבך. לא ליחל הגמול מהם ולא לקדם אצלם ולא מאהבתו בכבודם ושבחם ולא להשתדל עליהם, אך לקיים מצות הבורא ולשמור בריתו ופקודיו עליהם. כי מי שתהיה דעתו בעשותו חפציהם על אחד מהדברים שזכרנו תחלה, לא ישיג רצונו מהם בעה"ז ויגיע לריק ויפסיד שכרו לעה"ב; ואם הוא נוהג בזה לעבודת האלהים בלבד, יעזרם האלהים לגמול אותו בעה"ז וישים בפיהם שכחו ויגדל ענינו בעיניהם ויגיע אל הגמול הגדול בעה"ב כמ"ש האלהים לשלמה (מ"א ג) וגם אשר לא שאלת נתתי לך וגו'. אבל אופני בטחוננו על אלהיו בעיני מי שהוא למעלה ממנו ומי שהוא למטה ממנו מכתות ב"א, הפנים הישרים לו כשיביא אותו הצורך לבקש חפץ ממי שהוא למעלה ממנו או למטה ממנו שיבטח בו על אלתיו וישימם סבה בהשלמתו כאשר ישים עבודת הארץ

תחתיה, נקנר. שנוכח, שנקח מוסר מהם. ויאשרם, ויכללם. בהצלחתו מהם, מאויביו. לקדם אצלם, כפל ענין יחול נמול שלפני זה. מל' מי הקרימוני ואשלם. הפנים הישרים לו, בדרך הכוון כוס.

וזריעתה סבה למרפו, ואם ירצה להטריפו ממנה יצמח הזרע ויפרה וירבה ואין להודות הארץ על זה אך ההודאה לבורא לבדו, ואם לא יחפון האלהים להטריפו ממנה, לא תצמיח הארץ או תצמיח ויקרה הצמח פגע ואין להאשים הארץ. וכן כשיבקש מאחד מהם חפץ, שיהיה אצלו החלש מהם והחזק שוה בעשותו ויבטח בהשלמתו על האלהים ית'. ואם ישלם ע"י אחד מהם יודה הבורא ית' אשר השלים הפצו, ויודה למי שנעשה על ידו על לבו הטוב לו ושהבורא הביא תועלתו על ידו. ובידוע שאין הבורא מגלגל טובה אלא ע"י הצדיקים ומעט הוא שמתגלגל הפסד על ידו, כמו שאמרו הז"ל (כ"ב ק"ט א') מגלגלין זכות על ידי זכאי וחובה ע"י חייב, ואמר הכתוב (משלי יב) לא יאונה לצדיק כל און, ואם לא ישלם לו על ידיהם אל יאשימום ואל יתלה בהם קצור, אך יודה לאלהים אשר בחר לו הטוב בזה, וישבחהם כפי שידע מהשתדלם לעשות חפציו אע"פ שלא נשלם כרצונו וכרצונם לו. וכן ינהג במיודעיו ואוהביו ובמי שנושא ונותן עמם ושמשיו ושותפיו. וכן אם יבקש ממנו מי שלמעלה ממנו או שלמטה ממנו חפץ, יסבב לעשותו בכל לבו וישתדל להשלימו במצופו אם יודמן לו, ויהיה מי שבקשו ראוי להשתדל לו בו, ואח"כ יבטח על האלהים בהשלמתה, ואם ישלימהו על ידו וישימהו סבה לטובה זולתו יודה ע"ז, ואם ימנע ממנו ולא יודמן לו לעשותו אל יאשים נפשו ויודיע את חבירו שלא קצר אחר שיטרח וישתדל בו בעצמו. אבל עיני אויביו וחומדיו ומבקשי רעתו יבטח בעניניהם על הבורא ית' ויסבול חרפתם ואל יגמול להם כפעלם, אך יגמולם חסד ויעשה להם כל מה שיוכל לעשות מן הטוב, ויזכור בלבו שתועלתו וגזקו ביד הבורא ית', ואם יהיו סבה להזיקו יחשוב עליהם טוב ויחשוד את עצמו ומעשיו ברוע הקדמותיו אצל אלהיו, ויתחנן אל האלהים ויבקש מלפניו לכפר עונותיו, ואז ישובו אויביו לאהבתו כמו שאמר החכם (משלי טז) ברצות ה' דרכי איש גם אויביו ישלים אתו. — ופירוש החלק הרביעי בעניגי חובות הלבבות והאברים שהאדם מתיחד בתועלתם ונזקם, וזה כצום וכתפלה וכסוכה וכלולב וכציצית ושמירת השבת והמועדים והמנע מן העבירות, וכל חובות הלבבות לא העבורנה אל זולתו, ותועלתם ונזקם מיוחדים בו מבלי שאר בני אדם. ואופני יושר הבטחון בכלם על האלהים ית' מה שאני מבאר אותו, ומאלהים אשאל להורות אותי האמת ברחמי. והוא כי מעשי העבודה והעבירה לא יתכנו לאדם כי אם בהקבץ שלשה דברים: האחד הבחירה בלבו ומצופו. והשני הכונה וההסכמה לעשות מה שבחר בו. והשלישי שישתדל לגמור

על לבו הטוב לו וכו', וידע על טוב לבו שכוויל למלא חפצו. אשר בחר לו וכו', שזודאי הוא לעונתו שלא נשלם חפצו. ראוי להשתדל לו, שיסו סגון לטרוח עזרו, שלא קצר וכו', אחר שטרח וכהתדל ולא עלתה לו זודיע לו שלא סתעלל. ברוע הקדמותיו, כעונותיו שקדמו לו. מתיחד, שלא

חמעה באבריו הנראים ויוציאהו אל גדר המעשה. ומה שאינו
 נעלם ממנו בהם כבחירת העבודה והעבירה והכונה וההסכמה על
 המעשה, הבטחון על האלהים בזה טעות וסכלות, כי הבורא ית'
 הניח ברשותנו בחירת עבודתו והמרותו, כמו שאמר (דברים ל)
 ובחרת בחיים, ולא הניח ברשותנו השלמת המעשה בעבודה
 ובעבירה אלא בסבות שהם חוץ לנו מזדמנות בקצת העתים ונמנעות
 בקצתם, ואם יבטח על האלהים בבחירת עבודתו ויאמר לא אבחר
 ולא אכויף לעשות כלום מעבודת הבורא עד שיבחר לי הטוב ממנה,
 כבר תעה מדרך הישרה ומערו רגליו מאופני הנכונה, כי הבורא
 יתב' כבר צונו לבחור במעשה העבודה ולכוין אליו בהשתדלות
 והסכמה ובלב שלם לשמו הגדול, והודיענו שהוא אופני הנכונה
 לנו בעוה"ז ובעוה"ב. ואם יודמנו הסבות ויתכן גמר המעשה
 בעבודתו אשר קרמה בחירתנו בה, יהיה לנו השכר הגדול על
 הבחירה בעבודה ועל הכונה לעשותה ועל השלמת מעשה באברים
 הנראים. ואם ימנע מן האברים גמר המעשה יהיה לנו שכר
 הבחירה והכונה כאשר זכרנו כמה שקדם, וכן העונש על העבירה.
 והתפרש שבין עבירה הבורא ושאר מעשי העולם בענין הבטחון
 באלהים ית', ששאר עניני העולם לא נגלו לנו אופני הטוב והרע
 בסבה מן הסבות מבלעדי שאריתם, ולא אופני ההפסד והרע
 בקצתם בלתי קצתם, כי לא עמדנו על איזו מלאכה מן המלאכות
 טובה לנו ויותר ראויה לבקשת הטרף והבריאות והטוב, ולא באיזו
 סחורה ובאיזו דרך ובאיזה מעשה מן המעשים העולמיים נצליח
 כשנתגלגל בהם. ומן הדין עלינו שנבטח באלהים בבחירתנו
 והשלמתה לעזרנו על מה שיש בו טובתנו אחר שנתגלגל אליהם,
 ונתחנן אליו להעיר לבבנו לבחירת הטובה והראויה לנו מהם.
 אבל עבודת הבורא יתב' איננה כן מפני שכבר הודיענו אופני
 הנכונה בה וצונו לבחור בה ויעד אותנו בגמול עליה, ואם נתחנן
 אליו בבחירתה ונבטח עליו בהראיתנו אופני הטוב לנו נהיה טועים
 בדברינו וסכלים בבטחוננו, מפני שכבר קדמה הודעתו אותנו דרכי
 העבודה אשר יועילונו בעולם הזה ובבא, כמו שכתוב (דברים ז)
 ויצונו ה' לעשות את כל החקים האלה וגו' לטוב לנו כל הימים,
 ואמר בגמול העוה"ב (שם) וצדקה תהיה לנו כי נשמור לעשות.
 ועוד כי עניני העולם יש שתשוב הסבה המשובחת מגונה והמגינה
 משובחת, אך העבודה והעבירה אינם כן כי המגונה והמשובח מהם
 לא יעתק מענינו ולא יתחלף. אבל מה שראוי לבטוח עליו הוא
 גמר מעשה העבודה אחר בחירתה בלב שלם ונאמן, והסכמה

נכרך נזולתו כעשותו לחס. ומה שאינו נעלם וכו', מה שסוף נרשקונו,
 וסוף בחירת המעשה וההסכמה לעשותו לא שייך גם בטחון. ולא הניח וכו',
 אבל השלמת המעשה תלוי בסבות וכו' שייך בטחון. ומערו, נשמעו ונטו.
 הטוב והרע, ס"א והריוח. כשנתגלגל, כשנתעסק. הודעתו, שכבר

והשתדלות כבר לבב וכונה לשמו הגדול, ובזה אנחנו חייבין להתחנן אליו לעזור אותנו בו ולהורות אותנו עליו, כמו שכתוב (תהלים קס) הדריכני באמתך ולמדני, ואמר (קט) הדריכני בנתיב מצותיך וגו', ואמר (קס) דרך אמונה בחרתי וגו', ואמר (קס) דבקתי בעדותיך ה' אל תבישני, ואמר (קס) ואל תצל מפי דבר אמת עד מאד וגו'. וכל זה ראיה שבחירתו היתה במעשה העבודה, אך התפלל אל האלהים על שני דברים: אחד מהם ליחד לבבו ולחזק בחירתו בעבודתו בהרחקת טרדות העולם מלבו ועיניו, כמו שאמר (קס פו) יחד לבבי ליראה שמך, (קט) גל עיני ואביטתה וגו', (קס) העבר עיני וגו', (קס) הט לבי אל עדותיך וגו' והדומה לזה. והשני לחזק אבריו על השלמת המעשים בעבודתו, והוא מה שאמר (קס) הדריכני בנתיב מצותיך, (קס) סעדני ואושעה, והרבה כמוהו. ואני עתיד לבאר אופני מופסדי החלק הזה ואופני השלמתו והדרך הנכונה בו בעזרת השם. — אבל פירוש החלק החמישי והוא חובות האברים אשר תועלתם ונזקם מתעברים אל זולתו, כצדקה והמעשר ולמוד החכמה וצוות בטוב והזהיר מהרע ולהשיב האמנות ולהסתיר הסוד ולדבר טוב לעשות הטוב וכבוד אבות והשבת הרשעים אל האלהים והורות ב'א דרכי טובתו ולחמול ענייהם ולרחם עליהם, ולסבול חרפתם כשמעיר אותם אל העבודה ומיחל אותם ומיראם בגמול ובעונש. ואופני יושר הבטחון בזה שיהיה האדם צופן בלבבו כל המעשים האלה והדומה להם, ויבחר עשותם ויסבב אליהם כפי מה שהקדמנו בחלק רביעי מהיוב הבחירה עלינו להתקרב אל האלהים בלבד, לא לקנות שם וכבוד ביניהם ולא לקוות הגמול מהם ולא להשתרר עליהם, ואחר כך יבטח על האלהים בהשלמת המעשה שכיון לעשותו מהם כפי מה שהוא רוצה בו גמנו אחר שיסבב עליו, ויזהר כפי יכלתו בכל זה להסתירו ממי שאין צריך לו להודיעו, כי בהיותו נסתר יהיה שכרו יותר גדול ממה שיהיה אם יהיה נודע, ומה שלא יוכל להסתירו יזכור בו השרש אשר הקדמנו כי התועלת והנזק לא יהיה מן הברואים כי אם ברשות הבורא ית', וכאשר יגלגל הבורא על ידו מצוה, יחשוב בלבו כי היא טובה מאת הבורא ית' שהטיב בה אליו, ואל ישמח בשבח אותו ב'א עליה ואל יחפון בכבודם בעבודה, ויביאהו זה להתגאו' במעשהו ויפסד לבו וכוונתו לאלהים ויפסיד מעשהו ויאבד שכרו, ואני עתיד לבאר זה בשערו בע"ה: — אבל פירוש החלק הששי והוא בגמול העוה"ז והעוה"ב אשר יהיה האדם ראוי לו במעשה הטוב בעולם הוא שהגמול על שני פנים: גמול בעוה"ז בלבד, וגמול בעוה"ב בלבד ויש שיהיו ראויים שניהם על מעשה א' ולא פורש לנו באור זה

סודע ס' אהנו וכו'. מתעברים, מוכרים. האמנות, מה שניתן לו ככלושה או פקדון. צופן וכו', ר'ל יחשוב לעשותם כשיצטו לידו. להשתרר, ל' שרר. שהוא רוצה וכו', כר'טן ס' מן האדם. ערב,

באר היטב, אך ערב הכורא לעמו גמול כולל על מעשה הכולל ולא חלק הגמול על העבודות בעולם כמו שעשה בעונש על העבירות בעולם, כמו שפירש המעשים שעושיהם חייבין סקילה שרפה הרג וחנק ומלקות ארבעים, ומיתה וקרת תשלומי כפל ותשלומי ארבעה וחמשה וזק שור ובור ושן ואש, ונותן מום באדם ושולחת יד במבושיו והמוציא שם רע והדומה לזה. אבל גמול העוה"ב ועונשו לא פירש מהם הנביא מאומה בספרו בעבור כמה פנים: מהם כי צורת הנפש בלעדי הגוף אינה ידועה אצלנו כ"ש מה שתתענג בו או תצטער בענין ההוא, אך פירש אותו למי שהיה מבין הענין הזה כמו שאמר ליהושע (זכריה ג) ונתתי לך מהלכים בין העומדים האלה. ולא יהיה זה בעוד נפשו קשורה בגופו, אבל רמז למה שיהיה אחר המות שתשוב הנפש מצורת המלאכים בענין פשיטותה והקוטה ועזבה להשתמש בגופה, כשתזדכך ותזהיר ותיו מעשיה טובים בעוה"ז. ומהם שגמול העוה"ב ועונשו היה מקובל אצל עם הארץ מהנביאים ומושכל אצל החכמים, והניחו לספרו בספר כמו שהניחו לזכור הרבה מפירושי המצות והחובות מפני שסמכו על הקבלה. ומהם שהעם היו מן הסכלות ומעוט התבונה בענין שאיננו נעלם ממה שכתוב בתורה, ונהג הכורא עמהם מנהג האב החומל על בנו הקטן כשהוא רוצה ליסרו בנחת ולאט, כמו שכתוב (סזע ח) כי נער ישראל ואוהבהו; והאב כשרוצה ללמד את בנו בנערותו החכמות אשר יעלה בהם אל המעלות העליונות אשר לא יבינם הנער בעת ההיא, אלו היה מפיס אותו עליהם ואומר לו סבול יגיעות המוסר והלמוד בעבור שתעלה בהם אל המעלות החמודות, לא היה סובל את זה ולא שומע מפני שאינו מבין אותו, וכאשר ייעדהו על זה במה שהוא ערב לו מיד ממאכל ומשתה ומלבוש נאה ומרכבת נאה והדומה לזה. ויועידהו כמה שיצער אותו מיד מרעב ועירום ומלקות והדומה להם, ויישב דעתו על מה שיבטח עליו מן הראיות והמורגשות והעדויות הגלויות האמתיות, יקל מעליו לסבול יגיעת המוסר ולשאת טרחו. וכאשר יגיע לימי הבחירות ויחזק שכלו יבין הענין המכוון אליו במוסרו ויכוין אליו, ותמעט בעיניו הערבות אשר היה רץ אליה בתחלת עניניו, והיה זה לחמלה עליו. וכן הכורא יתברך יחל עמו והפחידם בגמול ועונש ממחרים, מפני שידע כי העם כאשר יתקנו לעבודה תגל מעליהם סכלותם בגמול העולם ועונשו ויכוונו בעבודה אליו ויתנהגו בה עדין, וכן נאמר בכל מה שנספרים מהגשמת הכורא ית'. ומהם שגמול העוה"ב אין אדם ראוי לו במעשהו הטוב בלבד, אך יהיה ראוי מן האלהים בשני דברים אחד המעשה הטוב: האחד שיותר

הנמיה. בענין שאיננו נעלם וכו', כידוע וכתוב בתורה כמה מרו ועצנו ננסיונות ותנונות. ויועידהו, וסכירו. לחמלה, מפני חמלת אביו עליו. ממחרים, מיכף נעוס'ז. עדין, אליו.

בני האדם עבודת הבורא יתברך וינהיגם לעשות הטוב, כמו שכתוב (דניאל יב) ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד, ואמר (משלי כד) ולמוכיחים ינעם ועליהם תבא ברכת טוב. וכאשר יתקבץ למשתדל גמול הצדקתו אל גמול צדקתו וגמול אמונת לבו וסבלו, יהיה ראוי לגמול העוה"ב אצל הבורא. והשני חסד מאלהים ונדבה וטובה, כמו שכתוב (תסלים סג) ולך אדני חסד כי אתה תשלם לאיש כמעשאו. והעלה בזה כי אם היה מעשה האדם כחול הים במספר לא יהיה שקול בטובה אחת מטובות הבורא יתברך עליו בעוה"ז, כ"ש אם יהיה לו חטא, ואם ידקדק הבורא עם האדם בתביעת הודאת הטובה, יהיה כל מעשאו נכחד ונשקע בקטנה שבטובות הבורא עליו, ומה שיהיה מגמול הבורא לו על מעשאו הוא מחסד הבורא עליו. אך העונש בשני העולמים הוא באמת זבדין וחוב שחייב בו האדם, אלא שחסד הבורא יתגבר בשני העולמים כמו שכתוב ולך אדני חסד, (שם עח) והוא רחום יכפר עון וגו'. ומהם כי המעשה הטוב מתחלק לשני חלקים: ממנו נסתר אין משקיף עליו זוכת הבורא כחובת הלכבות והדומה להם. וממנו נראה על האברים איננו נסתר מן הברואים והם המצות הנראות על האברים, והבורא ית' גומל על המעשה הנראה על האברים בגמול נראה בעולם הזה, וגומל על המעשה הצפון והנסתר בגמול נסתר והוא גמול העוה"ב. וע"כ זכרו דוד ע"ה במלה שמורה על הענין, כמו שאמר (שם לא) מה רב טובך אשר צפנת ליראיך וגו'. וכן דרך העונש הנראה והנסתר כדרך הגמול, והראיה על זה כי האל יתב' ערב לעמו על העבודה הנראית על האברים גמול נראה מטר בעולם הזה והוא המפורש בפרשת אם בחוקותי, וכן ערב להם על העבירות הנראות הגלויות עונש נראה מהר בעוה"ז, לפי שאין להמון העם אלא מה שנראה מהמעשים לא מה שנסתר, והוא מה שאמר (דברים כט) הנסתרות לה' אלהינו והנגלות לנו ולבנינו עד עולם, ואמר הכתוב (ויקרא כ) ואם העלם יעלימו עם הארץ וגו' ושמתי אני את פני באיש החוץ וגו'. אך העבודות והעבירות הצפונות בלב, דין גמולם על הבורא יתברך בעוה"ז ובעוה"ב, על כי הניה הספר פירוש גמול העוה"ב. ומהם כי הגמול והעונש הנזכרים בספר דבר הנביא בגמול העוה"ז ועונשו לאנשי העולם, ומפני שהיה יהושע בן יהוצדק בעולם המלאכים אמר לו (זכריה ג) ונתתי לך מהלכים בין העומדים האלה כי זה דרך היחול והתפחדה שיהיה כראוי לזמן ולמקום, ואתה הבן. ומהם שגמול העוה"ב אין תכליתו אלא להתבק באלהים ולהתקרב אל אורו העליון, כמו שכתוב (ישעיה נח) והלך לפניך צדקך כבוד ה' יאספק, ואמר (דניאל יב) ותמשכילים יזהירו כזהר הרקיע וגו', ואמר (איוב לג) לאור באור תחיים, ולא

הצדקתו, שמנדיק ומכס לאחריס, נכחד ונשקע, כמו אדם ואין. בעולם

יגיע אליו אלא מי שירצה הבורא בו, ורצון הבורא שורש הגמול, כמו שכתוב (תהלים ל) כי רגע באפו היים ברצונו, ואמר בפרשת אם בחקותי רמזים שמורים על הרצון מאלהים והוא מה שאמר ולא תגעל נפשי אתכם, ואמר ופניתי אליכם והייתי לכם לאלהים ואתם תהיו לי לעם. והבטחון על האלהים במה שיעד בו הצדיקים מגמול העוה"ז והעוה"ב על העבודה שישלמתו למי שראוי לו, וכן ישלם העונש למי שראוי לו מן הדין על המאמין. ובטחונו על האלהים בזה מהשלמת האמונה באלהים, כמו שאמר (נחמ"א עו) והאמין בה' ויחשבה לו צדקה, ואמר (תהלים נז) לולי האמנתי לראות בטוב ה' בארץ חיים. ואין ראוי לבטוח על מעשהו הטוב ויבטיח נפשו בגמול העוה"ז והעוה"ב על מעשהו, אך יסרח וישתדל בהודאה לטובות הבורא התמידות עליו לא לתקות גמול עתיד שיתחייב לו במעשהו, אך יבטח על האלהים בו אחר ההשתדלות לפרוע הודאת הבורא על גודל טובותיו עליו, כמו שארז"ל (אבות פ"א ג') אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס אלא הו' כעבדים המשמשים את הרב על מנת שלא לקבל פרס ויהי מורא שמים עליכם. והיה אחד מן החסידים אומר לא יגיע האדם אל גמול העולם הבא במעשהו אם מדרקקים עמו בחשבון במה שהוא חייב לאלהים על טובותיו עליו אבל בחסד האלהים עליו, ע"כ אל תבטחו במעשיכם. ואמר דוד בזה (שם סז) ולך ארני חסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו: — אבל פירוש החלק השביעי והוא בחסד האלהים על בחיריו וסגולתו בעולם הבא ברוב הטובות אשר לא נוכל לספרם, אופני הבטחון על האלהים בו שיתעסק בסבות המגיעות אותו אל מדרגות החסידים הראויים לזה מאת האלהים ית' בחסדו, והוא שינהג במדות אנשי הפרישות המואסים בעוה"ז ולהוציא אהבתו ובחירתו מלבו וימיר זה באהבת הבורא יתברך, ולהמסר אליו ולהשתעשע בו ולהשתומם מהעולם ויושביו, ויתנהג במנהגי הנביאים והחסידים, ויהיה לבו בטוח באלהים שיתחסד עמו במה שהתחסד בו עמם בעוה"ב. אבל מי שיבטח על האלהים שיזכהו לזה מבלי מצווע מעשה. הוא הכסיל הפתי והוא דומה למי שנאמר עליהם עושים מעשה זמרי ומבקשים שכר כפנחס. ומסימני אנשי המעלה הגדולה הזאת שיוורו עברי הבורא אל עבודת הבורא והסכל בעת הנסיון והצרה, ושיקל בעיניהם כל דבר אצל קיום מצות הבורא ית', כמו שידעת מן הענין

המלאכים, נמדרגת סגולתם. ולא תגעל, לא תמאס. מן הדין על המאמין, לנכות נס' כשילום סגמול וכו' שאמר לפני זס. ולהוציא אהבתו וכו', לגרש חסכת סעוה"ז וכו'. ולהשתעשע בו, שיסיו כל שעשועיו ועסקו בו. ולהשתומם, להסתד ולסתכודד. מצווע, אמצעות. שיוורו עברי הבורא, שירלו לסס הדרך וכו'.

(נראה כי) והאלהים נסה את אברהם. וענין חנניה מישאל ועזריה בכבשן האש, ודניאל בגוב האריות ועשרה הרוגי מלכות, ומי שבחר במות בעבודת הבורא מן החיים בהמרותו, והריש מן העושר והחולי מן הבריאות והצרה מן השלום ונמסר לדין הבורא ורצה בגזרתו, ראוי הוא לחסד הבורא עליו בנועם העוה"ב אשר אמר עליו הכתוב (משלי ה) להנחיל אוהבי יש ואוצרותיהם אמלא, ואמר (ישעיה סד) עין לא ראתה אלהים זולתך יעשה למחכה לו. ואמר (תהלים לא) מה רב טובך אשר צפנת ליראיך :

פרק ה אבל ההפרש שבין הבוטח על האלהים וזולתו בענין התעסקו בסבות, ואומר כי הבוטח באלהים יבדל מזולת הבוטח עליו בשבעה ענינים: — אחד מהם כי הבוטח באלהים רוצה בדינו בכל עניניו ומורה לו על הטובה ועל הרעה, כמו שכתוב (שם קא) חסד ומשפט אשירה, וארז"ל (נרסות ס' ז') אם חסד אשירה ואם משפט אשירה, ואמרו חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה ואשר איננו בוטח באלהים מתהלל בטובה, כמו שנאמר (תהלים י) כי הלל רשע על תאות נפשו וגו', ומתקצף על הרעה כמו שנאמר (ישעיה ה) והיה כי ירעב והתקצף וקלל במלכו: — והשני כי הבוטח באלהים נפשו במנוחה ולבו שלו מצד הגזרות לדעתו כי הבורא ינהיג לטובתו בעולמו ואחריתו, כמו שאמר דוד ע"ה (תהלים סג) אך לאלהים דומי נפשי כי ממנו תקותי. ואשר איננו בוטח באלהים הוא בטובה בצער תדיר ודאגה ארוכה ואבל ועצב להוסיף ולהרבות ולכנוס, וברעה מפני שהוא קץ בה והוא כנגד תאותו וטבעו ומדותיו, ובו אמר החכם (משלי טו) כל ימי עני רעים וגו': — והשלישי כי הבוטח באלהים ואם יתעסק בסבות לא יסמוך בלבו עליהם ולא יקות מהם תועלת ולא נזק בלתי רצון האל, אך מתעסק בהם לבחור בעבודת הבורא אשר צוה להתעסק בעולם ליישבו ולזיינו, ואם תגיעהו תועלת או ידחה מהם הנזק יודה האלהים לברו על זה ולא יוסיף בהם אתכה וחכה יתירה ולא תנוח נפשו עליהם יותר, אך יהזק בטחונו באלהים ויסמוך לבו עליו מבלעדי הסבות. ואם לא יועלוהו הסבות ידע כי יביאהו טרפו כשירצה ה' מאי זה ענין שירצה, ולא ימאס בהם בעבור זה ולא יניח להתעסק בהם לעבודת הבורא. ואשר אינו בוטח באלהים מתעסק בסבות לבטחונו עליהן שהן מועילות אותו ודוחות הנזק מעליו, ואם הן מועילות אותו ישבח אותן וישבח השתדלותו בהן ובחירתו אותן ולא יפנה אל זולתו, ואם אינן מועילות לו יניח אותן וימאס וישוב חפצו מהן, כמו שאמר הכתוב (חנקה ח) על כן יזבח לחרמו ויקטר למכמתרו: — והרביעי כי הבוטח באלהים כשיותר לו דבר

וזולתו, שאינו נוטה בו. בטובה בצער וכו', אף כשאם נקנסה שריו כלער וכו'. ימי עני, וסוף העני כדעת. ולזיינו, ל' תקן ומלוי. יזבח

על מזונו יוציאנו במה שמפיק רצון הבורא יתברך בנדיבות נפשו וטוב לבבו, כמו שכתוב (ד"ס א' ט) כי ממך הכל וגו'. וסי שאיננו בוטח באלהים איננו רואה העולם וכל אשר בו די פרנסתו וספק צרכו, והוא חס על מזונו מהשלים חובות הבורא וחובות ב"א ממנו, ואיננו מרגיש בו עד שיאבד ממנו ומזונו וישאר זולתו, כמו שאמר החכם (משלי יא) יש מפזר ונוסף עוד וחושך מיושר אך למחסור: — והחמישי כי הבוטח באלהים הוא מתעסק בסכות העולם להכין מהם צידה לאחריתו וספק לבית מועדו, ומה שיתברר לו בו הצלת תורתו ועולמו מתעסק בו, ומה שהיה בו שום הפסד בתורתו או מביא להמרות הבורא איננו מתעסק בו שלא יביא לעצמו מרות תחת הארוכה. וזו שאיננו בוטח באלהים בוטח על הסכות ותנוח דעתו עליהן ולא ירחק מדבר מהם ויתעסק בפשוטה ובמגונה מהם ולא יחשוב באחרית ענינו, כמו שאמר החכם בהם (סס יד) חכם ירא וסר מרע: — והששי כי הבוטח באלהים הוא אהוב לכל כתות ב"א ודעתם נוחה עליו, מפני שהם בטוחים מהזקתו ולבם שלם מחמתו ולא יפחדו ממנו על נשיהם ועל מזונם, והוא ג"כ בטוח מהם מפני שיודע שתועלתו ונזקו אינם ביד נברא ולא ביכולתו, וע"כ איננו מפחד מהזקתם כאשר אינו מקוה הנאתם, וכשהוא בטוח מהם והם בטוחים ממנו יאהבם ויאהבוהו, כמו שכתוב (תהלים לג) והבוטח בה' חסד יסובבנו. וזו שאיננו בוטח באלהים אין לו אוהב מפני שהוא בכל עת חומד אותם ומקנא בהם, וחושב כל טובה שהגיעה אליהם סרה ממנו ושטרפיהם לקוחים מטרפו, וכל מה שנמנע ממנו מתאוותיו הוא בעבורם ובידם להגיעו אל תאוותיו, ואם תבואהו רעה או פגע בממונו ובניו יחשוב כי הוא מאתם ושבידם להעביר הנזק ולדחות הרעה מעליו, וכיון שקדמו אלה ההקדמות בנפשו יבא בעבור זה למאוס אותם ולדבר בהם ולקללם ולשנוא אותם, והוא הנמאס בשני העולמים והמגונה בשני המעונים, כמו שכתוב (משלי יז) עקש לב לא ימצא טוב: — והשביעי כי הבוטח באלהים לא יאכל בהמנע בקשה ולא בהפקד אהוב ולא יאצור הנמצא ואיננו דורש (ס"א חושב) ליותר מטרף יומו ולא יעלה על לבו מה שיהיה למחרתו, מפני שאיננו יודע עת בא קצו ובוטח באלהים להאריך לו בו ולהזמין טרפו ומזונו בו ואיננו שמח בעתיד ולא יאכל לו, כמו שאמר הכתוב (שס כז) אל תתהלל ביום מחר כי לא תדע מה ילד יום. ואמר בן סירא אל תצר לצרת מחר כי לא תדע מה ילד יום מחר יבא ואיננו נמצא מצטער על עולם שאינו שלו, אבל דאגתו ואבלו על מה שהוא מקצר בו מחובות הבורא, ומשתדל לפרוע מה שיוכל לפרוע מהם בנראוהו ובנסתרו, מפני

לחרמו, משנה את הסכות ולא המסנב. זולתו, נלי מזון. וספק, ל' ספק. מדרה תחת הארוכה, כלל נמקס סרפואה. בשני המעונים, נכדף לשני העולמים. לא יאצור, לא יעריך עצמו לאסוף ולאצור. אל תצר, אל תדאג.

שהוא חושב במיתתו ובוא יום האסיפה ופחדו שיבואהו המות פתאום ביומו יוסיף לו השתדלות וזריזות להרבות לאחריתו ושלא ירגיש על מה שיוזמין לעוה"ז, והוא מה שאמרו שוב יום אחד לפני מיתתך ופירשו בו ישוב היום שמא ימות למחר, ונמצא כל ימיו בתשובה כדכתיב (קס"ט) בכל עת יהיו בגדיך לבנים. ואשר איננו בוטח באלהים ירבה אכלו להתמדת פגעי העולם עליו, ויפקד אוהביו וימנעו ממנו בקשותיו ויוזמין מהון העולם הרבה כאלו בטח מן החליפה וסרה מעליו אימת המות כאילו ימיו לא יתמו וחיוו לא יכלו, איננו זוכר אחריתו ומתעסק בעולמו איננו מעיין בעניני תורתו וצידתו ובית מועדו, והיה בטחונו באריכות ימיו בעולם סכה לאורך תאותו בעניניו וסכה לקוצר תאותו בעניני אחריתו, וכאשר יוכיחנו מוכיח ויוהנו מורה ויאמר לו עד מתי תתעלם מחשוב בצידתך ועניני בית מועדך? יאמר עד שיהיה לו די פרנסתי וספוקי ולכל אשר אתי מאשה ובנים עד סוף ימינו, תנוח נפשי מדאגות העולם ואפנה לפרוע חובותי לבורא, ואחשוב בסכות הצידה ליום המועד:

פרק ו' וראיתי להראות פני סכלותם וטעותם בדעת הזאת בשבע ענינים, אגלה בהם גורל טעותם ואם יארכו דבריני, בעבור שיש בזה מן הבייש והתוכחת לבעלי הדעת הזאת והם כת בעלי המשכונות, ענינם בזה כענין הסוחר שהוא מוכר באשראי למי שאינו מאמינו, וימשכנהו בעת המכר מפני יראתו ממעוט אמונתו ושלא תמצא ידו לפרעו. והראשון מאופני התשובה עליו שנאמר לו, אתה האיש המסתפק בגזרת הכורא ושאיננו מאמין בגודל עצמותו אשר השך אור שכלו וכבה נר תבונתו בגבור אפלת תאותו עליו, הטוב לך לבקש משכונ וקחתו אלא מרעך וחבירך אשר אין לו רשות עליך ולא מצותו עובר עליך, אבל השכיר כשהוא משתכר אצל ב"א אין טוב למשכן שוכרו בשכרו קודם עבודתו, וכ"ש העבד שלא ימשכן אדוניו קודם עבודתו לו. ק"ץ הנוצר שלא ימשכן יוצרו קודם עבודתו לו. ומן התימה כי עבודת העבד לאדוניו ע"מ שיפרע לו שכרו אחר עבודתו גנאי הוא, כמ"ש (לכות פ"ג ג') אל תהיו כעבדים המשכמשי את הרב על מנת לקבל פרס וגו', כ"ש שיעזו פניו לבקש משכונ בפרנסתו קודם עבודתו, וכדומה לזה אמר הכתוב (דברים לג) הלה תגמלו זאת וגו'. והשני שכל המקבל משכונ מחבירו יש לו קצבה ולבקשתו תכלה, אך בעל הדעת הזאת אין קץ לבקשתו, כי אינו יודע מה יספיק לפרנסתו ופרנסת אנשי ביתו ממוזן ומותרים עד

האסיפה, כנוי למוט וכן החליפה דלסן. — וראיתי להראות וכו', כאן מתחיל כאור סח"ו מו' דברים שהשג נפתחתו בענין הבטחון בנגות בעני המשכונות. ואם יארכו, ואע"פ שיארכו. באשראי, כאמנה וקפסה. המסתפק, המוסק. בגבור אפלת וכו', מפני שגברת חשבת החלוף עליו. הטוב לך וכו', הס"א נפת"ח ופי' סן עוב ויפה לך לבקש משכן וכו'. תכלה, גבול וקצבה לפי חובו, ואו שכירותו.

יום מותם, ואלו היה לו כמון כפלי כפלים ממה שיספיק לו לא תגוה נפשו מפני שקצם נעלם ומדת ימיהם אינה ידועה, והוא סכל במה שבקש מפני שאין לו תכלית אצלו ולא שעור, והשלישי, שהממשכן את חבירו אינו ממשכן אותו אלא אם לא קדם לו עליו חוב שהוא חייב בו, ואינו משה בו משאת מאומה והדין עמו, אבל אם קדמו לחברו עליו חובות שהוא חייב בהם וידע שיש לו עליו חובות ראויות, אין לו לבקש ממנו משכון בשום פנים ולא יהיה ראוי לקחתו ממנו אפילו אם יתנדב בו הממושכן. כ"ש הבורא שיש לו על האדם מן החובות הראויות מה שאלו היו מקבצין מעשי כל ב"א בכל ימות העולם לאיש א' מהם, לא היה מספיק הכל לגמול טובה אחת מטובות הבורא עליו, ואיך לא יתבייש זה העו פנים לבקש מן הבורא שיקדים טובות גדולות על מה שקדם לו אצלו ויכבד החוב עליו, ושמא לא ישלם מה שנדר לו מן העבודה בעבור כלות ימיו וצא קצו. והיה אחד מן החסידים אומר לב"א: בני אדם היתכן שיתבע אתכם הבורא בחובות מחרת ביום הזה, וכן במה שאתם חייבין אחריו בשנה ושנים? אמרו לו האיך יתכן שנתיה נתבעים בחובות ימים שאין אנו יודעין אם נחיה עד שנגיע אליהם וחייבנו בהם, אבל אנו חייבים עבודה ידועה בזמן ידוע וכאשר נגיע לזמן נתחייב בעבודה. אמר להם וכן ערב לכם הבורא ית' לכל זמן ידוע טרף ידוע ועליכם בו עבודה יתרה, וכאשר איננו טובע אתכם בעבודה קודם חיוב עתה, כן ראוי שיהיה בפניכם בושת ימנע אתכם מלבקש טרף שלא הגיע עתו, ומדוע אני רואה אתכם מבקשים ממנו טרפי שנים באות אינכם יודעים אם ימיכם יגיעו אליהם? ותבקשו להקדים לכם טרף מי שלא נברא עדיין מאשה ובנים, ולא יספיק לכם המזון לברו אלא שאתם מקדימים המזון ומותריו לזמנים שאינם ידועים ולא ערוכים לכם, ולא די לכם שאינכם מקדימין לו עבודה לזמן עתיד, אלא שאינכם מחשבים עם נפשתיכם במה שהתעלמתם מן העבודה במה שעברו מן הימים אשר לא התעלם מהשלים לכם טרפם בם, והרביעי כי הממושכן את חבירו הוא ממשכן אותו לאחת משלש עלות: אחת מהן שמא יעני ולא תשיג ידו, והשנית שמא יקפוץ ידו על מה שיש לו אצלו ולא יוכל להפרע ממנו, והשלישי מפני שהוא ירא שמא ימות או שלא ימצאהו, והמשכון רפואות המדיום האלה בין ב"א, ואלו היו בטוחים ב"א קצתם בקצתם מאלה השלש מדות, היה גנאי להם למשכן מבלי ספק. והבורא יתברך אשר לא יאותו לו אלו המדות יותר הוא גנאי גדול ומופלא שימשכנו אותו, וכבר אמר הכתוב (חגי נ) לי חכסף ולי הזהב וגו'. והחמישי כי הממושכן את חבירו תנוח נפשו במשכון מפני שהוא מקוה להפרע ממנו וליהנות בו או בתמורתו, אבל מי שיחשוב כי כאשר יקדים

ואינו משה בו וכי, אינו חייב לנותן המשכון כלום חיוב עתה, זמנה וקפוי, יסגור ידו ונלא ירצה לפרוע.

לו הבורא די ספקו תנוח נפשו מצד העולם, טעותו שקר מפני שאיננו בטוח בהשאר הממון אצלו, שאפשר שיקרהו פגע מן הפגעים המבדילים בינו לבינו כמו שאמר הכתוב (ירמיה ו') בחצי ימיו יעזבנו. ומה שמענו ממנוחת נפשם בהגיעם אל הפצם מהון העולם כוב וסכלות מהם בבקשותם, כי אפשר שיהיה סבה חזקה למדת לבם ולצער נפשם, כמו שארז"ל (לכות פ"ג ג') מרבה נכסים מרבה דאגה. והששי כי המקבל משכון מחבירו אלו היה ברור לו שיפרעתו קודם זמנו ויגמלוהו תחת המתנתו כפל מה שיש לו אצלו לחסד עליו, לא היה ממשכן אותו בשום פנים, והבורא ית' אשר ידענו מנהגו הטוב עמנו וטובו הגדול עלינו חדשים גם ישנים, ושהוא גומל על מעשה הצדקה והעבודה במה שאינו עולה בדעת כל שכן שיסופר, כמו שאמר (ישעיה סד) עין לא ראתה אלהים זולתך יעשה למחכה לו, יותר הוא גנאי גדול שנמשכן אותו. והשביעי כי הממשכן את חבירו אינו ממשכנו אלא אחר שהוא יכול למלות מה שמשכנו בעבורו מהון העולם, אבל הממשכן הבורא יתב' בהקרמת הטובות אין לו יכולת לשלם העבודה עליהם, ולא מובטח לפרוע מה שיש עליו מן החובות הישנות כ"ש החדשות, שהאדם הצדיק אינו פורע חובת טובת האלהים עליו אלא בעזרת האלהים לו, כמו שאמר אחד מן החסידים בתושבחותיו: ואף המשכיל היודע אותך לא במעשהו יתהלל, כי אם בשמך וברחמיך אשר הכינות את לבבו לדעת אותך, כי כך יצדקו ויתהללו זרע ישראל לאמר באלהים הללנו כל היום וגו' :

פרק ז וכיון שהשלמנו בשער הזה מה שהיה ראוי לו מן הדברים כפי השגתנו, ראוי לנו עתה לבאר מפסידו הבטחון באלהים. ואומר כי מפסידו השערים הקודמים בספר הזה כלם מפסידים הבטחון. ומפסידיו עוד הסכלות בענין הבורא ובמדותיו הטובות, כי מי שאינו מבין רחמי הבורא על ברואיו והנהגתו עליהם והשגחתו ומשלו בהם ושהם קשורים באסוריו, לא ינוח ולא יסמך עליו. ומתם סכלותו במצות הבורא יתברך ר"ל תורתו אשר הזהיר בה לסמוך עליו ולבטוח בו. כמו שאמר (מלאכי ג) ובחנוגי נא בזאת, ואמר (ישעיה מו) בטחו בה' עדי עד. ומתם נטותו אל הסבות הקרובות אשר הוא רואה אותם, ולא ידע כי העלות כל אשר תקרבנה מהמעולל תמעט יכלתם להועיל למעולל ולהזיקו, וכל אשר תרחקנה יהיה כח יכלתם להועילו ולהזיקו יותר חזק ונראה. כמו המלך כשהוא רוצה לענות אחד מעבדיו מצות משנהו לעשות, והמשנה מצות השר, והשר מצות השומר, והשומר מצות לסרדיוט, והסרדיוט מצות הנוגשים, והנוגשים מקיימים המעשה בכלים מוכנים לו. ואשר יכלתו מעוטה מכלם

שיסופר, שאין לסמך. — השערים הקודמים זכו, היתוד הנתינת ועודת האלחים. ומשלו, ממשלתו. לא ינוח, לנכו. ולא יסמך, גבנות כס'. המעולל, המסוכנ ומקבל הסעולה. סרדיוט, סקיד על הנוגשים

להקל מצערנו ולהוסיף עליהם הם הכלים מפני שאין להם חפץ, והנוגשים יותר יכולים מהכלים, וכן הסרדיוט יותר מהנוגשים. והשוטרים יותר מן הסרדיוט, והשר יותר מן השוטר, והמשנה יותר מן השר, והמלך יותר מכלם מפני שאם ירצה ימחל לו. וכבר נראה לך כי חלישות העלות וחזקתם להועיל למעולל, תהינה כפי קרבתם ורחקם ממנו. והבורא יתב' אשר הוא תכלית העלות ברוחק מן המעוללים, ראוי לבטוח בו ולסמוך עליו לחוס יכלתו על תועלותם ונוקם כאשר קדמנו מן הדברים. וכללו של דבר בענין הבטחון, כי יתרון הבטחון מהבוטחים באלהים כפי יתרון ידיעתם אותו ואמונתם בהגנתו עליהם ורוב השגחתו על טובותם: והנה הילד בתחלת ענינו בוטח על שדי אמו, כמו שאמר (תהלים כב) מבטיחי על שדי אמי. וכאשר תחזק הכרתו משיב בטחונו על אמו לרוב השגחתה עליו, כמו שאמר (שם קלא) אם לא שויתי ודוממתי נפשי כגמול עלי אמו וגו'. וכשתחזק הכרתו עוד ורואה כי הנהגת אמו אל אביו, משיב בטחונו אליו למעלת הגנתו עליו. וכאשר יחזק גופו ותתכן לו תחבולה במחיתו במלאכה או סחורה והדומה להם, משיב בטחונו אל כחו ותחבולתו מפני סכלותו בכל אשר קדם בטובת הנהגת האלהים. ואמר אחד מן החסידים שהיה לו שכן סופר מהיר היה מתפרנס משכר ספרותו. אמר לו יום אחד היאך ענינך? אמר לו בטוב בעוד ידי שלמה. ולערב היום נגדעה ידו ולא כתב בה שאר ימיו, והיה זה עונשו מהאל ית' על אשר בטח על ידו. ואם יתכן לו שרפו על ידי זולתו מן הכריות, ישיב בטחונו אליהם והנוח נפשו עליהם. וכשתחזק הכרתו ויראה חסרונו וצרם אל הבורא ית', ישיב בטחונו אליו ויסמוך עליו בענינים שאין לו יכולת בהם ולא יוכל להמלט מהמסר בהם אל גזרת הבורא, כמו ירדית הגשמים בעת הזריעה והליכת הים והליכת המדברות מאין מים ובבא שטף ובנפול הדבר בחיים, והדומה לזה מן הענינים אשר אין בהם לאדם שום תחבולה בשום פנים, כמו שנאמר (יחזקאל כ) ובעת רעתם יאמרו קוטה והושיענו. ואם תחזק הכרתו באלהים עוד יבטח בו ג' כ במה שיתכן לו בו קצת תחבולה, כמו הבאת השרף בסבות המסוכנות והמלאכות המיגעות את הגופים ויניחם לבטחונו באלהים שיטריפהו במה שיהיה קל להתעסק בו יותר מהם. ואם תחזק הכרתו באלהים יותר ישיב בטחונו אליו בכל הסבות הקשה מהם והקלה, ויכין בהתעסקו בהם לעבודת האלהים ולשמור מצותו. וכאשר תחזק הכרתו יותר מזה בחמלת הבורא על בראויו, ירצה במה שיהיה מגזר' האלהי' לו בלבו ובחושיו. ובנראהו ובנסתרו, וישמח בכל אשר עשה לו האלהים ממות והיים וריש ועושר ובריאות וחולי, לא יכסוף לזולת מה שבחר לו האלהים ולא ירצה אלא מה שרצה לו, ונמסר אל האלהים והשליך נפשו וגופו אל דינו,

סרדיוט נמקל לו לנעם. ויניחם, ויעזם. לבטחונו, מפני שקוטה וכו'.

ולא יגביר ענין על ענין ולא יבחר על זולת מה שהוא בו מעניני עולמו, כמו שאמר אחד מן הבוטחים לא הסכמתי מעולם בענין והתאויתי לזולתו. וכאשר החזק הכרתו באלהים יותר מזה, וידע הענין הסכוון אליו כבריאתו ויציאתו אל העוה"ז הכלה, וכידי מעלת העולם האחר הקיים, ימאס בעוה"ז ובסבותיו ויברח במחשבתו ובנפשו וגופו אל האלהים יתברך, וישתעשע בזכרו בברידות וישתומם מבלתי המחשבה בגדולתו. ואם יהיה בטקהלות לא יתאוה כי אם לרצונו ולא יכסוף כי אם לפגיעתו, ותטרידהו שמחתו באהבתו משמחת אנשי העולם בעולם ושמחת אנשי העוה"ב בעוה"ב. וזאת העליונה שבמדרגות הבוטחים מהנביאים והחסידים וסגולת האלהים הזכים, והוא כמו שאמר הכתוב (ישעיה כו) אף אורח משפטך ה' קיונך לשמך ולזכרך תאות נפש, ואמר (תהלים מג) צמאה נפשי לאלהים לאל חי. אלה עשר מדרגות הבטחון אשר לא ימלט בוטח מאחת מהנה. וטצאנו ענין הבטחון בלשון הקדש מליצים בערו בעשר מלות כנגד עשר המדרגות האלה. והם מבטח, ומשען, ותקוה, ומחסה, ותוחלה, וחכוי, וסמיכה, וסבר, ומסעד, וכסל. האלהים ישימונו מן הבוטחים עליו הנטסרים לדינו כנראה ובנסתר ברחמיו, אמן:

ולא יגביר וכו', לא יתן קדימה ומעלה אל ענין א' על זולתו כהבאת טרפו הכלה, כנלתי קיים. בברידות, כשכח נדד ונסרד מהמונן בני אדם. וישתומם מבלתי המחשבה וכו', ויסס שמש וננדל מכל מהשנה אחרת שאינה נגדולה שש"ת. במקהלות, בקבון נ"א. לרצונו, לעשות רצון שש"ת. לפגיעתו, להפיק רצון מה'. משמחת, יותר משמחת וכו'. ושמחת אנשי העוה"ב וכו', יותר משמחת הסדיקים בעוה"ב, ע"ד שארז"ל ופה שעה אחת כהשונה ומע"ט בעוה"ז מכל חיי העולם הנא. הזכים, יחיד סגולה זכי סלנ. מליצים בערו, מדכרים עליו וכו'.

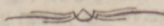
אמר בעל המחבר

ואחר זה השער הוצרכתי לכתוב בו מה שפירש החכם ר' אשר ז"ל במה שארז"ל אין מול לישראל, ומלאנו במקום אחר חיי בני ומוני לא נזמחה תליא מילתא אלא כמולא תליא מילתא. ונרין ליכב אלו הענינים כדי לישר הלב ולהסיר טעות בני אדם הסוטים על המול לרוב בנייהם ולעזרם ובאורך חיייהם, ואינם יראים מעונש הכורא ומרשעם על זה; ונאמת הם טועים כי אינם נזלים כמול מפגעי העולם, וכחכנו זה להראות

חסרון דעתם וגנותם. ר' חנינא אומר מל מחכים מל מעשיר יש מל לישראל. ר' יוחנן אומר אין מל לישראל. איכא דקשיא ליה הכא טובא היכי פליגי אמוראי בהא מילתא, שהרי דבר זה כתוב בחזרה ושני נביאים ומשולש בכתובים, ונחקר ונדרש היטב בראיה גמורה בשקול הדעת הברורה? כתוב בחזרה והסירותי מחלה מקרבך, ועוד כתיב והסיר ה' ממך כל חולי וגו', וכתיב לא תהיה משכלה ועקרה בארץ, וכתיב כי לא יהיה בך חביון וגו', וכתיב רק אם שמוע תשמע בקול ה' אלשיך וגו'; הרי נתבאר מן החזרה שהבריאות והחולי והעקור וההולדה ומלאת הימים והסרונם והעושר והעוני, אינם תלויים כי אם בעבודת ה' ושמור מצותיו ולא במל. ושני נביאים כמו שאמרה חנה בתפלתה כי אל דעות ה' ולו נתכנו עלינות, ואמר ה' ממת ומחיה מוריד שאל ויעל ה' מוריש ומעשיר משפיל חף מרומם, ועוד כתיב הנני יוסיף על ימך חמש עשרה שנה. ומשולש בכתובים דכתיב יראה ה' תוסיף ימים ושנות רשעים תקורנה. ונמצא בשקול הדעת שאם אמת הוא שכל הדברים תלויים במל, למה יתפלל אדם לפני בוראו להגיל ממות נפשו ולחיותם ברעב ולתת מער על פני האדמה; וא"כ רוב הפלותינו הם ללא תועלת וללא נזק. חלילה חלילה לומר כדברים האלה לראי ה' ולחושש שמו! כי דבר ידוע הוא מן הכתוב ומן הקבלה ומן הגרסה לעין כי יש אנשים שקוראים לה' והוא יענם. ואם תשיב ותאמר כל מה שבה בחזרה ובנביאים בענין הזה הוא בזמן שישראל יושבים על אדמתם ושכינה שורה בישראל, אבל אם חסרו שני הדברים האלה יש מחלוקת בדבר, א"כ היכי מיייתי ר' יוחנן ראייה מהאי קרא כה אמר ה' אל דרך הגוים אל תלמדו, והלא בזמן שאמר הנביא דבר זה לא חסר מישראל דבר משני הדברים האלה? ועוד רב היכי מיייתי ראייה מאברהם והלא אברהם שלם היה בכל? ועוד הא ר' חנינא גופיה משמע דסבירא ליה אין מל לישראל, מדגרסינן בחולין בפ"א הוה איתתא דהוות מהדרת למשקל עפרא מתותי כרעי דרבי חנינא, אמר לה שקולי לא מסתייעא מילתך אין עוד מלבדו כתיב, ומקשינן והא א"ר יוחנן למה נקרא שם כשפים שמכתישין פמליא של מעלה, ומשני שאני ר' חנינא דנפישו זכותיה. אלמא ישראל דנפישו זכותיה לא יזיקו לו כשפים אפ"ש יש להם כח גדול, והוא הדין למל דהא אין עוד כתיב: על כן אני אומר דמר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי. דרבי חנינא מייירי בישראל דלא נפישו זכותיה, ור' יוחנן מייירי בישראל דנפישו זכותיה דומיא דאברהם, וקרא נמי בשומר תורה כתיב, וכי אמרינן אין מל לישראל בישראל דנפישו זכותיה, הני מיילי למעט מרעה המל, אבל אין חסידות מועלת ולא זכות מסייע, שיהיה מי שנוול במערכת שלמה בשלשן. וראיה של דבר א"א ע"ה שלא זכה להרבות בנים משרה כמו שהרבה מקטורה, ואיינו דקא אמר רבא במועד קטן חיי בני ומוזני לא בזכותא תליא מילתא אלא במולא תליא מילתא. דהא רבא ורב חסדא תרווייהו נדיקי גמורי הוו, מר מללי ואתי מטרא ומר מללי ואתי מטרא, ועכ"ל לא הועיל לו לרבא להיות שלם בשלשן הדברים האלה כרב חסדא שהיה שלם בשלשן. אבל הועילה לו זכותו למלאכת ימיו כפי מערכת מולדו, כדכתיב את מספר ימך אמלא, וכן הועילה לו זכותו להוליד, ואם לא הרבה בנים. וכי אמרינן שאין הזכות מועילה לנטל כח

המזל לגמרי, הני מילי מזל כלני כמו מערכת מולדו, כדאמרין בחשנות
 נוחא לך דאחריב עלמא וסדר אנרייה ואפשר דמתולדת בשעתא דמוזני,
 אבל מזל פרטי כמו המקרים המתחדשים כמו החלאים ועצירת גשמים ומיתת
 בלא עתו ובלא יומו והדומה להם, יש כח בזכות לבטל אותם. ע"כ אפילו
 חרב חדה מונחת על זוארו של אדם אל ימנע עלמו מן הרחמים והסדקה.
 ומדבר נחמן בר יצחק נמי אין מזל לישראל, דאימיה דרב נחמן בר יצחק אמרו
 לה כלדאי בריך גבא להו, לא שבקתיה גלי רישו, אמרה ליה לא תגלי רישך
 כי סיכי דתהוי אימתא דשמיא עלך, דהא קיימא לן הכל בידי שמים חוץ
 מיראת שמים, וליכא מאן דפליג בהא. ולא שכסוי הראש גורם ליראת שמים,
 אלא נאות הוא להסיר ולהזכיר. ועוד שכסוי הראש מונע אותו מהביט לכל
 דבר. ואמר החכם אין חוץ בפני התאוות כעצמת העינים.

בשלם השער הבטחון. לאל אחרון וראשון:

השער החמישי

בבאור אופני חיוב כל מעשינו מיוחדים לשמו ולהזכר מן החוקף .

זה סתם השער

אמר המחבר מפני שקדם מאמרנו בבטחון על האלהים ית', ראינו לסמוך לו באור אופני חיוב היות כל מעשי העבודה מיוחדים לאלהים לבדו, בעבור מה שיש בדבר זה מזכות המצפונים ובר הלכות מן הערבוב המפסיד אותם, וההצלה ממיני היפוי המביא אל החונף ולהתרצות בחלקות לברואים, כמו שאמר אליהוא (איוז לב) אל נא אשא פני איש ואל אדם לא אכנה, כי לא ידעתי אכנה. וראוי עתה שנבאר מעניני יחוד המעשים לאלהים ששה ענינים: אחד מהם הוא יחוד המעשה לאלהים. והשני במה יהיה. והשלישי באי זה מעשה חייבין בו. והרביעי כמה מיני מפסידיו. והחמישי איך אופני הרחקתם מן הנפש, עד שיחכן לב"א ליחוד כל מעשה שיעשו לשם האל. והששי שיהיה נזהר במחשבה ונשמר ממנה ומושל בה:

פרק א אבל מה הוא יחוד המעשה לאלהים, הוא הכונה בנראה ובנסתר במעשה עבודת האלהים לשמו, לחגיע אל רצונו בלבד מבילתי רצון הברואים:

פרק ב אבל במה יהיה יחוד המעשה לאלהים לבדו? בעשרה ענינים, כאשר יתקיימו בלב האדם ויתברר אצלו כי הם אדני עבודתו ושרשי מעשהו, ישלם יחודו בהם לשם האל ולא יסנה אל זולתו ולא יקוה בלעדיו, ולא יכוין בהם זולתי רצונו. הראשון יחוד האלהים בלב שלם, כאשר קדם בתחלת ספרי זה. והשני הבחינה בטובות האלהים והתמדתן עליו, כאשר בארנו בו. והשלישי שיקבל עליו העבודה לאלהים כאשר זכרתי בו. והרביעי שיוודה בבטחון עליו מבילתי הברואים. והחמישי שיאמין כי התועלת

בעבור מה שיש בדבר זה וכו' מן הערבוב וכו', כלומר לפי שכולם לסיבות במעשה העבודה גם פניות ומחשבות זרות המפסידות אותו, לכן בא לבאר חונת יחוד המעשה לאלהים לבדו לכל דרכיו ומשפטיו ואין להזכר ממפסידיו. ובר, עוסק וזכון. הערבוב, ר"ל מחשבות זרות. היפוי, להסיקות ולמנוח'תן נעני כ"א. בחלקות, שפת חלקות אחד כנס וא' כלל. — מבילתי רצון הברואים, בני תערוכות כוונת לפסיק רצון מברואים. — שיוודה, ל' ודאי, וס' שיכא נכון לנו בטוח כס' לבדו ולא על זולתו:

והנזק אינם ביד נברא ולא ביכלתו מבלתי רשות הבורא. והששי שיהיה שוה אצלו אם ישבחותו ב'א או יגנוהו. והשביעי שיעזוב היפוי לב'א. והשמיני לפנות לבו מעסקי העולם בעת שהוא עושה לעוה'ב. והתשיעי שיירא מאלהים ויבוש ממנו. והעשירי שיועץ עם השכל בכל הרהורי היצר בלבו, ולקבל עצתו מבלתי עצת יצרו: פרק ג אבל המעשים אשר ישלמו ביהם לאל בעת עשותם, הם מעשי העבודה שמקוים בו רצון האלהים והם כל המצות הנראות על האברים, שאפשר שתהיה הכונה בהם לזולת האל ותהיה כונת עושיהם להזדיין בהם אצל ב'א, ולקוות כבודם ושכחם על עשותם. אבל חובות הלבבות לא יתכן בהם הונף ולא כבוד ולא שבח למי שמקיים מהם דבר, מפני שאין ב'א יודעים את לבבו, אך הוא מכוין בהם לשם המשקף והוא הבורא ית' בלבד, כמו שאמר (ירמיהו) אני ה' חוקר לב בוחן כליות, ואמר (דברים כט) הנסתרות לה' אלהינו וגו' :

פרק ד אבל מפסדי יחוד המעשים לאלהים הם שלשה דברים. אחד מהם שלא יבין את האלהים ואת טובתו. והשני שלא יבין מצות האלהים ואת תורותיו. והשלישי הרהור היצר ורמיתו לאדם במה שיחבב אליו העולם הזה וירחיקהו מדרך העוה'ב. אבל אופני הפסד הסכלות מדעת האלהים למעשה העבודה הוא, מפני שכל מי שאינו יודע את אדוניו לא יעבדהו בלבו, אבל יעבוד מי שיודע ענינו ויהכן ממנו התועלת והנזק, ואם יעשה מי שאינו יודע את האלהים מעשה ממעשי העבודה, כוונתו בהם מי שיירא ויקוה מב'א בלבד ועובד ב'א ולא הבורא אותם מפני שאיננו יודע נלא מכיר ענינו, וכן נאמר בעובד הכוכבים כי מביאו לזה סכלותו באלהים ית'. ויש יהרון לעובד הכוכבים על החנף בארבעה דברים: אחד מהם כי עובד הכוכבים בזמן שאין חזון, איננו מזהר על ידי נביא שיברר אצלו הפסד מחשבתו באותות ובמופתים, אבל המחניף בתורת האלהים יש עליו טענה במה שקבל מן המצות בעבודת האלהים, והזהירה מעבודת זולתו. והשני כי עובד הכוכבים עובד מי שאינו ממרה את האלהים, אבל המחניף בתורת האלהים עובד מי שממרה את האלהים ומי

שיעזוב היפוי, לפי זה אמר שיהיה שם אללו שנה ב'א וגנוסה ולא יתפעל מתשטטס עליו, וזוה אמר שלא יקום לב אל משפט ב'א כלל ויהיו בעיניו כאלו אין איש אהו ודו'ק: — ישלמו ביהם וכו', שנשלמים כשמויהדים לאל וכו'. להזדיין בהם, להקטט ולסתנאות נסה. — הסכלות מדעת, חסרון דעת וכו'. מי שיודע, את מי שיודע וכו'. ואם יעשה וכו', וכסה אם יעשה וכו'. מי שיירא ויקוה וכו', את מי שיירא ממנו ומקום לתועלתו. וכן נאמר וכו', ר'ל ואין להסתכל לפי שאינו יודע את האלהים כי א"כ גם עובד הכוכבים יוכל להסתכל, ועוד לו יהרון גד' דברים כדחשיב ואצל. שאין חזון, קודם מהן תורה. מי שאיננו ממרה כמו לשמש

שאינו ממרה אותו. והשלישי כי עובד הכוכבים הוא עובד דבר אחד בלבד, והחנף אין תכלית לנעבדיו. והרביעי כי עובד הכוכבים אין ענינו נסתר מב"א, והם נשמרים ממנו מפני פרסום כפרנותו באלהים, אבל החנף אין כפרנותו נראה וב"א בוטחים בו, ויתכן לו להזיקם מה שלא יתכן לזולתו, והוא הגדול שבמדוי העולם, ונקרא בלשוננו חנף ויהיר ומפתה. אך מי שאינו מבין מצות האלהים ותורתיו אין מעשהו מיוחד לשם האל בעבודתו, שכיון שאינו מבין אופני העבודה שהם התורות, כל שכן שלא יבין אופני השלמתם ביחד לבבו בהם לאלהים, וכל מה שהוא עושה ממעשי העבודה כונתו בו לזולת האלהים, מפני שהוא כמסתפק באמת חיובו בהם, ואינו יודע מה שיפסיד יחוד לבבו בעשותו לאלהים, ואם הוא יודע האלהים וטובתו. אבל הרחור היצר מתחלק לשני חלקים: אחד מהם מחשבות מספקות עליו האמתות ומשבשות עליו אמונתו, עד שלא ישלם לו מעשה לאלהים. החלק השני שהוא בא עמו מדרך הטענה והראיה, כי מה שהוא רץ אליו ומשתדל בו מן המעשה לאלהים, אינו חובה ולא מדרך הזריזות, אבל מורה אותו לעשות לעות' וליושביו:

פרק ה' וראיתי לבאר לך מן הענין הזה דמיונים יורה על מה שלא זכרתי מהם, כדי שיהיו מהם ב"א ויהיה לבכם שלם לאלהים, כמו שאמר החכם (משלי ה') ישמע חכם ויוסף לקח וגו'. והוא שאומר: בן אדם ראוי לך לדעת כי השונא הגדול שיש לך בעולם, הוא יצרך הנמסך בכחות נפשך והמעורב במוג רוחך והמשתתף עמך בהנהגת חושך הגופיים והרוחניים, המושל בסודות (ס"א נמדות) נפשך וצפון חובך, בעל עצתך בכל תנועותיך הנראות והנסתרות שתהיינה ברצונך, האורב לפתות פסיעותיך (ס"א לעתות פסיעתך). אתה ישן לו והוא ער לך, אתה מתעלם ממנו והוא אינו מתעלם ממך. לבש לך בגדי הידידות ועדה עדי האהבה לך, ונכנס בכלל נאמניך ואנשי עצתך וסגולת אותיך. רץ אל רצונך כנראה מרמיוותיו וקריצותיו, והוא מורה אותך בחיצו הממיתים לשרשך מארץ חיים, כמו שאמר הכתוב במי שענינו כך (שם כו) כמתלהל חורה זיקים חצים ומות כן איש רמה את רעהו ואמר

ולמה וכו'. דבר אחר, אותו דבר שיכחך לון. לנעבדיו, עובד לכל אדם כי תקוה רק לקבל תועלת ועושה. לזולתו, העובד כוכבים. ויהיר, בעל גאווה. ואם הוא יודע, ואף ע"פ שידע. כמסתפק, כאלו הוא מסופק. מספקות, מעילות בו ספקות. ומשבשות, לשון שנוש וסגילה: — דמיונים יורה וכו', משלים ודוגמאות שאזכור יורוך על אשר לא אזכור מהם: הנמסך, גלול ומעורב. וצפון חובך, עמון כקרנך. ברצונך, כחירתך. לפתות פסיעותיך, לפתותך לרצונו בכל פסיעה ופסיעה שלך. אתה ישן לו וכו'. אינך מביט לב לסמך ממנו וסוף מתחיל לך. לבש לך וכו', מתרחם לך כחוסן'נאמן. וקריצותיו, רמזות עינו. מורה, ל' יריות

הלא משחק אני. ומן החוק שבשלוחיו אשר יורה אותך וילחם אותך בהם במצפון ענינך, שישתדל לספק עליך אמתותך ולשבש מה שנתברר לך, ולערבב את נפשך במחשבות כזב ומענות שקר, יטריד אותך בהם מתועלותיך ויספק עליך מה שנתברר לך מאמונתך ודחך. ואם תהיה נזהר ממנו ותזמין לו שלוחי שכלך להלחם אתו בהם ותסלק חציו מעליך, תנצל ותמלט ממנו בע"ה יתב', ואם תשליך ענינך אליו ותמשך אחר רצונו, לא ירף ממך עד שיאבדך בשני העולמים וישרשך משני המעונים, כמו שאמר בסעיף מסעיפיו ואיש אחד מחייליו (סס ז) כי רבים חללים הפילה ועצומים כל הרוגיה, דרכי שאול ביתה וגו': ע"כ אל תטרידך מלחמת זולתו ממלחמתו וקרב בלתי קרבו, והחרב עם מי שהוא רחוק ממך, מן החרב עם מי שלא יפרד ממך, ודחות מי שלא יגיע אליך כי אם ברשות, מדחות מי שאינו שואל רשות בהמצאו עמך. ואמרו על חסיד שפגע אנשים ישיבים ממלחמת אויבים ושללו שלל אחר מלחמה חזקה, אמר להם שבתם מן המלחמה הקטנה שוללים שלל, התעתרו למלחמה הגדולה, אמרו לו ומה היא המלחמה הגדולה? אמר להם מלחמת היצר וחייליו. ומן התימה אחי כי כל אויב שיש לך כשתנצח אותו פעם ושתיים ירף ממך ולא יעלה על לבו להלחם בך, לדעתו יתרון כחך על כחו, והוא מתיאש מנצחה אותך ומגבור עליך, אבל היצר אין מספיק לו ממך נצוח פעם ומאה פעמים בין שנצח אותך בין שנצחתו, כי אם ינצח אותך ימיתך ואם תנצחתו פעם אחת יארוב לך כל ימיה לנצח אותך, כמו שארז"ל אל תאמן בעצמך עד יום מותך. ואיננו מקל בקטנה שבקטנות ענינך לנצח אותך בה, כדי שתהיה לו מדרגה לנצח אותך במה שלמעלה ממנה, וע"כ ראוי לך שתהיה נזהר ממנו ואל תמלא ממשאלותיו בך מאומה, רק יגדל בעיניך המעט שבמעט מנצוחו והמצער מהתגברותו, כדי שיהיה לך מדרגה אל מה שלמעלה ממנו, כי במהרה תהיה תשוקתו אליך ולא יעמוד לפניך בעמך כנגדו, כמו שכתוב (נראשית ד) ואליך תשוקתו ואתה תמשל בו. על כן אל יבהילך דברו ואם עצמו חייליו, ואל יפחידך ענינו ואם רבו עוזריו, כי עיקר כונתו לאמת השקר ומגמת חפצו להעמיד הכזב, וכמה היא קרובה מפלתו ואבודו מהר אם תרגיש לחולשתו, כמו שספר עליו החכם באמרו (קסלת ט) ומצא

תן. לשרשך, לעקור אותך. שבשלוחיו, תחנולותיו. לספק, להטיל ספק. ותסלק, תרחיק. בסעיף מסעיפיו, בענף ה' מענפיו, ור"ל בענין ענינה אחת. וקרב והחרב, נרדסים למלחמת. ברשות, נגזירת הכזרה. התעתרו, סינינו עצמנו. היצר, שייסית אתכם להתגאות. ירף ממך, יעזוב אותך. לדעתו, לפי שידוע. ואיננו מקל וכו', אפי' לענינה קלה יסייך וכו'. והמצער, ל' מעט. ועם עצמו, והע"ס שעצמו ככה. ואם רבו, והע"ס שרבו במספר. ומגמת חפצו, כל כוונתו. להעמיד, לאמת ולקיים. שספר עליו, רמו עליו.

בה איש מסכן חכם. ספר על האדם בעיר קטנה מפני שהוא העולם הקטן. וספר על כלי גופו ומדות נפשו באנשים מעט, ומעטו אצלו כנגד גודל לב האדם ואורך מאוייו בעוה"ז וחסרון כחו והשגתו אותם. וספר על היצר במלך הגדול, לרוב חיילותיו ואנשיו וצבאותיו. ואמר וסבב אותה, מפני שהוא מקיף כל עיני האדם כנראהו ונסתרו. ואמר ובנה עליה מצודים גדולים, לרוב הרהוריו הרעים ומחשבותיו הרעות ומקרוי המגונים שמשתדל להמית האדם בהם, כמו שאנו עתידין לבאר בע"ה בשער הזה. ומה שאמר ומצא בה איש מסכן חכם, ר"ל על השכל. ומה שספר עליו במסכן, מפני שאנשיו ועוזריו מעטים כמו שאמר עליו ואדם לא זכר, ואמר וחכמת המסכן בזויה. ועם חולשתו כבר ספר מהירות תשוקת היצר אליו בהלחמו בו ושהזקתו מסתלקת מעל האדם בנקלה, כי המעט מן האמת ינצח הרבה מן השקר כאשר המעט מן האור דוחה הרבה מן החשך. ויש בזה הערה על מלחמות התאוות, ולעמוד כנגד היצר בהשתדלות וחריצות. כי כבר נתבררה חלשתו מעמוד לפני השכל ומהירות הנגפו לפניו, כמו שאמר הכתוב (משלי יד) שחו רעים לפני טובים:

ותחלת מזה שיספק אותך בו היצר וישתדל לברר אותו אצלך הוא, שנפשך אין לה קיום מבלי הגוף ושהוא נפסדת בהפסד

גופך ושאיין לה מציאות אחר המות. בדמוינות שאינם מתקיימות כשיתבונן בהם האדם, כדי שתהיה סבה לבקשת ההנאות הכלות והתאוות האובדות, ושתאמר כמו שאמר הכתוב על אנשי הדעת הזאת (ישעיה כג) אכול ושתה כי מחר נמות. ואם תתייעץ עם שכלך בזה, ירחיק ממך הדעת הזאת בראיות אשר זכרו אותן הקדמונים ובדברי הנביאים ע"ה. — וכאשר יתיאש מספק אותך בזה וישתדל לספק אותך בבורא ית', ויאמר לך כי העוה"ז אינו חדש ולא גברא ולא סר כאשר הוא עתה ולא יסור כן, ואין דבר ממנו יותר ראוי להיות בורא מנברא, ואין דבר ממנו הייב בעבודת זולתו שהכל ישן קדמון, וכאשר יקרך בזה, שוב לשכלך ויראה אותך הפסד הדעת הזאת ממאמר היחוד מן הספר הזה, כמה שימציאך לעוה"ז בורא בראו מלא דבר. — וכאשר יתיאש מספק הענין הזה עליך, יפילך במיני השתוף כמו דעת מנוחי הרבוי ודעת אנשי התולדות, ודעת הפתאים מהווי הככבים כפי ההחלקות דעותם. וכאשר יתברר

ספר על האדם, כנה אוחו. כלי גופו, אונריו. ומעטו אצלו, עיני החכם. מאוייו, תשוקותיו. לרוב חיילותיו וכו', רוב התבוננותו וערמותו לעדד נפשות. מקיף וכו', מסבב מכל דו יודו בכל מעשי האדם. ומקרוי המגונים, שאינם נו לשום תכונה להכשיל את האדם. מהירות זריות. ויש בזה הערה וכו', כמשל כוס יש די להעיר לנ האדם וכו'. כדי וכו', וכונתו כוס כדי שתהיה וכו'. ולא סר וכו' ולא יסור כן, לא נשתנה מכאשר הוא עתה ולא יסוף מהיות כן. יקרך, ישנעך ויזמן לך. אנשי התולדות, האומרים שטבע הוא ג"כ אלוה.

לך כי תבורא ית' אחד קדמון כמה שקדם לנו מן הדברים בתחלת הספר הזה, יסורו כל אלו הספקות ממך. — וכאשר יתיאש ממך בפנים האלה, ישתדל לפתותך מצד חיוב עבודה תבורא, ויאמר לך כי העבודה מן העובד לנעבד תהיה בעת צרכו אליו, והתבורא ית' איננו צריך לבריותיו ולא חסר לשום עבודה, ועבודתך לו אין לה טעם ולא פנים. וכאשר תשקוף בשכלך על מה שקדם לנו בשער הכתינה לטובת האלהים עלינו, ובשער חיוב קבלת העבודה לאלהים בעבודה: יסור הספק הזה, ותחייב את נפשך בעבודת האלהים. — וכאשר יתיאש מפתותך בפנים האלה, ישתדל לספק עליך בענין הנבואה והנביאים ובתורה, ובאופני אמיתה וחיובה. ואם תעמוד כנגדו בשכלך ותלחם בו בטענות הקודמות בספר הזה בשער השלישי ממנו, יסורו כל הספקות האלה מלבך, ויתאמץ אצלך ענין הנבואה וצורך חיוב התורה ושליחות הנביא בה ואופני ההערה עלי': — וכאשר יתיאש ממך בענין הזה, יספק אותך בקבלה ויאמר לך כי המושכל והכתוב שניהם אמת, אך מה שאמרו רז"ל אינו עיקר ולא קבולו חובה. וכאשר תשתכל בשכלך תראה כי המושכל והכתוב צריכין אל הקבלה צורך גדול, כי אין אחד מהם יכול להגמר מבלי הקבלה. כי המושכל אם לא תגדור לנו הקבלה כמותו ואיכותו וזמנו ומקומו ושאר עניניו, לא יתכן לנו מצד שכלנו בלבד, וכן הכתוב אם לא יפורש לנו אלא מן הספר בלבד, כמו שאמרו בו רז"ל (נרייתא דר"י) בשלש עשרה מדות התורה נדרשת, ואמרו מסורת סייג לתורה. ועוד כי התורה השיבה אותנו בכל תולדותיה אל הקבלה. כמו שכתוב (דברים יז) כי יפלא ממך דבר למשפט וגו', ואמר (ס) ודרשת והגידו לך את דבר המשפט, ואמר (ס) והאיש אשר יעשה בזדון וגו'. וכאשר תעמוד על כל זה, יסור הספק ותתברר לך הידיעה המושכלת והכתובה והמקובלת: — וכאשר יתיאש לפתותך מן הפנים האלה, ישתדל בזה מצד הגמול והעונש. ויאמר כי אינם תולכים בעולם על דרך הצדק ואלו היו תולכין ע"ד הצדק לא היו מטיבין לרשע ומריעין לצדיק, כמו שאמר מו שהקדמנו לזכרו בשער הרביעי מן הספר הזה. וכאשר יגלה לך השכל אופני הצדק בשני הענינים אשר קדם זכרנו אותם בשער הבטחון, יסור הספק והזה וינח לבנו משובשו: — וכאשר יתיאש היצר מגבור עלינו מן הפנים האלה, יספק עלינו גמול העה"ב וענשו, וישתדל לערבב ולשבש עלינו מצד מיעוט מציאותו מכואר בספר תורתנו ומעוט הראות ענינו בו. וכאשר נסתכל כמה שיש בספרי שאר הנביאים מן הענין הזה, כמו (קסלת יג) ותרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה, (זכריה ג) ונתתי לך מהלכים בין העומדים האלה, (תס"ט ל) מה רב טובך אשר צפנת ליראיך, (ישעיה סד) עין לא ראתה אלהים זולתך (ס)

המושכל, מה שסתכל מחייב. והכתוב, נחורס. אינו עיקר, ולא נלמד כ"כ. תגדור, תגבול. מסורת, מה שנמסר בע"פ. השיבה,

(נח) והלך לפניך צדקך וגו', והרבה כאלה עם מה שיורו עליו דברי רז"ל ומה שיושג ממנו בדרך השכל, תנוה נפשנו, ותבטח בברור חיוב הגמול והעונש בעוה"ב: — וכאשר יתיאש היצר מספק אותנו בכל מה שקדם זכרו, ישתדל לעצל אותנו במעשי העבודה וישרידנו בעיני עולמנו ממאכל ומשתה ומלבוש ומרכב, וליהנות במיני הנאות הגופיות. וכאשר נשמע אליו במזון אשר לא יתכן לעמוד בלתו, ייפה לנו המתורות שהם טפלה למזונות ויחבב לנו השמחה והתענוג ולקנא במלכים באנשי עבודתם, להדמות אליהם ולנהוג מנהגם וללכת בחקיהם בבקשת התענוגים. וכאשר יראה הפצנו ורצוננו בזה, יאמר שגם מתניך חשוף זרועך האיש הנפתה והשתדל בכחך הגבר המוסת, ועבוד העולם ועבוד אנשיו אולי תגיע לקצת מחפצך בו, ואל תתעסק במעשה ממעשי העולם אלא מה שיהיה לך בו עזר על העולם הזה, ותהיה מרוצה בו לאנשיו ומנהיגיו מן המלכים אל שאר העם. ואל תטריד לבך בדבר מן החכמות אלא מה שתתכבד בו אצל אנשי דורך, ותתרצה בו אל גדולי בני זמנך משר ושטר וקצין ובעל מעלה, כחכמת הלשון ותוכן המשקל ושרשי הדקדוק והשיר והחידות החמורות והמשלים המופלאים והמליצות הנכריות, והתמיד לשבת עם אנשי הצחות ולמד לדבר עם כל כת מכתות ב"א, ואל תשתוק שלא תחשב אויל וכסיל, והנה שאר החכמות כי יגיעתם רבה ותועלותם מעושה. — ואם לא נפתח פתח לתאוות בתחלה למלא משאלותם להתנהג במותרים ולדרוך אחריהם, ונשיבתו כי המותרים אין צורך אליהם, וכמה שאנו מעיינים בו מעיני מזונותינו מטרדת נפשותינו בהם די, ואם יתן לנו האלהים המותרים מבלי טרדת לבנו בהם ויגיעת מחשבותינו עליהם, נוציאם במה שראוי להוציא ובמה שהדין נותן; ואם לא, נסתפק במזון ולא נצטרך אל זולתו. אז ישבר היצר וינגף. ואם נשמע אליו בהם, נצא ממדרגה אל מה שאחריה עד שיביאנו לאברון בעוה"ז ובעוה"ב. וזה הדמיון בחלק הראשון אשר יספק בו היצר את האדם, כשיהיה חלש בחכמה ובדעת האלהים ותורתו. אבל אם יהיה האדם חכם בדעת האלהים ותורתו, ישתדל היצר להכניס ההפסד עליו והשבוש בחכמתו ובמעשהו מדרך הטענה והראיה מאי זה צד שיוכל מן המושכל והכתוב והמקובל, ויביא מופת על מה שיורהו עליו מן המופתים המהבילים, אשר אין הקדמותם אמתיות ולא

שלקם. שגם, חגור מתניך. הגבר המוסת. האיש הנפתה. מן המלכים וכו', סי' מגדול ועד קטן. כחכמת הלשון, לדבר נחות. ותוכן המשקל, לשקול כל מלה ולסדרם בדבור כראוי וסוף מלאכת סגנון, וי"מ משקלי השמות והפעלים. ושרשי הדקדוק, יסודי הדקדוק וכלליו. והשיר, מלאכת השיר. המופלאים, המכוסים ולא נודע המשל מתחכם בלתי אש יודיעוס לנו המשל בעלמו. והמליצות הנכריות, שכוונתם נעלמה ונסתרה (Allegorie). ואם לא

תולדותיהם מחויבות, ואם יהיה שכלך זך וחכמתך הזקה בדרך המופת ואופני ההזרה בו בעת הדברים והמחלוקת, תראה אופני טעות יצרך בראיתו ומופתו, ויתברר לך האמת ותראה לך הנכונה ותמלט חכמתך מן הספק ומעשך מן הערבוב. ואם תקצר דעתך מזה, יהיה פתויו לך יותר חזק וגברו עליך יותר מזדמן ומשלו בך והקיפו אותך בגראה ובנסתרך יותר נחוץ, מפני שהוא בא עמך מצד החכמה, ומנהיג אותך בדרך המופת אשר תנוח דעתך עליו. וכאשר יפתה שכלך יטה מעליך ויעזר בו עליך, מפני שאתה סומך עליו במה שמסתפק לך, ובוטח בו במה שלא תבין ענינו, וכאשר יגבר עליך וימשול בך בעזר השכל לו וסיועו אותו במה שמטעתו בו ומדמהו בעיניו מן השקר בצורת המופת, יעתיק אותך מן המדרגה ההיא שהיתה קרובה אל האמת ונסתרים בה פני השקר, אל מה שאחריה עד שיביאך אל מדרגה שנסתרים בה פני האמת והוא השקר גמור, וישרש אותך ויפילך ממדרגות הגמול בעוה"ב, ותהיה חכמתך לרעה לך ושכלך סבה לאבדך, כמו שאמר הכתוב (ישעיה ס) הוי חכמים בעיניהם ונגד פניהם נבונים, ואמר (ירמיה ח) הנה בדבר ה' מאסו וחכמת מה להם, ואמר (ישעיה יד) כי ישרים דרכי ה' וגו' :

ונאמר כי החכמה כשמנהיגים אותה על דרכה תהיה רפואה לכל מדוה, וכשנוטים בה מנתיבתה תהיה מדוה כולל שאין לה רפואה ולא ארוכה. ועל כן נמשלה התורה כאש כמ"ש (ירמיה כג) הלא כה דברי כאש וגו', מפני שמאירה העינים באורה כמו שאמר (תהלים יט) מצות ה' ברא מאירת עינים, ואמר (שם קט) נר לרגלי דבריך וגו'. ושורפת ביקודה מי שנוטה מנתיבה, כמו שנאמר (ישעיה סו) כי באש ה' נשפט, ואמר (תהלים יא) ימטר על רשעים פחים, ואמר (ירמיה כ) ואמרתי לא אזכרנו ולא אדבר עוד בשמו והיה בלבי כאש בוערת וגו'. על כן הזהר שלא תטה אשורך מדרך האבות ונהיב הראשונים אל הבריאות, ותסמוך על שכלך ותתיחד בעצתך ותתבודד בסקרתך, ואל תחשוד אבותיך במה שמסרו לך מאופני טובתך, ואל תסתור עצתם במה שהורו אותך; כי אין עצה שתעלה בדעתך שלא קדמוך לדעתה, ועמדו על כל מה שמביאה אליו משוב ורע. ואפשר שקדם לדעתך אופן יושר החושבה החיא בתהלתה, ונעלם ממך אופן ההפסד אשר יהיה ממנה באחריתה, ואתה במעוט ישובך תראה יושרה ולא תראה

וכו', ואולם אם לא נפתח זכו'. ומשלו, ממסלתו. נחוץ, זכו'. יטה מעליך זכו', לא יטרה עוד עמך ויעזרנו שכלך המסותה לסוליך תועב. בצורת המופת, שמראה לו השקר כאלו הוא מואר במופת. וישרש, יעקוד שרשך. לאבדך, בעוה"ב. ביקודה, כהנערת תומס. אל הבריאות, אל כנריות כמו ויד ברא, וי"ג הבריאות גדלת ופי' סנדיות מל' ברא מלבו. ישובך, התלוננותך.

טעותה ואופני הפסדה. ואמר החכם (משלי כג) אל תסג גבול עולם, ואמר (סס ח) שמע בני מוסר אביך, ואמר במי שמאשים אבותיו (סס ג) דור טהור בעיניו ומצואתו לא רוחץ דור אביו יקלל, ואמר (סס) עין תלעג לאב. אך אם תראה לקבל על עצמך מתוספת הרשות במצות מה שתוכל עליו, אחר שתמלא חובותיך מן המצות לאהבת חסד, אחר שיתיה מסכים עם שכלך ורחוק מתאוותיך; יהיה טוב ואתה מקבל עליו שכר ואינך יוצא בו מדעת הראשונים, כי כבר אמרו ועשו סיג לתורה. ואמרו מפני מה חרבה ירושלים מפני שהעמידו דבריהם על דין תורה ולא עשו לפנים משורת הדין, ואמרו אמר רב הונא כל העוסק בתורה בלבד דומה למי שאין לו אלוה, שנאמר (דכ"ג עו) יומים רבים לישראל ללא אלהי אמת, אלא בתורה ובגמילות חסדים. ואמר אחד מן החסידים מי שאין לו תוספת אין לו חובה, ואין התוספת מתקבלת עד שתפרע החובה. וכבר התירו לנו וחייבו אותנו להתנדב בתוספת המצות, כמו שאמרו מוסיפין מחול על הקודש, והתוספת בצום ובתפלה ובצדקה ועווב הרבוי ממותרי המזון המותרים לנו. והזהירו על השבועה בשם אפילו על האמת, ומתברכות הדברים אפי' אם יהיו נמלטים מן הכזב, ומזכרון עניני ב'א אפילו אם הם נמלטים מן הגנות ומהפליג בשבת אדם ואם הוא ראוי לכך, ושלא יספר בגנות המקצרים וימאסם ואם הם ראויים לכך והרבה מן הדומה לזה:

וראוי שנבאר עתה מן החלק השני הזה דמיונים שילמדו מהם שאר הענינים, ויזהר האדם מהם בע"ה כשידע אותם. כי אין ענין מעניני החובה אלא אם יש לו פגע שיפסיד אותו, ומי שעמד על אופני הפגעים המפסידים את המעשים יוכל לדעת להזהר מהם, ומי שלא ידע כי אם הטוב לבדו לא ימלט לו ממנו דבר לרוב הפגעים המשיגים אותו. והיה אחד מן החסידים מצוה לתלמידיו ללמוד הרע תחלה להבדל ממנו ואח"כ ללמוד הטוב ועשוהו, כמו שאמר הכתוב (ירמיה ד) גירו לכם גיר ואל תורעו אל קוצים. ואמר רבן יוחנן בן זכאי בענין הונאת המדות והמשקלים איי לי אם אומר אוי לי אם לא אומר, אם אומר שמא ילמדו הרמאים, אם לא אומר שמא יאמרו הרמאים אין תלמידי חכמים בקיאים במעשי ידינו. ואמרו אחר כך אמרן או לא אמרן, ואמרו אמרן ומהאי קרא אמרן, (סוקע יד) כי ישרים דרכי ה' וצדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם. ואומר כי כל מה שתקדמנו זכרו בשער הזה ממה שמספק איתו היצר על האדם, אם לא יוכל

אין לו חובה, כי אין לשער החובה נמנום. ואם הוא ראוי, ואע"פ שראוי וכן נסמון. כי אין ענין וכו', ר"ל אין ענין טוב בעולם שאין לו משקדים. לא ימלט לו וכו', שיאבד הכל מפני שלא ידע לזכור. ואמר ריב"ז, התנוללות המחנך שמגלס טענות סוטר ולא יחוש פן יסונו לקצת ב'א למוקט. ואמרו אח"כ וכו', ושאלו מאי סוס עלס וכו'. ומתאי קרא,

לספק אותו בהם, ידבר עמו עליהם בדרך הטענה והמופת לבטל עליו אמתותיו. וכשתעמוד על בטולו (ס"ח נכולו) וחלישות ראיותיו, ולא יוכל לעמוד כנגדך ולא לבטל מה שידעת אמתתו וברורו ממה שקדם לנו בשער הזה, ישוב לפתותך ולהטעותך בנפשך ויאמר לך כמה אני שמח בענייניך על אמונתך הטובה ולבך השלם לאלהים, וכבר הגעת ממעלות החסד מה שלא הגיע אליו זולתך בדורך, ויש בו יותר מדאי מהודאתך לבורא על טובתו וחסדו; וראוי לך להנהיג עצמך ג"כ לפרוע קצת חובות ב"א, כי כבר ידעת כי הם סבות תועלתך והזקתך, וכבר נתברר לנו כי ברצותם אותך תהיה הפארתך ובהתקצפם עליך יהיה הסרוגך, על כן השתדל במה שיפיק רצונם ותמצא חן בעיניהם, כמו שארז"ל (חכות פ"ג י"ו) כל שרוח הבריות נוחה הימנו רוח המקום נוחה הימנו. השב עליו ומה יועיל לי בהתרצות אל חלש כמוני אשר אין ביכלתו להועיל לי ולא להזיק, ואמר הכתוב (ישעיה נ) חדלו לכם מן האדם וגו', ואפילו אם היה חובה איך אוכל לרצות כל בני דורי ואין ביכלתי לרצות בני ביתי כ"ש זולתם. ומה שזכרת מדברי רז"ל בענין הזה אינו מחייב להשתדל במשיכת רצון כל הבריות, כמו שכתוב (משלי עז) ברצות ה' דרכי איש גם אויביו ישלים אתו. וכן מי שכל הבריות מקטנם ועד גדולם מודים ומשבחים אותו ורוצים את מעשיו, ראייה היא כי האל יתב' זרע לו אהבה בלבות ב"א ושם לו שם טוב על לשונם וזה אין הבורא עושה אותו לשונאיו, והוא לראיה ברורה וגדולה על רצות הבורא אותו, אבל שיהיה האדם החסיד משתדל וטורה במה שישבחותו ב"א על עבודתו לאלהים, אין זה כמנהגי החסידים, ע"כ הזתר מזה והרומה לו מפתויו היצר לך, כי הוא משתדל להדריכך בזה עד שיפילך במצודת החונף. והשב עליו בשבחו אותך, ומה הוא שתאשר אותי עליו מדעתי חובת האלהים עלי, וכי היא כ"א לטענה עלי לאלהים מפני שאיני סובל לעשות כפי דעתי. ואפילו אם הייתי עושה כפי דעתי, היספיק הכל להודאת הבורא ית' על הקטנה שבטובותיו עלי? ומה היא מדת ימי במדת ימי העולם זכלים לא יספיקו לספר טובות הבורא עלי, ואיך אוכל לשלם מה שאני חייב עליהם לאלהים. וכבר אמר הכתוב (ישעיה מ) כל הבשר חציר וכל חסדו כציץ השרה, ואמרו חז"ל (חכות פ"ח י"ד) אם אין אני לי מי לי וכשאני לעצמי מה אני ואם לא עכשיו אימתי: — וכאשר יתאש היצר מפתותך בפנים האלה, ישתדל לפתותך מצד אהבת השבח והשם טוב בעוה"ז. ויאמר לך שמח

וסמך על הכתוב הזה. בנפשך, להגדיל נפשך צעונך. חובות ב"א, לחלק ממעשיו גם להנסגת כ"א, (חכו הסכנל מן ספינס שלאח"ז) חלש כמוני, ולוד חס. שתאשר, שחלל. מדעתי חובות וכו', לפי שידעתי מה רבו חובותי לאלהים. לטענה עלי וכו' שאיני סובל וכו', ידיעתי חובותי כיח לטענה עלי שעודני מקרר כמעשי וכו'.

אני על עבודתך לאלהים עם בטחונך הטוב עליו והשבתך כל עניך אליו, ושפנית לבך מתועלת הברואים מבלעדי הבורא, ואהה הוא הבוטח באלהים באמת ובלב שלם, ואין ראוי שתסתיר מב"א מה שאתה עליו מן החסידות, אבל הנכון לך כיון שמשלת בעצמך וגברת על תאוותך, שתראה מעשיך לב"א ותגלה להם לבך, ויהיה לך בזה בעוה"ז כבוד מזה וזכר טוב ושם טוב בתוכם. כמו שאמר הכתוב (שס נו) ונתתי להם בביתי ובחומותי יד ושם טוב מבנים ומבנות, ואמר (קמזחל ז ז) ועשיתי לך שם גדול כשם הגדולים אשר בארץ. ועוד שילמדו ממעשיך ותהיה נשכר עליהם, ע"כ אל תסתיר ממעשיך אלא מה שא"א לגלותו ולהראותו לב"א, ויהיה לך בזה כבוד ושם טוב בעוה"ז והגמול הטוב לעוה"ב. השב עליו ומה יועילני שבח ב"א והשם הטוב שיהיה לי בתוכם, עם ידיעתי בקצורי כמה שאני חייב לבורא ית'. ומה הנאתי בכבודם והדרום ואין להם יכולת להועילני ולא לדחות הנזק מעלי, והלא הם בזה כמו הצמח ובעלי חיים שאינם מדברים. ואולי כשאתכוין לזה במעשי לא יתכן לי מהם הרצון המכוון אליו, ויעלה בדעתם כי אני הנף במעשי ולא אהיה ראוי אצלם אלא למאוס ולגנות, ואז אהיה מפסיד מעשי בכונתי בהם בלתי האלהים, ולא יעלה בידי מה שקיויתי מב"א בעולם הזה. ונאמר למלך אחד והיאך לא ערבה לך קריאת פלוני, והיה קולו ערב ובקי בטעמים של קריאה, אמר להם והיאך תערב לי קריאתו והוא אינו קורא אותה אלא כדי שתערב לי וימצא חן בעיני בעבורה, אבל אם היתה כונתו בה לרצון הבורא בלבד היתה ערבה לי. וכן נאמר בכל מי שמכוין בתפלתו מהמתפללים בצבור ובעלי החזון בפיוטים החדשים למצוא חן בעיני ב"א מבלעדי האל יתברך שאינה מקובלת אצל הבורא. ותאמר לו עוד שמא אם יהיה לי הכבוד בעוה"ז על מעשי, לא ישאר לי לעוה"ב מן הגמול עליו כלום מפני שקבלתיו מתרה בעוה"ז. ואמרו על אחד מן החסידים שנכנס לשוק לקנות חפץ ובא להנות א' מן הסוחרים לקנותו ממנו, ואמר לו שכנו ויתר לו ועשה כרצונו כי הוא מאנשי היראה והתורה. אמר לו החסיד איני צריך לזיתורך כי לא באתי לקנות כי אם בממוני לא בתורתך, ומאן לקנות ממנו החפץ ובקשו אצל זולתו שלא היה יודע ענינו. ומה שזכרתי מענין ועשיתי לך שם הוא בשאר מאווי ב"א בעוה"ז מעושר וכבוד, אשר הבורא מטיב בהם לעבדיו כשחכמתו מחייבת להם זה, כמ"ש (מ"א ג) וגם אשר לא שאלת נתתי לך גם עושר גם כבוד, וכתיב (משלי ג) אורך ימים בימינה בשמאלה עושר וכבוד, אבל החסידים אין כוונתם במעשיהם לדבר מהם אלא לשם הבורא ית' שהוא מטיב בהם למי שירצה מאנשי

והשבתך, שאתה מטיב. נשכר עליהם, כווכס ומוכס את הרכוס. והדרום, ל' כוד וכדר. ובעלי החזון, החנפים. ותר לו, מכור לו כזל ומאן, לא רלס. כאווי, מאווס.

עבודתו וזולתם, מאמינים וכופרים, כפי שמחייבת חכמתו יתברך כמו שנאמר (ד"א כט) והעושר והכבוד מלפניך. ומה הוא העוה"ז אפילו אם יפשוט זכרי ככלו! ומה מרת ימי ואם יצא בו שמי' כ"ש שזכרי לא יעבור בו חלק קטן מחלקי הישוב כשיגדל ויפשוט, ולא יתמיד כי אם זמן מועט וישכח כאלו לא היה, ואמר הכתוב (תהלים סג) אך הבל ב"א כוב בני איש וגו', ואמר (קס קמו) תצא רוחו ישוב לאדמתו, ואמר (קסלת ח) אין זכרון לראשונים; אם כן טרוד נפשי בו וכונתי אליו פחיתות נראה וטעות מגונה כמני. וכבר אמרו על אחד מן החסידים שאמר לחבירו הנשתיית? אמר לו באיזה ענין? אמר לו נשתיית בעיניך השבח והגנות? אמר לו לא. אמר לו א"כ עדיין לא הגעת. השתדל אולי תגיע אל המדרגה הזאת כי היא העליונה שבמדרגות החסידים ותכלית החמורות: — וכאשר יתיאש היצר מפתותך בפנים האלה, ישתדל לחבל את מעשיך בטרוד לבך בעוה"ז ובאנשיו ובאורך מאוייך ושכחת קצך. וכאשר יראה כי אתה רוצה לפנות את לבך לעולמך הבא בתפלת חובה או רשית, או בעת שאתה קורא בתורה או לומר שום חכמה מחכמות האמונה והמוסר; מבלבל אותך ומטריד לבך בדברי העולם בסחורות ומקח וממכר וריוח והפסד, ויאמר לך אח"כ יש לך לקבל עת הפנאי הזה בשמחה ושעת הבטלה הזאת אשר לא תוכל עליה בעת אחרת מפני רבות העסקים עליך, וחשוב עתה עם שותפיך וברר מה שיש לך ומה שעליך ומה שקבלת מחובותיך ומה שששאר לך, ומה שראוי לך להתעסק בו מסבות הטרפים ומה שאינו ראוי לך, ומה שקדם ממעשיך ששמחת או שנתחרטת עריו; ואם יש לך דין עם אדם העכר על לבך כל טענותיו וטענותיך, וכל מה שתוכל להתחכם לו בו בעת דינך עמו ותנצחנהו. וכן אם יהיה לך ממון או צאן ובקר או אדמה לרוע. או עבודת מלכים או עם הארץ או השבון עם המלך או עם עם הארץ, או אם יש עליך חובות ואינך יכול לפרעם, או אם יש לך חברים שאתה צריך להרגיש על ענינם ולחשב עם נפשך עליהם, יעביר על לבך בעת שתפנה לעבודת שמים איזה מין שיהיה מן המינים האלה להטרידך בו ולהפסיד בו מעשיך, מפני שאתה בעת עשותו מזומן בגופך ואינך מזומן בלבך ומצפונך. ואם לא יטרידך במה שזכרנו יעביר על לבך חירות ודברים ארוכים, ואם יהיה האדם מן המשחקים בקוביא או בפססים והרומה להם מראה לו כאלו הוא לפניו, וחושב במה שצריך לו להקדים ולאחר בו ואופני התחבולת לנצח. ואם ימלט מכל מה שזכרנו ויהיה מאנשי החכמה והבינה, יעביר על לבו

כשיגדל וכו', ואפילו אם יגדל וכו'. טרוד נפשי, טרדת נפשו. הנשתיית, אם הכל שוט לך. אח"כ וכו', נ"ל שר"ל הנה עניני חפלה ולמוד לזמן אחר כי עתה עתה הסוכר לסתעסק כמו"ז וכו'. חירות, סתומות, לסעמיק מחשבתו נס. בקוביא או בפססים, מני שחוק ושעשועים.

ענין קשה מעניני החכמה ויטריד אותו בשאלה ותשובה ובקושיא ובפירוק, ומה שנתעלם ממנו בעיון בה שהיה צריך לעיין בו ומה שנשאר לו ללמוד מן החכמה, ויחשוב עם נפשו לעסוק בו ויטרידהו בזה בכל מעשי העבודה ויפסיד עליו כפלים מה שמתקן עליו. ואפשר שיכנס במעשה העבודה ויצא ממנו ויהיה תמיד בטרדת לבו בזולתו מעניני העולם, ואפשר שיבקש כפרת המקום בלשונו והוא רץ במחשבתו ובמצפוניו להמרותו, ומתחנן אליו באבריו ופונה מעליו בלבו ובחובו, דומה למה שאמר הכתוב (ישעיה כט) בפיו ובשפתיו כבדוני ולבו רחק ממני, ואמר (תהלים עח) ויפתוהו בפיהם ובלשונם יכזבו לו ולבם לא נכון עמו. ואם ייקץ בעת ההיא ויחשוב עם נפשו ויאמר לה, אך אתנהג עם הבורא במה שאינו נכון לי להתנהג בו עם הברואים בעת שאני צריך אליהם או בעת שהם צריכים לי? כי מי שאלך אליו לבקש ממנו חפץ ואשאל אותו ממנו בלשוני ולבי פונה ממנו, אלו היה מכיר זה ממני היה מואם וגועל אותי כש שימנע ממני חפצי, ק"ו אם היה יודע כי שאני מטריד לבי במה שאינו מפיך רצוני אך במה שמקציפו עלי, שתהיה שנאתו אותי יותר גדולה ומניעתו ממני יותר ראויה. וכן מבלי ספק העתי עושה למי שהיה שואל ממני שום חפץ, והייתי יודע מלבו מה שידע בוראי מלבי. ואך לא אבוש מבוראי שארצה לו מנפשי במה שלא הייתי רוצה לה מחלש כמוני ולא היה רוצה בו ממנה נברא, וכמו שאמר הכתוב (יחזק ח) גם בוש לא יבושו והכלם לא ידעו. אז ינגף היצר: — וכאשר יתאש היצר מפתותך מן הפנים האלה ישתדל לפתותך בהנחת החונף. ויאמר לך לא יתכן שתהיה עבודתך לאל בלב שלם גמורה, עד שתרחיק החונף ממך מעוטו ורובו. והרחקת החונף לב"א מעליך לא יתכן אלא בכסות כל מעשיך מהם ובהראות הפך מה שיש בלבך להם, וכאשר תתפלל קצר ואל יראה ממך בה רצון ולא השתדלות, וכשתרצה ללמוד שום חכמה התיחד לבדך ואל ידע בזה זולתי הבורא, ואל תראה בך שום מדה טובה, והראה העצלה והכבדות במעשה העבודה כדי שלא יצא לך בה שם ותפסיד שכרך, ולא תצוה על הטוב ותזהיר מן הרע ואל תודיע חכמתך ואל תלמדה לזולתך, ואל יראה עליך סימן יראת שמים ולא אות מאותות העבודה, שלא יכבודך ב"א בעבורם. ומהשלמת אופני זריזותך (ס"א וסיכותך) שתהרע לכל כהות ב"א ותתנהג במנהגייהם ותלך בדרכיהם ובנתיבותם בענין דברי האמת והשחוק, ואל תשמר כל כך מן הכזב והשבועה, והתחבר עמהם במאכל

ובפירוק, תירון. ובחובו, נקיצו ומקתרו. בהנחת החונף, לסתתק מן התנופה. מעוטו ורובו, גם רב גם מעט. ור"ל שלא ינאל כן כלל. רצון, כונה. ומהשלמת זכו, וגם זה נחון לשלימות סריוות. שתהרע, שתתחבר. האמת והשחוק, הם עושים ומזכרים נאמת או רק נשחוק (Ernst oder Scherz).

ובמשהה ובחירות ובמותרי הרברים ורוב השחוק, ולדבר בהם
 לזכור גנוהם וכל אשר ירחיק ממך שם הפרישות בעולם הזה אצל
 אנשיו. ואם תשמע לו בזה ישלול ממך אמונתך ולא תרגיש. ואם
 תשיב עליו ותאמר לו כבר עזרת לאויבי בהלחמך בי והתחכמך
 לי להרוס כחי ולמהר מפלתי, ואיך אברה מן האש הקמנה אל
 האש הגדולה, ואני לא ברחתי מאהבת השם והכבוד אלא שלא
 להזדיין לב"א, ואתה מצוה אותי להזדיין להם בהנחת עבודת
 האלהים. אך מה שראוי להסתירו ממעשי, הוא כל מה שישלם
 ויגמר מבלי דעת ב"א בו. אבל להתפלל בצבור ולצוות בשוב
 ולהזהיר מן הרע ולמוד החכמות ועשות חסד והדוכה לזה, אין
 מן הזריזות (ס"א סוסיות) להניח אותו ולעזבו בעבור עילת החונף,
 אך אני חייב לעשותו לשם שמים ואם ישבהוני ב"א עליו או
 יכבדוני בעבורו לא יזיק לי בשכרי מאומה, מפני שלא היתה
 כוונתי לו בעת המעשה. וכבר נאמר כשהעשה מעשה שיודעים
 בו ב"א והרצה לעמוד על ברור כונתך, בחן נפשך בו בשני פנים:
 אחד מהם שתדע מה אתה מקוה במעשה ההוא מן הגמול וממי
 אתה מקוה אותו, אם מן האלהים הוא שלם ואם מזולתו איננו
 שלם. והשני שתדע מנפשך שאם היית מתיחד ההיית עושה
 המעשה ההוא על הענין ההוא, ואם יתברר לך זה מעשך שלם
 לאלהים, הרבה ממנו, ואם יהיה פהות מזה הניחתו עד שיזדכך
 לבך לשמים. אז יגוף היצר: — ואם לא ימצא היצר דרך לפתותך
 מהפנים האלה, יתחכם לך במה שהוא יותר דק מזה והוא דרך
 הגמול והעונש בעוה"ז והעוה"ב. ויאמר לך הנה אתה מחסדי
 חבורא ומסגולתו, וכמוך הוא ראוי לגמול העולם הזה והבא.
 וצריך שתשהדל כפי יכלתך אולי תגיע לזה במעשך ובהמשכך
 אחרי עבודת האלהים בלב טוב ובשמחה רבה, כמו שאמר דוד
 (תקל"ט ז') אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה. ואם תשמע אליו
 ותסמוך על דבריו יפילך במין ממיני השתוף הנסתר, והוא ששמת
 נעבדך לנפשך ממה שאתה משהדל במה שתמשך בו הנאת עצמך
 ושמתה ותרחח בו מעליה הראגות והיגונות, ולולי תקותך לזה
 היית כופר בטובות האלהים המתמידות עליך ולא היית מחייב
 את עצמך עבודה עליהם, עם שאינך רואה שהעבודה האות לו
 לגדולתו ועוצם יכלתו ואותות חכמתו. ובה אמרו רז"ל (אבות
 פ"א ג') אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס

ובחירות, שמדברים דכרי לטון כדרך משל וחדס לפעמים. וכל אשר ירחיק
 וכו', ולעשות כל אשר ירחיק וכו'. עזרת לאויבי וכו', נענתך זאת עזרת
 לאויבי ואתה נלחם בו ומתחכם לי וכו'. להזדיין, לשתאות. בהנחת, נעזוב,
 וברי שמים רעות חנופה ועזיבת עבודת ה'. הרבה ממנו, סוסף כמוסו.
 תגיע לזה, לעונת העוה"ז. ובהמשכך וכו', ואז תוכל לסמך וכו'.
 נעבדך לנפשך, שתעבוד את נפשך ולא את ה'. עם שאינך וכו', נוסף
 לזה שאינך וכו'. האות, ראוי ומחויב.

אלא הוו כעבדים המשמשין את הרב על מנת שלא לקבל פרס:—
 וכאשר יתיאש ממך מן הפנים האלה אשר זכרנו, ישליכך בים
 הספקות מענייני ההכרח והצדק. וכאשר יראה אותך מתעלם
 במעשה העבודה ונוטה אל דרך העבירות, ישתדל לברר אצלך ענין
 ההכרח בטענות חזקות מן הכתוב ומן הקבלה כדי להרחיב
 האמת לאות עליך. ויאמר לך אלו היה רוצה הבורא שתעבדהו היה
 מכריחך בזה ומורו אותך עליו ולא היה אלא מה שתוא גזור, וכי
 תוכל לעמוד כנגד גזרותיו ולנצח דיניו? אין לך לעשות אלא מה
 שגזר לך לעשותו, כי ממשלת כל הדברים ביד הבורא יתברך כמו
 שכתוב (ישעיש מד) אנכי ה' עושה כל. ואם יראה אותך מתעסק
 במעשה מענייני הענה' ויעסקיו יאמר לך הזהר מן העצלה והרפיון
 ואל תסמוך על זולתך, כי הטוב והרע ביכולתך והמעשה וההנחה
 בכחך, השתדל בכחך וטרח בכל יכולתך תגיע אל מה שתתאו
 מתענוגי הענה' ו. והזהר מטבות הפגעים הרעים בכל כחך תמלט
 מהם, כמו שאמר תחכם (משלי כג) צנים פחים בדרך עקש שומר
 נפשו ירחק מהם, ואמר (קס יט) אולת אדם תסלף דרכו וגו',
 ואמר (מלכ' א) מידכם היתה זאת. והוא מוהפך הטענות פעם
 בהכרח ובגזרה ופעם בצדק ובכחירה, כפי מה שיאות לו לפתותך
 ולרפות ירך. ואם תיקץ ותתן אל לבך מה שארז' (נרכות ל'ג ז')
 הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, תשתדל בענייני התורה
 השתדלות מי שנתברר לו כי במעשיו יהיה לו גמול זעונש, כמ"ש
 (איוב לד) כי פעל אדם ישלם לו וכאורח איש ימציאנו. ותתנתג
 בענייני העולם מנהג מי שנתברר לו כי קשר כל הנועותיו
 והתהפכות ענייני בגזרת הבורא יתב' והוא בוטח עליו בכלם:—
 וכאשר יתיאש היצר מפתותך מהפנים האלה אשר זכרנו, משתדל
 בזה מצד הגאות והגאון ומעוט הענוה. ויאמר כבר הגעת אל
 המעלות הגדולות שהגיעו אליהן החסידים והצדיקים באמונת לבבך
 ובמעשיך השלמים בעבודת האלהים, ואתה יחיד בדורך ואחד
 באנשי זמנך, וראוי לך להראות יתרוןך עליהם במאוס אותם
 ובהפחיתם, ותזכור רעותיהם ותפרסם רוע לבבם ותכלימם ותוכיחם
 על זה עד שיכלמו וישובו אל האלהים ויתחרטו על מה שקדם
 להם, ותתנהג בזה מנהג הנביאים כמו שכתוב (יחזקאל מג) אתה
 בן אדם הגד את בית ישראל את הבית ויכלמו מעונותיהם. ואם
 תשיב עליו בזה ותאמר לו איך אמאם ואכלים מי שאיני יודע
 עניני לבבו ומצפוני לאלהים? ואם הוא כנראה ממנו נמאם,
 אפשר שאין מצפוני כנראהו. ואם הנביאים הכלימו והוכיחו בני
 דורם, עשו ברשות הבורא שהיה משקיף על לבבם ורוע מצפונם,
 אבל אין בכח חכמתי ודעתי לדעת מה שיש בלבבות ובמצפונים,

ההכרח והצדק, הגורם והנחירי כמו שזכר בשער הנסחון. האמת לאות,
 ספקנות והראיות. וכי תוכל וכו', האם תוכל? ומעוט הענוה, ולסמיע
 ענותך. ובהפחיתם, לנאותם ולספחית

ושמא מצפון הנמאס בעיני טוב מגלויי הרבה, ואינני יודע בו
 ואולי מצפוני טוב משלי אצל הבורא, ואם הוא בנראהו רע אפשר
 שגרם לו זה סכלותו במה שהוא חייב לבורא, ויש לו טענה יותר
 ממני מפני יתרון חכמתי על חכמתו כי הבורא איננו תובע האדם
 אלא כפי חכמתו, ואני יותר ראוי שאהיה נמאס ממנו מפני יתרון
 קצורי במה שאני חייב בו מעבודת הבורא עם דעתי אותו, על
 קצורו עם סכלותו בו. והוא ממרה את האלהים בסכלות ובשגגה,
 ואני ממרה אותו בדעת ובזדון, ואפשר שרעתו נראה ונגלה
 וטובתו צפונה נסתרת ואני בהפך זה, והוא ראוי לרחמי האל
 וכפרתו יותר ממני, וזכות אחת ממנו שוקלת זכות רבות משלי,
 מפני שאין משקיף עליה זולתי הבורא ואין משבחים אותו עליה
 ולא יכובד בעבורה, ואני בהפך זה מפני שהנראה שלי הוא טוב
 מהנראה שלו, וכן בשער העבירות כי העבירה האחת ממני
 שוקלת עבירות רבות משלו, מפני שעבירתי מכוסה וצפונה
 ועבירתו נראית וספורסמת, ובגנות ב"א אותו עליה מנכין לו
 מעונשו, ויחסר שכר מעשי בעוה"ז מפני פרסומם, וישאר לו
 שכר מעשיו בעוה"ב, ויחסר עונשו על העבירה בעוה"ז מפני
 שמגנין אותו ב"א עליה, וישאר עני עונש עבירותי לעוה"ב. ועוד
 כשאמר לבי לפקוד מומי ב"א ולעיין במדות הרעות, ימנעני
 זה מעיין בחסרוני ומעמוד על מומי עצמי שהוא יותר צריך לי
 ואני חייב בו יותר, כמו החולה אשר יטרידהו מדוחו מפקוד
 מדוח ב"א, ורפואת עצמו מרפואת זולתו. או ישבר היצר וינגף
 לפניך: — ואם לא יגיעך חציו במה שזכרנו יארוך אותך בעתות
 הצלחתך ובצר לך. וכאשר יהיו עניך הולפים כרצונך, יאמר לך
 זה פרי השתדלך ותחבולותיך וחכמתך, ע"כ השתדל בעניני
 עולמך וטרח בהם יתמיד לך הענין הזה ותעלה למעלה ממנו,
 וקבל הימים האלה בשמחה והתנעם בהם, כי עוד מעט נזעך
 ויקרא בשמך ותענה אל כוחשכי הקבר, נוקם שאין חכמה ולא
 תנועה ולא הנאה ולא צער, וישים ראיתו על זה מה שאמר
 החכם (קסלה ט) כל אשר תמצא ירך לעשות בכחך עשה כי אין
 מעשה וחשבון ודעת וחכמה בשאול אשר אתה הולך שמה. ובצר
 לך יעביר על לבך טובת הרשעים והצלחת הכופרים, כמו שכתוב
 (חזוני יב) ישליו אלהים לשודדים ובטחות למרגזיו אל. ויאמר לך
 לא נכנס עליך ההפסד הזה אלא מפני שדבקת בעבודת האלהים
 ובמצותיו, ואין ביכלתך לעמוד בזה מפני כובד משאו ורוחק

מעלתם. עם דעתי אותו, ואני ידעתי אותו. עם סכלותו, מפני סכלותו,
 ובגנות ב"א אותו וכו' ויחסר שכר מעשי וכו', ר"ל הנה הוא משוכח
 ושכר יותר ממנו, לשי טע"ג גנות ב"א אותו נפחת עונשו על עבירתו ושכרו
 על מעשיו שלם לעוה"ב, ואני נגרע שכר מעשי ע"י תסלה ב"א אותו בעוה"ז
 ועונש עבירותי ישאר עלי לעוה"ב. ומעמוד, מהתכוון. והתנעם, ל'
 עימות. ויקרא, המות יקראך בשם. ותענה, ועל כרחך תפנס ותאמר

תכליתו, ואלו היית מסיר הענין הזה מלבך ותנווח לו ממנו, היית שמח בענייך כמו שאתה רואה עליו הרשעים, הלא תראה מ'ש הכתוב (ויקרא ו') בקרובי אקדש, ואמר (עמוס ג') רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה על כן אפקוד עליכם וגו' והדומה לזה. וכשהוא רואה שאתה מסכים לעשות מאומה ממעשה העבודה, יגדיל עליך ענינו ויפחידך ממנו: ואם יהיה מענין הצום, יאמר לך הוזהר כי יחליש אותך ויהליאך וימנעך מעניני עולמך ואחריתך, ואם יהיה מענין תוספת תפלה בלילה, יעלה על לבך כי השינה טובה לך מן המזון ושומרת בריאותך ומחזקת גופך יותר מן המאכל והמשתה. ואם יהיה מעניני הצדקות, ידמה בעיניך אבידת ממנוך וישים הריש לנגד עיניך, ויזכרך דלות המסכנות ותחסרון. וכן בכל טין ממניי המצות והחסדים, ישתדל להפחידך ולהגדיל הענין בלבך כדי שתרפה ממנו. וכאשר החשוב לעשות עבירה, יחבב לך הנאתה וישכיחך עונשה ויזרו אותך לעשות ולנשות אליה. ואם תרגיש לזה ולדומה לו ממנו, השב עליו כי כל צער שעבר עליך במה שקדם מימך לא נשאר ממנו בך אות, אך חלף מהרה ועבר, ושכרו עומד לך לעולם לא יתם ולא יכלה, והמתענה כשיצום ביום ויאכל בלילה, כאלו לא התענה וישוב אליו כחו וישאר לו שכרו שמור. וכן הנעור בקצת הלילה, כאשר יישן ישוב לקלות גופו וכאלו לא נעור וישאר לו גמול עמוך ושכר תפלתו לעולם. אבל ענין הצדקה כבר בארתיו בשער הבטחון באר היטב. אך ענין העבירות צריך שתשיב אל לבך ותעביר על מחשבתך הליפות הנאותך מהרה, המותר והאסור שבהם, והשאר חרפת המגונה מהם עליך ועונשה בעוה"ז ובעוה"ב, אז יהיה היצר נגף לפניך, ותחרץ למעשה הטוב ותרפה מכל מעשה מגונה:— וכאשר יאבד סברו מוכך בפנים האלה, ועשית מה שהסכמת עליו ממעשי העבודה, ישתדל להכניס הדאגות בלבך ולהתמיד עליך היגונים כדי שתתחרט על מה שקדם לך מן המעשה הטוב, וימנעך מן הגמול עליו ושיקבלוהו תבורא מוכך, ואם תעשה דבר עבירה, משתדל להכניס השמחה בלבך והששון במה שקדם לך כדי שתתחוק בדבר ותחרץ עליו. ואם תרגיש לתרמיותיו ותשים לבך למיני מצודותיו, תהיה נזהר מהם והעזר באלהים להנצל מהם, ואם לא תרגיש להם, יפילך פתאום ויריק הציו בך בפתע, כמו שאמר (משלי ז') עד יפלה חץ כבודו. ואם תעמוד כנגדו בכל זה ולא יוכל לפתותך במה שזכרנו, ישתדל לך מצד חכמתך. ואם יראה מוכך הריצות ללמוד החכמה, יאמר לך הלא יספיק לך מה

סני. ותנוח, וקעזוב. מן המזון, וכ"ש מן התפלה. דלות המסכנות, שפלות העניות. חלף, נרדף לעבר שאל"ו, לא יתם, לא יסוף. הליפות, שחולפת ועוברת. ותחרץ, חודר. סברו, תקוהו. ועשית, וסיס אש תעשה. ושיקבלוהו וכו', ר"ל וימנעך שלא ירצה כאלהים את מעשך. ותחרץ עליו, חודר לפשטו. ויריק, ל"ל ויורה. בפתע,

שמסמיק לגדולי דורך וזקניך לדעת תורתך הנאמנה, הלא ידעת כי החכמה אין לה קץ ולא תכלית, שים מגמתך אל עיקר האמונה ושרש התורה, ואח"כ למוד מה שהודיין בו אצל בני אדם מענין השיר והמקצב וצפוני הרקדוק והחידות הנכריות והמשלים הנוהגים, והנה לך דברי הריגים ומחלוקת החכמים בהם, ואל תכניס עצמך בחכמת שרשי המופת ואיכות הדבור ומיני ההקשות ואומני הראיות, ואיכות הילוך העלה עם המעולל והתחברות החכמה הנראית עם החכמה הנסתרת מפני עמקם ודקות ענינם, וסמוך על אנשי הקבלה כמה שתוכל לעמוד על ביורו כאשר תסמוך עליהם כמה שהוא נמנע ממך. ואם לא תשמע לו ותשתדל ותתחזק, יורה אותך בחצי הקנאה בחבירך, ואם יגיעו לחכמה מבלעדך, תטור אותם ותשתדל לתלות בהם מומים ולהפחיתם ולדבר בגנותם, כאלו הם שללך בינתך וגולך חכמתך. ואם תחכם מבלעדיהם, יפחתו בעיניך ליתרון בינתך ותשנאם לסכלותם, ותראה זה לעמי הארץ ותתגאה לנפשך ותתהלל בחכמתך עד שתטעון שאתה יודע מה שאינך יודעו, ויגבה רוחך מלמוד וירום לבבך עד שתלמוד, ותקוץ עת שיקשו עליך ותרבה להחזיק עצמך כחכם, ותתכבד בסכל חבירך ותודיין בהכלים בני גילך, ותהיה שולל ממוסרי החכמים באלהים ובתורתו: — ואם לא יצלם לו מה שכיון לפתותך בו בשער דעת האלהים ותורתו, ישתדל לפתותך בשער מעשי העבודה. וכשתעשה לאלהים מעשה יגדילתו וינשאהו בעיניך וישימד להתגאות בו ויקלה אנשי דורך אצלך ויקל עליך למאסם ולהכלימם ולביישם, ואפשר שהם טובים ממך לפני האלהים. ואם יהיה בחבירך מי שיש לו יתרון עליך בעבודת האל, ומעשהו טוב ממעשיך והוא משתדל להתקרב אליו יותר ממך, יסיתך היצר בו ויאמר לך, כל אשר יראה מהשתדלות זולתך בעבודה הוא חסרון נראה ממך, ולולי הוא היית נראה בעיני ב"א צדיק מכל בני דורך, השיא עליו וקנא בו ושטום אותו וחקור על מומיו וגנותו וארוב למכשוליו, ואם תוכל להוציא עליו דבת שקר כדי להפחית שמו אצל ב"א, עשה. אז השיב עליו ואיך אמאם

פתאום. מגמתך, כונתך. שתודיין, שתקשט. והמקצב. חלוקת השיר למיניו. וצפוני וכו', כללי דקדוק הצפונים. והחידות וכו', מליצות סתומות ועמוקות. והמשלים וכו', משל המוני. חכמת שרשי המופת וכו', כולם ידועים בחכמת הסגיון והפילוסופיה ואין מקום להאריך פה בנאורם. הילוך העלה עם המעולל, התקשרות סכנה עם המסוכנ. החכמה הנראית וכו', חכמה טענה עם חכמה סלקות. יורה אותך, מל' ירה ויור. מבלעדך, ואם הם יחכמו ולא אתה. תטור אותם, תנקור לסם שנאם. מבלעדיהם, ואם אתה תחכם ולא הם. מה שאינך, אפי' מה שאינך יודעו. מלמוד, מללמוד. ותקוץ וכו', אם ינאף איש לסקנות עליך תקוץ בו. בסכל, כאשר תסכל. שולל, מחוסר. ויקלה, יכס. השיא, הסיח.

מי שאהבו האלהים ואגנה מי ששכחו הבורא, ולא די לי עצלותי לקיים עבודתו כמוהו עד שאשטום מי שיעבדהו ואין זה גמול מה שאני חייב לבורא ית', אבל חייב אני לאהוב את אוהביו לאהבתו ולכבד מכבדיו לכבודו, כמו שאמר (תסליס טו) ואת יראיה ה' יכבד. וכבר ידעת מה שאירע את מרים בענין (נמדנר יג) ותדבר מרים ואהרן במשה, ומה שהיה מענין קרח ועדתו בקנאם במשה ואהרן בקרבתם אל ה':

פרק ו אבל הזהירות במחשבה ושמירתה ראוי לך שלא תתעלם לפקוד מחשבתך ורעיוניך ושרעפי לבך, כי רוב ההפסד והתקון במעשים לא יהיה כי אם מהמתם כפי תקונם ותפסדם, כמו שאמר הכתוב (משלי ד) מכל משמר נצור לבך כי ממנו תוצאות חיים, ואמרה תורה (נלאשית ח) כי יצר לב האדם רע מנעוריו, ואמר (דברים לא) כי ידעתי את יצרו, ואמר (דס"א כט) כי כל לבבות דורש ה' וכל יצר מחשבות מבין, ואמר (דברים ג) כי קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשותו, ואמר (קס י) מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה, ותיראה אינה אלא בלב והרעיון והמחשבה. וע"כ יש לך אחי להשתדל להיות כל מעשיך מיוחדים לבורא ית' ואל יהיה עמלך לדיק וטרחך לשקר, כמו שאמר (ישעיה נה) למה תשקלו כסף בלא לחם וגו'. ואל תתעלם ממה שהעירותך עליו, כי כבר קבצתי לך בשער הזה כל ירשי מפסידי המעשים המיוחדים לאלהים, ותחת כל שרש מהם ענפים כמעט שאין להם קץ. ע"כ אהה צריך להשמר מהם בכל יכלתך אולי יהיה מעשך שלם לאלהים ומיוחד לשמו, ויהיה רצוי ומקובל אצל הבורא קבול טוב. ונהוג בו מנהגך בעניני עולמך. כי אתה חושב על הטוב שתמצאם במיניהם ואשר יהיה רחוק מן הפגעים בהם ומנוקה מן הזיוף ודך מן הכלבול, וכיון שאתה עושה זה בעניני עולמך הכלה, כש"כ שתעשה כפלים בעניני אחריתך הקיימת ובמה שתתקרב בו אל האלהים. והשתדל בכחך לזכך מעשיך ואם ימעט, יותר ממה שתשתדל שיהיה רב בלתי זך. כי המעוט הזך הוא רב, והרב בלתי זך הוא מעט ואין בו תועלת. וכ"ש שיהיה מעשך עם מעוטו וזעירותו בלתי זך לאלהים. והזהר שלא יהיה ענינך במעשיך לאלהים כענין העוף שאמר עליה הכתוב שהיא יולדת הביצה ומחממת אוהה על פני הארץ ממעוט שמירתה אותה עד שיפסידה שאר בעלי חיים ולא תעשה אפרוח, כמו שאמר הכתוב (איזו גט) כנף רננים נעלסה וגו', כי תעזוב לארץ ביציה ועל עפר תחמם, ותשכח כי רגל תזורה ושאר הענין. וכבר שבח החכם מי שחוא בהפך הענין הזה בזריוותו והשתדלותו הטובה בעולמו, וצונו לבחון בו וללמוד ממעשהו ואם הוא חלש שברמשים, באמרו (משלי ו) לך אל,

לפקוד, להסגית. ושרעפי, ממות. מחמתם, על פיסס. מכל משמר, יותר מכל הנשמר וכו'. ואם ימעט, ואע"פ שימעט, תזורה, תרמסנס. ואם הוא חלש, ואע"פ שסוף חלש. כפ'.

נמלה עצל וגו', תכין בקיץ לחמה וגו'. והנה זכרנו לך מעט מהרבה ואל ירבה בעיניך ואל תקיץ בו, כי כפי מעלות חשיבות המלאכות יהיו הפגעים הקורים אותם, ומחקרנו בספר הזה אין מעלתו וחשיבותו נעלמת ממי שמבין. האלהים ישימונו מן השלמים עמו והעושים לשמו הגדול ברחמיו אמן :

נשלם השער החמישי, בעזרת אלהי קדושי.

מעלות וכו' יהיו הפגעים וכו', כל דבר נעלה ויקר עלול יותר אל הפגעים.

השער הששי

בבואר אופני חיוב כניעתנו לאלהים יתברך .

זה פתח הסער

אמר המחבר מפני שקדם מאמרנו ליחד המעשים לאלהים לבדו , והיתה הגאווה במעשים המיוחדים לאלהים משגת את בעליהם יותר מהרה מכל הפגעים המשיגים אותם , והי' הפסדה למעשים הרבה מאד . ראיתי כי הנחוי שבדברים שאני צריך להם הוא לסמוך לו מה שירחיקנה מן האדם , והוא הכניעה . ומפני שנתברר לנו עוד שהיא שורש העבדות , ובה יתכן להבדיל העבד ממדות האדנות , וההוראה לאלהים בהתיחדו בהם לבדו מבלעדי הברואים , כמו שאמר דוד ע"ה (דס"א כט) לך ה' הגדולה והגבורה והתפארת והנצח והתוד וגו' , ואמר (תקל"ט פט) כי מי בשחק יערוך לה' ידמה לה' וגו' . ומטיבה עוד כי היא מרחקת מן האדם הגדולה והגאון והגובה והתפארת והשררה , ורדות בכל (ס"א זקוט כדל) וחמוד מה שהוא גדול ממנו והדומה לזה מסעיפי הגאווה . וראוי עתה שנבאר מדבר הכניעה עשרה דברים : האחד מה היא הכניעה . והשני לכמה חלקים החלק . והשלישי במה תהיה הכניעה . והרביעי באיזה ענין צריך להתנהג בה . והחמישי איך אופני קנותה . והששי בתוכן המנהג שצריך הנכנע להתנהג בו . והשביעי מתי תתכן הכניעה מן הנכנע , ומתי לא תתכן . והשמיני שנבאר אם הכניעה סמוכה למדות הטובות , או המדות הטובות סמוכות לה (ס"א חס כניעה תלויה במדות או במדות תלויות בה) . והתשיעי אם יתכן להתקבץ בלב האדם הגאווה והכניעה אם לא . והעשירי באור תועלת הכניעה בעניני העוה"ז והעוה"ב :

פרק א אבל הכניעה היא שפלות הנפש ושחותה ומעוט ערכה אצלה , והיא מדה ממדות הנפש , וכאשר תתישב בה יראו אותותיה על האברים . מהם הלשון הרכה והקול הנמוך

משגת וכו' , פוגעת ונלחצת נס יותר וכו' . הנחוי , סגלך יותר . וההוראה וכו' , וכל אדם מודע כי המדות כאלה רק לאלהים לבדו . ומטיבה עוד וכו' , מוסב על כניעה . ורדות , ל' ממלכה . — ושחותה , ל' וישח אדם , ופי' כטיפות ושפלות . והיא מדה וכו' , שקנית ע"י סגל .

והענוה בעת הכעס, ומעוט הנקמה אחר היכולת עליה. כאשר
נאמר על אחד המלכים שאמר למי שנתחייב אצלו לאחר שהביאו
השושן, חי ה' לולי חזקת כעסי עליך הייתי נוקם מנך נקמה
גדולה, ומחל לו. ואמרו עליו שהיה אומר איני יודע עון שהוא
שוקל יותר מעונותי (ס"א מענותי):

פרק ב אבל באור חלקי הכניעה הוא שהכניעה תחלק לשלשה
חלקים: אחד מהם כולל את האדם ורבים ממני בעלי

חיים שאינם מדברים, והוא דלות הנפש וסבלה ההיזק אשר היתה
יכולה לדחותו, מפני סבלותה באופני דחיתו. וזה יהיה מן
הכסילים שבבני אדם ועמי הארץ מפני מעוט ידיעתם וחלישות
הכרתם את נפשותם וערכיהם, וזה נקרא כניעה מדרך ההסכמה,
אבל על דרך האמת הוא דלות (ס"א דוות) הנפש ועורונה בסכלות
הגובר עליה מראות מה שיש בו תקנתה, כמו שאמר (איוב יז) כי
לבם צפנת משכל על כן לא תרומם. אבל הכניעה היא אשר
תהיה אחר רוממות הנפש והתנשאה מהשתתף עם הבהמות במדות
המגונות, וגבהותה מהדמות במדות פחותי ב"א ביתרון חכמה
ויקרת נפשו, וידיעה ברורה במדות הטובות והמגונות. וכאשר
יהיה סמוך לזה כניעת הנפש ושפלותה, אז תהיה מדה משובחת,
אבל זולת זה איננו נכנס במדות המשובחות ומעלות הנפש אך
במגונות שבהן, כי ענינה בזה כענין הבהמות. ותחלק השני
הכניעה לב"א אם מפני משלם בו כמו האסיר ביד אויבו והעבד
ביד אדוניו, או לחסרונו להם וגודל צרכו למה שיש אצלם, כשכיר
לשוכרו והרש להענקת העשיר והתלמיד לרבו, או לחוב ראוי
שאין האדם יכול לפרעו, והוא חייב להכניע ולהשפל לפניו
לבעליו, כמו שכתוב (משלי כב) ועבד לזה לאיש מלוה. או
לדעתו שהוא מקצר בעניני מוסרי העוה"ז והעוה"ב וסבלותו בדרך
הישרה. וכאשר תמצא ידו נביא דורו או מורה צדק או קורא אל
הדרך הטובה, יכנע לו וישפל לפניו כמו שארז"ל (נרכות ז' ב')
גדולה שמושה יותר מלמורה שנאמר (מלכים ב') אלישע בן שפט
אשר יצק מים על ידי אליהו, אשר למד לא נאמר אלא אשר יצק
מלמד שגדולה שמושה יותר מלמורה, ואמר (שמות לג) ומשרתו
יהושע בן נון נער וגו', ואמר החכם על כלל עם הארץ ועבד לזה

היכולת עליה, שיכול להנקם. לאחר וכו' חי ה', לאחר שסניאו השושן
אמר חי ה' וכו'. לולי חזקת כעסי וכו', עונ לי לנכוס כעסי מתת כן
נקמתי. איני יודע וכו', מכל עונותי לא אדע עון א' ששוקל יותר מעון
הכעס, וכמ"ש חז"ל כל הכועס כאלו עונד וכו', ולפי ס"א מענותי ר"ל
הענוה היא מן מכל עון וסכעם הוא תולדות הגאווה כידוע לחוקרי כחות
הנפש. — דלות, עניות ושפלות. וסבלה, וסובלת. ההסכמה, הסורג
לקרותה בשם כניעה חז"ל שאינו כן. סמוך, מהונך. לחסרונו להם, מפני
מחסורו לדרך לנס. להענקת, להשפעת. לחוב ראוי, חוב אמיתי שאין
לצטן עליו. לדעתו, שידע בעלמו. המצא ידו, יפגוש ויודע לו. ואם

לאיש מלוה, והחלק הזה מחלקי הכניעה. ואם הוא ראוי איננו תדיר, מפני שאינו כולל את כל המדברים ולא ראוי בכל זמן ובכל מקום, כי האסיר כשיצא ממאסרו והעבד כשיפדה את עצמו והלוה כשיפרע את חובו והתלמיד כשאיננו עם רבו והרש כשאיננו עם עשיר (ס"א והרש כשעשר) אינם חייבין להכנע להם ולהשפל ולשות לפניהם. והחלק הג' הכניעה לבורא ית', וחובתו כוללת כל המדברים והם חייבין אליו בכל זמן ובכל מקום, ואליו היתה כוננתו בשער הזה. והנכנע הוא הנקרא בספרי הקדש: עניו, ונבזה בעיניו, וצנוע, ודכא, ושפל רוח, ורוח נשברה, ונדכה, ורך לבב, ונכה רוח, ולב נשבר, ונפש שחה, ומה שנדבר בכניעה סתם אין כוננתו אלא החלק השלישי הזה אשר היא המדרגה העליונה שבכניעה, ומי שעלתה בידו אין רחוק ממנו דרך קרבת אלהים ולעמוד לפניו, ויחיה מקובל ורצוי אצל הבורא, כמו שכתוב (תהלים נ"א) זבחי אלהים רוח נשברה לב נשבר ונדכה אלהים לא תבזה:

פרק ג אבל הסבות אשר תהיה הכניעה והשפלות בעבורם מן האדם אחר גאותו, עשר. האחת כשיחלש כחו מתנועתו הטבעית מפני חלאים או מזג רע או חלשת הרכבתו, ויכנע בעבור זה ויתחנן אל האלהים ולב"א כמו שאמר (ס"ק) ויכנע בעמל לבם וגו'. והשנית כשימצאהו פגע או ריש ויצטרך לב"א אחר שלא היה צריך להם, ויכנע להם ותשבר רוחו מהתגאות בעיניו, כמו שאמר (שמואל א' ג') והיה כל הנותר בביהך יבוא להשתחוות לו וגו'. והשלישית כשתהיה עליו לזולתו טובה עודפת ויראה חסדו עליו ויכנע לו, כמו שאמר (משלי י"ט) רבים יחלו פני נדיב וגו'. והרביעית מי שנתחייב להבירו דבר ואינו יכול לפרעו ויכנע לו, כמו שכתוב (ס"ב) אם אין לך לשלם וגו', והחמישי מי שהוא במאסר אויבו ויכנע לו ותשח נפשו, כמו שכתוב (תהלים ק"ה) ענו בכבל רגלו וגו', ואמר (איוב לו) ואם אסורים בזיקים. והששית העבד שאינו יכול לפדות עצמו מיד אדוניו ויכנע לו, כמו ש' (תהלים קכ"ג) הנה כעיני עבדים וגו'. והשביעית כשתמצאנה את האדם צרות ופגעים מעציבים לשבר רוחו ויכנע לבבו, ככתוב (ויקרא כו) או אז יכנע לבכם הערל. והשמינית כשיחשוב עם נפשו בהמרותו האלהים בטובתו ובעטו בה במקום השבח עליה ויכנע ויבוש ויכלם מן האלהים, כמו שאמר (עזרא ט) אלהי בשתי ונכלמתי. והתשיעית כאשר יוכיחנו הבורא ויכלימונו על המרותיו אותו יכנע ויפחד, כמו שאמר על אהאב (מלכים א' כ"א) הראית כי נכנע אהאב

הוא ראוי, וזע"פ שה"ח ר"ח. איננו תדיר, אינו מוטל על נוסחיו תמיד. — אחר גאותו, אחר שקטנעו נטת אל הגאווה. מזג רע, שנחלש ממנו. ריש, ענות. עליו לזולתו וכו', שפטיב לו זולתו טובה רבה. יחלו, ינקשו. ותשח, ותשכל. ופגעים מעציבים, שאין ניד ח"ס להקיע, (חסו) הסדל שכן זה לטת דלע"י). ובעטו בה במקום השבח וכו', שמנע

מלפני . והעשירית כשירגיש בקרבת המות ובוא יומו ויחשוב באימת המות ומעמד הדין והחשבון , ויכנע וישוח ותקל נפשו בעיניו , ויתחרט על חליפת ימיו וכלות חייו מבלי צידה מומעשים טובים יקדמם לפניו לעת נסעו, כמו שאמר (ישעיה נג) פחדו בציון הוטאים :

פרק ד אבל באיזה ענין חייב להתנהג בכניעה ובשפלות ? אומר כי הכניעה חייב אדם להתנהג בה בשבעה ענינים . אחד מהם במשא ומתנו עם אנשי דורו ובמנהג הטוב עם בני מינו , כאשר אבאר במה שאני עתיד לדבר בו , ובו אמר הכתוב (תהלים טו) נבזה בעיניו נמאס . והשני כשיפגע חכמים בדעת אלהים ובתורתו והחסידים הקרבים אל האלהים , כמו שנא' (שם קמ"ה) יחלמיני צדיק חסד ויוביחני , ואמר (משלי יד) שחו רעים לפני טובים . והשלישי כשישבחוהו במדותיו הטובות חייב להכנע , ויעביר על לבו מה שקדמו לו מן העונות והחטאים אשר הבורא יודעם וכסה אותם עליו והאריך לו כדי שישוב מהם , ואל ישמה במעוה בני אדם בו אך יאבל , בעבור שהבורא יתב' יודע באמת רוע מעלליו והתעלמותו מפרוע חובות האלהים וגמול טובותו , ויכנע בלבו כמו שאמר (תהלים לח) כי עוני אגיד אדאג מחטאתי . והד' כשמספרים בגנותו יכנע לבורא ויודה לו על אשר גלה לו מעט מהרבה ליסרו ולהוכיחו כדי שישוב אליו , כמו שאמר (איוב לו) ויגל אזנם למוסר . והחמישי כשמטיב לו הבורא בעוה"ז במיני הטובות , יכנע לאל מפני כובד משא חובת ההודאה עליהם וישפל לפניו מיראתו שלא תהינה לנקמה ממנו . בי רוב הממון בעולם יהיה לאחד מג' דברים : לטובה מאת הבורא יתב' , או לנסיון ומבחן , או לנקמה ומכשול . וסימן הטובה שיהיה בעליה טרוד בקיום חובות הבורא מהתעסק בה , ותהיה סבה להוסיף במעשה לאלהים , ולא ישים לבו לטובה ההיא ולא יבטח עליה ויוציאה בחובות הבורא ; דומה למה שמספר איוב ממנהגו כממונו והיאך היה מוציאו בחובות הבורא , ואמר במעוט בטחונו בו (שם לח) אם שמתי זהב כסלי ולכתם אמרתי מבטחי . וסימן הנסיון והמבחן שיהיה בעל הממון טרוד בהרגשתו על שמירת ממונו ולהוסיף עליו ולפחד עליו מן הפגעים , מקיום מה שהוא חייב מהודאת הבורא עליו , ובעליו מנוסה בו אין לו ממנו אלא אורך הראגה בעבורו ושמירתו ושהיה בא עליו לידי חשבון , ובכמותו אמר הכתוב (קלח כ) כי כל ימיו מכאובים וגו' . וסימן הנקמה שיהיה בעל הממון טרוד בתענוג בו

נעוזה תחזק שיהיה לו לשכח לאלהים עליו . בקרבת , נקרוב . חליפת , שחלפו ועברו . מבלי צידה ממעט יקדמם לפניו , שלא סכין לו מעט לפני כולו . — בני מינו , כלל כמותו . והאריך לו , מאריך אשו ולא יעשו . כדי שישוב , נוסה לו שישב מס . ויודה לו , יתן שנה לס' . מהתעסק בה , יותר ממה שקרוד נעסקיו . מקיום וכו' , יותר ממה

ובהנאה מפרוע חובות הבורא וחובות ב"א שהוא חייב ממנו ושבח בעל הטובה, ולא ירגיש במה שהוא חייב עליה מהעבודה, כמו שאמר הכתוב (יקעים ככ) והנה ששון ושמחה תרוג בקר ושחוט צאן וגו', ואמר (קס ס) והיה כגור-וגבל תוף וחליל ויין בושתיים וגו', וזאת היא הנקמה בדמות הטובה. והמשכיל כשתבא לו טובה והעולם מקובל כחפצו בכל עניניו, יכנע מיראתו שלא תהיה נקמה מאת הבורא, כמו שנאמר (קסל ס) עושר שמור לבעליו לרעתו. והששי כשהוא קורא בתורה ובספרי הנביאים ורואה הגמול והעונש ויודע בנפשו כי קצר בחובות האלהים, התחייב להכנע ולהשפל לפני הבורא יתב' מיראתו את ענישו, כמו שאמר ביאשיהו (מ"ג כג) יהי כשמוע המלך את דברי ספר התורה ויקרע את בגדיו, ואמר לו הבורא יען רך לבבך ותכנע מפני ה'. והשביעי כשהוא מתעסק במעשה ממועשי העבודה כצדקה ותפלה או מצוה או רשות או תוכחה, שלא יתעסק בו ובלבבו שום גאווה וגובה, אבל יכנע וישפל לפני הבורא בנגלתו ובנסתרו, ואל יחשבהו בנפשו למאומה אצל גודל מה שהוא חייב בו לאלהים מכפלי המעשה ההוא, כמו שאמר (מ"כ ו) במה אקדם ה' אכף לאלהי מרום וגו', הירצה ה' באלפי אלים וגו', הגיד לך אדם מה טוב וגו' :

פרק ה אבל אופני קנות הבניעה והדרך שמקל אותה על האדם, הוא שתהיה מחשבתו ורעיונו תמיד בשבעה דרכים: אחד מהם שורש הויתו והתחלתו מן הכלונית והדם אחר התעפוש ובאוש ריחם, ואח"כ הוא נזון מדם הטומאה כל ימי עמדו בכטן אמו, ואח"כ יצא והוא חלוש ודל בגופו ואבריו, ואח"כ יעלה מן המדרגה הזאת אל הסמוכה לה עד שיגיע לרוב שנותיו, אח"כ יחלו ימי הזקנה עד שימלאו ימיו. ואמר אחד מן החכמים אני תמיה ממי שעבר במעבר השתן והדם פעמים היאך יתגאה ויגבה לבו? כי המחשבה בזה ובדומה לו מענין האדם מחייבת הבניעה, כמו שאמר דוד ע"ה (תס"ט קמ"ד) ה' מה אדם ותדעהו, ואמר (ח"ז י"ד) אדם ילוד אשה, ואמר (תס"ט כג) ואנכי תולעת ולא איש, ואמר (ח"ז כ"ה) אף כי אנרש רמה וב"א תולעה. והשני כשהוא חושב בעוצם מה שיגיע אליו בעולם ממיני הנסיון, ברעב ובצמא בקור ובחום בחלאים ובפגעים ובדאגות אשר אין לו מנוחה מהם כי אם במות. וכאשר יתן האיש הנלבב אל לבו כל זה, ויבין חלשתו ומועוט השגתו וקצרת ידו מרחות מעל נפשו כל זה, יכיר מצורת

שקרוד נקיוס וכו'. מפרוע וכו', יותר ממה שקרוד לפרוע וכו'. בדמות הטובה, רק לעינים נראית כעונה ונאמת היא לעונש. מקובל כחפצו, עסקין מליתים כרזונו. — שמקל, שיוכל להשיגם בקל. הכלונית, ל' כלל ונספד, ויותר נראה ש"ל הכלונית והאדם כל' ר"ל חזיו מזריע לוכן וחזיו מזרעת אדם. התעפושם וכו', כי אין סולד נולד כ"ל אחר שנתעפס זרעו: ובאוש, סרחון. מדם הטומאה, דם נדם. ודל, כחוש. פעמים, כקבלת הסריון ונלידס. הנלבב, המתמקן. מצורת, מעין

כועמדו כי הוא אינו כמו אסיר בעוה"ז אבל הוא אסיר באמת ,
 ויכנע כניעת האסיר המושם בבור אשר אין לו תחבולה ולא יכולת
 להתיר את עצמו מבלתי אדוניו, כמו שכתוב (תהלים עט) הבא
 לפניך אנקת אסיר, ואמר (סס קמג) הוציאה ממסגר נפשי. והשלישי
 כאשר יחשוב בחליפתו ובוא אליו המות מהרה והפסק מאוייו
 ותקותו בעת ההיא, ועזבו כל קניניו והתיאשו מוקחת מהם מאומה
 לצידה ומהועיל בהם בעמדו בקבר, וכבר הלף אור פניו ושהר
 כוראהו וירם תולעים ועפוש ומוגלא, ויחלפו סימני יופי גופו ויהזק
 באוש ריחו כאלו לא רוחץ ולא מורק ולא הפיח ריחו הטוב. כי
 כאשר יעבור על לב האדם זה וכיוצא בו, יכנע בנפשו וישה ולא
 יתגאה ולא יגבה לבו ולא יתגשא ולא יתגדל, ככ"ש (ישעי' נ) חדלו
 לכם מן האדם אשר נשמה באפו כי במה נחשב הוא, ואמר (תהלים סב)
 אך הבל ב"א כזב בני איש וגו'. והד' כאשר יעביר על לבו מה
 שהוא חייב בו מעבודת האלהים על רוב חסדו עליו, וגודל טובו אליו,
 והתעלמותו מן המצות השכליות והשמעיות וקצורו בהם, והפסק
 טענותיו ואמתלאותיו יום החשבון וחרטתו במעמד הגמול, יכנע
 ותשבר רוחו, כמו שאמר (מלאכי ג) הנה היום בא בועד כתנור
 וגו', (סס) ומי יכלכל את יום בואו. והחמישי כאשר יחשוב
 בגדולת הבורא ית' ועוז גבורתו המשקיף על נראהו ונסתרו, ויתן
 אל לבו הענין הגדול הזה, כמו שזכרו רז"ל על הרבה חסידים שהיו
 בדורות העוברים מן המורא והגדולה, והוא מה שאמרו נתן עיניו
 בו ונעשה גל של עצמות, ואמרו על יונתן בן עוזיאל כשהיה
 דורש בתורה כל עוף שהיה פורח עליו מיד נשרף, ואין ספק
 שמעלת הנביאים למעלה ממעלתם. ותמצא הנביאים כי היה כהם
 גמם וכורעים ומשתחיים בפגיעת המלאכים, כמו שאמר בדניאל
 ויהושע והרבה כמוהם, ותמצא בספרי הנביאים כי המלאכים כורעים
 ומשתחיים לבורא יתברך, כמו שאמר (נחמיה ט) וצבא השמים לך
 משתחיים, ונאמר (איוב ד) הן בעבדיו לא יאמין וגו', (תהלים סט)
 ובהיכלו כלו אומר כבוד, ואמר (ישעי' ו) וקרא זה אל זה ואמר
 קדוש וגו'. ובמה שהוא נראה לדעתנו מצד ברואיו כמו השמש
 והירח והכוכבים והגלגל והארץ וכל אשר עליה ממוצק וצמח וחי,
 די למי שיבין וישכיל, כמו שאמר (תהלים נב) מה גדלו מעשיך
 ה' מאד עמקו מחשבותיך איש בער לא ידע וגו', ואמר (ישעי' מ)
 כל הגוים כאין נגדו, ונא' (דניאל ד) כל דיורי ארעא כלא השיבין.
 וכאשר יחשוב הנלכב המבין בערך המדברים, וערך המדברים אל
 כדור הארץ, וכדור הארץ אל גלגל הירח וגלגל הירח אל הגלגל
 העליון, והכל אצל גדולת הבורא יתב' כאין, יכנע בנפשו וישפל

מעמדו, או כוח מל' מאר ומלוק. בחליפתו, שחולף ועובר ככל רגע.
 סתרה, סתמוס. ומוגלא, ליחס. מורק, נמשח לשון המרוקי הנשים.
 ולא הפיח וכי, לא נתן ריחו, כמו הפיחי גני. במעמד הגמול,
 כיום הדין. ממוצק, דומם. בערך המדברים, מה ערכו אל מין כלל

לפני בוראו , כמו שאמר (תהלים ח) מה אנוש כי תזכרנו וגו'. והששי כשקורא בספרי הנביאים ורואה חוזק עונש הגאים והגבוהים . כמו שאמר בגאווה והגבהות (ישעיהו ז) עיני גבהות אדם שפל ושח רום אנשים ונשגב וגו', ואמר (סס) כי יום לה' צבאות על כל גאה ורם זעל כל נשא ושפל , ואמר בשתי הכתות (תהלים קמו) מעורר ענוים ה' משפיל רשעים עדי ארץ וגו', ואמר (סס קלח) כי רם ה' ושפל יראה וגו', ואמר בשפלים (סס לו) וענוים יירשו ארץ , ואמר (ישעיהו סא) יען משה ה' אותי לבשר ענוים , ואמר (משלי עז) לפני שבר גאון , ואמר (סס יח) לפני שבר יגבה לב איש . והשביעי כשיראה תהפוכות עניי הברואים בעולם , ומהירות התחלפות הגדולה והממשלות בו , והעתקות אנשיו מענין אל ענין , והשחתת עם לתקנת עם אחר וסוף הכל אל המות , כמו שכתוב (תהלים מט) כצאן לשאול שתו מות ירעם וגו' , יכנע ולא יתגאה במאומה מהן העולם ולא יבטח לבו על דבר ממנו , כמו שכתוב (סס מ) אשרי הגבר אשר ישם ה' מבטחו ולא פנה אל רהבים וגו' . וכשלא יהיה לב האדם ריק מאחד מאלה השבעה ענינים אשר זכרנו , יהיה תמיד נכנע ושפל עד אשר יהיה לו הכניעה טבע דבק , לא יפרד ממנו . וכאשר ידבק בכניעה תרחיק ממנו כל פגעי הגאות והגובה והגדולה כאשר הקדמנו , וינצל בה מן החטא והמכשול , כמו שכתוב (שמות כ) ובעבור תחיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו . ואמרו חז"ל (אבות פ"ג א' . ג' א') הסתכל בשלשה דברים ואין אתה בא לידי עבירה , דע מאין באת ולאן אתה הולך ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון , מאין באת מטפה סרוחה , ולאן אתה הולך למקום עפר רמה ותולעה , ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה :

פרק ו אבל המנהגים שראוי לנהוג בהם בעל הכניעה הם עשרת . הראשון דעת האלהים ומדותיו הטובות והיתרון אשר נתן לאדם על שאר ב"ח , כמו שכתוב (תהלים ח) תמשילתו במעשי ידך . וכאשר יכיר גודל עצמת הבורא ורוממות גבורתו וחכמתו העליונה , יכנע לו וישפל לפניו וילמד ממה שצוה החכם (משלי כה) אל תתהדר לפני מלך , כ"ש לפני מלך מלכי המלכים ואדוני האדונים יתעלה מדמות ומהמשל , כמו שאמרה חנה (שמואל א' ז) אין קדוש כה' כי אין כלהך . והשני לדעת חיובי התורה והשכל ולקרוא בספר תורת האלהים , ולעמוד על החכמה המושכלת והמקובלת ללמוד ממנה הנאי הכניעה ומקומות הנהגתה . והשלישי רוחב הלב וסבלות מה שישנא מן הדברים ומן המעשים מן הבורא ית' , כמו שאמר (תהלים ז) אם גמלתי שולמי רע וגו' , ואמר (משלי כד) אל תאמר כאשר עשה לי כן אעשה לו וגו' . ואמרו חז"ל (גיטין ל"ג ב') הנעלבין ואינם עולבין שומעים חרפתם ואינם משיבים עושים מאהבה ושמוחים ביסורין , עליהם הכתוב אומר (שקטים ס)

אדם . — וסבלות וכו' , ולסכול חף מה שהוא נגד ענינו . הנעלבין

ואוהביו כצאת השמש בגבורתו, והוא הנקרא אצלם מעביר על מדותיו. והרביעי עשות הטוב לבני אדם ודבר טוב להם ולדונם לזכות ושלא יספר בגנותו ושימחול להם מה שידברו בו ויספרו בגנותו ואם אינם ראויים לכך, כמו שאמר (קטל"ז) גם במדעך מלך אל הקלל, ואמר (תס"ט) פוך שלחת ברעה, תשב באחריך תדבר בבן אמך תתן דופי, וממחילת הדבור הרע והגנוי מה שאמר הכתוב (נמדכר יג) ותדבר מרים ואהרן במשה, ואמר (ס"ט) והאיש משה עניו מאד מפני שמחל להם. וכוזה מה שאמר החכם (קטל"ז) גם לכל הדברים אשר ידברו אל תתן לבך, ואמר (ס"ט) כי גם פעמים רבות ידע לבך וגו'. ואמרו חכמינו ז"ל (תענית פ"ג ט"ז) מעשה בר' אליעזר שירד לפני התיבה ואמר עשרים וארבע רגנות ולא נענה, ירד ר' עקיבא ואמר אבינו מלכנו ונענה. יצאת בת קול ואמרה לא שזה גדול מזה, אלא שזה מעביר על מדותיו וזה אינו מעביר על מדותיו. ונאמר על אחד מן החסידים שעבר על נבלת כלב מסרחת נאד, ואמרו לו תלמידיו כמה מסרחת נבלה זאת, אמר להם כמה לבנים שיניה, ונתחרטו על מה שספרו בגנותה, וכיון שהוא גנאי לספר בגנות כלב מת כ"ש באדם הזי, וכיון שהוא טוב לשבח נבלת כלב בלובן שיניה, כ"ש שהוא חובה לפי זה לשבח אדם משכיל ומבין. והיתה כוונתו לחוכיחם שלא ילמדו לשונם לדבר רע וישוב להם טבע, וכן בשילמדו לשונם דבר טוב ישוב להם טבע קבוע, כמו"ש (תס"ט טו) לא רגל על לשוני, ואמר בהפך זה (ס"ט נג) הוות תחשוב לשונך, אהבת כל דברי בלע, ואמר (ס"ט ק) מה יתן לך ומה יוסיף לך לשון רמיה. והחמישי הכניעה בעיני עולמו כלם הנראה מהם והנסתר בדבורו ובמעשה ובתנועה אבריו ונוחם, לא יהיה הוכו בכל זה הפך ברו ולא מצפוני כנגד נראהו, ותנועותיו שקולות ונכונות ושוות ומתדמות הולכות על דרך הכניעה והשפלות לאלהים ית' ולב"א, כפי התחלקות מעלותם וכפי הטוב לו מהם לתורתו ולעולמו, כמו שנא' (ס"ט ק"ג) טוב איש הונן ומלוח יכלכל דבריו במשפט, ואמרו רז"ל (אבות פ"ד ט"ז) הוי שפל רוח בפני כל אדם, ואמרו (אבות פ"ג י"ג) הוי קל לראש ונוח לתשחורת: והשישי שיהיה יקר וגבה נפש בעיני העוה"ב, שלא יספיק לו מהם מה שיודמן, ולא יאמר די כמה שתמצא ידו מהם, אבל ימעט בעיניו מעשתו ויכלתן והשתדלותו בעיניו, והגבה נפשו אל מה שלמעלה מזה המיד, כמו שאמר הכתוב ביהושפט (דס"ז יו) ויגבה לבו בדרכי ה'. והשביעי שיקטן בעיניו מעשתו ויתרעם על נפשו על קצורו בעיני תורתו לפני האלהים ולפני ב"א, ויבקש מהאלהים עזר ואומץ ויניח הגבוהות לכבוד הבורא ויעזוב

המבויש. ואם אינם, ואף על פי שאינם. וממחילת וכו', מוחנת המחילה. אדם משכיל וכו', ר"ל מין האדם שנראה נשכל וניח. ונוחם, ומנוחם. לתשחורת, לרך נשנים. וגבה נפש, שאף לגדולות. ויניח, יעזוב.

הגדולה והיקר בעת שהוא עושה לאלהים ית' בין לבדו בין בתוך מקהלות ב"א, כמו שאמר הכתוב על אהרן על גדולת מעלתו (ויקרא ו) והרים את הרשן וגו', וחייבו הבורא להוציא את הרשן בכל יום תמיד להשפל ולהסיר הגבהות מלבו, וכמו זה אמר בדוד (שמואל ב) ותרא את המלך דוד מפוז ומכרכר לפני ה' ושאר הענין, ואמר (תהלים קע) ואדברה בעדותיך נגד מלכים ולא אבוש. והשמיני שיספיק לו מסבות המזון מה שיזדמן ומה שימצא מאשר תהיה נפשו נמבזה ונקלה בעיניו, ולחנך אותה לעמוד מתאוות' הגופניות ולהפנות לפרוע חובות הבורא על גודל טובותיו רוב חסדו עליו, כמ"ש דוד (ס) דרך מצותיך ארוץ וגו', והתשיעי שינקום מן הרשעים לכבוד הבורא ואל השיאחו מחילתו לב"א בצד עצמו למחול בדברי האלהים או למי שידבר בנביאו וחסידיו וסגולתו, ואל ינהג בעשק ב"א איש את רעהו כמנהגו במחילתו להם בעשקם אותו, אך יציל העשוק ויעזור להוציא מיד העושק, כמו שכתוב (ירמיה כה) דינו לבקר משפט והצילו גזול מיד עושק, ואמר איוב (איוב כט) ואשמרה מתלעות עול. ויורה ב"א עבודת האלהים ויוכחם ויכלימם, ויצוים על הטוב ויזהירם מן הרע בידו ובלשונו כפי יכלתו, ויטהר לקחת דיני האלהים ממי שחייב בהם ולא יכנע ולא ישפל בזה, כמו שאמר בפנחס (תהלים קו) ויעמוד פנחס ויפלה ותעצר המגפה, ותחשב לו לצדקה לדור ודור עד עולם. והעשירי שיהיה מעט דברים וקולו נמוך ומעט שחוק, ומעט שבועות בשם על האמת, לא יעבור על לשונו כזב, ולא ישב בסוד משחקים ולא ישמח במה ששמחים עמי הארץ מתענוגי העולם, וזה מכניעה ושפלות לא מצד גדולה והתנשא, כמו שאמר הנביא (ירמיה טו) לא ישבתי בסוד משחקים ואעלוז מפני ירך בדר ישבתי כי זעם מלאאתני :

פרק ז אבל הסימונים שבהם התברר הכניעה מן הנכנע כשיראו בו הם חמשה : אחד מוחם בעת חזק כעסו על מי שמבזה אותו בין במאמר בין במעשה, שאם ימשול ברוחו וימחול אחר היכולת להנקם מענהו ושפלות, יורה על ברור כניעתו. והשני כשיפגעתו פגע בממונו או יקררו מקרה בקרוביו, אם יגביר הסבל על החרדה וירצה בגזרת הבורא ויצדיק את דינו, יורה על כניעתו הטובה ושפלתו לאלהים, כמו שאמר הכתוב על אהרן כמה שארעו במות נדב ואביהוא (ויקרא י) וידום אהרן, ואמר דוד (תהלים לו) דום לה' ותתהולל לו, ונאמר (עמוס ה) לכן המשכיל בעת ההיא ידום. והשלישי כשיתפרסם ענינו אצל ב"א בטובה או ברעה, שאם ישבחוחו על טובה שעשה יבו למשכחו עליה, ותהיה נקלה בנפשו וקטנה בעיניו מחיותה מקובלת ורצויה אצל הבורא, לקטנותה נגד

מאשר מפני. נמבזה ונקלה, מוים ושפלה. לעמוד, להרפות. בעשק, כשיגזלו וכו'. — וימחול אחר וכו'. אע"פ שיכול להנקם ועכ"ל ומחול מענה וכו'. יורה, סוף הסימן וכו'. הסבל,

מה שהוא חייב בו מכפלי הטובה החיא. ויאמר למשבחו רב לך אחי! כי אינה נגד עונותי אלא כנצוץ מן האש בים, ואפי' אם תחיה נחשבת למאומה, איך אדע אם היא נצלת מפגעי ההפסד המשיגים אותה עד שיקבלנה הבורא ממני ולא ישיבנה עלי וישליכנה בפני, כמו שכתוב (ישעיה ח) כי תבואו לראות פני מי בקש זאת וגו', לא תוסיפו הביא מנחת שוא וגו'. כ"ש אם ישבחנו בשקך שצריך להרחיק הדבר החוא מעצמו, ויאמר למספר די לי (ס"א לך) אחי בקצורי במה שאני חייב בו לבורא, אל תקבץ עלי עון קצורי ועון השבחה במה שלא עשיתי, כי אני יודע עונותי ופשעי יותר מנך, כמו שאמר דוד ע"ה (תהלים נא) כי פשעי אני אדע. ואם יזכור ברעה שעשה יודה על נפשו בקצורו, ואל יחזר אחר המתלאות להנקות ממנה ולזכות עצמו, כמו שאמר יהודה (נרמשת לח) צדקה ממני, ואל ישתדל להכלים (ס"א לנכחש) המספר, ואל יאשימנו על אשר גלה אותו, אבל יאמר לו אחי ומה שעור מה שהשקפת עלי מרוע מעשי, אצל מה שלא ידעת ממני אשר האריך לי הבורא סתרו בהם, ואלו ה' נגלה לך רוע מעשי ועונותי היית בורח ממני ומפחד מעונש הבורא עליהם. כמו שאמר אחד מן המושוררים, הטעל לו ירחון כס שכני, אזי נכחו ורחקו מן גנוני, ואמר איוב (קס נא) אם כסיתי כאדם פשעי. ואם מה שספרו עליו שקר, יאמר למספר אחי אין מן התימה מה שהצילני הבורא מעשות מה שתלית בי אצל רוב הטובות אשר גמלני, אך התימה סתרו עלי במה שהוא יותר מגונה וגדול מאד ממה שספרת עלי, הרף אחי וחמול על זכויותיך שלא האבדנה ממך ולא הרגיש, כי כבר נאמר על אחד מן החסידים שזכרו אותו לרעה, וכיון שהגיעו הדבר שלח למדבר בו כלו מלא מזמרת ארצו, וכתב אליו הגיעני ששלחת לי מנחת מזכויותיך וגמלתוך בזה, ואמר אחד מן החסידים הרבה ב"א יבואו ליום החשבון, וכשמראים להם מעשיהם ימצאו בספר זכיותם זכיות שלא עשו אותם ויאמרו לא עשינו, ויאמר להם עשה אותם אשר דבר בכם וספר בגנותכם, וכן כשיחסרו מספר זכיות המוספרים בגנותם יבקשו אותו בעת ההיא, ויאמר להם אבדו מכם בעת שדברתם בפלוני ופלוני. וכן יש מהם ג"כ שימצאו בספר חובותם חובות שלא עשו, וכשאומרים לא עשינום יאמר להם נוספו עליכם בעבור פלוני ופלוני שדברתם בם כמו שנא' (תהלים עט) והשב לשכנינו שבעתים אל חיקם הרפתם אשר חרפוך ה' ועל זה הזהירו הכתוב באמרו (דברים כד) זכור את אשר עשה ה' אליך למרים בדרך. והרביעי כשייטיב לו האל בטובה גדולה ובחכמה יתירה וחבונה רבה, או עושר גדול או כבוד אצל המלכות והדומה לזה

סגלות. יודה על נפשו, יהודה ויאקיס נפשו. ומה שעור וכו', מס שראית כי כוא כאין נגד כנסתרות מונך. שתלית בי, שחשדתי. הרף, חל לך, שהגיעו, ששמע. מזמרת ארצו, ממונחך ומיטע ארצו. למרים, שדברה נמשך.

ממה שנהגו בני אדם להתפאר בהם ולהתגאות בעבורם, ונשאר על ענין שפלותו קודם לכן ולא הוסיף אלא ענוה ושפלות לפני האלהים וכבוד וטובה לבני אדם, כמו שאמר אברהם עת ששבחו הבורא ואמר (נרמזית ית) המכסה אני מאברהם וגו' ואנכי עפר ואפר. ואמר משה (שמות יז) ונחנו מה, ואמר דוד ע"ה (תהלים כב) ואנכי תולעת ולא איש, או יתברר מצפוני ותאמן כניעתו. ואמר החכם בענין הזה (קבלת י) אם רוח המושל תעלה עליך וגו'. והחמישי כשהוא מוכיח את נפשו ונותן דין הבורא מעצמו. אע"פ שאין יכולת לדון על זה ותתברר כניעתו לאלהים ושפלותו ושחותו, כמו שנא' (עזרא י) אנחנו מעלנו באלהינו וגו', וגאמר (קס) ויתנו ידם להוציא נשיהם. ועם המאורעים האלה והדומים להם, יתקיימו סימני הכניעה לאל יתברך והשפלות מן הנכנעים ותראה אמונת לבבם בהם:

פרק ח אבל אם הכניעה סמוכה למדות הטובות או המדות הטובות סמוכות לה? אומר בתשובת זה, מן הירוע אצלנו כי תחלת מה שתתקיים בו העבודה לאלהים מן האדם הוא שיתנצל לו ממדות האדנות. כי משער המצטרף אשר התחייב מציאת כל אחד במציאת האחר, שהאדם איננו ראוי לשם עבד עד שיהיה לו ארון, והארון לא יהיה ראוי לשם הזה עד שיהיה לו עבד, וכל אחד מהם בענין הקונה והקנוי איננו קודם את חבירו בשם ובערך. ולא תתקיים העבודה מן האדם לאלהים אלא עד שיקבל על עצמו כל מדות העבדות והן הכניעה והשפלות לפניו, ושיתנצל לו מכל מדות האדנות שהן הגדולה והיקר והגובה והתפארת והגאון והדומה לזה. ואמר אחד מן החכמים הגדולה מעטה הבורא, ומי שרוצה להכנס עליו במעטו יהדפנו, ואמר דוד (תהלים נג) ה' מלך גאות לבש. ואין מדה טובה למאמין עד שיפרע החובה, כמו שאמר הכתוב (ק"ח טו) הגה שמוע מזבח טוב. ולא תתקיים לו החובה עד שיקבל עליו עבודת הבורא ויודה לו בכל מדות העבדות, ולא תתכן ממנו העבדות אלא באומן כניעתו לאלהים ושפלותו ושחותו לפניו כאשר הקדמנו. וזה מחייב שתהיינה כל המדות הטובות והחובות סמוכות לכניעתו, והיא ראש ותחלה להן. והדין נותן בעבור זה שלא תתכן מדה טובה למי שלבו ריק מהכניעה לאלהים, ויש בלבבו מאומה מן הגאון והגדולה. וכן ראש התשובה השפלות והשחות והכניעה, כמו שאמר הכתוב (דס"ז) ויכנעו עמי אשר נקרא שמי עליהם ויתפללו ויבקשו פני וגו', ואמר (קס"י) נכנעו לא אשחיתם:

יכולת לדון, שאין יד כ"ד תקיפה למוף על זה, — סמוכה, טפילה. שיתנצל לו, שיתרחק. משער המצטרף, ידוע נדקדוק והגיון ומנאלו סס. מעטה, נכוס. ומי שרוצה וכו', מי שרוצה להתגלות. יהדפנו, ידחפנו. למאמין, שהוא עבד לס'. החובה, להראות הכניעה. ויודה, וישמע לעשות. באומן, באמיתת, וי"ג באופן וכו' נכון. ראש, יסוד ועיקר. —

פרק ט אבל אם יתכן להתקבץ בלב המאמין הכניעה והגאווה, אם לא? אומר בתשובת זה כי הגאווה מתחלקת לשני

חלקים: אחד מהם גאות האדם בגופו ובעניני גופו ותקוניו הגופיים, והחלק השני גאותו במעלותיו הרוחניות בחכמה והמעשה הטוב בעבור עבודת הבורא, וכל גאות שתהיה מחמת הגופיים היא מרחקת הכניעה מן הלב, ומן הנמנע הקבצם בלב אחד בעבור הרחקת כל אחד מהם את חברו, כי כאשר יתגאה האדם בדבר מרברי העולם, אין מביאו לזה אלא כזות את בעל הטובה ומעוטה אצלו, ומעוט ידיעתו במהירות הסרתה ממנו ונסיעתה מאצלו. ויחשוב כי הוא המטיב בה לעצמו והקונה אותה בכחו ובחכמתו, כמו שאמר סנחריב (ישע' י) בכח ידי עשיתי, ואמר גבוכדנצר (דניאל ד) הלא דא היא בבל רבתא, ואמר פרעה (יחזקאל קט) לי יאורי וגו', וכבר ידעת מה שהיה תכף למאמרם מהריסת מלכותם והשחתת ממשלתם. אך הגאווה שבמעלות הרוחניות מתחלקת לשני חלקים: אחד מהם מגונה, והשני משובח. המגונה שיתגאה האדם בחכמתו והצדיק במעשהו, וגורם זה שירבה בעיניו ויספיק אצלו מה שקדם לו מהם, ולחשוב שדי לו במה שיצא לו מן השם הטוב והשבח אצל ב"א, ולבזות ב"א ולגעול אותם ולספר בגנותם, ולהיות חכמי דורו וגדוליהם פחותים בעיניו ולהתפאר בקצור חבריו וסבלותם, וזה הוא הנקרא אצל רז"ל מתכבד בקלון חברו, וכזה לא יהיה נכנע ולא עניו. והמשובח כשמתגאה החכם בחכמתו והצדיק במעשהו הודאה לגדול טובת הבורא עליו בהם ושמחה בעבורם, וגורם לו להוסיף ולהשתרל בהם, ולהכנע לקרוביו ולשמוח בחכיריו ולחוס על כבודם ולכסות סבלותם ולדבר בשבחם, ולאהוב אותם ולהליץ בעדם ולהזהר בכבודם. וימעטו בעיניו כל מעשיו הטובים, תמיד טורח להרבות מהם. נכנע, בעבור הלישותו מהשיג מאווייו בהם. מושפיל עצמו, למי שמקוה תוספת על ידיו. מודה לאלהים על מה שחננו מן המעלות, ומשבח אותו על אשר הפיקו לקנות החמודות. וזאת הגאווה אינה מזקת לכניעה ולא מרחקת אותה, ובכמות אמר הכתוב (דס"ג יז) ויגבה לבו בדרכי ה', אך היא מסייעת אותה ומוסיפה בה, כמו שכתוב (משלי כג) עקב ענוה יראת ה' :

פרק י אבל תועלת הכניעה בעניני העוה"ז והעוה"ב הם ששה דברי, שלשה מהם בעניני העוה"ז וג' מהם בעניני העוה"ב, ואשר בעניני עוה"ז, אחד מהם שישמח בהלקו, כי מי שנכנסה בו הגאווה והגדולה אין העולם וכל אשר בו מוספיק לו לכלכלתו לגובה לבו

בגופו, יסס האר וקומס וכדומה. ובעניני גופו, כעל מעלות גופיות. ותקוניו, בעושר ונכסים וכדומה. בזות זכו', שמחה את ה' המטיב. ומעוטה, שאינה נחשבת אללו. שירבה, רכס היא בעיניו. ולגעול, ולמאוס. הודאה, כהודאה לה'. לקרוביו, סקרובים לאלהים. הפיקו, סגלים רענו ועזר לו. — לכלכלתו, לנרסיו. לגובה לבו ובזותו זכו',

ובזותו מה שהגיע לחלקו ממנו. וכאשר יהיה נכנע אין לנפשו
אצלו שום מעלה, ומה שמודמן לו מן העולם הוא מסתפק בו
למזונותיו ולספקו, וזה יביאהו למנוחת נפשו ומעוט פחדו. יאכל
מה שיודמן לו וילבש מה שימצא ויישן באשר ימצא, והמעט מן
העולם מספיק לו עם כניעתו. והכת האחרת הפך זה, ואם יגיעו
למה שיגיעו אין מספיק להם, והגאה כלו לא ימלא מחסורו עם
גובה לבו וגאותו, כמו שאמר תחכם (משלי יג) צדיק אוכל לשובע
נפשו ובטן רשעים תחסר. והשני כי הנכנע סובל בעת ביאת
הפגעים אליו והתהפכות העינים עליו בעבור שפלותו ונמיכות
רוחו, והגאה פחדו גדול וסבלו מעט בעת ביאת הפגעים עליו
מפני גובה נפשו ורום לבבו ומעוט רצונו בעניניו, כמו שנאמר
במי שהיה על הדרך הזה (ישעיה יד) איך נפלת משמים הילל בן
שחר וגו'. והשלישי כי הנכנע יהיה מוצא חן יותר בעיני ב"א
ואהוב להם וקרוב לדעתם ולהתנהג במנהגם. וכבר נאמר על א'
המלכים שהיה ממהר בהליכתו כשהיה הולך. ושאלו אותו על עלת
הדבר ואמר לפי שהוא יותר רחוק מדרך הגאווה ויותר ממהר
להשלמת החפץ. ושאלו אחד מן החכמים במה היית אדון לכל
בני דורך? אמר מפני שלא פגעתיו אחד מהם שלא ראיתי לו מעלה
יתירה עלי? כי אם היה יותר חכם ממני הייתי אוכר הוא ירא
אלהים יותר ממני ליתרון חכמתו על חכמתי, ואם קטן ממני
בחכמה אומר כי חשבוני יהיה קל מחשבוני ביום הדין, מפני שאני
עובר במזיד והוא עובר בשוגג. ואם יהיה גדול ממני בימים,
אומר כי זכויותיו רבים מזכויותי מפני שקדמני לעולם, ואם יהיה
קטן ממני, אומר כי עונותיו מעטים מעונותי, ואם יהיה כמוני
בימים ובחכמה, אומר אולי לבו לאלהים טוב מלבי, לפי שאינו
יודע במה שקדם לי מן העונות ואיני יודע מה שהיה ממנו. ואם
יהיה יותר עשיר ממני, אומר כי מצאה ידו בעשרו לעבוד הבורא
ולעשות צדקות ולהעניק לעניים יותר ממני, ואם יהיה דל יותר
ממני, אומר כי הוא דכא ושפל רוח יותר ממני בעבור דלותו,
وهוא טוב ממני. ולא זיתי לכבדם כלם ולהכנע להם. וכן ארז"ל
והוי דן את כל אדם לכף זכות והוי מקבל את כל אדם בסבר פנים
יפות, ואמרו מאד מאד הוי שפל רוח, ואמרו יהי אדם רך כקנה
ואל יהי קשה כארז, לפיכך זכה קנה לחתוך ממנו קולמוס לכתוב
בו ספר תורה תפילין ומוזות: והרביעי שהוא בעניני העוה"ב, כי
הנכנע קרוב להשיג החכמה בהמשכו אחרי החכמים והכנעו להם
והליכתו אליהם, כמו שנאמר (משלי יג) הולך את חכמים יחכם,
וארז"ל (אבות פ"א ד') יהיה ביתך בית ועד לחכמים והוי מתאבק
בעפר רגליהם והוי שותה בצמא את דבריהם. והאלהים יעזר לו
על החכמה, כמ"ש (תהלים סה) ידרך עניים במשפט וילמד עניים

שמעתי גלותו נכנס בעיני מה שיש לו. והגאה כולו, והעולם השפל כולו,
זן נפיוס גיא ודריה. עלת, טעם וסנה.

דרכו. ומי שהוא גבה לב לא תתקיים בידו חכמה על אמירתו ולא יגיע אל תכלית ידיעה ברוח, מפני שמתנשא מלכת אל אנשי החכמה והתורה, כמ"ש (קס ו) רשע כגובה אפו בל ידרוש וגו' : והחמישי כי הנכנע ממחר למעשה העבודה בחריצות ובזריזות, איננו מתגאה בהם ולא בזה שום דבר מהם, כמו שארז"ל (לנות פ"כ א') הוי זהיר במצוה קלה כבחמורה. והמתגאה בעצמו מתאחר מעשות העבודה לרום לבבו ולגסות רוחו, ואיננו מרגיש עד אשר יפול וישפל כמו שאמר (ירמיה יג) אמור למלך ולגבירה השפילו שבו, ואמר (משלי ו) שש הנה שנא ה', ואמר (קס) עיני' רמות וגו' : והששי כי מעשה הנכנע מקובל אצל האלהים, כמו שנאמר (תהלים נא). זבחי אלהים רוח נשברה, ועונו נמהל כהרה כשהוא שב מומנו כמו שאמר (משלי כח) ומודה ועוזב ירוחם, ואמר (איוב כג) כי השפילו ותאמר גוה ושה עינים יושיע : ואלה עשרת פרשי הכניעה יתבאר לך מהם אחי שאר מעלות המדה החשובה הזאת העליונה הרמה אשר לא זכרתים בשער הזה. וזכור מה שהעירותיך עליו מהם, ושימונו נגד עיניך וחשוב בו תמיד והשתדל לקנותו, ופקדהו עם נפשך ומדותיך תדיר. והעזר באלהים עליו ושאל אותו ממונו להתקרב אליו ולהגיע לרצונו, אולי יישירך לו ויכין לך הדרך אליו כמו שמתפללים החסידים אחר תפלתם, אלהי נצור לשוני מרע ושפתי מדבר מרמה ולמקללי נפשי תדום ונפשי כעפר לכל תהיה. והזהר מהרהור לבך ופתוי היצר לך, במה שיביאך אליו מהגובה והגאווה והגאון ובקשת השררה והגדולה והכומשלה. וכבר הזהיר אופני הדרך השוה לאדם בעולם באמרו (משלי ג) שתים שאדתי מאתך וגו', שוא ודבר כזב הרחק ממני, ואמר (קס) פן אשבע וכחשתי וגו' ופן אורש וגנבתי. הקיצה אחי ואל תתעלם לרפא מדה הגאווה מנפשך וממדותיך ברפואות אשר הוריתך, ואל ימנעך מזה מה שתראה עליו המון ב"א מתעלם לרפא נפשותם מן המדות, ותאמר ימצאני מה שימצאם. כי העור כשיזדמנו לו הכהלים המועילים שיכול להרפא בהם כשהוא מתעסק בה, אין מן הזריזות שיתאחר מזה ויאמר ימצאני מה שימצא חבירי העורים. ואלו היה אחד מהם שומע אותו אומר המאמר הזה, היה לועג למאמרו ומסכל עצתו. וכפי זה עיין לנפשך והשתדל לה בכל כחך, ואל תתעלם ממה שיועילך בעוה"ז ובעולם הבא ; פן תמות מבלי השגת מאווייך מן המעלות החמודות אשר ביכלתך להשיגם, כמו שאמר החכם (קס כא) תאות עצל תמיתנו, ואמר (קס כד) על שדה איש עצל עברתי ועל כרם אדם חסר לב, ושאר הענין. והאלהים יורנו ואותך דרך עבודתו ברחמיו ובחסדיו, אמן :

נשלם השער הששי. בה' תתהלל נפשי.

ופקדהו, ל' חפז ונקור אס עודנו עמך. והעזר וכו', והאלהים יעזרך עליו כדנ"ל הנ"ל לטכר מסייעין אוחו.

השער השביעי

בבאור אופני חיוב התשובה ובגוליה והדברים החלויים בה .

חס סתח השער

אמר המחבר מפני שקדם מאמרנו בכניעה . והיא שרש התשובה והתחלתה , ראיתי (ס"א ראוי) לסמוך לה באור גדריה ואופני השלמותה . ואומר תחלה בחיוב התשובה והצורך אליה , שכבר נתברר לנו מדרך השכל ומן הכתוב בתורה כי האדם מקצר מעשות כזה שהוא חייב בו מחובות הבורא . מדרך השכל מה שמצאנו עליו האדם מהתחלפות טבעיו והבדל שרשי הרכבתו והתהפכות מדות נפשו וסיבות תנועתו , והתחייב בזה התחלפות מעשיו כפי החלוקה שהוא . מהם הנאה והמגונה והעול והצרק והטוב והרע , ועל זה יצטרך לקשר תורה ומוסורת הנחגה . אבל מה שכתוב בתורה בענין הזה, מהם מה שאמר הכתוב, (בראשית ח) כי יצר לב האדם רע מנעוריו , ונא' (קס ו) וכל יצר מחשבות לבו רק רע כל היום , ונאמר (איוב יא) ועיר פרא אדם יולד , ונאמר (קס כס) הן עד ירח ולא יאהיל , ונאמר (קס) כי אנוש רמה , ונאמר (קס) ומה יזכה ילוד אשה . וכיון שהתברר אופני הקצור במועשי האדם, היה מחנות הבורא אותו שנתן לו יכולת לתקן טעותו ולהשיב אבידת עבודתו בתשובה , והעיר אותו עליה באהבתו ובחמלתו עליו . ואח"כ נחץ דברה והבטיח בה על ידי עבדיו הנביאים : והרחיב אמתלאותינו בנשותנו מדרך עבודתו , ויעד אותנו לקבל אותה ממנו ולרצות בנו מהרה , ואם ארך המרותנו את דברו והפרתנו את בריתו , כמו שבאר (יחזקאל לג) בפרשת ובשוב רשע מרשעתו ועשה משפט וגו' . ולפי שהיו הצדיקים שני מינים האחד הנצלים

שרש התשובה , הכניעה היא ראש לחרטה מן העומת . מקצר מעשות , אינו עושה וכו' . מהתחלפות טבעיו וכו' , לפי שזו מורכב מטבעים שונים לכן גם מעשיו שונים לפי התגברות החושים צד' . הן עד ירח וכו' , הכונה על אור השכל שחשן בראשיתו . מחנות , מחניית . נחץ , עורר וזכיר עליה . והרחיב אמתלאותינו , פתח לנו פתחי תשובה שלא נאמר נושא . ויעד , הכניח אוחזו . ואם ארך , ואע"פ שארך . והפרתנו , שהפרנו . הנצלים וכו' , שלא חטאו כלל .

מן החטא והעון, והשני השבים מן החטא והיה רוב המון הצדיקים בעלי התשובה, התחיל המשורר ואמר (תכל"ס לג) אשרי נשוי פשע כסוי הטאה. ואח"כ זכר הכת השנית הנצלת מן החטא ואם היא קודמת במעלה, מפני שכל שב כבר היה צדיק קודם שחטא ואין כל צדיק שב, ואמר עליהם (שס) אשרי אדם לא יחשוב ה' לו עון וגו'. וזכר הכת הזאת באחרונה מפני מעוט מציאתה בכל דור, כמו שכתוב (שס קל) אם עונות תשמר יה ה' מי יעמוד, ואמר (קס"ג ז) כי אדם אין צדיק בארץ וגו', ונאמר (נ"א ח) כי אין אדם אשר לא יחטא. ובעבור זה קבעו רבותינו בפתוחת תפלתנו ענין התשובה והסליחה בהרצפה בתשובה והמרבה לסלוח. וראוי לנו עתה לבאר מדבר התשובה עשרה ענינים: הראשון מה היא התשובה. והשני לכמה חלקים החלק. והשלישי כמה תחיה התשובה מן האדם. והרביעי בבאור גדריה. והחמישי בתנאי כל אחד מהם. והששי איך אופני ההערה לאדם על התשובה. והשביעי בבאור מפסדי התשובה. והשמיני הישתות בעל התשובה עם הצדיק הינצל מן החטא, אם לא. והתשיעי אם יתכן לחוטא לשוב מכל חטא, אם לא. והעשירי מה אופני התחבולה למי שהתשובה מחטאיו קשה עליו. ובזה נשלים כל אופני התשובה וחיוביה, אשר בהם נקוה מחילת עונותינו בעזרת השי"ת:

פרק א ואומר בבאור מהות התשובה. שמעם התשובה הוא התקנת האדם לעבודת הבורא יתבר' אחר יציאתו ממונה וחטאו בה. והשבת מה שאבד ממונה; אם בעבור סכלותו באלהים ובעניני עבודתו, או שגבר יצרו על שכלו, או להתעלמותו ממה שהוא חייב בו לאלהים, או בעבור התחברותו לחברים רעים פתוחו וחטא בעבורם וכיוצא בזה, כמו שאמר החכם (משלי א) בני אם יפתוך חטאים אל האבה, ואמר (שס כד) ירא את ה' בני ומלך ועם שונים אל התערב. והיציאה מעבודת הבורא על שני דרכים: אם בעזיבת מה שצוה הבורא לעשותו והתעלמותו ממונו, או בעשות מה שהזהיר מעשותו וכיון בו להמרות את בוראו. ואם תחיה יציאתו מן העבודה בעזיבת מה שצוה הבורא לעשותו כלבד, אופן תשובתו מקצורו תהיה בהשתדלו במעשה הנכון, והדבקו בגדרי התשובה אשר אני עתיד לבארם בזה השער. ואם תהיה במה שהזהיר הבורא מעשותו, אופן השגת קצורו יהיה בהשמרו מזהיר אל כל מין המעשה שהוא, ושישתדל לעשות הפכו עם הדבקו בגדרי התשובה ותנאיה אשר אני עתיד לבארם בשער הזה בעזרת האל יתברך, והדמיון בזה בענינים הטבעיים באדם שחלה גופו מחמת המזון, אם מפני שנמנע מאכול מה שיש

ואם היא קודמת במעלה וכו', אע"פ שהמין הוא קודם במעלה לשני משני שכל שנ וכו', וה"כ ה"ס ראוי לזכירו ככתוב קודם למין כשני, וי"ג קודמת בזמן וזוהו נכון. — שמעם התשובה, כלומר ענין החטא ושיחוס. בעבורם, נעלם.

בו. התמדת בריאותו. או מפני שבכל מה שהזיקו והפסיד בריאותו. וכשהיה חליו ממעוט המזון אשר התמיד בו בריאותו, אופן חזרתו אל הנכונה יהיה בהרבותו מזיני המזונות הראויים לטבעו עד שישוב אל הגבול השוה, וכשיחזור אל ענינו הראשון הטבעי ינהג במזונו המנהג השוה. ואם יהיה חליו מפני שהתנהג כמה שהזיקו מהמזון, אופן בריאותו יהיה בהשמרו מן המזון התוא והדומה לו, ולתתנהג כמה שהוא הפך מזוג וטבעו עד שישוב אל הענין השוה, וכאשר יבריא גופו ויעמוד על הגבול השוה לו, יאכל מן המאכלים השוים בין שני המאכלים והאמצעיים בין שני המזגים. וכבר דמה הכתוב העונות במאכל הרע כמו שכתוב (ירמיה לא) איש בעונו ימות האוכל הבוסר תקהינה שניו:

פרק ב אבל חלקי התשובה הם ג', אחד מהם השב מחמת שלא מצא דרך לעבירה, וכשהוא מוצא גובר יצרו על שכלו ולא ימנע ממנה, וכאשר ישלים עשותה יראה גנות מעשהו ויתחרט על מה שעבר בה, וזה שב בפיהו לא בלבו ובלשונו לא כמעשהו, והוא חייב בעונש הכורא ית', ובו נאמר (סז) הגנוב רצוח ונאוף והשבע לשקר וגו', המערת פריצים וגו'. והחלק השני השב בלבו ובאבריו ועימד בשכלו כנגד יצרו ומתנהג להכריח נפשו ולהלחם עם תאוותיה, עד שינצחה וימנענה מטה שינצחנה הכורא יתב', אלא שנפשו רוצה להטותו תמיד אל הפך עבודת הבורא, ושואפת אל העבירה, והוא משתדל לחסום אותה ופעם תנצחהו ופעם ינצחנה, וזה אינו שלם בדרך התשובה שמחייבת לו הכפרה עד שיסור מן העבירות לגמרי, כמו שכתוב (ישעיה כז) לכן בזאת יכופר עון יעקב וזה כל פרי חסר חסאתו וגו'. והחלק הג' אדם שהתנהג בכל תנאי התשובה והגביר שכלו על תאוותו והתמיד לחשב עם נפשו, וירא את בוראו ובוש ממנו, והשיב אל לבו גודל חטאו ועונו, והכיר גדולת מי שהמרת אותו ועבר על דברו, והציב עונותיו לנגד עיניו ולנכחו ותמיד סתחרט עליהם ומבקש המחילה בהם כל ימי חייו עד בא קצו. וזה ראוי אצל הבורא להנצל:

פרק ג אבל כמה תהיה התשובה מהאדם? אומר בזה כי תתכן לו אחר הקדמת ידיעתו בשבעה דברים. הראשון שידע גנות מעשהו ידיעה ברורה, כי אם לא יתברר לו זה וית' מסתפק או שוגג בלתי מזיד, לא תתכן החרטה ממנו עליו ובקשת המחילה בו, כמו שכתוב (סל"ב) כי פשעי אני אדע וחטאתי נגדי תמיד. והשני שידע בחיוב רוע מעשהו וגנותו, כי אם לא יתברר אצלו כי מעשהו רע ומפעלו אינו טוב. לא יתחרט עליו ולא יקבל תנאי התשובה ממנו, ודינו בו כדן השוגג ואמתלאותו

הפך מזוג וטבעו, הפך מזוג סמוך ססוף וכו'. — לחסום, לסגור כעדם ולמנעם. — שידע גנות, שנכור לו שעשה מעשה מגונה. שידע בחיוב וכו', שנכור לו כי חייב עליו.

רחבה כמו שכתוב (סס וע) שגיאות מי יבין וגו'. והשלישי שידע בחיוב הגמול על מעשהו, כי אם לא ידע זה אין צורך מביאו אל החרטה עליו, וכשיתברר אצלו כי הוא עונש עליו יתחרט אחר כך ויבקש המחילה, כמו שכתוב (ירמיה נא) כי אחרי שובי נחמתי וגו', ואמר (תהלים קיט) סמור מפחדך בשרי וגו'. והרביעי שידע שהוא שמור עליו ונכתב בספר עונותיו לא יעבור עליו העלם ולא שכחה ולא הנחה, כמו שכתוב (דברים לב) הלא הוא כמוס עמדי חתום באוצרותי, ואמר (איוב לו) ביד כל אדם יחתום וגו'. כי אם יחשוב כי הוא מופקר ואיננו שמור עליו, לא יתחרט ולא יבקש המחילה בו מפני אחר עונשו עליו, כמו שכתוב (קטלת ח) אשר אין נעשה פתגם מעשה הרעה מהרה על כן מלא לב בני האדם בהם לעשות רע, והחמישי שידע באמת כי התשובה אופן רפואת מדותו והדרך אל הארוכה מרוע מעשהו וגנות מפעלו, ושבה יתקן טעותו וישיב אברתו, כי אם לא יתברר אצלו זה יתיאש מכפרת הבורא ית' ומרחמיו, ולא יבקש ממנו המחילה על מה שקדם לו מרוע מפעליו, כמו שכתוב (יחזקאל לג) כן אמרתם לאמר כי פשעינו וחטאתינו עלינו ובס אנחנו נמקים ואיך נחי'. והיתה התשובה על זה מהבורא ע"י נביאו, חי אני נאם ה' אלהים אם אספיק במות הרשע וגו'. והששי שיחשוב עם נפשו כמה שקדם לבורא עליו מן הטובות, ומה שקדם לו מהמרות תמורת התודאה עליהן, ושישקול עונשי העבירה עם ערבותה וערבות גמול הצדקה עם צערה, בעוה"ז ובעוה"ב, כמו שאמרו רבותינו ז"ל (אבות פ"ג א') הוי מחשב הפסד מצוה כנגד שכרה ושכר עבירה כנגד הפסדה. והשביעי חוזק סבלו להמנע מן הרע אשר הרגיל בו, והסכמתו לסור ממנו בלבו ובמצפוניו, כמו שכתוב (יואל ג) וקרעו לבבכם ואל בגדיכם, ובהתקדם ברור אלו הישבעה דברים בדעת החוטא, התכן ממנו התשובה מעונותיו:

פרק ד אבל גדרי התשובה הם ארבעה: הראשון החרטה על מה שקדם לו מן העונות. והשני שיעזבם ויסור מהם. והשלישי שיתורה בהם ויבקש המחילה עליהם. והרביעי שיקבל על נפשו שלא ישוב לעשותם בלבו ובמצפוניו. והחרטה אות על גנות מעשהו בעיניו, כמו שכתוב (סס) מי יודע ישוב ונחם והשאיר אחריו ברכה. ואמר במי שהתמיד על חטאיו (ירמיה ח) אין איש נחם על רעתו. ואנחנו רואים כזה בין ב"א כשמראה החוטא לחבירו החרטה על מה שחטא לו, היא הסבה החזקה למחול לו. והעזיבה אות על בירור אמונתו בגמול ובעונש, כמו שכתוב (ישעיה נס) יעזוב רשע דרכו וגו'; ואמר במי שהתמיד על חטאיו, (סס טו) בעון בצעו קצפתי ואכהו וגו'. וכמו זה נראה בין ב"א כי כאשר ימנע המריע לחבירו מהרע אליו אחר החרטה, אז יהיה

הגמול, ר"ל עונש. שהוא שמור, ססעונס נסן לו לספרט ממנו. חוזק סבלו, סכונס אט ילרו. ובהתקדם, כסיקדם. —

ראוי למחול לו ולעבור על פשעו. ובקשת המחילה אות על כניעתו ושפלותו לפני האלהים, והתודות בעונו סבת המחילה לו, כמו שנאמר (משלי כח) ומודה ועוזב ירוחם, ואמר בהפך זה (ירמיהו ג) הנני נשפט אותך על אמריך לא חטאתי, ואמר (משלי כח) מכסה פשעיו לא יצליח. וכזה נראה בין ב"א כי החוטא לחבירו כשיכנע לו ויודה שחטא לו והרע אליו ובקש ממנו המחילה, ותכיר חבירו ממנו שהוא מתחרט על מה שקדם לו מן החטא, לא יתעכב מלמחול לו ומעבור על פשעו, ויסור מה שיש לו בלבו מן הנסירה. אבל הקבלה שלא ישנה, אות על ידיעתו ברוע מעשהו וגודל חטאו, כמו שנאמר (איוב לד) אם עול פעלתי לא אוסיף, ונאמר (סוטה יד) אשור לא יושיענו וגו', ונאמר בהפכו (ירמיהו יג) היהפוך כושי עורו ונמר חברברותיו וגו'. וכמו זה נראה בין בני אדם כשיקבל החוטא לחברו על עצמו שלא ישנה להרע לו, ויראה החרטה והעזיבה ויתודה, יהיה זה גמר סבות המחילה לו והסר האשמה ממנו ודחות העונש מעליו וכשיתקבצו בשב אלו הארבעה גדרים בתנאייהם אשר אנו עתידים לבארם, יכפר לו הכורא עונו ויעבור על פשעו, ואם יהיה העון ממה שנאמר בו (שמות כ) לא ינקה, כשבועת שוא ואשת איש, מקל הבורא עונשו בעוה"ז ומטיב לו בעוה"ב ויכנס בכת הצדיקים. כמו שנאמר (ישעיהו נט) ובא לציון גואל ולשבי פשע ביעקב וגו', (ירמיהו ד) אם תשוב ישראל נאם ה' אלי תשוב, ואמר (סס טו) אם תשוב ואשיבך לפני העמוד:

פרק ה אבל תנאי גדרי התשובה רבים מאד. אך אזכור מהם עשרים תנאים, ונבאר בכל גדר מגדרי התשובה חמשה תנאים, ובהם יהיה כל גדר מגדריה הארבעה שלם. מהם תנאי החרטה חמשה. הראשון, היראה ממהירות עונש הבורא לחוטא על מה שקדם לו מן העונות ותחזק בעבור זה חרטתו, כמו שנא' (סס יג) תנו לה' אלהיכם כבוד בטרם יהשיך וגו'. והשני שבירת לבו והכנעו לאלהים על מה שהיה ממנו מן החטא, כמו שנאמר (דס"ז ז) ויכנעו עמי אשר נקרא שמי עליהם. והשלישי לשנות מלבושו ותכשיטו ולהראות סימני החרטה בדבריו ובמאכליו ובכל הנועותיו, כמו שנאמר (ירמיהו ד) על זאת חגרו שקים וגו', ואמר (יונה ג) ויתכסו שקים האדם והבהמה. והרביעי הבכי והצעקה והאבל מתחרט על מה שקדם לו מן החטא, כמו שנאמר (תהלים קיט) פלגי מים ירדו עיני על לא שמרו תורתך, ואמר (יואל ג) בין האולם ולמזבח יבכו הכהנים. משרתי ה'. והחמישי שיוכיח נפשו ויכלימנה במצפוננו על מה שהיה מקצורו בחובות הבורא יתברך עליו כמו שנאמר (סס) וקרעו לבבכם ואל בגדיכם: ותנאי העזיבה גם כן חמשה: אחד מהם עזיבת כל מה שהזחיר הבורא ממנו

הנסירה, שנוטר שחטא לו. אבל הקבלה, שמקבל על נפשו וכו'. ישנה ישוב לעצמה. בשב, נמי עסק. ואם יהיה, ואע"פ שיסיו וכו'.

כמו שנאמר (עמוס ס) שנאו רע ואהבו טוב, ואמר (ישעיה נו) ושומר ידו מעשות כל רע, ואמר (שם נס) יעזוב רשע דרכו וגו'. והשני עזיבת המותר המביא לידי איסור כדברים המסופקים אם מותרים הם או אסורים, כמו שנאמר על קצת החסידים שהיו פורשים משבעים שערים משערי המותר מיראתם שער אחד משערי האסור, וכמו הסייגים שצוו עליהם רז"ל (הניח פ"ג ג') ואמרו ועשו סייג לתורה. והשלישי שתהיה עזיבתו העבירות אחר יכלתו עליהם והזמנתם לו, לא ימנע מעשותם כ"א מיראת עונש הבורא, כמו שנאמר (תהלים קט) סמו מפחדך בשרי וממשפטך יראתי. והרביעי שתהיה עזיבתו העבירות מבשתו מן הבורא, לא מיראת ב"א ולא לתקותו אותם ולא לבשתו מהם, ולא יהיה כמו שנאמר בהם (ישעיה כט) ותהי יראתם אותי מצות אנשים מלומדה, ואמר (מ"ז י"ג) ויעש יהואש הישר בעיני ה' כל ימיו אשר חורחו יהודע הכתן. והחמישי שיעזוב עשות הרע עזיבת היאוש ממנו שלא יתן אל לבו לשנות אליו, ויאמר בלבו ובלשונו כמו שאמר החסיד (חינוך נד) אם עול פעלתי לא אוסיף: אבל תנאי בקשת המחילה כמו כן חמשה. אחד מהם התודות בעונותיו ושירכו בעיניו ובלבבו, כמו שנאמר (ישעיה נט) כי רבו פשעינו נגדך. והשני שיזכור אותם תמיד וישימם לנגדו ונוכח פניו, כמו שנאמר (תהלים נח) כי פשעי אני אדע וחטאתי נגדי תמיד. והשלישי שיתענה ביום ויתפלל בלילה עת שלכו פנוי ואין לו טרדה בעסקי העולם, כמו שנאמר (חיים ב) קומי רני בלילה. ואני עתיד לבאר מעלת תפלת הלילה בע"ה. והרביעי שיתחנן אל האלהים ויעטוף אליו תמיד לכפר עונותיו ולמחול לו ולקבל תשובתו. כמו שנאמר (תהלים נב) חטאתי אודיעך ועוני לא כסיתי וגו', ואמר (שם) על זאת יתפלל כל חסיד אליך לעת מצא. והחמישי שיטרח וישתדל להזהיר ב"א מכמות עבירותיו וליראם מעונשה ולהזכירם בתשובה מהם, כמו שנאמר (זנה ג) מי יודע ישוב ונחם האלהים, ונאמר (תהלים נח) אלמדה פושעים דרכיך: ותנאי הקבלה שלא ישנה לעשות מה שהזהיר ממנו הבורא חמשה כמו כן. אחד מהם שישקול ערבות מהרה וכלה מעורבת, בערבות מתאחרת קיימת מתמדת זכה מבלי קדרות וערבוב; ושישקול צער מהר כלה אין לו קיימא, בצער מתאחר מתמיד אין לו הפסק, כמו שנאמר על הערבות (ישעיה סו) וראיתם ויש לבכם, ואמר על הצער (שם) ויצאו וראו בפגרי האנשים וגו', ואמר (מלאכי ג) כי הנה היום בא בוער כתנור והיו כל זדים וכל עושי רשעה וגו', ואמר (שם) וזרחת לכם

היאוש, שיתחנן ויזנה את הרע, לשנות, לעשות שמה, ויעטוף, ל' כפיסה וענוי. מכמות עבירותיו, שלא יתקאו כמוהו. וליראם, לספחידם. מהרה וכלה, חולפת מהר ומכלסת. צער מהר כלה, שיטטט ככניפת יצרו וכדומה,

יראי שמי שמש צדקה וגו'. וכאשר יתן החוטא אל לבו הדבר הזה, ראוי לו לקבל עליו שלא ישנה אל חטאו. והשני שיתן אל לבו בא יום המיתה, ובוראו קצוף עליו על מה שקדם לו מן הקצור בחובותיו, כמו שנאמר (סס) ומי מכלכל את יום בואו; וכאשר ישיב זה אל לבו חייב לירא מעונשו, ולהסכים עם נפשו שלא ישנה אל מה שיקציף אדוניו עליו. והשלישי שיתן אל לבו הימים אשר נטה בהם מאחרי אלהיו ולא השגיח לעבודתו עם התמדת טובותיו עליו בהם, כמו שנאמר (ירמיה נ) כי מעולם שברתי עולך נתקתי מוסרותיך ותאמרי לא אעבור, ופי' לא אעבור לא אקבל עבודתך ולא אבא בביתך, כאלו אמר לא אעבור בביתך מענין (דברים כט) לעבוד בברית ה' אלהיך. והרביעי שישב הגולות וימנע מן העבירות וירף מהוקת כל הברואים, כמו שנאמר (יחזקאל לג) חבול ישיב רשע גולה ישלם, ואמר (איזני יא) אם און בידך הרחיקתו וגו' כי אז תשא פניך ממום. והחמישי שיתן אל לבו גדולת הבורא יתברך אשר המרה דברו ויצא מקשר עבודתו ומסורת תורתו, ויזכיה את נפשו ויכלימנה על זה, כמו שנאמר (דברים לב) הלה' תגמלו זאת, ואמר (ירמיה ס) האותי לא תיראו נאם ה'. ובוזה ישלמו גרדי התשובה אשר הקדמנו:

פרק ו אבל אופן ההערה יהיה לאחד מארבעה דברים. האחד מחוץ הכרת האדם את אלהיו ובהינתו בתתמדת טובתו עליו, ומה שהוא חייב עליה מעבודתו ושמור מצותו והזהר ממה שהזהיר, והוא כעבד הבורח מאדוניו כשהוא חושב בטוב אשר גמלו, וישוב אליו לרצונו לבקש ממנו מחילה על מה שקדם לו מהמרותו וברחו מעבודתו, והוא העבד המפיק הדרך הטובה ומבין נתיב ההצלה, ובכמותו נאמר (סס ד) אם תשוב ישראל נאם ה' אלי תשוב, רצה לומר אם תשוב לרצונך קודם בא העונש עליך אקבל תשובתך ואבחר בך לעבודתי, ואם הסיר שקוציך מפני ולא תברח מעבודתי, וכשבעת בשמי באמת ולבך לשוב אלי באמונה יתברכו בך גוים ובך יתהללו. והתשובה על כל התנאי היא מה שאמר והתברכו בו גוים ובו יתהללו, ואמר (מלאכי ג) שובו אלי ואשובה אליכם. והשני בעת שתבאחו תוכחת הבורא ית' והכלמתו על רוע מעשיו ומפעליו, בין על ידי נביא דורו אם יהיה בזמן הנבואה, או מתורת ה' הנאמנה או מפי מורה לעבודת האלהים אשר הוא מענת הבורא כארץ על ברואיו ואין דור מן הדורות ריק ממנו, כמו שארז"ל (קדושין ע"ג א') עד שלא ככתה שמשו של משה זרחה שמשו של יהושע תלמידו, עד שלא ככתה שמשו של עלי זרחה שמשו של שמואל הרמתי, עד שלא ככתה שמשו של אליהו זרחה שמשו של אלישע, יום שמת רבי עקיבא

שלא ישנה וכו', שלא יחטא שנית. — ושמור והזהר, ולשמור ולחוסר. לרצונו, כרצון חסדי מנלי מכריח. המפיק, המוליד לפועל ולמעשה. מענת הבורא וכו', שלא יוכלו לאמר שנגניס סימו וכדומה.

נולד רבינו הקדוש. ועל הדרך הזה ימצא בכל הדורות ובכל הארצות, לא יחסר קורא אל האלהים ואל עבודתו ומורה את תורתו. והשב הזה כעבד שברח מעבודת אדוניו ופגע עבד נאמן לאדוניו, הוכיחו על ברחו מאדוניו, ויעץ אותו לשוב אליו והבטיחו שימחול לו, והזכירו רוב טובותיו והסדיו עליו ושב אליו וכננע אליו. והשלישי כשהוא רואה גסיון הבורא והזק עונשו למי שהלך בדרכו לצאת מעבודתו יוסר בו וישוב אל ה' מיראתו עונשו ונקמתו החזקה; והוא כעבד הבורח מאדוניו כשישמע מה שהיה מעונשו למי שברח ממנו כמוהו, ויוסר בו וישוב מתחנן אל אדוניו למחול לו ולסלוח עונו קודם שיבואנו העונש, וע"כ אמר הכתוב (ויקרא יח) ולא תקיא הארץ אתכם כאשר קאה וגו'. והרביעי בבא עונש הבורא עליו במין ממיני הצרות, וכיון שהרגיש בו בעור והקיץ משנתו ושב אל האלהים מחטאו; והוא כעבד הבורח מרבו אשר שלח אליו מי שייסרנו ויעננו על ברחו מעבודתו, וכאשר הגיע אליו ברח אל אדוניו מתודה מחטאיו ומבקש מחילתו וסליחתו, ובכמותו נאמר (משלי א) בכא כשואה פהדכם וגו' אז יקראוני ולא אענה, ואמר (דס"ג ג) ובהצד לו הלה את פני ה' ויכנע מאד. והמצליח השב אל האלהים בפנים הראשונים, ותחתיו בהצלחה ובקבול, מי שלא שב עד שבאתה תוכחת הבורא והם הפנים השניים, ותחתיהם בהצלחה ובקבול, מי שלא שב עד שחלה הרעה על סביבו. ותחתיו בקבול והחזרה מי שלא שב עד שחל עליו העונש ונתיסר בו, והוא הרחוק שבשבים לקבל האלהים תשובתו ולמחול חטאו, עד שישוב אל ה' ויראה מן החרטה והעזיבה ובקשת המחילה בלבו ובלשונו ובתנועותיו, מה שיחייב למחול לו ולקבל תשובתו ולעבור על פשעיו:

פרק ז אבל מפסדי התשובה רבים מאד, וכבר זכרתי רובם כמה שקדם מן השער הזה. וממפסדיה עוד ההסכם על העבירה, והוא ההתמדה על עשותה והאיחור מתניה אותה, ולא תתכן תשובה עם זה. וכבר נאמר אין קטנה בעבירות עם התמדה ולא גדולה בהם עם בקשת המחילה. והוא שהתמדה מורה על בזות דבר האלהים, ושהוא מקל בכזותו והזהרתו ומזמן עצמו לעונשו, ובו נאמר (מנדבר טו) והנפש אשר תעשה ביד רמה, כי דבר ה' בזה. ועוד כי התמדה על העבירה ואם היא קטנה הולכת וגדלה בהתמדתה עליה, והגדולה כשמבקש בעליה מחילה עליה ועזב אותה ליראת האלהים, הולכת הלך וחסור ומתמעטת עד שהמחה מספר עונותיו וינקה ממנה בעליה בתשובה. הלא הראה החוט של משי כמה הוא חזק כשיכפל פעמים רבות, וכבר ידעת כי עקרו מחלוש שבדברים והוא ריר התולעת, ונראה החבל הגדול

והמצליח, היותר מולית ועוז מכולם. ובקבול, שהטובה מקובלת. שחלה, שפגע. — ההתמדה, שמתמיד בה. ומזמן עצמו, ומל' ח"ע. ואם היא,

עליו אע"פ ששב ובאור החלק הראשון הוא, שיהיה החוטא בקצורו במצות עשה שאין בה כרת כציצית וכלולב וכסוכה והדומה לזה, וכאשר ישוב המוקצר בהם בלבם ובלשונו וישתדל לעשות אותם ולא ישנה קצורו בהם, ימחול לו הבורא וישתנה עם הצדיק אשר לא קצר בהם, ובכמו זה נאמר השב מן החטא כמו שלא חטא, וארז"ל עבר על מצות עשה שאין בה כרת ועשה תשובה, אינו זו ממקומו עד שמוחלין לו שנאמר (מלאכי ג) שובו אלי ואשובה אליכם. והחלק השני והוא שיש לו בו יתרון השב על הצדיק. באור זה שיהיה השב חטא חטא קטן במצות לא תעשה שאין בה כרת, ואח"כ שב ממנה תשובה שלמה בכל תנאי, ושם עונו לעומתו ונכח פניו ומבקש המחילה עליו ונכלם מבשתו (ס"א מנקהטו) מהבורא, ונכנס בלבו המורא מעונשו ונשברה נפשו, והוא נכנע ושפל לפני האלהים תמיד, והיה חטאו סבה לכניעתו והשתדלותו לפרוע חובות הבורא, לא יתגאה במאומה מוכעשהו הטוב ולא ירבה בעיניו ולא יתפאר בו, וישמר בשארית ימיו מן המכשול, והוטא זה הוא שיש לו יתרון על הצדיק שלא חטא החטא התוא והדומה לו, כי הצדיק אין בטוחים בו שלא יתגאה ויגבה לבו וירום במעשהו. וכבר נאמר כי יש חטא שמועיל לשב יותר מכל צדקות הצדיק, ויש צדקה שמוזקת לצדיק יותר מכל חטאות השב, כשיפנה לבו מן הכניעה ודבק בגאות ובחונף ואהבת השבח, כמ"ש אחד מן הצדיקים לתלמידיו אלו לא היה לכם עון הייתי מפרח עליכם ממה שהוא גדול מן העון, אמרו לו ומהו גדול מן העון? אמר להם הגאות והחונף. ובשב כזה ארז"ל (נרכות ל"ד נ') במקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד. והחלק השלישי שיהיה השב עובר עבירות גדולות ממצות לא תעשה שיש בה מיתה בירי אדם וכרת בידי שמים, כחלול השם (ס"א כחלול שנת) ושבועת שקר והדומה להם מן הגדולות, ואח"כ שב מטעותו בהם והשלים תנאי התשובה וגדריה, כי המחילה לא תתכן לו עד שינוסה בעוה"ז ממה שיוכל לסבלו וינקה מעונותיו, ובו ארז"ל (יומא ס"ז א') עבר על מצות לא תעשה שיש בה כרת ומיתה בית דין ועשה תשובה, יסורין כמורקן ומיתה מכפרת שנא' (תהלים פט) ופקרתי בשבט פשעם ובנגעים עונם, וכתוב (ישעיה כג) אם יכופר העון הזה לכם עד תמותו. והצדיק שלא עבר אלו העבירות יש לו יתרון על השב מהם בלי ספק:

פרק ט אבל אם תתכן התשובה מכל חטא אם לא? אומר בתשובה השאלה הזאת כי העונות שני מינים. אחד מהם עונות (ס"א סעבירות) שבין אדם למקום בלבד, ככחש באלהים והמחשבות הרעות והמזפוניים הרעים ולאווין שבחובות הלבבות, הרבה מחובות האברים אשר לא יחמום החוטא בהם כ"א נפשו

ולא ישנה קצורו, ולא יקלר כס קמים, מלי' סכמונ שנו וישנו. —
חמוס, יגזול ויעשוק.

של ספינה כשמשמשין בו זמן ארוך, הולך הלוך וחסור עד אשר יפתח (ס"א יסק) וישוב חלוש מכל חלוש. וכמו כן ענין הקטנות והגדלות בעבירות עם ההתמדה ובקשת המחילה. וע"כ דמה אותם הכתוב בו כמו שנאמר (ישעיה ס) היו מושכי העון בחבלי השוא. וכבר נאמר אל תביט לקטנות מה שעשית, אך תביט לגדולת מי שהטאת לו, ואל תשמה לסכלות ב"א ברוע מצפונך, וראוי שתאבל לידיעת הכורא במה שאתה צופן והשקפתו על גסטרותיך ונגלותיך ושהוא זוכר אותם לך יותר ממה שאתה זוכר, מפני שאתה תשכח והוא לא ישכח, ותתעלם, ולא יתעלם, כמו שנאמר (קס סה) הנה כתובה לפני, ואמר (ירמיה יז) הטאת יהודה כתובה. וממפסידיו עוד החזרה אל העבירה אחר השלמת תנאי התשובה מוכנה, כמו שכתוב (קס לד) בפרשת הדבר אשר היה אל ירמיהו לשלח איש את עבדו ושאר הענין ההוא. וממפסידיה ג"כ מי שיבטיח (ס"א קייחל) את נפשו לשוב באחרית ימיו, והושב שיתרחק מן העבירות לאחר שיגיע אל רצונו וישלים תאוותו מהם, והוא כמרכזה את אלהיו, ובו אמרו רבותינו ז"ל (יומא פ"ח כ') האימר אחטא ואשוב אין מספיקין בידו לעשות תשובה. ובתוכחה אשר כתבתי בסוף זה הספר,

נפשי הכינו יודע לרוב ואל תמעטי כעוד נחייס חייחה
 ויש לאל ידך כי רב ממך הדרכ, ואל תלמרי מהר אלק
 יודע כי פנס היום, כי לא תדעי מה יולד יום. ודעי כי
 תמוול לעד לא ישוב, וכל אשר פעלת בו שקול וספור
 וחשוב, ואל תלמרי מהר אעשה, כי יום המות מכל
 חי מכוסה. מהרי עשות בכל יום חקו, כי המות בכל
 יום ישלח חלו וזרקו, ואל תתמכמי מעשות חק דבר
 יום ניומו, כי כלפור נודדת מקנה כן איש נודד ממקומו.

וממפסידיו התשובה ג"כ שיהיה השב שב מקצת עונותיו ומתמיד
 על קצתם. כמו, שיצא מן העבירות שבינו ובין המקום וישוב
 מהם, ולא יצא ממה שיש בינו ובין ב"א מגזל ואונאה וגנבה
 והרוכנה לזה, ובזה נאמר (איוב יא) אם און בידך הרחיקהו.
 וארז"ל בענין הזה (תענית ע"ז ח') אדם שיש בידו עבירה ומתודה
 ואינו חוזר בו למה הוא דומה. למי שתופש שרץ בידו אפי' טובל
 בכל מימות שבעולם לא עלתה לו טבילה. וזרקו בידו עלתה לו
 טבילה שנאמר (משלי כח) ומורת ועוזב ירוחם. ומה שהקדמנו
 ממפסידיו השערים אשר קדמו בספר הזה כלם גם כן מפסידים
 התשובה, ואינני צריך לשנוחם בשער הזה:

פרק ח אבל אם ישתוה השב עם הצדיק? אומר כי יש מן
 השבים שישתוה אחר התשובה עם הצדיק אשר לא חטא.
 ומהם מי שיש לו יהרון על הצדיק, ומהם מי שיש לצדיק יתרון

בלבד, ואין אשמה עליו אלא להמרותו מצות אלהיו. והמין השני עונות (ס"א ענינות) שבין אדם לחבירו, והם שיש בהם ענין מעניני הרעה והחמס לב"א אם בגופם אם בממונם או בזכרם, ומקבץ החוטא חמסו כנפשו בהמרותו את אלהיו עם חמסו ב"א. ומה שיהיה מן העונות והחטאים בין האדם לאלהיו בלבד, תתכן לו התשובה מהם בעודנו בחיים כשיתעורר לקצורו וישתדל לשוב מעוותו אצל בוראו, ומן הדין עליו שתהיה התשובה מן העון במין שחטא בו אם יוכל, שאם יהיה החטא בחובות הלבבות כלב הרע והמחשבה הרעה והנסירה והקנאה והשנאה והדומה לזה, התשובה ממנו ראויה להיות בהטבת הלב ואהבת הטוב לב"א והמחילה להם. ואם יהיה החטא באבר מאיברי הגוף, כאכילת מה שאסר הבורא אכילתו והבעילות שהזהיר מהם והלול שבתות ומועדים ושבעת שקר, ראוי שתהיה תשובתו ממנו באותו ענין ובאותו מין שהיה חוטא בו עם שתוף הלב בכוונה לאלהים. וכל הענין הזה יתכן לאדם בחייו ובעוד שהוא מאריך ימים, עם בירור כוונתו (ס"א סכרתו) כשהוא מכין לתשובה ולטהר נפשו מעונו אצל בוראו, ובכמהוהו אמר החכם (משלי ט) אם חכמת חכמת לך. אבל מה שיהיה מן העונות לאלהים ולב"א, יקשה על האדם התשובה מהם לכמה פנים: מהם שלא ימצא העושק או שימות או שמקומו רחוק, ומהם שיאבד הממון מיד העושק ואין לאל ידו להשיב העושק לבעליו, ומהם שהעשוק שמא לא ימחול לעושק כמה שעשוק מהזיקן בגופו וספרו בגנותו, ומהם שלא יכיר העושק את העשוק או שלא ידע סך הממון אשר עשק, כמו שעשק אנשי קריה או אנשי מדינה ולא הכיר איתם ולא נתברר אצלו מספר הממון שלקח מהם בעול ובחמס, ומהם שנטבע הממון האסור בכסליו מן המותר, ואיננו קל להוציא אותו ממנו אלא בהפסד הרבה חלקים מן המותר. כמו שארז"ל (תענית ט"ז א') גזל מריש ובנאו בבירה בש"א מקעקע כל הבירה כלה ומחזיר מריש לבעליו ובה"א אין לו אלא דמי מריש בלבד מפני הקנת השבים. וממה שתקשה עוד התשובה ממנו מה שנהג בו האדם עד ששב לו המעשה הרע דבק כהדבק המועשים הטבעיים אשר לא יקל להניחם, כמו שכתוב (ירמיה ט) למדו לשונם דבר שקר העוה גלאו, ואמר (שם יג) היחפוך כושי עורו ונמר חברברותיו וגו'. ומהם שפיכות דמים והריגת הנקיים בין בפגיעה בין בהליכת (ס"א נעלונת) רכילות, כמו שידעת מענין דואג בעיר הכהנים אשר גרם להרגם ברכילות החלה ופגע בהם אח"כ, כמו שנאמר (שמואל א כג) ויסוב דואג האדומי ויפגע בהם אח"כ, ומהם עוד מי שגורם לאבד ממון חבירו ברכילותו, אין עולה לו תשובה עד שירצה את חבירו אם בממון או בפיוס ובכניעה למחול לו ולנשוא חטאו, כמו שכתוב

בזכרם, שמזכרם לרעה ומספר נגותם. מריש, קורס. בבירה, נארמון. מקעקע, הורס וסוגר, דבק, סרגל.

(מיכה ג) ואשר אכלו שאר עמי ועורם מעליהם הפשיטו. ומהם מי שבא אל הערוה והוליד ממנה ממזר כי החרפה לא המוש והשבת הטעות אי אפשר לו (ס"א) וסגנת הטעות כוחה אי אפשר לה, כמו שאמר איוב (ליונ' לא) כי היא זמה והוא עון פלילים, כי אש היא עד אבדון תאכל, ואמר הכתוב (חושע ה) בה' בגדו כי בנים זרים ילדו. ומהם מי שהרגיל לשונו לכזב ולספר בגנות ב"א ולדבר בהם, ואיננו יכול לעמוד על זה מרובו (ס"א) ואינו זוכר כל זכ לרוב הרגל שהרגיל בו) מפני שאין לו תכלית אצלו, וכבר שכח האנשים אשר דבר בהם והכל שמור עליו כתוב בספר עונותיו, ובו נאמר (תהלים מח) ואם בא לראות שוא ידבר לבו יקבץ און לו, ואמר (שס נ) אם ראית גגב ותירץ עמו ושאר הענין, והנה השוה הלשון הרע עם הגנבה והנאוף, ואמר (ירמיה ע) ואיש ברעהו יתלו. וממה שתקשה התשובה ממנו, מי שהדיח בני אדם בדת שברה להם והכריחם להאמין בה ותעה והתעה, וכל אשר יוסיף העם המאמינים בה יוסיף עונו ויכפל, כמו שארז"ל (חנות פ"ב י"ח) כל המזכה את הרבים אין חטא בא על ידו וכל המחטיא את הרבים אין מספיקין בידו לעשות תשובה. ואמרו ירבעם חטא והחטיא את הרבים חטא הרבים תלוי בו, שנא' (מ"א עו) על חטאת ירבעם אשר חטא ואשר החטיא וגו'. ומשיג במין הזה מי שאפשר לו לצוות בטוב ולהזהיר מן הרע לאנשים תועים, ועכבו מזה יחול ממונם או יראתם או בשתו מהוכיח אותם ותעו ולא הורה אותם הדרך הישרה, כמו שכתוב (יתחקל לג) הוא רשע בעונו ימות ודמו מידך אבקש:

פרק י אבל איך אופן התחבולה למי שקשתה עליו התשובה? נאמר בתשובת השאלה הזאת כי מי שעבר עבירה מן העבירות שיקשה לתקנה באופן התשובה המיוחדת בה, אינה נמלטת מאחד משני דברים: או שתהיה מן העבירות שבינו ובין בוראו, או שתהיה מן העבירות שבינו ובין ב"א, כמו האונאה והגניבה ומיני הגזלות והחמס והעול. ומאיזה מהם שיהיה, ותהיה התשובה נמנעת עליו לאחד מן הפנים שהקדמנו שהתשובה מהם קשה, כשיקבל עליו גרדי התשובה בכל תנאיה אשר בכחו ויכלתו מהם, הבורא מקל עליו תשובתו ועובר לו על מה שנעלם ממנו ונמנע עליו, וישים לו מוצא קרוב מחטאו וירחיב אמתלאתו בו. ואם יהיה משער העריות אשר זכרנו במי שהוליד מאסורה, יכרית הבורא את זרעו. ואם הוא מצד אונאה וגזל בממונות, יתן לו האל ממון ויפרענו לחבירו וירצהו וימחול לו. ואם הרע לחבירו בגופו או בממונו, יכניס לו הבורא ית' בלבו רצון ואהבה עד שימחול לו במה שהיה מחטאו עליו, כמו שכתוב (מגיל טו) ברצות

תמוש חסור, והשבת הטעות, ולתקן הטעות ח"א. מרובו, שדגך על הרבה ב"א. שברה, המליץ מלכו. ומשיג במין הזה, ונכנס תחת שמין סוס. — התחבולה, למי שתפן לשון. ועובר לו, ומחול לו.

ה' דרכי איש גם אויביו ישרים אהו. ואם ירחק ממנו העשוק, זמן הבורא התקבצם שיכנע לפניו העושק וימחול לו. ואם לא ידע האנשים העשוקים ומספר המזון אשר עשק, יפיק אותו האל להוציא ממונו בתועלת כוללת כבנין גשר והפזר בארות יהנו מהם ב'א, ועשות בורות בדרכים שאין המים מצויים בהם ומה שדומה לזה מתועלת החמון, עד שתהיה תועלתו כוללת מי שעשק ומי שלא עשק. ואם ימות העשוק ישיב המזון ליורשיו. ואם הזיק לו בגופו או שספר בגנותו, יתודה על קברו בזה במעמד עשרה ב'א וימחול לו עונו, כמו שאחז"ל בענין הזה (ומה פ"א ה') מולך עשרה ב'א ומעמידם על קברו ואומר הטאתי לה' אלהי ישראל ולפלוני זה שחבלתי בו. ואין התשובה נמנעת על החוטא אלא מצד מצפוניו והרמית לבו. אבל אם הוא רוצה להתקרב אל האלהים, לא יסגר שער התשובה בפניו ולא ימנעו מונע מהגיע אליו, אך הוא פותח לו שער הישרה ומורה אותו הדרך הטובה בחסדו ובטובו, כמו שכתוב (תסלים כס) טוב וישר ה' על כן יורה הטאים בדרך. ואמר (דברים ה) ובקשתם מושם את ה' אלהיך ומצאת וגו', וכתוב (שם ב) כי קרוב אליך הרבר מאד, ואמר (תסלים קמס) קרוב ה' לכל קוראיו וגו': וכבר בארתי לך אחי מחובות התשובה וגליתי לך מאופני החזרה מה שיש בו טענה עליך ונפסקו בו אמתלאותך. ומה תאמר מחר לאלהיך סכלתי, ולא סכלת, או תאמר עשיתי מה שעשיתי ואיני יודע? ומה תחיה תשובת השאלה הזאת? ומבלי ספק נחיה נשאלים, הכן התשובה בעוד שמאריכין לך. ודע אחי כי התשובה על זה איננה יוצאה כי אם ממעישינו לא מדברינו, וחשוב עם נפשך תגיע לרצון בוראך. כי לא ישיג הטוב היום אלא הממחר אליו, ופרי הקצור החרטה, הקיצה אחי משינת פתיוך וחמול על נפשך שהיא הנכבדת שבפקדונות הבורא אצלך. וכמה יעד מתי העכוב הזה? וכבר כלית ימיד ברצון האוהך כאשר יעשה העבד הרע, הלא תשוב לכלות שאר ימיד ברצון בוראך, וכבר ידעת כי ימי האדם קצרים והשאר בלי ספק יותר קצר, כמו שארז"ל היום קצר והמלאכה מרובה. היתה לך אחי רוח יקרה נכבדת, כבדת בה העוה"ז הנכזה והכלה והנחת אחריתך הנשארת לך. הלא תנשא רוחך אל המקום הנכבד והמעון הרם, מקום אשר לא תשפלת הרוחות העולות אליו לעד, ותמחר בעוד שער התשובה פתוח והקבלה והכפרה מצויה, כמו שכתוב (ישעיה נס) דרשו ה' בהמצאו קראוהו בתורתו קרוב. מחר אחי ומחר קודם בא פחדך כי אינך בטוח (בחי' יום אחד, ועיין לנפשך עיון שיאות לכמוך

התקבצם, שדמונו יחד. יפיק וכו', יתן לו מקום. סכלתי ולא סכלת, אך תאמר לא ידעתי ואחס ידעם. ופרי הקצור החרטה, וסוף שיחמתם על עללותו. העבד הרע, שמתחרט אחר המעשה, כמו שארז"ל ענדן גישן וכו'. והנחת אחריתך וכו', עזרת נשמתך הקיימת לעד. והקבלה, נשוכס. שיאות לכמוך, כראוי ואשר לך.

ויהיה שקול עם שכלך. ומי שרוצה להגיע לרצון בוראו יכנס מן הפתח הצר שנכנסו ממנו החסידים הסובלים, וכלנו נקוה השוב ולא יגיעוהו אלא הממהרים אליו הרצים עדיו, כמו שארז"ל (לנות פ"ס כ') הוי עז כנמר וקל כנשר רץ כצבי וגבור כארי לעשות רצון אביך שבשמים, ואמר רוד (תהלים ק"ע) חשתי ולא התמהמהתי. חשוב עם נפשך ובוש מבוראך שתתנהג עמו, במדה שאינך רוצה לנפשך להתנהג בה עם גברא כמוך. כי אתה יודע כי כשתקצוף בעל מעלה קטנה מאנשי המלך על נפשך, אינך מתעכב מהכנע לו והתחנן אליו למחול לך ולהבטיחך מעונשו עם חולשתו בזה, כ"ש אם יקצוף עליך השר וכ"ש המלך, שתמחר לבקש מחילתו ותחיש בתשובה אליו ולרצונו, מיראתך מהירות עונשו. וכבר ידעת חולשתו מעשות דבר בלתי גזרת הבורא, כמו שאמר החכם (משלי כא) פלגי מים לב מלך ביד ה' על כל אשר יחפוץ ישנו, עם התחלקות לבו ושרדתו בקצת הרברים מקצתם, ועבור השכחה וההעלמה עליו ורוב מה שנעלם ממנו מן הדברים הנראים כ"ש הנסתרים. ועם ידיעתך כל זה אינך מתאחר לבקש ממנו למחול עונך, ולמחר אל כזה שירצה ויקבלהו ממך, ואיך לא נבוש אחי מבוראנו המשקיף על הנסתר ועל הנגלה ממועשינו ומחשבותינו, אשר לא תעבור עליו שכהה ולא העלמה ולא ישרידהו דבר מדבר, ואין מנוס מדינו ואין קץ למלכותו, שנטה מעליו ונתאחר מהכנע לו ומשוב אליו, ואין אנו יודעים עת קצנו ותכלית מדת ימינו. ואלו היה אדם מזהיר אנשי קריה או אנשי מדינה, ויאמר כ"א היו נכונים לנסוע לעזה"ב כי איש אחד יפקד מכם בחדש הזה ואינני מודיע (ס"א יודע) אותו, האין מן הרין על כל אחד מהם שיהיה נכון למות, מיראה שמא יהיה היא האיש תהוא? ואיך לא נהיה כלנו נכונים לו, ואנחנו רואים כי המות בכל חדש מכלה מספר רב מן החיים? הלא מן הרין עלינו שנירא על נפשותינו בכל חדש, ונחשוב על עניינינו וצידתנו ובית מועדנו קודם עת הצורך אליהם אפילו יום אחד, כמו שארז"ל (לנות פ"כ י') שוב יום אחד לפני מיתתך, ובאמר (קס"ט) בכל עת יהיו בגדיך לבנים. בחון ביתרון שכלך והברתך בירור זה כמה שאתה רואה בעיניך, בבירור מה שיגיד לך זולתך. ואל תדחה שכלך ובינתך, כי כבר נאמר כי לבורא ית' על עבדיו טובות, אם יקבלו אותם ינחוו בס"א ינחוו נס), ואם ישיבום עליו יהיו לטענות עליהם ואח"כ ישובו לנקמה. והבורא יתב' חטיב לך בחכמה בתבונה וכדעת, שם לך בהם יחרון על זולתך, הזהר והזהר שלא ישובו לטענה עליך. וכבר העיר אותך אל הדרך הישרה, והורה אותך נתיב טובתך לחמלה עליך ולבהלך

שקול, נערך. עדיו, עד ס'. שנטה מעליו וכו', מוסס למעלה ור"ל איך לא נכנס לנכות מעליו וכו'. בבירור, עס כירוק. ינחוו בס, ישכנו נחם נס. ישיבום עליו, להסנהג נס נגד ראונו. לחמלה, מפני שחמל עליך. ולבהלך לאט, לנסהיגך נחת.

לאט, ולא רצה שתתמיד על פתיותיך ותהזיק במרויך, ללכת עמך ע"ד החסד אשר יאות לו ובחמלתו ורחמיו על ברואיו, כמו שכתוב (תקלים כה) טוב וישר ה' על כן יורה הטאים בדרך. וכבר קרא אותך לאט ובלשון רכה, ואח"כ בתוכחת והכלמה ואח"כ הזהיר אותך בעונשו, כדי שתשוב אליו ותמחר לחזור עדיו. מחר אחי ומחר להאזין אליו ולשמוע בקולו ולדבקה בו, ובחזר לנפשך מה שבחר לה אלהיך ורצה לה מה שרצה ממנה בוראך, ואל תביאך העצלה להקל בה, כי אם תקל נפשך בעיניך, אי זה דבר יהיה נכבד אצלך? והזהר פן ישיאך הרהור לבך ויאמר לך, עתה אחרי אורך התעלמותי וחליפות רוב ימי אשוב אל האלהים ואבקש מחילתו? וראוי שתשיב עליו במה שאמר הנביא בענין הזה (יהוה ית) ובשוב רשע מרשעתו, ובשוב צדיק מצדקתו עד סוף הענין. וכבר הכוונתו זה הקדמונים לאדם שהיו בידו דרכמוני כסף והיה צריך לעבור בנהר גדול, וכאשר עמד על שפת הנהר, השליך הדרכמונים ההם בנהר מפני שקוה להפסיק הנהר בהם, והשליכם כלם הוין מאחד שנשאר בידו ולא נפסקו המים בעבורם. וכאשר ראה כן אמר למלח אחד שהיה בנהר, קח זה הדרכמוני אשר בידי והעבירני בספינתך בנהר, ועשה המלח כן והגיעו לחפצו בדרכמוני ההוא אשר נשאר בידו, והשיג בו מה שלא הגיע אליו בכל הדרכמונים שאבד בנהר וכאלו לא אבד מאומה. וכן בעל התשובה אשר כלה רוב ימיו בזולת עבודת הבורא, כשיחזור בתשובה באחרית ימיו ימחול לו הבורא מה שקדם מרוע מעשיו כל ימיו, כמו שכתוב (קס) כל פשעיו אשר עשה לא יזכרו לו, ואמר (קס ג) כל חטאתיו אשר חטא לא תזכרנה לו. ואל יכבד עליך אחי הערתי אותך לשמירת עצמך אשר ארכו ימי התעלמותך (ס"א התעלמותי) ממנה, כי לא יחדתיך בה מבלעדי נפשי, והכנע לאמת ואל תברח ממנו, וחודה לאלהים אשר העיר אותך למה שלא ידעת, ואל תקח אורך התעלמות זולתך המעיר לך, לטענה לך ולאמתלא, כי זה מתרמית היצר ומוצדיו לאנשים אשר הכרתם חלושה. האלהים ישימנו מן המומתרים אליו והשבים עדיו בלב שלם ברחמי אמן :

נשלם השער השביעי בעזרת האל יתברך :

אשוב וכו', איך אשוב טפה אחרי וכו'. למלח, לנעל ספינה. דרכמוני, מין מטבע. לא יחדתיך וכו', לא לך לכד אתי דזכר כי גם לנפשי אומר כאלה.

השע" השמיני

בחשבון האדם עם נפשו לאלהים

זה פתח הספר

אמר המחבר מפני שקדם מאמרנו בגדרי התשובה ותנאיה, והיה החשבון עם הנפש מתנאיה, ראיתי לסמוך לו באור עניני החשבון עם הנפש, בעבור מה שיש בו מעניני ההערה לה למה שיש בה הקנחת בשני העולמים, כמו שאמר דוד ע"ה (תקליס ק"ט) חשבתי דרכי ואשיבה רגלי אל עדותיך. וראוי לנו לבאר מדבר החשבון עם הנפש ששה ענינים, הראשון מה החשבון עם הנפש. והשני אם חשבון כל ב"א שוה, אם לא. והשלישי על כמה פנים יהיה חשבון האדם עם נפשו. והרביעי מה תועלת החשבון הזה. והחמישי אם האדם חייב לחשב עם נפשו תמיד, אם לא. והשישי במה שחייב האדם לסמוך לחשבון מן המעשים:

פרק א אבל החשבון עם הנפש הוא השתדלות האדם בעניני תורתו ועולמו בינו ובין שכלו, כדי שידע בזה מה שיש לו ומה שיש עליו מן החובות. וכבר הזהירנו על זה הנביא ע"ה באמרו (דברים ד) וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלהים וגו', ואמר דוד ע"ה (תקליס לד) טעמו וראו כי טוב ה', ואמר (דס"א כח) דע את אלהי אביך ועבדהו, ואמר (תקליס נב) אל תהיו כסוס כפרד אין הבין. ואמר במי שלא הסתכל בעניניו ולא חשב עם נפשו עליהם (ישע' מד) ולא ישיב אל לבו ולא דעת ולא הבונה, ואמר (תקליס עח) לא זכרו את ידו, ואמר (דברים נב) זכור ימות עולם, ואמר (תקליס קמג) זכרתי ימים מוקדם, ואמר (איזכ לו) אשא דעי למרחוק:

פרק ב אבל אם חשבון כל ב"א שוה אם לא? נאמר כי התשובה בזה שהשתדלות ב"א בעניני תורתם ועולמם, התחלף כפי התחלפות הכרתם ושכלם וזכות הבנתם, וכל אחד ואחד מהם מצוה לחשב עם נפשו במה שהוא חייב בו מעבודת הבורא ית' כפי הכרתו בסובות הבורא הכוללות והמיוחדות, כמו שאמר הכתוב

ההערה לה, שעל ידי חשבון הנפש יתעורר לתשובה. — זכות, מל' זך

(דברים יא) וידעתם היום כי לא את בניכם אשר לא ידעו ואשר לא ראו וגו', כי עיניכם הרואות וגו'. ר"ל כי טענת הכורא עליכם יותר חזקה ונראית, ממה שהיא על בניכם אשר לא ראו את מופתי הכורא כראותכם, מפני שאתם ראיתם אותם בעיניכם ואתם המיוחדים בטובות הגדולות מבלעדיהם, והנצלים ממכות מצרים וקרח ולא הם, וע"כ חייבין אתם בעבודה עליהם. וכן נאמר בשאר ב"א כי מזה שחייבים בו יתחלף כפי התחלפות הכרתם והתחלפות הטובות עליהם, ועל המאמין לחשב עם נפשו במה שהוא חייב לאלהים יתב', וידקדק בדבר בתכלית יכולתו וכפי השגתו ממנו, ומה שיגיע אליו במעשה ישתדל בו ויטרח, ומה שלא יוכל להשיגו במעשה, ישיגהו בידיעה ויתאוהו, כמו שאמר דוד ע"ה (תהלים קיט) אחלי יכונו דרכי לשמור חוקיך, ואמר (קס וע) הנחמדים מזהב ומפז רב וגו', והכורא ידינהו לזכות, והוא חייב לצפות לעתות אשר תשיג ידו ויוכל בהם לשלם מה שיתכן לו מחובות הכורא ית', ואל ירחיב על עצמו האמתלאות בו ויזלזל בו ויניחהו ויתעלם ממנו, פן יהיה נעכר ביום החשבון הגדול, כמו שכתוב (משלי יג) בז לדבר יחבל לו :

פרק ג אבל על כמה פנים יהיה חשבון האדם עם נפשו לאלהים ית' ? אומר כי אופני החשבון רבים בענין הזה. אך אבאר מהם שלשים פנים יתבאר מהם מה שאדם חייב בו לאלהים, כשנותן אותה אל לבו ומקבל על נפשו לחשוב בהם ולזכור אותם תמיד : — הראשון כשיסתכל האדם בענין עצמו ויחשוב בתחלת היותו ויציאתו מלא מציאה אל מציאה, והעתקתו מאין ליש ללא יתרון שקדם לו, אך חסד אלהים וטובו ונדבתו, ויראה בשכלו כי הוא חשוב בענינו ונשא במדרגתו, ומעולה במתכונתו מן הבחמה והצמח והמוצק, יתחייב להודות לבוראו יתב'. וימשל בזה משל קרוב. יעלה במחשבתו אלו בעת ינקותו השליכתו אמו במסילה, ועבר אדם אחד וראה אותו וחמל עליו ואסף אותו אל ביתו ונטפל בגדולו עד אשר גדל והשכיל, היאך היה חייב לרוץ לרצונו וכל אשר יצוהו בו ויזהירנהו ממנו, וכמה הוא חייב לו מן החובות. וכפי הגנת הכורא עליו והספקתו בכל עניניו, צריך שיהיה המישכו אחר עבודתו וקבלו מוצתו. וכבר הוכיח הנביא האומה בענין הזה, באמרו (דברים לב) הלח' תגמלו זאת עם נבל ולא חכם וגו', ובאר יחזקאל (יחזקאל עו) בפרשת ואעבור עליך ואראך מתבוססת בדמך ושאר הענין ; — והשני חשבון האדם עם נפשו בגודל טובות האלהים עליו בחבור גופו והשלמת צורתו ומחותו (ס"ה וימותו) ותכנית אבריו, והוצאתו מבטן אמו ביכולתו ית', והכנת טרפו קודם לזה ואחריו כפי הראוי לו וכשעור צרכו חסד מאלהיו עליו. ויחשוב בנפשו אלו היה חסר בתחלת בריאתו עינים או ידים או רגלים,

ולל. כראותכם, כאשר ראתם. במעשה, נענודם לסי'. נעכר, לשון שחתם ונלבל. — והספקתו. שמשיק לו. מתבוססת, מתנוללת

ויהיה ביכולת אדם לעשותם לו עד שיהיה גופו שלם בהם, היאך
 תהיה הודאתו לו ושבתו והמשכו למצותו והדבקו בעבודתו. וכפי
 זה צריך שימשך אחר בוראו יתב' אשר תקן גופו והשלים אבריו
 כלם בתכלית התקון והתכון, כמו שאמר (איוב י) זכר נא כי כחומר
 עשיתני וגו' ושאר הענין, ואמר (תהלים קל"ט) כי אהה קנית כליותי,
 ואמר (שם כ"ג) כי אתה גוהי מבטן: — והשלישי חשבון האדם עם
 נפשו והשתכלו בגודל טובות האלהים עליו, במה שהועילו מן
 השכל וההכרה עם הרבה מדות טובות והמודות ונכבדות, יש לו
 בהם יתרון על החיים שאינם מדברים, כמו שכתוב (איוב ל"ג) מלפני
 מכהמות הארץ ומעוק השמים יחכמונו. ויחשוב אלו היה עירום מן
 השכל וההכרה, והועילו בהם אדם כמוהו והכיר יתרון מה שהוא
 בו על מה שהיה בו, ההיה מספיק לו כל ימי חייו ומדת ימיו להיות
 מתמיד בהודאתו ושבתו על זה תחת גמולו? כ"ש הבורא ית' אשר
 אין קץ לטובותיו עלינו ולא תכלית לחסדיו עמנו, כמו שכתוב
 (תהלים מ) רבות עשית אתה ה' אלהי וגו': — והרביעי חשבון עם
 נפשו בגודל טובות האלהים עליו, בהערתו אל מה שיש בו היותו
 בשני העולמים בתורה נכבדת, נאמנה להסיר עורונו ולבער
 סכלותו ולהאיר עיניו ולהקריבו אל רצון אלהיו, ותודיענו אמתת
 בוראו ומה שהוא חייב לו אשר תשלם הצלתו בשני העולמים,
 כמו שכתוב (שם י"ט) תורת ה' תמימה משיבת נפש וגו' פקודי ה'
 ישרים משמחי לב וגו'. ויחשב בנפשו אלו היתה נעדרת ממנו
 אחר שהכיר מעלתה ואח"כ נודמן לו אדם שהועילו בה, ההיה
 רואה השתדלותו ויכולתו מספיקות להשלים הודאתו ושבתו על זה?
 וכ"ש הבורא המעיר בה והמפיק להבנתה והעוזר לו עליה. והמעט
 ממה שאנו חייבים לו מן ההודאה עליה, הוא שנרוץ להדבק בתורתו
 ונמחר לקבל מצותו והזהרתו, כמ"ש (שם ק"ט) חשתי ולא התמהמהתי
 וגו', ואמ' (שם) מה אהבתי תורתך, ואמ' (שם) מה נמלצו להכי אמרתך: —
 וה' שיחשב עם נפשו בהתאחרו מהבין ספר תורת האלהים, ומנוחת
 נפשו מבילתי עמוד על עניניו. ואינו עושה כן בספר שיגיעהו
 ממלך, אם הוא מסופק בחבנתו מפני הדמות הכתיבה או המלות,
 או לעומק עניניו ודקותם והתערבותם וצחות דבריו, אבל היה נותן
 כל לבו ושכלו בו לעמוד על עניניו, והיה מוצמער צער גדול עד
 שיבין כוונתו בו. וכשהוא עושה זה לעמוד על ספר אדם חלש
 וכן תמותה כמוהו, כמה הוא חייב לעשות מכפלי זה עד שיבין
 ספר אלהיו אשר הוא חייו והצלתו, כמו שכתוב (דברים ל) כי הוא
 הייך ואורך ימך וגו'. והיאך חתרת לעצמך אחי להתעלם ממנו,
 ולהסתפק לך ממנו מה שהוא קרוב מעניניו ונגלה מפשוטו ותקל

ומגולת. התקון והתכון, במדע ומספר. והמפיק, המסייע.
 והמעט, והסחות. ומנוחת נפשו, ר"ל לא ישים לב להבין. והתערבותם,
 קסם מעורבין, או מענין עשירות ועימות. מכפלי זה, הרגס מאלד מס,
 ולהסתפק, ומספיק לך.

בוולתו, הלא תראה חסרונך ופחיתותך בדבר הזה. הלא זה דומה למעשה מי שנאמר בו (דניאל ס) ולא להי כספא ודהבא נחשא ופרזלא וגו', ולא להא די נשמתך בידיה וכל ארחתך ליה לא הדרת: — והששי שיחשב בנפשו כשהוא מרגיש במדותיו שהן נוטות להמרות הבורא ולהפר בריתו, ויחשב בנפשו ויעביר על לבו כל מה שהשיג בחושיו משרשי העולם וענפיו ופשוטו ומורכבו ועליונו ותחתונו, שכולו עומד בדבר ה' ושומר ברית ה'. האם ראה ממנו דבר יוצא מקשר עבודת האל יתברך או שממרה דברו ומפר בריתו? ואלו היינו מעלים במחשבתנו שדבר כזהם עבר ברית הבורא ונשתנה טבעו, או שהארץ סרה מן האמצע ויצאו מי הים ועברו גבולם וכסו פני הארץ, ההיה אדם נשאר על פני האדמה? ויותר נפלא מזה באיברי האדם, אלו היו עובדים ברית הבורא באדם וינוחו אכריו הטבועים על התנועה או ינועו הנחים מהם, או אם לא היו מגיעים אליו החושים מה שנצטוו להגיעו אליו, היה חבורו נפסד והרכבתו נתקת ובטלה הנחגתו. והיאך לא יתבייש האדם לעבור ברית אלהיו, בעולם שלא עבר ברית אלהים בו, ובעוזרים שחיבם בעבודתו וסבל כל ענינו והם איבריו. והדמיון הקרוב בזה למלך שצוה כת אחת מעבדיו, להעביר אחד משריו נהר גדול בתכלית השמירה אל מקום ידוע וזמן קצוב. ואח"כ צוה המלך לשר, לעשות להם בענין ההוא ובזמן ההוא דברים ידועים. וקיימו העבדים בשר מצות המלך, והתעלם השר ממה שצוהו בו המלך להם. ואמר לו אחד מן העבדים, השר המתעלם ממצות המלך! הלא תירא שיעשה אחד ממנו כך כמעשיך, ויעבור מצות המלך בשמירתך כמו שעברת בנו, ותפול בנהר הגדול הזה ותמות מיתה רעה, חזור מטעותך בתשובה ובקשת המחילה, כי המלך צוה אותנו שנתעלם משמירתך אם תתעלם ממצותו עלינו. והקיץ מהתעלמותו וחזר מטעותו. ואתה אחי חשוב אם עבר אחד מאברך על מצות הבורא כך בהשתמשך בו, הלא אתה יודע כי הבורא יתב' התנה בתורתו הנאמנה, שיהיה ברשותך ובחפצך כל מה שבעולם אם תעבדהו, ושיעבור על רצונך כשתעבור על דברו, כמו שהוא מבואר בפרשת אם בחקותי תלכו וזולתה: — והשביעי חשבון האדם עם נפשו לאלהיו בתנאי העבדות, ושיקבל על עצמו חובות האדנות לבוראו. וכבר זכרנו רובם בשער השלישי מן הספר הזה, ידרשם המבקש שמה. ויחשב עם נפשו עליהן בעת שיכיר התמדת טובות הבורא ית' עליו, בהזמינו תועלותיו וחמלתו עליו, והספיקו כל הצריך לו מן המזון תדיר ולא הניחו לנפשו

ותקל בוולתו, ולא תקן לב לענינו כעמוקים וסנסתרים. השר, אחס סגר וכו'. אם עבר וכו', חשון עם נפשך כי מסתמא סאשמה תנויה כן, וכדנז' יפספס כמעשו. ולא הניחו וכו', לא עזב לחוה.

ולחלישות הכרתו בהנהגת עניניו, והועילו בחכמה ובשכל ובכינה ינהיג בהם עניניו וידע חובות אלהיו עליו, כמו שאמר דוד ע"ה (תהלים קט) עבדך אני הבינני. וכשיכיר העבד מאדונו סימני טובותיו העודפות בנפשו וגופו וכל תנועותיו, ושהוא משקיף עליו תמיד ויודע נגלותיו ונסתרותיו, ושומר עליו כל תנועותיו וקושר אותם באסוריו ומושל בהם, וצורת נסיונו ובחינתו במה שהתיר לו מהשתמש באבריו, והרשהו מהעברת מחשבותיו ביצרו הטובים והרעים, ויחשב במסורת התורה והערה על מה שיש בו רצון אלהיו ומה שיקציפנו עליו. משתמש בכל פנות גופו וכחות נפשו במה שימצא בו חן בעיני אדונו ויקריבהו אליו, ויסיר מסך הסכלות בו מעליו, וילבש כסות המורא והבשת מומנו והאהבה בו ותחפין במה שהוא רוצה, ואז יבואהו הטובות הגדולות והאורים הגדולים מהאלהים, כמו שכתוב (שם פט) ה' באור פניך יהלכון, ואמר (נמדבר ו) יאר ה' פניו אליך ויחנך. ועיקר הכל בהשלמתו תנאי העבדות, וביהרו אלהיו באדנות בלב שלם ונאמן, ובוזה תהיה אהבתו באלהיו שלמה ואהבת אלהיו בו, כמו שאמר הכתוב (דברים כו) את ה' האמרת היום, וה' האמירך היום, ואמר (שם) ולתתך עליון, ואמר (שם כח) וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו מומך. והטעם בזה כי ידוע שגדולת העבד ויקר מעלתו אצל בני אדם, הם כפי גדולת אדונו בין האדונים וכפי בחירת האדון בו והקרבתו אותו. ולפי ששם הבורא יתברך גדול ועליון על כל עליונים אצל כל הגוים, כמו שכתוב (מלאכי ה) כי ממזרה שמש ועד מבואו גדול שמי בגוים, והיה הקרוב אליו בכל העמים והמיוחד בעבודתו מהם עם בני ישראל, היה בדין שתהיה מעלתו ותפארתו על שאר העו"ג כפי זה. וטעם כי שם ה' נקרא עליך, הוא שקראנו עם ה' ועם אלהים וכהני ה' ומשרתי ה' ועבדי ה' ובני ה', והרומה לזה ממלות הסגולה והבחירה. אבל ויראו מומך הוא לכבוד הבורא ומוראו, כמו שכתוב (ירמיה י) מי לא ייראך מלך הגוים, וכמו שאמר הכתוב במה שאנו עתידים להגיע אליו מהתקרב אל הבורא והתיחדנו בעבודתו, (ישעיה מד) זה יאמר לה' אני וגו'. והתחלפות ערכם אצל הבורא, כפי התחלפות מעלותם בקרבתם אליו ועבדם אותו. ע"כ חשוב עם נפשך על הענין הזה אחי! ואל תטה בו אחר יצרך ולא תסכים עם תאוהך בהשתמשך במחשבתך ובינתך ושכלך בו, והן אל לבך השקפת הבורא ית' על חשבונך במצפונך, ותהיה כוונתך בו לשמו ותדקדק בו לכבודו ית' מבשתך מהשקפתו עליך

וקושר וכו', שתנועותיו קשורים ואסורים לרצון הבורא ויתנך. וצורת נסיונו, מליך לו איך קש"ה כותן ומנסה אותו כמה וכו'. והרשהו, נתן לו רשות. במסורת וכו', אע"פ שנתן לו רשות לזכר ולסטיב עכ"ל מסר לנו הבורא להורות דרך הטוב. משתמש וכו', ואם משתמש בכל פניות

בו, כמו שכתוב (תהלים לד) ה' יודע מוחשבות אדם כי
המה הבל: — והשמיני חשבון האדם עם נפשו במה שהוא
חייב בו מיחוד לבו לאלהים יתברך. ויחוד הלב על שני פנים:
אחד מהם יחוד הלב ביחוד האל, כאשר בארנו בתחלת הספר
הזה. והשני יחוד הלב בעת שיעשה מאומה מומעשי העוה"ב חובה
או רשות, לאלהים לבדו, כאשר בארנו בשער החמישי מן הספר
הזה. ומתנאי יחוד האלהים שלא יהיה לו אלהים זולתו, ולא ייחס
אליו צורה ולא תכונה ולא תנועה ולא העתקה, ולא תאר
מתארי הגופות ולא ענין מעניני העצם והמקרה, וידע שהוא
אחד ואין אחד כאחדותו, ולא בורא זולתו ולא יוצר בלעדיו,
ושאר שמונתו הטובים ומדותיו העליונות. ומתנאי יחוד הלב
במעשה לאלהים, שלא יכוין במעשהו אלא לשמו הגדול, לא
מאהבה לשבח ב"א ולא מתקוה להם ולא מיראה אותם, ולא
למשוך תועלת ולדחוק נזק בעולמו ובאחריתו, כמו שארז"ל
(אבות פ"ג ג') אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל
פרס אלא הו' כעבדים המשמשים את הרב ע"מ שלא לקבל פרס.
ובחון זה אחי כמה שנוהגים בו ב"א באהבתם, כי האוהב כשהוא
מרגיש מאותו שאין לבו שלם עמו, כ"ש האדון מן העבד, יקצוף
עליו ולא ירצה במעשהו אפי' אם ישתדל בו ויהיה שלם וגמור
בנראתו, אע"פ שהאדם מצטרך לחבירו וצריך לעזרתו ק"ו הבורא
ית' שצורך הברואים כלם אליו ואין לו צורך אליהם ולא תועלת
בהם, המשקיף על לבותם וצפון סודותם, איך נרצה לו מנפשותנו
במה שלא נרצה מהם לחברינו ורעינו עם סכלותם במצפון לבותנו.
עם התרמיות והאון ומעוט שלמות לבנו עמהם. וכשמישתכל המבין
ממנו בענין הזה, יכלם מבשרו מהבורא ית', ויתקן מצפונו ויחיד
לבו לאלהים ביחודו ובעשותו מצוה ממצותיו והורה מתורותיו
בהשתדלותו וחריצותו, כמו שאמר דוד ע"ה (תהלים קט) דרך מצותיך
ארוץ וגו': — והתשיעי חשבון האדם עם נפשו במיני מעשה
העבודה והשתדלותו בהם למחלקותיהם, כהשתדלותו במעשי מלכו
כשהוא מטיל עליו מעשה מן המעשים שיהיו בתנועת גופו, לא
יניח מהשתדלותו ויכלתו מאומה שלא ישימהו בו, ואם יהי' מומעשי
העיון והמוחשבה והעצה, יזמן כל לבו ובינתו ושכלו והכרתו
להשתדל בו ולהרגיש אליו: ואם בא לשבח ולתודות לו על טוב
שגמלו או חסד שעשה עמו, בהרוז או במפורד או בכתב או
בעל פה, לא יניח מצותו ומליצתו ודרך העברה ומשל ואמת
ושקר, כמה שיתכן לו לספר עליו שלא יזמנה ויראהו. ואלו היה
יכול להראותו בכל איבריו ונסתרו ונראהו הי' עושה, ואלו הי'

גופו וכו'. תכונה, שער ומדע. העצם והמקרה, מנא"ל כשער סיחוד
וכן כל הענינים שחשב נוס. וצפון סודותם, מוחשבות לנכס סנספרות.
סכלותם, חסרון ידיעה. במפורד, מליגס פשוט (Prosa). ודרך
העברה, סלגס וגומ'ה. ויראהו, לשראות לו.

יכול להשריח השמים והארץ וכל אשר בהם בהודאתו ושבחו,
 מחפצו שיגיענו טוב מצפוניו לו, היה עושה זה עם הולשת האדם
 ועירותו ומהירות כלות ימיו. וכפי זה ראוי למשכיל שיהיה
 במעשי עבודת האלהים יתב' כשהוא עושה מהם מאומה. והוא
 שכל מעשה שהוא לאלהים איננו נמלט מאחד משלשה חלקים:
 אחד מהם חובות הלבבות בלבד, והם שכיוננו לבארם בספר הזה.
 והחלק השני חובות הגופות והלבבות יהדיו, כמו התפלה ולמוד
 התורה והשבח והתהלה לאלהים ולמוד החכמה וצוות בטוב
 והזהיר מן הרע והדומה לזה. והחלק השלישי חובות האברים
 בלבד, אין ללב בהם שום הכנסה אלא הכונה לאלהים בהחלת
 המעשה, כסוכה והלולב והציצית והמזוזה ושמירת השבתות
 והמועדים והצדקה, והדומה לזה ממה שלא יזק העושה אותם מרוד
 לבו בזולת מעשהו. אך בחובות הלבבות חייב לפנות לבו מכל
 מחשבות העולם וטרדותיו, וליהד לבו ומצפוניו לאלהים לבדו בעת
 ההיא. כמו שאמרו על אחד מן הפרושים שהיה אומר בתפלתו
 לאלהים, אלהי יגוני בעבורך בטל כמני היגונות, ודאגתי ממך
 הרחיקה מנפשי הדאגות, ובוזה יקבל האלהים מעשהו וירצהו,
 ובכמותם יתכן מה שארז"ל (ר"ס כ"ט ז') מצות צריכות כונה. ואם
 יתעסק במעשה מחובות הלבבות והאברים יהדיו כתפלה וכשבח
 לאלהים ית', יפנה גופו מכל מעשי העוה"ז והעוה"ב, ויפנה לבו
 מכל המחשבות המטרירות אותו מענין התפלה, אהר שיגקה עצמו
 וירחץ מכל הטנופין והלכלוכין וירחק מכל ריח רע והדומה לזה.
 ואחר כך יעלה על לבו אל מי מכוין בתפלתו ומה (ס"א זמני) מבקש
 בה, ובמה מדבר לפני בוראו ממלות התפלה וענינה. ודע כי
 המלות ההיינה בלשון כקליפה והעיון במלות לב, והתפלה כגוף
 והעיון כרוח (ס"א כי המלות הסייג נלשן והענין נמלות זלנז וכהשלס נגוף
 וסענין נרוח), וכשיתפלל המתפלל בלשונו ולבו מרוד בזולת ענין
 התפלה, תהיה תפלתו גוף בלא רוח וקליפה בלי לב, מפני שגופו
 נמצא ולבו בל עמו עת תפלתו, ובכמותו אמר הכתוב (ישעיה כט)
 יען כי נגש העם הזה בפיו ובשפתיו כבודני ולבו רחק ממני, ומשלו
 זה עוד לעבד שבא אדוניו לביתו וצוה אשתו ובני ביתו לכבדו
 ולעשות כל אודותיו, והלך לו הוא וההעסק בשמחה ובשחוק,
 ונמני מעבד ארתו בעצמו ומהשהדל בכבודו ולעשות מה שהיה
 ראוי לו, וקצף עליו אדוניו ולא קבל כבודו ועבודתו והשיב הכל
 בפניו. וכן המתפלל כשיהי' לבו ומצפוניו ריק מענין התפלה, לא

מחפצו וכו', מחשקתו שיגיע למלך טוב לבו לו. עם הולשת וכו', הש"ס
 שטיסס כ"א חלמים. יגוני בעבורך, היגון שיש לי לסבלים עבודהך
 בטל ממני כל שאר היגונות, וכן ודאגתי ממך וכו'. והעוה"ב, שלא
 יעסוק חשילו בדבר מוט. והעיון, המנס. אודותיו, ענינו. וצוה, כעבד.
 והשיב הכל וכו', השליך וזרק לו ככל על פניו.

יקבל האל ממנו תפלת אבריו ותנועת לשונו; הלא תראה מה שאנו אומרים בסוף תפלתנו יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך וגו'. וכשיהיה האדם חושב בשום דבר מדברי העולם במותר או באסור, ואח"כ יתחום תפלתו ויאמר והגיון לבי לפניך, הלא זה גנאי גדול שיטעון שדבר עם אלהיו בלבו ובמצפונו ולבו בל עמו, ושאל ממנו אחר כך לקבל אותה ולרצות בה ממנו, ודומה הוא למי שנאמר בו (ט"ז נח) כגוי אשר צדקה עשה. ואחז"ל (נרכות ל"ב) ימוד אדם עצמו אם יכול לכיין את לבו יתפלל ואם לאו אל יתפלל. ואמר רבי אלעזר בשעת פטירתו בכלל מה שצוה בו לתלמידיו, וכשאתם מתפללים דעו לפני מי אתם מתפללים, ואמר הכתוב (עמוס ד) חכון לקראת אלהיך ישראל, וארז"ל (אבות פ"ד ס"ג) אל תעש תפלתך קבע אלא רחמים ותחנונים לפני המקום, ואמר (יונה ג) בהתעטף עלי נפשי, ואמר (איכה ג) נשא לבבנו אל כפים אל אל בשמים. וראוי לך אחי שהדע כי כונתנו בהפלה אינה כ"א כלות הנפש אל האלהים וכניעתה לפניו, עם רוממותה לבוראה ושכחה והוראתה לשמו והשלכת כל יהביה עליו. ולפי שהוא קשה על הנפש לזכור כל זה בלי חבור וסדר, כתבו רז"ל הענינים שצריכים להם רוב כתות ב"א הנראה הסרוגם בהם אל אלהים וכניעתם בעבורם, והם עניני התפלה על סדר ותקון שתקבל בה הנפש פני בוראה ולא תבוש בהתנפלה, ויראה ממנה בסדרה מעניני התפלה בלבה הכניעה והשפלות לאלהים. ולפי שהיתה מחשבת חלב מתהפכת הרבה, ואין לה קימה למהירות עבור התרהורים על הנפש, היה קשה עליה לסדר עניני התפלה מעצמה; תקנו אותם רז"ל במלים מתוקנים יסדרם האדם בלשונו, מפני שמוחשבת הנפש הולכת אחר המאמר ונמשכת אל הדבור. והיתה התפלה מלות וענינים, והמלות צריכות אל ענין, והענין אינו צריך אל הדבור כשאפשר לסדרו בלב אשר הוא עיקר כונתנו ועליו משען מגמתנו. הלא תראה מה שארז"ל בעת הדחק, (נרכות כ"ב) בעל קרי מהרהר בלבו ואינו מוכרך לא לפניו ולא לאחריה, והתירו לקצר בעניני התפלה בהפלה קצרה. על כן תקן אחי ענין תפלתך בלבך והשווה עם דבורך, וכיין בהם כונה אחת לאלהים, ופנה גופך מכל תנועותיך וקשור חושיך ורעיוניך מהתעסק בדבר מדברי העולם עם התפלה. הקשה כמה שאתה עושה למלכך כשאתה מתעסק בהודאתו ושכחו וספור טובותיו עם סכלותו במצפונך, כ"ש הבורא יתב' המשיקף על גלויך ומצפונך ונסתרך ונראך. ומן התימה שהתפלה אצלך, אמונת הבורא ופקדונו, כי מסר בידך ענינה ונתנה ברשותך לא ישקיף עליה זולתו. ואלו התפלל אותה כמו

ימוד וכו', ישער נפש. כלות הנפש, תלות ותשוקת כנפש. יהביה, משאס ולרכיס. קימה, ל' קיום. משען מגמתנו, כפל ענין למלות עיקר כונתנו שלפניו. וקשור, כמו ועצר. הקשה, ל' סקס ודמיון. עם סכלותו וכו', אע"פ שאינו

שצוה הבורא ית', יצאת ידי חובת האמונה ויקבלנה מנך הבורא, ואם לא תהיה נאמן בה בלבך ובלשונך, תהיה בחזקת הקובעים אותו באמונתו, ואמר הכתוב בהם (דברים לז) כי דור התפוכות המה בניים לא אמון בם, ואמר באנשי האמונות הנוהגים בהם כמשפטם וכדיניהם (תכליס קא) עיני בכאמני ארץ וגו'. ואם יעשה מחובות הגופות מאומה כסוכה וכלולב ושאר כזה שזכרנו בחלק הזה, חייב להקדים כונת הלב לאלהים קודם שיעשנה, כדי שיהיה שורש מעשהו לשמוע למצות הבורא, לגדלו ולרוממו ולהודות לו ולשבחו על גדול טובותיו ורוב חסדיו עליו, ויגיע בה אל קץ גבוליה בתחלת המעשה ובאמצעיתו, ובסופו יראה מהאל וחפץ במה שיגיע לרצונו וירחיק מקצפו, כמ"ש דוד ע"ה (סס מ) לעשות רצונך אלהי הפצתי. וישא נפשו בזה על ההקשה אשר קדמתי בתחלת הפנים האלה מדבר המלך, ויחיה על לבו תמיד, ואז ימצא הריצות מאבריו למעשה העבודה בע"ה, כמו שהקדמנו מדברי דוד ע"ה (סס קט) חשבתי דרכי ואשיבה רגלי אל עדותיך חשתי ולא התסהמתתי וגו': — והעשירי חשבון האדם עם נפשו בהשקפת הבורא על נגלהו ונסתרו, ושהוא רואה אותו וזוכר כל מעשיו ומה שעובר על לבו מן המחשבות הטובות והרעות, ויהיה מפקד תמיד ממנו ומשתדל לתקן נגלהו ונסתרו לאלהים ית'. וימשל בזה אלו היה משקיף עליו אדם ושומר תנועותיו תמיד, הנכון היה לו לעשות דבר מה שמואס האדם התוא? כ"ש שיהיה בוראו המשקיף עליו, כמה הוא חייב להכלם ולהתבושש לפניו ולהזהר מהמרותו ולמהר לעבודתו ולסבב רצונו ואהבתו! ועוד כי מן הידוע אצלנו שאנו מתקשטים במבחר מה שנוכל עליו מן המלבושים, בצאתנו לקראת מלכינו ושרינו וגדולי דורנו, מפני שהם משקפים על גלוינו, כמו שאמר (אסתר ד) כי אין לבוא אל שער המלך בלבוש שק, ואמר (נראשית מא) וישלח פרעה ויקרא את יוסף ויריצוהו מן הבור ויגלה ויחלף שמלותיו, וכפי זה אנו חייבים להתקשט בעבודת האלהים כנראנו ובנסתרנו לאלהים, מפני השקפתו עליהם בשוה תדיר, ואלו היינו מעלים בלבנו כי השקפת המלכים על הנסתר ממצפונינו כהשקפתם על הנראה מגופינו, לא היינו מתעכבים לקשט מצפונינו כרצונם ממנו. הלא תראה כי רוב ב"א אין עלת השתדלותם ללמוד החכמות וללמד, אלא להתגדל בהם אצל המלכים בלבד, וכן בהרבה מעניני התורות, כי עם הארץ מצווים על דת מלכם, והאל יתברך יותר ראוי לו ויותר חובה עלינו להתקשט בעבודתו במצפונים ובלבבות ובאברים, להשקפתו עליהם וראותו אותם תמיד לא יטרידנו דבר מדבר, כמו שאמר הכתוב (ירמיהו ז) אני ה' חוקר לב בוחן כליות, ואמר (משלי עז) בכל מקום עיני ה', (זכריה ד) עיני

ידע מה שנלכך. הקובעים, הסגולים ועשקים. יראה מהאל, יכון ליראה את האל ולמלא רטנו. וישא נפשו, וזכו עיניו ולנו כמעט המטה על הסמון וכו'. הריצות, זריזות. התורות, חקי סמלך. להשקפתו,

ה' המה משוטטים בכל הארץ. ואמר הכתוב בענין היראה מהשקפת הבורא, (קס"ט) אל הבהל על פיך ולבך אל ימהר להוציא דבר וגו', ואמר (תקל"ט) ה' משמים השקיף על בני אדם, וכאשר יהיה הענין הזה שב אל רעיון המאמין תמיד, ויחשוב המאמין הדיר עם נפשו עליו, יהיה הבורא ית' נמצא עמו במצפנו, יראהו בעין שכלו ויהיה ירא אותו תמיד ומרוממו, ובוהן במעשיו וחוקר פעליו בהנהגת בריאתיו, המעידות על גדולתו ורוממותו והכמתו ויכלתו. וכאשר יתמיד על זה, יניח הבורא לו מעצבו וירגיע לבו מפחדו, ויפתח לו שערי ידיעתו, ויגלה לו סודות חכמתו, וישים עיניו על הדרכתו והנהגתו, ולא יניחהו לעצמו וליכלתו כמו שאמר (קס"ג) במזמור ה' רועי לא אחסר עד סופו. ויהיה במדרגה העליונה ממדרגות החסידים, ובמעלה הרמה ממעלות הצדיקים. ויראה מאין עין, וישמע מבלי אזן, וידבר בלי לשון, וירגיש בעיניו מבלתי חרשים, וישער בהם מבלעדי הקשה. איננו קץ במאומה מענינו, ולא בוחר ענין יותר מענין כמה שברר הבורא. תולה רצונו ברצון הבורא. ואהבתו באהבתו, והנאהב אצלו מה שאהוב לו, והנמאס אליו מה שנמאס לו, ובכמותו אמר החכם (מק"ה) אשרי אדם שומע לי לשקוד על דלתות יום יום, ואמר (קס"ג) כי מוצאי מצא חיים ויפק רצון מה': — והאחד עשר חשבון האדם עם נפשו על מה שעבר מימיו, אם התעסק בהם בעבודת אלהיו או בעבודת יצרו. וימשל בזה כאילו המלך נהן לו כומן להוציא בפנים מאופני הוצאותיו, והזהירו שלא יוציא ממנו מאומה בזולתם, והודיעו כי יחשב אותו עליו ככלות שנתו ולא ימהול לו ממנו מאומה. האין טן הזריות לו שיהשב עם נפשו בסוף כל הדרש וחדש בחדשי השנה, לדעת מה שהלך מן הממון ובמה הוציאו, ויהיה נזהר בשאר הממון ובשאר הזמן קודם שיפגעהו החשבון פתאום, והוא אינו יודע מה שיש לו ומה שיש עליו. ועל הדמיון הזה אחי צריך שתפקוד את נפשך אם תוכל בכל יום מימך, והחשב עמה על עבודת האלהים שהיא חובה עליך בו, ואם ההעלמה כזה מה שעבר מימך, אין פחות משהחשב עם נפשך במה שנשאר מהם. ואל תדלק אחר ההעלמה בהעלמה ותדרוך ההנהגה בהנחה, כי אין לפני אלהיך העלמה ולא הנחה ולא שכחה. וכבר נאמר כי הימים מגילות כתבו בהם מה שהחפצו שיזכר להם, ואמר (תקל"ט) אל תהיו כסוס כפרד אין הבין, ונאמר במי שארך זמן התעלמותו (קס"ז) גם שיבה זרקה בו והוא לא ידע: — והשנים עשר חשבון האדם עם נפשו בעת המיתה לבו וחריצותו על העולם בכל

מפני שתפקוד. יניחהו, יעזבו. הקשה, ל' דמיון וסקש. בזולתם, מולת הדברים שטחו לכוזליו עליהם. שהך, שחכר. אין פחות וכו', לא תהעלם לכל הפחות מחשבו וכו'. תדלק, תרדוף. בהעלמה, שתחשוב שסכורה מהעלם מומן. ההנחה, מן החשבון. בהנחה, בהחשבו שסכר מחל לך כשי"ת וימחול עוד. המיית לבו וכו', גלנו כומס ומתקנל ככל

השתדלותו ותכלית החבולותיו וסוף יכלתו. וישקול עמה בזותו בעניני אחריתו ועותו (ס"ח ונטות) מעבודת אלהיו, ואז ימצא כחשבתו בעניני עולמו הרמה שבמחשבות, והוחלתו בו הרמה שבתוחלות. כי לא יספיק לו ממיני קניניו מאומה, אך הוא כאש כל אשר תוסיף עצים היא מוסיפה להבת. וכל לבו וכונתו מושכים אליו יומם ולילה, איננו חושב לאוהב אלא מי שיעזרתו עליו, ולא ריע נאמן אלא המישרתו אליו. ויצפה לעתות אצור המסחרים ועתי מכירתם, וצופה עניני השער וחוקר על יוקר הסחורות וזלותם ועלותם וירידתם בכל קצוי הארץ, ולא יעכבהו מלכת בדרכים הרחוקים חום ולא קור ולא סער תים ולא אורך הדרך במדברות, אך כל זה להתקוה שיגיע אל הכלית ואין תכלית לו. ואפשר שתהיה יגיעתו לריק. ולא יעלה בידו כ"א הצער הארוך והטורח והעמל. ואם הגיע אל קצת מה שקוה, שמא לא יהיה לו ממנו כי אם שמירתו והנהגתו והצנעתו מן הפגעים, עד שיהיה למי שנגזר לו בו, אם בחייו, כמו שנאמר (ירמיהו ו) בחצי ימיו יעזבו, או לאחר מותו, כמו שכתוב (תכלית מע) ועזבו לאחרים חילם. וכבר הזכירנו החכם מן ההריצות וההשתדלות להרבות בנימון, כמו שכתוב (משלי כג) אל תיגע להעשיר מבינהך חדל, וספר מדה הנמצא בו, באמרו (שם) התעִיף עיניך בו ואיננו וגו', והורנו החכם האחר ואשר אותנו על השתדלותנו בענין המזון והספק בלבד, באמרו (תכלית קכח) יגיע כפיך כי האכל אשריך וטוב לך. וכן שאל החסיד מאלהיו לתת לו מן המזון די ספקו, ולהרחיק ממנו העושר המביא אל המותרים. והריש המביא אל אבדת המוסר והתורה, באמרו (משלי ל) שתים שאלתי מאתך ריש ועושר אל תתן לי תרופני לחם חוקי ושאר הענין, וכמותו מצאנו יעקב אבינו ע"ה שאל מאלהיו ספוקו, באמרו (בראשית כח) ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש. הלא תקיין אחי והראה חסרון מה שחרצת עליו, ומהרת אליו להעמיד גופך על ענינו אשר לא התמיד לך חברתו כ"א זמן מועט. לא יפרד ממנו צער, ולא ימלט מפגע בעוד התחברותך עמו. אם ישבע יחלה, ואם ירעב יחלש, ואם תלבישנו יותר מצרכו יקיץ, ואם תניחנו עירום מצטער. ועוד שהנהגתו בביראותו וחליו וחיוו ומותו איננה ברצונך ולא ברשותך, כי הכל להנהגת בוראך ית'. ואיה יתרון נפשך על גופך, ומעלת עולמה על עולמו, ועלותה מירידתו, ורוחניותה מגשמותו, ועמידתה מחליפתו, וקיומה מהחסרו, ופשיטותה מהרכבתו, ודקות עצמה מעביו, והבנתה מבהמותו, וקבולה המדות הטובות מקבולו המגונות? ואם אתה נוהג בהריצות הזאת וההשתדלות הזאת

חריצותו לסגין מנוקסו. בזותו וכו'. אך נכו צעיו עניני העו"כ. ועותו, מה שעות. ואישר אותנו, כורס לנו האושר וטובו. והריש, עניות. שחרצת, שפלות. להעמיד גופך וכו', למסור נפשך לזולת לרכי גופך. חברתו, חנור כגוף עם כנסו. מעביו, מגסותו. עם פחיתותו וכו'.

בהקנת גופך, עם פחיתותו וגנותו ועם הלישותך מהזיקו והועילו, כמה אתה חייב שתתנהג בו מן החריצות וההשתדלות בהקנת נפשך החשובה הנשארת לך, אשר צוית להנהיג ענינה ולעיין בהקנייה בקנות החכמות והבינות, כמו שכתוב (משלי כג) אמת קנה ואל תמכור, (שס ד) קנה בינה, ואמר (שס עז) קנה חכמה מה טוב מחרוך, ואמר (שס יד) כן דעה חכמה לנפשך, ואמר (שס ע) אם חכמת חכמת לך, כלומר שהקנינים הרוחניים הם שלך, לא ישלול אותם ממך זולתך כאשר יקרה בקנינים הגופיים. ראה אחי כזה בין שני הדברים ומה בין שני הענינים, ונטה ממותרות עולמך והשתדל כמה שאתה צריך לו לאהריהך, ואל האמר ימצאני מה שימצא חכמיל, כי אתה נהבע בפי הכרתך, ועונשך יותר חזק וההשבון על התעלמותך יותר מדוקדק, ואל תמכור על דבר שאין לך בו זכות, והנוח דעהך על טענה שהיא עליך ולא לך. והמאמר בהשלמת הענין הזה יארך, ודי לך מומני שהעירותך אליו והוריתך עליו, וכפי הבונתך השתכל דברי והבן רמיזותי, וחפור עליהם בספר תורת האלהים ודברי רז"ל, יראה לך בירורם מן הכתוב ומן המושכל ומן המקובל בעזרת האל: — והשלשה עשר השבון האדם עם נפשו על מעשהו ותוספת הכרתו על השתדלותו בעבודת הבורא, והגעת יכלתו על מה שהוא משלם מחובות הבורא על טובותיו עליו. וימשל בזה אל עבד שנתן לו אדוניו אדמה לזרוע ונתן הזרע כפי צרכו וזרע קצתה והוציא שאר הזרע בצרכיו. וכאשר פקד אדוניו את האדמה, מוצאה בלתי זרועה. וכששאלו על זה הודה בקצורו בענינה, וחשב עמו על מה שאמר כי זרע מן הזרע באדמה, ופקד הנזרע ממנה והשב על מה שעלה בו עד תכלית, ותבעו בשאר הזרע וחייבו לפרעו כל מה שהיתה האדמה עושה: וגדל מדוהו ונכפלה רעתו. וכן אחי ראוי לך לחשב עם נפשך על מה שחננך האלהים מהבנתך אותו ואת תורתו, ומה שנתן לך מן הכח והיכולת לפרוע מה שאתה חייב לו. ועשה בזה מה שיצא אל גבול המעשה כסך, ויראה לך כי אתה נהבע בכל זה ובא עליו לידי השבון, כ"ש עת המושך הטובות אליך מאת הבורא. וראוי לך להשתדל בכל כהך והטרח בכל יכלתך לפרעו ולהשוות מעשיך לחכמתך והכרתך עם השתדלותך, והותר כל טרחך לעשות כפי חכמתך, ואל התנהג במותרי עולמך מן תלאה לשלם חובות תורתך. שהאל יתברך נתן לאדם מן הכח כפי צרכו לתורתו ולעולמו, ומי שהוציא ממנו מאומה במותרים אשר

אע"פ שהוא פחות ומגונס. הלישותך מהזיקו וכו', שאין כידך לכזיב או לכוזב לו. והנחה, ואל תנוח דעהך וכו'. עליך, נגדך. ותוספת הכרתו וכו', שמכיר כרוח חיובו ועושה מעט. והגעת יכלתו וכו', שיכול לעשות יותר מאשר הוא עושה. ויראה לך, ויבי נדמה נעיניך כאלו אחס נתבע וכו'. עת המושך וכו', אם סטיב לך נעושר ונכסים. והותר,

יתכן לעמוד זולתם יפקדנו בעת הצורך אליו בדברים הצריכים. ואל תתלה עצמך בלו ואולי ותאמר לו הגעתי למעלה כך וכך מן הממון וההכמה הייתי משלם כל מה שאני חייב מן העבודה לבורא ית' והרומה לזה מן הדברים כי הם דברי כזבים, יתעה מי שיתלה ויצמו בהם ויפול מי שנשען עליהם. וזאת היא הגדולה שבתעוה בעלי המשכון, אשר זכרתי לך בשער הבטחון. השמר לך פן תקחנה לטענה לך ולאמהלא! כי אתה בזה ככל חוטא שיטעון בה, וכבר ידעת שאינה מצלת אותו מן העונש, כמו שאמר שלמה ע"ה על הגנב (משלי ו) לא יבוז לגנב כי יגנוב למלא נפשו כי ירעב ונמצא ישלם שבעתים. אע"פ שדחקו נראה וצרכו הביאו לקחת ממון אחרים, לא נצל בזה מן העונש ותשלומי כפל, כל שכן שאר החטאים. ע"כ שים לך האריכות הזאת לשלל, בעוד שתוכל לפרוע מה שאהה חייב בו לבורא יום יום. ואל האהר מעשה יומך למחרתך, פן יכבד עליך לפרעו אם תגיע למחרת, ותהיה מנושיו (ס"א מאיטיו). וקשה מזה אם יבא קצף ותצר עליך האמהלא והפסק טענתך, כי העולם כשוק שיתקבץ ואחר יפרד, ומי שסחר והרויח שכח ומי שהפסיד התחרט. וע"כ אמר החכם (קלמ"ב) זכור את בוראך בימי בחורותיך וגו' — והארבעה עשר השבון האדם עם נפשו בעת אהבתו ונטות נפשו וכלות רוחו אל כל מי ששוער ממנו שהוא אוהבו כמו כן, כמו שכתוב (משלי כז) כמים הפנים לפנים כן לב האדם לאדם. וכ"ש אם יהיה האיש שהוא שר או נגיד. ויותר מזה כשיראה ממנו אות על זה מהקרבתו והבטחתו, ושהוא מטיב אליו ועושה עמו חסד לבלי צורך אליו, שלא יטרודנו דבר מאהבתו, ולא יניח מיכלתו (ס"א מנלתו) לנפשו מאומה, אבל יוציאנה כלה במצותו ועבודתו, ויתנדב בנפשו ובממונו ובניו בגמולו. וכיון שנעשה זה לנברא חלש כמונו, כמה אנו חייבין מכפלי זה לבוראנו ית'. אשר הודיענו הנבוא כי הוא אוהב אותנו, כמו שאמר (דברים ז) לא מרובכם מכל העמים וגו', כי מאהבת ה' אתכם וגו'. ועם מה שהודיענו בזה ראינו אותות אהבתו אותנו ועזרתו לנו חדשים גם ישנים, עם הקרבתו והבטחתו לנו בכל דור ודור, כמו שכתוב (ויקרא כו) ואף גם זאת בהיותם בארץ וגו', ואמר (עזרא ט) כי עבדים אנחנו ובעבודתנו לא עזבנו אלהינו. ומהשלמת הענין הזה, כי מן הידוע אצלנו שמי שהיה רע אבותינו ואבות אבותינו, חייבים אנחנו לזכור לו את האהבה בכבודו ואהבתו, כמו שאמר החכם (משלי כז) רעך רע אביך אל תעזוב. והבורא יתבר' מזכיר לנו ברית אבותינו והשגחתו עלינו בעבורם ולהקים בריתו עמם,

ופשתדל להשפיר מכל טרחך וכו'. יפקדנו, יחסר לו. בלו ואולי, נ"ל ש"ל ואלו וכולך ומנאל כזונתו. האריכות הזאת, זמן חייך. לשלל, לקבץ לך מע"ט. ששוער, שמשער. ולא יניח וכו'. לא יזיח לנפשו מאומה מיכלתו. ועם מה וכו', נוסף על מה שהודיענו וכו'. עם הקרבתו וכו', כמה שהקרובנו וכו'. ומהשלמת הענין, ולמען דבר בענין זה כל נרכו.

כמו שכתוב (דברים ז') ומשמרו את השבועה והרבה כזה, ואנו כאשר לא תבטח נפשנו עליו ותסמוך על חסדו ותנוע לאהבתו ולהרבק בעבודתו ולפני האלהים נשפוך שיחנו, כמה טבענו עבה וערפנו קשה ואמונתנו מעוטה! וכמה אנו קשים להמושך אחר האמת! לא אהבת אבותינו ואבות אבותינו נזכור, ולא לאהבת הכורא והשגחתו עלינו נגמול, ולא בעבור הבטחתו והקרבתו לנו בעשה, ולא לגדל טובותיו אתנו ורוב חסדו עמנו נשמע, ולא בעבור בריאתו אותנו והנהגתו הטובה לנו נבוש. הקץ אחי מן השינה הזאת וגול מעל לבך את מסך יצרך אשר נסך עליך עד שהבדיל בינך ובין אור שכלך. כעכביש אשר יארוג על מאור הבית, וכאשר יתמיד יעבה ויסתום עד שימנע הגעת אור השמש אל הבית, ובתחילת אריגתו הוא חלוש ודק עד מאד, וכל אשר יתמיד הרבר יחזק ויעבה, וימנע אור השמש מעבור בו ומהגיע אל הבית. וכן מעשה היצר בלבך, יהיה בתחלה ענינו חלוש מאד לא ימנעך מראות האמתיות. ואם תרגיש בו בעת ההיא ותגלהו מעל לבך, יקל עליך הרבר. ואם תקל בו ותתעלם ממנו, יחזק מעשהו וימנע אור שכלך מומך, ויקשה לגלותו מעל הכרתך. ע"כ מהר להציל את נפשך והעזר באלהים לדחותו מעליך, וסרח והשתדל תאור באור החכמה, ותראה אמתת הדברים בעין לבך. וכבר משלו קדמונינו ע"ה מעשה היצר באדם במשלים נחלקים מן הכתוב, באמרו (שמואל ב' יג') ויבא הלך לאיש העשיר, ואח"כ קראו אורח ואח"כ קראו איש. ואמר (תכל"ס א') אשרי האיש אשר לא הלך וגו', ואח"כ עמד ואחר כך ישב והדומה לזה הרבה. חשוב עם נפשך אחי על זה והדומה לו, והכריח אותה על מה שיש בו הצלחה. כי כבר אמר החכם במתעלמים מהשתכל, (משלי כח) אנשי רע לא יבינו משפט וגו': — והחמושה עשר חשבון האדם עם נפשו בהזמנתו קודם הצורך אליהם, ואיננו יודע אם יעמוד ויחיה עד עת שיהנה מהם. וכן כשהוא צריך ללכת בדרך רחוקה, מזמין עניני הליכתו קודם לכן בימים, ויעיין כמה שהוא עובר במקום שהוא הולך אליו מן המסחרים, ואח"כ כמה שירכב ובמה שיגיעו מן הצידה ובחברה ובמחנות אשר יהנה בהם בדרך והדומה לזה, ואיננו יודע כמה שגזר לו הכורא מזה, ולא באריכות ימיו. ועל הדרך הזה אחי, אנחנו חייבים להיות נכונים למועד ולהזמן לדרך הרחוקה אל העולם האחר, אשר אין לנו מברח ממנו ולא מנוס מפניו, ולחשב בצידה ובמה שנפגע בו בוראנו יום החשבון הגדול, שאמר עליו הכתוב (מלאכי ג') כי הנה היום בא בוער כהנור. ואיך נתעלם, והנסיעה מהמדת

ותנוע, ל' תנועה. וגול, הסר. נסך, פרש וכסה. ובמחנות, כמלונות ואכסניות. מברח, מקום לנרות. שנפגע, שנסיים ונללה. והנסיעה, מתמדת, כי יום יום כולך וקרנ כהדם אל המות וכן וההעתקה תדירח.

וההצטקה הדירה, והדרך ארוך והמרגוע רחוק. ומדוע לא שמנו אל לבנו לזכור אחריתנו, ולא חשבנו על הצידה לבית מועדנו! התעסקנו בעולם הכלה, והנחנו הקיים. ובמרוי גופינו, ושכחנו מדוי שכלנו. ובעבודת רוע יצרנו, ועזבנו עבודת יוצרנו. ונעבוד את תאוותינו, ולא עכרנו את אלהינו. הה למכוכז הזאת כמה היא כוללת, ולשכרות הזאת כמה היא הזקה! כמש"ת (ישעיה מד) כי טח מראות עיניהם מהשכיל לבותם, ואמר (שס כט) שכרו ולא יין וגו'— והששה עשר חשבון האדם עם נפשו על אורך זמן עמדו בעולם. ויעלה על לבו קרבת קצו ובא המות אליו, בעת שהוא רואה מיתת שאר החיים פתאום ממדבר וזולתו, מבלי הקדמת ידיעה בדבר, ולא רמז ולא מועד ידוע שיהיה בטוח מהיותו בו. איננו מתעכב מבא בכל חדש מחדשי השנה ולא ביום מימות החדש ולא בשעה משעות היום, ואיננו בא בימי הזקנה מבלעדי הישישות והבהרות והנערות והילדות והינקות; אך הוא קורה (ס"ח קורח) את החיים בכל זמן ובכל עת ובכל מקום. וימשל בזה כאלו המלך הפקיד אצלו פקדון ולא קצב לו זמן להשבתו, וצוהו שיהיה מצפה לו בכל עת כדי שלא ילך למקום אחר, ושיהיה נמצא עת שיבקשהו המלך, היתכן לו לדור חוץ ממקום המלך (ס"ח לסור ממקום המלך) בעוד שהפקדון בירו? ויש שמומשל במי שיש עליו חוב בלי זמן קצוב, והוא מצפה עליו בכל עת, לא תנוח נפשו עד שיפרענו. וכאשר יחשב האדם עם נפשו על אורך עמידתו בעולם, ויזכור כי קהל מחבריו נסעו אל העולם האחר קודם ממנו, בעת שהיתת תקותם חזקה לחברת העולם, ולא ראה לנפשו יתרון שיחייב לו התאחרו מהם; יקצר תוחלתו בעולם ויוחיל לאחריתו, ויחשוב בצירתו לעת נסיעתו, ויחשוב עם נפשו קודם יום החשבון. ואמר אחד מן החכמים, מי שקדם המות לפניו תקן את עצמו, ואמר החכם (קבלת זו) לב חכמים בבית אבל, ואמר (שס) טוב ללכת אל בית אבל מלכת אל בית משה באשר הוא סוף כל האדם והחי יתן אל לבו, ר"ל בחי מי שלבו חי כלומר המבין המכיר. ואמר (תהלים קמד) אדם להבל דמה. — והשבעה עשר השתכלותו בעת שהטח נפשו לחברת ב"א ולהשתעשע בהם, במעלות הברירות והפרידה מב"א, וברוע חברת כסיליהם מבלי דוחק יביאנו לכך. ומרעת חברתם מותרו הדברים, ואמר ונאמר ובלבול ארוך אין

והמרגוע רחוק, כמנוחה הוא העולם הנא. הה, חזי. למכוכה ולשכרות, כנוי לטעות ודמיון שאו. כמדבר וזולתו, ג"ה ושאר בע"ת. מהיותו בו, שלא יהיה כמות בו. הזקנה מבלעדי וכו', ר"ל שאינו נא רק בימי הזקנה ולא קודם. קורה, ל' מקרה ופגע. אורך עמידתו, כמה חי עד הנס. יתרון שיחייב לו וכו', חינו רואה בעצמו שיש יתרון עליהם למי יחריץ ימים יותר מהם. שקדם המות וכו', שנתן אל לבו עניני המות. בחי, במלת חי. במעלות הברירות וכו', כשהטח נפשו לחברת בני אדם וסתכל במעלות כבודות וכו'. מבלי דוחק, באין הכרח. ואמר ונאמר וכו', זה יאמר

צורך אליו, ואמר ההכם (משלי י) רוב דברי לא יחדל פשע וגו'.
 ואמר אחד מן החכמים אצור מותר דבריך והסוס מותר לשונך.
 ומדבר ב"א והזכיר רעותיהם וספר בגנותם, ואמר הכתוב בענין
 הזה (תהלים נ) תשב באחיך תדבר וגו'. והכזב ודברי השקר, ובוזה
 אמר (שם נס) הוות בקרבה, ואמר (ירמיה ס) הקשבתי ואשמע לא
 כן ידברו. ושבעת השקר והשווא שאמר הבורא עליהם (שמות כ)
 כי לא ינקה ה', ואמר אחד מן החסידים לתלמידיו התורה התירה
 לנו להשבע בשם הבורא באמת, ואני איעצכם שלא תשבעו בו
 לא באמת ולא בשקר, אמרו הן או לאו. והגאון והלצנות
 ובוזות קצת היושבים והשחוק עמהם. וכבר יהרתי בהרחקת הענין
 הזה שער בספר הזה, והוא שער הכניעה. והעדר יראת האלהים
 מלבו בעת ההערבו עם ב"א ושיחתו עמהם, עם מעוט ההצלה
 מהזקתם במינוי ודברם בו. וההונף ואהבת קנות השם להתנאות
 להם ולהתגדל אצלם, במה שהוא יודע ובמה שאינו יודע כימי
 החכמות והמעשים. ומהם חיוב הצווי בטוב והזהרה מן הרע,
 אשר צונו הבורא עליו באמרו (ויקרא יע) הוכח תוכיח את עמיתך.
 ואנחנו חייבים להזהיר מן הרע בשלשה דברים: אחד מהם בפגיעת
 היד, כמו שעשה פנחס כדבר זמרי וכזבי. והשני למחות בדברים,
 כמו שעשה משה (שמות כ) באמרו לרשע למה תכה רעך. והשלישי
 בלב, כמו שאמר דוד ע"ה (תהלים כו) שנאתי קהל מרעים וגו'.
 ואם יוכל למחות הרשעים, על כל פנים ימחה, שאין עמי הארץ
 נמלטים מן הקצור. וכאשר תתבודד, בטלה מעליך חובת הצווי
 בטוב והזהרה מן הרע בלי ספק, והוא דבר קשה לקיים מצותו
 ולהשלים חובתו, כמו שארז"ל (ערכין ע"ג ז') העבודה אם יש בדור
 הזה מי שמקבל תוכחה, ואמר קצתם העבודה אם יש בדור הזה
 מי שיודע להוכיח. ומהם הפסד העצה וחסרון הכרת השכל
 בחברתם וריעותם, והתלמד רוע מדורם, כמו שאמר ההכם
 (משלי יג) ורועה כסילים ירוע. ועל כן ארז"ל (לכות פ"ג י') שיחת
 הילדים וישיבת בתי כנסיות של עמי הארץ מוציאים את האדם מן
 העולם, וכללו של דבר כי רוב העבירות לא יגמרו אלא בשנים,
 כמו הזנות ורוע משא ומתן ושבעת שקר ועדות שקר. וכל
 העבירות שיהיו בלשון לא יגמרו אלא בחברה ובהתערב עם ב"א.
 אבל הבדידות והפרידה מב"א סבת ההצלה מכל מה שזכרנו מן
 העבירות, והיא מהחוק שבדברים המביאים אל המדות הטובות.
 וכבר נאמר כי עמוד בר הלבב אהבת הבדידות ובחירות היחידות.
 ע"כ השמור אחי פן ישיאך היצר, וייספה בעיניך החברה וההערובת

פלוגי אמר כן זה יאמר על פלוגי נאמר וכדומה. ובלבול ארוך וכו'. להג
 כרנס של הכל. אצור, הטמן וחסתר. והסוס, וסגור. ומדבר בב"א
 וכו', ומרעת חכמתם גם זאת שגורם לדבר כב"א וכו', וכן וסכנו וכו' וסכנות
 וכו' חולתם דנסמון. על כל פנים ימחה, ככל חוסן שיוכל חייב לעצור
 נידם. העבודה, ל' שמועה. בשנים, נשני כ"א. עמוד בר הלבב,

עם ב"א, ויסיתך לבסוף בעת היחידות והבדידות להם, ואח"כ השמר פן ישעה אותך רעיון לבך, כי בחברת החכמים היודעים את האלהים ואת תורתו וההערב עם גדולי ב"א, העדר ענין הבדידות והנהת מעלות היחידות, אך היא הבדידות הגמורה והיחידות השלמה. ובחברת אנשי החסד והתורה מעלות רבות יתירות על מעלות היחידות יארך ספורם, ואמר החכם (שם) הולך את חכמים יחכם וגו', ואמר (שם כנ) הט אונך ושמוע דברי חכמים. ואמר במי שלא התחבר עם אנשי החסד (שם עו) לא יאהב לץ הוכח לו וגו'. ואחז"ל (סנהדרין ע"א ז') קבוץ לרשעים רע להם ורע לעולם, ולצדיקים טוב להם וטוב לעולם. פזור לרשעים הנאה להם והנאה לעולם, ולצדיקים רע להם ורע לעולם. ואמרו יהי ביתך בית ועד לחכמים והוי מתאבק בעפר רגליהם והוי שותה בצמא את דבריהם. ואמר (מלאכי ג) אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו ויקשב ה' וישמע: — והשמנה עשר חשבון האדם עם נפשו בעת גבוהותה והתגדלה ורוחק משאליה (ס"א מאיו"ס) בעוה"ז, והוא שיתבונן ערכו בין העליונים והתחתונים, ויתבאר לו קטנותו ויעירותו בין יצירות הבורא יתברך, כמו שבארתי בענין הזה בשער הששי מן הספר הזה. וישהכל אח"כ במה שחלק הבורא מן הגדולה לאדם שהשלישו במיני החיים והצמחים והמוצאים, כמו שכתוב (תהלים ת) תמשילהו כמועשי ידיך וגו', ושתודיעו חקי תורתו והעמידו על כל מה שיש בו תקנתו מסודות עליון העוה"ז והתתון. והרים מעלתו בשבח ובהודותו לבוראו, ובקראו אליו בצרות, ובענותו בעת המצוקות ובחרו בו ושלחו אל בראוי, ומסרו אליו סודות גבורתו והראות המופתים על ידו, עם מה שיארך ספורו מן הטובות הנסתרות והנראות, הגופיות והרוחניות הכוללות והמיוחדות, חסד וטובה עלינו. והשתכל אחי כמה ערכך נקלה ועניך נבזה, וכמה גדלך בוראך, עם מה שאינו צריך לך וגדל צרכך אל השגחתו והנהגתו. וחוס על העטרה הגדולה (ס"א סמעולס) הזאת אשר עטרך בה, והמעלה הרמה שהרימך אליה בעוה"ז, ותגמול הגדול שצפנו לך בעוה"ב. והדבקך בעבודתו ובהודאתו. ואל יביאך מה שנשאך הבורא בו במה שזכרתי לך מחסדיו וטובותיו להתגאות בעניןך ולהתגדל בנפשך ולהתרומם בחסד הבורא עליך, ותחשוב כי מן הדין הוא לך ושאתה ראוי לו ויאות לך כמוהו. אבל הדבק בכניעה ובענוה ובשפלות שאתה ראוי לה, כשתודה באמת על ערכך בבריאות הבורא יתב', כמה שחייב העבד החלש הנבזה הנקלה, כשינשא אדוניו מעלתו

משען חזק לטוסר סלנ. פן ישעה אותך וכו', פן תאמר כלנכך ח"כ נס נחנרת חכמים גרוע מנדידות וכו'. בעת גבוהותה וכו', כשכטיס ס' לו נקניני עוס'. ורוחק משאליה, ועוד תשאל נפשו יתר מאד כדחז"ל אין אדם מה וכו'. ובחרו בו, שזכר נכח מקרטו. כמוהו, כחסד הזס.

וישימוהו עם אנשי סגולתו, חסד ממנו עליו, מבזות נפשו והיותה בעיניו כערכה הראשון קודם שיגביר אדוניו חסדו עליו. ואל יתגדל לפניו ואל יגבה לבו במה שהגיע אליו מן הגדולה והיקר, ואל יבקש ממנו משאליו דרך רגילות, אך יעזוב ענינו אליו ויבטח עליו ועל טובו. ואמרו על אחד מן הצדיקים שהיה אומר אחר תפלתו, אלהי לא נשאני לעמוד לפניך סכלי בפחיתות ערכי ומעוט ידיעתי בגדולתך ורוממותך, כי אתה רם ונשא, ואני נקלה ונבזה וקטן משאל ממך, ומקרוא אליך שבח והלל, וקדש שמך המקודש בקולות המלאכים העליונים הקדושים, אבל הרשני (ס"א נש"א) על זה שרוממתני בצוותך אותי לקרוא אליך, והרשיתני לשבח את שמך העליון כפי הכרתי אותך וידיעתי בכבודך, עם הראותי עבודתי לך ושפלותי לפניך, ואתה יודע תקנותי ואופני הנהגתי, ולא הודעתך בצרכי להעיר אותך עליהם אלא שארגיש בגדול חסרוני אליך ובטחוני בך. ואם אשאל ממך בסכלותי מה שאינו טוב לי, ואבקש ממך שאין בו תקנתי, בחירתך העליונה טובה מבחירתי, וכבר הנחתי כל עניני אל גזרתך הקיימת והנהגתך העליונה, כמו שאמר דוד ע"ה (תכ"ט קנ"א) ה' לא גבה לבי ולא רמו עיני ולא הלכתי בגדולות ובנפלאות ממני, אם לא שויתי ורוממתני נפשי כגמול עלי אמו כגמול עלי נפשי: — והתשעה עשר חשבוננו עם נפשו בהצלת הבורא איתו מופגעי העולם וצרותיו ומיני חלאי בני אדם בו, ואופני המאורעים והמצוקים ממאסר ורעב וצמא קור וחום וסמי המות והחיות הרעות והצרעת וטרוף הדעת ומיני בטול ההרגשות ומה שדומה לזה. עם ידיעתו שהוא ראוי להם ומחוייב בהם על מה שקדמו לו מן העונות והחטאים לפני הבורא, וגדל מה שעבר מהמרותו את אלתיו ובזותו בדבריו, ועזבו הודאתו ושבתו וסורו מעבודתו והנחת התשובה וההודאה לפני האלהים, מאורך זמן מריו עם התמדת טובותיו לו והדירות חסדו עליו. כשישתכל המשכיל בזה ויחשב במה שמנסה הבורא בו את ב"א במה שספרנו מן הפגעים בעוה"ז, ובהצלתו מהם והמלטו מהחמם עם מה שהוא ראוי להם, יגדל שבתו על טובת האלהים עליו, וימהר אל התשובה ובקשת המחילה על מה שקדם לו מן העונות והחטאים, אשר הסתירם הבורא עליו זמן ארוך, וירויץ להתבק בעבודת הבורא ליראה מהם ולדחות אותם, כמו שכתוב (דברים כח) והיה אם שמוע תשמע בקול ה' אלהיך, ואמר (שם ו) וחסיר ה' ממך כל חולי וכל מדוי

חסד ממנו עליו, רק מחסד אדוניו שגבר עליו. מבזות נפשו וכו', כמו שחייב העבד להיות כזו ענינו. דרך רגילות, כשאל מנ"א כדומה לו. נשאני, כסיתני. סכלי, חסרון ידיעתי. משאל ממך, מנשאל ממך. וקדש, ולקדש. הרשני, נתן לי רשות. בטול ההרגשות, חסד החושים. מהחמם, כל' כהחזיב בחזקאל, ור"ל מסס וע"ד ספגה.

מצרים וגו', ואמר אחד מחסדינו הקדמינים ז"ל ראו שאין ערוך
ממית אלא חטא ממית. ואמר דוד ע"ה (תכל"ס נל) על שחל ופתח
הדרוך תרמוס כפיר ותנין כי כי חשק ואפלטתו וגו' : — והעשרים
חשבנו עם נפשו אם יהיה לו מומן בפנים שקנהו מהם, ובאופני
הוצאתו והוצאת חובות הבורא ממנו, ופרוע חובות ב"א כמו שהוא
חייב בו ממנו, ואל יחשבו מעמד עליו בלבד, וידע כי הוא
אצלו כמו הפקדון, ישאר כל עוד (ס"א עת) שירצה הבורא בידו
ואח"כ יפקדנו אצל אחר בעת שירצה. וכאשר יחשוב בעל המומן
בנפשו זה, לא יפחד מפני הומן עליו. ואם ישאר המומן בידו,
יודה הבורא וישבחהו, ואם יאבד ממנו, יסבול דינו וירצה בגזרתו,
ויקל בעיניו להשתמש בו ולהוציאו בעבודת האל ית', ולעשות
הטיב ממנו ולהחזיר האמנות ולהשיב, ולא יחמוד אדם כממונו
ולא יבזה עני לעניו, ויהיה מן החזקות שבסכות המדות הטובות
והרחיית המגונות, כמו שאמר (משלי ג) כבר את ה' מהינד וגו',
ואמר (שם יט) מלוה ה' חונן דל וגו' : — והאחד ועשרים חשבנו
עם נפשו על מה שיש ביכלתו ממעשי העבודה, ולהרגיל בה
ולתמיד עליה, וירון ויחרץ לעשותה עד שתשוב לו למתג.
ואח"כ ישתדל להוסיף על מה שיש ביכלתו ויכסוף לו בלבו ויעלה
אליו במחשבתו, וישאל מהאל לעזרו ולאמצו על יותר ממה שיש
ביכלתו מן ידיעה והמעשה בלב ומצפון נאמן. וכשיתמיד על זה
ימציא לו הבורא בקשותיו ויפתח לו שערי ידיעתו, ויהזק שכלו
ואיבריו לעמוד במצותיו אשר למעלה מיכלתו מדרגה אחר מדרגה,
כמו שאמר (ישעיה מת) אני ה' אלהיך מלמדך להועיל מדריךך בדרך
תלך. והרמיון בזה במלאכות והלמוד. כי הלומד מלאכה בהתחלתה
יעשה מחלקיה כפי בינתו ופחות ממה שביכלתו, וכאשר התחזק
בינתו ויתמיד עליה, יורהו הבורא שרשי המלאכה וכלליה ומילד
מהם תלדות שלא לומד מוזלתו מב"א. וכן בלמוד כי בעל חכמת
השיעור לא יוכל ללמוד תלמידו השיעור הסהשבי בהחלת ענינו,
אבל מלמד אותו השיעור המורגש המצוייר בצדו בצורו הרשוכות אשר
סדר איתם אקליד"ס בספרו שחבר בשיעור. וכשיבין אותו תלמיד
היטב ויחפץ לעמוד על תולדותיו בהשתדלות וחריצות, יורהו
הבורא השיעור המחשבי ויהבן כלל מדעו, ויוכל להוציא ממנו
צורות מופלאות ומלאכה דקה, כמעט שהדמה לנבואה הבאה
מאת האלהים. וכן בשאר החכמות כי התלמיד ימציא בלבו כשהוא

עם מה וכו', אצ"ט שראוי להם. ערוך, מין נחש. בפנים
שקנהו וכו', כח"ס חוסן כל לידו אש נסיתר אז לל. ואל יחשבו
בעמד וכו', אל יחשבו שיעמד המיד בידו בלבד, ולא יצנור לזולתו.
האמנות, מס ששפך בידו. ולא יחמוד וכו', לא יקנה בעל מומן אחר.
ויחרץ, יודרו. ומילד, ומולד. חכמת השיעור, חכמת כמדיד סנקרא
גנדס. המחשבי, כמשוער רק כמתשנס בלי לזרים וכלים. בצדו, בלד
קספר שלמד אותו בו. ויהבן כלל מדעו, יתמוך ויתחזק כלל ידיעתו.

משתדל בחכמה, כח עליוני רוחני אין בכח אדם להועילו בו, ולזה אמרו רז"ל (נ"ז י"ז א') חכם עדיף מנביא, ואמר אליהוא (ליו"ב) אכן רוח היא באנוש. ועל ההקשה הזאת ראוי לך אחי שתבין כי רוב הענין המכוון במצות שהם בגופים ובאברים, הוא להעיר על המצות אשר תהיינה בלבבות ובמצפונים, מפני שעליהם משען העבודה והם שרש התורה, כמו שאמר (דברים י) את ה' אלהיך תירא וגו', ואמר (ס"ג) כי קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשותו, ואמר (ס"ג) מה ה' אלהיך שואל מעמך וגו'. ומפני שהיה זה למעלה מכל האדם, ולא יתכן לו עד שיפרד מרוב תאוותיו והתמיות ויכריח טבעיו ויקשור תנועותיו, העביד אותו הבורא בגופו ובאבריו במה שיש ביכלתו, עד שיקל עליו לעמוד בהם. וכאשר ישתדל בהם המאמין בלבו ובמצפונו ויגיע מהם כפי יכלתו, יפתח לו האלהים שער המעלות הרוחניות ויגיע מהם אל מה שלמעלה מיכלתו, ויעבוד הבורא ית' בגופו ובנפשו כנראהו ובנסתרו, כמו שאמר דוד ע"ה (תהלים פד) לבי ובשרי ירננו אל אל חי. וכבר משלו זה לאדם שנטע אילנות ונכש שרשיהם, ונקה האדמה מן הקוצים ומן העשבים, והשקה אותם בעת הצורך ודמן אותם, ואחר כך הוא מיחל הפירות מאת האלהים יתברך, ואם יתעלם מעבודתם ומעיין עליהם, לא יהיה ראוי שיתן לו הבורא יתב' מהם פרי. וכן בעל מעשה העבודה אם ישתדל וימחר ויחרץ לעשות מה שיש ביכלתו, יעזרהו האלהים לעשות מה שהוא למעלה מיכלתו, אשר הוא הפרי העליון והטובה הנכבדה מאת האלהים על סגולתו ואנשי אחבתו בעוה"ז, כמו שארז"ל (לכות פ"ד ט') כל המקיים את התורה מעוני סופה לקיימה מעושר, ואמר החכם (קבלת נ) כי לאדם שטוב לפניו וגו', ואמרו רז"ל (סוטה נ"ט א') תורה מביאה לידי מעשה, מעשה מביא לידי זהירות, זהירות מביאה לידי זריזות, זריזות מביאה לידי פרישות, פרישות מביאה לידי נקיות, נקיות מביאה לידי טהרה, טהרה מביאה לידי חסידות, וחסידות גדולה מכלם שנאמר (תהלים פט) אז דברת בחזון לחסידך וגו', ואם יתעלם ממה שיש ביכלתו ויקל במה שיש בכחו תרחק עזרת האלהים ואמצתו ממנו, כמו שכתוב (משלי טו) רחוק מרשעים ה', ואמר (ישעיה נט) עונותיכם היו מבדילים וגו': — והשנים ועשרים חשבונות עם נפשו על התערכו עם ב"א בתקנות העולם בחרישה וקצירה, ומקח וממכר, והענינים שנעזרים בהם קצת ב"א בקצתם על ישוב העולם, שיאהב להם מה שיאהב לנפשו מהם, וישנא להם מה שישנא לו מהם, ויחמול עליהם וידחה מהם כפי יכלתו מה שזיקם, כמו שנאמר (ויקרא יט) ואהבת לרעך כמוך. וימשל בזה כאלו אנשים הלכו אל ארץ רחוקה בדרך עקוב, ויש להם ללון במחנים רבים, ויש להם בהמות רבות

ההקשה, הדמיון. ונכש, עקר ותלש עשנים הרעים מסנינס. ודמן, ל' דומה וזבל. ומעיין, מלעיין. ואמצתו, ל' אומץ. עקוב, עקוס. במחנים,

שעונות במשוואות גדולות, והאנשים במתי מעט ולכל אחד מהם בהמות רבות שהוא צריך לטעון ולפרוק אותם פעמים. ואם יעזרו איש את אחיו לטעון ולפרוק, ויהיה חפצם בשלום הכל, ולהקל מעליהם, ושיהיו שוים בעזר ובסיוע ביניהם, יגיעו אל הטוב שבענינים. ואם יחלק לבם ולא יסכימו לעצה אחת, וישתדל כל אחד מהם לעזר לעצמו לבד, ילאו רובם. ומן הפנים האלה אחי כבד העולם על יושביו, ונכפלה עליהם עבודתו וטרחו, מפני שרצו להתיחד כל אחד מהם בחלקו בו, וביותר מחוקו ממנו. ומפני שרצו ממנו יותר מחוקם, ובקשו בו אשר לא להם, מנעם העולם חוקם ממנו, ולא המציא להם חלקם בו. ע"כ אינם מרוצים ממנו, ואין אחד בהם שאינו מתרעם בו ובוכה עליו, כי בקשו בו מותרו המחיה, ומנעם הוא די הספק אלא לאחר הטורח הגדול והיגיעה הרבה. ואלו היה מספיק להם די ספקם, והיה השתדלותם שווה לתועלת כלם ויהיו שוים בעניניהם, היו מנצחים עולמם ומגיעים אל יותר מחפצם בו. ולא די להם שאינם עוזרים זה לזה על עולמם, אלא מחלישים קצתם את קצתם ועכב (ס"א ועטר) כל אחד מהם על חבירו ומרפה כחו, עד שלא יגיע אחד מהם אל בקשתו ולא ישיג תאוותו. על כן השתדל אחי לקנות רעים נאמנים ואוהבים זכים, יהיו לך לעזר על תורתך ועל עולמך, כהיות לבך שלם עמם ומצפונך זך להם. ושיהיו חביבין עליך כנפשך, כשתמצא ידך מי שהוא ראוי לזה מהם. ואל תפקיד סודך אלא אצל סגולת הסגולה מהם בלבד, כמ"ש בן סירא רבים יהיו דורשי שלומך, גלה סודך לאחד מאלף. ואמר החכם (משלי כז) שמן וקטרת ישמח לב ומתק רעהו מעצת נפש: — והשלשה ועשרים תבחינה בכל מה שיש בעולם מקטני הבריאות וגדוליהם ומעלות המדברים בו, ומדרגות הברואים בתחתוננו ועליונו, ותכונת הגלגלים ותנועות השמש והירח והכוכבים העומדים וההולכים, וירידת הגשמים ונשיבת הרוחות, ויציאת הילד מן הרחם, ומה שהוא יותר נפלא מזה ויותר דק ויותר נראה ויותר נסתר מפלאי הבורא ית', המורים על תמימות חכמתו ויכלתו והנהגתו הטובה וחנינתו הכוללת ורחמיו ורוב השגחתו על הברואים. ואל ישיאך רוב ראותך אותם ואורך רגילותך בהם על עזיבת התימה מהם והבחינה בהם, ותהיה קדימת ידיעתך אותם מחייבת שתקל בהם, בעבור שהיית רגיל בהם. ואם ימצא על דרך הזה ענין הנערים במה שהם רואים ומעידים, כן ימצא רוב עמי הארץ והרבה מחשובי ב"א על הענין הזה. והוא שהם תמהים מדבר שהם רואים אותו ולא

נמלונות. פעמים, פעמים רבות. ומן הפנים האלה, ומפני זה. ס"א ועטר, וסנכ. סגולת הסגולה, מונחר מן המונחר. ועליונו, נכחות השמים. העומדים, כוכבי שנת שבנגל היומי. וההולכים, ז' כוכבי לכת. עזיבת התימה וכו', שאין לתמוה עליהם מפני תדירותם. ומעידים, שרלו

הרגילו לראותו, כקדרות השמש והירח והכוכבים והרעמים והזועות (ס"א וזיקות) ותסערה והדומה להם, ואינם המהים מתנועות הגלגלים וסביבם כשמש יורה וכוכבים, וצאת השמש ובואה וירידת הגשמים ונשיבת הרוחות, והדומה לזה ממה שהוא נמצא עמוס ורואים אותו הדיד. וכן יהמהו כשרואים הים וגליו וסעריו ורוב החיות אשר בו. ולא יתמהו מהלך הנהרות והגרת חמים מן המעיינות לילה ויומם לא ינוחו ולא יעמדו, והרבה כזה. ע"כ ראו לך אחי לבחון בכל מה שברא הבורא ית', מה שהיית רגיל בו ומה שלא היית רגיל בו, ובמה שראית, ובמה שלא ראית. ואל תשיאך סכלותך מהשתכל בענינים בנערוהך בתהלת ראוהך אותם, שתעזוב להתבוננם ולבחון בהם בעת הזקת הכרהך ובר לך והגעת בינתך כשאהה גדול, אך הבט להם והסתכל בהם כאלו לא ראית כמותם, ודמה בנפשך כאלו היית סתים עינים קודם הכרהך אותם, ואחר כך פקחת עיניך וראית אותם והכרתם. הלא תראה אחי כי הבסיל כעור, וכאשר ישכיל יהיה כענין מי שנפקחו עיניו וראה, כמו שאמר הכתוב על אדם וחיה (כראשית ג) והפקחת עיני שניהם, ובכר ידענו כי עיניהם היו פקוחות קודם לכן. ואל תהעלם מנפשך שתפקיד אותה ותחפש על סבלותה, ואז תראה מאמתות הענינים, ותכיר מפלאי הבורא ית' מה שארכה סכלותך בו ועורונך ממנו. כמו שאמר אחד מן החכמים, לבות החכמים יש להם עינים, רואות מה שאינם סרואים הפתאים, כמו שאמר הכתוב (ישעיה מ) הלא הדעו הלא תשמעו: — והארבעה ועשרים שתחשוב עם נפשך והתבענה על כל ענין שנתישב אצלה מעניני ידיעת האלהים ותורתו, ודברי הראשונים וחידות החכמים ועניני התפלות אשר ידעת מעת נערוהך וברוב ימי גדולך ולמודך תהלה. כי צורות הענינים הדקים אצל מי שהכרתו הלוישה, אינם כצורתם אצל מי שהכרתו חזקה. וכל אשר תוסיף הכרת האדם, יוסיף בירור בענינים. ע"כ אל תנוח דעהך על מה שנצטייר בלבך בתהלת למודך מן הענינים המוספקים והסברות העמוקות, אבל ראו לך לתתחיל בעת חזק שכלך והכרהך לעיין בספר תורת האלהים וספרי נביאיו, כמי שלא למד מהם ספר. והרגיל עצמך לפרשם ולבארם ולהתבונן במלותם ובלשונם, ומה שסובלות מן הענינים, ומה שיש בהם כפשוטו ומה שאינו כפשוטו, ומה שיש מהם נראה ומה שהוא מהם נסתר, ומה שחסברא (ס"א שחכסס) נמצאת בו ומה שאין חסברא (ס"א חכסס) נמצאת בו. וכן תעשה בתפלות ובתושבחות מהשתכל במלותם ומנמת עיניהם, כדי שתהיה בעת שתדבר בהם לפני אלהיך. יודע מה שמוציא לשונך

לז שמעו. והזועות, חרדת סלחן. והגרת, נכיעה ונוילת. שתפקוד אותה, שתאזע עליה. ותחפש וכו', ותרוץ ותחקור על אשר לא ידעם עוד. והתבענה, ל' תכיעה לדון. שנתישב אצלה, שסכסס סיועם לחס מכנר. מהשתכל, מס שיש לכשתכל. ומגמת, וכוונת. החקירה

מן המלות ומה שמבקש לבך בענין, ואל תנהג בכל זה כמנהג ימי הנערות, שתאמר מן המלות בלשונך מה שיזדמן לך ועל איזה דרך שיזדמן, ואינך יודע הענין. וכבר קדם לנו בענין הזה מה שיש בו די, וכן העשה בדברי החכמים והקבלה, שתתבונן בהם ותדינם לזכות. ואל תנוח דעתך על מה שנתברר אצלך בתחלת למודך, אבל הבע עליו את נפשך כמו שמתחיל בו. ומה שיתברר אצלך, תזכרנו ותתישב בו. ומה שתסתפק בבירורו תחקור עליו מחכמי דורך שלא בדרך החקירה הראשונה; או יראה לך מסודות התורות וסודות החכמים, מה שאי אפשר להשיגו מצד למוד המלומדים אותך בתחלת ענייך. ואל תשיאך הגאווה שתחשוב שהכרתך לא הוסיפה על מה שהיתה עליך מנעורך, ושמה שעבר בדעתך בעת הנעורים, לא יתכן להשתנות אצלך ולהיות נכרי אצל דעתך; כי זה מפיתוי היצר לך שירשל אותך מעיין ומחקור על אמתת הענינים, וידמה בעיניך שאתה חכם גמור, ולא תחסר מאומה ממה שאתה צריך לו, כמו שאמר החכם (משלי כו) חכם עצל בעיניו מושבעה משיבי טעם, ואמר (סס) ראית איש חכם בעיניו תקוה לכסיל מזמנו, ואמר (קסלת ז) החכם עיניו בראשו, ר"ל שהוא משתכל בתהלת עיניו ומה שהוא בו מעניני תורתו ועולמו, ופוקד אותם ומבין הטוב והרע מנפשו כמה שעבר לו, ויוסיף להחזיק בטוב וישוב מן הרע. והכסיל מתעלם מכל זה כמו שהולך באפלת הלילה בדרך ארוכה, לא יביט אל מה שעבר ואם יחזיר פניו לא יתבאר אליו, אך כל דעתו על מה שיש לפניו, ועל זה אמר והכסיל בחשך הולך. ואמר (סס) וראיתי אני שיש יתרון לחכמה מן הסכלות כיתרון האור מן החשך וגו': — והחמשה ועשרים שיחשב עם נפשו על מה ששקע בה מאהבת העולם הזה והגברת האווותיה על אהבת העולם הבא. וישתדל להוציא אהבת העולם הזה מלבו ולהגביר אהבת העולם הבא עליה, בהשתכלו באחרית שני העולמים ומה שיהיה סוף ענינו בשני המעונים. וישתדל להרחיק אהבת העולם הזה מלבו, ולקיים בו אהבת העוה"ב המיד. וכבר אמר אחד מן החכמים כאשר לא יתחברו בכלי אחד המים והאש, כן לא תתחבר בלב המאמין אהבת העוה"ז ואהבת העוה"ב. ואמרו העוה"ז והעוה"ב כשתי צרות, כאשר תרצה האחת מהן תקציף השנית. וכן אחי נפשך וגופך צריכות הנחמה ומחשבה. וחזק הנפש ותקונה יהיה, בהרגילה במוסרים ובחכמות ולהנהיגה בדברי חכמה וללמודה המדות הטובות, ולמנוע אותה מהאווותיה הבהמיות. אבל חזק גופך ותקונו, שתפקדנו במיני המאכלים הטובים הערבים והמשקים הראויים

הראשונה, בלמדך כנעורך שלא ידעת עדן אף הספיקות על כריין. ואם יחזיר פניו, והזינו אס יחזיר פניו, ששקע, שנקטע. כשתי צרות, כשתי נשים שכן נרות זו לזו.

למוגו, והרהיצה במים השוים ולהרגיש עליו תדיר בתועלותיו וצרכיו. ואם תהיה מחשבתך על תקון גופך ותשים כל השגחתך עליו, תתעלם מהתקנת נפשך. וכן אם תטה מחשבתך להחיות את נפשך בהשגחתך עליה, תתעלם מהרבה מעניני גופך. ומן הזריוות שתגביר את נפשך הקיימת לך, על גופך הכלה, ושתפקדנה ותרגיש עליה, ואל תקצר בענינים הצריכים מאד לגופך ותכביד עליה ותחלישהו, ותהיה זאת סבה לחלישות שניהם; אבל תן לגופך המזון אשר יעמידנו על ענינו, ותן לנפשך מן החכמות ותמוסרים יותר מיכלתה. ובוה אמר החכם (קל"ז) אל תהי צדיק הרבה ואל תתחכם יותר וגו', ואמר (קס) טוב אשר תאהו בזה וגם מזה אל תנח את ירך, ר"ל אל תפליג בדרכי הצדיקים הפורשים מן העולם ותעבור את נתיבתם, פן תשומם, וכן אל תפליג בדרכי הרשעים המגבירים את העולם, ותלמד תאותם יותר מן השיעור הראוי לתורהך ועולמך, פן תמות בלא עתך, ר"ל מות הנפש בתגבירת התאוה עליה בטבעה בים התענוגים הגופיים. אך אחוז הדרך השוה והחזיק באחריתך, ואל תנח עולמך כי מומנו תקח לך צידה לעולם הקיימא ומקום המנוחה, כמו שאחז"ל (אבות ס"ד ט"ז) העוה"ז דומה לפרוודור לפני העוה"ב התקן עצמך בפרוודור כדי שתכנס לטרקלין, וזו היא דרך החסידים הראשונים היראים את האלהים. ומה שאמר ואל תתחכם יותר ולא אמר ואל תהי סכל יותר, מפני שיש לחכמה אצלנו גבול ידוע לא יתכן לעבור אותו. והוא שכל מין ממיני החכמה שימשכנו לעבודת האלהים ולשמור מצותיו ולהראות חכמתו ויכלתו, מותר לנו וחיובין אנחנו לחקור עליו, כמו שאמר (איו"כ) הן יראה אדני היא חכמה, ואמר (משנ"ט) תחלת חכמה יראת ה' ודעת קדושים בינה, ר"ל ודעת האלהים. ואמר (הכל"ס ק"ח) ראשית חכמה יראת ה', ואמר (ירמ"ה ח) הנה בדבר ה' מאסו וחכמת מה להם. וכל מה שהוא מן החכמה על זולת הדרך אשר זכרנו אסור לעיין בה ולחקור עליה, ועל כן אמר ואל תתחכם יותר. אך הסכלות וההוללות היותר ממעוטם, וע"כ אמר ואל תהי סכל ולא אמר יותר, מפני שמעוטה מפסיד הרבה מעלות טובות, כמו שכתוב (קל"ט) זכובי מות יבאיש יביע שמן רוקה יקר מחכמה מכביד סכלות מעט: — והששה ועשרים חשבוננו עם נפשו כשהוא עומד במצות המלך, ויירא מעונשו אם יעבור על מצותיו, ולא ירגיש למצות אלהיו ולא יירא מעונשו בעברו על מצותיו. ואיך לא יתבונן בשכלו מה בין שתי המצות, ויכיר מה בין שני הענינים, ויבין חולשת המלך לקיים גזרותיו ותתאחרו מהפיל העונש בו, ורחקו מהשקיף עליו וטרדתו בנפשו ממנו, וכבר אמר החכם (משנ"ט)

יותר מיכלתה, לפי דמיונה. תפליג, כל דבר היוצא מעור כראוי לו נקרא סלגס. על זולת הדרך, שלא על הדרך וכו'. חולשת המלך, שהוא רק כשר ודס. וכבר אמר וכו', ועכ"ל אמר וכו'.

(כד) ירא את ה' בני ומלך, ואמר (קס כ) נתם ככפיר אימת מלך, ואיך לא יתבייש המשכיל מאלהיו שגזרתו קיימת, המשיקף עליו תמיד, ולא הטרידהו ממנו טרדה ולא ימנעהו ממנו מונע, ולא יירא ולא יפחד מעונשו וימרהו. והוא יודע שהוא משקיף עליו ורואה נגלהו ונסתרו, ולא יחזור אליו בתשובה על מה שקדם לו, ויאמר כמה ארך המרותי את דברו והתמיד סתרו עלי, אבקש מחילתו קודם שיעכרני בעולם הזה או יענני בעוה"ב. והוא מה שאמר דוד (תקל"ט י) רשע כגבה אפו בל ידרוש אין אלהים כל מזימותיו: והשבעה ועשרים חשבון האדם עם נפשו כשתבוא עליו רעה בגופו או בממונו או בענין מעניניו, ויקבל הכל מאלהיו בשמחה. ויסבול סבל רוצה בדין האלהים, ולא סבל מתקצף על גזרתו, כמו שכתוב (ישעיה ח) וחכיתי לה' המסתיר פניו מבית יעקב וקויתי לו. ואל יהיה כמי שנאמר עליו (קס) והיה כי ירעב והתקצף וקלל במלכו ובאלהיו ופנה למעלה. ודע אחי כי העשר נסיונות שנסה המקום את אברהם אבינו לא היינו משבחים לו עמדו בהם, לולי שהיה מקבל הכל מאלהיו ברצון ובטוב לבב, כמו שנאמר (נחמיה ט) ומצאת את לבבו נאמן לפניך. ויוצאי מצרים לא נתחייבו להאשימם ולהוכיחם במדבר, אלא על התקצפם ושלא היה לבם טוב עם האלהים ועם נביאו, כמו שאמר (תקל"ט עח) ויפתוהו בפיהם ובלשונם יכזבו לו ולבם לא נכון עמו. ופעמים רבות היו מראים מדרם ומריים באלהים והפרת בריתו, כאשר תמצאם בכל ענין מתאיים לשוב מצרים ודומה לזה. והסבל הטוב מדה טובה, והסבל שבעליו מוכרח בו, אין לבעליו שכר עליו ולא מחילה בו. הסתכל אחי מה בין שני הסבלים, והתבונן התפרש שיש בין הענינים, וחלוק ענין הסבל בנפשך לשלשה חלקים: הסבל על עבודת האלהים, והסבל על המרותו, והסבל על פגעי העולם. וזה החלק השלישי נחלק לב' חלקים, והוא הסבל על מה שחסר, או על העדר דבר אהוב. ואיזה מהם שיהיה, יכול שתתחייב בו על דרך העונש ומוחלין בו על עונך, או שיתיה התחלה מן האלהים לך על דרך הנסיון והמבחן, וירבה בזה הבורא שכרך ויגדיל גמולך עליו. ועל איזה מהם שיהיה מאלה השני פנים, ראוי לך שתקבל מה שיבואך מאת האלהים מהם ברצון ובקבול טוב, כמו שאמר דוד ע"ה (קס כה) כל ארחות ה' חסד ואמת לנוצרי בריתו ועדותיו. כי הרעה הבאה עליך אם היא למחול עונך היא אמת, ואם היא התחלה מאת האלהים לתת תמורתה הגמול הטוב על סבלך הנסיון היא חסד, ואיננה יוצאה מחסד ואמת. ואם תטיב להסתכר בענינים האלה בלבך, יהיה אחרית סבלך טוב, והגמול עליו

סבל רוצה, שמקנל דין שמים לכפר על עונותיו. סבל מתקצף, שסובל מפני שמוכרח לכל יקנף על גזרתו. שחסר, שלא היה לו כלל. העדר, שחסר לו ואנך שיהיה התחלה וכו', שמייסרו למען נסותו ולא חטא כלל.

מובטח. ע"כ אחי אל התעלם לפקוד מחשבתך תמיד בענין הזה, ואז יהוק סבלך לאלהים ויקל מעליך, בהעלות על לבך צער הרעה ומירדות הסבל, ויורה על רצונך הטוב בגזרת האלהים והתנחמך בו ובמחונך עליו, כמו שנאמר (סס לא) חזקו ויאמץ ללבבכם כל המיחלים לה' — ותשמנה ועשרים חשבון האדם עם נפשו אחר בטחונו על האלהים ומסרו אליו את נפשו ואת ממונו ובניו וכל עניניו. כשישתנה ענינו ויגזור הבורא מה שאינו מסיק רצונו, שיחשוב בנפשו שהאדם נתן לחבירו במתנה בית או שדה, ואח"כ עלה בלב מקבל המתנה להרוס אותו ולבנותו על עיני אחר, או לשנותו מענינו הראשון, היש מן הדין לנותן אותו לו שיאבל על מעשהו בו ויראג על שנותו אותו מענינו הראשון, אחר שמסר לו הבית או השדה? וכן אתה אחי אם התנדבת בנפשך ובממונך לאלהים, אל תאבל על מעשהו בך כרצונו והנהגתו אותך כחפצו, ואם איננו טוב לך כנראה מנינו, אבל ראוי לך שתנוח דעתך עליו, ותסמוך על הנהגתו המעולה וגזרת דינו. ואל תחזור במה שנתת לו משלך כמו שאתה סבור, ואל תראה הצער בעת גזר דינו עליך. כ"ש שאתה אחד מיצוריו, והוא יוצרך ומטריפך ומנהיגך בטוב לך בגלויך ובנסתרך ואם נעלם מוכך הדבר, כמו שאמר (כושע יח) ואנכי תרגלתי לאפרים קחם על זרועותיו ולא ידעו כי רפאתים: — והתשעה ועשרים שיתבונן יתרון נפשו על גופו, ויכיר יתרון קצת ב"א על קצתם עד שאדם אחד שקול כנגד אלף ב"א. וידע כי יתרונו אינה מכחות גופו, אך מוצד מעלת נפשו, כמו שנאמר לרוד (ש"ג יח) כי עתה כמונו עשרה אלפים. אף כי הנשים שיש להם יתרון ביופיין, כאשר תחסרנה מעלות הנפשות אין יופיין נאה ונויין מתגנה, כמו שאמר החכם (מבלי יח) נזם זהב באף חזיר אשה יפה וסרת טעם, ואמר (סס לא) שקר תחן וחבל היופי. וכפי הכרתך ביתרון נפשך על גופך, ראוי לך להשתדל בתקוניה (ס"ח לסתכל נתקטמים) ובהצלחה אצל ארזוניה, המשקיף על זכותה וקדרותה ושבתה וגנותה, ובחירתה בטוב וברע, ונמותרת עם שכלה ועם האוחה, ע"כ פקוד ענינה תמיד יותר, מסקדך ענין גופך. ודע כי גופך יותר קרוב להרפא מן הקשה שבהלאים כשיפול בו, מרפואת נפשך ממדות היצר כשתוא גובר עליה, כמו שאמר החכם (סס יח) רוח איש יכלכל מחלתו ורוח נבאה מי ישאנה, ואמר (סס ד) מכל משמר נצור לבך:

המשולים השלישים חשבון האדם עם נפשו בהנאי הגרות בעוה"ז.
 ויחשוב מעלתו בו כמעלות אדם נכרי הגיע אל ארץ נכריה, ולא חביר אחד מאנשי המדינה שהגיע אליה, ולא היה

ואם איננו וכו', והע"ס שאיננו וכו'. שאתה סבור, שנתת לו משלך. ואם נעלים, והע"ס שנעלם. אף כי אשילנו. ובהצלחה, להכיל מעושים, או מענין לילול חזון מל' רז"ל שמעפ"ה נבי לילולת. המשולים השלישים, כחשבון המשלים מספר השלשים.

אחד מהם יודע בו . אלא שאדוני המדינה חמל עליו לגרותו ,
 והורתו מה שיתקן ענינו בה , ונתן לו מזונו יום יום , וצוהו שלא
 ימרה את פיהו ולא יעבור על מצותו , ויחלו והפחידו בגמול
 ובעונש כפי הראוי לזמן ולמקום , והזהירו על הנסיעה ולא הודיעו
 העת . מן התנאים שהוא חייב בהם , הנכניעה והשפלות ולעזוב
 הגאווה ולהתרחק מן הגאון והגובה , כמו שאמר בענין הזה (בראשית
 יט) האחד בא לגור וישפוט שפוט . ומהם שיהיה מזומן לנסיעה
 ולהעתק , ולא ירגיע ולא תנוח נפשו , כמו שכתוב (ויקרא כס)
 והארץ לא תמכר לצמיתות וגו' . ומהם שיחקור על דתי המדינה
 וחקיה , ועל מה שהיובין בו למלך , כמו שאמר דוד ע"ה (תהלים
 קיט) גר אנכי בארץ וגו' . ומהם שיאתה את הגר כמוהו שיסייעהו
 ויעורהו , כמו שכתוב (דברים י) ואהבתם את הגר וגו' . ואמר (ויקרא
 יט) כאזרח מכם יהיה לכם . ומהם שימחר ויחיש להדבק בעבודת
 אדוני המדינה , מפני שאין לו חומל שיפגע בו בעדו אם יקצר
 בעבודתו . כי ענינו הפך תשובת השונמית עת ששאל אותה הנביא
 (מלכים ב ד) היש לדבר לך אל המלך או אל שר הצבא , שאמרה
 בתוך עמי אנכי יושבת , כלומר שעמי ומשפחתי ידברו אליו
 בעבורי בעת הצורך , ואינו כן ענין הגר , אך כמו שנאמר (תהלים
 קמג) הבט ימין וראה ואין לי מכיר וגו' . ומהם שיסתפק במה
 שמזומן לו מן המזון ובמה שימצא לו מדירה ומלבוש , ולנהוג בכל
 ענינו כדי הסיפוק מבלי טורח . ומהם שיזדמן לנסיעה ולחשוב
 בצידה לדרך . ומהם שירבה בעיניו המעט מן הצובה , ויאריך
 לישנו בהודאת מי שהטיב לו בה . ומהם שיסבול הרעה אם תבא
 אליו והנזק אם יגיע אליו , משבר רוחו ושפלות נפשו וחולשתו
 מדרחתם מעליו . ע"כ קבל על עצמך אחי הנאי הגרות בעה"ז , מפני
 שאתה בו גר באמת . והראיה על גרותך ויחידותך בו , כי בעת
 צאתך אל גדר ההויה והרכבתך בבטן אמך , אלו היו משתדלים
 כל בני העולם להקדימך קודם לכן ברגע א' או לאחרך רגע א'
 או לקשור אבר מאברך בחיורו או להתינו , או לצייר צורה
 מצורות אברך הנסתרים והנראים , או להתיר תנועה לאבר מאברך
 הנחים או להניח הנע מהם , או להחריד לצאת מבטן אמך קודם
 עתך הנגזרת לך או לאחרך אחריה כהרף עין , או להקל עליך
 הענין או להקשותו , לא היו יכולים לך על זה . וכן אחר יציאתך
 אל העוה"ז לא היה אדם יכול להגיע מזומן אליך מבלי עזרת האל
 לך , ולא להוסיף בגופך ולא לחסר ממנו . ואלו היית מעלה על
 לבך כי העולם כלו לך לבדך נשאר מאין יושב , לא היה זה מוסיף
 בטרפך המגיע אותך אל אחריך כשיעור חרדל . וכן אלו היו

על הנסיעה , סיכס מוכן תמיד לעזוב את סארן . שיפגע , טליץ . מבלי
 טורח , שלא ימרה להשיג יותר מדי ססוקו . משבר רוחו , מפני שרוחו
 כשכנס . להתיר , לתת להס סתיר למע . להחריד , למסר יציאתך ככולך ,
 ולעיל כוננתו בראשית סיערס . אחריה , יום מותך . האתה בעוה"ז ,

נוספים אנשי העולם כפלים, לא היה חסר לך מטרפך הנגזר לך
 כחרדל, ולא פחות ממנו ולא יותר. וכן לא יוכל אחד מן הברואים
 להועיל לך ולא להזיקך, ולא לאחד מהם יכולת להוסיף בימי חייך
 ולא לפחות מהם, וכן לכל מדותך וטבעך ומעלליך הטובים והרעים.
 אם כן אי זה יחס בינך ובין הברואים, או באיזו קורבה אתה קרוב
 אליהם או הם קרובים אליך? אתה בעוה"ז כי אם גר שלא יועילוך
 רוב אנשיו ולא יזיקוך מעוטם, והאתה בו אלא כיחיד הבודד אשר
 אין לו צוות כי אם אדוניו, ולא חומל עליו כי אם בוראו. על כן
 התיחד אחי בעבודתו, כאשר התיחד בכריאתך והנהגתך ומטרפך
 וחייך ומוותך. ושים תורתו וספרו נוכח עיניך, ויחל אל גמולו
 ופחד מעונשו וקבל תנאי הגר אשר העירותיך עליהם על נפשך כל
 ימי חייך בעוה"ז תגיע אל נעימות העולם הבא, כמו שאמר החכם
 (משלי כד) כן דעה הכמה לנפשך: ואלה אחי שלשים פנים מאופני
 חשבון האדם עם נפשו לאלהים ית'. כשתחשב עם נפשך עליהם
 ותתן הרין מעצמך בהם, יבקע לך אורם ויקיף אותך זהרם, וחשוב
 בהם תמיד והעלם על לבך כל ימי חייך. ואל יספיק לך מעוט
 דברי בהם וזכרי אותם בדרך קצרה, כי כל ענין מהם כשיתבאר
 ויתפרש, נושא כפלים רבים כמוה שזכרתי. אך העירותי עליהם
 הערה, והזכרתי הדורש אותם הזכרה בדרך קצרה, ולא הרביתי
 בדברים שלא יארך הכפר ויצא מדרך כוונתי בו אשר היא להעיר
 ולהורות. ושימם נגד עיניך ונוכח ראותך והשיבם על לבך
 ומחשבתך, אז יראה לך מהם בעת שתשנה אותם, מה שלא
 נראה לך בראשונה מסודרת נעלמים ומוסרים רוחניים. ואל תחשוב
 כשתעיין בהם ותעמוד על הנראה ממולת, כי כבר עמדת על כל
 צפוני עיניהם, כי לא תגיע לזה מהם אלא אחר שתתן מחשבתך
 עליהם בהריצות ובהשתדלות זמן ארוך ופעמים רבות. והיה מתישר
 בהם ומישר אליהם תגיע אל הגמול הגדול מאת האלהים, כמו"ש
 (דניאל יב) והמשבילים יזהירו כוותר הרקיע וגו', ואמר החכם (משלי
 כד) ולמוכיחים יגעים:

פרק ד אך תועלת החשבון הנזכר, היא התולדה שמיולדת הנפש
 בעמדה על ברור מה שקדם לנו בשלשים אופני החשבון
 הנזכרים, והבנת עניניהם וצורת מציאתם ואמתת חיובם, והמשך
 הנפש לקבלם עליה כפי הכרתה בהם והשבתם ברעיוניה. ואז אחי
 התילד בנפשך תולדה מעולה ורמה, תלמד ממנה כל המדות
 הטובות, ותגיע בה אל כל החמדות והיא זכות עצם הנפש
 מוקדרות הסבלות, המסירה השבת הספק אשר בלבך. וכבר ידעת
 כי כפי ברור ההקדמות ורוב מספרם ויזיר סדורם, תהיה התולדה

ואין אתה בעוה"ז ל"א וכו'. צוות, תכרה וריעות. שתשנה, שתלמוד
 ותחזור עליהם. מתישר בהם ומישר וכו', למוד נס ארחות אשר ולמד
 לאתרים. — והמשך הנפש וכו', אחרי שתכיר אמתתם תמשך אליהם
 לקבלם עליהם. מוקדרות, ל' שחור ואופל.

הנולדת מהם בבירורה וחשיבות מעלתה. וכן הרכבת המורקחת במלאכת הרפואות, כי תועלת המורקחת וכה מעשיה יהיה כפי כח הסממנים אשר הורכבה מהם המורקחת. וכן בחכמת השיעורים הנקראת בערבי אלהנדס"א, כפי רוב ההקדמות המוקדמות בענין הנדרש, תהיה חשיבותו ותועלת ידיעתו, וכמו כן בהרבה מן המעשים, כי הפלס לא יתכן למחברו, עד שידע קודם חכמת השעור וטבעי המנינים והשקלים. וכן חוג החזוים הנקרא אצטרלו"ב בערבי לא יתכן למחברו, אלא אחר עמדו על חכמת השיעור ועל המובדיטאות (לוחות ידועות נחשבת סשיעורים) ותנועות הגלגלים ופשיטות הכדור. וכן הענין הזה הנדרש מן הנפש לא יתכן לך אחי, אלא אחר שתסבול קבלת מזה שהעירותך עליו מן החשבון עם נפשך, במה שזכרתי לך בשער הזה ובזולתו מן השערים, והתמודת המעשה בהם. כי כאשר העשה זה בלב נאמן ובנפש ברה, יאור שכלך ותראה הדרך אל כל המעלות הרמות, ולא יהיה ליצר דרך להגיע אליך ולהשיאך, ותהיה בתכונת סגולת האלהים, ויתחדש לך כח עליוני נכרי לא ידעתו בכל אשר הרגלת בו מכחותיך, כמו שאמר החכם (קללת ח) חכמת אדם האיר פניו וגו', ואז תכיר הענינים הגדולים ותראה הסודות העמוקות בזך נפשך ובור לבך וחזק אמונתך, ולא תפרד משמחה מתמדת בעולמך ובאחריתך, לעוצם מזה שהשקפת עליו וגודל הסוד אשר נגלה לך עם העזר המגיע אליך מן האלהים ית'. וראיתי למושול לך משל קרוב, יתבאר לך מומנו דמיון קצת מזה שזכרתי לך. והוא שתחשוב כאלו אתה במקום, ומוכעל למקום שהוא צורה כנגד הצד שהוא נכוד, ואין דרך לך לראותה בעיניך ולהשיקף עליה בחוש ראותך. והגיד לך מגיד כי כאשר תעשה טם מברזל עשות, ותלמשהו עד שתסור קדרותו ותמשחהו זמן ארוך בכשיחות רבות, ואח"כ תעמידנו נכה פניך, אז יראה לך מן הצורה העליונה מה שנעלם ממך, ותוכל לראותה ולהשתעשע בנעימותה וזהו יופיה. והצורה העליונה החשובה אשר אין לך דרך לראותה בעיניך, היא חכמת הבורא ית' ויכלתו ויופי העולם העליון אשר נעלם מומנו צורתו ותכונתו. והטם העשות, היא הנפש האנושית. והלטישה, היא הנהגתה בחכמות ובמוסרים השכליים התוריים. והכשיחות, הם אופני החשבון השלשים אשר זכרתי לך. וכאשר תעלם על לבך ותשיבם על רעיונך, תזך נפשך ויאור שכלך ויצטייר לך כל ענין נעלם בנפשך, ותראה צורות האמתות בעינים פקוחות, ויפתח לך שער המעלות ויגל המסך המבדיל בינך ובין חכמת הבורא מעל עיניך, וילמדך האל ית' חכמה רמה ומעשה מועיל ויתן לך כח אלהי, כמו שכתוב (ישעיה יא) ונחה עליו רוח ה' רוח חכמה ובינה וגו'.

הפלס, הוא מין מאוזני משקל. ופשיטות הכדור, נגלגל הארץ שהוא כדור פשוט. ולהשיאך, לשחוקך. טם, לוח. עשות, כדור מלועט (Stahl) ויגל, יגולל ויסיר. —

ואמר (ח'ז"ל) אכן רוח היא באנוש, ואמר (מס'י ב') אם תבקשנה ככסף וכמטמונים תחפשנה, או תבין יראת ה' וגו' :

פרק ה' אך אם החשבון הזה חובה על האדם המיד, או בקצת הזמן מבלי קצתו? אומר בתשובת השאלה הזאת, כי

החשבון חייב בו האדם כפי כח שכלו ומעלת הכרתו המיד עם כל הרף עין, ואם יוכל עם כל נשימותיו, כדי שלא יסרד ממנו המורא והפחד והבשת מהאלהים ית' המשקיף עליו המיד, וילמד ממה שצוה בו האל את המלך באמרו (דברים י') וכתב לו את משנה התורה הזאת על ספר וגו' והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו וגו'.

ואמר (יטעם ח') לא ימוש ספר התורה הזה מפיד וגו', ואמר (דברים ו') ותיו הדברים האלה אשר אנכי מצוה היום וגו', ואמר

(ס') וקשרתם לאות על ירך, וכתבתם על מזוזות ביתך, וחזק העינין בציצית באמרו (מזכר טו') והיה לכם לציצית, ואמר (ס')

למען תזכרו. ומה נשאר מעניני הזרז על החשבון אשר הוא בענין זכרון הבורא שלא זרזנו בו? וכפי זה אחי האוי לך לתהנתג בהרגל

החשבון עם נפשך בכל שעה ובכל רגע לאל יתברך, ואל המעט בעיניך שום טובה שתעשנה לשמו אפילו במלה או בראיה, כי

המעט ממך רב אצלו. וכן בענין העבירות. והקרוב שבדמיונים בזה העתקת השמש בארץ שעור אמוה העתק בגלגל מלין הרבה,

וכן העתקת הצל באצטרלו"ב. ואל ירבה בעיניך מעשך ואם יהיה לשמו, כי במעט שבטובות שיש לו עליך, כפל מעשה כל יושבי

העולם עם דקדוק החשבון. ע"כ אל תהעלם מעשות חשבונך בינך ובין בוראך על גדול טובו עליך ורוב חסדיו עמך יום יום. ואם לא

יפנה לבך בזה ביום יהיה בלילה, ואם חלף לך יום אחד השג בשני, כמו שארז"ל (אבות פ"ב י') שוב יום אחד לפני מיתתך, ואמר

(קבלת ט) בכל עת יהיו בגדיך לבנים :

פרק ו' אבל מה שצריך לסמוך לחשבון עם הנפש מן המעשים. אומר כי זה יהיה מן האדם כפי זכות עצם נפשו, וקבולה

לאורי האמת המגיעים אליה מאת האלהים יתב'. כי כאשר יהיה שכל המחשב עם נפשו החשבון הזה זך, ויבין הכונה והחפץ בו

וייחד לבו בו לאלהים ית', ויפיק רצון הבורא ית' ויעורחו לעשות מצותיו ויורה אותו באור החכמה ויזהיר בזהר השכל ויזך נגלתו

הרף עין, א' מס' נרנע. זרזנו, סכתנו, העתקת השמש וכו', כשיכיר לרואי השמש בדרך העתקה כשיעור אדם כבר סנכה בגלגל וכו'. העתקה

הצל, מה שנתק כל מעט אהת העתק השמש בגלגל ט"ז מעלות שסס רכ"ה פרחות. ואם יהיה לשמו, ואע"פ שיכיס לש"ש וסתחכוכ שכבר

אלה י"ח כי טוב מעט כמנוה וכ"ש סנכה. כפל מעשה וכו', אלנו יעשרו מעשי כל יושבי העולם כשלים אין די השלום חף לקטנס מעותותו עליך.

לא יפנה לבך, שאין לך סנאי. — לאורי, מלכות. ויזך, ויעבר. ושכירתו, חמדוסו.

ונסתרו לאלהים, דומה למה שאמר איוב (ח'ז כט) צדק לבשתי
 וילבשני וגו'. ואז תשקוט ותנוח מחשבתו מדאגות העולם ושכיותו,
 וישמח בעבודת הבורא ית' ויגיל במה שהשקיף עליו מסודות החכמה
 ומאדירה, ויאשר נפשו על מה שהגיע אליו מדיעת אמתות העולם
 התחתון והעולם העליון, ומחשבת האלהים הטובה והנהגתו וקיום
 גזרתו בבריאותיו, כמו שאמר דוד ע"ה (תקל"ט סד) ישמח צדיק בה'
 והסה בו, ואמר (קס קס) ישמח לב כובקשי ה', ואמר (י"מ"ה ט)
 אל יתהלל חכם בחכמתו וגו'. ואמר (קס) כי אם בואת יתהלל
 המתהלל השכל וידוע אותי. וזאת היא המדרגה העליונה שבידיעת
 האל ית'. כי מי שידעהו באמת ידבק בעבודתו וביראתו כפי ידיעתו
 בלבו ובמצפניו, ויתקיימו לו חובות הלכות והאברים בלי טורח
 ובלי עמל, אך בחריצות והשתדלות וזריזות כמו שאמר דוד (תקל"ט
 ק"ט) חשתי ולא התמהמתתי וגו', ומו אמר החכם (מק"ג) אשרי אדם
 מצא חכמה, ואמר (תקל"ט ק) אשרי שומרי משפט וגו', והאלהים
 יתב' ישימנו מהם ויכניסנו בכהותיהם (ס"ח כמזמרת) ברחמינו אמן:

נשלם השער השמיני תהלה לאל יתברך:

השער התשיעי

בפרישות מן העולם הזה והטוב לנו ממנה .

חס פתח השער

אמר המחבר מפני שהקדמנו לדבר בחשבון האדם עם נפשו, והיתה הפרישות מן העולם אחד מאופני החשבון; ראיתי לסמוך לו באור מיני הפרישות, ותוכן חיוב מה שהוא חובה ממנה על אנשי התורה, בעבור מה שיש בו מתקנת התורה והעולם, ומנוחת הנפשות והגופות בשני העולמים. — וראוי לנו לבאר מדברי הפרישות שבעה ענינים: האחד מה היא הפרישות הכוללת, וצורך אנשי העולם אליה, והשני בגדרי הפרישות המיוחדת, וצורך אנשי התורה אליה. והשלישי לכמה כתות נחלקים הפרושים בפרישות. והרביעי בכאור תנאי הפרישות. והחמישי במה שיאות לתורתנו מן הפרישות. והששי במה שבא בספר התורה וספרי הנביאים מדברי הפרישות. והשביעי בהפרש שיש בין קדמונינו ואבותינו ובינינו בפרישות:

פרק א אבל מוחות הפרישות הכוללת וצורך אנשי העוה"ז אליה. אומר בתשובת השאלה הזאת כי הפרישות שם, תחתיו ענינים. והשם כגוי מגולה, והענין סוד מסותר. וכאשר יסירו אדרתו (ס"א לדמהו) ויתירו חותמו. יראה מסתור ענינו ותגלה מגמתו. וגדר הפרישות בלשון סתם, חסימת האות הנפש והמנע מן הדבר הנפרש מומנו, עם היכולת עליו והודמנותו לעלה מחייבת זה. ונאמר הפורש, מי שיוכל והניח. והעלה המחייבת חסימת האות הנפש מתחלקת לשני חלקים: אחד מהם כולל האדם והרבה מבעלי חיים, והשני מיוחד באנשי התורה מן המדברים. והפרישות הכוללת היא הנהוג בה לתקנת גופינו והסדרת ענינינו, כמו הנהגת המלכים בדתי המדינות, והנהגת הרופאים לבריאים ולהולים,

הפרישות שם, מלת פרישות הוא שם דגרי. תחתיו, כולל כתובו. אדרתו, לבשו ומכסכו. ויתירו, יפתחו. מגמתו, כוננו. בלשון סתם, מוכן המלה נדרך כלל. חסימת, כניסת וכו'. עם היכולת, אע"פ שיכול יש נידו לעשותה. ונאמר הפורש וכו', ולפ"ז אם נקרא איש נפש סורש המוכן לו וכו'. והניח, ונמנע. במצווע, ע"י

והנהגת כל איש שכל את נפשו בחסימת תאוותו מן המאכל והמשתה והמשגל והמלבוש והדבור ושאר תנועותיו ואופני הענוגיו. והפרישות המיוחדת היא שהורתה עליה התורה והשכל לתקנת נפשותינו ל'עוה"ב, כאשר אבאר כמה שאני עתיד לדבר בעזרת האל יתב'. אך אופני הצורך אל הפרישות הכוללת הוא בעבור מה שהקדמנו בשער השלישי מן הספר הזה, כי חפץ הבורא יתב' בבריאת מין האדם היה ליסר הנפש ולנסותה בעוה"ז, בעבור שתזדכך ותהיה בתכונת המלאכים הקדושים, כמו שכתוב (זכריה ג) אם בדרכי תלך וגו' ונתתי לך מהלכים בין העומדים האלה, וחייבה החכמה נסות הנפש בגופות עפריות, מקבלות הגידול והתוספת במצוה המזונוגת הראויים להם, והרכיב הבורא יתב' בנפשות האנושיות כח תאוה, תכספנה בו למזון המוכן להם בעוה"ז להעמידם ולתקנם כל ימי חבורם. והרכיב בהן עוד כח אחר, תכספנה בו למשגל, להיות מן האיש תמורתו בעולם; ונתן הבורא יתב' לאדם שכר עליהם, התענוג בהם. והפקיד עליו היצר להניע אותו אל המאכל והמשתה והמשגל, ואל כל התענוגים והמנוחות אשר בהם תקנת גופו, כמו שאמר (קבלת ג) גם את העולם נתן בלבם וגו'. וכאשר גבר היצר על השכל ונמשכה הנפש אליו, נטתה באדם אל הרכוים המביאים להפסדת ענינו והריסות גופו, ונצטרך בעבור זה למדת הפרישות מן התענוגים והמנוחות, כדי שישתוו עניניו. ויהיו דבריו על הסדר בעוה"ז בלקיחת המזון ויהיה משובת עליו, כמו שאמר (תסליס קיז) טוב איש חונן ומלוה וכלכל דבריו במשפט. ולפי שנצטרך המין האנושי לנהוג בפרישות אשר בו תקנתו בעוה"ז בקחתו הצורך ממנו, היה בדין להיות בעולם פרושים גמורים נבדלים ונגזרים מעסקי העולם, ילמד מהם כל מין ממיני האדם כפי צרכו וכראוי למנהגו ומדותיו. ואין תקנת העולם שיהיו כל אנשיו נוהגים בפרישות, כי זה מביא לעזיבת ישוב העולם ולהפסק הזרע, וכבר אמר הכתוב (ישעיש מס) לא תהו בראה לשבת יצרה. כי הפרישות פנה מפנות העולם, וצורך המדברים אליה כצרכם אל שאר החכמות והמלאכות אשר יתיחד בכל אחת מהן עם מבלתי עם אחר, כדי שיהנו ב'א ותקח כל כת כפי צרכה והראוי לה מהן. ואין תקנת העולם שיתיהרו כל אנשיו בחכמה אחת ולא במלאכה אחת, כי השלמות סדר העולם בכלן, כמו שאמר החכם (קבלת ג) את הכל עשה יפה בעתו, ואמר (שס) לכל זמן. וכבר התבאר כמה שקדמנו ענין הפרישות הכוללת וצורך בני אדם אליה לסדר עניניהם בה בעולם הזה:

פרק ב אבל מה גדר הפרישות המיוחדת וצורך אנשי התורה אליה, נחלקו החכמים בגדרה. מהם מי שאמר, הפרישות

למנועות. תמורתו, קיום המין. להניע אותו, לעוררו. דבריו, סנסנותיו. ונגזרים, מופרשים. ולהפסק הזרע, נעול מין לאנושי. פנה, יסוד. — הפרישות עזיבת וכו', הסרישות הוא עזבת וכו' וכן כולם.

עזיבת כל מה שטורד מן האלהים. ואמר אחר, הפרישות מאוס בעולם וקצר המאויים. ואמר אחר, הפרישות מנוחת הנפש, וחסימת רעיוניה מכל מה שהיא להם למנוחה. ואמר אחר, הפרישות הכטחון באלהים. ואמר אחר, הפרישות כסות בשר הערוה ושבר הרעבון ומאים בזולתם. ואמר אחר, הפרישות עזוב אהבת הברואים ואתוב הבדירות. ואמר אחר, הפרישות התודאה על הטובה וסכל הנסיון. ואמר אחר, הפרישות מניעת הנפש מכל מנוחה ותענוג גופני, אלא הטבע אשר לא תוכל לעמוד בלעדיו, ויוצא זולתו מן הנפש. וזה הגדר יותר ראוי לפרישות הנותנת בתורתנו, משאר הגדרים אשר זכרנו. אך צורך אנשי התורה לנהוג בפרישות, הוא שכונת התורה להמשיל השכל בכל תאות הנפש ולהגבירו עליהם. ומן הידוע כי הגברת התאיה על השכל היא ראש כל חטאת וסבת כל גנות, ולא נטה עם זה אל תאוות העולם עד שנטו מן התורה, והשיאם היצר להניח ישוב עולם הצלה, ונטה בהם מדרך אבותיהם אשר היה דרך די הצורך בעולם והספק ממנו, ולהסתפק בדבר המספיק לחיות בו. וייפה להם התפארה בו והרבות מהונו, והבב אליהם להתערן ולהתנשא בו, עד אשר צללו במצולות ימיו, וחייבם היצר לסבול צער גליהם, והעולם מושל בהם, ואוטם אזניהם, ומעצים את עיניהם. ואין מהם אחד שלא מתעסק בתענוגו כשישיגנו ויזמן לו, והוא תורתו ודתו עד שטרד אותו מאלתיו, כמו שאמר (ירמיה נ) תיסרך רעהך ומשיבותיך תוכיחוך וגו'. ומהם מי שימנע ממנו התענוג התיא, ומחשבתו עליו ונפשו שואפת עליו ותלויה בו, ושונה בבקשתו לילה ויומם, כמו שנאמר (תהלים לט) און יחשוב על משכבו יתיצב על דרך לא טוב. ושניהם בענינו טובעים, ומתשיג הטוב בו נגזרים ונלאים. מפסידים בסחורתם, ונפשים פחותה ובחירתם רעה. סכלים בערך התמורה והמומר בה, כמו שנאמר (שם קו) וימירו את כבודם בתבנית שור וגו'. ואינם סרים קרואי ההרגל

וקצר המאויים, למעט כחלונת. שהיא להם, שפרישות לסס וגו'. כסות וכו' ושבר הרעבון וכו', נחס לאכול וכגד ללנוס ולא יותר. אהבת הברואים, אהבת הנחת. אלא הטבע וכו', רק מה שמזכרת מנד הטבע וכו'. עם זה אל תאוות, קן כנסתה כד' ווינילא ש"ח. והשיאם, הסתם. להניח, לעזוב. עולם הצלהם, דרכי החורס המעללת משחת. ונטה בהם וכו', ל"ל ונטו בו וכו' ע"י פהו סילר נטו וכו'. דרך די הצורך וכו', שלא נהנו מהעולם רק די לרכס וספקס. ויפה להם, חכל סילר מיסס לנס וכו'. והרבות, ולסרבות. צללו, נטענו. ושונה, מניס וחזר ומקס, וי"ג ושוגה, מל' כהסתס השנס. ושניהם, כחשיג חלונתו כלינו משיג, חו' ס' שנות חייסס. נגזרים, נכרתים. בסחורותם, קנינו עוכ"ו. סכלים וכו', לפס כן מפסידים בעבור שלא ידעו ערך התמורה וכו'. ואינם סרים קרואי וכו', לא יחדלו מסיות קרואים לסרגל סגובר על סכלס.

הגובר, ורחבי הסחורות המפסידות. לטרוד (ס"א לענות) לכותם בתולדות רחביו, ולישב בלבם גלגוליו. וכל אשר התערבו, רחקו. וכל אשר רחקו מאור האמת אשר נפרד מהם בהברת היצר אשר ידעו, התאבכה האפלה עליהם וגדל העולם בלבם, וייף הזקן בעיניהם ויושיבו אותו בהחרב שכלם. וכל אשר נוסף העולם יישוב, נוסף שכלם הורבן. עד אשר חשבו דרכי הרעה כי היא הטובה, ותעותו כי הוא הישרה, ושמוהו לחוק ולמוסר. ויורישו אותו האבות את בניהם, זהעיר עליו משכילם, וצו בו חמינם, והתקנאו עליו שריהם, עד אשר נתבסם היצר בהם (ס"א ניניס), ונהמלא החמת. ושב בהם הרבר הנכרי בעולם נודע, והדרך הנכונה בו נכריה, והמספיק כמותריו, הרעב הכוסף. ועשה כל אחד מהם, כאשר ראה שעשה רעהו. והאוהז כמנו די ספקו, נקרא עצל. והכתאחר (ס"א כמהעל) מהרבות בו. מקצר. והמספיק במספיק ממנו, הלש. והעובר אותו, משתדל. משתבחים בו ומהנשאים, ובעבורו מהחברים וכועסים ירוצים. ובעבור הגבול בו (ס"א ונעטור כגמול נו), עושים בטניהם אלהיהם, ותורתם מלבושיהם, ומוסרם חזק משכניהם. והועים במצולות הסבלות. שבים כמרוצות העצלה, עמוסים במעמסות התאוות. ומבקשים גמול העובדים במעשי העוברים, ומדרגת הצדיקים במנהגי הרשעים, כמו שאמרו חז"ל עושים מעשה זמרי ומבקשים שכר כפניהם. וכאשר הגיע היצר ברוב אנשי התורה אל מה שספרנו, נצטרכנו לעמוד כנגדו בפרישות המיוחדת אשר זכרנו גדריה בפתיחת השער הזה, ולהתיצב לפניו בה, עד אשר תשיבם אל גדר הנכונה התוריה, אשר בה הקנת האמונה והעולם. והיה בדין בעבור זה שיהיה באנשי התורה אנשים יחידים, נושאים הפרישות המיוחדת ומקבלים הנאיה, להועיל בת אנשי התורה עם פנות נפשותם ונטות מדותם אל ההאיות הכהמיות עם היצר, ויהיו רופאים לאמונה ולנפשות. יעלו ארוכה להם בעת

ורחבי, שואפי להרבות וכו'. בתולדות רחביו, ר"ל להרבות קנינו. התערבו, נענינו סעולת רחקו מן האמת. ידעו, הכירו אהיו לאכנס. התאבכה, התרוממס. בהחרב שכלם, שנחרב שכלם. והעיר וכו', המשיל נעם העיר על הענוגי העוסף. נתבסם, לי' מנוסם, ור"ל שיהי לו לרית יחוח. ונהמלאה החמת, ר"ל כפריו נמדות התאוות. והמספיק כמותריו, המספיק כמותרם ולא ירדף אחר המותרות. הרעב הכוסף, (כן הנירסא נד' וויניעא ש"ח וקראתא ש"ג) שמחכר את נפשו מטוסה אף כי יוסף לה ור"ל נקרא קמץ. מקצר, נקרא ממעט מצרות. והעובר אורו, כמנאקס יוהר מדי ספקו. ובעבורו מהחברים וכו', ולאען השיג המותרות מהחברים לעמיתים זה עם זה ויש כועסים זה ע"ז ויש ראיים זה מזה. ובעבור הגבול בו, ואחרי שעברו גמול הספק והשיגו המותרות. העצלה, נ"ל שג"ל העצב, ור"ל רעים ושנים נעמלם ויגיעם לכשיג מותרות. עמוסים במעמסות וכו', טעונים כמשלות וכו'. העוברים, עונדי ס'. העוברים, עונדי רעונו. עם פנות,

נטות מהמדות הטובות אל המדות שאחריהם מגונה, ובעת גבור יצריהם על שכלם, ועת טרדהם במותריו עולמם מהדברים הצריכים מאד לאמונתם. כאלו כונתם לרפא חולה האמונה או דוה נפש ממדוי הספקות, ימהרו להעלות לו ארוכה באמתת חכמתם. או בורה מעבודת האלהים, ישיבותו אליה ויבטיהוהו. או עמוס בחטאיו, יערבו לו מחילת האלהים בשובו מהם. ואם יבא אליהם שוכח אלהים, יזכירוהו. או צדיק, יאשרוהו. או אוהב אלהים, יאהבוהו. או מגדל ליכולת האלהים, יגדלוהו. ואם יחטא, יזכירוהו מיד לשוב. ואם יחלה, יבקרוהו. ואם יהיה להם מותר מן העולם, יעניקוהו ממנו. ואם יפגעהו פגע, יעזרוהו. והם דומים בעולם, לשמש שפושטת אורה בעולם עליונו ותחתונו, כי היא מאירה מה שלמעלה ממנה, כמו שהיא מאירה מה שלמטה ממנה מן הכוכבים והגרמים. וכן אלה היחידים אשר ספרתי לך, בעולם הזה, כמו שנא' (נרשאים יח) ונשאתי לכל המקום בעבורם, ואמר (תסלים קו) לולי משה בחירו, ובעולם הבא, כמו שנ' (משלי יא) פרי צדיק עץ חיים, וע"כ אמרה דבורה (שופטים ס) ואוהביו כצאת השמש בגבורתו. ועל המנהג הזה בפרישות תמצא הנביאים ע"ה, והסידר קדמונינו בכל דור ודור, כאשר הוא מבואר בספריהם. ואני עתיד לבאר מזה מה שיודמן לי במקומו הראוי לו בעזרת הצור יתברך:

פרק ג אבל לכמה כתות נחלקים הפרושים בפרישות? אומר בתשובת השאלה הזאת, כי הפרישות מן העולם תהיה לאחת משתי עלות כמו שהקדמנו, והם התורה והעולם. והפורשים מחמת מסורת התורה שהם אנשי הפרישות האמתית, הם שלש כתות. אחת מהם, אנשים שהלכו בגדר הפרישות העליון להדמות כאישים הרוחניים, ויעזבו כל מה שיטרידם מן האלהים, וברחו מן הישוב אל המדברות והישימון וההרים הגבוהים, מקום שאין צוות ולא חברה. אוכלים מה שהם מוצאים מעשב הארץ ועלי האילנים, ולובשים הבלויים והצמר, ויחסו בסלעים. טרדם מורא הבורא ממורא הברואים ושעשעה אותם אהבת הבורא מחשוב באהבת כ"א. והספיק להם מה שיש להם אצל האלהים, ולא שייחלו אל מה שיש בידי אדם. והכת הזאת רחוקה מכל הכתות מגדר הדרך השוה התורית, מפני שהם עוזבים ענין עולמם לגמרי,

וכו', כשיפנו נשמתם ויעו מדותם וכו'. טרדהם וכו', כשטרודים נמותרות יותר מדברים הצריכים וכו'. כאלו כונתם וכו', ר"ל ויהיו הפרושים מתנכנים כאלו וכו'. דוה נפש, חולה נפש. עמוס, טעון משא חטאים. יערבו לו, יסו ערכים לו שימתול וכו', יאשרוהו, ישכחוהו, או יאמלו לנו להחזיק בלדקתו מל' אשרו חמוץ. והגרמים, גופות ועממי סגלגלים. יעניקוהו, יספיעו לו. — צוות, הסתכרות וריעות. הבלויים, כגדים טלואים וקרועים. ויחסו, לשון מחסה. טרדם, מנעם. ושעשעה, ישחשעו. שייחלו, שקונו. התורית, לפי

ואין ברין התורה לעזוב וישוב העולם לגמרי, כמו שהקדמנו ממה שאמר הכתוב (ישעיה' מה) לא תהו בראה לשבת יצרה, והכת השניה אנשים שהלכו בדרך הגדר הבינוני שבפרישות, ומאסו מותרי העולם לגמרי, וסבלו לחסום תאוותם מהם, והמותרים על שני פנים, אחד מהם, מותרים שהם חויץ לאדם ונפרדים ממנו, כקנינים הגופיים והמאכל והמשתה והמלבוש והמשכן, והשני מותרים דבקים לאדם אין נפרדות ממנו סבותם, כדבור והשחוק והמרגוע והמנוחה, והבט אל המותרים והאזן אליהם, והעבר על הרעיונים מה שאין צריך. ופסקה הכת הזאת ממנה כל קרואי המותרים, ולא ראו לצאת מהישוב להספיק לגופם מזונותם כמו שהם חייבין בו, והמירו המדברות וההרים בבדידות בבתיהם והיחידות במשכניהם, והשיגו שני הענינים, והגיעו אל שני החלקים. והם יותר קרובים אל הדרך השוה והתוריה, ממי שהקדמנו זכרו. והכת השלישית אנשים שהלכו בדרך הגדר השפל שבפרישות, והוא שפרשו מן העולם בלבותם ובמצפונם, והשתתפו עם אנשי העולם בנראה בגופיהם, בישוב העולם כחרישה וזרע, והתעסקו בגופיהם בעבודת הבורא ית', עמדו על צורת נסיון האדם בעולם הזה, ומאסרו בו וגרותו והגזרתו מעולם הרוחניות (ס"א כרוחות) אליו. ונפשיותם מואסות בעולם ובהונו, ונכספות לעולם הבא. מצפים אל המות, והם נזהרים ממנו. הכינו צידם לעת נסיעתם, וחשבו במה שמוגיעים אל בית מרגועם קודם העתקתם, ולא לקחו מהעולם אלא פחות ממזונותם, ולא הניחו ממנו מה שהוא טוב להם באחריתם כפי יכולתם, אלא לקחו ממנו צידה ונשאורו. והכת הזאת קרובה אל הדרך השוה הישרה התוריה יותר ממה שזכרנו קודם. אך הפורשים למושך תועלות העולם, ופרישותם באיברים ולא במצפונים ובלבבות, הם שלש כתות. אחת מהן אנשים חסמו תאות נפשיותם מהשיג קצת התענוגים, כדי שיצא להם שם בפרישות וישבחו אותם באמונה ובחסד, להיות זה סבה חזקה להגיע אל תכלית תאותם. והם מוחניפים באמונה ובפרישות, בעבור שיכטחו ב"א בהם ויפקידו אצלם ממוניהם, ויגלו להם סודותם ויוכלו להזיקם. והם הכת הרעה שבכל כתות בני אדם, ויותר רחוקה מן האמת ומגונה במנהג מכלם, ובכמותם אמר הכתוב (ירמיה' ט) חץ שחוט לשונם וגו'. והכת השנית אנשים

כונת התורה. וסבלו, וקבלו עליהם למנוע וכו'. והמרגוע, ופקט ושאלן. והבט, ולסביט, וכן והאזן והעבר דנסמון. כל קרואי, כל מה שנקרא. שני הענינים, כונת התורה והעולם. עמדו על צורת נסיון וכו', הסתנונו על מכותו וענינו וכו'. ומאסרו וכו', שהוא כאסיר וצר בעו"ז. והגזרתו, שנגזר ונחלג. והמה נזהרים ממנו, לע"פ שמנשים ליום אחת מעו"ז לחיי עולם כה"א עכ"ל שומרים נפשם נחיים להרכות להם מע"ט. מרגועם, מנוחתם. ולא לקחו, לא נהנו. ונשאורו, עמסם. באיברים, רק

שמצא ידם מעט מהון העולם, וכאשר ראו מהירו' אבידת הממונות והתהפכות העיניים, עם מעוט בטחונם באלהים, הצרו על נפשם במוזנותיהם וחסמו האיהם, וטענו כי הפרישות נשאתם על זה. ועם העיון האמתי לא נשאם על זה אלא רוב אהבתם בעולם, וחריצותם להרבות מהינו ואבלם על ריש נפשותם. ומעוט הסתפקותם במה שהגיע אליהם ממנו, ובכמותם אמר החכם (קכלת ו) איש אשר יהן לו האלהים עושר ונכסים וכבוד וגו'. והכת השלישית אנשים קצרה ידם מקנות ממון, ולא הגיעו מהון העולם אל מה שזדמן להם מן המזון, ולא יעמדו מעמד השאלה וזלות הבקשה מב"א, וחסמו אותם בתהגרת הרעב והסתתר במעט מלבוש. והלו כל זה בפרישות מן העולם, להשמר מפניהם, ועל לא יתבו בשאלם מזולתם, ויהיו להרפה בעולם. וכאשר תרצה לעמוד על אמתה מי שיטעון מן הפרישות, אם היא לתקנת הורהם או לתקנת עולמם, בחנם בהנאים אשר בהם תשלם הפרישות אשר אני עתיד לזכרם, והעמוד על בירור מצפנים, מוכזם מפרישות, בעזרת השי"ת :

פרק ד אבל תנאי הפרישות המיוחדת, כאשר אמר קצת החסידים. הפריש צהלתו בפניו ואכלו בלבו, לבו רחב מאד, ונפשו שפלה מאד. איננו נוטר ולא חונד ולא מספר בגנות ולא מדבר באדם. מואם בגדולה ושונא השררה. מיושב, זכרן, מודה, רב בשה, מעט נזק, אם ישחק לא ירבה, ואם יכעס לא יתקצף. שחקו, ריוח שפתים. ושאלתו, ללמוד. חכמתו רבה, וענתו גדולה. הסכמתו הזקה, לא ימהר ולא יסכל. מחלוקתו נאה, ותשיבתו נכבדת. צדיק אם יכעס, חונד אם יבקש. ידידותו

בלאריס. עם מעוט, ונוסף לזה מעוט וכו'. הצרו וכו', ר"ל סתפקו בלחם נר וכו'. הפרישות נשאתם וכו', מלד הפרישות יעשו זאת. ועם העיון וכו', וכשעין נאמת ע"ז. ומעוט הסתפקותם, שאינם מסתפקים. שזונם, שיפנסס. על הצר, ע"ז כדחוק וכו'. שיתכבדו, חשו לכבודם. ולא יעמדו וכו', שלא יתרכו לבלול על ספתים. וזלות, זלול. מי שיטעון וכו', מי שאומר לנפשו סכוא פרוש. והעמוד על בירור וכו', וידעת בנימור אם פריכות חמתית או כוננת. צהלתו בפניו, שחראס פנים שוחקות לכל אדם. בלבו, סכוא מוכרח ליכנות מעוס"ז וע"ז מן כחונותיו לנוראו. לבו רחב, שפנו מעסקי עוס"ז. נוטר וכו', כי דבר אין לו עם אדם. מיושב, אינו נכבד להשיב. זכרן, זכרונו חזק. מודה, על האמת. מעט נזק, כהנו כה נגבול זולתו. ריוח שפתים, אינו פוער פיו לבלו חק כקנת השוחקים. ללמוד, אינו כואל דבר רק כצריך לו לדעת בלימודו. הזקה, לא יכזב ממנה. ולא יסכל, לפי שלא נהפו לעבות בלי שום לב. מחלוקתו, אף כשהולק על רעיו' נאה, בדנתי הן וככל. נכבדת, נזרן כבוד. צדיק וכו', אף אם יכעס על א'

שער הפרישות

קבא

זכה, ואסורו חזק, ובריתו נאמנה. רוצה בדין הבורא, מושל ביצרו. לא ידבר עתק על מי שיזיקהו, ולא יתעסק במה שלא יועיליהו. לא יתנקם לאיד, ולא יזכור לאדם רעה. משאו קל, ועזרתו רבה. הודאתו רבה בעת הרעה, וסבלו ארוך בעת הנזק. אם ישאלו ממנו יתן, ואם יחמסו אותו ימחול. ואם ימנעו ממנו יתנדב. ואם ירחיקהו יקרב. רך מחמאה ומתוק מדבש. מצוה על האמת, דובר צדק, עוזב מאוייו. מצפה ליומו. אומר ועושה, חכם, זריז, נפשו יקרה, ובריתו נאה. גבור בארץ (ס"א גדר כחצץ), נצול מכל גנות. עזרה לדל, ותשועה לעשוק. לא יחשוף מסתור, ולא יגלה סוד. צרותיו רבות, ותלונתו מעוטה. כשיראה טוב יזכרנו, ואם יראה רע יכסנו. רצוי ורך, הכרתו שמחה, הרחקתו אהבה. זקקתהו החכמה, ויפתהו הענוה. מזכיר למשכיל, מלמד לסכל. כל מעשה. אצלו זך ממעשהו. וכל נפש, בעיניו יותר ברה מנפשו. יודע את מזונו, זוכר את עונו. אוהב האלהים, רודף רצונו. לא ינקם לנפשו ולא יתמיד בקצפו. חבר למוזכרים, יושב עם חעניים, אוהב לאנשי הצדק, נאמן לאנשי אמת. עוזר לרש. אב ליתום. בעל לאלמנה. מוכב הדלים: ומתנאה עוד, קבלת כל חובות הלכבות אשר זכרנו כמה שקדם בספר הזה. ואינני צריך לשנותם, שלא יארכו לנו הדברים בשער הזה. ואתה דע לך:

פרק ה' אבל מה שיאות לתורתנו מהפרישות? אומר בתשובת השאלה הזאת, כי הפרישות הנוהגת בתורתנו על ג' פנים: אחד מהם בעסקינו עם ב"א והתחברותנו עמם. והשני כמה שאנו מתייחדים בו זולתם בחושינו הגופיים ואברינו הנראים, והשלישי כמה שאנו מתייחדים בו במצופנינו ובמדותינו ובמחשבותינו, והצפון בלבותינו מן הרעיונים הטובים והרעים. ואני מבאר כל זה בדרך קצרה כפי יכולתי בע"ה: — אבל דרך הפרישות הראויה לנו בהתחברותנו עם ב"א; מהם הסכרת פנים והראות השמחה בפגיעתם, עם הכניעה והשפלות ולשון רכה ורוח נמוכה לכלם. ומהם הרחמים והחנינה והחמלה עליהם עם הסרת הטורה מעליהם, וזכרם בטוב ועשות הסדר עמם, ושלא נקוה ליהנות מהם ושנתיאש מאשר בידיהם. ומהם עזרתם בתקנת

בדק עכ"ז חומל עליו כשנבקש. זכה, נקיס מכל פנים אחרת. ואסורו, מס שמקבל ע"ע. עתק, בגאווה וכו'. משאו, אה נלך לב"א. הודאתו, לכוראו. וסבלו וכו', סובל ומקבל באהבה. יתנדב, עכ"ז כשנבקשים ממנו אינו נמנע מלסתנדב. יחשוף, יגלה. זקקתהו, לרפתהו, ל' כסף מזוקק. ויפתהו, ל' יוסי. רודף רצונו, רודף לעשות רצון כשי"ת. — מה שיאות וכו', איזה מין פרישות היא מלד התורה? זולתם, שלא נסני אדם. אבל דרך וכו', הנה דרך הפרישות וכו'. הסרת הטורה, פסיר מעליהם כל עורח ועמל. ושנתיאש, שלא נתמוד וכו'.

תורתם ועולמם, ותורותם הדרך אשר ירצוהו האלהים. ומהם שנסבול קושי דבריהם, ושנשפוך שיחנו לפני האלהים ולא לפניהם, והמונע ממושבות המאכל והמשתה והשחוק, עם השמירה מכל מה שיביא להטרות האל בחברתם, ויוצא מגבול הצניעות ומסורת המוסר והדומה לזה. — אך מה שראוי לנו כון הפרישות בפנים השניים המתיתדים בנו בחושינו הנראים, יחלק לשני חלקים. אחד מהם אסור לנו, והם מצות לא תעשה. והשני מותר לנו, והוא כל מה שיותר לנו מכל מיני ההנאות המותרות. וכל חלק מהם יחלק לשלשה חלקים. והוא שכל מה שנאסר לנו איננו נמלט מאחד משלשה דברים: שיהיה בטבע הכוסף לו, כזנות והגזל ולהרבות מן המאכל והמשתה האסור לנו. או שיהיה ממה שלא ישנאוהו הטבע ולא יכסוף לו, כלבוש בגד שעטנו והרכבת כלאים, ואכילת בשר בהלב ואכילת הלב והרבה מהדומה לזה. או שיהיה ממה שישנאוהו הטבע ותעבתו הנפש כאכילת הנבלה והמתה והדם, והרבה ממיני החיים אשר לא היה האדם חפץ באכילתם אפי' אם היו מותרים באכילה, כשמנה שרצים והדומה להם. וראוי לך אחי שתיסר נפשך בפרישות מכל מה שצורך האלהים לפרוש ממנו, עד שתגיע מן התעוב והמאוס במיני התענוגים המנועים והתאוות האסורות, עד תכלית שיהיה שוה לזה בטבעך המתועב מן האסור, עם מה שנכספין לו ממנו. ויהיה אצלך המשגל האסור ולקחת איסור על פנים אסורים, ושתתכבד בקלון חבירך וגנותו, אשר ימהר אליהם חפץ האדם בטבעו, כאכילת העכבר והדם והשקץ, אשר יתעבהו טבעך ותשנאוהו נפשך, וכשתגיע אל הגבול הזה מן הפרישות מן האיסור בלא הכרח מטבעך ולא קושי מנפשך, תהיה מן הכתות הנצלות מן החטא והמכשול, אשר נאמר עליהם (משלי יג) לא יאונה לצדיק כל און וגו', וכן הנתן ברשותינו מן המותר, הוא על שלשה פנים: אחד מהם קחת המאכל אשר לא יכוין בו בעליו אל תענוג. ולא יוכר האדם לעמוד בלעדיו, ואין לו תקנה זולתו. והשני קחת המזון מן המותר על דרך הויתור, ומכוין בו אל התענוג השוה מבלי רבוי ולא הפקר, בהשלמת הצורך מן הלחם הטוב, בתבשילים מתוקנים במלאכתם ושתות היין הטוב על הדרך השוה, וכן במלבוש ובדירה ושאר הענינים, והשלישי קחת הרבה מן התענוגים המותרים המפליג בהם בעליהם, עד שמביאים אותו אל התענוגים האסורים, עם טרדתו בהם מעשות חובות אלהיו שעליו, כמו שכתוב (משלי לא) פן ישחת וישכח מחוקק. וראוי לך אחי שתתנהג בפרישות מן התענוגים המותרים ביכולתך, עד שיהיו בעיניך בתכונת התענוגים האסורים עליך, פן תעזוב תורתך

שיהיה בטבע וכו', או שסתקוק אליו מוענע נאדם. שתיסר, שתרגיל. עד תכלית, עד למדרגה. על פנים אסורים, נאופנים אסורים. ע"ד הויתור, קלת יותר מן כבדך. השוה, כאלו. הפקר, חסרון ומועט. המפליג, שמרבה נס. עם טרדתו וכו', ותון מזה כס מערדים את

ותניח חובתך. וכבר עמדת על מה שצוה הבורא יתב' את המלך באמרו (דכ"ט יז) ולא ירבה לו נשים, ואמר (קס) רק לא ירבה לו סוסים, ואמר (נחמ"ט יג) הלא על אלה חטא שלמה מלך ישראל, עם חוזק שכלו ורוחב הבונתו וגדולתו. וכפי בינתך, השמור לך ושמור נפשך, ופרוש מכל אשר יפרישך ממצות האלהים בלבך ובמצפונך, אם לא תוכל להפנות לעניני אחריתך, מפני מרדקך בצורך מזונך ומחיתך בעולמך ועסקך בו. כמו שז"ר רז"ל על הרבה מהם שהיו מורחים בענין עולמם עם הפרישות ממנו, כמו אבא חלקיה שהיה משתכר לחפור באדמה, ושמואי במלאכת הבנין, והלל שהיה חוטב ומתפרנס מן העצים. ואל תמנעך פרישותך בלבך מהתעסק בזה, מפני שאתה מכוין בו לעבודת האלהים כאשר הקדמנו. וכאשר תוכל להניח עסק העולם, תניחהו בעבור עבודת הבורא, ואל יספיק לך מה שאנידנו בעת שלא תוכל בעבור צורך ההזמנה למזון, כי המשקיף על מצפונך עורך לקיים מחשבתך בעבודתו, כמו שארז"ל (אבות פ"ד ט') כל המקיים את התורה מעוני סופו לקיימה מעושר, וכל המכטל את התורה מעושר סופו לבטלה מעוני. וראוי לך שתשתדל לאסור חושך ותנועת אברך הנראים, כמו שאספר לך. והוא שתתחיל בראשונה לאסור לשונך ולבלום שפתיך, ותפרוש מן הדברים הכטלים עד שתהיה בעיניך הנעת האבר הכבד שבאברך, יותר קלה מהנעת לשונך. כי הלשון מהיר בתנועתו לחטוא, וחטאיו רבים מכלם, בעבור קלותו ומהירות תנועתו, ושהשלמת מעשהו נקלה, ויכלתו על הטוב והרע בלי מצוע, וכפי זה אחי יש מן הדין עליך להשתדל לבלמו ולמשול בו, ואל תתיר לו מן הדבור אלא מה שלא תוכל לעמוד בלעדיו לצורך התורה או לצורך העולם. וקצר מותרי לשונך בכל יכלתך אולי תנצל מנזקו, כמו שאמר החכם (משלי יח) מות וחיים ביד לשון. והקדימוהו (ס"א) והקדמנו (לשון) על שאר החושים והאברים לקושי הדבר בו יותר משאריתם, כמו שאמר דוד ע"ה (תהלים לד) מי האיש החפץ חיים וגו' נצור לשונך וגו', ובספרינו מן ההזהרה על המעטת הדברים מה שאיננו נעלם מרובו ופרסומו, וכאשר הרצה לעמוד על בירור מה שזכרתיו מרוב חטאי הלשון, קבל על עצמך לזכור מה שיצא מלשונך ביומך בהתחברותך עם ב"א והתערכך בהם, ואם תוכל

מעשות וכו'. אם לא תוכל, חף אם לא תוכל וכו'. מהתעסק בזה, כבקשת הטורף. הקדמנו, לעיל בשער עבודת האלוקים פ"ד ושער הנעתון פ"ג ע"ש. ואל יספיק לך וכו', ואל תחשוב שדי לך בפרישות הלכ בלנד חף אם מלאכת דיין כפרנסתך. כי המשקיף וכו' עורך וכו', כז"ל ור"ל רק הוא נתן לך להעשות חיל לנענור הפרוש לעבודתו גם כפועל וכמו שארז"ל וכו'. ולבלום, ולסגור. הנעת, לכניע. מצוע, חמשי. והקדימוהו, כהחכמים. ובספרינו; נשאריו ספרים שלנו.

לכתבו עשה, ואח"כ העבירוהו על לבך והעלהו במחשבתך, בעת שאתה פנוי מן העסקים בלילה, ותראה מה שיש ממנו לצורך, ומה שיש ממנו מותר לא יועיל לך, ומה שממנו מביא התיזק עליך, כמו הכזב והרכילות והשבועות ולשון הרע, ואז יתברר לך חסרונו, ותראה בו מעותך. ופקד זה ממך תמיד, כפקד מעות אויבך, ולא תתמיד בזה זמן מועט שיתקן לשונך וימעיטו דבריך. ושים תמו רת רוב דבריך, אורך מחשבתך והתמדת בחינתך והחשבון עם נפשך. כי המחשבה, נר שתכניסוהו אל לבך. והחשבון, שמש תאיר באורו מצפונך, לגלות לך מה שחוא צפון בו מן הטוב והרע. והלשון, שער המצפון. ואם הלשון יהיה מופקר ולא ייטיב לשמור מה שיש במצפונים, יהיה שער האוצר פתוח (ס"א נפקר), ויצא מה שאינך חפץ בצאתו, ויראה מה שאין הראותו טוב בעיניך. וכשתשמור השער, אתה שומר האוצר ומה שיש בו, כמו שאמר החכם (משלי י"ז) גם אויל מחריש חכם יחשב, ואמר (קבלת ס) אל תבהל על פיך וגו', ואמר (סג) אל תתן את פיך וגו'. והשתדל אח"כ לעצום עיניך וחוש ראותך, מהביט אל מה שאיננו צריך לך, או מה שיטריד לבך מחשוב במה שיועילך. ופרוש ממותרי הראות כפי יכולתך, וארז"ל (ירושלמי נרכות ס' א') לבא ועינא תרי סרסורי דחטאה. אבל השתמש בראותך והבטתך, להביט אל יצירות הבורא יתב', לבחון מהם ולחשוב בהם. ולהבין יכולת הבורא וטובו מהם, כמו שאמר דוד ע"ה (תהלים ח) כי אראה שמך מעשי אצבעותיך וגו', ואמר (קס וע) השמים מספרים כבוד אל וגו', ושאר המזמור. והשתדל אח"כ לאטום אזניך, משמעך מה שאינך צריך לו. ופרוש ממותרי השמיע כפי יכולתך, ואל תאזין לשמיע מה שלא יועילך שמיעו ממותרי הדברים והכזב והרכילות ולשון הרע. ופרוש ממה שיביאך להמרות האלהים ולעזוב מצותיו ממיני הזמר והנגון והשחוק והרגה. השורדים אותך מן המצות והמעשים הטובים. אבל הם אזנך אל דברי החכמים היודעים את ה' ואת תורתו, כמו שאמר החכם (משלי כג) הם אזנך ושמע דברי חכמים, ואמר (קס טו) און שמעת תוכחת חיים. והשתדל אח"כ לאסור היש הטעם שהקח די מזונך מן המאכל והמשתה, והפרוש ממה שהוא יותר מזה, ותחבולה לענין הזה שתמעיט במיני הלפתן, ותסמוך על לפתן אחד בעור שתוכל, ויהיה די במועט ממנו כפי שתוכל. והתכוין בו כדי להגיעו הלאס אל בטנך, לא לתענוג. והרגל עצמוך בקצת העתים מבלי לפתן, כדי להתניג טבעך, עד שיקל עליך הדבר בעת המנעו. ואם תוכל לעזוב הלפתן אשר יהיה

מעותך, מה שסעויות. מעות אויבך, כאשר תזכיר תמיד חטאת אויבך. שיתקן לשונך, וכסס תמיד מה עד שיתוקן וכו'. לעצום, לסגור. וארז"ל, וכנר ארז"ל. לאטום, לסתום. משמעך, שלא תשמע. במיני הלפתן, כל מיני מאכל שלוק מנוקל ונלי חוץ מן הלחם קרי לכו סמחכר לפתן. בעת המנעו, כשיחסר לך. יגיעה וטורח, לספק אותם.

בו יגיעה וטורח, ותסמוך על מה שאין בו שום יגיעה כזיתים
 והתאנים והענבים והדומה להם, עשה. ושים אכילתך ביום יותר
 קלה מאכילתך בלילה, אם מנהגך לאכול פעמים ביום, כדי שתהיה
 תנועת אברך קלה ביום, ויקלו עליך עניני תורתך ועולמך,
 ואח"כ תתנהג בתענית אם יהיה גופך חזק אפילו יום אחד בשבוע,
 וכל אשר תוכל להטביע נפשך שלא להרגיש על ענין המאכל
 והמשתה, כרי ליסרה, עשה. ושים כונתך בו לרפואה יותר
 מלמזון. אבל משתך יהיה מים, אלא אם תהיה כונתך בשתית
 היין לתועלת גופך, או להעביר דאגה מלבך, כמו שנאמר (קס לא)
 תנו שכר לאובד ויין למרי נפש. והזהר מזהרבות מומנו ומהפליג
 בו ומחברת ב"א עליו, כי הוא המדות הגדול לתורה ולעולם. וכבר
 ספר בו החכם מה שיש בו די באמרו (קס כ) לץ היין הומה
 שכר, ואמר במאכל ובמשתה (קס כג) אל תחי בסובאי יין בזוללי
 בשר למו, כי סובא וזולל יורש וגו'. ואחר כך השתדל למנוע
 ידיך מגעת במה שאינו שלך מוחן העולם, ופרוש ממיני הגנבה
 והאונאה והגזל, ומתירע לזולתך. והתעכב בתנועת ירך, וחשוב
 באהריהך, ושמור מוסרך וצניעותך בהתנשאך מעשות הרע בהם,
 כמו שנאמר (ישעיה נו) ושומר ידו מעשות כל רע, ואמר (קס לג)
 גוער כפיו מתמוך בשוחד. אבל השתמש בידך במצות הבורא,
 ופתחם במתן לעני ולרש, כמו שאמר הכתוב (דברים עו) פתוח
 תפתח את ירך לאחיק, ואמר (משלי לא) כפה פרשה לעני. וכן
 אתה צריך להשתמש בהם במה שיכולא ספקך, וימנעך מן השאלה
 ומקחת מומן אסור, ומקנות חסד עמך במה שמעניקין אותך
 ומטיבין לך, ותקנה זכויותך לזולתך, וחסדיך למי שנתחסד עמך,
 ולא תהיה למי שא על ב"א. כמו שאמר אחר מן החכמים, האלהים
 ירחם עבד שפירש מן העולם, ולא היה פרישותו למי שא על
 אוהביו, וסלק מעליהם טרחו והתעסק באבריו במיני המלאכות,
 כמו שנא' (תלמיס קכה) יגיע כפיך כי תאכל וגו'. וכבר נאמר ראש
 הפרישות, תקון הפרנסה, ונאמר עוד ראש הפרישות תקון
 המחשבה על תקון הספק (ס"א כלחט), ר"ל שייגע להתעסק בספקו,
 ואח"כ התנהג כן ברגליך ומנעם מלכת עם הרשעים מבקשי
 המותרים, כמו שנאמר (קס ה) אשרי האיש אשר לא הלך בעצת

להטביע, לכרגיל. ומהפליג בו; יותר משעורו. ומחברת ב"א, שלא
 תחנך נקבון כ"א לשתות. מגעת, לכלתי נגוע. מוחן העולם, הון זרים.
 בהתנשאך וכו', ר"ל הוקר מוסרך וצניעותך נעוץ שלא הגאלס ולא תנוס
 נעשות וכו'. שיכולא ספקך, לזורך פרנסתך. מן השאלה, שלא תעורך
 לשאלו מב"א. שמעניקין, שנותנין לך. ותקנה, פעל יונא ור"ל פע"י
 שמתניין עמך יטלו חלקם מזכויותך וכו'. האלהים ירחם וכו', שנתח נס'
 ופירש ה"ע לעבודה, וכן היה כי לא היה וכו'. תקון הפרנסה, לתקן
 לו פרנסה שלא יעטרך לפני אדם. תקון המחשבה וכו', לחשוב מחשבות
 למנוח מחיתו די ספקו.

רשעים וגו'. אבל רוץ לכל המעשים הטובים ולמושבות החכמים, כמו שכתוב (משלי יג) הולך את חכמים יחכם, ואמר (קס ז) למען תלך בדרך טובים. וכבר קבץ הכתוב כל מה שהקדמנו זכרו ממוסר החושים, ואמר (ישעיה לג) מי יגור לנו אש אוכלה וגו', הולך צדקות ודובר מישורים וגו', ואח"כ קבעם החכם וחבר אליהם הלב, באמרו (משלי ו) שש הנה שנה ה', עינים רמות לשון שקר וגו' לב חורש וגו' יפיח כזבים וגו'. וכן נמצאם (תהלים עו) במזמור ה' מי יגור באהלך. וראוי לך אחי שתדע כי לא יתכן לך להחזיק בכלם, עם הנחת אחת מהם. מפני שהם כבדולח המחובר בחוט, אם תתיר ממנו גרגיר אחד, יתפזרו כלם ויפסד חבורם. על כן השתדל להזהר בכלם, ואז תהיה כל אחד מהם עזר לשאריתם, כמו שארז"ל שמצוה גוררת מצוה ועבירה גוררת עבירה. ואמר החכם בתכיפת הטובות אחת לאחת (משלי ח) אשרי אדם שומע לי לשקוד על דלתותי יום יום לשמור מזוזות פתחי, אמר בתחלה שומע ואחר כך לשקוד ואח"כ לשמור. אבל הפרישות הנוהגת בפנים השלישים. והוא מה שיתחד בנו במצפוננו ומוחשבותינו ויצרי לבבנו הטובים והרעים, תחלת הפרישות היא שתפרוש מקניני העולם במעשך ומוחשבתך, אלא למזון ופרנסה, לא לתענוג מתענוגי הגוף ולא להגיע אל המנוחות והשררות, והתפאר בהון העולם הכלה מהרה. ותהיה פרישותך בהם לאלהים ית', לא לקנות שם ולא להותיר ממונך בפרישותך. ואל תצא בה מגבול התורה שתתענה בשבתות ובמועדים וראשי חדשים, ותמנע ממה שחייבך בו הבורא ממצות פריה ורביה, אבל תהיה פרישותך על דרך התורה והדת, בגלוי ובנסתר מענינך. ואח"כ, שתקצר מאוייך בעולם כאלו אתה גוסע ממנו לערב יומך. ואח"כ, שתחשוב עם נפשך כאשר הקדמנו בשער חשבון האדם עם נפשו. ואחר כך, שתתיאש ממה שבידי ב"א ושתבטח על האלהים, ותנוה דעתך על גזרותיו ודיניו. וכל חובות הלבבות שקדם באורם בספר הזה, אתה חייב בהם, והם עמוד הפרישות מן העולם. חקור עליהם והדביקם אל לבך, תגיע בהם לכל טובת: פרק ו אבל באור מה שבא בספרי הקדש ודברי רז"ל מענין הפרישות כון העולם, מהם מה שאמר יעקב (נראשית כח) ונתן לי לחם לאכור ובגד ללבוש. ומהם צום משה ארבעים יום ולילותם ג' פעמים, וכן אליהו ארבעים יום, כמו שכתוב (מ"א יט) וילך בכח האכילה והיא ארבעים יום. ומהם מה שנאמר בניזר שקראו האלהים קדוש, כמו שכתוב (נמדנר ו) כל ימי נזרו קדוש הוא לה', בעבור שפסק מפרי הגפן וגדל שער ראשו בלכד, כ"ש מי שפסקה תאותו מכל התענוגים, שיש לו שכר וגמול יותר. ומהם מה שנאמר לאהרן (ויקרא י) יין ושכר אל תשת וגו' ולהבדיל

כבדולח, כשנינו מרגליות, בתכיפת, שאחת גורמת לחכמה. לערב יומך, נערכ היום הזה. שתתיאש, שלא תחמוד.

וגו' ולהורות וגו', הזהיר כל העוסק במעשה העבודה, שלא יעסוק בכל מה שיטרידו מהשלמת העבודה לאלהים, כמו שארז"ל שתי רביעית אל יורה שתי רביעית אל יתפלל, ומהם ענין בני יונדב בן רכב, אשר צום אביהם שלא ישתו יין ולא יזרעו ולא יטעו כרם ולא יבנו בית וישבו באהלים חוץ לישוב. וזה מנהג הפורשים מן העולם ושבו להם הבורא זה, כמו שכתוב (ירמיה לז) לא יכרת איש ליונדב בן רכב. ומהם מעשה אלישע כשעבר עליו אליהו, כמו שכתוב (מ"א יט) שנים עשר צמדים לפניו, והניח ידיו מן הכר והלך אחריו, כמו שאמר (עס) אשקה נא לאבי ולאמי וגו' וילך אחרי אליהו וישרתהו. וכן היה מנהג בני הנביאים בדור ההוא ואשר לפניו, שהניחו העסק בישוב העולם והתשגחה בעניני הגופות, ויצאו למדברות כדי שתתיחד נפשם ומחשבתם לאלהים, ומהם מה שצותה אותנו התורה בתענית בעת התשובה ובקשת הכפרה, כדי שנחסום תאוותינו מכל התענוגים שהם החזקים שבסבות העבירות, כמו שכתוב (סוטה יג) כמרעיהם וישבעו, ואמר בהפכו (עס ה) בצר להם ישחרונני. ומהם מ"ש (זכריה יג) ולא ילבשו אדרת שער למען כהוש, וזה מורה כי הוא היה לבוש החסידים מקדם, והיו לובשים אותו אנשי הדור ההוא לתחיף. ומזה מ"ש דוד (תהלים קיט) טרם אענה אני שוגג, ואמר (עס) טוב לי כי עוניתי, ואמר (עס) טוב לי תורת פיך וגו'. ומהם מנהג איוב אשר ספר על עצמו מבזותו העולם והונו, וקשרו חושי ואסרו ידיו ולשונו מכל מה שיש בו המרות הבורא, ובחרו באמת, והצילו העשוקים והטבתו לרלים ולאובדים כמנהגי הפורשים מן העולם. ומהם מה שעשה דניאל בהתפללו אל האלהים בעבור אורך הגלות הראשון והתאבלו עליו, שאמר (דניאל י) לחם חמדות לא אכלתי, ואמר לו המלאך (עס) מן היום הראשון אשר נתת את לבך להבין ולהתענות, וישאר הענין. וזה הוא הטוב שבמנהגי הפרישות. ומהם מה שעשו אנשי נינוה כששמעו מה שגזר עליהם הבורא, כמו שנאמר (יונה ג) ויאמינו אנשי נינוה באלהים. וכמוהו, מה שעשו אבותינו בימי המן, ככתוב (אסתר ד) מקום אשר דבר המלך ודתו מגיע אבל גדול וגו'. והרבה כזה בספרינו כשתחקור עליו תמצאנו מפוזר בדברי אבותינו הרבה. ומהם מה שאמר שלמה (משלי כג) אל תהי בסובאי יין וגו', (עס ו) מעט שנות מעט תנומות וגו'. ומה שאמרה אם למואל (עס ז) אל תתן לנשים הילך וגו'. אל למדכים למואל וגו', פן ישתה וישכח מחוקק. ומהם מה שאמר (קהלת ג) כי לאדם שטוב לפניו וגו', ואמר (עס ז) לב חכמים בבית אבל, (עס) טוב ללכת אל בית אבל, ואמר (עס ה) מתוקה שנת העובד, ואמר (עס יא) כי הילדות והשחרות הבל, ואמר (עס יב) סוף דבר הכל נשמע וגו'. אבל מה שארז"ל במשנה ובתלמוד, רב מחברו בספר הזה ורובו נמצא במסכת אבות. ועוד

טרם אענה וכו', לפי ס' המתכר הוא מלשון עיני ותענית. מחברו,

אמרו כך היא דרכה של תורה פת במלח האכל ומים במשורה תשתי ועל הארץ תישן וגו'. ומה שסמוך לזה מדרבריהם, התורה נקנית בארבעים ושמונה דרכים, ובפרקא דחסידי במסכת העניות מה שיוורה על פרישותם. ומי שיחקור על הענין הזה, ימצאנו כתוב ומן השכל ומן הקבלה. תן לבך בו וחשוב עליו במצפונך, תשיגהו בע"ה, כמו שכתוב (משלי 3) אם תבקשנה ככסף וגו', אז הבין יראת ה' וגו' :

פרק ז אבל ההפריש שבין קדמונינו ובינינו בפרישות הוא, שחנך ונה ואברהם ויצחק ויעקב ואיוב וריעיו, היה שכלם זך ויצרם חלש, ונפשותם היו נמשכות אחר שכלם, והמעט מן המצות היה מספיק להם בהשלמת עבודת האלהים עם אמונת לבם לאלהים, כמו שכתוב באברהם (נחמיס ט) ומצאת את לבבו נאמן לפניך, ולא היו צריכין אל הפרישות היוצאת מהדרך השוה התוריה, וכאשר ירדו בניהם אל מצרים, וגרו בה בימי יוסף כשבעים שנה בשלום (ס"א נשנו), והזקה תאונה וגדלה תשוקתם, וגבר יצרם על שכלם, נצטרכו מן הפרישות אל מה שיהיה הפך תאותם, ויעמוד כנגד יצרם, והוסיף להם הבורא מן המצות השמעייות, מה שעמד להם במקום הפרישות הראויה להם כפי תכלית יכלתם ופחות ממנה. וכאשר כבשו ארץ כנען ונכנסו בה והתנעמו בטובה, בקשו המזון והסמוך לו ממותרי המאכל והמשהה והמשגל והבנין. וכל אשר נוספה הארץ יישוב נוסף השכל חרבן, כמו שכתוב (דברים ח) פן האכל ושבעת ובתים טובים תבנה וישבת וגו' ובקרך וצאנך ירביון וגו' ורם לבבך וגו'. וכל אשר נוספו התאוות ונתחזקו, נחלש השכל והתאחר מהשיג העצה הנכונה; והצטרכו אל פרישות הזקה יעמדו בה כנגד חושיהם, כדרך הנזיר ומנהג בני הנביאים אשר זכרנו כמה שעבר לנו בספר הזה. וכן בשאר הדורות השכל בחולשה והתאוה בגבורה, ובכל עת שמתעסקים בענין מעניני העולם, יטרירם מעניני העוה"ב, ע"כ הוצרכו להפנות מומנו, בעת שעושים מאומה ממועשי העולם הבא. והיו הקדמונים בהזק שכלם וזך נפשם עושים לעולמם ולאחריהם, ולא היה האחד מפסיד על חבירו, כמו שכתוב (יחזקאל כג) אביך הלא אכל ושתה וגו' אז טוב לו וגו', ואמר (קס"א ז) טוב אשר תאחז בזה וגם מזה אל הנח ירך. — וראיתי אחי מליצה נמרצת בענין הפרישות לאחד מן החסידים מצוה בה בנו, וישרה בעיני, ושמתיה חתימה לשער הזה כמו שמצאתיה, החת תוכחתי לך והורותי אותך. הבן אותה והשתכל בה, הגיע אל הטוב והישר בעזרת האל. וזאת היא :

מלחננו. שסמוך לזה, קרוז ודומה לזה. — השמעייות, החקים שאינם מלך השכל וקראים שמעייות. ופחות ממנה, שלא יכבד עליהם. והתנעמו, ל' נועם ועונג. והסמוך לו, ודומה לו.

ואתה בני ישימך האלהים מאשר ישמעו ויאזינו, ויאזינו ויחשבו, ויחשבו וידעו, וידעו ויעשו, ואל ישימך מן האנשים הטובעים בתעות, השדודים (ס"א סמורים) ביין הסכלות. אשר העבירם היצר, ומשל במ העולם, וגברו עליהם התאוות, ונטו בהם אל התענוגים. והסיתום המאויים והשיאתם החמדה. והם באפלתם נחבטים, ובמרוצת טעותם שבים. ישמעו ולא יאזינו, ויאמרו ולא יעשו. בקשו המנוחות, ונפלו באנחות. השתדלו להשיג הנעימות, והשיגו היסורים הקשים. ונפשותם עיפות, וגופותם יגעות, דעותם שלולות, ובינותם מנופצות. יקבצו הזהב האובד והכסף החולף, ויורישוהו האויבים וההודרות מן הנשים. ומהזקים הארמונות, ושוכנים בקברות. ובונים אשר לא יושיבו, ויקבצו כה שלא יוציאו. קובר כל איש מהם אביו ובנו, ואינו עושה מעשה הקיים לנצח. שוכח קצו וזוכר מאוייו. ומה האמר בתוך שאבדו שתי קצותיו, ויחיד שעוכוהו אבותיו, והשתכל בני בניו שהרחיב הבורא את לבו והמשילו במחשבתו, ופקח עיניו בטוב לו, והראהו הדרך הישרה וקרב אליה ונוכח בה, בטוחים ממנו ב"א, והוא בטוח בהם. והשלים עמם ונצל מהם. עבדו בני אדם יצרם, ועבד הוא אלתי השמים והארץ, המחיה הממית הבורא החונן אשר אין אלוה מבלעדיו. כמה בינם ובין אנשים ברו מצפוניתם וזכו חביהם, ועיניהם נחות ולבותם בטוחות! והם בזכר האלהים משתעשעים בכדידות, ומודים על טובתו בכל ענין. קרבו אל העיון המחשבי והמגיני והמועצי. קרעו מסך הראות בדרכי המצפונים, והגיעו אל מרגוע האמת ביגיעה, ויצאו ממנוחה אל שעשועים. לא טרדם מאויים, ולא איחרם אורך קיצם, והם ליום

בתעות, נשקרות. השדודים, שדודי שכל. באפלתם נחבטים, נכשלים בעורן שכלם. ובמרוצת וכו', שנים ורעים נטעותם. ולא יאזינו, להסין מה שמעו. שוללות, חסירות. מנופצות, שבורות. וההודרות, נסיון הודעות כל מלפניו וחדרי ביתו. קובר וכו', וא"כ היה לו לזכור גם סופו ועכ"ל אינו עושה וכו'. ומה האמר, כמה נחשב התוך וכו'. והשתכל וכו', ונגד זה הסתכל והתנון וכו'. ונוכח בהן, ישר דרכו ללכת בה. בינם, בין עובדי יצרים. ברו, עהרו. חביהם, תוכס וקרנם. ועיניהם נחות וכו', לא ישאו עיניהם לתור ולראות אשר אין להם וע"כ גם לכותם נטעות מתאוס. בזכר וכו', כשהם ביחידות כל שעשועם ועסקם בזכרון הבורא להודות לו וכו'. קרבו אל העיון וכו', נקל להם להשיג כל מיני עיון ולמוד. המחשבי, כחכמת אלוהת המושג רק בעיון השכל. והמגיני, כחכמת המספר והחשבון. והמועצי, כחכמת המדידה והתמונה המושג ע"י לזורים וכלים, וי"מ המאמר הזה על שלשת חלוקות החכמה הנזכרות בהקדמת הספר. מסך הראות, מסך המכסה את הראות וכו'. והגיעו אל מרגוע וכו', הגיעו אל המנוחה האמתית ע"י יגיעתם בעבודת ה'. אל שעשועים, להשתמש ולהתענג בעו"כ. ולא איחרם וכו', לא יקוטו נחיים.

המות נחפזים, ומאחריתו נשמרים. קרואי אלהים, ומשחריו, ומיחליו, ועובדיו. דוברי אמת ולוהגי צדק, מבלי מורא שלטון ולא ממשלת שטן. יקרים יותר מכל אדם, ושמורים יותר מכל עם, ותפארתם ומעלתם גדולה מכלם. מכובדים בכתי (ס"א דרכי) האלהים, וגדולים בעיני הברואים. אין טורד אותם מזכר האלהים טורד, ולא מעכבם מהודותו מעכב. לשונותם רגילות בהלל והודות, ולבותם שמחות בכר וביחוד. התנכר להם העולם והכירוהו, ודברו (ס"א דרכי) בו וספרוהו. לא נעלם מעיניהם בגדו, ולא נסתרה מהם תרמיתו, לבש בגדי המודותיו ויחשבוהו שולל, וההרפה להם וימצאוהו מוכרח. שחק אליהם ויגערו בו, ורצה להטותם ונטו מעליו, השקיפו על רוע מעלליו, והתבאר להם גבות מעשיו, ואין לו שלטון עליהם ולא כמה יתקרב אליהם. הם בחירי האלהים הברים וסגולת החסידים, בעלי הרואות הפקוחות והמשאלות היקרות והיגיעות הרצויות. אשרו אל האלהים ואישרו, וסחרו עמו והרויחו. בררו מצפונם ונבררו, וזכו לבותם ונכחרו. הצטידו היראה בדרך הרעה, ונצלו. ורכבו מרכבות המעשים, והגיעו. פגעו בשמחה מתמדת, וששון לא ישתנה. נמלטו ממעמד החשבון, ובטחו מהיסורים:— ואתה בני בחר הטוב לנפשך, טרם החרטה אשר לא תועיל, והדאגה אשר לא תכלה. האלהים יורנו ואותך הדרך הישרה, ויטה אותנו אל נתיב ההצלחה ברחמי ורוב חסדיו אמון:

נשלם השער התשיעי תהלה לאל יתברך.

נשמרים, נזהרים להסין להם ידע. קרואי, אהובי אלסים כמו וישראל מקוראי. ולוהגי, כמו ודוברי שלפניו. אין טורד וכו', לא יערידס שום טרדה ולא יעכבס שום עכוב מעבודת ה'. בבר וכו', בטוהר סלג וניחוד לה' לנדו. התנכר וכו', הסתיר תרמיתו כדי למשכס ברשתו חגל הס הכירוכו. וספרוהו, גלו ערמתו. בגדו, שחוף כוגד ומועל. שולל, ערוס וחסר כל. והתרפה וכו', נרפס מהס לנלתי תה להס ספקס, והוא מוכרח לכלכלס בנעחונס נה'. שחק וכו', כרחה להס המודותיו למשכס אליו וסס דחוקו בניפס. הברים, סוכיס. בעלי הרואות וכו', בעלי עינים פקוחות ושוללי רק יקרות ויגיעי רק לרגוונת לה'. אשרו, לעדו ודרכו נדרכי ה'. ואשרו, סלליתו. הצטידו וכו', זיינו והסינו ענמס להשמר מחטא וניללו. ורכבו וכו', המע"ט סיו להס כמרכבס להגיע אל מחוז חפסס בשלום.—

השער העשירי

בלהבת האלהים השלמה .

זה פתח השער

אמר המחבר מפני שהקדמנו במה שעבר מדברינו בשער התשיעי
ביאור עניני הפרישות מן העולם והיתה כונתנו ליחד הלב
ולפנותו לאהבת הבורא ית' ולכסוף לרצונו ראיתי לסמוך לו באור
אופני אהבת האל יתב', כי היא תכלית התכונות וסוף המעלות
במדרגות אנשי העבודה . ואומר ובאלהים אעזר , ראוי לך אחי
שתבין ותדע כי כל מה שקדם לנו זכרו בספר הזה מחובות הלבבות
והמדות ונרבת הנפשות , הם מעלות ומדרגות אל הענין העליון
הזה אשר התכווננו לבארו בשער הזה . וגם ראוי לך לדעת כי
כל חובה וכל מדה טובה מושכלת או כתובה או מקובלת , הם
תכונות ומעלות שעולים בהם אל הענין הזה , והוא תכליתם
וסופם , אין מדרגה למעלה ממנו ולא אחריו . ומפני זה סמכו
הנביא ע"ה במשנה תורה ליחוד , באמרו (דברים ו) שמע ישראל
ה' אלהינו ה' אחד ובהבת את ה' אלהיך וגו', וזו עליו והשיב אותו
במשנה תורה הרבה , כמו שנאמר (שם ל) לאהבה את ה' אלהיך
לשמוע בקולו ולדבקה בו . ושעם הדביקה , האהבה הנאמנה והלב
השולם בהם , כמו שנאמר (משלי יח) ויש אוהב דבק מאח . והרבה
פעמים מקדים הספר זכר יראת האלהים על אהבתו , כמו שנאמר
(דברים י) ועתה ישראל כיה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה ,
ואמר (שם) את ה' אלהיך תירא וגו' . וחייב הדין להקדים היראה
על האהבה באלהים , מפני שהיא תכלית הפרישות וסופה הרחוק ,
והקרובה שבמדרגות אל מדרגת אהבת האלהים , והוא השער
הראשון משעריה . וא"א שיגיע האדם אליה , אלא אחר שתתקדם
יראתו ופחדו מהאלהים יתברך . ועל כן הקדמנו שער הפרישת
לשער הזה , כי מן הנמנע ממנו שתתישב אהבת הבורא בלבנו ,
עם התישב אהבת העולם בנו . וכאשר יהיה לב המאמין רק
מאהבת העולם , ופנוי מתאוותיו מצד הכרה ובינה , תתישב

וסוף המעלות , המעלה העליונה . ואומר ובאלהים אעזר , ואגיד נעזרת
הש"י . מושכלת , מלד השכל . וסופה הרחוק , קלס

אהבת הבורא בלבו, ותהיה תקועה בנפשו כפי הכספו לו והכרתו אותו, כמו שכתוב (שע"ט כו) אף אורח משפטיך ה' קיונך וגו'. וראוי שנבאר מדברי האהבה שבעה ענינים: אחד מהם מה הוא ענין האהבה באלהים יתב'. והשני על כמה פנים תהיה האהבה באלהים. והשלישי איך הדרך אליה. והרביעי אם היא ביכולת האדם אם לא. והחמישי באופני מפסידה. והששי אותותיה אשר בהם תתברר מהמאמין. והשביעי במנהגי אותבי האלהים:

פרק א אבל מה ענין האהבה באלהים, הוא כלות הנפש ונטותה בעצמה אל הבורא, כדי שתדבק באורו העליון. והוא שהנפש עצם פשוט רוחני, נוטה אל הדומה לה מהאיש' הרוחניים, ומתרחקת בטבעה מאשר הוא כנגדה מן הגופות העבות. וכאשר קשרה הבורא יתברך בגוף הזה העב, אשר רצה לנסותה בו בהנהגתה אותו, העיר אותה להוסיף עליו ולמשוך התועלות אליו, בעבור השתוף והחברה אשר נטבעה ביניהם מתחלת הגדול. וכאשר הרגיש הנפש כמה שיש בו תועלת לגופה ותקנה לגויתה, תטה במחשבתה אליו ותכסוף לו, כדי לבקש המנוחה ממדוי גופה ופגעיו, ככסוף האדם לרופא בקי כשהוא חולה, וזמן לו מי שישמשהו ויחשוב על אודותיו. וכשתרגיש הנפש בענין שיוסיף לה אור בעצמה וכח בנפש, תטה במזימתה אליו ותדבק בו במחשבתה ותעבידהו ברעיוניה, ומתאוה אליו וכוספת לו, וזאת תכלית האהבה הזכה. וכיון שהדבר כן והיו קרואי הגוף רבים, וצרכיו אל מה שימלא מחסורו מתמידים עם השעות והעתים, ולא היתה הנפש יכולה לעמוד מעיין לו בכל זה, מפני שאין לה השקט ולא מנוחה מבלי מרגוע מדה גופה, נטרדה הנפש בעניני גופה מאוהבית הראויים לה והמתיחדים בעצמה, אשר בהם הצלחתה בנוה מרגועה. וכאשר יבקע לה אור השכל, ויגלה לה גנות מה שנשתה אליו באהבתה ונמשכה עדיו ברעיוניה, מאשר בו הצלתה בשני המעונים, תשוב מזה ותניח כל עניניה אל הבורא החונן, ותטה במחשבתה לבקש אופני הצלתה, מעוצם מה שנוקשה בו וגודל מה שנוסתה בו, ואז תפרוש מן העולם ומכל תענוגיו, ותבזה הגופות וכל תאוותם וסמוך לזה, יפקחו עיניה. ויזכו רואותיה מענן הסכלות באלהים ובתורתו, ותכיר האמת מן השקר, ויגלו לה פני אמת בוראה ומנהיגה. וכאשר תבין גדול יכלתו ועוצם מעלתו (ס"א גדולתו)

האחרון, הקועה, נוסדה. הכספו, תשוקתו. — כלות הנפש, תלות הנפש בעצמה, מלך עצמותה. במזימתה, כמחשבתה. קרואי הגוף, מקריו וצרכיו. לעמוד מלעיין, להדול שלא לעיין. מבלי מרגוע וכו', שלא תשקוט הנפש אם אין מנוחה לגוף. נטרדה וכו', וערדוה בעניני גופה ומעננה ממע"ט עסק חוכמים המיוחדים לה בעלם. בנוה מרגועה, בעוס"כ. יבקע, יזרח. עדיו, אחריו. מאשר בו וכו', ר"ל ונטה מאשר בו וכו'. מעוצם מה שנוקשה, מחזק המוקש שנשקלה בו. שנוסתה, לשן נסיון. וסמוך לזה, וסדומה לזה.

תכרע ותשתחוה לו ביראה ופחד ואימה מעצמתו וגדולתו, ולא תסור מזה עד אשר יבטיחנה הבורא ית', וישקיש פחדה ומוראה. ואז תשוקה כוס האהבה באלהים, ותתבודד בו ליחד לבבה לו, ולאהבה אותו ולבטוח עליו ולכסוף לו. ולא יהיה לה עסק בלתי עסק עבודתו, ולא יעבור על רעיוניה זולתו, ולא יעלה במחשבתה בלעדיו, ולא תשלח אבר מאברי גופה אלא במה שתמשך בו רצונו, ולא תתיר לשונה כי אם בזכרו שבתו והודאתו ותהלתו, מאהבה בו ומכסוף לרצונו ית'. ואם ייטיב לה תודה, ואם יעניה תסכול, ולא תוסיף עם זה כי אם אהבה בו ובטחון עליו. כמו שנאמר על אחד מן החסידים שהיה קם בלילה ואומר, אלהי הרעבתני, ועידום עזבתני, ובמחשכי הלילה הושבתני, ועוץ וגודלך הורתני, אם תשרפני באש לא אוסיף כי אם אהבה אותך ושמוחה בך, דומה למה שאמר איוב (איוב יג) הן יקטלני לו איחל. ואל הענין הזה רמז החכם באמרו (ש"ס ח) צרור המור דודי לי בין שדי ילין, וארזיל על דרך הדרש (שנת פ"ח נ) אעפ"י שמיצר לי ומימר לי בין שדי ילין. וזה דומה למה שאמר הנביא (דברים ו) ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך:

פרק ב אבל על כמה פנים תחיה האהבה באלהים יתברך? אומר בתשובת השאלה הזאת, כי אהבת העבד באדוניו תהיה לאחד משלשה פנים: אחד מהם, אהבתו אותו בעבור הטבתו לו וחסדו עליו. והשני, אהבתו אותו מפני שהוא עובר על פשעיו ורוב מחילתו לו וכפרתו לעונותיו. והשלישי, אהבתו אותו בעבור גדולתו ורוממותו ומוראו לעצם כבודו, לא לתוחלת ולא לפחד. ועל החקשה הזאת תהיה האהבה ממנו באלהים, לרוב חסדו עלינו והתמדת טובתו לנו, ותדבק נפשנו באהבתו לתקות גמולו. ויש שתהיה אהבתנו באלהים להסתירו עונינו ועברו על פשעינו, עם גודל מרינו אותו ועברנו על מצותיו. ויש שתהיה אהבתנו בו לעצמו ולכבודו לגדלו ולרוממו, וזאת היא האהבה הזכה באלהים ית'. וכבר רזנו הנביא ע"ה בזה באמרו (שס) ואהבת את ה' אלהיך וגו', ורצה באמרו בכל לבבך לעומת מדות בני אדם והתחלפות דעותם בנדיבותם וכילותם בגופם וממונם ובכבודם. כי מהם מי שמתנדב בגופו ובממונו, וחס על כבודו, ומהם מי שמתנדב בגופו וכבודו, וחס על ממונו, וכמו שחז"ל (יומא פ"ג ח') אם נאמר בכל נפשך למה נאמר בכל מאודך? אם יש לך אדם שגופו חביב עליו מממונו, לכך נאמר בכל נפשך, ואם יש לך אדם שממונו חביב עליו מגופו, לכך נאמר בכל מאודך, ואפשר שירצה באמרו בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך. לעומת התחלפות אהבת ב"א קצתם בקצתם. והוא, שהאוהבים שלשה מינים: מהם מי שמתנדב לרצון

יבטחינה, למחול על העבר. תשוקה, יסקו אותה. ומימר לי, נ' פירוח. — עם גודל, אע"פ שגדול וכו'. וכילותם, קמננותם.

אהובו בממונו בלבד, ומהם מי שמתנדב לרצון אהובו בגופו ובממונו, ומהם מי שמתנדב לרצון אהובו בממונו וגופו ונפשו, כמו שאמר החכם (ט"ז ח) אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה בוז יבוזו לו, ואמר ביהונתן ודוד (שמואל א' כ) כי אהבת נפשו אהבו, ואמר (ט"ז ז א) נפלאתה אהבתך לי מאהבת נשים. ודוד הנביא ע"ה באהבת הבורא יתברך, שתהיה כוללת הנפש והגוף והממון, להתנדב האדם בכל זה באהבת הבורא ית', ואל יהיה כילי בדבר מהם אצל רצון האלהים יתב', כמו שארז"ל (יומא פ"ג א') בכל לבבך, בשני יצריך ביצה"ט וביצה"ר, ובכל נפשך, ואפי' נוטל את נפשך, ובכל מאדך, בכל ממונך. ואמרו (אבות פ"ב ס"ו) עשה רצונו כרצונך כדי שיעשה רצונך כרצונו, בטל רצונך מפני רצונו, כדי שיבטל רצון אחרים מפני רצונך. ויש לומר שירצה באמרו בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך, לדבק באהבת האלהים בסתר ולהראותה בגלוי, עד שתתברר מן המאמין אמתת אהבתו לאלהים בסתרו ובגלוי ובמצפון ענינו ונראהו, על השוה והנכון על שקל אחד וערך אחד, כמו שאמר דוד ע"ה (תסלים פד) לבי ובשרי ירננו אל אל חי. ויש לומר שירצה באמרו בכל לבבך ובכל נפשך, להיות כל אהבתך והשתדלותך בזולתו לשמו, ואל תשתף עם אהבתו אהבת זולתו. ואם תאהב זולתו יהיה במה שירצהו ממך, כדי שתהיה סעיף מאהבתך בו, כאשר זכרתי בבאור ההערה השכלית בשער השלישי מן הספר הזה :

פרק ג אבל איך הדרך אל אהבת האלהים ית' ? אומר בתשובת שאלה זאת כי הבקשה הזאת לא תתכן לשואל אלא אחר הקדמות רבות. וכאשר תתקיימנה ההקדמות, תתילד מהם האהבה באלהים ית', אבל מי שמכוין אליה בעצמה, לא יוכל להגיע אליה. וההקדמות אשר ראוי למאמין להקדים לה בנפשו, הם שני יחודי הלבבות, ושתי כניעות, ושני חשבונות, ושתי בחינות. אבל שני יחודי הלבבות, אחד מהם ליחד הלב ביחוד הבורא, והשני ליחד המעשה לשמו, ולעבדו לכבודו בלבד, אבל שתי הכניעות, אחת מהם הכניעה לאלהים ית', והשנית, הכניעה ליראי האלהים ובחיריו. אבל שני החשבונות. אחד מהם חשבונות עם נפשו על מה שחייב לאלהים להתמדת טובותיו, והשני חשבונות עם נפשו על הסתירו עונותיו והאריכו לו ומחילתו. אבל שתי הבחינות, אחת מהם, הבחינה במה שעבר לראשונים בעמדו על ספרי הנביאים ודברי הקדמונים ע"ה, כמו שכתוב (תסלים קמג) "זכרתי ימים מקדם וגו'". והשנית, הבחינה בעולם במה שהוא רואה מפלאי הבורא ית' בבריאותיו. וכבר בארתי בספר זה כללים מן הענין הזה כפי יכולתי, מה שיש בו די למי

בזולתו לשמו, רק לשמו לנדו ולא לזולתו. במה שירצהו, נמשך שחנינו לס' כמדות ומעשים טובים. סעיף, ענף האומת וכו'. בעצמה, כלי סכנות וסקדמות. ומכוון, רלוי נכון. והאריכו לו, כדי שישקו.

שמבין, ומכוין למה שיש בו הצלתו והמלטו בעוה"ז ובעוה"ב. וכאשר יתקן כל זה, ויחבר אליו הפרישות מתענוגי העולם ותאוותיו, ויבין גדולת הבורא ועצמתו ואמתותו ורוממותו, וישכיל קטנות ערך נפשו וזעירותו וזלותו, ואח"כ יכיר רב טוב הבורא עליו, וגודל חסדו עמו, תהיה האהבה באלהי' מן המאמין סמוכה לזה, בלב שלם, ואמתת זוך נפשו והכספו לו בהשתדלות וחריצות ורציזות. דומה למה שנא' (ישעי' כו) נפשי אויתך בלילה, ואמר (קס) לשמך ולזכרך תאות נפש, ואמר (תהלים מז) צמאה נפשי לאלהים. והחזק שבדברי' שתעזר בהם על המדרגה הזאת העליונ', הוא המורא הגדול מאלהים, והאימה ממנו, והפחד ממצותיו, וחמחשבה המיד בהשקפתו על סתרך וגלוייך, ומצפונך ונראך, והנהגתו אותך, והמלתו עליך, ודעתו הנסתר והנגלה בעבר ובעתיד ממעשיך ומחשבותיך, והבטחתו לך והקרבתו אותך. ולא תוכל עם כל זה לעמוד מנשות אליו בלבך ובמצפונך בבר לבב ואמונה שלמה, ותתלה נפשך באהבתו, ותבטח על חמלתו וגודל חנותיו ורחמיו. ולא תשתף בעת ההיא עם אהבתו אהבת זולתו, ולא ישקיף עליך שאתה ירא עם יראתך ממנו בלתי. ולא תפקדתו מרעיוניך, ולא יסור מנגד עיניך, ויהיה צוותך בבדידות, ויושב עמך במדברות, ויהיה מקום מלא ב"א בעיניך כלא — מלא, והריק מהם כלא ריק, לא תשומם בהפקדם ולא תדאג בהעדרם. ותהיה תמיד שמח באלהיך, שש בבוראך, עלז ברצונו וכוסף לפגיעתו, כמו שכתוב (קס סד) ישמח צדיק בה' וחסה בו, ואמר הנביא (חנקה ג) ואני בה' אעלוזה אגילה באלהי ישעי, ואמר דוד ע"ה (תהלים כו) ה' אורי וישעי ממי אירא, ושאר המזמור:

פרק ד אבל אם האהבה באלהים היא ביכולת האדם אם לא? אומר בתשובת שאלה זאת כי האהבה על שלשה פנים. אחד מהם אהבה שנקלה בעיני האוהב אבדת ממונו בעבורה, לא אבדת גופו ונפשו. ומהם אהבה שנקלה בעיני האוהב אבדת חלק מגופו עם אבדת ממונו, כשהוא מקוה שתשאר נפשו בחיים בעבורה. והפנים השלישים אהבה שנקלה בעבורה אבדת הממונות והגופו' והנפשות. וכבר מצאנו אברהם אבינו ע"ה הראה אהבתו באלהי' בכל הפני', והתנדבו בממונו, ובגופו ובנפשו. בממונו, שהיה מוציאו על העוברי' והשבי' כדי להודיעם את הבורא. ומה שאמר למלך סדום (נראה ש' יד) אם טחוט ועד שרוך נעל, ראייה על נדיבות נפשו ושהממון נקל בעיניו. ובגופו, בבריה מילה, שלא נתעכב לקיים אותה

וזעירותו, ל' מעט מעט. וזולתו, קלותו, ושפל ערכו. סמוכה, קרובה ותכופה. לעמוד מנשות, לחדול שלא לנעות. ולא ישקיף וכו', לא יראה כן שאתה ירא עוד גם אחר זולתו. תפקדתו, תשכחתו. צוותך, ל' חננה ורעות. כלא מלא, כאלו הוא ריק וחסר כסופו. לא תשומם וכו', לא תכל כמחסור חננת בני אדם. בהפקדם, בהעדרם, שניסה ל' חסרון. —

כנפשו ובזולתו בשמחה. אבל התנדבו באבדן נפשו באהבת האלהים, מה שהראה בענין יצחק מן המהירות והחריצות, והוא הורה על אהבתו הזכה באלהים, ולבבו הנאמן בעבודתו. והיא המדרגה העליונה ממדרגות האהבה באלהים, וכמוה לא התכן מכל אדם לפי שהוא למעלה מן היכולת הבשרית, מפני שהטבע הפכה וכנגדה. וכאשר תמצא ביחידים מב"א איננה כ"א באומץ הבורא ועזרתו אותם מגבור היצר עליהם, שכל השתדלותם בעבודתו וקיומם מצות תורתו בנפש נאמנה ולבב שלם ומצפון זך, כמו נביאי האלהים ובהירוי וסגולתו. ואין ביכולת כל בשר לסבול מה שזכרנו לאהבת הבורא, מפני שהטבע והיצר כנגדו. אבל השני פנים הם ביכולת רוב המדברים. בהשתדלם בתקדמות אשר הקדמנו בשער הזה. ומה שמורה כי השני פנים האלה ראייה על האהבה השלימה באלהים, מה שאמר השטן (איזכ"ח) החכם ירא איוב אלהים הלא אתה שכת בערו וגו' ואולם שלח נא ירך וגו', כלומר כי הוא נסוחר עמך, באהבתו ויראתו אותך לקח מחירה כבוד העולם והונו, אך פסוק ממנו מה שחננתו מתועלות העולם, ואם יעמוד בעינו עמך הוא נאמן באהבתו כך, ואמר לו הבורא הנה כל אשר לו בידך, ועשה מה שידעת בממונו ובבניו, ולא נשתנה לא בנגלהו ולא בנסתרו לאלהים, ועמד באהבתו הנאמנה לאלהים באמרו, ערום יצאתי מבטן אמי. ואמר הבורא לשטן השמת לבך אל עבדי איוב וגו'. ואמר עור בעד עור וגו'. ואולם שלח נא ירך וגו', אמר הרבה ב"א מתנדבים בממונם ונשיחם ובניהם, כדי לשמור גופם, אך אין אמונת אהבתו אותך נראית, אלא בבחינתו בגופו ובשרו כמה שיצערתו ויקוץ בו. ואמר לו הבורא ית', הנו בידך אך את נפשו שמור. ועשה מה שאמר מנסיונו בגופו, וסבל ולא נשתנה באמונתו וטוב לבבו באלהים, באמרו לאשתו כדבר אחת הנבלות תדברי וגו'. ונראתה אהבתו הנאמנה ובר לבבו לאל, למה שהתאפק לו לסבלו והתנדבו באבדת ממונו וצער גופו, ואמר כמה שענה בו חביריו (קס"ג) הן יקטלני לו איחל. ושבח לו הבורא על זה ולא שבת דבר חבריו בהוכיחם אותו. כמו שאמר (קס"ג) ויאמר ה' אל אליפז התימני וגו', ואתה רואה כי חבר אליו הבורא שני צדיקים והביאם למשל באמרו (יחזקאל"ד) נח דניאל ואיוב, ואח"כ שב האלהים את שבותו, כמו שכתוב (איזכ"ח) וה' שב את שבות איוב. ועל דעתו ומנהגו היו כל החסידים הראשונים המנוסים, כדניאל וחביריו בגיב אריות וכבשן האש, ועשרה הרוגי מלכו' והנוהג מנהגם, ועל המדרגה הזאת הזהיר הנביא באמרו (דברים ז) ואהבת את ה' אלהיך וגו'. ומי שמתמיד על האהבה שהיא לתוחלת או ליראה בעולם הזה

ובזולתו, נניו וענדיו. והחריצות, והמריצות. היכולת הבשרית, כח כשר ודס. פסוק, הסר ממנו. בעינו, בשלימותו. ועשה, כשטן. למה שהתאפק, נמש שלח ההרעס. המנוסים, קעמדו בנסיון. —

או בעוה"ב, אשר ביכולת רוב המדברים לקיים מצותיה ומשתדל בה תמיד, יאמצהו הבורא ויעזרהו על האהבה הנאמנה אשר תהיה לגדל ולרומם לבורא ית', אשר היא למעלה מן היכולת הבשרית, כמו שאמר הכתוב (משלי ח) אני אותבי אהב ומשחרי ימצאוני (קס) וחוטאי חומס נפשו:

פרק ה אבל מפסירי האהבה באלהים, רבים מאד. מהם שיקצר האדם בהקדמות אשר תתילד מהם האהבה בבורא ית'. ומהם מפסירי ההקדמות אשר הקדמנו לבארם בספר הזה, ואינני צריך לשנותם שלא יארך הענין, ומהם השנאה באוהביו והאהבה בשונאיו, כמו שכתוב (ישעיהו ס) מצדיקי רשע. ואמר (משלי יז) מצדיק רשע ומרשיע צדיק, ואמר (קס כח) עוזבי תורה יהללו רשע, ואמר (קס כד) אומר לרשע צדיק אתה:

פרק ו אבל אותות האהבה באלהים מן האוהב. מהם עזיבת כל מה שישרידהו מעבודת הבורא יתבדך מעניני המותרים. ומהם הראות אותות יראתו ואימתו על פניו. כמו שכתוב (שמוס כ) ובעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו. והיראה על שני פנים: אחד מהם יראת עונשו ונסיונו, וזהו הירא בעבור מה שיצערנהו וידכאהו, שאם היה בטוח ממה שיצטער בו לא היה ירא את ה', ועליו אמרו רז"ל ליחוש דילמא אתי למעבד מיראה, והוא מקצר ממדרגת יראי אלהים. והוא מה שהזהירו ממנו רז"ל, (אבות פ"א ג') אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס וכו'. ואמר אחד מן החסידים אני מתכייש מאלהים שאעבדנו בעבור הגמול והעונש, ואהיה כעבד הרע אם יירא ויקוה יעשה, ואם לאו לא יעשה, אבל אעבדנו למה שיאות לו. והשני יראה לכבודו ורוממותו ועוצם גבורתו, ואיננה סרה מן האדם ולא נפרדת ממנו כל ימי חייו. וזאת העליונה שבמדרגות יראי אלהים אשר נזכרו בספרים ביראה. והוא המביא (ס"א כגמול) אל האהבה הזכה, והכוסף המצער. ומי שהגיע אל המדרגה הזאת מן היראה, לא יאהב ולא יירא זולת הבורא. כמו שספר אחד מן החסידים על א' מהיראים שמצאו ישן באחד המדברות, ואמר לו האינך ירא מן האריה שאתה ישן במקום הזה? אמר לו אני בוש מאלהים שיראני ירא זולתו. ומה כשישתוה בעיניו אם ישבחהו ב"א או יגנוהו ברצון הבורא ית', שהוא מצום לעשות הטוב ולהתחזק מן הרע. ומהם שיתנדב בנפש וגופו וממונו ובניו ברצון האל יתב', כמו שכתוב (תהלים מד) כי עליך הורגנו כל היום. ומהם שישבי שם האלהים תמיד על לשונו בשבח והודאה ותהלה, כמו שכתוב (קס נב) ולשוני תהגה צדקך, ואמר (קס עא) ימלא פי תהלתך. ואל יזכור שם הבורא לשוא ולא לשקר ולא בקללה. והשבועה לשוא, היא מה

ונסיונו, יסורין סכלים ע"י הנסיון. וידכאהו, ניסוריס. למה שיאות, מטני שרתי שיראני ירא זולתו, שיראס אותי שאני ירא מולתו.

שמוציא אדם על פיו מן השבועות לבטלה וללא צורך, ולא יחייבהו בה דין. והשבועה לשקר, היא השבועה שמחייבין אותו בה מן הדין במשאו ובמתנו עם ב"א, והוא חייב להזהר מכל מה שיבואהו להשבע בשם הבורא יתב' לכבודו, כמו שכתוב (סס כד) נקי כפים ובר לבב אשר לא נשא לשוא וגו', ואמר (דברים כח) ליראה את השם הנכבד והגורא הזה וגו', ואמר (מלאכי ג) וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא בכנפיה, ואמרו הו"ל (נדרים ח' ז') אלו ב"א שיראים להוציא שם שמים לבטלה. והקללה, הם הקללות והגדופים והחרפות שמוכרים בהם ש"ש לבטלה; והוא גנאי גדול למאמין. וכבר התירו עמי הארץ לעצמם זה, עד שהגיעו בו אל תכלית הגנות, והם מכוונים בזה להפליא ולהפליג בגדופיהם ולהגדיל ולפאר חרפותם, והם דומים בזה למה שאמר החכם (משלי י) כשחוק לכסיל עשות זימה. ומהם שיתנה בכל מה שעתיד לעשותו ולאמרו ברצון הבורא, בעת שהוא יועד בו זולתו אפילו אם יהיה לזמן קרוב עד מאד. והה בעבור שני דברים: האחד מיראת מהירות המות אליו, והשני מפני שאינו יודע אם קדם בגזרת האל לעשותו. ומהם שיאשר ויורה לעבודת האלהים בין ברכה בין בקשה, כפי הצריך לזמן ולמקום ולכתות ב"א ולמעלותם מהמלכים ועד אנשי השוק, כמו שאמר החכם (סס ה) ישמע חכם ויוסף לקח וגו', לתת לפתאים ערמה וגו'. וראוי לך אחי לדעת כי זכיות המאמין אפי' אם יהיה מגיע אל התכלית הרחוקה בתקון נפשו לאלהים יתב', ואלו היה קרוב למלאכים במדותם הטובות ומנהגייהם המשובחים והשתדלותם בעבודת הבורא ואהבתם הזכה בו; אינם כזכיות מי שמורה ב"א אל הדרך הטובה ומישר הרשעים אל עבודת הבורא, שזכיותיו נכפלות בעבור זכיותם בכל הימים ובכל הזמנים. והמשל בזה משני סוחרים הגיעו אל מדינה, הרויח אחד מהם כסחורה אחת שהיתה בידו עשרת כפלי הקרן, והיה הכל מאה זוז. והרויח השני כפל אחד בלבד, והיו לו סחורות רבות, והגיעו לידו עשרת אלפי זוזים. והיה ריוח הסוחר הראשון עם רור כפלי הרויח, תשעים זוז ועשרה חלקים מאחד עשר חלק בזוז, והיה ריוח הסוחר השני חמשה אלפים זוזים, עם מעוט כפל הרויח. וכן אחי מי שאין מתקן אלא נפשו בלבד, תהיה זכותו מעטה, וכי שמתקן נפשו ונפשות רבות, תכפל זכותו כפי זכיות כל מי שיתקן לאלהים, כמו שארז"ל המזכה את הרבים אין חסא בא על ידו. ואמרו, משה זכה וזכה את הרבים זכות הרבים תלוי בו, שנאמר (דברים לג) צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל. ואמר (משלי כד) ולמוכחים ינעם ועליהם תבא ברכת טוב, ואמר (מלאכי ב) תורת אמת היתה בפיהו וגו', ואמר (דניאל יב) ומצדיקי הרבים

לכבודו, מוסב למעלה ור"ל מפני כבוד ה' כוח חייב לכושר מכל מה וכו'. יועד, מנטיה. שיאשר, ידריך. ברכה וכו', כדברים רבים או קשים. תשעים זוז וכו'.

ככבים לעולם ועד. וע"כ צוה הבורא להוכיח את המקצרים, כמו שאמר (ויקרא יט) הוכח תוכיח את עמיתך, וארז"ל עד היכן היא תוכחה? רב אמר עד קללה, ושמואל אמר עד הכאה. ונאמר (משלי כח) מוכיח אדם אחרי חן ימצא. ומהם שמחתו וגילתו בזכיותיו מפני שהוא שש בהם לא לגאווה ותפארת, ואבלו ויגונו על חטאיו לתשובה מהם וחרטה עליהם, כמו שאמר דוד (תהלים קיט) פלגי מים ירדו עיני על לא שמרו תורתך. ומהם שיתנפל בלילה ויתענה ביום אם היה יכול לסבול זה, כי תפלת הלילה היא זכה יותר מתפלת היום לכמה פנים: מהם כי האדם בלילה יותר פנוי ממה שהוא ביום, ומהם שתאות הגוף מהמאכל והמשתה יותר נחים בלילה ממה שהם נחים ביום. ומהם הפסק חברה בינו ובין ב"א, כאוהב יבקררו וחבר ידבר עמו ובעל חוב יתבעהו במה שיש לו עליו, ומהם גוף חושיו מרוב מוחשיו בלילה, מפני שאינו רואה מה שיטרידו, ולא שומע מה שיפסיק עליו, ומהם המלטו מן החניפה ורחקו ממנה, מפני מעוט היושבים עמו בלילה ואפשר שלא יוכל להתבודד ביום, ומהם שיתיחד בזכר האלהים ויתבודד בו, בעת התיחד כל אוהב באוהבו והתבודד כל חושק עם חשוקו, כמו שנאמר (ישעיה כז) גפשי אויתך בלילה וגו', ואמר (ס"ט ג) על משכבי בלילות. וכבר נזכר יתרון תפלת הלילה בספרי הקדש הרבה, מהם מה שאמר דוד ע"ה (תהלים קיט) זכרתי בלילה שמך ה', (סס) חצות לילה אקום להודות לך, (סס) קדמתי בנשף ואשוע, (סס) קדמו עיני אשמורות, (סס פח) יום צעקתי בלילה, הרבה כזה. ונאמר (איכה ב) קומי רני בלילה. וכבר חברתי דברים נמרצים, יש בהם תוכחה והכלם לנפש, ותחרץ בעבורה ותתעורר לתפלה בלילה, והם בלשון עברית וקראתים תוכחה. ואח"כ סמכתי להם דברים צחים בלשון העברית בשבח והודאה לאל ובקשת מחילה ותחנונים, דברים רבים המעירים לב המתפלל ומעוררים את טבעו, וקראתיה בקשה. וכתבתים למי שרוצה להתנפל בהם לילה או יום. ומי שקבל על עצמו זה הענין, יתגב בתוכחה שיתפלל אותה בישיבה אחר שיקדים מה שיוזמן מן הזמירות הידועות או זולתם לפניה, ואח"כ יתפלל הבקשה בעמידה והשתחויה עד סופה, ויכרע ויאמר מה שרוצה מן התחנונים, ויאמר סמוך לזה אשרי תמימי דרך ושיר המעלות עד סופם. ואם יבחר בזולתם מן הדברים וזולת הסדר הזה, הרשות בידו; אך זכרתי לך הטוב שבמנהגים בה. ועיקר הדבר אחי בזוך נפשך בעת שתתפלל אותה וכונת לבך בה, ושתסדרנה לאש (ס"א נחזון) עם הסמוך לה, ואל יקדים בה לשונך את לבך, כי המעט ממנה

כי לא יספיק לו קץ כ"א ט' זח והלק מ"א מזח. המקצרים, הנרפים ופגולים בעבודת ה'. דברים נמרצים, דברים נכוחים הנכנסים ללב ותחרץ, תודרו. בזוך נפשך, העיקר תלוי בעוסק הנפש וכו'. לאש, בנחת. חסמוך לה, המזמורים וכו' השייך לה.

עם המוצא לבך בו, טוב ממהירות הנועת לשונך ברב ממנה, כשיהיה לבך ריק ממנו. ואמר אחד מן החסידים אל תשבחו שבח ריק, ריק ממוצא הלב בו, אבל יהיה בהמוצא הלב, כמו שאמר דוד עליו השלום (תהלים קיט) בכל לבי דרשתיך וגו', ואמר (שם) הליתי פניך בכל לב, ואמר (שם פד) לבי ובשרי יוננו אל אל חי. ומהם השמחה והששון באלהים יתב' וכידיעתו, והכוסף לרצונו, והגילה בתורתו, והחמלה על יראיו, כמו שאמר (שם קיט) חבר אני לכל אשר יראוך, ואמר (שם נ) ישישו וישמחו בך כל מבקשיך, ואמר (שם קיט) בדרך עדותיך ששתי, ואמר (שם) נחלתי עדותיך, ואמר (תהלים ג) ואני בה' אעלוזה אגילה באלהי ישעי:

פרק ז אבל מנחגי אוהבי ה' יתב' רבים מספר, אך אזכור מהם מה שיוזכרן לי, והוא שהאנשים ידעו אלהיהם והכירו חפצו בהם והנהגתו אותם, וכי הוא מנהלם ומכלכלם, ומשלו ואסרו בכל מה שנתן להם רשות להתעסק בו ולבחור אותו מעניני התורה והעולם, ונתברר להם והאמינו כי כל עניניהם ותנועותיהם נוהגים בגזרת הבורא ית' וחפצו; ואז עמדו מבחור בענין מעניניהם יותר מזולתו, ובטחו על הבורא שיבחר להם הטוב והנכון מהם. וכאשר התברר להם מן התורה כי הוא מזהיר על עניני המצות, ומצוה על בחירת עבודת הבורא, ומרשל מבחירת התענוגים ומונע מהם, עמדו בבחירתם במקום שהעמידם, לכלות אליו ולכסוף לרצונו בלבם ובמצפונם, וחדלו מכסוף לעולם ולרעהו, בכל לבבם ובכל נפשם מצפים העזר והאומץ ממנו, להקים מחשבתם בעבודתו, ולהשלים המעשה במה שבחרו ממצותיו. ומה שיצא מהם אל גדר המעשה, ישבחו האל עליו ויודוהו בעבורו, והוא משבח להם השתדלותם ובחירתם. ומה שלא יוכלו להראות בו מחשבתם מפני חלישותם מהשיגו, יתנצלו לפני האלהים ממנו, ויבחרו בעשותו בעת שיוכלו, ומיחלים לעת שיומננהו הבורא בעזרתו, ויתחננו אליו על זה בנפשם זכה ולב נאמן, ויהיה זה תכלית מאויים וקץ משאלותם מאלהים, כמו שאמר דוד ע"ה (תהלים קיט) אהלי יכונו דרכי לשמור חקיך. וישבח הבורא בחירתם בעבודתו, אפילו אם ימונע מהם קיום המעשה, כמו שאמר לדוד (מ"ח ח) יען אשר היה עם לבבך להנות בית לשמי הטיבות כי היה עם לבבך. ועזבו עניני עולמם והנהגת גוסיחם בלבותם ומחשבותם,

ריק ממוצא וכו', סוף פ' שנה ריקם שאמר נוס. — מנהלם מנהיגם. ומשלו ואסרו וכו', אע"פ שהנחירה ניד כהדס עכ"ל סוף מוסל עליו ואוסר אותו בגזירתו סקדומה, וכן מנאחר לעיל. או ר"ל גם עם הנחירה נאסרו עליו קלחם. עמדו מבחור, מלנחור. ומרשל, ומעכב. שהעמידם, עפ"י סתורם. לכלות אליו וכו', ונחרו לסתאות אליו ולרצונו וכו'. וחדלו וכו', נמנעו מרדוף אחרי סעול נחמדודותיו. להראות בו. כפועל ומעשה, מאויים, תאחזם. אהלי אלתו ונקשתי עיכנו וכו'.

והתעסקו בהם בחושיהם הגופיים בעת הצורך והדוחק, מפני זלותו
 אצלם וקלותו בעיניהם. ופנו נפשותם ולבותם לעניני תורתם
 עבודת אלהים, לכבודו ורוממותו ולשמור מצותיו. וגופותם
 עולמיות, ולבותם רוחניות, (ס"ח וגופותם נלחן ולנותם נשמים). והם
 בניה שבלבותם מידיעת האלהים, כאלו עובדים אותו עם המלאכים
 הקדושים בשמי השמים. נמסו התאוות מלבותם ונעקר מהם
 הכוסף לתענוגים, בעבור מה שנכנס בהם מן הכוסף לעבודת
 הכורא ומאהבה אותו. וכבתה אש היצר מלבותם, ונפסק חומה
 מרעיוניהם, מעוצם מה שלבשם מאור העבודה, כמו שיארע לנר
 נכח אור השמש. ונכנעו מפני מורא אלהים, והתודו לפניו
 בקצורם ושחתו לעבודתו, ולא חישו לחסרון. תראה אותם
 כשמתעסקים עמהם, כאחי הבושת. וכשמדברים עמהם, חכמים.
 וכששואלים אותם יודעים. וכשחוטאים להם, ענוים. תראה
 צורתם, שעלה עליהם האור. ואם תעמוד על הלכות, תראה
 לבבות נשברות לאלהים, ובשיחתו נושבות, ובעסקי העולם נשמות.
 מלאה אהבת האלהים לבותם, ואינם מוצאים לדברי הברואים
 תאוה, ולא בשיחותם הנאה. מאסו דרך השחיתות, והלכו
 במבחר התיבות. ובזכותם מסתלקים היסורין ויורדים הגשמים,
 ובזכותם ישוקה האדם והבהמה. ולפי שמנעו גזותם מן העריות,
 ומשכו ידיהם ממיני הטעמים, וברחו בנפשותם מן האסורין (ס"ח
 כשמים), והלכו בדרך הטובה והישרה, הגיעו אל המעלות הגדולות
 בסבל ימים מעטים, והרויחו שני העולמים, וקבצו שתי הטובות,
 והשלימו שני היתרונים, כמו שאמר (תהלים קיג) במזמור אשיי איש
 ירא את ה' עד סופו. ומן התימה בעינינו, כי מעטו בעיניהם
 המצות אשר צום בהם הכורא בצד חובות טובות שהטיב להם,
 בצד מה שקבלו על נפשותם מן היגיעה והשתדלות והשכל והמתן
 לדבקה בעבודתו. וזה כאשר אספר לך: לפי שמנו מצות הכורא,
 והגיע מספר כולם תרי"ג מצות, מהם שס"ה מצות לא תעשה, והם
 האזהרות. ומהם מצות שחייבין בהם הצבור ואין היחיד חייב בהם,
 ס"ה מצות. ומהם מצות עשה שהזמן גרמה, והם המצות התלויות
 בזמן מבלתי זמן, כשבתות והמועדים והצומות, ומהם מצות עשה
 שחיובם בארץ בלבד, כמו קרבנות יחיד ותרומות ומעשרות
 והגיגת הרגלים והדומה לזה. ומהם מצות תלויות בדברים,

זלותו אצלם, שנכנסו בעיניהם. נמסו, כלו ופסקו. חומה, חמימותה. שיארע
 לנר וכו', שאינו ניכר כלל וכמשור'ל שרגא כטיהרא וכו'. ושחחו, נשפלו ונעו
 שמים לעבודתו. ולא חישו וכו', לא שמו לב למחסור לרכייה. חכמים, תראה
 אותם שבה חכמים, וכן יודעים ועגבים דכסמוך. ובשיחתו נושבות,
 דבריו קבועים בלבוש. נשמות, ל' שמונה וחרבן, ור"ל ריקות ופנויות.
 השחיתות, הנשחתות. ישוקה, ניוון. בסבל וכו', שסבלו מלחמה סובר
 זמן קצר. בצד חובות וכו', בערך חובות וכו', וכן בצד מה שקבלו

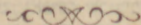
כשימצאו מהחייבין גם וכשיפקדו יסתלקו, כמצות מילה למי שאין לו בן, ופדיון הבן למי שאין לו בכור, ומצות מעקה למי שאין לו בית, ומצות כבוד אב ואם ליתום והדומה לזה. וכאשר מנו המצות, אמרו לא נעלה האזהרות בחשבון, מפני שהעמידה מהם היא עשייתם וקיום חובותם, ותקטן בעיניהם עבודתם לאלהים וימעטו אצלם מעשיהם, בצד מאויים וכוספם למה שיגיעו בו אל רצון האלהים, ובקשו מצות עשה מחובות האברים אשר הם חובות היחיד בכל זמן ובכל מקום ובכל ענין, ולא מצאו אלא קריאת התורה ולמוד המצות, כמו שאמר הכתוב (דברים ו) והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך ושגנתם לבניך ודברתם בגו', ומה שזירז הנביא על זה אח"כ שנית באמרו (שם יא) ולמדתם אותם את בניכם וגו'. וימעט בעיניהם כל זה מנפשותם לגדול מה שנגלה להם ממה שחייבין בו לבורא ית' מן העבודה והכעשה, ועבדו את הבורא במצות שכליות ומוסרים מיוחדים ומדות טובות רוחניות, והוסיפום על המצות הידועות בכור לבכם לאלהים בהם, ולמדו מדרכי הנביאים ומנהגי החסידים, לבקש רצון הבורא בהם ושיקבל אותם מהם. והם מכלל החובות הלבבות אשר כוננו לבאר שרשיהם ולזכור סוגיהם בספר הזה, אשר היא החכמה הצפונה הגנוזה בלבבות החכמים והשנונה בחביהם, אשר אם ידברו בה אין צדקם נעלם בה, מפני שכל אנשי הדעות הנצלות מעידים באמתה וצדקה. והגיעו בה אל התכונות הרמות ואל המעלות היקרות מעבודת האלהים בלב שלם. ואהבו אותו אהבה נאמנה בלב ובנפש ובגוף ובמוון, כמו שצוה הנביא ע"ה באמרו (דברים ו) ואהבת את ה' אלהיך וגו'. ואנשי המדרגה הזאת קרובים מכל אדם אל מדרגת הנביאים הברים והזכים החסידים אשר קורא אותם הכתוב אוהבי ה' ואוהבי שמו, ובהם נאמר (משלי ח) להנחיל אוהבי יש וגו'. ואם אתה אחי חפץ בחברתם ולהכנס בכחותם, עוזב מותר עולמך והתעלם מהם, והיה מסתפק במזון מהם, והרגל עצמך לעמוד בלעדיהם, והקל טורח עסקי העולם מעל נפשך, ופנה לבך מהעמיק מהשבתך בהם. ורוץ בדברים הצריכים לך בגופך, לא בלבבך וברצונך, כשותה הרפואה המרה אשר ישתה אותה בפיו לא ברצונו, והוא מואס שתייתה לעצמה, ומקל על עצמו סבל מרירותה לדהותה הנזק מעליו, וכן צריך שיהיו צרכי עולמך בעיניך. וכבר ידעת אחי שמושבך על עיני עולמך לא תוסיף לך בטרפך מאומה, כמו שמעושת השתדלותך

דנשמוך וכן בצד מאויים דלסן. וכשיפקדו, וכשתסרו. העמידה, המניעה נשכ ואל העסה. לגדול, מפני רוב מה שנגלה וכו'. בכור לבכם, בטורח לנכס. בחביהם, בעומק לנכס. אין צדקם נעלם, הכל רואים כי כדק ידברו. הנצלות, שנילו ממכסול וחסא, או מל' ללול וזך. ורוץ ופו', השתדל רק ללרכי גופך ולא לחאות הלג. לעצמה, בחמה תנעל נפשו נה. לרחותה, לפי שדחתה וכו'.

וחריצותך בהם לא יגרע מחוקך דבר, וטרדת לבך בהם, תמנעך
 מחשוב במה שתועילך מחשבתך עליו מעניני תורתך ומצות הבורא,
 אשר נמסרו לך וקבלת על עצמך להתעסק בהם כל ימי חייך,
 ותפסיד את זה ולא יועילך. ורצה לנפשך מה שיש בו הצלתך
 ושלוש תורתך ועולמך. ושים הסבל לעמוד מרוע מנהגך בכחך.
 והקדם הזריזות בעניני אחריתך בין עניניך. ושים השכל מלבך,
 והענוה קצינך, והחכמה מנהיגך, והפרישות יודיך. והתנתל לאט
 ובמתון בקנות המדות הטובות כפי שישבלחו ענינך, והזהר מן
 הרבוי וההפלגה מבלי הדרגה פן תאבד, כי רוב השמן בנר היא
 הסיבה לכבות אורו (ס"א לכסות סודו) והזהר מהתעלם ומתתעצל
 ומהתרפות, והדבק הזריזות בזריזות והרדף הסבל בסבל בהדרגה,
 וסמוך לכל מדרגה מן המדות הטובות את הסמוך לה. ואל תתעלם
 מפקוד לבך ומחשב עם נפשך תמיד. והתעסק בעיון ספרי זה
 וקריאתו, וזכור עניניו ושמור שרשיו וחפור על תולדותיו תדיר,
 תגיע בו אל המעלות החמודות, ותכלית המדות המעולות הרצויות
 לפני האלהים. והיה בו מיושר, ואליו מיושר. ואל תיחל נפשך
 שתגיע אל זה, עד שתפנה לבך מדאגות העולם וטרדותיו אפילו
 שתמאסם, כאשר לא יתכן לשכור להרפא מן היין עד שיתרוקן
 ממנו. ואמר אחד מן החסידים, אלו היינו בושים מהבורא, לא
 היינו זוכרים אהבת העולם, ואנחנו שכורים מכוס יין אהבת העולם.
 על כן השתדל אחי לפנות לבך ממנו, עד אשר יפנה נוסף
 מעסקיו. כי אתה צריך בעת בדידותך הגופניית אל בדידות
 רוחנית, מפני הקשר המחשבה בעסקי העולם, אפילו אם יפנה
 הגוף מהם ויניח מהתעסק בהם. פקוד אחי זה מנפשך תמיד,
 והשתדל להרחיק האוות העולם מלבך, והמירם בעניני אחריתך
 וחובות לבבך, והשיבם ברעיוניך תדיר, הגיע בהם אל רצון הבורא
 ית', ויאר פניו אליך, ויקבל ממך מעשיך הטובים ויסלח לעונך
 ותמצא חן בעיניו, כמו שכתוב (משלי ח) אני אוהבי אהב ומשחרי
 ימצאונני, ואמר (ש"א ב) כי מכבדי אכבד וכוזי יקלו:
 וראיתי מהשלמת התועלת והישור לך אחי, שאקבץ ראשי עניני
 ספרי זה בעשרה בתים עבריים, יסבול כל אחד מהם ענין
 שער אחד משעריו על מחברתם וסדורם. והתמתי בהם ספרי
 להיותם לך למזכרת, כאשר תדעם על פה. ותשיבם בלבבך

ושים הסבל לעמוד מרוע וכו', כן סג' נד' קראקא סג' וכן כגים בעל
 פ"ל, ור"ל נמדה הסבל תעזור נכחך רזע ונכניך. והקדם וכו' בין
 עניניך, כנ"ל ור"ל בין כל עניניך הקדם להתעסק בעניני אחריתך.
 בקנות, כן סג' נד' ס"ח זכון. והדבק, הסמוך ותחבר, וכן פ'
 והרדף דנסמוך. והיה בו מיושר וכו', הישר נספך בו וסישר גם זולתך
 אליו. אפילו שתמאסם, לא יועיל לך כ"א חסורם מלבך לגמרי. והמירם,
 ג' תמורם. עבריים, גל' עברי, לפי שגל' הספר חומר גל' ערבי:

וברעיוניך לילך ויומך בעת נוחך ותנועתך, לא תחדל לפקוד
 עניני ספרי זה ולזכור שרשיו. שאם תהיה במעשה ממעשי העבודה,
 יזכירך הבתים האלה ליחד לבכך בו לאלהים. ואם תהיה במעשה
 העולם, יזכירך בחשבון עם נפשך. ואם תהיה בענין צער בדברי
 עולמך, יזכירך בבטחון על האלהים. ואם תהיה בענין שיביאך
 אל הגאות והגובה, יזכירך בכניעה. ואם יהיה לבך פנוי, יזכירך
 לבחון בטובת האלהים עליך. ואם תהיה בענין שמחה ותענוג
 גופני, יזכירך בפרישות מן העולם. ואם תהיה בענין שתמרה בו
 את האהים, יזכירך בתשובה. ואם תהיה מתעלם מתורתך
 ואמונתך, יזכירך להרבק בעבודת האלהים. ואם תהיה בענין יחוד
 האלהים, יזכירך שיהיה יחודך בלב שלם. וכן בעניני תפלתך
 והרהורי לבך, להסוס לשונך ולאסור חישך, ולמשול בתאוותיך
 ולהחזיק באברך, ולפקוד רעיוניך ולשקול מעשיך, ושאר מה
 שזכרתי בו מן המנהגים הטובים והמוסרים העליונים. והאלהים יורנו
 ואתך את דרך עבודתו ברחמי וגדולתו, אמן:

תוכחה

לרבינו בחיי החסיד הדיין ברבי יוסף ז"ל.

בְּרָכִי נַפְשִׁי אֶת יי
וְכָל קָרְבִי
אֶת שֵׁם קָדְשׁוֹ :

וּנְפְלָאוֹתָיו סִפְרִי
וּגְדֵרֵי מִצְוֹתָיו
בְּאִשֶׁר תִּגְדֹּרֵי.

נַפְשִׁי עֵז תִּדְרְכֵי.
וְצוּרָה בְּרָכִי.
וְחֵין לִפְנֵי תַעֲרְכֵי.
וְשִׁיחָה לְנַגְדֹּי שִׁפְכֵי.
וְהִתְעוּרְרֵי מִשְׁנַתִּיכֵי.
וְהִתְבּוֹנְנֵי מְקוֹמֵיכֵי.
אֵי מִזֶּה בָּאת
וְאַנָּה תֵּלְכֵי :

נַפְשִׁי אַל תִּהְיֵי כְּסוּם
כְּפֶרֶד אֵין דְּבִין.
וְכִשְׁפּוֹר נְרָדִים.
וְאִישׁ גְּדָהִם.
כִּי מִמְקוֹר בִּינָה קִרְצָת.
וּמִמְעֵין חֲכָמָה לְקַחָת.
וּמִמְקוֹם קָדוֹשׁ הוֹבָאת.
וּמִעֵיר גְּבוּרִים הוֹצֵאת.

מֵאֵת יי
כִּן הַשְּׂמִים :

נַפְשִׁי מִתְנוּמַתְךָ עוּרֵי.
וְלִפְנֵי יוֹצְרֶךָ
שִׁיר דְּבָרֵי.
וְלִשְׁמוֹ זַמְרֵי.

נַפְשִׁי לִבְשֵׁי בְּגָדֵי שִׁכָּל.
וְהִתְאַזְרֵי אֲזוּר בִּינָה.
וּמִלְמֵי אֶת נַפְשֶׁךָ.

מהבלי

קרוין מפעין נרפיש.
 וממקור משחת.
 בנוי מטפה סרוחה.
 שרופה באש באש
 בסוחה.

גולם כדמות תולעה.
 והיה רק זועה.
 עצור ברחם מטנף.
 סגור בכסן מלכלף.
 ילד בצירים וחבלים.
 לראות עמל והבלים.
 כל היום התאוה תאוה.
 וסר ממוסר וממצוה

בחשך בא
 ובחשך ילק.
 דל אביון עני וחלק.
 לא דעת לו מפלעך.
 ולא תבונה לו מפלתך.
 בחייו עפר
 ובמותו אפר.
 בעורו תולעים יסוכבהו.
 ואחריתו

מהבלי פגרה.
 אשר את מתגוררת.
 ואל ישואך לבך
 בנעם חמדותיו.
 ואל יסיתך.
 בשכיות תאותיו.
 אשר ימאסו כמו מים
 יתהלכו למו. וזכרי
 כי לא לעזר
 ולא להועיל ראשיתם.
 כי אם לבשת
 וגם להרפה אחריתם:

נפשי שוממי
 ברחובות תבונתך.
 וספי בחדרי חכמתך.
 ובואי עד תבונת
 בגן משפיתך.
 אשר בעפר יסודו.
 הלא הוא גוף נמאס
 ופגור מובס.

תוכחה

למסלה דרך הלכתה.

כי הפל היה מן העפר.

אמנם הפל שב אל העפר

ולכל נברא ונוצר.

יש קין ותכלית

לשוב אל הארץ

אשר ממונה לקח.

והחיים והממות אחים.

שבתם יחד

איש באחיו ידבקו.

יתלכדו ולא יתפרדו.

אחוזים בשתי קצות

ומאסי בבצע מעשקותיו.

נאמר רעוע.

וכל ברואי תבל

עוברים עליו.

החיים מובאו

והממות מוצאו.

החיים בונה

והממות סותר.

החיים זורע

והממות קוצר.

ואחריתו רמה

וגוש עפר יבסוהו.

לא ידע בין ימינו

לשמאלו.

טמון בארץ חבלו.

קִבֵּן לְכִי אֶת וּמַלְכִי עָלָיו.

כי לבני חכמה

מלוכה תאות.

ועבד אויל לחכם לב.

ואל תלכי בשרירות

לבך הרע.

ואל תנקשי במועצותיו.

ומאסי בבצע מעשקותיו.

ואל תבטחי בעשק

ובגזל אל תהבלי.

כי העשק

יהויל חכם

ויאבד לב

מתנה:

נפשי שיתי לבך

החיים

וּשְׁכַחִי עֲמֶךָ וּבֵית אָבִיךָ	הַחַיִּים נוֹמָע
וְקוֹמִי רִנִּי לְמַלְכְּךָ.	וְהַמּוֹת עוֹקֵר
יֹמֶךָ וְלֵילְךָ	הַחַיִּים מַחְבִּיר
שְׂאֵי אֱלֹוֵי כַפִּים.	וְהַמּוֹת מַפְרִיד.
וְהַשְׁתַּחֲוִי לֹו אַפִּים.	הַחַיִּים מַחְרִיז
וְעַפְעִפְיֶךָ יִלֹו מַיִם.	וְהַמּוֹת מַפְזֵר.
בְּכַרְיָעָה עַל בְּרַכִּים.	וְדַעִי נָא וְרֵאִי
אֲוֹלֵי יִתְאוּ הַמְּלָךְ יִפְיֶךָ.	כִּי גַם עֲלֶיךָ תִּעְבֹר כּוֹס.
וַיֵּשֶׂא פָנָיו אֵלֶיךָ.	וְתִצְאֵי מִמְּלוֹךְ הַדְרָךְ
וַיֵּשֶׂם לָךְ שְׁלוֹם.	כִּרְגַע
וַיַּחַן עֲלֶיךָ בַיּוֹם עֲנִיָּה	כִּי יִקְרָךְ יַעַת וַפְגַע.
בְּעוֹלָם הַזֶּה.	וְהַשׁוּבֵי אֶל בֵּית עוֹלָמְךָ.
וְאַחֲרַי שׁוֹבֶךָ לְמַנּוּחֶיכִי.	בַּיּוֹם הַהוּא תִרְצִי
כִּי מַעוֹדֶךָ גָּמַל עֲלֶיכִי:	פְּעֵלְתֶךָ.
נַפְשִׁי הִכִּינִי צָדָה לָלֵב	וְתִקְחִי מִשְׁכַּרְתֶּךָ.
אֶל תִּמְעִיטִי.	חֶלֶף יִבּוֹדְתֶךָ
בְּעוֹד בַּחַיִּים חַיִּתֶךָ	אֲשֶׁר יִגְעַת בּוֹ בְּעוֹלָם
וַיֵּשׂ לְאֵל יָדְךָ.	הַזֶּה.
כִּי רַב מִמֶּךָ הַדְרָךְ.	אִם מֵטוֹב וְאִם רָע.
וְאֵל תֹּאמְרִי לְמַחֵר	לְכֵן שִׁמְטִי נָא
אֶקַח צָדָה.	וְרֵאִי וְהִטִּי אֲזַנְךָ.

תּוֹכַחַה

כִּי פָנָה הַיּוֹם.

תְּשׁוּבֵי לְתוֹכַחַת.

וְלֹא יִדְעֵי מַה יִּלְדֵי יוֹם.

מִמְשׁוּבָה נִצַּחַת.

וְדַעֵי כִּי תִמּוֹל

כִּי לֹא יִתְכַן לָךְ אִז

לָעַד לֹא יֵשׁוּב.

עֲשׂוֹת מִזֵּב וְרַע

וְכָל אֲשֶׁר פָּעַלְתָּ בּוֹ.

וְלֹא יוֹעִילְךָ

שָׁקוּל וְסִפּוּר וְחִשׁוּב.

תְּשׁוּבָה מִמְשׁוּבָה.

וְאַל תֵּאמְרֵי

וְלֹא הִנַּחֵם לָךְ מִרְשָׁע

מִחֵר אֲעִשֶׂה.

וְאַשְׁמָה וּפְשָׁע.

כִּי יוֹם הַמּוֹת

כִּי הָעוֹלָם הֵהוּא

מִכָּל חַי מְכֻסָּה.

נִבּוֹן לְחִשְׁבוֹ וְסִפּוּר

מִהָרִי עֲשׂוֹת

כָּל צָפוֹן וְסִתּוּם.

בְּכָל יוֹם חֶקוֹ.

אֲשֶׁר בֵּיד כָּל אָדָם חֶתּוּם.

כִּי הַמּוֹת בְּכָל עֵת

וְעָרוּךְ לְשֵׁלֶם שְׂכָר מִזֵּב

יִשְׁלַח חִצּוֹ וּבִרְקוֹ.

לִירְאֵי יי וְלַחֹשְׁבֵי שְׁמוֹ.

וְאַל תִּתְמַהֲמַהֵי מַעֲשׂוֹת

וְלַהֲנַקֵּם בּוֹ נֶקֶם בְּרִית

חֶק דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ.

מִן שׁוֹכְחֵי יָאֵל.

כִּי כְּצִפּוּר נוֹדְדֵת מִן קִנְיָה.

הָאוֹמְרִים לֵאל

בֶּן אִישׁ נוֹדֵד מִמְקוֹמוֹ.

סוּר מִמְּנוֹ.

וְאַל תִּדְמֵי בְּנַפְשֶׁךָ.

וְדַעַת דְּרַכִּיךָ לֹא חִפְצָנוּ.

כִּי אַחֲרַי צֵאתְךָ

מִה־שְׂדֵי כִּי נַעֲבֹדְנוּ.

מִמְסַנֵּר פְּגִרְךָ

וּמִה־נוֹעִיל

תוכחה

כי נפנע בוי:

לדעת כל אנשי מעשהו

וזכרי אין חשך

ואין צלמות.

להסתר שם פועלי און.

בקשי את יי קונך.

בכל כחך ויאונך.

בקשי צדק

בקשי ענוה.

אולי תסתרי ביום אף יי

וביום חרון אפך.

ותזהירי כזהר הרקיע.

וכצאת השמש בנבורתו.

ותזריח עליך

שמש צדקה ומרפא

בכנפיה.

ועתה קומי לבי

והתחנני לאדוניך.

ושאי זמרה לאלהיך.

הללי יה

כי טוב זמרה לאלהינו.

כי נעים נאווה תהלה:

נפשי אם חכמת

חכמת לך.

ואם לצת

אתך תליז משונתך.

שמעי מוסר

וחכמי ואל תפרעי.

שיתי על לבה תמיד.

דברי קהלת בן דור.

סוף דבר

הכל נשמע.

את האלהים ירא.

ואת מצותיו שמור.

כי זה כל האדם.

כי את כל מעשה

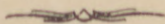
האלהים יביא במשפט.

עד כל נעלם.

אם טוב ואם רע.

ואל תשכחי

ביד כל אדם יחתום.

ואלו הן עשרת הבתים יכלול בהן שערי
 הספר. בית אחד לכל שער. ורשום בראשי
 הבתים שם המחבר :

- ב ני, יחד יחידתך לצורך ;
 ביחודך לאל אחד יצרך : יחוד האל
- ח קור ודרוש , והתבונן פלאיו .
 ושים שכל . ודת צדק . אזורך : בחינה
- י רא האל . ועדותיו וחקיו
 שמור לעד , לבל תמער אשורך : עבודה
- י הי סמוך לבבך . ותמוך
 ובטוח בצור , יהיה בעורך : בטחון
- ב לב טהור . עשה חקיו למענו .
 ואל תשא פני אדם בדורך : יחוד המעשה
- ך אה כי סוף יציר עפר לעפר .
 ושח , כי חול וגוש עפר מגורך : כניעה
- י ריבך לשון שכלך . לסכלך .
 ושובה מזדון לבך . ויצרך : תשובה
- ך דרכי אל . בדין צדק ומישור ,
 חכם לתור במחשבך וסתרך : חשבון הנפש
- ס חה ילדות ושחרות , מלבבך .
 ואל תתאו למחמדי נעורך : פרישות
- פ ני אל חי אזי תראה בחשקך .
 והתיחד יחידתך לצורך : אהבת ה'

ספרי

חכמת ישראל

הוצאה כוללת מיטב ספרי חכמי ישראל,
בפילוסופיה האלהית ובתכמת המדות, שחברו
משנת ד' אלפים תרצ"ג (רבינו סעדיה גאון)
עד שנת ה' אלפים קע"ד (רבינו יוסף אלבו).

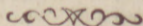
נסדרו ונערכו עם הוספות רבות ויקרות, והוגהו בעין
פקוחה ע"י הוצאות שונות וכתבי יד עתיקים,

ע"י

דוד סלוצקי

חלק שמיני

נוספות לספר חובת הלבבות

ווארשא

במסוס ר' יואל אצבנאוואן נ"ו

THE

THE

THE

THE

THE

THE

THE

THE

THE

נוספות לספר

תורת חובות הלבבות

ואלה הנה :

- (א) בחינה מהעתקת רבינו יוסף קמחי ז"ל הנמצא
בכתיבת יד בעיר לייפציג .
- (ב) תקונים והגהות אמתיות, עפ"י מקור הערבי,
המפיצות אור נגה על מאמרים רבים אשר היו
סתומים וקשי הבנה, מאת החכם ב"ג נ"י בפרים .
- (ג) הערות הגהות ובאורים ,

מאת

דוד סלוצקי

חכמת ישראל חלק שמיני

ווארשויא, גרפוס ר' יואל זצבאנאוואך נ"י

שנת תרל"א לפ"ק

Прибавление къ Хобать Галебаботь.

ВАРШАВА 1871.

Въ Типографіи Ю. Лебенсона на Дзикој улицѣ N. 38.

Дозволено Цензурою.

Варшава 10 (22) Апреля 1871.

פרים יוס' ו' כ"ו למספר ז"י התר"ל לפ"ק

שלום רב לידידי חכם רב עושה מצער מרב
ומפיץ חכמה בישראל לקטן במלפנים לרב
ושמו בשם אשר היה נקרא קטן והיה מלך רב
והוא דוד סלוצקי .

את מכתבך מיום כ"א אפריל קבלתי, ונתח שמחה בלבי
כי דגך ומירושך רבו כאשר הודעתני ואתה חי וקיים, כן
חיה לאורך ימים, כאשר שמעתי בשנתים כי איך בחיים,
ומאוד גדל לערי משמעה הרעה הזאת כי אמרתי עמך מתה
החכמה, כי אתה היית הראשון וכמדומה לי כי בעלתי עשית
המלאכה הנפלאה הזאת, כי קטן וגדול שם הוא בהספרים
אשר הולאת לאור, ובמחיר מועט קנו חכמה יתירה אשר לא יכלו
לקנות מלפנים בהון רב, ועוד יתרה עשית כי הרחקת מהספרים
הפרושים הארוכים, אשר כמעט היה ראוי לאמר עליהם כי הם
פירושי דמאי, והוספת בחכמתך הערות טובות ומושכלות, אשר יך
כי זכית לזה אשר לא זכו גדולים וטובים, ועתה אתה ברוך ה'
כי עודך בחיים, אומר לך ה' עמך גבור חיל, תגור תרבה על
ך, לחם מלחמת מנה הגדולה הזאת, הרבה חיים הרבה תורה

הרבה חכמה בישראל, ויאמר עליך כאשר נאמר על דוד מלך
 ישראל דוד סלוצקי חי וקיים; השמועה הרעה אשר שמעתי
 הסבה לי גם מחסור בממוני, כי אחרי אשר נואשתי לראות את
 ספר כלילא ודימנא נדפס, נזיתי להעתיק אותו שנית במחיר רב
 כי כבר אפסו כחותי להעתיק בכ"י, ואמרתי בלבי חולי אזכה
 להוציאו לאור בהוספת משלי חכמי ישראל ממדרשים ומתלמוד, ועתה
 אם אני לא זכיתי זכה אתה במקחך והוציאו לאור כעוב בעיניך
 ועשה בו כחכמהך. ודע לך ידידי כי אין תחת ידי מספריך כ"א
 מלות הגיון ואמונות ודעות וספר הכוזרי אשר עליו ביחוד אני
 שמח מאוד, וגם ראיתי כי הזכרת שמי שם. והשוואות חן לך על
 זה, אך לו הודעתני כי אתה רוצה להוציאו לאור שלחתי לך
 הגהות כהנה וכהנה, וגם יש מקומות שהמהרגס לא הבין בהם
 והסך הכונה, על כל פנים שכרך הרבה מאוד בספר הזה, כי
 יכול כל איש לקנותו באגורות נחושת ולשאו בחיקו. והאומר
 לימים הראשונים כי היו טובים מאלה לא מחכמה שאל על זה,
 כי בימים ראשונים בארץ פולין כמעט לא זכיתי לראות אותו,
 ועתה יכול להיות ביד כל אחד ככתנות על עורו.

ועתה אתה אומר אלי, כי רוצה אתה להוציא בדפוס
 גם ספר חובת הלבבות ועל פי ההגהות אשר אשלח לך מספר
 חובת הלבבות הערבי, ושאלת מה משכורתו אשר אשים עליך
 בזה, ידוע הדע כי הלוואי יכולתי לעשות זאת בלא קבלת שכר,
 ומה אני בחנם אף אתה בחנם, אך בעוונות הזקנה קפנה עלי
 מאוד והחלישות גברה, וכמעט שלא אוכל לאחוז בקסת הסופר,
 אך למען הדבר הגדול הזה אאסוף את כחותי הנשארות לי ואעבוד
 יום ולילה, ואעביר על פני כל הספר הערבי ועברי ואשים עיני

בם על המלות העצמיות אשר חדשו המתרגמים, והרבה מהם
שלא כהוגן.

והנה כל איש חכם יודע ומבין עד כמה לא היחה
מלאכה המתרגמים הראשונים מלאכה חמה, כי מי ראה ספר
מתורגם מלשון אל לשון ולא יעיר לפעמים איזה הערה במה
ששנה המתרגם מגוף הספר, כי אין לשון בעולם שישו מליצותיו
למליצות לשון אחר, ובפרט מלשון ערבי הרחב ללשון עברי
הקצר והמת, וכבר העיד אבן חבון בעצמו על זה בהקדמתו
לחובת הלצבות, ועם כל זאת נתן לנו התרגום בפנים הספר
כאשר הוא וכן לא יעשה, ועל כן נבוכו כל מפרשי חובת
הלצבות ופירשו שלא כראוי והגיהו שלא כהוגן.

ועל כן אם תרצה להעמים המלאכה הזאת על שארית
כחותי, תשלח לי כמו לערך בעד מאה פרנקין ספרים, ותוכל
לשלוח רובם מהספרים שהוצאת לאור, ומעוטם מספרי דפוס
וורשאוי אחרים טובים כאשר תבחר, וככלות מלאכתי אם
תרצה תשלח לך על כל שער ושער לבדו או על כל הספר
ביחד כטוב בעיניך כן תעשה, אם גזר ה' עלי בחיים עוד.
ראה נתתי לפניך את הטוב ובחרת בחיים. ועל אשר
שאלת אם ידעתי איזה דבר מתולדות רבינו בחיי, כמעט
שלא ידעתי מאומה, אך זאת אשר ידעתי כי חיה לפני
ר' משה בן עזרא ור' יהודה הלוי, ור"א אבן עזרא, כי
אחרון החכמים אלו היה רבי יונה בן גנאח, והיה משורר
וסייטן גדול, ובסליחות כתב יד מטונים יש תחינות הרבה
ממנו, והעתיקתי איזה מהם והמה תחת יד ידי שביאור זקש,
וכבר העתיקתי מספר חובת הלצבות תפלה ארוכה מכ"י
למה מאוד ונדפסה בשומר ליון הנאמן, כתב עתי בהמבורג

ואינני זוכר באיזה שנה, ואם לא תוכל להשיגו אשלח לך
העתקה חדשה מכ"י הנמצא פה. הרבה דברים אשר כתב
בשער היחוד ושער הבחינה נמצאו בדברי ציצרא¹ הרומי והוא
דבר פלאי וזה בספרו נטורא דיארום. דברי החסיד בחשבון
השבעה עשר מחשבון הנפש המה דברי הידוע בבית חדשה,
הכוזרי והרמב"ם לקחו הרבה מדבריו. ברח דודי ליום טוב
ראשון של פסח מעשה ידיו המה דוק ותשכח וראוי לו, ולא
אוכל להאריך עוד כי קצרה היריעה, וה' יאריך ימך.
כעתירת אוהבך ומכבדך איש ב"ג.

(1) ציצרא, ראה דברי להלאה בקרית סופר וספר, ושמה תמצא ע"ז:
ספרו נטורא דיארום, ר"ל טבע-אלהים (נאטור דער גאטטער) כתוב וערוך.

סמו"ל דוד סלוצקי

פְּרִים יוֹם ז' לַסֵּדֶר זֵה עֲלוֹתָךְ הַהַר לַפֶּקֶד

תהלה לְדוֹד הַקָּטָן בְּעֵינָיו, וּגְדוֹל בְּדַרְשֵׁת
הַחֲכָמָה וְהַטּוֹב לְיִשְׂרָאֵל ה' כִּנּוּ' דוֹד סְלוּצְקִי
שִׁיחִיהַ כְּפָלִים כִּימֵי דוֹד .

את מכתבך מיום 25 מאי קבלתי עם החמשים
פֶּרֶנֶק הַלּוֹטִים בתוכו, ות"ח חן רב לך עליהם ממני
ומכל איש ישראל אשר חכמת ישראל יקרה בלבו,
כי אתה הראשון בכל שבטי ישראל אשר תקדיש כחך
וכספך וחכמתך על מזבח ה' ההרוס, ומי יתן ולא תהיה
אתה האחרון, ובכל לבי ונפשי אומר כמוך ירבו
בישראל. והנה ראה אנכי שולח לך הערות על הקדמת
חובת הלבבות, ומי יתן וימצאו חן בעיניך, כי אולי
כונתי רצויה ומעשי אינם רצוים, כי לא אעשה בנפשי
שקר לחשוב כי אני מבין בלשון ערבי על בוריה; ואם
רבנו בעל חובת הלבבות לא האמין בנפשו כי הוא
יודע בטיב לשון הערבי אשר היה לשונו מבטן אמו,
אף כי אני מק"ו בן בנו של ק"ו באלף אלפים
הבדלות, איש בער נולד בארצות נמס, ולא קבלתי
מרבתי ולא מתבירי, ואם אכיון באיזה דבר אל האמת,

אולי הוא מסוד ה', ואם אתה ורעיך היושבים לפניך, יאמרו לאור כי טוב, אומר גם אני כי טוב כי לעולם חסדו כדוד הראשון והשני, ואם יוסיף ה' ימים על ימי וכת על כחותי, אמהר לשלוח לך הערות על כל שער ושער¹; וגם אתה ידידי אין מזרזין אלא למזרזין, תמהר גם אתה לשלוח לי הספרים, ומי יתן ויהיו בין הספרים אחד או שנים מסדור רב עמרם גאון, ואקצר במכתבי. וה' יאריך ימך ושנותיך, וכספך וזרעך ירבו, וזרעך יאירו ככוכבים, וכספך ירבו כחול וכאבנים לרוב.

כעתירת רעך כל הימים אשר הוא חי

הוא איש ב"ג

1) אגרתו השנייה הזאת עם הערותיו המאירות עין הקורא, הערוכות לפנינו פה, באו לידי ימים אחדים טרם פרסם המלחמה הנוראה והאיומה בין גרסת ואשכנז. מן העת ההיא והלאה חדל בית-דואר לקבל על ערכתו מכתבי-ערך (ווערטסהריעפע) לגרסת, וכשעה שנעשות אחרי כן באה עיר פריס במזור ובמזוק, סגרת ומסגרת אין יולא ואין בא, ועד סיום עיר-האלהים נאורה. לכן לא הגיעו עדינו דברי החכם ב"ג על כל שערי ספר חוכות הלצבות.

והיה כאשר יפתחו שערי העיר לכל עובר, וס' יברך את שני לאומים העצומים האלה בשלום, אז אקום לבוא את החכם ב"ג עוד הפעם בחליפת מכתבים, ושארית הערותיו אשמרם לעת מנא. וכאשר יושיעני ה' להוציא לאור חוכרת מיוחדת בשם, נוספות לספרי חכמי ישראל² כאשר עם לבבי, אז אגלה בקל-עם הערותו החסרות פה. —

המו"ל דוד סלוצקי

אלה דברי ב"ג

א

הערות כוללות

ראיתי להקדים איזה דברים כוללים הנצרכים מאד לכל הלומד ספרי חכמי ישראל אשר נתרגמו מערבי לעברי להבינם כראוי, כי התיבונים לקחו מלות עבריות שלא כראוי ותרגמו בהם הערבי מבלי הגיד מאומה ולהעיר, והמלות מהם המה; דרך משל אמונה בעברי. שבכל התנ"ך הכונה האמתית בה הוא אמת, וכשנאמר בתנ"ך אמונת ר"ל אמת שלי, אמונת ר"ל האמת שלך, ואין פעם אחת בכל התנ"ך שיהיה הכונה בה מה שאנחנו מתרגמין בל"א גלויבין או גלויבע, ובפרט רליגיון לא ידעו העברים הראשונים מאומה מזה, ובשקר גדול השתמשו האחרונים במלה העברית תהתיה אמונה, עד שיאמרו אמונת ישראל תחת מלה האשכנזית די ידישי רליגיון, כי לפי העברי האמתית תהיה הכונה באמונת ישראל האמת של ישראל, ככתוב שארית ישראל לא יעשו עולה ולא ידבר פיהם כזב, אבל כל מה שידברו הוא אמונה שהוא אמת בעצמו, ואם רצו לומר מענין גלויבן בלשון אשכנז אמרו והאמין ויאמין בהפעיל, ור"ל שתלו האמת בה' או במשה, והשם מזה לא נמצא במקרא אבל נמצא בגמרא ובמדרשים ואמרו האמונה, ועל כן בכל מקום שנמצא בספרי החכמה הנזכרים אמונה צריך להעמיד או לחשוב במקומו האמונה. עוד השתמשו מאוד במלות ספור, ופעל ויספר, יספרו. עוד השתמשו במלת הכרה אשר בלשון המקרא יש לה שתי בינות: האחת ויכר יוסף את אחיו והם לא הכירוהו, והשנית מלשון כי את הבכור בן השנואה יכיר, והכונה בה שיכדיל את הבכור לטובה מיהר אחיו, ובלשון אשכנז ראוי לתרגם כזנדרין או פרציהן או אנערקנין. והנה הערבים יש להם מלת אעתקד ויש לה שורש בעברי עקד

מלשון קשר, ורצו לומר שקשורה בלבו ידיעה לאמת גמור על ידי הקירה אמיתית שאין בה שום ספק, והיא רחוקה ממלת גלויבין האשכנזי כרחוק מזרח ממערב, כי באשכנזי יחשוב בגלובין מחשבת אמת על דרך סומא בארובה מבלי חקירה ודרישה, ומבלי אות ומופת על אמתתו, ועל כן בכל מקום שנמצא בספרים הנזכרים אמונה או להאמין, צריכים אנו להעמיד ההתייחסות או לחשוב ידיעה מופתית, ובהעמדם מלת אמונה שתים רעות עשו, השחיתה כונה העברית וכונה הערבית. עוד יש בערבי מלה תמייז והמה יורו בזה על כח השכל אשר יש באדם להבדיל בין טוב לרע או בין טוב ויותר טוב ממנו, וחכמי התלמוד קראו הכח הזה דעה, ואמרו אם אין דעה הבדלה מנין, וקרוב לזה מלת הכרה, כי הבכור בן השנואה יכיר, אבל עם כל זה רחוק ממנו, והתיבונים העמידו בעברי תחת הערבי תמייז הכרה, ורבינו סעדיה גאון כתב ספר בלשון ערבי אל תמייז והקדמונים קראו אותו ספר ההכרה, על כן כל מקום שנמצא בחובת הלבבות או בשאר ספרים הכרה צריך לחשוב בלבו מלה הערבית תמייז, ור"ל כח השכל המבדיל בין דבר לדבר. מלות מעני ומעאני וצפה ויצף הערבים כבר הבאתים בהערות, ואין צורך לכפלם כאן. ואביא בכאן ראיות על מה שהזכרתי משני עדים כשרים וגאמנים אשר כל אחד מהם שקול כס' רבוא מישראל והם רב סעדיה גאון ור' משה בן יעקב בן עזרא. דברי ר' סעדיה גאון בפירושו לספר יצירה בלשון ערבי בכ"י בפרק ראשון הלכה א', וזה לשונו בערבי דע

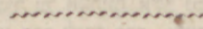
תרגום אלו הדברים
ללשון ערבי

והשוב וצור ומעאני הד"פ אל ג' אלפאט אן אל אנסן אולי ינבגי אן יעלם תם ופתכר וימיז תם יעתקד מא צח לכ באל פכר אל צחיה אנה חק ואנא אשרת האהנא באבא עשימא כון אל תמייז ואקול לא סביל אלי תמייז שיחתי תגמע גמויע אל יגיה אלתי יכאף פיהא וסבילהא אן דע וחשוב וצור ומונת אלנו הג' מלות כי סלדס נתחלס לריך שידע וחל"כ יחשוב, וימיז וחל"כ יעתקד מה שנתחלס לו כמתשנתו הכרוס כי סול חמת. והני חפרש ככאן שער נככד מהתמייז ואומר

תגמוע באל קוה האשרה פאדא
 אתצרתהא בלהא ולם תתלף
 מנהא שי דברתהא תיניד אל קוה
 אל ממויזה פאבטלת מא כאן
 קביתא פאדא תם פעל אל קוה
 אל ממויזה אקבלת אל קוה אל
 מעתקדה אלי דלק אל שי אלממוי
 אל מחכם פאעתקדה והפמתה
 פלדלק קאל ודע וחשוב יצור .
 הנה ראה כי הגאון באר לנו
 כי הלמוד והידיעה היא
 ההתחלה , ואח"כ בא ההבדלה
 והיא התמיז , ואח"כ העתקד

הידיעה הברורה אשר נתבארה במופתים ולא על ידי האמנה
 הסמית כסומא בארובה , הנה אמת אין לנו מלה בעברית אשר
 תספיק לתרגם מלת מעתקד הערבי , על כל פנים מלת אמונה
 והאמין בה הוא תרגום כזב , ותמיד כאשר נמצא בספרים אלו
 אמונה והאמין צריכים אנו לחשוב על מלה הערבית אעתקד שהיא
 הידיעה על ידי חקירה .

העד השני הכשר לעדות כמעט כמשה רבינו ע"ה הוא
 רבינו משה בן עזרא הסלח בספרו אל מחצרא ואל
 מדכרא כתב יד , וזה לשונו בערבי בשם רב סעדיה גאון על ביאור
 מאמר אליהוא לחברי איוב הן הוחלתי לדבריכם אראד אל אלאפט
 (ר"ס לומר המלות) תם קאל (אחר כך אמר) אזין עד תבונותיכם אראד
 אל מעאני (ר"ס לומר כונות הלכ) עד חקרין מלין אראד נהאית אל
 בחת ואל תחריר (ר"ס תכלית החפוש והחקירה) ראה כי מעאני
 הערבי המה כונות הלב הפנימיות להמלות ותחתייהם נתנו
 החיבונים מלות עבריות ענין וענינים ואין להם ענין ובנין .

הערות פרטיות

בהקדמה דף ו' ע"א יאות ענין האחד האמתי .

אמר ב"ג יש מלה ערבית אחת ומשתמשים בה המהברים הערבים מאד, והיא מלת מעני (לשון יחיד) מעאני (לשון רבים), ועיקר באורה כונת הלב, ורצוני לומר הכונה הפנימית שיש בלב המדבר כשהוא מדבר איזה דבר, כי לפעמים ידבר האדם ולא ישים לבו למה שידבר, ואז מלותיו המה מלות סיס ועגור אשר יצפצפו ואינם מבינים מה שמצפצפים, והכונה הפנימית נקראת בלשון ערבי מעני והתיבונים תרגמו אותה בעברי ענין, והשחיתו מאד דברי הכותב הערבי, ע"כ הקורא בספריהם צריך לשום לב, כל מקום שימצא ענין או ענינים צריך לדעת כי הרצון כזה כונה הפנימית שבלב, אם לא שיהיה מוכרח הקורא לפעמים לשום כונה אחרת לפי קישור הדברים, והמשכיל יבין אותם .

סס, הקדמון במציאותו, יותר טוב התמיד במציאותו, ובערבי אל אזלי אל וגור .

דף ז' ע"א, האחד מהם מוצת שמחייב בהם השכל אפילו אם לא חייבה התורה. ובערבי: אחדהמא פראין יוגבהא אלעקל ולזמיאת בחגובהא אל כתאב, ויהיה תרגומם והזהירה התורה בחיובם .

סס, וממעות עשה שבחובות הלבבות שנאמין כי יש לעולם בורא. ובערבי: פמנהא וגוב אעתקדנא אן ללעאלם כאלק. מלת אעתקאד (לשון יחיד) אעתקאדאת (לשון רבים), בלשון ערבי יורו רובם תמיד על אמיתות אשר נקשרים בלב האדם על די החקירה עד שאין ספק לאדם בהם, והמה רחוקים מאד מענין האמנה מה שאדם מאמין בדברי אדם אחר שהוא אומר אמת .

אך לפעמים רחוקים יכון הערבי בזה גם האמנה בדברי אדם אחר, והתיבונים תרגמו כמעט כל מקום אעתקא ד אמונה שהיא לשון האמנה נגד האמת, ואעיר אי"ה בכל מקום שיצטרך לזה, ואעורר את הקורא בסימן ב' שישים לבו לזאת ההערה, וספר רב סעדיה גאון בלשון ערבי אל אמאנת ואל אעתקדאת, והוכרחו גם התיבונים לתרגם אמונות ודעות, ראה כי תרגמו אעתקדאת דעות.

סס ע"ג, או לבאר פירוש המלות והענינים כמו שעשה רב סעדיה ז"ל ברוב ספרי המקרא, או לבאר עניני הלשון. (עיין הערה א').

דף ה' ע"א, והדומה לזה כמה שיגמר במחשבת הלב ומצפוניו. ובערבי: והם באל אעתקד ואלטמיר, ובכאן תרגם כראוי מחשבת הלב.

סס ע"ג, והשיבו אותו בכמה מקומות ואינני צריך להביאם מפני שהם רבים וידועים. ובערבי: לם אתכלף אחצארה לכתראה ושהרתה, ויתה תרגומו: לא אטריח נפשי להביאו לרבויו ולפרסומו, וזה יותר נכון, כי הוא נותן טעם למה לא רצה להטריח נפשו. סס ע"ג, הלב והגוף משתתפין במעשה, הלב בכונתו, והגוף בתנועתו. יש להוסיף למעשה, ובערבי, פבחרכתה ללעמל.

סס, וכן אמרו במי שעשה מצוה ולא נתכון לעשותה לשם שמים שאינו מקבל עליה שכר ע"כ. וכתב בעל טוב הלבנון שהמחבר כתב שלא ברקדוק, ובאמת היה הדבר הזה פלא בעיני כי היכן אמרו זה, ואדרבה אמרו מצות אין צריכות כונה, אבל בערבי יש כזה: וכדלך אל קול כי מי יאתי חסנה מן גיר קצר וגה אללה פיהא ואנה כאן גיר משכור עליה, ותרגומם ראוי להיות כזה: וכן הוא הדבר במי שבאו מעשיו הטובים בלי כונה איננו משובח עליהם, והפרש גדול בין מעשים טובים למצוה, כי מעשים טובים אינם חיובים אבל נדבות לב שהאדם העושה אותם נקרא בעבורם חסיד, ועל כן צריך להם כונת הלב. ובערבי נקראו המעשים טובים בלשון יחיד חסנה

ובלשון רבים הסנאת והוא מלשון יפה ונעים וקרוב לזה בעברי
 וחסון כאלונים .

דף ט' ע"א , ולא יטרדהו טורד וחיוב המעשה תמיד עליו
 כשיפנה . ר"ל כשהיה פנוי מלשון אשה פנויה

ומלשון מפנין ארבעה וחמשה קופות , ובלשון ערבי : אדא כלא
 בנפסה , וזה הלשון כלא יצטרך לנו עוד לפנינו :

קס אין לנו טענה בהן ולא טורד מהן אלא אהבת העולם . יותר
 טוב לתרגם אין לנו התנצלות , ובערבי : לא עדר לכא פיהם ,
 ועדר בערבי הוא התנצלות בעברי .

קס ע"ב , ואמרו על אחד מהחכמים כי היה יושב עם בני אדם עד
 חצי היום וכשהיה מתיחד עם אבריו היה אומר הבו

אור הצפון . ובערבי : פאדא כלא באצחאבה קאל תאתו נור אל
 באשן , ותרגומו יהיה : כאשר התבודד עם חבריו אמר הבו אור

הצפון , ור"ל שהיה יושב עם בני אדם מההמון עד חצי היום והיה
 שומע דבריהם ועסקיהם בעניני העולם , וכאשר היה השמש

מאירה בתכלית אורה בצהרים היה מתבודד ומפנה לבו מכל
 עסקים , והתבודד עם חבריו הדומים לו בחכמה ואמר להם האירו

אור הצפון .

דף י' ע"א , ואין ראוי לך לפשוע בהם עד שפנית לחשוב
 בשאלות נכריות . ובערבי : ולא יגוז אגפאלה חתי תפרגת

אלי איטראף אל נטר פי שואד אל מסאיל ומשאכלתהא , ויהיה
 תרגום הדברים כזה : ולא יתכן להתעלם מהם עד אשר פנית

לבך לקצות העיון בשאלות מוזרות ובספיקותם , והנה גפול
 בלשון ערבי הוא מלשון התעלם ושכחה , או מבלי לשים לב לדבר

מפני שאינו מוכרח , אבל אינו מלשון פשיעה , והתיכונים פשעו
 בזה עד אשר החולכים בנתיבותם תרגמו במשנה שבת אבות

מלאכות ארבעים חסר אחת , ובלשון ערבי כתוב שם כזה : ואגפל
 אל תנא תקדיה ענד אל תדוין אד געלה מן אסבאב הכותב ,

ויהיה תרגומו כזה והתעלם התנא לזכרו (ר"ל שרטוט) בעת כתבו
 המשנה כי עשה אותו מסכות הכותב , ור"ל שלא היה צריך

לכתוב שרטוט ביחוד כי הוא כלול במלת כותב , וראה מה

שכתב שם המתרגם וזה לשונו: ופשע התנא בזכירתה בשעת
הכתיבה ושם אותה מעניני הכותב, ראה כמה פשע המתרגם
הזה בעת כתיבו.

סס, לעיין מפני מעוש הכרתו ורוח ק הבנתו. כצ"ל ורוח ק
בריש ולא בדלית, ובערבי ובער פחמה.
סס, שימנה המעות וישקלם ויאצרם. כצ"ל, ר"ל שיכניס המעות
באוצר, ובערבי ואכתזאנה.

סס, ואלו לא היה בקי במנין. כצ"ל ולא בענין, ובערבי באל נקד.
דף י"ג ע"א, וידעתי כי כמה שכרים אכרו בעבור המורא וכמה
חסרונים גרם אותם הפחד: ובערבי: אן רב כיבה
גלבתהא אל היבה ורב הרמאן קארתה אל תקוה. וכיבה בערבי
רצה לומר כי לא השיג את השוקתו או דבר ששקד מאוד להגיע
אליו, והיבה בערבי הוא פחד, והרמאן בערבי מול רע או לא
הצלחה במעשיו, ותקוה הוא ג"כ מורא או פחד, וא"כ שני
המאמרים המה כונה אחת בלשונות שונות, ושניהם רוצים לומר
כי לפעמים אך המורא או הפחד גרמו לאדם שלא השיג מה שרצה.
דף י"ד ע"א, ולא ישיגתו שום עצם ולא מקרה. צ"ל שם, ובערבי
אסם.

סס, ואח"כ חשבתי בענין האחד האמת מהתיחדו בה בורו.
ובערבי מן אכתצאצה בדאתה, וא"כ יהיה תרגומו מהתיחד
בעצמותו.

דף ט"ז ע"א, ורון על נפשך דין אמת ותפך בו וילדתו. ובערבי:
ותרדר פיה ופרעה, ור"ל תוציא ענפים. וכן כל ילד
ותולדה ותולדותם המוכאים בזאת החקדמה יש להעמיד תחתיהם
ענפים.

סס ע"כ, ויעזר על השתמשו בכל אחד מהם בחכמת השמוש
ובחכמת המופת אשר בחכמת הדבר. ובערבי: ויסתעין עלי
תצרפה פי כל, ואחד מנהא באל עלם אל ריאצי לתנביה נפסה
ותאניסהא (אנס נלסון ערני לויס לו מתא) באלברהאן אל ואצחה
ותדרי בהא ואלסבק עלי מא יגב תקדימה ותאכיר מא ילוס
תאכירה עלי תכריג ונטאם לכי לא יגעל אל קוציע מטלובא

ואלמטלוב מוציעא וכראך יסתעין איצא עליהא באצול אל עלם אל טביע ואלמנטק ויצרפהמא מקרמאט אל עלם אל אלאה , ויהיה תרגום הדברים כזה : ויעזר על השתמשו בכל אחד מהם בחכמת השמוש , לעורר נפשו ולהרגילה במופתים אמיתים וידועים , ויקדים מה שראוי להקדים ויאחר מה שראוי לאחר על הדרגה וסדר , בכדי שלא יעשה מהצעה בקשה ומבקשה הצעה (רזוני לומר דבר ידוע ומפורסם אמתתו ונקסה מה שאנחנו מנקסים למנוח אמתתו) , וכן יעזר ג"כ עליהם בשרשי חכמת הטבע וההגיון שיעשה משניהם הקרמות לחכמת אלהית .

דף י"ז ע"ה , שער סיחוד , וביחוד יפרד המאמין מן הכופר . בערבי : ובאל תוחד ינפצל אל אימאן מן אל שרך ,

ותרגומו ראוי : וביחוד יבדל הדת מהשתוף (ר"ל הדת המחייבת יחוד אלקים והדת האחרת המחייבת שתוף באלקות) .

שס , והוא שצונו להאמין בבורא יתברך באמרו שמע ישראל וכו' אך התכוין לאמונת הלב וכו' וכו' . והערבי הוא כזה : ודלך

אנה אמרכא באלתזאם אל תתקק

באלכאלק גל ועז ודלך קול שמע

ישראל ה' וליס יריד בקולה שמע

ישראל אסמע ואנמא אראד אל

אעתקד ואל אלתזאם בקול

אלכתאב נעשה ונשמע וקול

ושמעת ישראל ושמרת לעשות וכל

מא גרי פי הדא אלמגרי בלפט

אלסמע אנמא אל מראד בה אל

אלתזאם ואל אעתקד ואל קבול

הם בעד אן אוגב עלינא אעתקד

חקיקה וגודה אלזמנא אעתקד

אנה אלאהנא ורבנא בקול ה'

אלקיננו , כונת המחבר להראות

הציווי לדעת אמתת ה' ע"י

חקירה ודרישה בחכמה שלוה

התרגום העברי

חס הוא לנוי בהתחייבות החקירה

בהמתת הכורח ית' וית' חס אמרו

שמע ישראל ולא רעה באמרו שמע

ישראל אסמע (ר"ל שמיעת החוץ)

אך רעה הידיעה והחיוז כמו שאמר

הספר (ר"ל ספר התורה) נעשה

ונשמע וכו' וכל אשר ינסג זה המנסג

במלות השמיעה , אמנם הרזון בה

החיוז והידיעה והקבלה , והל"כ

ההרי אשר חייבנו לדעת אמתת

מלאכות חייבנו ידיעה שהוא אלטינו

ואדונינו באמרו ה' אלטינו .

עשה השער היחוד ולא בחאמנה הבאה על ידי שמיעת און לבד ,
 וכל מה שתמצא בתרגום התיבון להאמין בהערבי הוא אעתקד
 והיא הידיעה ע"י חקירה והוא להפך ממש מתרגום התיבון
 ודו"ק מאד .

קס י"ז ע"כ , ולא יפנה לבבו מזכור אלהים תמיד . ובערבי : פלא
 יכלו אל קלב מן אלדבר ללה דאימא , זה הלשון
 יפנה מפעל הדגש מלשון ואנכי פניתי הבית ומלשון משנה מפני
 ארבעה וחמשה קופות , והמתרגמים האשכנזים תרגמו מפעל הקל
 פנה בטעות , וזהו שאמרו בגמרא שבת בראש פרק שואל מאי
 גמרא אמר רבי חנין אל תפנו אל מדעתיכם , וכונת הגמרא לקרוא
 בדרך אל תקרי אל תפנו , אלא אל תפנו אל מדעתיכם , ור"ל
 שלא תריקו דעתיכם מאל כאשר תשימו לבכם לראות את הדיוקנות ,
 וזהו פירוש הבעל הערוך , וכזה נראה שפירש בעל חובת הלבבות ,
 ודברי רש"י שם דחוקים מאד .

בערבי השורש מוזאת המלה כלו בכ"ף רפויה ובעבר יאמר
 כ לא ובעתיד יכלו וזהו שאמר למעלה בהקדמה פאדא
 כ לא באצחאבה כאשר פנה עם חבריו ר"ל שפנה והריק לבו מכל
 עסקיו להתחבד בחבריו .

דף י"ח ע"כ , בפרק ב' ובפרק ג' הגירסא בכ"י הערבי הוי שוקד
 ללמוד מה שתשיב את אפיקורס , וכן הוא הגירסא
 במשניות ישנים .

דף י"ט ע"כ , והמתעלם מחקור הרי זה מגונה . ומן תגאפל ען אל
 בחת פי צחתה ויקינה פהו מטלוב ען גפלתה ענה ,
 ויחיה תרגומו ומי שמתעלם לחקור אמתתו וודאיותו הוא נענש
 על העלמו מזה , ובכאן תרג' תיבון ג פ ל מל' העלם ולא לשון פשיעה .
 קס , ונחשב מן המקצרים בחכמה ובמעשה . יותר טוב היה לתרגם
 בלמוד התורה ובמעשה , כמורגל בתלמוד שחלקו אם למוד
 גדול או מעשה גדול , ועכ"פ בשניהם מחויב האדם , ע"כ הוא
 אומר כי המקצר בדרשת ידיעת אלהות הוא חוטא כאלו התעצל
 מלמוד התורה ועשיית המצות .

קס ע"כ , ומה שצריך לספר בו על הבורא מענינו . ובערבי : ומה
 יגוז אן יצוף בה אל פאלק מן מעכאה אלחקיקי , וצריך

לתרגם כזה: ומה שמותר שיתואר בה הבורא מכונתו האמתית.
 וראוי לדעת כי כל מה שימצא בשער הזה ספר ויסופר צריך
 להעמיד במקומו תואר ויתואר, כי התיבון עדיין לא מצא מלה
 עברית לתרגם בה מלה הערבית צפה או ו צף שהכונה העברית
 בה תואר ותאר. והיא תשובה על שאלת מה בעברי, כמו דרך
 כשל וראיתם את הארץ מה היא הטובה אם רעה, ותהיה התשובה
 טובה או רעה, ובמלת טובה או רעה יתאר בה תואר הארץ
 היא, ובערבי צפה הוא השם ותרגמו בעברי תואר, וצף הוא
 פעל תאר, והנה מלך הכוזרי שאל את החבר בסוף מאמר שני
 מהכוזרי ואמר: ואני מחלה פניך שתעתק עמי אל תואר העובד
 אלקים אצלכם. והערבי הוא כזה: ואוגב אן תנתקל מעי אלי
 צפה אל מתעבד ענדכם, הנה בכאן תרגם גם הוא צפה הערבי
 תואר בעברי, ואח"כ בראש מאמר שלישי כתב מנהג העובד אצלנו
 איננו נגזר מן העולם שלא יהיה למשא עליו וימאס החיים שהם
 מטובות הבורא וזוכר טובתו עליו, ובערבי כתוב כזה: צפה
 אל מתעבד ענדנא לים במתקטע ען אל דניא כי
 לא יציר כלא עלינא ותציר כלא עליה, ויהיה
 תרגומו כזה: תואר העובד אלקים אצלנו אינו בקטוע (או נסכרת)
 מהנאות עולם הזה למען לא יהיה לריק עלינו והעולם יהיה לו
 לריק, ור"ל כי אין אנחנו מתארים איש אשר פורש עצמו מליהנות
 מעולם הזה בשם עובד אלהים, כי איך נקרא איש פורש מעולם
 הזה בשם עובד אלקים או חסיד אשר הוא לריק וללא תועלת לנו
 והעולם לא נברא לריק, ואמרו בגמרא בר בי רב דיתוב בתעניתא
 ליכיל כלבא שירותיה, ואמרו וכפר עליו מאשר חטא על הנפש,
 וכי באיזה נפש חטא, אלא שצער עצמו מן חיין, ראה כי המנהג
 בכוזרי שלנו הוא מנהג יהוא ולא תואר ולא הדר לו.

עס פרק ס', אפס ואופס, ואופס הוא למותר, ובערבי פנאן פי
 תלך אלחאל מעדומא, ותרגומו יהיה, והיה במצב האפיסות,
 דף כ' ע"א, והדברים ההם אשר חבר מהם הם קודמים לו הקדמה
 טבעית (זמנית) [כן לריך להוסיף].

עס ע"כ בראש פרק ו', כאשר נסתכל [נסוית] העולם הזה.
 דף כ"ז ע"כ בפרק ו', ואם היה הדבר כן אין אנו צריכים לדעתו

פנים בפנים, ובערבי פא-א כאן דלך כדלך ולם יתם משאהדה
 כאתב אל כאתב אד פעל אל כתאבה קבל או בעד פקד אסתגנינא
 ען משאהדתה בעינה ובשכצה באל משאהדה כתאבה פקאם אל
 אסתדלאל עליה מן פעלה ונטאם כתאבה אל משאהדה בה .
 והתרגום יהיה כזה : וכאשר יהיה כזה לא נצרך לראות כותב הכתב
 כי פעולת הכתיבה המוקדמת או המאוחרת תספיק לנו ולא נצטרך
 לראותו בעינינו ובהראותו כאשר ראינו כתבו ועמדה הראיה עליו
 ממלאכתו וממכתבו המסודר המעיד עליו . וסמוך לזה ומסודר על
 ערך אחר ומשתנה (לפי הערבי ומצאד , ויהיה תרגומו ומתנגד) .
 דף כ"ד ע"ה , נסוף הפרק , ומספיק בתשובה על הנחת הרבוי, ובערבי
 עלי מדהבה אל תנויה ואל נצארי פי אל תתלית ,
 ויהיה תרגומו : על מנהג המשנים והנוצרים בשלוש .
 דף כ"ה ע"ה , ראש פ"י , לשון הערבי : קאל ואמא שרת אל צפאת אל
 אלאהיה אל מעקולה ואל מכתובה אל מוצוף בהא אל
 כאלק תע ואל גרף אל מקצוד מנהא פכתירה גדא . והתרגום יהיה
 כזה : אמר אך באור תוארי האלקים המושכלים והכתובים אשר יתואר
 בהם הבורא יתעלה , והכונה המתכונת מהם רבו מאד .
 דף כ"ה ע"ה , ואמר אחר מן החכמים החכם שבבני אדם בדעת
 הבורא הוא יותר סכל באמתת עצו כבודו , ומי
 שאינו יודע אותו הוא סבור שיודע עצם כבודו . ובערבי : אעלם
 אלנאם באללה אגהלהם בחקיקה דאתה ואגהלהם בה אעלמהם
 בחקיקה דאתה קטנה . ותרגומו יהיה כזה : היותר יודע מבני אדם
 באלקים הוא יותר אינו יודע אמתת עצמותו , והיותר אינו יודע
 בו הוא היותר יודע מהם באמתת עצמותו במחשבתו , ונ"ל שר"ל
 כי היותר חכם מב"א באלקות הוא יודע שאינו יודע מכל אדם ותאינו
 יודע שאינו יודע יחשוב בלבו שהוא יודע יותר מכל האדם .
 דף כ"ט ע"ה , ואמר הכתוב ויך באששי בית שמש כי ראו בארון ה'
 ואמר הכתוב כבוד אלקים הסתר דבר , רצה לומר
 להסתיר סודו מבני אדם שאינם חכמים , ואמר סוד ה' ליראיו .
 ובערבי : וקאל כבוד אלקים הסתר דבר אי כתמאן סרה ען אל
 עאמה ואן כאן יחתמל אל פסוק תאוילאת כתירה פראית אקתצר

שרח כתיב מן צפאתה ואסמאיה לדלק וממא יגב אן תחקק פי
 נפסק אדא גאל פכרך פי יגיד חקיקה אלכאלק גל ועז אל אסבאב
 אל מעלומה אחרהמא אל תיאס אל גסמאניה אלתי הי אל בצר
 ואלסמע ואל שום ואל דוק ואל למס והי אלתי יסמיהא אואילנא
 חמש הרגשות והי אל דבר ואל פכר ואלכאטר ואלטן ואל
 תמיוז וגמיעהא תנתהי אל מעני ואחד והו אל עקל . והתרגום יהי
 כזה : ואמר כבוד אלקים הסתר דבר , ר"ל להסתיר סודו מהתמוז ,
 ואף כי אפשר לפרש בפסוק פירושים אחרים רבים , ועל כן ראיתי
 לקצר בבאור רבים משמותיו ותאריו , וראוי שתתאמת במחשבתך
 כאשר תשים מחשבתך למצוא אמתת הבורא יתעלה , כי סבות
 הידיעה שתים הנה , אחת מהם החושים הגשמיים אשר המת
 הראיה והשמיעה והריח והטעם והמשוש , ותמה אשר קראום
 קדמונינו חמשה הרגשות (כינו סעדים גאון ור' משס בן עזרא
 וסכוזי כולם סכילו סלקון כזה כסס סקדמוניס , זלני בעניותי לא ידעתי
 מקומו וננוס לחפש) , והסבה השניה החושים הרוחניים ותמה הזכרון
 והמחשבה והמדמה וכח המבדיל (תמיוז) וכולם יחד יגיעו למקור
 אחד אשר הוא השכל .

דף ל' ע"ב , אך מפסידות היחוד בלב שלם הרבה מהם לשתף הבורא ,
 והוא על כמה פנים . ובערבי : ואמא מפסד את אלכאין
 אל תוחיד פכתירה מנהא אל שרך באללה והו עלי צרוב מנהא
 מדהאב צאחב אתנין ואצחאב אל תתלית והו מדהב אל נצארי
 ומנהא עבאדת אל אצנאם ואל כואכב ואל ענאצד ואל נבאת
 ואל חיואן ומנהא אאעתקד אל תגסים פי אלכאלק תעלי בעד אל עלם
 פי אל גרין פי אסתעמאל אל כתאב לת ומנהא אל שרך אל כפי
 והו אל ריא באעמאל אל דין ללנאם והו עלי צרוב כתירה שאשרתה
 פי אלכאב אל פאמס מן כתאבי הדא אן שא אללה . והתרגום הוא
 כזה : אמנם מפסירי היחוד האמתי המת רבים , מהם השתוף באלקים
 בפנים שונים , מהם בעלי המשנים ובעלי השלוש כנוצרים , ומהם
 עבודת הצלמים והכוכבים והיסודות והצמתים ובעלי חיים , ומהם
 מחשבת ההגשמה בהבורא יתעלה והוא יודע צונת התורה מה
 שכונה בהשתמשה באלה במלול , ומהם השתוף הנעלם והוא

החניפה בעשותו מצות התורה בעבור בני אדם, והמה על פנים רבים אבארים בשער החמישי מספרי זה אם ירצה ה' .
 דף ל"ד ע"א, שער הנחנים, וחדרת רוחניות העולם, וצ"ל והכרת רוחניות העולם הזה. ובערבי: ואל תמיז ען רוח אניה הדא אל עאלם וגם מאניתה, ר"ל להכיר ולהבדיל בין רוחניו' העולם הזה וגשמיותו .

דף ל"ח ע"א, ולא היה מקוה מנוחה ממקוה, צ"ל ממקנא . ובערבי: ולא רגא פתרה מן חאסד, פתרה בלשון ערבי ריוח בין מקום למקום או בין זמן לזמן מלשון וריוח תשימו בין עדר לעדר, ואח"כ אומר: ולא גפלה מך סלטאן, ור"ל לא היתה שכחה להשלטון או מלך אכזר שהיה חושב תמיד מחשבות להרע .
 דף מ"ז ע"א, פרק ד' שער עמדת אלקים, צ"ל שם ומחם מצות הלכבות והאברים כמו יחוד אלקים בלב ולשון יחד .
 ובערבי: מתל תוחד אללר כאל קלב ואל לסאן .

סס ע"ג, צ"ל להותיר טמונו, ובערבי: מאלה .
 סס ע"ג, נלותו ספק, צריך להיות זה מגונה מפני שהוא יוצא מנתיב הממוצע או היושר והוא חומס את גופו .
 ובערבי: פדלק כוזמום לאנה פארג על סביל אל אעתדאל, אעתדאל הוא בערבי שווי, ותמצא זה הלשון בפירושי רבי עובדיה על הלכות קרוש החדש שקורא את קו השוה אעתדאל .

דף מ"ח ע"א, וכבר החבאר . הנה אעתיק לך בכאן איזה שורות בלשון ערבי ותרגומם בעברי מפני שהוא יקר מאד להבין הספרים המתורגמים מערבי לעברי שהשחיתו המתרגמים מלת מעני (יחיד) ומעאני (רבים) בערבי וחדשו תחתיהם מלת ענין וענינים שלא כדת, כי מעני בערבי כונתה הכונה הפנימית בלב אשר המלה בפה מורה עליה, ואלה המה השורות בערבי באותו הפרק: למא כאנת אל שריעה (מפני שהיתה התורה) אלפאט ומעאני (מלות ומחשבות פנימיות) אלתלאף אלנאס פי עלם אל כתאב (התחלפו האנשים בידיעת או בלמוד הספר, הערבים קוראים לספר תורה או תורת הישמעאלים כתאב שהוא בערבי ספר סתם) עלי עשרה מנאזם (על עשרה מדרגות) אולחם

[הראשונה] קום אמכנהא קראה אל נצוץ ואל אכבאר [אנשים שאיפשר להם לקרות הנוסחאות והספורים, ניץ בערבי הוא בעצמו מה שהגוים קוראים טעקסט ונצוץ הוא הרבים מניץ, ואח"כ מפרש החו"ה בעצמו ואומר בערבי] אעני אל חמש ואל מקרא (רצוני לומר החומש והמקרא) וקנעיא מנהא (והסתפקו בהם) בחפץ אל סואד (בשמירת השחור, ר"ל האותיות הכתובות בדיו שחור) דון פהם אלמעאני (זולת הבנת המחשבות הפנימיות) ויגהלון תפסיר אל אלפאט (ויכסלו בפירוש המלות) ותצריף אל לגה (ושמוש לשון) פהם פי מרתבה (והם במדרגת) חמאר חאמל אספאר (חמאר בערבי, אם המ"ם דגושה ר"ל איש מחמר חמור, ואם המ"ם בלתי דגושה כונתו חמור עצמו), ונראה לי שבעל חובת הלבבות רוצה לומר כי איש היודע לקרות ואינו יודע הכונה הוא כמו מחמר אחר חמור שנושא ספרים, כי קשה מאד לחשוב על החסיד הזה שימשיל איש קורא בתורה ואינו מכוון לבו לחמור, אבל אם דמהו לאדם מחמר אחר חמור היא מליצה יפה ונחמדה שגם המחמר רואה את הספרים, ונראה שבעל ספר הזוהר ראה את חובת הלבבות מתרגום אבן תבון שהוא מביא זה הדמיון בזה הלשון כאשר הביא ר' יעקב עמדין בספר מטפחת ספרים בשם ספר הזוהר, ואינני חושב שזה היה משלל בפי הכריות אבל הבעל חובת הלבבות בעצמו עשה זה הדמיון.

דף מ"ט ע"ח, ראוי הוא שנסמך עליו בהרכבתינו והנהגתינו, צ"ל בהדרכתינו. ובערבי: פוגב ואהל אן נקלדה תרביטא. ותרגומו ראוי להיות: והחיוב לנו האנשים שנשים עליו עול הדרכתינו, כי דבר בערבי מלשון דבר אחד לדור והוא דבר בלשון עברי שפירושו צוה והנהג.

אלה דברי דוד

והוא הערות, הנהרות ובאורים על ספר חו"ה .

ס א ת י

דוד סלוצקי

דף א' ע"א המניח יש מאין בחכמתו ויזר הכל בגבורתו . מהאימים עם דברי
המחבר בהקדמתו ו' ע"א ויזר יצירות לעד ענ גבורתו , וזה הל
חדשות נסעיד על חכמתו , ומדברי המעתיק פה נלמוד שכונת המחבר
במלות וזה הל חדשות על בריאת יש מאין , ונפלים בזה דברי פת לחם .
שם , והכדילו בחכמה ובדעת מכל יצירותיו כדכתיב מלפנו וכו' . לפי דבריו
יבאר המ' כמ' סיתרון ולא מ' סיחם , ר"ל תלפנו חכמה יותר מבהמות
הארץ ויותר מעוף השמים , וכן יפרש החו"ס אה ככתוב הזה להלאה שער
הכתיבה דף ל"ג ע"ב .

שם ע"ב , ופירשו וכו' , בלשון ערבית . ראש דברי בהמבוא אשר הכתיב לספר
שמונה הפרקים להרמב"ם דפוס ווארשא תרכ"ד דף ג' ס' ב' .
שם שם , רבנא משלם נ"י בן החכם סישיש ר' יעקב ז"ל . הוא ר"ל משולם
מלניל רבו של הראב"ד , תלמידו של ר' משה הדרשן מנרבוני ,

והיה לו חמשה בנים חכמים גדולים ועשירים אשר זכו לשתי שולחנות ואלה
המה ר' יוסף ר' יצחק ר' יעקב ר' אהרן ור' אשר .

דף ו' ע"א, ענין . ראה דברי החכם ז"ג בהערותיו , שמראה שבכל מקום
שכתוב בערבית מלה מעני או מעאני אשר הוראתה האמתית
היא כונת הלב או כונה הפנימית שבלב המדבר העתיקו התיבונים לעברי
במלת ענין או ענינים שלא כהוגן , ואחרי שנודע שעפ"י רוב במקום שנמצא בדברי
המעתיקים מלה ענין כתוב בערבית מעני , נבין דברי הרמב"ם בספרו מ"ג
ח"ב פ"ה ח"ל : אמנם שהגלגלים חיים משכילים ר"ל משיגים , זה אמת נכון ג"כ
מנד התורה וכו' , וזה רחוק מזוור האמת מי שיחשב שזה לשון הענין . ר"ל
כונת הכתוב בשמים מספרים הוא בפשוט , אבל רחוק לאמר שלשון מספרים
הוא אך מחשבה וכונה הפנימית (דיא אידעע) ובחנם פלפלו החכם רייפמאן במליך
שנה עשירית נומער 23 זייטע 168 והחכם אב"ג שם נומער 28 זייטע 211 .
בבאור הרמב"ם , וזה ברור .

שם ו' , תכונת הכרתם וכו' . לדעתי כונתו : כל ידיעת האדם הטבעה על
יסוד הכרת נפשו , בהשיג האדם את עצמו , וזה : תכונת הכרתם
בזה הם גמורה (איינע ריכטיגע ערקענטניס חונערעם זעלבסט) , וכאשר ישיג
את עצמו אז יתעורר לדעת את המוחש בלעדו , וינעד בלאהם לחקור ולדרוש
על הפרטים הנגבים למולו , ויעמיק להבין עצמותם , סגולותיהם , כחותיהם ,
מקריהם חוקיהם וטבותיהם , והשתכלות השכלית הזאת תכונה הננה שלמה
(ערקענטניס) , אולם הדרישה והחקירה בעולם המציאות בכלל , לקבץ ולסדר
כל פרטים וחלקים ולכללם יחד , היא החכמה וכו' (שהילאזאפטיע , וויזוהייט) .

שם , חכמה השמוש . לדעתי תקרא חכמה בלמודית , השמוש ,
משני שהיא משכלת במקרי הגוף בבחינת עצמם מופשטים לגמרי מהחומר
ר"ל בכמות (קוואנטיטעט) , בלי התבונן על האיכות (קוואליטעט) כלל .
ואחרי כי אין במציאות כמות מופשטת בלא איכות , וכל עיקר למודם הוא אך
משני שהיא משמשת ומועלת להכנת למודי האיכות ומצטרפת לאחיותיה הטבע
והאלהית הכונה קן , והשתקתה (הילפסוויססענשאפט) . וראה מלות הגיון
שער י"ד ובכוזרי מאמר שלישי סימן ל"ט דף ע"ה הואה שלי .

שם ע"ב, אשכנז כדי שהיה זקן. בתלמוד גדרים הגירסא אשכנז,
 והוא עקר, כי הקרא הכונה מקרא, אשנה על משנה, אשנן על
 סלסול הגמרא, וההבון בתלמוד ותמנא.

שם, עשה דברים לפעלם. בתלמוד הגירסא לשם פעלם.

שם, קרדוס לחתוך. בתלמוד שם הגירסא קרדוס להיות עודר בו מלש.
 חפירה, וכן באבות פ"ד מ"ה לחפור בהם, אבל באמת נוסחת
 חו"ה היא האמתית, כי מודע מתנ"ך ותלמוד אשר קרדוס הוא כעין כלי גרזן
 לבקוע עצים (אקסע ביולע) ולא כלי לחפירה בקרקע.

שם, השכל הניצל מכל פגע. ר"ל שכל בריה, והשתקו געזונדער
 מענשענפערשטאנד.

דף ז' ע"א, שנאמין. ראה דברי החכם ב"ג נ"י בהערותיו, ועפ"י דבריו
 עשיתי העקוב למושור בסתירת דברי הרמב"ם בין ספרו מורה
 נבוכים וספרו היד — בראש הלכות מדע כתב הרמב"ם יקוד כל הידועות
 לידע שיש אלוה מזוי, ובספרו מורה נבוכים (חלק ג' פ' כ"ח) כתב נאמי.
 אולם באמת גם שם המשטיק העתיק שלא כהוגן ושמה כתוב מלת אעתקדת
 הערבית והעתיקה במלת אמונה, אולם באמת צריך להיות לידע, כמו שכתב
 הרמב"ם בעצמו עברית בספרו היד, וראה הערותי לספר אור עמים.

דף ח' ע"ב, רחמנא, הוא בסנהדרין ק"ו ב'. ומאמר לבא ועינא, הוא
 בירושלמי ברכות הלכה ה', ובפנים היונים מהופסים.

דף י' ע"ב, עם נכל ולא חכם. למנא בהכתוב הזה שמן רחיס כי קבלה
 בלא ידיעה איננה כלום, וראה לדעתי שרמז המחבר פה לדברי
 התרגום אונקלוס שתרגם עמא דקבילו אוריתא ולא חכמו, ר"ל שכל
 השגתם היא אך מדרך הקבלה ולא ע"ד השכל והתבונה, והתבון בזה.

דף י"א ע"א, וחברו במסכת אבות, כל איש בזמנו ובמקומו. דבר גדול
 ונכבד אמר המחבר פה, שכל דברי ומאמרי מוסר וחכמה
 הנמצאים במסכת אבות נאמרים מפי כל איש לפי מנב המקום והזמן והאיש,
 והחוב על כל לומד הרוצה להבין דברי חכמים וחדותם, לדעת מראש תכונה
 האומר וחולדתו, מקדם מגורו, והזמן אשר בו נולד וחי — כי אך המקרים

האלו הולידו את המאמר, ובלעדיו זאת נגשש כעורים באשלים. וכדרך זה
התלו הכתמים האחרונים לנעוד, וכמעט בכל המאמרים הראו התיחסותם
למאב האיש, המקום וכזמן. והדברים עמוקים, כי הוא מפתח גדול למעיינים.

דף י"ג ע"א, לחזק אודותיו. אולי ז"ל עדותיו (וייגניססע), כמו שאמר
מקודם וסומכות את טענותיו, ראוי לאמר לחזק עדותיו, או

הגירסא הנכונה לחזק אורחותיו (וועגע) מלשון אורח ודרך. והראיה
מלהלכה ואם יאיר נר האמת בודות דברים וכו' ומתקיימות את שבי"ו.

מקביל כנגד לחזק אורחותיו.

שם, וכל אדם אויבו בין ללעיו. כונהו יצר הרע, כדרשת חז"ל (מדרש
רבה בראשית פרשה כ"ד) על כחוב אויבי איש אנשי ביתו (מיכה ז' ו')

זה יצר הרע.

שם, תקנתי אשיותיו. פירש המפרש כחליו, וכן העתיק הח' פירסטענטהאל
פירטע דיה מויערין אן, וכאמת השרש אש"ש, כונה על יסוד

הקיר והחומה (גרונדפשיילער), ויפה הרגם הח' שטערן (גרונדלאגע).
דף י"ד ע"ב, ואם ישתדל לפנות את לבנו ולסלק את משגנו ממוהרי וכו'.

כל המפרשים בארו לפנות מפעל הקל, וכן הרגמו פירסטענטהאל
ושטערן אכזבנדען. וכאמת הוא מפעל הכבד, מלשון פניתי הבית

(בראשית כ"ד ל"א), פנית לפניו (תהלים ס' י'), ובחלמוד אין מפניו
חזקה, פניו לחזורי הגדר (כ"ק פ"א), מלשון הערה והרקה

(וועגריימען), ר"ל אם ישתדל להריק ולנקות את לבנו ממוהרי העולם. וראה
דברי החכם ב"ג בהערותיו (עמוד יט) שהעיר גם הוא על שני מקומות אחרים

כעין זה.

דף י"ז ע"ב, בנה קי וברון אהבת אוהבים. לדעתי יבואר מלשון מתקם
(נאכאשמען), ורמוזה כי כל עיני אהבה האמורים בשיר

השירים ממקום קדוש יסלבו, אך הכחוב מתקם אופני אהבה כמו שהוא
בכני אדם העוגבים אל אהבתם.

דף כ' ע"ב, מעיני הזמנים. החכם פירסטענטהאל גורם ועיני
הזמנים.

דף כ"ג ע"ב, ועל כן ארז"ל בדומם לענון זה דברה תורה כלשון ב"א. החכם
יש"ר ז"ל במכתב עתי אולר נחמד ח"א מכחב ל"ה עמוד

קב"ה—ו', זועק חמם על הרמב"ם ז"ל, כי הוא היה הראשון אשר הטעם בספרו
 מו"נ ח"א פרק כ"ו את מאמר חז"ל, דברה תורה כלשון בני אדם" מכונתו
 העלמית, והעמיים בו כונת הרחקת הגשמיים, אשר לא עלה מעולם על לב חז"ל,
 ומעולם לא כונו בעלי התלמוד אל הרחקת הגשמיים במאמר הנזכר, ומאין ילא
 החלום הזה לפרוש מאמרים דברה כו' באופן שיוכן ממנו הרחקת הגשמה? אם
 לא שנגררו כלם אחרי הרמב"ם—עזר הנסמך על הפקח, ומלאה כלם שוגגים
 במקום שהיה רק אחד המויד ע"כ תורף דבריו. לו חזה ישר יש"ר, ראה כי
 עוד הרבה שנים קודם הרמב"ם התגבחו הרבעה נביאים בסגנון אחד,
 והשתמשו קדמוניו במאמר זה להרחקת הגשמיים, אף כי ידעו שחז"ל לא כונו
 בו בעלם ובראשונה לכונה זו, ואלה המה: רבינו בחיי, אשר היה קודם
 הרמב"ם ז"ל דבר פה במלות ברורות, ועל כן ארז"ל בדומה לענין זה
 דברה תורה כלשון בני אדם". כמו כן רבינו אברהם בן עזרא (בספרו כ"י שער
 השמים הובא בקשר כרם חמד ח"ד מכתב שני עמוד ח'), הסב ג"כ מאמר דברה
 תורה להרחקת הגשמיים, אף כי ידע והסביר מאד שחז"ל לא כונו בו בעלם.
 חז"ל כי אין הבורא ית' בעל גוף כדי שנסמך לו כלי דבור וכו' ועל זה ועל
 כיוצא בו נאמר בדרך כלל דברה תורה כלשון בני אדם עכ"ל— וגם הוא היה
 קודם הרמב"ם ז"ל. גם רבינו ר"י הלוי אשר חי ג"כ קודם הרמב"ם
 השתמש בהרחבה במאמר חז"ל דברה תורה להוראה הנזכרת, בספרו כוזרי
 מאמר חמישי בסוף, חז"ל לא שהאליהם לריך אל הזכרה והערה כו', ויהיה
 זה על דרך בני אדם כאלו היא זכרון ודברה תורה כלשון בני אדם. וכן ר"ש
 פרחון בספרו הערוך ערך נסה, חז"ל זה הדבור כלשון בני אדם, כמו וינחם
 ה' וירד ה' וכו' וגמו שאמרנו וכו' דברה תורה כלב"א. — הרי הרבעה
 עמודי בית ישראל אשר היו קודם הרמב"ם השתמשו במאמר זה להרחקת
 הגשמיים, אף כי הגידו ולא כהדו כי בעלם לא ילא מחז"ל על הוראה זו,
 אבל הוא מפתח גדול ורחב להכניס בו כל מקום וענין שהשפילת א"ע התורה
 לדבר כלשון בני אדם, כי לא נתנה התורה למלאכי השרת, וגם הרמב"ם
 עצמו היה יודע כי לא הונח מחז"ל בראשונה על הכונה שהלטיב בזה, חז"ל כבר
 ידעת אמירתם הכוללת למיני הפרושים כלם התלויים בזה הענין, והוא
 אמרם דברה תורה כלשון בני אדם (מו"נ ח"א פרק כ"ו), וראה בספר מפתח

ח"א דף ח' בהערה מה שהאריך בענין זה — והרי אין כאן לא עור סומא,
ולא שוגג ומייד, אך הוא במח"ס שגג.

דף כ"ט ע"א, קצת החכמים. הוא בן סירה פרשה ג', ולפי העתקה בן זאב
כתוב בן בנפלא ממך בל תדרוש ובמססה ממך בל תחקר רב
לך באשר חלק לך. ה' אליהו, מה בלע לחקר נסתרות ולרדוף זרות אם את
אשר הראת נלאת הבין. אולם בתלמוד בבלי (חגיגה י"ג ע"א) הנוסחא כמו
שכתב החו"ם אבל בתלמוד ירושלמי חגיגה פ"ב הביא מבן סירה גירסא
אחרת, וז"ל: ר' לעזר בשם בר סירא, פליאה ממך מה תדע, עמוקה
משאלו מה תחקור, במה שהורשית התבונן אין לך ענין בנסהרות.

שם שם, ראוי לו כאלו לא בא לעולם. בן הגירסא במשנה שבמשניות, וכן
בעין יעקב, אולם בתלמוד בבלי וכן בירושלמי הנוסחא רתוי לו,
ופירש רש"י שהוא לשון רחמנות כלומר מרוחם הוא אם לא בא לעולם עכ"ל.
והמגיה את הערוך הקצר (פרג 1863) ערך רת, חשן לבאר מן לשון רומי
ratio שענינו חשבון, גשיות פנים, אבל לא יתישבו היטב כל המאמרים
שזכרו בהם רתוי.

שם שם, היסופר וכו' אם בא אדם לספר גבורתו וכו'. המאמר הזה הוא
בילקוט שמעוני על איוב, וז"ל שם אמר רבא בר חננא (ג"ל רבא
בר חננא) אמר ר' יוחנן כל המספר בשבתו של הקב"ה יותר מודאי נעקר מן
העולם, ושם בולקוט נסמן שנס' אין דורשין בחגיגה י"ח נמצא זה המאמר ואנכי
לא מנאתי, וכן נרשם בטעות בחו"ם (דפוס סוואלק תרכ"ג) על זה המאמר חגיגה
י"א, כי באמת איננו נמצא שם כלל.

דף ל"ד ע"ב, כמו שארז"ל. הוא במדרש בראשית רבה פ"ט, בתורתו של
ר' מאיר מלאו כתוב והנה טוב מאד, טוב זה המות — כי
לפחה העדר הויה רוכנת, ואין מות החלטי בעולם המציאות, אך פושעת אורה
ולוכשת אורה.

דף ל"ה ע"א, ויפיו וזיוויו. המפרשים הביאו וזיוו, ובאמת אין חלי
גריבים לזה, כי בלשון ערבי הוראת השרש זין הוא עדי
קישוט ויפוי. וז"ל החכם לעזימאהבן בספרו בית האוצר עמוד י"א ערך אין חז"ל:

והמעתיק הגדול ר"י חנן חבון בהעתיקהו לספר חו"ל משתמש ג"כ בשורש זה לכונה זו. בשער הבחינה, יפיו וזיונו, וכן בשער עבודת ה', „לזיון העו"ה" והרבה בנינים מזה השורש בספר הזה, והמפרשים פירשו שם מה שפירשו ולא דעו כוונתו האמיתית, שהוא עדי קישוט ויופי בלשון ערבית, כי כן היו נוהגין המעתיקים האלו להרחיב לשון להשתמש בהצות ערביות לשעמים שנמצא שרשם בלש"ק עכ"ל.

דף ל"ו ע"א, קצת החכמים שהפילו סופיה וכו'. כיון לסקרחתאם היוני, וראה דברי ערך סוקרטוס בקריית סופר לכוזרי זיטע 18.

דף ב"ג ע"א, ומי שהוא פסח בטלה ממנו חובת החג. כדאיתא בחגיגה דף א' ת"ר רגלים פרט ל' ח' ג' ר' ו' ל' ה' ל' ו' וכו' ושאינו יכול לעלות ברגליו.

דף ב"ה ע"א, כמו האיטרוולביון. הוא הכלי הנקרא צפי החוים בכוכבים בשם אסטראלאביוס, והוא עגול של מהכות ועליו רשומים בקנהו סביב סביב, מעלות שניים ושלישיים (גרחדע מיניטין אונד זעקונדען), וכו' מדובקים שני קני הבטה (פערנרעסרע), והיה אם יראה הרוחם בקנה האחד אל שתי יקודות שונות, וחזה אחר יראה בקנה השנית, אז יורה המרחק שבין שני הקנים מדת הקשת שבין שני הנקודות, והכלי הזה הוא ג"כ רב התועלת לזרדי הים בחניות (החכם פירסטענעאל בבאורו).

דף ב"ח ע"א, כל העושה וכו', כאלו זרק חנן למרקולים. בחולין שם אין המאמר הזה אך בעין יעקב נמצא ח"ל אמר ר' חמא בר חנינא כל העושה טובה למי שאינו יודע ה וכו', וכתוספת מניעא דף כ"ה ע"ב אר"ת, דאין שם עכו"ם מרקולים אלא קולים, והא דקרי ליה בעלמא מרקולים היינו חלוף קולים, דהם קורין קולים לשון שבת וחכמים החליטו לגנאי לשון לעג וקלס (חללים ע"ט) ומר הוא חלוף, וכן פירשו במנהדרין ס"ז, ובע"ז כ"ט ע"ט. אולם באמת כמו ח"ל לאילי מרקוריוס Mercurius והל' נחלף בר' בחילוף למג"ר, וידוע בבבלי הגויס שסמל חבניתו היו א ב נ י ס, ועבדוהו בכך. — וראה ספר האוגר להחכם לעווניחאן ערך כוכב — ובכלל נודע שהעמים הקדמונים כמו הערבים והכתובים קדשו מאד את א ב נ י ס, וראה פאפולערע מיטהאלאגיע להחכם נארק שטוטגארד 1845 חלק א' מן עמוד 156 עד סופו, וכחלק שמיני

מן עמוד 124 עד סופו, שם האריך לבאר עבודת האבנים, והכונה הלועזי
 בזה. והתבונן בתורה (בראשית לא מו) ויאמר יעקב לאחיו (של לבן בן פירשו
 המפרשים) לקטו אבנים, ויקחו אבנים ויעשו גל. וראה בתלמוד (ע"ז
 נ', ב"מ כ"ה), ואלו בן אבני בית קולים אחת מכאן ואחת מכאן ואחת
 על גביהן. וראה בכל הפרשה ותמצא כי אך לבן דבר ליעקב מהגל אשר
 הוא עד, ויאמר לבן הגל הזה עד וגו' ראה אל הים עד ביני וביניך,
 ויאמר לבן ליעקב הנה הגל הוא וגו' עד הגל הזה וגו' — ולא בחנם כנו
 הו"ל אח לבן בשם ערום, באמרו: אם אני לא העבר את הגל הזה ואחס
 לא העבר אלי את הגל הזה ואת המנבט הזה, כי ידע בגפשו כי את
 הגל לבד לא יכיר ויעקב לעד, אך את המנבט הרומז על יחוד ד'. — חס
 סוד הכתוב בסופו (י"ב י"ב) אשר הוכיחם הנביא גם מנחותם כגלים על
 תלמי שדי, ר"ל שעשו מנחותם על פני השדה בתמונת גל. והבן בילקוט
 שם, אין לך כל תלם ותלם שבארץ ישראל שלא העמיד עליו אחאב עבודת
 גלולים והשתחווה להם, ולדעתי כל מקום שכתוב בתנ"ך שם גלולים,
 הכונה לעבודת מרקוריוס ולי בזה מאמר הרוח — להאילן בזה ייחסו
 העובדים כי הוא האילן הסותרים ובעלי מרמה והוא הרג את האילן מנא
 עינים הרגום, ולפי ספורי המזרים הוא היה הראשון אשר נעע שמן בארס,
 ואילן המלחמה והגבורה, והבלי הגוים מספרים עליו שבעודו בערש ילדותו
 גנב, הוא מזריר נפשות האדם שאול ויעלם עליו תבל ארצה, ועל מנחתו הקריבו
 חרקו דם אדם, ולפעמים הקריבו לו עגלם. וראה והתבונן בדברי הנביא
 כל הפרשה: שבני בכחש אפרים ובמרמה בית ישראל, כל היום כוזב ושוד
 ירכה, ושמן למזרים יובל, בבטן עקב את אחיו, כגען בידו מאזני
 מרמה לעשוק אהב, הכעים אפרים ומרורים (משם הטיבו לך המרורים
 מערקמאלע) ודמיו עליו יעוש, זנתי אדם פגלים ישקון מיד שאול
 אדם, ידע לך. — חקר שם מרקור, בארו רבים משרש Merkor בל"ר
 (קויטען) מפני שהוא האילן הכנענים, ואולי נוכל לחברו מעברית וארמית,
 כי גם שרש כר בעברית וארמית הוא קטן ומכירה, וכבר אמרו הו"ל אין
 כירה אלא מכירה, וכן אשר כרס לו בעיר דוד (ד"ה ב' ע"ז י"ד), ומר
 הוא אדון בארמית, ויהי' מר-כר באורו אדון הקטן, אדון המסחר. —
 חס לא רחוק, אחרי כי מקור העבודה הזאת היא אלל עם הערב הקרובה
 לעברית. או יסיה כר מארמית אשר סוראתו לבור וחמר (הויטען),

ויהיה מר-כר כמו אדון-הגל . ודע כי מר בעברית וארמית הוא חלוף (טוישען) ונדע כי התחלת המסחר היה אך חליפיים ותמורה. —

דף ס"ה ע"ב, ובטבע הנן יודת מה שראוי לו מן העוף, ובטבע האיל יודת הנחשים עכ"ל, ז"ל בעל טוב ולבנון: איל בקמץ היו"ד, והוא מין חיה עכ"ל. גם החכם פירסטענטאהל בבאורו כתב בסתם איל מין חיה נודה נחשים. ועפ"י העתיק חונד אין דיא געוויססער טהיערע שלאנגען או פאנגען. החכם שטערן תרגם in der Ajils natur, לאות כי גם הוא לא ידע מהות החיה הזאת — ובאמת שחוק עשו לנו המפרשים והמתרגמים האלה המבארים כסומא בארובה, ובלי ספק טעות סופר קטן יש פה וז"ל ובטבע האיל יודת הנחשים. וכונתו בלי ספק להעוף הדורס הנקרא בלשון רומי F. Milvus ובלשון אשכנז Weihe, והוא נודה נחשים ועקרבים כידוע בספרי תולדות הטבע. וכן העתיק הוולגא את שם האיל (ויקרא יא' יד) Milvus וכן העתיקו השבעים Iktin ובערבי שמו חידא"ה — ואולי כונתו להמין הנקרא בשפת רומי F. Galliens ומקבצו ידוע שטיקר מאכלו נחשים, וכבר אמרו חז"ל (חולין ס"ג) שם דאה וראה דיה ואיה אחת היא — והתבונן בחורה שכתוב אצל האיל למינהו המורה בעליל ששם איה הוא כללי ותחתיו פרטים רבים. —

דף ע"ג ע"א, להחמסק בעולם לישבו ולזיינו. גם פה חעו המפרשים והמבארים מהכונה האמתית, ובאורה לקשע ולפסה את העולם כלעיל הערה י"ח.

דף פ' ע"ב, והמליצות הנכריות. לדעתי באורה (קונסט אויסדריקקע) כמו מלות הנכריות בהקדמה אשר שם הכונט מלות הסכמיות (קאנווענליאן שפראכע) ור"ל המליצות הרמות הטודעות אך לבעלי לשון הגדולים. —

שם שם, חקן — המשקל. כונתו לפראזאדיע Prosodie

דף קכ"ב ע"א, והלל שהיה חוטב ומתפרנס מן העצים. גם הרמב"ם ז"ל בבאורו למשכת אבות פ"ד משנה ג' כתב כדבר נודע שהלל חקן היה חוטב עצים. אולם אנתנו לא נדע מקור לזה, כי ז"ל התלמוד בבלי יומא ל"ה ע"ב: אמרו עליו על הלל חקן שנכל יום ויום היה עושה ומשחקר

בטרעפיק (סלע מדינה שהוא חלי דיגר) חליו הים נותן לשומר בית המדרש,
וחליו לפרנסהו, ומסס אין זכר שהים חוטב עזים. —

דף קל"ב ע"א, בעשרה וכו' ענין שער אחד וכו'. החכם די-רוסי בספרו
ערך ז חיי טעם מאד בחלוקת שערי ספר חו"ם ותוכנס.
הוא חלק את ספר חו"ם בכלל ל"ב שערים, ובפרט מנה י"ח, וקרא שער
אחד בשם שער כבוד האדם!! (איבער דיה ווירדע דעם מענשען)
אשר אין שנין מנהו בכל ספר חו"ם, גם כנה שער אחד בשם שער הנפש,
ולא הבין כי המחבר דבר אך מחשבון האדם עם נפשו אבל לא ע"ד
הנפש ואיכותה. כד נייס ושכיב ערך די-רוסי בערך הזה ותעה בשימוון
לא דרך. —

בחינה ודוגמא

מהעתקת רבנו יוסף בן יצחק קמחי ז"ל.

כבר נודע לסקוראים מהקדמת המעתיק ר"י חנן חנון, כי ספר חו"ס זכס
לשעתקת שנים ע"י רבינו יוסף קמחי ז"ל. אולם לשעתקתו נשאלה ככ"י,
ואין דורש ואין מבקש אחרים, וכל קהל ישראל נסנין מתרגמו של ר"י חנן
חנון. והחכם יעללינטק הים הראשון אשר מלא הספרקים האלה בעקד הספרים
כליפטיג, וחזרו והדפסנו בהוצאה שלנו. וראה אודותיו בספר אורח נחמד
ה"א במכתבי החכם רא"ג נ"י.

שער התקנה פרק ז'. וכבר נאמר אין קטנה בעבירות עם ההרגל
ואין גדולה בהם עם ההוראה ובקשת כפרה,
וזה כי ההרגל ראה על אשר הוא בזה האל ומקל במצותיו, ובו
אמר הכתוב והנפש אשר תעשה ביד רמה וכו' כי דבר ה' בזה ואת
מצותו הפר הכרת תכרת הנפש ההיא עונה בה. ועוד כי הרגל
העבירה ואם היא קטנה לא תסור מהתגדל בהתמדה עליה. והגדולה
בעבירות כשהתורה עליה בעליה ותניחה לשום יראת שמים, היא
החסר ותתמעט עד שתמחה מספר החובות וינקה בעליה ממנה
בתשובה, הלא תראה החוטאים של המשי בעת שיכפלו אותם פעמים
(רבות) שיחזק החבל ובידוע ששרשו מלא-דבר מרוק התולעת,
ונראה החבל החזק כשארך זמן תשמישו ישחת ויכרת; כמו כן
החובות הקטנות והגדולות עם ההרגל או עם ההוראה. ומהשחתות
מי שהכטיח נפשו לשוב באחרית ימיו ויהשוב שיסור מהעבירות
בקרב קצו והוא שכבר השלים בעולם תאותו וחפצו חרי הושב

שיפתה בוראו ועליו אמרו רבותינו ז"ל האומר אחטא ואשוב אחטא ואשוב אין מספיקין בידו לעשות תשובה. ובתוכחה שעשיתי בסוף ספרי זה אמרתי נפשי הכיני צידה לרוב וכו'. ומהשחתות התשובה כל אדם שיעשה מקצת התשובה ויניח מקצתה, כמו השב לה' בעבירות שעבר בינו ובין הבורא ולא ישיב הגזלות אשר גזל והגנבות אשר גנב, כי כל מה שיש בינו לבין בני אדם אם לא יעשה תשובה ולא ישיב הגזלות כמו שאמר אם און בידך הרחיקהו לא תעלה בידו. ואמרו רבותינו ז"ל בזה אדם שיש בידו עבירה ומתודה ואינו חוזר למה הוא דומה, למי שתופש שרץ בידו אפי' טובל בכל מימות שבעולם לא עלתה לו טבילה, זרקו מידו מיד עלתה לו טבילה שנאמר ומודה ועוזב ירוחם. ואשר הקדמנו מהשחתות השערים בזה הספר כלם מהשחתות התשובה ובאשר זכרנום לשם די.

פרק ח חלק לבאר אם נשתוה בעל התשובה עם הצדיק: נאמר כי יש בעל תשובה שנשתוה עם הצדיק לאחר התשובה, ומהם יש לו יתרון ומעלה על הצדיק, ומהם יש לו יתרון ומעלה על הצדיק, ומהם יש לו יתרון ומעלה על הצדיק על בעל התשובה אפילו לאחר שישוב. פירוש החלק הראשון הוא כשהוא חטא מאשר קצרה ידו במצות עשה שאין בה כרת כמו ציצית ולולב וסוכה והדומים להם ושב בתשובה בלבו ובלשונו וטרח לעשות אותן מצות שהניח ולא יניחם מחל לו האל והוא נשתוה עם הצדיק ובכמותו אמרו השב מחטאיו כמו שאין לו חטא. ואמרו רבותינו ז"ל עבר על מצות עשה שאין בה כרת ועשה תשובה אינו זו ממקומו עד שמוחלין לו שנאמר שובה אלי ואשובה אליכם. והחלק השני והוא אשר יש בו מעלה לבעל התשובה על הצדיק, וזה הוא כשבעל התשובה חטא חטא ועבר עבירה קלה כמו לא תעשה שאין בה כרת, אחר כן עשה תשובה שלמה בכל התנאים והציב עונו נכח פניו והיה כל ימיו בתשובה לבשתו וכלמתו מהאל שעבר על דברו ומפחד מיסוריו: נשברה רוחו ונכנעה נפשו, והיה עונו סבה להכנעתו ויגע וטרח בעבודת האל ולא יתגאה בראות תקון מעשיו ולא יתפאר בהם ונשמר סגל ימיו מחטא, וזה הוא שיש לו מעלה ויתרון על הצדיק אשר לא חטא. כי הצדיק

לא נכנע כהכנעת בעלי התשובה ואינו ניצל מפגעי הגאות לרוב צדקו . ואמרו הרבה יש ממעשים רעים שיועילו לבעלי התשובה מכל צדקות הצדיק לצדיק , ורוב צדקות וזכויות מזיקות לצדיק יותר משיוקו לבעל התשובה כל רשעותיו . וזה כשיהיה הצדיק מתגאה ומתרצה בשבחחות כמו שאמר אחד מהצדיקים לתלמידיו אילו לא היה לכם עון היה סר מעליכם מה שהוא יותר רע מהעון . אמרו מה הוא יותר רע מעון ? אמר הגאות והזכות למראה עינים, וכדומה לבעל תשובה זה אמרו במקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד : החלק השלישי כשיהיה בעל התשובה כבר הכעים הבורא בעבירות גדולות שמנעם, כמו מצות לא תעשה שיש בה מיתה בידי אדם וזרת בידי שמים וחלול השם ושבועת שקר והדומים להם מהעבירות ואחר כן חזר בתשובה שלימה והשלים כל תנאי התשובה, לא התקיים בידו מחילה וכפרה עד אשר יבואו עליו בעוה"ז צרות ומצוקות שיוכל לסבול אותם, אחרי כן יהי נקי מכל חטאתיו אשר חטא וזוה ארז"ל עבר על מצות ל"א שיש בה כרת נמיתה ב"ד ועשה תשובה יסורין ממרקין ומיתה מכפרת וכו' והצדיק אשר לא חטא כחטאות האלה יותר טוב מבעל תשובה זה שזכרנו :

פרק ט חלק ראשון בפירוש אם הוא נקל בדרך התשובה על כל עון אם לא ? תשובה על זה כי העונות שני חלקים , האחד העונות שבין אדם לבורא בלבד כמו הכופר באל והמחשבות הרעות והלבבות שאינם לשמים והנמנע מחובות הלב והרבה מחובות הגוף ואשר לא הרע בהם המריע אלא לעצמו בלבד ואין אשמה עליו אלא באשר המרה את פי ה' : ותחלק השני עונות שבין אדם לחבירו כמו המריע לחבירו והגזול והחומס לבני אדם בגופותם או בממונם או שנתן דופי בהם ומאסף החוטא מה שיחטא לבורא לבדו ומה שיחטא לבני אדם ביחד . ומה שיש בינו לבי חבורא בלבד נקל היא דרך תשובתו אם שב בתשובה שלימה לבורא . והנכון לבעל התשובה יש מאותו דרך שהשחית מעשיו באותו הדרך יתקן אותם ובאותו המין . אם היה מדרך קנאה ושנאה ושטנה והדומה להם הנכון שיתקן מחשבותיו ויסיר הכל

מלבו ויאהב בני אדם וידרוש בהם ובטובתם. ואם היה העון מדרכי המאכלים האסורים או תשמיש מאשר מנע אלהים וחילול שבתות וימים טובים ושבועת שוא ושקר נתחייב על התשובה באותו ענין ובאותו מין שחטא בלבו ובלשונו לשום שמים בלבד. וכל ענינים אלו ביכולת בני אדם לחזור בתשובה בימי חייו אם התנדב בלבו וגופו וכזה דבר הכתוב אם חכמת חכמת לך ולצת לבדך תשא. ואם החוטא חטא לאל ולבריות תכבד עליו העברה לדרך התשובה לפנים רבים. מהם שלא ימצא הגזול אשר גזל לו או שמת או שהוא מעבר לים או שלא תשיג יד הגזול להשיב את הגזלה לפי שיצא הסמון בידו ואין לו מאשר ירצה חברו. ומהם יתכן שהזיק לו בגופו ואינו רוצה חבירו לקבל ממנו מומן. ומהם שלא יכיר למי שחטא לו, או שאינו יודע כמה סך הממון שגזל, כמו מי ששלל ובוז מדינה ואינו יודע כמה הפסיד להם. ומהם שאסף מומן מותר ואסור ונטבע האסור בכמוהו פעמים הרבה ואין לו ידיעה בשעורו ולא יתכן להוציאו אלא בשחיתות הרבה מהמותר, כמו שאמרו רבותינו ז"ל גזל מריש ובנאה בבירה בית שמאי אומר מקעקע כל הבירה ומחזיר מריש לבעליו ובית הלל אומר אין לו אלא דמי מריש בלבד מפני תקנת השבים. ומאשר יכבד דרך התשובה מאשר הורגל בו האדם רגילות מקטנותו ונעשה כתולדה שאינו יכול להניחו כמו שאמר למדו לשונם דבר שקר ואמר היהפוך כושי עורו. ומהם שפיכת דמים והריגת הנקיים בידו או במצותו או ברכילותו, כמו שנמצא בענין דואג בעיר הכהנים אשר החל ברכילות וסבב הריגתם בלשונו אחר כן הרג בידו כמו שאמר ויסב דואג האדומי ויפגע הוא בכהנים. ומהם אשר סבב אבדת עושר חבירו ברכילותו עליו והלשין אותו לזולתו אין תשובה לו עד שירצת את חברו בעושר או בתחנון או בפיוסין אליו והכנעה טפניו עד אשר ימחול לו כמו שאמר ואשר אכלו שאר עמי וגו'. ומהם אשר בא באסורי עריות והוליד ממוזר ההרפה לא תסור מלפניו והתשובה על עון הזה ממה שאין דרך לה ולא נתיב כמו שאמר איוב כי היא זמה והוא עון פלילים וכו'. ומהם מי שהרגיל לשונו הכוזב לדבר דופי בבני אדם ואינו זוכר כל זה

לרוב התרגלה שהרגיל בו ואין לו סוף ותכלה וכבר שכח ב"א שנתן דופי בהם כי רבו וזוכל כתוב עליו בספר החובות ועל זה אמר ואם בא לראות שוא ידבר וכו' ואמר תשב באחך תדבר בכך אמך תתן דופי, וכת' אם ראית גנב ותרץ עמו ועם מנאפים חלקיך. ונראה כי השוה הנותן דופי בחברו בגנבים ובמנאפים ואמר איש ברעהו יתתלו וגו', ומאשר יכבד דרך ההשוכה המחטיא את הרבים שכל מה שזוסיפו הם לחטוא הוסיף הוא פשע על חטאתיו, כמו שאמרו רבותינו ז"ל וכל המחטיא את הרבים אין מספיקין בידו לעשות תשובה. ורודף אחר זה אדם שיש בו למחות ואינו מוחה לבושת מהם או לשום דבר אחר ולא הורם ולמדם דרך הישר ובוזה אמר הוא רשע בעונו ימות וכו' :

פרק י חלק האיד יקל בעיניו דרך התשובה למי שהוא כבד עליו ובאיזה ענין? נאמר, כי מי שעשה עון מעונות שיכבד דרך תשובתם לא יצא משני דרכים או שיהיה בינו ובין הבורא או בינו ובין ב"א. ומאיזה משני דרכים אם תכבד עליו התשובה לאחת מהפנים שהקדמנו, בעל התשובה כשדבק בכל שרשי התשובה ותנאיה אשר יכלתו עליהם, הבורא יקל עליו מאשר אי ביכלתו וימחל לו מה שנסתר ממנו, וישים לו פתח קרוב לצאת מפשעיו. ואם בא על אחת מהערויות יכרית אלהים הזרע. ואם מדרך הונאה וחמס בממון יתן לו האל ממון לשלם לחבירו ושירצה אותו. ואם עשה לרעהו רעה בגופו יביא הבורא בלבו אהבתו כמו שנאמר ברצות ה' דרכי איש גם אויביו ישלים אתו. ואם התרחק ממנו חבירו ולא מצאו לרצותו המקום יקריבו אליו והכנים בלבו אהבתו ומחל לו. ואם לא הכיר האנשים למי שהרע להם או שלא ידע כמה סך הממון עוזרו אלהים להוציא ממנו במה שיהיה תקון כל העם כמו בנין גשר וחפירת בורות של מים יועילו לכל בני אדם ובנין בורות במדברות שאין בהן מים וכדומה לזה מאשר בו תועלת הרבים עד שיהיה כולל בזכותיו למי שחטא ולמי שלא חטא. ואם מת האיש אשר גזל לו משיב הגזילה ליורשיו ואם הרע לו בגופו יתודה על קברו ובמקהל ב"א לדרוש כפרת עונו כמו שארז"ל וכו' אם עשה זה בתום לבו הכל מחול לו. אבל מי

שירצה האל הקרבתו אליו לא יסגר פתח התשובה בפניו ולא ימנעה ממנו אלא פותח לו פתח התשובה ויורה אותו בדרך הטובה והישרה כמ"ש וכו'. כבר פרשתי לך מחובות התשובה וגליתי לך במה שיש בהם טענה עליך ואין לך תואנה שתתאונן ולא טענה שהטעון. מה זה תשיב לבוראך מחר נבערתי ולא נבערתי מה יהיו טענותיך על אלו השאלות ואם אנה נו-כהנשאלים ואין מענה לא היה ל פנאי. ודע כי התשובה בזה במעשינו ולא במאמרינו. וקח חשבון האדך תשיג רצון בוראך, כי ישיג הטוב מי שזרע. וחקן משנתך וחמול על נפשך שנתן פקרון בידך ועל מתי תישן וכמה? וכבר כלית ימי הבלך בתאות גופך כמו שיעשה העבד הרע ולא תקיץ באחריהך לרצות בוראך וכבר ידעת כי ימי האדם מעט כמו שארז"ל וכו'. והלא תדע שהיתה לך נפש נכבדה יקרה השחת אותה בהבלי העולם והתרשלת לעיין באחריהך שהיא קיימת לנצח. הלא תעלה מחשבתך אל המסלה העולה בית אל למקום אשר שם חונות נפשות הצדיקים, ותשוב בהיות שער התשובה פתוח והכפרה נמצאת כמו שאמר דרשו וכו'. וההל קודם שהבוא אליך הרעה כי אינך מובטח במחרת יום אחד. ראה לנפשך מקום שיהיה ראוי לך. ומי שירצה להכנס להשיג רצון האל בשער צר, יכנס אליו אשר בו נכנסו הסובלים ליראת האל. ולא ישיגו כבוד האל אלא הממתרים לרצונו, כמו שארז"ל וכו' ואמר הכתוב חשתי ולא התמהמתתי וגו'. חשוב עם נפשך ובוש מבוראך שהקרב אליו במה שאינך רוצה שיקרבו אליך הנבראים. ואתה יודע כי אם הקצפת פקיד אחד מקטני פקידי המלך לא תתן לנפשך מנוחה ולא תתרשל מהתחנן ומהכנע מפניו כדי שימחול לך ושלא ישלם לך גמול יסורים קשים ואם הוא דל ונבזה כמוך כ"ש אם קצה עליך אחד מהשרים כ"ש המלך כי אתה תחל לבקש כפרה ולהכנע מפניו שלא ירע לך. ואתה תדע שאין בידו להזיק לך מבלתי רצון הבורא כמו שאמר הכתוב וכו', ואין בידו קיום מלכותו והסרתו ועל שכחו מעשים ולהזכירו מעשים והרבת שנסתר עליו מהנראה כ"ש מהנסתר. ועם דעתך כל זה לא האחר לבקש ממנו כפרת

עונך אצלו ותמהר לאשר הוא רצונו . האיך לא נבוש מהבורא היודע כל מצפוניך שאין לפניו לא עולה ולא שכה ולא ישכח דבר מפני דבר כמו שיעשה מלך ב'ו ואין מנוס ומפלט ממשפטו ודינו ואין קץ למלכותו . ואין דעת לנו מתי יבוא יומנו ונקרב קיצנו . ואם אמר אומר לאנשי קריה אחת קחו על נפשותיכם כי אחד מכם ימות בזה החדש אבל איני יודע מי הוא , והלא יהיו כלם מפחדים ומתיראים האחד שמא הוא יהיה והאחד שמא הוא יהיה וכן כולם . והאיך לא נירא לנפשותינו מאד ואנו רואים המות בכל יום ובכל חדש יכלה מספר גדול וחשבון רב מאוד , הלא היא חובה עלינו שנחפש דרכינו בכל יום וחדש קודם המיתה אפי' יום אחד , כמו שארז"ל שוב יום אחד לפני מיתתך ואמר בכל עת יהיו בגדיך לבנים . ובחן זה בשכלך והכרתך באשר תראה בעיניך בכרור ומה שיאמר לך זולתך ואתה אל בינתך אל תשען . ואומר כי לאלהים ית' על עבדיו טובה אם קבלוהו ישמחו בה ואם לא ונהפכה לנקמה . והבורא הטיב לך בשכל שנתן לך ולב יודע יש לך מותר על אחרים , והוא עוזר אותך ומדריךך בדרך הטובה והישרה כמו שאמר וכו' . וכבר קבל עליך בקול נעים אחר כן בגערה להפחידך ביסורין כדי שתשוב אליו ותמהר לתשובה לשמו . ומתור ורוץ ובחר לנפשך מה שיבחר בוראך ורצה ממנה מה שרצה הוא ממנה ואל ישיאך הפתיות להבזות נפשך , כי אם הבזית את נפשך מי הוא אשר יכבדנה ? ואל ישיאך יצרך ויאמר לך באחרית ימך תשוב לבורא . ותשוב אליו בזה שאמר הנביא בפרשת וכו' . וכבר משלו הראשונים משל בדבר הזה באדם אחד שהיו בידו רצי כסף והיה עובר בנהר אחד גדול לכרך גדול וכשהיה עובר בנהר השליך את הרצי כסף מידו לרוב פחדו פן יטבע במים בעבורם ונשאר בידו אחד והחל לעבור וגברו עליו המים וראה נפשו בסכנה , והיתה ספינה אחת עוברת נתן לבעל הספינה אותו האחד שנשאר בידו והעבירו ואחר כך הרויח זהב וכסף והגיע לחפצו ורצונו . הנה אם אבדו רצי הכסף לא נשאר לו זולתי אחד וכו הציל את נפשו . וכן בעל התש בה אם חקר בכל לבבו ומאודו אפי' יום אחד קודם המיתה

אותו היום הצילו מגיהנם ויהיה בן העוה"ב כמו שנאמר וכו',
ואמר כל פשעיו אשר עשה לא תזכרנה לו. ואל יכבד בעיניך
מוסרי ותוכחתי כי להועילך דברתי עד הנה וכן להוכיח נפשי
ונטתה לדרך האמת, ושבח לאל שהעיר אותך והשכילך אשר
הסכלת, ולא תקח לך ראיה מהפתאים המתרשלים על נפשם ולא
תלמד מהם, כי זה מפרטי היצר ומחרמיו שיצוד בהם חסרי
הדעה. — ישימנו האל מתאוהבים למהר לעבודתו ומהמקובלים
ומטהורים לפניו בעיניו בחסדיו ורחמיו:

B

267.

מחבר

פירוש

פירוש

פירוש